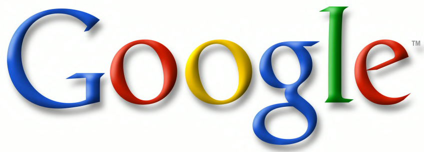

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

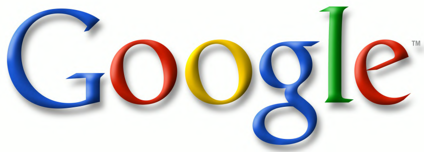
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Dette er en digital utgave av en bok som i generasjoner har vært oppbevart i bibliotekshyller før den omhyggelig ble skannet av Google som del av et prosjekt for å gjøre verdens bøker tilgjengelige på nettet.

Den har levd så lenge at opphavretten er utløpt, og boken kan legges ut på offentlig domene. En offentlig domene-bok er en bok som aldri har vært underlagt opphavsrett eller hvis juridiske opphavrettigheter har utløpt. Det kan variere fra land til land om en bok finnes på det offentlige domenet. Offentlig domene-bøker er vår port til fortiden, med et vell av historie, kultur og kunnskap som ofte er vanskelig å finne fram til.

Merker, notater og andre anmerkninger i margen som finnes i det originale eksemplaret, vises også i denne filen - en påminnelse om bokens lange ferd fra utgiver til bibiliotek, og til den ender hos deg.

Retningslinjer for bruk

Google er stolt over å kunne digitalisere offentlig domene-materiale sammen med biblioteker, og gjøre det bredt tilgjengelig. Offentlig domene-bøker tilhører offentligheten, og vi er simpelthen deres "oppsynsmenn". Dette arbeidet er imidlertid kostbart, så for å kunne opprettholde denne tjenesten, har vi tatt noen forholdsregler for å hindre misbruk av kommersielle aktører, inkludert innføring av tekniske restriksjoner på automatiske søk.

Vi ber deg også om følgende:

- Bruk bare filene til ikke-kommersielle formål
  Google Book Search er designet for bruk av enkeltpersoner, og vi ber deg om å bruke disse filene til personlige, ikke-kommersielle formål.
- Ikke bruk automatiske søk
  Ikke send automatiske søk av noe slag til Googles system. Ta kontakt med oss hvis du driver forskning innen maskinoversettelse, optisk tegngjenkjenning eller andre områder der tilgang til store mengder tekst kan være nyttig. Vi er positive til bruk av offentlig domene-materiale til slike formål, og kan være til hjelp.
- Behold henvisning
  Google-"vannmerket" som du finner i hver fil, er viktig for å informere brukere om dette prosjektet og hjelpe dem med å finne også annet materiale via Google Book Search. Vennligst ikke fjern.
- Hold deg innenfor loven
  Uansett hvordan du bruker materialet, husk at du er ansvarlig for at du opptrer innenfor loven. Du kan ikke trekke den slutningen at vår vurdering av en bok som tilhørende det offentlige domene for brukere i USA, impliserer at boken også er offentlig tilgjengelig for brukere i andre land. Det varierer fra land til land om boken fremdeles er underlagt opphavrett, og vi kan ikke gi veiledning knyttet til om en bestemt anvendelse av en bestemt bok, er tillatt. Trekk derfor ikke den slutningen at en bok som dukker opp på Google Book Search kan brukes på hvilken som helst måte, hvor som helst i verden. Erstatningsansvaret ved brudd på opphavsrettigheter kan bli ganske stort.

Om Google Book Search

Googles mål er å organisere informasjonen i verden og gjøre den universelt tilgjengelig og utnyttbar. Google Book Search hjelper leserne med å oppdage verdens bøker samtidig som vi hjelper forfattere og utgivere med å nå frem til nytt publikum. Du kan søke gjennom hele teksten i denne boken på http://books.google.com/

ANDOVER-HARVARD LIBRARY
AH 6IGJ 0

Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

D 149

THEOLOGISK TIDSSKRIFT

FOR

DEN EVANGELISK-LUTHERSKE KIRKE I NORGE.

UDGIVET

AF

C. P. CASPARI. GISLE JOHNSON. R. TØNDER NISSEN.

LÆRERE I THEOLOGIEN VED UNIVERSITETET I CHRISTIANIA.

Med den ene Haand gjorde de Gjerningen,
og med den anden holdt de Vaaben.
Neh. 4, 17.

TREDJE BIND.

CHRISTIANIA.
P. T. MALLINGS FORLAGSBOGHANDEL.

1860.

Digitized by Google

Digitized by Google

Period 1968.35 ser. I v3 1860

ANDOVER-HARVARD
THEOLOGICAL LIBRARY
CAMBRIDGE, MAS.

INDHOLD.

Digitized by Google

TRYKFEJL OG RETTELSER.

Side 56 Lin. 15 f. o. læs: „συνολον“, istf. „σονολον“. — S. 64 Lin. 16 f. n. læs: „τῳ“ istf. „νῳ“. — S. 85 Lin. 6 f. o. læs: „Tilhængere“ istf. „Tihængere“. — S. 86 Lin. 1 f. n. læs: „ταυτης νυμφης“ istf. „ταυτη νςυμφης“. — S. 99 Lin. 6 f. o. læs: „Himmelfart“ istf. „Himelmelfart“. — S. 101 Lin. 18 f. n. og S. 107 Lin. 8 f. n. læs: „ἐγεννηϑη“ istf. ἐγενηϑη“. — S. 122 Lin. 13 f. o. læs: „Pneumatomachismen“ istf. „Apollinarismen“. — S. 155 Lin. 3 f. o. tilføj efter „usandsynligt“: „Ἑρμηνεια er rimeligvis forfattet omkring det constantinopolitanske Concils Tid“. — S. 163 Lin. 13 f. n. læs: „ὁ υἱος“ istf. ὁ υἱον“. — S. 214 Lin. 2 og 3 f. o. læs: „i et Sanct-Marcus-Klosteret i Florenz tilhørende Manuskript“ istf. „i et barberinsk Manuskript af Sanct-Marcus Bibliotheket i Venedig“. S. Goar, p. d. anf. St. Prooemium S. 3. — Efter S. 412 begynder en urigtig Paginering; istf. 429 maa sættes 413 o. s. v. indtil Bindets Slutning. — S. 448 Lin. 2, 3 f. o. stryg Ordene „eller omtrent det fjerde Aarhundredes Midte“. — S. 450 Lin 5 f. o. stryg Ordene „eller endog omtrent 350“.

Digitized by Google

Om Kirketugten.

Af

C. P. ESSENDROP,
Sognepræst til Melhus.

I.

Da den throndhjemske Missionskredsforsamling sluttede sit Møde i Størdalen i Sommeren 1857, sammentraadte nogle Lægmænd til Samtale med hinanden angaaende de kirkelige Sager, som laa dem paa Sind. Efter Opfordring deltoge nogle tilsedeværende Gejstlige i dette Møde. Talen kom paa Kirkens saakaldte Brøst og Mangler. Det viste sig imidlertid, at, foruden at flere af Deltagerne i Mødet ikke havde tilstrækkelig Tid at ofre det, kunde vel saadanne Sagers Behandling trænge til Forberedelse, og man overdrog derfor en valgt Komite af tre Præster og tre Lægmænd at forberede de paa Bane bragte Spørgsmaal for et senere Møde. Da Komiteen sammentraadte, overdrog den os Præster, der vare Medlemmer af den, de vigtigste af Sagerne til foreløbig Behandling. Det tilfaldt saaledes Forfatteren af de efterfølgende Blade at behandle Kirketugtens Sag, og saaledes fremkom efterstaaende Foredrag, der, helt igjennem et Lejlighedsarbejde, beregnet paa de Omstændigheder og Forholde, af hvilke det fremkaldtes, ikke er anlagt paa en Plads i et videnskabeligt Tidsskrift. Da imidlertid Tidsskriftets Redaktion ønskede at optage det, har Forfatteren troet ikke at burde tilbageholde det, skjønt hans Omstændigheder ikke have tilladt ham at undergive det den Bearbejdelse, det ialfald burde have erholdt.

Digitized by Google

§ 1.

Kirketugtens Begreb i Almindelighed.

Ordet Kirketugt er kommet paa Manges Tunger, og det har vist sig at have en Magt til at sætte Gemytterne i Bevægelse, om end paa en saare forskjellig Maade. Nogle synes at mene, at det betegner Noget, der aldeles savnes mellem os, og at dette Savn er vort Samfunds værste Brøst i christelig og kirkelig Henseende, at derfor en ganske ny Dag vilde opgaa over os, naar Kirketugt atter indførtes i Livet, at med den i det Væsentlige et christeligt Liv vilde være gjenvakt. Andre se i Kirketugt en forfærdelig Ting, der idetmindste er noget yderst Inhumant, i Grunden stedse Tvang og Tyranni. Der er vel Begrebsuklarhed eller endog Begrebsforvirring paa begge Sider. Sandsynligvis bidrager for Nogle Sagens Navn til at forvende Begrebet for dem. Tugt, mener man, er Straf, og mod Straf oprøres jo Kjød og Blod. Man ved da ogsaa at tilføje, at til Kirken hører Kjærlighed, og Kjærlighed skal ikke kunne bære det over sit Hjerte at straffe, saa Kirketugt paa den Maade skulde blive en Selvmodsigelse. Det kan ikke være anderledes, hedder det, end at Staten med det kolde Hjerte og den strenge Haand faar gribe til Straf, naar den har med Forbrydere at gjøre; men Kirken skal være den milde og barmhjertige Guds Tjener, handle i Hans Aand, barmhjertigen overse og glemme, mildelig tildække og tilgive. Tugt og Straf, hedder det fra en noget anden Kant, hører kun til Børn og ikke til voxne Folk. Saadan Tale er jo hørt selv fra Mænd, der i det borgerlige Liv indtage en udmærket Plads. Foruden den megen anden Falskhed, der dels skinner tydelig frem, dels ligger til Grund for Tankegangen, hviler den hele Tale paa en aldeles fejlagtig Sammenblanding af Tugt eller Disciplin og Straf. Straf kan ialfald aldrig blive Mere, end et Middel i Tugtens Haand, og er ingenlunde dennes eneste Middel, om vi end maa indrømme, at Ordet Tugt

Digitized by Google

navnlig bruges om den straffende Tugt. Tugt betegner i det Hele taget en Virksomhed, hvorved den, hvem en Myndighed er givet i dette Stykke, arbejder til at holde en Anden til sin Pligt. Vi tale saaledes om Hustugt, Skoletugt, Krigstugt. Det vil allerede heraf være klart, at Tugt kan ligesaavel øves ved et styrkende, trøstende, mildt advarende Ord, som ved et irettesættende, dadlende og straffende Ord, end sige ved straffende Gjerning. Jo finere den Pligt opfattes, til hvis Opfyldelse Tugten vil virke, og jo mere udviklet den er, med hvem Tugten øves, desto mere vil just Ordet blive Tugtens Middel. Anvende vi dette paa Kirketugt, bliver det almindelige Begreb nærmere at bestemme som en Tugt, der øves af Kirken, paa Kirkens Lemmer, ved Kirkens Midler, i Kirkens Hensigt, medens en fyldigere Opfattelse af Tugen ikke kan vindes uden ved en nærmere Betragtning af den.

§ 2.

Kirketugten, begrundet i Christenvæsenets egen Natur.

Der kommer Ingen til Faderen uden ved Jesum Christum, uden at indplantes i Ham og blive et Lem paa Hans hellige Legeme, og Ingen arver det evige Livs Krone, uden at være tro indtil Døden og under Gangen i alle Maader opvoxe til Ham, som er Legemets Hoved. Saa vist som det nu er, at Ingen kommer til Christum som af sig selv, gjennem en naturlig Udvikling, saa vist vil det ogsaa være alle levende Christnes sørgelige Erfaring, at det i mange Maader er let for den, som staar, at falde, at der er Meget, som hindrer og truer Væxten. Derfor trænger enhver Christen til Paavirkning for at bevares i Herren og styrkes til en kraftig Væxt i Ham og til Ham. Herren tugter visselig ogsaa hver den, Han elsker, tugter ham i Lønkammerets Timer gjennem Ordet i den hellige Bog, baade naar det ængster og truer,

Digitized by Google

og naar det kjærligen trøster, barmhjertigen forjetter og giver, som gjennem de ved Ordet af Aanden i hans Aand fødte Tanker og Bevægelser. Herren tugter ham, idet Herren oplærer ham og driver ham ved Aanden til at tugte sig selv. Derfor skulde en oprigtig Troende end ikke i den største Ensomhed være uden Tugt, uden den treenige Guds Virksomhed paa ham til at bevare og nære et sandt og sundt Liv i Christo Jesu i hans Hjerte, og — det tro vi trøstigen — behagede det Herren at sætte en af Sine i saadan Ensomhed, baade kunde og vilde Herren i saadan Tugt lade ham have nok Hjælp til et evigt Liv. Men vi tør ikke sige, at et Menneske kan undvære eller tør foragte Synets Sands, om end Herren er stærk og mild nok til, naar Han slaar En med Blindhed, at skjærpe hans Øre, saa han advares og hjælpes frem ved Hørelsen. Det er en i mange Maader yderst fordærvelig Vildfarelse, naar et Menneske mener ikke at behøve at tage Guds Hjælp saaledes, som Gud byder ham den, men slaar sig til en selvvalgt Ro ved, at Gud kan hjælpe ogsaa paa en anden Maade. Herren har aabenbarlig henvist den enkelte Vandringsmand paa det evige Livs Vej til at søge og finde Hjelp hos Brødrene, i Brodersamfundet. Gjælder det Menneskeaanden i Almindelighed, da gjælder det Christenaanden, som er Christi Aand, end mere og end dybere, at den er Samfundsaand. Som Herren lyser en særdeles Velsignelse over Brødres Forening og dermed skjænker en saadan Forening en synderlig Kraft, naar Han siger: „Dersom To af Eder blive enige paa Jorden om, hvad for en Sag det er, at de ville bede, skal det vederfares dem af min Fader, som er i Himmelen; thi, hvor To eller Tre ere forsamlede i mit Navn, der er jeg midt iblandt dem“ (Matth. 18, 19. 20), saaledes formane Herrens Apostle idelig Brødrene at komme Broderen tilhjælp, f. Ex. Gal. 6, 1: „Brødre! dersom og et Menneske bliver overilet af nogen Brøst, da hjælper

Digitized by Google

en Saadan tilrette, I Aandelige, med Sagtmodigheds Aand!“ eller Eph. 4, 15. 16: „Vi skulle, Sandheden tro udi Kjærlighed, i alle Maader opvoxe til Ham, som er Hovedet, til Christus, af hvem det ganske Legeme, sammenføjet og forenet, ved al den Forbindelse, indbyrdes Hjælp giver, i Forhold til ethvert Lems tilmaalte Virksomhed, voxer Legemets Væxt til sin Opbyggelse i Kjærlighed“. Enhver vil vel kunne vidne, hvor godt et Ord fra en Brodermund kan gjøre, hvor saare en Broderhaand kan støtte, ja, at Broderen kan af Herren bruges til at omvende en Sjæl fra hans Vejs Vildfarelse. Der ere jo ogsaa de mange Timer i den Enkeltes Liv, da han ikke kan tugte sig selv, fast ikke kan fornemme Aandens umiddelbare Tugt, ja, da det er, som han ikke vil høre denne, og et Broderord i den samme Time kan af Herren velsignes til at falde som en Dug paa det Tørre, som smeltende Ild paa det Kolde.

Der skal saaledes lidet Blik til at se, at den Christne baade trænger til Brødres Hjælp og er henvist til denne. Paa den anden Side kunde der dog ikke være Broderaand og og Kjærlighedssind i disse, om de ikke skulde ville komme ham tilhjælp. Det Ord: „Det kommer ikke os ved; se du dertil!“ er dog af den uchristeligste Tale, der kan gives. „Antager Eder hverandre“, hedder det Rom. 15, 7, „ligesom og Christus haver antaget sig os til Guds Ære!“ Christensindet spørger ydermere aldrig efter, hvor tung en Gjerning er for den, som skal øve den, men kun efter, hvor velsignet den er for den, mod hvem den skal øves, og saa kommer hertil, at den Christne af sin Mester har lært den ellers saa vanskelige Kunst at arbejde med Haab mod Haab. Kan det da ansees for afgjort, at en Christen trænger til at tugtes, at Brødrene kunne tugte, saa maa det baade være en Broderpligt og en Broderret, en Trang for Broderkjærligheden og en Gjerning af den, at Broder tugter Broder. „Den, som haver

Verdens Gods og ser sin Broder lide Mangel og lukker sit Hjerte for ham, hvorledes bliver Guds Kjærlighed i ham?" — og Aandens Liv i Christo Jesu er dog større end Legemets Liv i Udlændigheden.

Heri er allerede Kirketugtens Nødvendighed, dens christelige Ret og Pligt given. Den træder imidlertid end ydermere frem som en uafviselig Følge af Kirkens Væsen som et Samfund. Det ligger i ethvert Samfunds Begreb at ville Noget, at have en bestemt Hensigt og at arbejde til denne Hensigts Opnaaelse ved Samvirken af Samfundets Lemmer; det ligger dobbelt i et saa aandeligt Samfunds Begreb, som Herrens Menighed. Derfor hører det ogsaa med til ethvert Samfund, at dette paa een Gang er en Aabenbarelse og Frugt af og et Udviklingsmiddel for og en virkende Aarsag til et aandeligt Slægtskab mellem sine Lemmer. Det aabenbarer sig ofte paafaldende endog ved de mere udvortes Samfund. Derfor bliver et Samfund ogsaa sprengt, naar det bliver Lemmerne vitterligt, at ingen indre Enhed er tilstede eller kan fødes mellem dets Lemmer. Det vil da være klart, at, jo dybere, inderligere og aandeligere Samfundet er, desto mere ville dets Lemmer smelte inderligen sammen, og desto større vil Skilsmissen blive mellem Samfundet og de Lemmer af det, der ikke kunne indgaa i dets aandelige Enhed, indtil Skilsmissen bliver saa afgjort og dyb, at Samfundet maa udskille fra sig disse Lemmer, dersom det ikke skal staa i Fare for at gaa under i sit Væsen for at indgaa i det Væsen, som bæres af og bærer hine Lemmer. Christi Kirkes Maal er det hele Samfunds Forklaring i Christo deri og derved, at hvert enkelt Lem i og med Samfundet skrider fremad til Forklaringen i Herren. Christensamfundet kan derfor ikke Andet end at arbejde ved de fælles Kræfter paa og for hvert enkelt Lem. Der gives ingen Naaen af Maalet for Samfundet uden derved, at hvert enkelt Lem, som er beskikket til det evige

Digitized by Google

Liv, naar frem til Maalet, og det enkelte Lem kan ikke naa til Maalet, uden i det og derved, at Samfundet naar frem. „Naar et Lem lider, lide alle Lemmer med“, vidner Paulus (1 Kor. 12, 26), og Josv. 22, 31 siger Pinehas: „Idag kjende vi, at Herren er midt iblandt os, idet I ikke have forgrebet Eder mod Herren med saadan Forgribelse, da I have reddet Israels Børn af Herrens Haand“. Derfor bliver det ogsaa en Selvopholdelsessag for Herrens Menighed at arbejde ved de Midler, der staa til dens christelige Raadighed, paa sine Lemmers Trivsel og Væxt, og, kommer det nogensinde derhen med et Lem, at det er en vissen Gren, som kun kan skade Samfundet, en Surdejg, som til det Onde vil gjennemsyre Samfundet, maa det være en Trang for Samfundet, en Ret og en Pligt for det at afskjære den samme Gren, at udkaste den samme Surdejg. Det er en tung Gjerning at øve en saadan Dom; men den mildnes derved, at end ikke denne Dom taber Tugtens Charakter; der er Kjærlighed og Haab i den, — Kjærlighed ikke blot til Samfundet, der skal befries fra den fordærvelige Surdejg, men til den, paa hvem den udskillende Tugt anvendes, som var vor Broder, og hvem vi gjerne ville igjen vinde til vor Broder, men som visselig mindst vil kunne vindes igjen derved, at vi gjøre Vort til at bilde ham ind, at han fremdeles er vor Broder, eller at det Hele er en ligegyldig Sag, — Haab om, at han paa denne Maade skal blive vakt til at se sin Skilsmisse fra Samfundet og til atter at søge at blive gjenforenet med det. Det er da ogsaa klart, at saadan Udskillen er fornøden, for at Gjenoptagelsens Velsignelse kan beredes ham.

Vi have søgt at vise Kirketugtens Nødvendighed som begrundet i hver enkelt Christens Trang til, at den øves paa ham, i den Christnes Kjærligheds- og Broderaand samt i Kirkens Samfundsvæsen. Betragtningen af Sagen i sin Almindelighed har endnu én Side og det specielt, naar det gjælder

den straffende Kirketugt. Menigheden, den levende Menighed, elsker sin Herre, og saa elsker den Hans Ære (sml. Matth. 5, 16). Den maa og den vil forkynde Ham og Hans Dyder, indtil Han kommer. Den vil kundgjøre Hans Herlighed som den evig barmhjertige, uendelig milde, langmodige, taalmodige Frelser; men den vil ogsaa gjøre det indtrængende, at Han er den hellige Herre, der hader Synden med et fuldkomment Had; den kan ikke og vil ikke gjøre Ham til Syndens Tjener istedetfor Frelser fra Synden, eller give sit Samtykke til, at Han saaledes krænkes. Herrens Menighed opgiver ikke Haabet for nogen Sjæl, enten denne er i eller udenfor Menigheden, saalænge Gud endnu lader Naaden bydes ham; men den kan ikke have noget Haab for den, der mærker sig selv som staaende udenfor Christum, saadan som han er, og den kan ikke give sit Samtykke til, at en Saadan forhaaner Pagtens Blod og foragter Herrens Gjerning. Indskriften over Indgangen til Israels Forgaard i Templet viste enhver Hedning tilbage, og den hellige Tempelvagt skulde med sit Liv værge Indgangen til Helligdommen. Saa dybt faldet, som Israel var i Apostlernes Dage, optændtes dog Folket af Nidkjærhed, da det troede, at Paulus havde ført Hedninger ind i Templet. Herrens Menighed ligger paa en hellig Vagt om Herrens Gaard og Hus og skal værge den mod Tempelskjænderen. Ellers maa det hedde om den og til den: „For Eders Skyld bespottes Guds Navn iblandt Hedningerne“. Da Pinehas, dreven af Herrens Aand, vidnede om Herrens Ære, talede Herren og sagde: „Pinehas har vendt min Grumhed fra Israels Børn, idet han var nidkjær med min Nidkjærhed midt iblandt dem, og jeg haver ikke gjort Ende paa Israels Børn i min Nidkjærhed. Derfor sig: Se, jeg giver ham min Pagt, ja Fred. Og han og hans Sæd efter ham skal have et evigt Præstedømmes Pagt derfor, at han var nidkjær for sin Gud og gjorde Forligelse for Israels Børn“ (4 Mos. 25, 11—13).

Digitized by Google

§ 3.
Kirketugt, begrundet i den hellige Skrifts ligefremme Bud.

Vi have hidtil væsentligen betragtet Kirketugten som en uafviselig Følge af et sandt og sundt Christen- og Menigheds-Liv, og vi mene, at den allerede derved er forsvarlig begrundet som Herrens Vilje over sin Menighed. Hvad der imidlertid mere eller mindre er et Resultat af en Tankerække eller en Betragtning, vil altid være udsat for Modsigelse, har endnu ikke den Aandens Autoritet, der kuer al Modstand. Hensigten med den foregaaende Fremstilling var derfor ogsaa egentlig kun at forberede og, om muligt, vække en Hjertets Villighed til at høre Sandheden og tage den til sig ogsaa i dette Stykke. Vi ere nemlig ingenlunde, hvad Kirketugten angaar, henviste alene til vor christelige Tænkning. Den hellige Skrift, som ikke kan lyve eller bedrage, har bevaret os Herrens klare, bestemte Ord om, hvorledes Han vil, at Tugt skal øves i Hans Menighed. Vi have allerede tidligere mindet om Gal. 6, 1. Eph. 4, 15. 16. Rom. 15, 7. Vi ville her samle flere af de hellige Ord, der med stigende Bestemthed vidne i Sagen. Hertil regne vi allerede Steder som 1 Tim. 5, 1. 2: „Skjeld ikke paa en Gammel, men forman ham som en Fader, de Unge som Brødre, gamle Kvinder som Mødre, unge som Søstre i al Kydskhed!“ Her fremhæves det dog og det stærkt, hvorledes det er Herrens Vilje, at den Enkelte for sig skal formanes, og en saadan Formaning er allerede Kirketugt. Sml. Tit. 2, 1. 10. Videre 1 Tim. 5, 20: „Irettesæt dem, som synde, for Alles Aasyn, at og de Andre kunne have Frygt!“ Rom. 16, 17: „Jeg formaner Eder, Brødre, at I give Agt paa dem, som volde Splid og Forargelse tvertimod den Lærdom, som I have lært, og viger af fra dem!“ 2 Joh. v. 10. 11: „Dersom Nogen kommer til Eder og fører ikke denne Lærdom, saa annammer ham ikke tilhuse og byder ham ikke velkommen; thi

Digitized by Google

hvo, som byder ham velkommen, bliver delagtig i hans onde Gjerninger“. Tit. 3, 10: „Unddrag dig fra et kjættersk Menneske, naar du een Gang og atter har paamindet ham!“ 2 Thess. 3, 6: „Men vi byde Eder, Brødre, i vor Herres Jesu Christi Navn, at I holde Eder fra hver Broder, som omgaaes uskikkelig og ikke efter den Lærdom, som han annammede af os“. 2 Thess. 3, 14. 15: „Dersom Nogen ikke lyder vor Formaning i Brevet, da mærker denne, og haver Intet at skaffe med ham, at han maa skamme sig! Dog holder ham ikke som en Fiende, men paaminder ham som en Broder!“ 1 Cor. 5, 9—12: „Jeg har skrevet Eder til i Brevet, at I skulle Intet have at skaffe med Skjørlevnere, og det skrev jeg aldeles ikke om Skjørlevnere i denne Verden eller Gjerrige eller Røvere eller Afgudsdyrkere; ellers maatte I gaa ud af Verden. Men nu har jeg skrevet Eder til, at I skulle Intet have at skaffe med ham, dersom Nogen, der kaldes en Broder, er en Skjørlevner eller Gjerrig eller en Afgudsdyrker eller en Skjændegjæst eller en Dranker eller en Røver, at I skulle end ikke æde med en Saadan. Thi hvad kommer det mig ved ogsaa at dømme dem, som ere udenfor? Dømme I ikke dem, som ere inde?“ Matth. 7, 6: „Giver ikke Hundene det Hellige, kaster ikke heller Eders Perler for Svinene, at de ikke skulle nedtræde dem med deres Fødder og vende sig og sønderrive Eder!“ Gal. 1, 8. 9: „Dersom og vi eller en Engel af Himmelen prædikede et andet Evangelium for Eder end det, vi prædikede Eder, han være en Forbandelse! Som jeg sagde, saa siger jeg og nu igjen: Dersom Nogen prædiker et andet Evangelium for Eder end det, I annammede, han være en Forbandelse!“ Matth. 16, 19: „Jeg vil give dig Himmeriges Riges Nøgler; hvad du binder paa Jorden, skal være bundet i Himlene, og hvad du løser paa Jorden, skal være løst i Himlene“. Joh. 20, 23: „Dersom I forlade Nogle deres Synder, ere de dem forladte; dersom I beholde Nogle deres Synder, ere de dem beholdne“.

Digitized by Google

Luc. 17, 3: „Dersom din Broder synder mod dig, da irettesæt ham, og dersom han omvender sig, da tilgiv ham!“ Matth. 18, 15—18: „Dersom din Broder synder mod dig, gak hen og irettesæt ham mellem dig og ham alene! Hører han dig, da haver du vundet din Broder. Men hører han ikke, da tag endnu En eller To med dig, paa det at hele Sagen maa blive fast efter to eller tre Vidners Mund. Men, hører han dem ikke, da sig Menigheden det! Men, hører han ikke Menigheden, da skal han være for dig ligesom en Hedning og en Tolder. Sandelig siger jeg Eder: Hvadsomhelst I binde paa Jorden, skal være bundet i Himmelen, og hvadsomhelst I løse paa Jorden, skal være løst i Himmelen“. 1 Cor. 5, 1—5. 13: „Der høres end ydermere om Horeri iblandt Eder og saadant Horeri, som end ikke nævnes blandt Hedningerne, at En har sin Faders Hustru. Og I ere opblæste, og ere ikke meget mere sorgmodige, saa at den, som har gjort denne Gjerning, maatte udstødes fra Eder. Thi jeg, som vel er fraværende med Legemet, men nærværende med Aanden, haver allerede dømt, som om jeg var nærværende, den, som dette har saaledes bedrevet, i vor Herres Jesu Christi Navn — idet I og min Aand forsamles med vor Herres Jesu Christi Kraft — at overantvorde Satan en Saadan til Kjødets Fordærvelse, at Aanden maa frelses paa den Herres Jesu Dag. Bortskaffer dog den Onde fra Eder selv!“ 1 Tim. 1, 20: „Hymenæus og Alexander har jeg overantvordet til Satan, for at de skulle revses, saa at de ikke bespotte Gud“. Vi ville slutte Rækken af de hellige Ord med at minde om, hvor svar en Tugt Herren lod sin Apostel øve over Ananias og Sapphira, som løj mod den Helligaand (Ap. Gj. 5, 1—11.). Vel er det iøjnefaldende, at en saadan Tugt, som den sidstnævnte, er Herrens overordentlige Gjerning under overordentlige Omstændigheder; men den vidner dog stærkt og klart om den Aand, der i de øvrige samlede Udsagn saa bestemt og ligefrem vidner

om, hvad Herren vil, at der altid skal øves af og i Hans Menighed: at prøve Aanderne, dømme dem, som ere i Menigheden, formane, hjælpe tilrette, irettesætte, holde sig fra de Uskikkelige [1]), aabent udtale, at Saadanne ikke ere Brødre, beholde Synder, holde Hundene borte fra det Hellige, ja bortskaffe den Onde og udstøde ham af Menigheden d. e. øve Kirketugten i alle dens Grader.

§ 4.

Udvikling af Skriftens Lære om, hvorledes Kirketugt skal øves.

Det er en Selvfølge, at, som Kirketugten er grundet i Herrens Vilje, skal den ogsaa øves i Hans Aand og efter Hans Anvisning, og Hans Aand er Kjærlighedens og Hellighedens Aand, der ikke vil nogen Synders Død, men at han skal omvende sig og leve. Dersom Menigheden imidlertid ikke havde nogen yderligere Kundgjørelse fra Herren end den, at Han vilde have Kirketugt øvet, vilde Menigheden forøvrigt være henvist til den christelige Tanke og det christelige Hjerte. Men Menneskehjertet, ogsaa den Troendes menneskelige Hjerte er bedragersk. Derfor er det ikke nok, at vi mene at handle i Herrens Aand. Ikke enhver Tanke og ethvert Raad, som vi gribe og mene at være Herrens, er ogsaa Hans afgjorte og rene Tanke, Hans vise Raad, og derfor bør det os ubetinget at bøje os for og holde os til Hans Anvisning, og vi have dobbelt Grund til at takke, naar denne er given os saa klart og bestemt, som det har behaget Herren i Sagen, hvorledes Han vil have Kirketugten øvet i sin Menighed paa Jorden.

Spørge vi derfor først om, paa hvem Herren vil at Kirketugt skal anvendes, svarer den hellige Skrift ligefrem:

---

[1]) Apostelen Johannes vilde ikke engang paa Gaden møde Kjætteren Cerinth, end sige være i Hus med ham.

Digitized by Google

paa Kirkens Lemmer; se Matth. 18, 15. 1 Cor. 5, 11. 12. Den altsaa, som endnu ikke er indtraadt i Menigheden, ligesom den, der er udtraadt af Menigheden, kan ikke være Gjenstand for Kirketugt. Menigheden har vistnok ogsaa sit Arbejde for en Saadan og, om muligt, paa ham; men denne Virksomhed bliver en Missionsvirksomhed, der som saadan ikke hører under Kirkens Tugt. Det vil ogsaa være klart i sig selv, at man ikke kan christelig tugte den, som er uimodtagelig for christelig Tanke. Som al Opdragelse kan Kirketugt kun udvikle eller modarbejde, hvad der er i den Andens Hjerte og Væsen, men kan ikke skabe og frembringe, hvad der ikke er der. Mod den, som aandeligen har revet sig løs fra Herren og Livet i Ham og ikke begjærer at gjenoptages i og gjenforenes med Ham, kan Kirketugten kun vende sig udstødende og afskjærende, og, om Menigheden undlader at øve denne Tugthandling mod ham, kan den ialfald ikke paa Sandheds og derfor heller ikke paa Kjærligheds Grund øve nogen anden Tugthandling paa ham.

Kirken er bleven til og lever, baaren af Guds Naade, Jesu Kjærlighed og den Helligaands Kraft, for det Maal, som Herren har sat den, dens fulde Forening med Gud i Christo. Som det er Syndens Indtrængen i Mennesket, der har bevirket, at vi kun ved Guds overordentlige Frelsergjerning kunde naa frem til det evige Liv, saa er det denne samme mørke Magt, der vanskeliggjør, hindrer og maaske dræber dens Væxt i Christo og til Christum, i hvis Hjerte dog det ny Liv var skabt af Aanden paa Syndsforladelsens Grund i Christo Jesu. Dersom det ved Gjenfødelsens Undergjerning skede, at det naturlige syndige Væsen i os med eet Slag blev dræbt og udslettet af os, kunde det endda tænkes, at det nyskabte Liv trængte til at styrkes og næres til Væxt, men en Behandling af det under saadanne Kaar vilde ikke kunne have Tugtens Charakter. Et saadant Livs Kaar og Væxt antydes os i

Digitized by Google

Ordet, om, hvorledes Gud Herren vandrede med vore første Forældre i Haven, naar det blev svalt mod Aftenen. Tugten faar, hvad Midler den saa end bruger, sin Karakter fra Modsætningen. Kirketugten har derfor at vende sig mod det syndige Væsen hos Kirkens Lemmer, i hvilket Forhold, i hvad Skikkelse og under hvilken Form det saa end fremtræder. Naar det syndige Væsen ikke fremtæder paa en for troende Mennesker erkjendbar Maade, kan det selvfølgelig heller ikke blive Gjenstand for den Tugt, som Kirken skal øve, uden forsaavidt Kirken altid vil vide, at det onde Væsen stedse vil være tilstede i alle dens Børns Hjerter, saalænge disse endnu færdes i Udlændigheden, og den derfor altid vil føle sig dreven til at komme alle sine Lemmer tilhjælp med den almindelige Kirketugt. Træder derimod det syndige Væsen erkjendbart frem, vil det ske enten som en Modsætning til Sandheds-Ordet eller som en Modsætning til Helligheds-Væsenet, som falsk Lære eller som et ugudeligt Levnet. Disse to Ting ere vistnok i Grunden uadskillelige, ja Et, som da Hoved og Hjerte ere Et; et ugudeligt Liv forudsætter altid, er selv en Frugt og Aabenbarelse af en falk Lære; og falsk Lære vil altid avle et dertil svarende ugudeligt Hjerteliv. Men dels kunne dog disse to Ting i Tanken holdes ud fra hinanden, dels maa de ogsaa her adskilles, da Mennesket saa ofte holder den falske Lære, som er i dets Tanke og Hjerte, skjult, hvad Mundens Bekjendelse angaar, medens det dog forraader den i sit ugudelige Levnet, eller det udtaler i Ordet den falske Lære, medens det dog mægter at hindre, at det derfra uadskillelige ugudelige Hjerteliv faar paatageligen aabenbare sig i dets Levnet. Naar vi her tale om falsk Lære, betegne vi dermed enhver Lære, som strider mod Guds hellige og aabenbarede Ord, ingenlunde alene saadan Lære, som strax oprører Enhver, som har nogensomhelst christelig Erkjendelse, ligesom vi ved ugudeligt Liv tænke paa ethvert Levnetsforhold, som strider mod Guds

Digitized by Google

hellige Bud, ingenlunde kun paa et saadant Levnet, som Enhver, der ikke har kvalt sin naturlige moralske Sands, maatte fordømme. Guds hellige Ord er her Dommeren og Prøvestenen. Men, maa vi her stærkt betone enhver Lære, som strider mod Guds hellige og sanddru Ord, ethvert Levnet, som strider mod Guds hellige Bud, saa tør vi heller ikke undlade at fremhæve, at kun den Lære, som strider mod Guds Ord, tør uden videre kaldes falsk, kun det Levnet, som strider mod Guds Bud, tør uden Videre stemples som ugudeligt. Ingen tør her dømme en Anden efter sit Hoved, skrive Bud ud af sit Hjerte, troede han sig end for sin Person noksaa vis paa, at hans Tanke var christelig, hans Bud var fromt og godt. „Hvo er du“, siger Apostelen, „som dømmer en fremmed Svend? Han staar eller falder for sin egen Herre; men han skal blive staaende, thi Gud er mægtig til at holde ham oprejst“ (Rom. 14, 4). „Du, hvi dømmer du din Broder? Eller og du, hvi foragter du din Broder? Vi skulle jo alle fremstilles for Christi Domstol“ (Rom. 14, 13). „Bliver stadige i den Frihed, hvormed Christus frigjorde os, og lader Eder ikke atter tvinge under Trældoms Aag“ (Gal. 5, 1)! Idet vi henvise Dommen over falsk Lære og ugudeligt Liv ubetinget til Guds hellige, aabenbarede Ord, vente vi os den Bemærkning, at det dog maa blive Gjenstand for christelig Bedømmelse, om en Lære eller et Levnet strider mod Guds Ord og Bud, men maa henskyde den nøjere Vejen deraf til det følgende Punkt, hvor det bliver at behandle, af hvem Kirketugten skal øves. Det vil forøvrigt være klart i sig selv, at falsk Lære og ugudeligt Levnet efter det oven fremstillede Begreb deraf kan være af mange Grader, ligesom angjældende Individs Hjerteforhold dertil kan være saare forskjelligt, saa der vil være Plads for Anvendelsen af Kirketugten i dens forskjellige Grader, alt efter Anvisningen i den hellige Skrift. Smlgn. om falsk Lære Rom. 16, 17. Tit. 3, 10. 2 Joh. v. 10—11. 1 Tim. 1, 20,

Digitized by Google

om ugudeligt Levnet 2 Thess. 3, 6. 1 Tim. 5, 20. Matth. 18, 15. 17. 1 Cor. 5, 1—5.

Spørge vi dernæst om, hvem der skal øve Kirketugten, bliver, efter hvad vi ovenfor have udviklet, Svaret let: Christensamfundet, Menigheden, Kirken. Det er indlysende, at Menighedssamfundet i sig selv, i sin hele Tilværelse, i sin hele christelige Livsrørelse øver en almindelig Kirketugt paa sine samtlige Lemmer, men, hvor det gjælder den særegne personlige Kirketugt ligeoverfor den Enkelte, beregnet paa og modificeret efter dennes særegne Kaar, maa Kirken selvfølgelig virke gjennem et Organ. Vi vilde vel forlods vente at finde dette Organ i det Forstander- og Husholder-Embede, som Herren har indsat i sin Menighed, som derfor paa den ene Side ikke kan tænkes adskilt fra denne Menighed, men paa den anden Side ogsaa som Herrens særegne Indstiftelse har sin særegne og forsaavidt selvstændige Plads i Menigheden. Vi se ogsaa, at Paulus i sine Skrivelser til Timotheus og Titus ligesom i sin Afskedstale til den ephesinske Menigheds Ældste (Ap. Gj. 20, 18 flgg.) synderlig byder disse Menighedernes Forstandere at give Agt, byde ikke at lære fremmed Lærdom, trøste, formane, irettesætte, straffe, og, naar det gjælder den yderste Anvendelse af Kirketugten, den, der udstødes af Menigheden, hedder det hos Paulus (1 Cor. 5, 4): „Idet I og min Aand forsamles med vor Herres Jesu Christi Kraft". Det læres os her klart, at den udstødende Magt af Herren er givet Embedet og Menigheden i Forening (smlgn. ogsaa Matth. 16, 19. 18, 18. Joh. 20, 22. 23), og, naar Embedet og Menigheden paa Herrens Bud og med Troskab for Hans Ansigt øve denne Gjerning, tør de i Kraft af den samme Herres Ord (smlgn. ogsaa Matth. 18, 20) trøstigen være forsikrede om, at „vor Herres Jesu Christi Kraft" vil være kraftig virkende tilstede i deres Forsamling og Gjerning og give denne sin Betydning og sin Magt. Det vil forøvrigt af sig

Digitized by Google

selv være klart, at Menigheden kun kan øve denne Gjerning gjennem sine Repræsentanter, medens denne Repræsentations Indretning forøvrigt vil ligge udenfor den Sag, som her beskjæftiger os, kun at den er Menighedens virkelige og handledygtige Repræsentation.

Efter det tidligere Fremstillede skal Kirketugten øves mod al falsk Lære, mod alt ugudeligt Liv, og Dommen om, hvad der er falsk Lære, og hvad der er ugudeligt Liv, fældes alene af Guds aabenbarede Ord, som med Ufejlbarhedens Stempel foreligger os i den hellige Skrift. Men en Læres eller et Levnetsforholds Modsætning til Guds hellige Ord ligger ingenlunde altid uden Videre klart for Dagen, og ofte er den mere skjulte Modsætning den farligste. Førend Kirketugt kan øves, maa der derfor prøves og dømmes, hvorfor det ogsaa udtrykkelig hedder hos Paulus: „Jeg har allerede dømt" (1 Cor. 5, 3), ligesom Johannes formaner: „Prøver Aanderne" (1 Joh. 4, 1 smlgn. 1 Thess. 5, 21). Da det Subjektive ikke tør raade paa noget Punkt i Herrens Sag, kan heller ikke den prøvende og bedømmende Myndighed ligge andetsteds end hos Embedet og Menigheden i Forening, og det maa høre til christelig Orden, saavist som det er et tro Udtryk af christelig Ydmyghed og Samfundsaand, at den Enkelte i Tilfælde, som tykkes ham tvivlsomme, bøjer sin Mening og Dom under Samfundets. Men Kirken er ikke bleven til idag; den Menighed, som nu lever paa Jorden, er en Fortsættelse af og staar i organisk Sammenhæng med Samlingen af dem, som engang have levet paa Jorden i Christi Bekjendelse i den Helligaands Kraft og nu ere hjemme hos Herren. Det er een hellig almindelig Kirke, som alle Troende bekjende. Vil det nu allerede falde af sig selv, at enhver oprigtig, besindig og ydmyg Christen ved Besvarelsen af det Spørgsmaal, om en vis Lære eller et vist Levnetsforhold strider mod Guds hellige Ord eller ikke, og hvorledes altsaa Gudsordet med Hensyn

Digitized by Google

paa denne Sag skal udlægges og forstaaes, vil med Glæde og Tillid tage et synderligt Hensyn til deres Mening og Dom, hvem Aanden har givet et godt Vidnesbyrd, saa maa det end mere falde af sig selv, at Menigheden i den Prøven og Dømmen, som gaar forud for og ledsager Kirketugtens Udøvelse, maa lade sig lede af den Udlæggelse og Opfattelse af Ordet, som den ene Kirke fra fordums Dage har bekjendt som sin. En modsat Færd maatte hvile paa en Overvurderen af sit eget Standpunkt, en Ikke-Erkjendelse af, hvorledes vi kun forstaa stykkevis og profetere stykkevis (1 Cor. 13, 9), og en Mangel af Tro paa, at Herren hverken har forladt eller forlader sin Menighed, og vilde lettelig føre til en Skilsmisse mellem den nu levende Menighed og den, som stiftedes paa Pintsedagen, og isaafald var hin ikke længere Herrens med de evige Forjettelser. Mod et saadant Tænkesæt stiller Apostelen sine Spørgsmaal: „Eller er Guds Ord udgaaet fra Eder? Eller er det kommet til Eder alene“ (1 Cor. 14, 36)? Er det fremdeles saa, at den ene Kirke omfatter forskjellige Kirkeafdelinger, der adskille sig fra hverandre ved en forskjellig Opfattelse og Udlæggelse af Guds Ords Lærdomme, hvorfor disse, om end enige om og i den for alle Christne, for den ene Kirke fælles Grundbekjendelse, dog ellers have sine forskjellige Bekjendelser, i og ved hvilke de konstituere sig som Kirkeafdelinger, saa falder det af sig selv, at Menigheden i al sin Prøven og Dømmen efter Guds Ord maa holde sig til den Opfattelse og Udlæggelse af dette Ord, som den Kirkeafdeling, af hvilken den er et Lem, har udtalt som sin. Kirkens Bekjendelsesskrifter maa ikke alene have en raadende og ledende, men ligefrem bindende Magt. Den, der ikke kan hvile i sin Kirkeafdelings Bekjendelse, hører ikke længere til denne, og allermindst kan han i denne øve nogen Myndighed. Man maa imidlertid kunne tænke sig, at Bekjendelsesskrifterne ikke give fuld tilstrækkelig Vejledning til Prøven og Dømmen,

Digitized by Google

idet dels Bekjendelsesskriftets Udlæggelse af Ordet kan opfattes forskjelligt, dels Muligheden maa indrømmes af, at nye Lærdomme kunne ville forsøge paa at gjøre sig gjældende, som ikke nogensinde tidligere have været hørte, og til hvilke Bekjendelsesskrifterne ikke have kunnet tage noget Hensyn, som da ogsaa Herrens levende Menighed gjennem Naadens Tid maa skride fremad ogsaa i sin Troeserkjendelses og Bekjendelses Fylde, Klarhed og Bestemthed. Men under saadanne Omstændigheder tør ikke den enkelte Lokalmenighed, end sige en eller flere Enkelte i en Menighed anmasse sig den dømmende Myndighed eller søge med nogen Slags Aandstvang at gjøre sin Mening gjældende og bindende. Naar nu flere Lokalmenigheder ere knyttede saaledes sammen, som det er Tilfældet med Menighederne i vor norske Landskirke, synes det os klart, at hver enkelt af disse maa respektere den hele Landsmenighed, ikke tør tiltage sig paa egen Haand og af egen Magtfuldkommenhed endeligen og, om end kun for sine Lemmer, bindende at afgjøre om en omspurgt Læres eller et vist Levnetsforholds Strid med Guds Ord. Endog i det mere Ydre vil Apostelen Paulus have Enhed og Overensstemmelse mellem Menighederne bevaret, hvorfor han i 1 Cor. 11, 16, efterat have angivet sine Grunde, hvorfor han vil, at Mændene skulle bede i Forsamlingerne med ubedækket, Kvinderne med bedækket Hoved, afvæbner al videre Tvist om Sagen med sit: „Men er der Nogen, som synes at have Lyst til Trætte, da have vi ikke saadan Skik og Guds Menigheder ej heller“. At det er stridende mod apostolisk Orden, at nogen enkelt Menighed paatager sig at afgjøre, om en Lære er overensstemmende med eller stridende mod Guds Ord, sees ogsaa klart deraf, at Menigheden i Antiochia, der dog talte Mænd som Barnabas, ja Paulus blandt sine Forstandere, ikke dristede sig til at afgjøre, hvorvidt Hedningechristne burde omskjæres, men indskjød Sagen under det apostoliske Concil i

Digitized by Google

Jerusalem, hvis Bestemmelse blev bindende for samtlige Menigheder (Ap. Gj. 15).

Efter apostolisk Orden tilhører saaledes saavel den Prøven og Dommen, der maa gaa forud for Kirketugtens Øvelse, som denne deraf betingede Udøvelse af Kirketugten Embedet og Menigheden i Forening. I hvad Forhold staar da det enkelte Lem af Menigheden til denne Kirketugt? Han er for det Første en Gjenstand for denne og skal bøje sig under den, selv nidkjært arbejde paa sig selv, at Tugtens Øvelse maa blive til Velsignelse for ham og Menigheden. Men ethvert Menighedslem er dog ogsaa et organisk Led af Samfundet, og denne den Enkeltes Betydning vil dog ikke kunne agtes fuldt tilfredsstillet ved, at han ogsaa er repræsenteret i de Udvalgte, gjennem hvilke Menigheden øver sin Andel i Kirketugten. Det vilde lidet harmonere med Christendommens personlige Liv, med Gudsordets direkte Henvendelse til hver enkelt Troende, med vor Betragtning af Kirketugten som en Troes- og Kjærlighedsgjerning, dersom den Enkelte ikke var kaldet til en langt mere positiv Deltagelse ogsaa i denne Gjerning. Det vil jo for det Første være klart, at enhver Troende i Kraft af sit personlige Christenliv og sin Delagtighed i Christi Legeme tør og bør komme sin Broder tilhjælp med Trøst og Bestyrkelse, Formaning og Advarsel, ja indtrængende og straffende Alvorsord, og naar han i denne Gjerning handler paa Kirkens Grund i Harmoni med dens Tro og Bekjendelse, vil allerede denne Virksomhed kunne henføres under Kirketugtens Øvelse. Dobbelt Opfordring og særeget Kald har i denne Henseende Faderen i sine Børns Kreds, Læreren i sin Skole, Husbonden i sin Familie, og, naar Tugten øves af disse ikke paa Grund af det naturlige Forhold og den Myndighed, det giver, men paa Grund af det samme Forhold, helliget og forklaret af Forholdet til Herren, altsaa paa Kirkens Grund og i Kirkens Aand, vil ogsaa det

Digitized by Google

kunne henføres under Kirketugt. For det Andet har enhver Christen, hvad enten man betragter Kirketugten som en Kjærligheds- eller Forsvarsgjerning, Ret til at kræve Kirketugtens Øvelse saavel i Almindelighed som i det konkrete Tilfælde (smlgn. Matth. 18, 17); og, tør han end ikke paa egen Haand prøve og dømme, har han dog Ret til at begjære sin Opfattelse prøvet og bedømt, Ret til med Sandheds Vaaben at forsvare, hvad han, indtil han bliver bedre overbevist, anser for Sandhed. Det er fremdeles hans Christen-Ret og Pligt ved sin levende og nidkjære Forbøn at virke paa den hele Øvelse af Kirketugten, og Forbønnen er et mægtigt Vaaben, som det vigtigste Arbejdsmiddel for den troende Christen. Endelig har hver Enkelt i Menigheden at gjøre Sit til, at Menighedens Kirketugt faar sin Magt og Virksomhed til Velsignelse. Har den straffende Kirketugt udelukket Nogen af Menigheden, da er det christelig Pligt for hvert Lem af Menigheden at afbryde Samfundsbaandet med den Samme. Ingen falsk Barmhjertighed, ingen kjødelig Deltagelse, intet verdsligt Baand tør her forlokke fra Opfyldelsen af, hvad der baade er Rets- og Kjærlighedspligt. Vil man af nogensomhelst Grund bevare Samfundet med den Udstødte, bryder man sit eget Samfund med Menigheden. Ogsaa her hedder det: „Hvo, som elsker Fader eller Moder mere end mig, er mig ikke værd". Derfor glæder Paulus sig (2 Cor. 7, 11. smlgn. 2, 6) over, at hans Udstødelse af Blodskjænderen vakte alle eller dog de fleste af Menighedens Lemmer til nidkjær Deltagelse i denne Gjerning. Det Modsatte vilde da ogsaa gjennemført gjøre al Kirketugt og al Velsignelse af den umulig.

Spørges der saa om, ved hvilke Midler Kirketugten skal øves af Kirken paa dens Lemmer, maa Svaret for det Første blive: de Midler, som Kirkens Herre har anvist den til dette Brug, og som staa til dens Raadighed. Vor Herre har selv sagt, at Hans Rige ikke er af denne Verden, ligesom Han

Digitized by Google

forbød Peter at gribe til Sværdet. Christendommen er, hvormeget den end baade kan og skal og maa gjennemsyre, forklare og aabenbare sig i det Timelige, Jordiske, Borgerlige i den ydre Verden, helt igjennem og derfor i alle sine Livsytringer et aandeligt Væsen, en aandelig Magt. Den staar for højt og griber og vil gribe for dybt, til at den skulde ville eller kunne arbejde for sit Formaals Opnaaelse paa verdslig Vis eller ved verdslig Tvangs Middel. „Vore Stridsvaaben ere ikke kjødelige, men mægtige for Gud til at forstyrre Befæstninger“ (2 Cor. 10, 4). Det er Herren, som opvækker Døde og gjør levende, hvilke han vil (Joh. 5, 21), og Han levendegjør ved de af Ham valgte og skabte, af Ham Menigheden overgivne Naademidler. Bruger Nogen de hellige Naademidler rettelig, er det, saasandt Herrens Arm hverken er eller bliver forkortet, afgjort vist, at den Samme baade kommer til Christum, bliver i Ham og voxer i Ham og derved ogsaa bidrager til det ganske Christi Legemes Væxt op til sit Hoved. Bruger Nogen ikke de hellige Naademidler, eller bruger han dem ikke rettelig, er det Modsatte ligesaa ufejlbarlig vist; hvad han saa engang ved den rette Brug af Naademidlerne maatte have naaet, — nu har han det ikke mere, eller, hvad den forunderlig langmodige og taalmodige Gud saa end maatte naadigen endnu have opholdt i ham, det svinder stedse mere og mere (Matth. 25, 28), og Enden er Døden. Arbejder da Menigheden ved sin Kirketugt til, at et sandt og sundt Liv i Christo Jesu kraftigen maa opvoxe og næres i den og dens samtlige Lemmer, maa det være Kirketugtens nærmeste Maal at virke til Naademidlernes rette Brug, og dertil kan intet ydre Tvangsmiddel virke. Selv hvor Kirketugten udstøder for paa den ene Side at værne om Menigheden og udrense den fordærvelige Surdejg, er det dog paa den anden Side tillige dens Hensigt derved at arbejde til den Udstødtes Tilbageførelse til Herren og Gjenoptagelse i Menigheden, og dette

Digitized by Google

kan alene virkes af Aanden ved Naademidlerne. Kirketugtens Kamp maa saaledes føres med aandelige Vaaben, først og fremst ved Forbønnen og Ordet. Forbønnen dygtiggjør til Arbejdet og er selv et aandeligt Anfald paa den Andens Sind og Hjerte; Ordet griber umiddelbart til, — Ordet, der minder om Guds Alvors Vilje og Helligheds Dom, — vidner om Hans Fredstanker og Kjærlighedsidræt, Ordet, der i saa mange Maader kan bøje sig efter dens Kaar og Trang, til hvem det tales. Til Ordets Brug henviser Herren os ogsaa udtrykkelig i Matth. 18, 15 flgg., og han paalægger der ligefrem, hvad Kjærligheds Visdom allerede af sig selv tilsiger, at søge Broderen i Enrum. Først, naar dette viser sig forgjæves, skal Ordets Magt søges skjærpet ved, at man tager To eller Tre med sig; bliver ogsaa dette forgjæves, skal Menigheden kaldes til Delagtighed i dette Arbejde (smlgn. 1 Tim. 5, 20), en Gjerning, der den ganske Tid maa støttes og ledsages af Forbønnens Kraft (Jak. 5, 14—20.), og først, naar den Andens Hjerte har forhærdet sig mod alt dette, skal der skrides til Udstødelse eller Bansættelse. Den troende Menighed, som af egen Erfaring kjender det menneskelige Hjertes Kamp mod Sandheden, som ved, at Kjødet begjærer mod Aanden, fremdeles maa kjende, hvorledes Trodsens og Modstandens Ild ofte blusser stærkt ivejret, naar den er nær ved at udslukkes, og i hvis Hjerter den Guds Kjærlighed er udøst ved den Helligaand, der lærer os at tro Alt og haabe Alt, vil arbejde længe med Ordets Tugtemiddel, inden den griber Udstødelsens, og den, som skulde mene, at deri ligger en Slappelse og Sløvgjørelse af Kirketugten, vilde glemme, hvilken bøjende og indtrængende Magt Herren har tillagt Kjærligheden og Kjærlighedens Haab og Tillid. Men, arbejder Menigheden forgjæves ved Ordets og Forbønnens Middel, saa maa den, just fordi den er Sandheden tro i Kjærlighed (Eph. 4, 15), aabent udtale at den Skilsmisse, som er foregaaet, har fundet Sted. Det

Digitized by Google

Væsentlige ved Udstødelsen maa just søges deri, at den aabent og bestemt udtaler, at den, som udstødes, allerede med Bevidsthed og Bestemthed har aandeligen løsrevet sig fra Herren og Hans Menighed, og at der derfor ikke længer kan handles med ham som en, om end noksaa syg Gren af Herrens hellige Vintræ. Udstødelsen indeholder saaledes og medfører en Unddragelse af de Naademidler, der ere bestemte for Menigheden, medens Ordets: „Vaagn op du, som sover, og staa op fra de Døde, at Christus maa lyse for dig“ (Eph. 5, 14), ligefuldt skal frembæres til ham, ja skal skjærpes ved Udstødelsen. Naar Menigheden i Herrens Navn udstøder Nogen af sit Samfund, indeholdes der efter Apostelens Ord (1 Cor. 5, 5. 1 Tim. 1, 20) deri en Overantvordelse af de Udstødte til Satanas. Det er den hellige Skrifts Lære, at Satanas er denne Verdens Fyrste og Gud, at det naturlige Menneske er i hans Trældom, at hans Magt over Mennesket synderlig aabenbarer sig i den vantro Forkastelse af Jesu Christi Frelserherlighed (2 Cor. 4, 4). Den, som formedelst sin selvvalgte og vitterlig fastholdte aandelige Adskillelse fra Menigheden maa udstødes af denne, har da selv opgivet sin Forsagelse af Djævelen og i dens Sted hengivet sig til denne gruelige Magt, at tjene den og arve med den. Udstødelsen indeholder saaledes en Erklæring herom og maaske noget Mere. Maaske indeholdes der i Udstødelsen tillige en mere umiddelbar Virksomhed, der befordrer Satans nærværende Magt over den Ulykkelige, idet det er Tugtens Tanke, at den Udstødte just derved skal bringes til at faa Syn for, hvorhen han er kommen, og hvorhen han vil komme ved sin Skilsmisse fra Herren, og derved, om muligt, bringes til at søge tilbage til Livets Fyrste, „at Aanden maa frelses paa Jesu Christi Dag“. Naar Apostelen yderligere tilføjer: „til Kjødets Fordærvelse“, maa vel „Kjødet“ forstaaes om det ganske naturlige Menneskevæsen, hvis Fordærvelse under Mørkets Magt og i Mørkets Rige er den

Digitized by Google

uundeblivelige Følge af at være udstødt fra den eneste Frelse i Christo. Bansættelsen bliver til evig Fortabelse for den, som ikke lader sig opvække og gjenvinde; men Livsfrugt vil dog selv da Bansættelsen have for Menigheden, som udrensede Surdejgen og bortskaffede den Onde fra sig selv. For hin Blodskjænder i Korinth havde Udstødelsen en salig Frugt. Bedrøvelsen efter Gud, der virker Omvendelse til Salighed, blev vakt i hans Aand, og Apostelen kunde (2 Cor. 5, 5 flgg.) glad opfordre Menigheden til at gjenoptage ham i sit Samfund; Menigheden blev baade hans Udstødelse og Gjenoptagelse til Velsignelse.

§ 5.

Apostolisk Begrændsning af Kirketugten.

Kirken skal i al sin Liden og Gjøren være et Aandens Barn, den Aands, som udgaar fra Faderen og Sønnen, og Gud er Kjærlighed, saa hvo, som bliver i Kjærlighed, bliver i Gud og Gud i ham. Ogsaa Kirkens Tugt maa bæres af og øves i den Helligaands Kjærlighed. Det er ikke nok, at den øves af den, som har Myndighed af Herren, paa den, hvem Herren har lagt under denne Tugt, ved det Middel, som Herren har anvist, i Kirkens Hensigt; men den hele Virksomhed maa ledes og drives, renses og forklares, levendegjøres af Aanden. Det er jo saa med det bedragerske Menneskehjerte, at det ikke alene drister sig til at gaa Guds Tanker og Raad forbi og aabenbarligt sætter sig et andet Maal og vælger sig en anden Virksomhed, end Gud Herren har anvist det, lever i Kjødet, af Kjødet og for Kjødet, men ogsaa, at det tager Herrens Tanke, gaar ind i den af Herren anviste Virksomhed, arbejder for det af Herren anviste Maal, men Alt i sin egen Aand; dristigen flikkende paa Herrens Tanker og Raad, formasteligen følgende sin egen Aand, saa det, hvormeget det end engang maaske begyndte i Aanden, fuldender i Kjødet. Dette

Digitized by Google

sker jo ingenlunde alene af Saadanne og paa saadan Vis, at det er let paatageligt, at Kjødet sejrer over Aanden, men ofte saare dulgt og det ofte mest for Mennesket selv. Apostelen vidner om Jøderne, at de havde Nidkjærhed for Gud, men ikke med Kundskab (Rom. 10, 2), ja opfører sig selv som et Exempel paa, hvorledes kjødelig Nidkjærhed for Herren kan føre En endog saa langt fra Herren, at man forfølger Guds Menighed (1 Tim. 1, 13). Det er grundvæsentligt for Herrens Udvalgte at være Sandheden tro i Kjærlighed. Sandhed og Kjærlighed ere Et, saavist som Gud er Sandheden, og Gud er Kjærligheden; men det ligger det Menneskehjerte, i hvilket Ødelæggelsens sondersplittende og adskillende Magt er trængt ind, nær at gjøre sig selv et saadant Billede af Kjærligheden, hvorved det gaar Sandheden forbi, eller af Sandheden, hvorved det gaar Kjærligheden forbi. I første Tilfælde faa vi den svage saakaldte Kjærlighed, som ofte findes hos Forældre i Forholdet til deres Børn, der bringer dem til ikke at ville se eller, om de maa se, at bortforklare de Aabenbarelser af Ondskab, som fremkomme hos Børnene, og derfor fare med kjødelig Lempe, hvor Gud vilde, de skulde slaa med Riset (sml. 1 Sam. 2, 29), daarligen agtende Revselsens Smerte højere end Gudløshedens bitre og evige Frugt. Men „hvo, som sparer sit Ris, hader sin Søn". Der er ikke Aandens Liv i saadan Kjærlighed, der allerede dømmer sig selv ved at gaa Sandheden forbi, og derfor er der heller ikke Magt til Liv i den. Den nedbryder istedetfor at opbygge. Ingen og Intet formaar Noget mod Sandheden. Paa den anden Side gives der en, om end energisk, saa dog saare kjødelig Fastholden af, hvad man har erkjendt for Sandhed, der hensynsløst vil have denne strax og fuldt erkjendt af Alle, og det maaske endog i den subjektive Form, i hvilken den staar for En selv. Et saadant Sind kan intet Hensyn tage til en Andens Individualitet, har ikke Tid til at bie, kan ikke finde og gjenkjende Naades-

Digitized by Google

gjerningen i dens Begyndelse, kan derfor ikke fordrage, taale, haabe, ja, vil egentlig Sandheden ikke til Frelse for Andre, men til Dom over dem. Det er om en saadan Nidkjærhed for Sandheden og for Herren, at Herren selv vidner: „I vide ikke, af hvad Aand I ere; thi Menneskens Søn er ikke kommen for at fordærve Menneskers Sjæle, men for at frelse“ (Luk. 9, 55. 56). Saaledes siger ogsaa Apostelen Paulus, at hans Magt til at øve Tugt ikke var given ham til Nedbrydelse, men til Opbyggelse (2 Cor. 13, 10.), ligesom han ogsaa, naar han formaner „de Aandelige“ til at hjælpe den Broder tilrette, der bliver overilet af nogen Brøst, tilføjer: „med Sagtmodigheds Aand“ (Gal, 6, 1). Saadan Sagtmodigheds Aand vil heller ikke kunne være borte hos den, der ikke, naar han efter Herrens Bud dømmer sin Broder, glemmer at dømme sig selv. Dommen over os selv skal være med i at give Dommen over vor Broder sin velsignende Magt.

Den tugtende Menighed tør ikke sætte sig som Maal at danne en Menighed, hvori intet Urent skulde findes. Derom vidner allerede aabenbart Lignelsen om Klinten mellem Hveden, og det er om en saadan Forkjerthed, at Luther siger: „Gud bevare mig for en Kirke, hvori der er lutter Hellige! Nej, jeg vil være og blive i den, hvor der er idel Skrøbelige, Svage og Syge, som kjende og føle sine Synder“ [2]). Men dette gjelder ikke alene saaledes, at der ikke tør tænkes paa at vinde en Menighed her i Verden, i hvilken ingen Hyklere findes, men ogsaa saaledes, at ikke enhver Afvigelse i Lære og Liv fra Guds rene Ord tør stemples som et afgjort Vidnesbyrd om, at det Lem, som gjorde sig skyldigt i en saadan Lære eller et saadant Liv, var affaldet fra Herren. Herren selv dømmer langt mildere: „Hvo, som bryder et af disse mindste Bud og lærer Menneskene saaledes, han skal kaldes den Mindste i Him-

---

[2]) Hammerich, kirkehistoriske Foredrag S. 25.

meriges Rige" (Matth. 5, 19), men altsaa dog endnu „i Himmeriges Rige". Den samme milde Dom lyder igjen gjennem Apostelens Ord: „Ingen kan lægge en anden Grundvold end den, som lagt er, Jesus Christus. Men dersom Nogen bygger paa denne Grundvold Guld, Sølv, dyrebare Stene, Træ, Hø, Straa, da skal Hvers Gjerning blive aabenbar; thi Dagen skal klarligen vise det; thi det aabenbares ved Ild, og Ilden skal prøve, hvordan Enhvers Gjerning er. Dersom Nogens Gjerning, som han byggede derpaa, bliver fast, skal han faa Løn. Dersom Nogens Gjerning bliver opbrændt, da skal han lide Skade; men han selv skal blive frelst, dog saaledes som gjennem Ild" (1 Cor. 3, 11—15). Selv om det altsaa staar fast og vist for den prøvende og dømmende Myndighed, at en Lære, som føres, bryder paa Herrens Bud og Ord, er det dog ikke Herrens Villje, at Kirketugt hensynsløst skal anvendes, end sige, at der uden Videre strax skal skrides til Udelukkelse af Menigheden. Der skal tages Hensyn til dens subjektive Tilstand, som fører denne Lære. Der kan jo findes Hjertets Oprigtighed for Herren der, hvor dog manglende Indsigt og Klarhed har ført til vildfarende Tanker, som da ogsaa Kirkens Historie fortæller om Vildfarelser i Lærdommen hos Mænd, som Ingen dog tør negte at have været højt benaadede i Christo. Apostlernes Breve [8]) vise os ogsaa, at der rundt omkring i Menighederne allerede fandtes falske Lærere, hvis Ord vilde føre bort fra Evangeliet, og dog slyngede Apostlerne endnu ikke Banstraalen imod dem, men kjæmpede med Ordets Vaaben mod Vildfarelsen, oplyste og belærede, advarede og formanede. Ligesaa finde vi, hvad angaar Liv og Levnet, altfor bestemte Spor af, at ingenlunde Alle selv i de første Menigheder vandrede i Renhed for Herren. Kjødets Gjerninger vare ogsaa der aabenbare. Der hørtes om Hor mellem dem (1 Cor. 5), og det saaledes, at

[8]) Smlgn. Hammerich, p. anf. St.

Digitized by Google

Apostelconciliet i Jerusalem fandt det nødvendigt i sin Rundskrivelse til Menighederne at tage synderligt Hensyn dertil (Ap. Gj. 15, 29.), om Stridigheder og Processer mellem dem (1 Cor. 6, 1 flgg.), om Æden og Drikken ved deres Kjærligheds-maaltider (1 Cor. 11, 21. 34; Jud. 12), Misbrug af Nadveren (1 Cor. 11, 30), forfængelig Brammen med de overordentlige Naadegaver (1 Cor. capp. 12—14) og desværre meget andet Syndevæsen, og Apostelen advarede og irettesatte, men excommunicerede endnu ikke. Christi Taalmodighed og det Haab, som Kjærlighed føder, lærte Apostelen at tage Hensyn ikke blot til den almindelige tunge Sandhed, at Kjødet begjærer imod Aanden, men til deres personlige Kaar, med hvilke han handlede. De vare fødte og opvoxede i et gruеligt Hedenskab, for hvilket Hor endog var en Gudsdyrkelse, og, maatte end just derved Synet for sædelig Renhed blive dobbelt skarpt hos Mangen af disse, naar han blev greben af Christus, ville vi dog ogsaa kunne forstaa, hvorledes det hos Andre maatte bevirke, at dette Syn først efterhaanden blev skarpere og bestemtere.

Til denne Sandhedens og Kjærlighedens Hensyntagen til deres Kaar, paa hvem Kirketugten skal øves, kommer efter Apostelens udtrykkelige Ord Hensynet til den tugtende Menigheds Kaar. I 2 Cor. 10, 6 hedder det: „Vi ere rede til at straffe al Ulydighed, naar Eders Lydighed er fuldkommet". Kirketugtens Øvelse er, som tidligere udviklet, ikke blot beregnet paa den Enkelte, paa hvem den udøves, men ogsaa paa den Menighed, af hvilken og i hvilken den øves. Kirketugten maa fremdeles, som ogsaa tidligere paapeget, bæres af Menigheden i dens Helhed. Der vil derfor hverken for den Tugtende eller for Menigheden kunne være ret Virksomhed i den Tugt, som ikke er et ret Udtryk af Menighedens Fællestanke og Fællesvilje, i det Hele svarende til det aandelige Standpunkt, Menigheden indtager. Jo lavere Menigheden

Digitized by Google

endnu staar, desto lempeligere maa Kirketugten øves; jo højere Udvikling Menigheden har naaet, desto fuldere kan Kirketugten haandhæves. Som ved den ovenfor paapegede Hensyntagen, saa gjælder det ved denne: „Hvem Meget er givet, af ham skal der fordres Meget“. Det er jo ogsaa stedse Herrens Kjærlighedsvis ikke først at kræve af os, at vi skulle være saadanne, som vi burde være, men at gaa ned til os, tage os saadanne, som vi ere, og saa hæve os op til sig.

§ 6.

Vore symbolske Bøgers Udtalelse om Kirketugt.

I vore symbolske Bøger finde vi Kirketugten mindre omhandlet, end man maaske skulde vente det. Imidlertid savne vi ikke aldeles nogen Udtale og Bekjendelse derom. I den augsburgske Confessions Art. 28 „om den kirkelige Magt“ hedder det: „Efter Evangeliet tilkommer Biskoperne som Biskoper d. e. som dem, Ordets og Sakramenternes Betjening er betroet, ingen anden Embedsmyndighed end den, at forlade Synderne samt at undersøge Læren og forkaste den Lære, som ikke stemmer overens med Evangeliet, og udelukke de Ugudelige, hvis Ugudelighed er vitterlig, af Kirkens Samfund, dog ikke ved menneskelig Magt, men ved Ordet. Heri skulle Kirkerne af Fornødenhed og ifølge guddommelig Lov vise dem Lydighed, efter hvad skrevet staar (Luc. 10, 16): „Hvo, som hører Eder, hører mig““. Paa et andet Sted i samme Artikel hedder det, at Biskoperne have Magt eller Befaling af Gud til „at beholde Synderne“. Bekjendelsesskriftet tillægger saaledes Biskoperne Kirketugtens Myndighed. Da den lutherske Betragtning af Biskopen ikke kjender nogen væsentlig Forskjel mellem Biskop og Præst, idet væsentlig kun Embedskredsen gjør Forskjellen mellem dem, maa Udtrykket „Biskop“ i de ovennævnte Ord forstaaes om det gejstlige Embedes Indehaver, hvilket da ogsaa Artikelen selv forklarende til-

Digitized by Google

føjer. Som i al deres Gjerning, saa ere Biskoperne ogsaa i denne efter det nævnte Bekjendelsesskrift bundne til Herrens aabenbarede Ord. „Biskoperne have ikke Magt til at lære eller bestemme Noget imod Evangeliet", og, naar de dog det gjøre, „have Kirkerne Guds Befaling, der forbyder Lydighed". „Peder forbyder (1 Pet. 5, 3) Biskoperne at herske og regjere over Kirkerne". Det sees fremdeles, at det er den falske Lære, som strider mod Evangeliet, der fremstilles som Gjenstand for den forkastende Myndighed, og aabenbar Ugudelighed, som skal tugtes ved Udelukkelsen af Kirkens Samfund, ligesom det endelig bestemt fremhæves: „dog ikke ved menneskelig Magt, men ved Ordet", hvormed alle borgerlige Tvangsmidler ere forkastede. Der findes ingen anden til Kirketugten sigtende Ytring i de af vor Landskirke vedtagne symbolske Bøger, uden forsaavidt det har sin Betydning for den rette Betragtning af Kirketugten, at den augsburgske Confession i sin 7de Artikel „om Kirken" bestemmer Kirken som „de Helliges Forsamling, i hvilken Evangeliet rettelig forkyndes og Sakramenterne rettelig forvaltes", og i sin 8de Artikel „hvad Kirken er" tilføjer: „Endskjønt Kirken egentlig er de Helliges og i Sandhed Troendes Forsamling, saa er det dog, efterdi der i dette Liv ere mange Hyklere og Onde indblandede, tilladt at bruge Sakramenterne, om de end forvaltes af Onde. Sakramenterne og Ordet ere formedelst Christi Anordning og Befaling kraftige, om de end meddeles af Onde". Vort Bekjendelsesskrift tør saaledes ikke sætte det som Kirketugtens Maal at udelukke alle „Hyklere og Onde" af Kirkesamfundet, ja tør end ikke sætte det som et nødvendigt Mærke paa Kirken, at Kirketugt øves i den, hvormeget det end i de ovenanførte Ytringer udtaler sin Erkjendelse af den.

At vor Kirkefader Luther agtede Kirketugten højt, kjendes af flere Ytringer af ham. I de schmalkaldiske Artikler

Digitized by Google

(III, 9) skriver han: „Det rette og christelige Ban er det, som udelukker de aabenbare og haardnakkede Syndere fra Sakramentet og Kirkens Samfund, indtil de forbedre sig og sky deres Misgjerninger, og Kirkens Tjenere maa ikke sammenblande denne kirkelige Straf med de borgerlige Straffe". Til en Ven skriver Luther: „Deri vilde I gjøre vel og handle mig til Behag, om I igjen kunde faa indført Bannet efter den første Kirkes Exempel. Men det vilde vel falde Eders fornemme Hofjunkere meget surt og være dem yderst fortrædeligt nu, da de ere komne ud af Vane med Tvangen. Vor Herre Gud staa Eder bi og give sin Væxt dertil! Højst fornøden vilde saadan Disciplin være; thi den Trods, at Hver gjør, hvad han vil, tager øjensynlig Overhaand, og det bliver tilsidst en ren Rakkerkule. Ak, at vor Forløsnings Dag snart kom og gjorde en Ende paa den store Jammer og det djævelske Væsen! Amen". I en Formaning af ham til Menigheden hedder det: „Hvorledes tør jeg gjøre mig delagtig i fremmed Synd, da jeg har Nok med min egen? Naar jeg altsaa lader dig, aabenbare Synder, med Vidende gaa til Sakramentet, saa tager jeg din Synd paa mig og gjør mig delagtig i den. Hvorfor skulde jeg lade mig fordømme for din Skyld? Da var det meget bedre, at jeg var Svinehyrde. Legeme og Liv vove vi for Eder; Gods og Ære, Hustru og Børn, Hus og Gaard faa fare hen, ligesom I se, at vi i Døden blive trolig hos Eder, og saa er det ogsaa rigtigt. Men, at jeg skulde sætte min Sjæl til for dine Synders Skyld og fare med dig til Helvede — hvad kunde du give mig derfor? Det kunne vi ikke gjøre. Ja, det angaar ikke alene mig, men Eder Alle, at vi ikke gjøre os delagtige i fremmede Synder. En hel By maatte kunne straffes for en Saadans Skyld". Vi kunne forstaa, med hvilken Smerte han har klaget: „Den fornemste Aarsag til, at Bannet snart overalt er faldet, er den, at der snart intetsteds gives rette Christne; der er kun

Digitized by Google

en liden Hob, ringe i Antal. Thi dersom vi altid saaledes, som det var ret og billigt, ja, som det skulde være, havde den rette Gudfrygtighed og Guds Ord hjertelig kjært, saa vilde vi agte den Herre Christi Befaling højere og mere værd end alle dette timelige Livs Goder".[4]).

§ 7.

Træk af Kirketugtens Historie.[5])

Vi have allerede tidligere henpeget paa, hvorledes Kirketugt øvedes i den apostoliske Tid. Apostlerne ikke alene øvede den og formanede til at hævde den; men under denne deres Gjerning henvende de sig umiddelbart til den christne Bevidsthed, forudsætte aabenbart, at, hvad Forsømmelse og Sløvhed en Menighed end i dette Stykke maatte gjøre sig skyldig i, kunde den dog ikke Andet end erkjende, at Kirketugt burde øves. Vi have imidlertid ogsaa seet, at Apostlerne haandhævede den med megen Lemfældighed og stor Taalmodighed, ligesom at ikke enhver Menighed viste vaagen Nidkjærhed i dette Stykke, hvor meget der end allerede da var Anledning til at øve endog den strengt straffende Kirketugt. Det vil da ikke kunne undre os, at den samme og vel endog stigende Sløvhed findes i denne Sag i den efterfølgende Tid. Ved Kejser Constantin blev Christendommen Statsreligion, og derved bleve Mange trukne hen til en udvortes Bekjendelse af Herren, uden at de dog havde givet eller vilde give Herren deres Hjerter. Herved voxte paa den ene Side Anledningen til at øve Kirketugten, men ligesaameget ogsaa paa den anden Side Vanskeligheden ved at øve den. Maatte nu end en Begrændsning af Kirketugten kjendes i og for sig berettiget efter den apostoliske Anvisning, saa maatte det ligge et svagere aandeligt Liv i Menigheden nær deri at finde en Forsvarsgrund

[4]) Sml. Theol. Tidsskr. for den norske Kirke IV, S. 326. 327. 330. 331.
[5]) Sml. Hammerich, S. 25—31.

Digitized by Google

for at gjøre Begrændsningen saadan og saa stor, at Kirketugten fast ganske forsvandt, saavidt den kan forsvinde fra Herrens Menighed.

De Forfølgelser mod Christendommen, som allerede brød ud i Apostlernes Dage, fortsattes med Mellemrum, men ogsaa med stigende Voldsomhed lige ind i Begyndelsen af det 4de Aarhundrede. De vare et mægtigt og velsignet Middel i Herrens Haand ogsaa for den Tugt, hvormed Han selv tugter sin Menighed. Men ren for falsk Lære og syndigt Levnet var Menigheden dog ikke selv i disse Ildens Dage. Saa lidet var den det, at vildfarende Lærdomme hørtes rundt omkring og forvildede og forførte Mange, og, hvad Levnet og Vandel angaar, finde vi endog Biskop Cyprian († 258) klagende i saa stærke Ord: „Hos Præsterne er der ingen sand Ydmyghed, ingen uplettet Troskab, ingen Tugt i Sæderne; Kvinderne farve Øjne og Haar; Mændene tænke mere paa Skjægget end paa Gudsfrygten; man indgaar Ægteskab med Vantro og gjør Christi Lemmer til Skjøgens. Ikke blot letsindige Eder, men selv Mened hører til Dagens Orden tilligemed Bagtalelse og giftige Tunger og uforsonligt Had; Biskoper foragte det guddommelige Kald, forlade Menighederne, strejfe omkring i fremmede Provindser og søge skjændig Vinding, medens deres Brødre hungre; de drive Aager og bedrage for at vinde Gods. Derfor slaaes vi; thi den Tjener, som ved sin Herres Vilje og ikke gjør derefter, skal faa mange Hug“. Kunde Cyprian klage saaledes, saa forundrer det os ikke at høre, at, da den Deciske Forfølgelse udbrød, faldt Mange fra og skyndte sig med at frelse Livet ved at paakalde Afguderne og ofre til dem. „Strax ved det første Ord af den truende Fiende“, vidner Cyprian, „forlod et stort Antal af Brødrene paa Forrædervis deres Tro og bleve ikke ved Forfølgelsernes Heftighed kastede til Jorden, men kastede sig selv til Jorden ved frivilligt Fald“ [6]).

---

[6]) Böhringer, die Kirche Christi I, 1. S. 387.

Digitized by Google

Møder der os imidlertid saa mørke Billeder fra en Tid af Christi Kirkes Historie, i hvilken vi vel ikke havde ventet at finde saadanne Pletter, maa vi ikke glemme, at den samme Tid har at opvise de herligste Exempler paa Lemmer af Christi Menighed, der klarligen smagte Jesu Lidelsers Samfund og kjendte Hans Opstandelses Kraft, ja gladelig under Kval og Smerte i den forsmædeligste Død bleve tro indtil Enden. Mellem Saadanne kunde Kirketugten ikke være død og borte og det ikke blot den indirekte i Ordets almindelige Forkyndelse og den lønlige, som aldrig kan findes beskreven paa nogen Histories Blade, men ogsaa den særegne, der efter sin Natur træder tydeligt frem. Vi ville her pege paa, hvorledes Kirken dog søgte at værne sig mod den falske Lære og udstødte Skarer af dem, der ikke vilde bøje sig for Sandheden. Lad være, at der desværre ofte sees Spor af, at kjødelig Iver og kjødeligt Sind blandede sig ind heri, men Kirken viste dog, at den kjendte dèt som sin Pligt at øve Læretugt, Kirketugt. Origenes († 254) vilde som 17 Aars Yngling ikke bede sammen med en Gnostiker [7]), ihukommende den apostoliske Formaning om at holde sig fra et kjættersk Menneske. Skarpest øvedes Kirketugten mod de under Forfølgelserne Frafaldne. Vi have seet af Cyprians ovenanførte Ord, hvor let Faldet var kommet over Mange. Ikke Faa af disse begjerede senere Gjenoptagelse; men Cyprian vilde ikke tilstede denne uden Videre. „Den dybe Vunde", siger han, „trænger til en flittig og langvarig Helbredelse; Boden tør ikke være mindre end Synden. Den, som kjæler for Synderen med smigrende Ord, nærer Synden. Man maa aabne Saaret og udskjære det. Lad saa end den Syge under Smertens Lidelse klage og skrige; han vil dog siden, helbredet, takke" [8]). Man foreskrev derfor de Frafaldne, som vilde gjenoptages, en Kirkebod, som just

[7]) Böhringer, p. anf. St. S. 107.
[8]) Böhringer, S. 389.

Digitized by Google

fordi den maatte være tung for Kjød og Blod, skulde være et Prøvemiddel for Hjertets Oprigtighed. De maatte offentlig bekjende deres Forbrydelse, staa udenfor Kirkedøren og anraabe Enhver, som gik ind, om Medlidenhed og Tilgivelse, og først efter at have gjennemgaaet flere saadanne „Trin i Boden“ fik de Tilladelse til at „deltage i Helligdommen“. Som et herligt Vidnesbyrd fra den ældre Tid om, med hvilken Kraft og Velsignelse Kirkens Tugt blev øvet, der, hvor Aandens Myndighed var til at haandhæve den, maa vi her ogsaa minde om Biskop Ambrosius i Majland († 397) og Kejser Theodosius.

Hvad man nu end maatte dømme om de Bodsforskrifter, vi ovenfor have berørt, maa det dog tilstaaes, at der var Alvor og Strenghed i dem. Der vare imidlertid de, som syntes, at man ikke gik vidt nok heri. Det begyndte med, at der paastodes, at man slet ikke skulde gjenoptage Frafaldne; „man skulde vel formane dem til Bod, men overlade Syndernes Forladelse til Gud alene“, og omsider finde vi i Novatianernes og Donatisternes Parti Paastanden udviklet til: „Kirken skal være fuldkommen ren; naar den taaler Syndere i sin Midte, er den ikke mere nogen sand Kirke“. Allerede Cyprian vidner med Bestemthed mod Saadant. „Hvilken Spot at sige til sin Broder: sørg, græd og suk Dag og Nat, gjør Alt for at afto dine Synder og dø dog udenfor Kirken! Tror du, at Bonden kan arbejde, naar man siger til ham: arbejd med al Flid paa Marken, men vent ingen Høst! Paa Dommens Dag vil det blive os et tungt Regnskab, at vi ikke droge Omsorg for det syge Faar, da Herren dog forlod de 99 sunde og ledte efter det ene vildfarende“. „Fordi der synes at være Klinte i Kirken, tør dette dog ikke blive nogen Forstyrrelse for vor Tro og Kjærlighed, saa vi derfor skulde løsrive os fra den. Vi ville arbejde, at vi selv kunne blive Hvede, for at, naar Hveden sankes i Laden, vi da maa faa

Digitized by Google

vort Arbejdes Løn. Apostelen taler om Kar til Ære og Vanære; lader os arbejde paa at blive Kar af Guld og Sølv; men det tilkommer kun Gud at knuse Lerkarrene. Tjeneren kan ikke være større end hans Herre, og Ingen kan tilegne sig, hvad Faderen overlod Sønnen alene, saa han skulde tro at kunne haandtere Kasteskovlen og rense Loen, eller ved en menneskelig Dom adskille Klinten og Hveden". I alvorlig Kamp mod hine vrange selvvalgte Lærdomme og det deraf følgende Begreb om og Øvelse af Kirketugt optraadte den dybe, varme, inderlige, grundalvorlige Augustin († 430). „Den Kirke", sagde han, „som har Christum og hans Retfærdighed til sin Grund og den hellige Skrift til sit Vidnesbyrd, er den sande [9]), om Gode og Onde end gjennem dens Udvikling i Tiden ere blandede i den [10]). Herren fordærver ikke sin Arv, om end et Lem, ja om end Tusinde syndede. For Avnernes Skyld skulle vi ikke forlade Herrens Lo, ej for de slette Fiskes Skyld gjennembryde Herrens Garn, ej for Bukkenes Skyld gaa bort fra Herrens Hjord, ej formedelst de Kar, som ere der til Vanære, drage ud af Herrens Hus. Vi skulle tvertimod for de Godes Skyld bære de Onde, ej for de Ondes Skyld forlade de Gode. Profeterne forlode jo heller ikke Samfundet med sit Folk; Herren bar selv den skyldige Judas og gav ham Plads ved Nadveren; Apostlerne fordroge dem, der prædikede Christum af Avind, og Avind er dog ret en Satans Last. Anklager kun af al Magt Avnerne i Kirken; vi gjøre det ogsaa; men saa skulle I heller ikke vægre Eder for med os at bære dem taalmodig [11]). Det Menneske besmitter sig dog ikke med fremmede Synder, der ikke giver sit Bifald til dem" [12]). Medens han saa bestemt afviser den

---

[9]) Böhringer, S. 322.
[10]) Böhringer, S. 327.
[11]) Böhringer, S. 329.
[12]) Böhringer, S. 330.

Digitized by Google

donatistiske Separatisme, glemmer han ikke alvorligen at minde om Kirkens Ret og Pligt at øve sin Tugt inden den selv og saavidt det staar til den. „Medens Nogle“, siger han, „vove at tage paa sig at udrydde Ukrudtet af Kirken før Tiden, falde Andre i den modsatte Snare. De indse, hvorledes det hører til Kirkens Kaar, at Gode og Onde ere blandede i den, og de kjende Forskrifterne om at bære, og saa bygge de herpaa en Mening om, at man bør afskaffe al Kirketugt, og de ville anvise Forstanderne den største Sorgløshed, saa at disse Intet skulde have at gjøre uden at sige, hvad man bør gjøre og lade, men slet ikke bekymre sig om, hvad Enhver gjør. Nej, den hellige Skrifts Vidnesbyrd, som skildre den nærværende Blanding af Gode og Ugudelige i Kirken og forjette det Tilkommende, tør Ingen forstaa saaledes, som om det derved foreskreves at slappe Kirketugtens Strenghed eller forsømme Aarvaagenheden. Saaledes lærer ikke den hellige Skrift, men Ens egne bedragne Forstand“ [13]. „I Kirketugtens Øvelse“, hedder det, „tør man hverken under Taalmodighedens Navn være ligegyldig eller under Iverens Paaskud være grusom. Det er Kirkens Sag og dens Mildheds Endemaal at samle dens spredte Lemmer, ikke at sprede de samlede“ [14]. Som Kirketugtens Midler afviser han borgerlige Straffe; det yderste Middel, han erkjender, er Degradation (at Præstevielsen tages fra den uværdige Præst) og Bansættelse. Han vilde ikke, at det skulde gjælde som en ufravigelig Regel, at Enhver, der faldt i aabenbar Synd, strax skulde udelukkes af Kirken. Han kjender i det Hele ingen ubetinget Kirketugt. „Den Ene behøver en, den Anden en anden Behandling til sin Helbredelse; derfor maa de Onde i Kirken snart oversees og taales, snart tugtes, straffes, ja udstødes“ [15]. Man vil

[13]) Böhringer, S. 331.
[14]) Böhringer, S. 332.
[15]) Böhringer, S. 333.

Digitized by Google

saaledes kunne forstaa det, at en Ytring har været funden af ham som denne: „Kirketugt er god; dog maa man bøje sig for Tiden for at undgaa det Værre; for Øjeblikket er den uudførlig. Paulus talede kun om Enkelte, hvis Laster vare almindelig bekjendte; men, naar Synden har grebet Mange, have vi kun Smerte og Suk“ [16]).

Naar allerede i Augustins Dage Mænd som han fandt Kirketugten „for Øjeblikket“ uudførlig, vil det lidet forundre os at se denne Tanke raadende i den efterfølgende Tid. Hertil kommer, at det efter det naturlige Hjertes Lyst til Egenretfærdighed laa Mange altfor nær at finde en Fyldestgjørelse i Kirkeboden, hvormed selv denne ophørte at være en Kirketugt i christelig Forstand. Pavevældet udviklede sig. Som dets Aand er Kjødets, saa er dets ganske Fremstilling af Christendommen, den af det befalede Opfattelse af denne, hvilende paa en mere eller mindre aabenbar Egenretfærdighedsstræben, og, hvad af Kirketugt Pavevældet hævdede, gik under i denne Aand. Paven sætter sig i Christi Sted, og det blev derfor snart saa, at Kirkens Lemmers Forhold til Herren blev bedømt efter deres Forhold til Paven, og det blev Kirketugtens Opgave at værne om Kirkens og dens Lemmers Afhængighed af og ubetingede Lydighed mod Paven. En saadan Aand maatte ogsaa selv ville vælge Midlerne for det i Grunden helt igjennem selvvalgte Væsen, som man smykkede med Kirketugtens hellige Navn, og selvvalgte Midler blive stedse kjødelige. Hertil kommer, at efter Pavens Paastand er Statsregimentet Kirkeregimentet underordnet; den, som er hjemfalden til Kirkens straffende Tugt, træder derved umiddelbart ind i de borgerlige Forbryderes Række og skal af Staten behandles som saadan. Baand og Lænker, Baal og Brand blive den pavelige Kirketugts Midler, Inkvisitionens

---

[16]) Hammerich, S. 31.

Digitized by Google

Domstol dens Haandlanger. Allerede temmelig tidlig finder man ogsaa Pengemulkter optagne i Kirkeboden, og, naar nu hertil kommer den forfærdelige totale Mangel paa christelig Oplysning hos Folket, kan det forstaaes, hvorledes tilsidst den gruelige Afladshandel kunde opkomme, hvorved igjen det sidste Blik for Kirketugtens Aand og Væsen maatte slukkes.

Vi have allerede tidligere gjort opmærksom paa vore symbolske Bøgers Udtalelse om Kirketugten og Fader Luthers Ytringer derom. Luther forefandt et Væsen, der kaldtes Kirketugt; men dette var ukirkeligt, uchristeligt, ja djævelsk. Han maatte angribe det og vise det i dets Falskhed og Fordærvelighed, og efter de menneskelige Tings almindelige Gang laa Faren nær, at ogsaa Sandsen for den rette Kirketugt tabtes. Luther selv tabte den ikke; derom vidne de tidligere anførte Ytringer af ham, men mange af den lutherske Reformations Tilhængere tabte den, og Luther selv mistvivlede, som før oplyst, om Muligheden af at kalde en ret Haandhævelse af Kirketugten tillive. Hertil kom, at den lutherske Kirkeafdeling traadte i et eget Forhold til Staten ved at tillægge Statens Overhoved en øverste Styrelsesmyndighed ogsaa i de ydre kirkelige Anliggender, hvoraf igjen Følgen blev, at Statsøvrigheden som Kirkeøvrighed gav Forskrifter og Forordninger ogsaa angaaende Kirketugten. Ligesom det da kunde ligge denne Øvrighed for nær at haandhæve den befalede Kirketugt ved verdslige Midler, hvorved dens hele Væsen strax maatte blive forvansket, maatte dette, ligesom allerede hin Ordning i sig selv, saare svække de protestantiske Menigheders Syn for den rene Kirketugt, og, jo mere dette Syn svækkedes, jo mere Kirketugten i mange Maader verdsliggjordes, jo mere endelig, hvad af Kirketugt der øvedes, kun øvedes fraovenaf og ikke af og ved Menigheden, maatte ogsaa Menighedernes Interesse for den sygne hen. Da saa den Tid kom, da Vantroens Aand raadede ligesaavel hos dem, der stode ved Sta-

Digitized by Google

tens Ror, som hos dem, der stode paa Lærerpladsene og Prædikestolene, Ugudeligheden blev stor i Landene og selvvalgte Begreber om Frihed og Individets Selvstændighed besatte Hoveder og Hjerter, var det naturligt, at al Kirketugt fast ganske forsvandt. Som et enkelt Vidnesbyrd fra fordums Tider i vort Land ville vi her anføre Thomas v. Westens Klage i 1714: „Zions Veje ligge øde i Kongeriget Norge. Der er ingen Kirketugt mere i disse Lande; Bindenøglen er ganske nedgravet; Løsenøglen er aldeles misbrugt, Prædikestolen for det Meste uden Frugt, Skriftestolen mere til at befordre det Ondes Rige end til at afskaffe Synderne“ [17]).

---

[17]) Theol. Tidsskr. f. den norske Kirke V, 577.

Digitized by Google

HISTORISK-KRITISKE STUDIER
OVER
DEN KIRKELIGE DAABSBEKJENDELSE.

Af
C. P. CASPARI.

(Fortsættelse).

4 og 5.
De to Daabsbekjendelser, som Epiphanius, Biskop i Salamis paa Cypern, i sin Ἀγκυρωτος (Ancoratus) har meddelt og anbefalet Menigheden i Syedra i Pamphylien til Brug ved Daaben, Epiph. Opp. T. II p. 122—24 ed. Petav.

Den første, kortere Daabsbekjendelse.

Πιστευομεν εἰς ἑνα θεον, πατερα παντοκρατορα, ποιητην οὐρανου και γης, ὁρατων τε παντων και ἀορατων.

Και εἰς ἑνα κυριον Ἰησουν Χριστον, τον υἱον του θεου τον μονογενη, τον ἐκ του πατρος γεννηθεντα προ παντων των αἰωνων, τουτεστιν ἐκ της οὐσιας του πατρος, φως ἐκ φωτος, θεον ἀληθινον ἐκ θεου ἀληθινου, γεννηθεντα οὐ ποιηθεντα, ὁμοουσιον τῳ πατρι· δἰ οὑ τα παντα ἐγενετο, τα ἐν τοις οὐρανοις και τα ἐν τῃ γῃ· τον δἰ ἡμας τους ἀνθρωπους και δια την ἡμετεραν σωτηριαν κατελθοντα ἐκ των οὐρανων και σαρκωθεντα ἐκ Πνευματος ἁγιου και Μαριας της παρθενου και ἐνανθρωπησαντα· σταυρωθεντα τε ὑπερ ἡμων ἐπι

Digitized by Google

Ποντιου Πιλατου, και παθοντα και ταφεντα, και ἀναστάντα τῃ τριτῃ ἡμερᾳ κατα τας γραφας, και ἀνελθοντα εἰς τους οὐρανους, και καθεζομενον ἐκ δεξιων του πατρος, και παλιν ἐρχομενον μετα δοξης κριναι ζωντας και νεκρους· οὑ της βασιλειας οὐκ ἐσται τελος.

Και εἰς το πνευμα το ἁγιον, κυριον και ζωοποιον, το ἐκ του πατρος ἐκπορευομενον, το συν πατρι και υἱῳ συνπροσκυνουμενον και συνδοξαζομενον, το λαλησαν δια των προφητων· εἰς μιαν ἁγιαν καθολικην και ἀποστολικην ἐκκλησιαν· ὁμολογουμεν ἑν βαπτισμα εἰς ἀφεσιν ἁμαρτιων, προσδοκωμεν ἀναστασιν νεκρων και ζωην του μελλοντος αἰωνος. ἀμην.

Τους δε λεγοντας· ἠν ποτε, ὁτε οὐκ ἠν, και πριν γεννηθηναι, οὐκ ἠν, ἠ ὁτι ἐξ οὐκ ὀντων ἐγενετο ἠ ἐξ ἑτερας ὑποστασεως ἠ οὐσιας, φασκοντας εἰναι ῥευστον ἠ ἀλλοιωτον τον του θεου υἱον, τουτους ἀναθεματιζει ἡ καθολικη και ἀποστολικη ἐκκλησια.

Den anden, længere Daabsbekjendelse.

Πιστευομεν εἰς ἑνα θεον, πατερα παντοκρατορα, παντων ἀορατων τε και ὁρατων ποιητην.

Και εἰς ἑνα κυριον Ἰησουν Χριστον, τον υἱον του θεου, γεννηθεντα ἐκ θεου πατρος μονογενη, τουτεστιν ἐκ της οὐσιας του πατρος, θεον ἐκ θεου, φως ἐκ φωτος, θεον ἀληθινον ἐκ θεου ἀληθινου, γεννηθεντα οὐ ποιηθεντα, ὁμοουσιον τῳ πατρι, δι᾽ οὑ τα παντα ἐγενετο, τα τε ἐν τοις οὐρανοις και τα ἐν τῃ γῃ, ὁρατα τε και ἀορατα·

τον δι᾽ ἡμας τους ἀνθρωπους και δια την ἡμετεραν σωτηριαν κατελθοντα και σαρκωθεντα, τουτεστι γεννηθεντα τελειως ἐκ της ἁγιας Μαριας της ἀειπαρθενου δια πνευματος ἁγιου, ἐνανθρωπησαντα, τουτεστι τελειον ἀνθρωπον λαβοντα, ψυχην και σωμα και νουν και

Digitized by Google

παντα, εἰ τι ἐστιν ἀνθρωπος, χωρις ἁμαρτιας, οὐκ ἀπο σπερματος ἀνδρος οὐδε ἐν ἀνθρωπῳ, ἀλλ' εἰς ἑαυτον σαρκα ἀναπλασαντα εἰς μιαν ἁγιαν ἑνοτητα· οὐ καθαπερ ἐν προφηταις ἐνεπνευσε τε και ἐλαλησε και ἐνεργησεν, ἀλλα τελειως ἐνανθρωπησαντα (ὁ γαρ λογος σαρξ ἐγενετο, οὐ τροπην ὑποστας οὐδε μεταβαλων την ἑαυτου θεοτητα εἰς ἀνθρωποτητα), εἰς μιαν συνενωσαντα ἑαυτου ἁγιαν τελειοτητα τε και θεοτητα (εἱς γαρ ἐστι κυριος Ἰησους Χριστος και οὐ δυο, ὁ αὐτος θεος, ὁ αὐτος κυριος, ὁ αὐτος βασιλευς)[1]·

παθοντα δε τον αὐτον ἐν σαρκι και ἀναστaντα και ἀνελθοντα εἰς τους οὐρανους ἐν αὐτῳ τῳ σωματι, ἐνδοξως καθισαντα ἐν δεξιᾳ του πατρος, ἐρχομενον ἐν αὐτῳ τῳ σωματι ἐν δοξῃ κριναι ζωντας και νεκρους· οὑ της βασιλειας οὐκ ἐσται τελος.

Και εἰς το ἁγιον πνευμα πιστευομεν, το λαλησαν ἐν νομῳ και κηρυξαν ἐν τοις προφηταις και καταβαν ἐπι τον Ἰορδανην, λαλουν ἐν Ἀποστολοις, οἰκουν ἐν ἁγιοις· οὑτως δε πιστευομεν ἐν αὐτῳ, ὁτι ἐστι πνευμα ἁγιον, πνευμα θεου, πνευμα τελειον, πνευμα παρα-

---

[1]) *Som for os Mennesker og for vor Frelses Skyld kom ned og blev Kjöd, d. e. blev födt fuldkommen af den hellige Maria, den bestandige Jomfru, ved den Helligaand; som blev Menneske, d. e. som antog et fuldkomment Menneske, Sjæl og Legeme og Aand og Alt, hvad Mennesket ellers monne være, Synden undtagen, ikke af en Mands Sæd eller saaledes, at han kun var i et Menneske, men idet han dannede Kjöd ind i sig til een hellig Enhed* [Petavius: *„sed in se ipsum effictam illam carnem transtulit et in unam et sanctam singularitatem conjunxit"*]; *som ikke blev Menneske paa den Vis, paa hvilken han inspirerede og talede og virkede i Propheterne, men paa en fuldkommen Maade (thi Ordet blev Kjöd, ikke saaledes, at det undergik en Forandring eller forvandlede sin Guddom til en menneskelig Natur), idet han forenede sin hellige Fuldkommenhed [sin hellige fuldkomne Menneskehed] og Guddom til en Enhed (thi Een er vor Herre Jesus Christus og ikke To, den samme Gud, den samme Herre, den samme Konge).*

Digitized by Google

κλητον, ἀκτιστον, ἐκ του πατρος ἐκπορευομενον και ἐκ του υἱου λαμβανον[2]) *και πιστευομενον.*

Πιστευομεν εἰς μιαν καθολικην και ἀποστολικην ἐκκλησιαν, και εἰς ἑν βαπτισμα μετανοιας, και εἰς ἀναστασιν νεκρων και κρισιν δικαιαν ψυχων και σωματων, και εἰς βασιλειαν οὐρανων, και εἰς ζωην αἰωνιον.

Τους δε λεγοντας, ὁτι ἠν ποτε, ὁτε οὐκ ἠν ὁ υἱος ἠ το πνευμα το ἁγιον, ἠ ὁτι ἐξ οὐκ ὀντων ἐγενετο ἠ ἐξ ἑτερας ὑποστασεως ἠ οὐσιας, φασκοντας εἰναι τρεπτον ἠ ἀλλοιωτον τον υἱον του θεου ἠ το ἁγιον πνευμα, τουτους ἀναθεματιζει ἡ καθολικη και ἀποστολικη ἐκκλησια, ἡ μητηρ ὑμων τε και ἡμων· και παλιν ἀναθεματιζομεν τους μη ὁμολογουντας ἀναστασιν νεκρων και πασας τας αἱρεσεις τας μη ἐκ ταυτης της ὀρθης πιστεως οὐσας.

---

[2]) Codices have dels *λαμβανομενον*, dels *λαμβανοντα*. Jeg har conjiceret *λαμβανον*, en Conjectur, for hvis Rigtighed taler, at Epiphanius i Ordene *και ἐκ του υἱου λαμβ.* klarligen sigter til Joh. 16, 14 *ἐκ του ἐμου ληψεται*, og at han oftere udsiger om Aanden, at han gaar ud fra Faderen og tager af Sönnen eller af hvad Sönnens er eller hvad Sönnens er (s. Stederne *το δε Πνευμα παρα Πατρος ἐκπορευομενον και ἐκ του Υἱου λαμβανον* Anc. n. 7, *οὐδε το Πνευμα τις οἰδεν, εἰ μη ὁ Πατηρ και ὁ Υἱος, παρ᾽ οὑ ἐκπορευεται και παρ᾽ οὑ λαμβανει* ib. n. 11, *ὡς φησιν ὁ Χριστος· ὁ παρα του Πατρος ἐκπορευεται, και τουτο ἐκ του ἐμου ληψεται* ib. n. 67, *εἰ τοινυν ἐκ του Πατρος ἐκπορευεται, και ἐκ του ἐμου, φησιν ὁ Κυριος, ληψεται* ib. n. 73, *Πνευμα γαρ Κυριου λεγεται και ἐκ του Πατρος ἐκπορευομενον και το Υἱου λαμβανον* Pan. hæres. 74 n. 1, *το δε Πνευμα παρα του Πατρος ἐκπορευομενον και του Υἱου λαμβανον* ib. n. 11), hvorimod han aldrig siger, at Aanden tages af Sönnen, en Tanke, der, saavidt jeg ved, overhovedet ikke findes hos Kirkefædrene, og som ogsaa er dogmatisk urigtig. Mod Læsemaaden *λαμβανοντα*, som giver den samme Mening som *λαμβανον*, taler Masculinformen. Epiphanius bruger i det Foregaaende bestandig Neutrum om Aanden. Hahn mener, at man ved Læsemaaden *λαμβανοντα* maatte sætte Ordene *οὑτως — ἀκτιστον* i Parenthes. Men bortseet fra, at ogsaa da Masculina *ἐκπορευομενον, λαμβανοντα* og *πιστευομενον* vilde være paafaldende efter alle de

Digitized by Google

Indhold.

§ 1. Ancoratus's Tilblivelse og Indhold. § 2. De to Bekjendelser, som Epiphanius meddeler i Slutningen af det nævnte Verk, skulde aflægges af Baptizanderne ved Daaben. (I hvilken Forstand Epiphanius betegner den förste kortere Bekjendelse som den af Apostlene og de nicænske Fædre overleverede Tro og som Apostlenes og de nicænske Fædres Tro. Forklarende Bemærkninger til de Ord, hvormed Epiphanius indleder den kortere Bekjendelse). — § 3. Om begge Bekjendelser ere Daabsbekjendelsen i den Skikkelse, hvori den efter Epiphanius skulde aflægges i den syedranske Menighed og i Kirken overhovedet, eller om de ere specielle antihæretiske Troesbekjendelser, der skulde aflægges ved Siden af og för Daabsbekjendelsen. Bevis for, at de ere det Förste. (Man fordrede vistnok i den græske Kirke af visse enkelte Klasser af Proselyter specielle Bekjendelser, men saadanne Bekjendelser eller snarere Erklæringer vare ganske anderledes beskafne end de to epiphaniske Bekjendelser, og aflagdes ikke, som disse, umiddelbart för Daabsacten, men langt tidligere). — § 4. To Rækker af Spörgsmaal angaaende de to epiphaniske Bekjendelsers Oprindelse og Brug. I hvilken Orden disse Spörgsmaal ere at besvare. §§ 5 og 6. Förste Spörgsmaalsrække. Om de to Bekjendelsers Oprindelse samt om den korteres Brug, förend Epiphanius meddelte den til Syedranerne.

Neutra, der gaa foran baade i den Sætning, hvortil *ἐκ του πατρος — πιστευομενον* vilde slutte sig som en underordnet Sætning (*idet den* o. s. v.), og i den parenthetiske Sætning: saa vilde den ved vor Conjectur saa lette og klare Tale blive meget tungfældig og uklar, og Ordene *ἐκ του Πατρος — πιστευομενον* og *ουτως — ἀκτιστον*, som aabenbart hænge inderlig sammen, paa en meget unaturlig Maade rives fra hinanden. (Vi have i Leddet om den Helligaand klarligen to Rækker af Prædikater, en historisk, som forbindes umiddelbart med *και εἰς το ἁγιον πνευμα πιστευομεν*, og en dogmatisk, som forbindes med de disse Ord gjenoptagende Ord *ουτως δε πιστευομεν ἐν αυτῳ*. Epiphanius gav först en Række Udsagn om den Helligaand, der indeholde en historisk Characteristik af denne Person i Gud, og siden en Række af dogmatiske Bestemmelser om den Helligaands Væsen og Forhold til Faderen og Sönnen). Læsemaaden *λαμβανομενον* skylder aabenbart en Conformation af *λαμβανον* med det forangaaende *ἐκπορευομενον* og det efterfölgende *πιστευομενον* sin Oprindelse, og Læsemaaden *λαμβανοντα* er vel igjen kun en halv rigtig Correctur af *λαμβανομενον*. De ovenfor af Ancoratus og Panarion anförte Steder ere saa meget mere bevisende for *λαμβανον*, som den længere Daabsbekjendelse er et Verk af Epiphanius og staar i den inderligste Relation til Ancoratus, hvis Indhold den kun sammenfatter i Bekjendelsesform. S. længere nede.

Digitized by Google

§ 5. Den længere Bekjendelse. Bevis for, at den længere Bekjendelse, saaledes som den nu lyder, hidrörer fra Epiphanius selv. Om der ligger en noget simplere Bekjendelse til Grund for denne Bekjendelse, eller ikke, afhænger af Svaret paa Spörgsmaalet om sammes Forhold til den Athanasius tillagte Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον, med hvilken den er meget nær beslægtet. Bevis for, at Epiphanius har forfattet den længere Bekjendelse samtidig med eller umiddelbart efter Ancoratus. § 6. Den kortere Bekjendelse. Den kortere Bekjendelse kan ikke være opstaaet för Enden af det fjerde Aarhundredes sjette Aarti, ja ikke vel ret længe för Ancoratus's Affattelse. Om den ligesom den længere hidrörer fra Epiphanius selv og af ham er forfattet samtidig med Ancoratus. Bevis for, at hverken dette eller hint er Tilfældet. Den er rimeligvis opstaaet andetsteds og kun indfört af eller allerede för ham i hans Diöces. (Om den alexandrinske Kirke er dens Oprindelsessted og Athanasius dens Forfatter. Bevis for, at det Sidste ikke kan være Tilfældet. Andre Formodninger om dens Forfatter). At den paa den Tid, da Epiphanius skrev Ancoratus, blev brugt som Daabsbekjendelse i det salaminske Diöces og höjst sandsynlig ogsaa i andre cypriske Diöceser. § 7. Den anden Spörgsmaalsrække. Om begge Bekjendelsers Brug, efterat Epiphanius havde meddelt dem til Syedranerne. Det er meget sandsynligt, at Syedranerne have indfört begge Bekjendelser, og det tör ansees som vist, at Epiphanius har indfört den længere i sit Diöces, og at den ogsaa er kommen i Brug i andre cypriske Diöceser. Den blev dog ikke antagen af hele Kirken, hvorimod dette tildels var Tilfældet med den kortere, der, væsentlig identisk med Nicæno-Constantinopolitanum (Differentserne imellem Begge), af Conciliet i Constantinopel blev ophöjet til et almindeligt Kirkesymbol og senere er bleven Orientens almindelige Daabssymbol. (At dette ikke kan være paafaldende. Epiphanius's ganske overordentlige Anseelse paa hans Tid. Hvorfra det constantinopolitanske Concils Bekjendtskab med den kortere Bekjendelse skriver sig. Gregor af Nyssas Andel i Nicæno-Constantinopolitanum). — § 8. Om Forholdet mellem de to af Epiphanius meddelte Bekjendelser og den Πιστις, som han har fremsat i sin (Slutningen af Panarion dannende) „Expositio fidei catholicæ“ n. 14—18, i sin Anacephalæosis n. 6—10 og delvis i sin Opsats om Incarnationen i Pan. hæres. 20. Hvorfor deraf, at Nedfarten paa disse tre Steder danner et Moment i Πιστις, ikke fölger, at den ogsaa har udgjort en Bestanddel af den salaminske og cypriske Kirkes Daabsbekjendelse.

§ 1.

I Aaret 373 eller 374 fik Epiphanius, Biskop i Salamis paa Cypern, to Breve fra Byen Suedra eller Syedra (Σουεδρα, Συεδρα) i Pamphylien [3]), det ene fra et Par af Byens

---

[3]) Byen, der laa ved Grændsen af Isaurien, var allerede paa det nicænske Concils Tid Sæde for en Biskop og regnedes dengang,

Digitized by Google

Presbytere, Tarsinus og Matidius[4]), det andet fra en Palladius, der forhen havde været Byens øverste Magistratsperson, men nu var bleven Munk[5]).

I disse Breve bade Forfatterne Epiphanius om, at han i en længere Skrivelse maatte udvikle udførligt og klart den rette og sunde Tro om den hellige Treenighed og især den Helligaand. Der gaves nemlig hist og her endnu dem, der angaaende denne guddommelige Person vare hildede i den arianske og macedonianske Vildfarelse[6]), og Andre, Enfoldige, der i samme Henseende vare mindre befæstede og bleve forurooligede af den nævnte Hæresi. Ved en Fremstilling, som den begjærede, fra hans, den højtanseede Kirkelærers, Haand

som oftere, i kirkelig Henseende med til Isaurien (s. Coleti, p. d. anf. St. T. II p. 58 og 63). Senere henregnedes den til Kirkeprovindsen Pamphylia I (s. Wiltsch, Handbuch der kirchl. Geogr. u. Statistik B. I S. 164 og 422). — Σουεδρα findes i Overskriften over de to Breve til Epiphanius, Συεδρα er den sædvanlige Form. Dog findes hin Form ogsaa hos Coleti, p. d. anf. St. p. 58, ved Siden af denne.

4) De kalde sig selv νεοι Πρεσβυτεροι. Efter Overskriften over deres Brev skreve de i et Menighedspartis Navn, i Spidsen for hvilket de og andre Presbytere stode. Epiphanius's Svar, Αγκυρωτος, er foruden til dem ogsaa rettet til en tredje Presbyter, Numerius, samt til en Del Andre, der holdt med disse Presbytere.

5) Det Sidste erfare vi af Epiphanius's Svar, som foruden Palladius endnu nævner en Severinus, der ligeledes var bleven Munk. Ogsaa Palladius, der i Overskriften over hans Brev kaldes της αὐτης πολεως Σουεδρων πολιτευομενος, synes at have skrevet i Fleres Navn, idet han oftere taler i Flertallet.

6) I de to Presbyteres Skrivelse heder det: οἱ δε — αἱρετικοι, παρεντες την κατα του Ἰησου βλασφημιαν, ἑτερως εἰς τον Θεον ἀσεβουσι, κατα του ἁγιου Πνευματος την ἰδιαν γλωσσαν μεγαλυνοντες —. Ἐπειδη δε λειψανα της κακης διδασκαλιας παρα τισιν ἐτι περιλειπεται κ. τ. λ., og Palladius siger i sit Brev: ἐπειδη δε κενας τινας και ἀλογους, ὡς γε μοι δοκει, περι του ἁγιου Πνευματος κινουμενας ζητησεις παρα τινων ἐγνωμεν, φασκοντων, μη δειν τουτο τῃ θεοτητι και τῃ κυριοτητι συνδοξαζεσθαι, ἀλλ᾽ ἐν ὑπηρετου και Ἀποστολου τεταχθαι σχηματι, και φαυλοτερας και ταπεινοτερας τας περι αὐτου δοξας διαλαμβανουσι κ. τ. λ.

Digitized by Google

vilde disse kunne blive befæstede og beroligede og hine enten førte tilbage til Sandheden eller fuldkommen udelukkede fra den christelige Menighed. Epiphanius vilde saaledes fuldende den salige Biskop Athanasius's og hans egen Collégas Proclianus's Verk, der begge ved Breve havde omvendt Mange til den sande Lære om den Helligaand. Hos dem selv fandtes Ingen, der var istand til at gjøre, hvad de bade ham om [7]).

Epiphanius gik strax ind paa deres Bøn, idet han i et Skrift om Troen (*περι πιστεως λογος*, s. Pan. hæres. 69 n. 27), hvilket han kaldte *Ἀγκυρωτος* (Ancoratus), d. e. den ved et Anker Befæstede (s. de sidste Ord i Ancoratus, Anc. n. 122 Slutn., og især det anførte Sted i Panarion) [8]), og som har Formen af en Svarskrivelse (*Ἀντεπιστολη*) paa de modtagne Breve, udførlig fremstillede for dem og for mange Andre, der efter hans Sigende havde henvendt sig til ham med lignende Bønner, som de [9]), den katholske Lære om den hellige Treenighed og specielt om den Helligaand, og desforuden ogsaa den katholske Lære om Christi Menneskevorden og hans menneskelige Natur, om Kjødets Opstandelse og om flere andre Punkter [10]).

---

[7]) De to Breve findes i Epiph. Opp. T. II p. 2—4 ed. Pet. og gaa her foran Ancoratus.

[8]) Det metaphoriske Navn blev vel fremkaldt derved, at Palladius i sit Brev havde sammenlignet de ved den macedonianske Hæresi foruroligede Troende med Sörejsende, der bleve ængstede ved Storm og Oprör i Havet. Ankeret er efter Pan. hæres. 69 n. 27 *Fædrenes hellige Tro, den apostoliske og prophetiske og fra Begyndelsen af indtil nu i Guds hellige Kirke forkyndte.* Sml. Hebr. 6, 19.

[9]) S. Anc. n. 1, hvor Epiphanius især fremhæver en Hypatius, som han kalder sin (aandelige) Sön, og om hvem han siger, at han expresse var kommen fra Ægypten til ham med lignende Bönner, som Syedranerne (han nævnes ogsaa i Slutningen af Panarion, hvor han betegnes som en Diaconus), og en Presbyter Conops, der i flere Andres Navn ligeledes havde begjæret det samme, som disse.

[10]) Indholdet af Ancoratus angives af Epiphanius selv i Anc. n. 1, hvor han siger: *ἐπιζητουντων ὑμων και των ἡμετερων ἀδελφων τα περι της ὑμετερας σωτηριας ἐκ της θειας και ἁγιας*

Digitized by Google

§ 2.

I Slutningen af denne sin Fremstilling, Anc. n. 121 og 122, meddeler den cypriske Biskop nærmest Syedranerne, men dernæst vel ogsaa de Øvrige, der havde begjæret den af ham, og for hvilke den derfor ligeledes var bestemt, to Troesbekjendelser, en kortere og en længere [11]), i hvilke ligesom hele den forangaaende Udviklings Resultater i Korthed ere sammenfattede.

Hvad den første af disse to Troesbekjendelser, den kortere, angaar, som Epiphanius i de Ord, hvormed han indleder den, (indirecte) [12]) betegner som Indbegrebet af den katholske Kirkes hellige Tro, som denne Guds hel-

---

γραφης το στερεον θεμελιον της πιστεως περι Πατρος και Υἱου και ἁγιου Πνευματος και της ἀλλης ἁπασης ἐν Χριστῳ σωτηριας, ἀναστασεως τε νεκρων λεγω και ἐνσαρκου παρουσιας του μονογενους, και περι της ἁγιας διαθηκης, παλαιας τε και καινης, και των ἁγιων ἁπαξαπλως συστασεων της τελειας σωτηριας κ. τ. λ. Sml. med dette Sted den Περιοχη, Synopsis Ancorati, som gaar foran de to Breve til Epiphanius, p. d. anf. St. p. 1.

At Epiphanius i sit Skrift ikke blot gav en Fremstilling af den katholske Lære om den Helligaand og den hellige Treenighed overhovedet, men ogsaa omhandlede de övrige i Texten anförte Dogmer, har vel sin Grund deri, at de andre Petenter begjærede Oplysning om dem, idet de bleve foruroligede af Apollinarismen og andre vrange Lærdomme om Kjødspaatagelsen og Christi menneskelige Natur samt af forskjellige origenistiske Vildfarelser, hvilke alle dengang gik i Svang. Ialfald var det, som Epiphanius fremsætter om Opstandelsen og specielt mod den origenistiske Anskuelse, at ikke det Kjød, som Mennesket har i dette Liv, men et andet vilde opstaa, og mod andre origenistiske Meninger, fremkaldt af og fornemmelig bestemt for de ægyptiske Petenter, til hvilke Epiphanius vel sigter i Ordene: ὡς και προσφατως παλιν ἀκουομεν τινων των τα πρωτεια δοκουντων ἀποφερεσθαι παρα τισιν των ἐν Αἰγυπτῳ ἀσκητων και Θηβαϊδι και ἀλλων ἀλλοθι κλιματι τα ὁμοια τοις Ἱερακιταις φρονουντων και λεγοντων, ἀναστασιν μεν ἡμετερας σαρκος, οὐ ταυτης δε, ἀλλ' ἀλλης τινος ἀντ' αὐτης Ancor. n. 83.

[11]) S. dem S. 42—45.

[12]) S. Not. 14 S. 53—55.

lige og eneste Jomfru havde modtaget af Herrens hellige Apostle, og om hvilken han, umiddelbart efterat han har meddelt den, ytrer, at denne Tro var bleven overleveret af de hellige Apostle og i Kirken, den hellige Stad, af alle i Nicæa forsamlede hellige Biskoper tilsammen over 310 i Tallet [13]): saa skulle, som han siger paa

---

[13]) *Και αὐτη μεν ἡ πιστις παρεδοθη ἀπο των ἁγιων Ἀποστολων και ἐν ἐκκλησια τῃ ἁγιᾳ πολει, ἀπο παντων ὁμου των ἁγιων Ἐπισκοπων, ὑπερ τριακοσιων δεκα τον ἀριθμον.* I Indledningen til den længere Bekjendelse (s. samme i den förste Excurs) kalder Epiphanius den kortere Apostlenes og de nicænske Fædres Tro. I de Ord, hvori han her taler om denne sidste: *ἀκολουθως τῃ των ἁγιων ἐκεινων πατερων προτεταγμενῃ πιστει*, ere nemlig med *οἱ ἁγιοι ἐκεινοι πατερες* uden Tvivl ikke blot de nicænske Fædre, men ogsaa Apostlene mente, idet jo Stedet viser tilbage til Ordene *και αὐτη — ἀριθμον*, hvori den kortere Bekjendelse siges at være bleven overleveret af Apostlene og de nicænske Fædre, og idet Apostlene af Epiphanius ogsaa i n. 120 kaldes *ἁγιοι πατερες*: *παρελαβον γαρ οἱ ταυτης παιδες παρα ἁγιων πατερων, τουτεστι των ἁγιων Ἀποστολων, πιστιν φυλαττειν.*

Naar Epiphanius paa det förste Sted siger: *και αὐτη μεν η πιστις παρεδοθη ἀπο των ἁγιων Ἀποστολων* og paa det andet betegner den af ham meddelte Bekjendelse som Apostlenes Tro, saa mener han naturligvis ikke, at Apostlene havde overleveret den af ham meddelte Troesformel, og at denne Troesformel tilhörte dem; thi den indeholder jo senere kirkelige Elementer: fornicænske, nicænske og efternicænske. Men ligesaalidt vil han med de anförte Ord sige, at den indeholdt af Apostlene overleverede, apostoliske Elementer — apostoliske Elementer, der vare forskjellige fra senere af Kirken, af de nicænske Fædre overleverede, fra kirkelig-nicænske, hvilke den ligeledes indeholdt. Hans Ord have nemlig aabenbart ikke den Mening, at den af ham meddelte Troesformel dels var bleven overleveret af Apostlene, dels af de nicænske Biskoper, og at den dels var hines, dels disses Tro, men den, at den helt og holdent var bleven overleveret baade af hine og af disse, og at den hele var baade hines og disses Tro, og han har vist holdt alle nicænske Elementer ogsaa for apostoliske. Hvad han mener, er, at den efter sit Indhold var bleven overleveret af Apostlene, og at den efter dette var var deres Tro, at dens Indhold var apostolisk Tro og apostolisk Overlevering.

Digitized by Google

det første Sted, de, til hvilke hans Skrift er rettet (Presbyterne iblandt dem), ikke alene forkynde hver Katechumen,

---

Rigtigheden af denne Opfattelse af Stedet *και αὐτη — Ἀποστολων* og af Stedet *ἀκολουθως — πιστει* fremgaar först og fremst af de Ord, der fölge paa hint Sted: *και ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ — ἀριθμον*, samt deraf, at Epiphanius paa dette kalder den kortere Bekjendelse ogsaa de nicænske Fædres Tro. Om den Troesformel, som han meddeler i n. 121, kunde der jo nemlig ikke siges, at de nicænske Fædre havde overleveret den, og at den var deres Tro, thi den indeslutter jo aabenbart flere antihæretiske Elementer af efternicænsk Oprindelse (de antipneumatomachiske Ord *κυριον — συνδοξαζομενον* i den tredje Artikels förste Led, de antiapollinaristiske *ἐκ Πνευματος ἁγιου και Μαριας της παρθενου* i den anden Artikels andet Led og de antimarcelliske Slutningsord af den anden Artikel *οὗ — τέλος*), ligesom ogsaa en Række Led, der mangle i det egentlige Nicænum (det næstsidste Led i den anden Artikel og det andet, tredje, fjerde og femte i den tredje, samt en Del större og mindre Tilsætninger, der ligeledes mangle i dette Symbol (*ποιητην οὐρανου και γης* i den förste Artikel og *προ παντων των αἰωνων, ἐκ των οὐρανων, σταυρωθεντα δε ὑπερ ἡμων ἐπι Ποντιου Πιλατου — και ταφεντα, κατα τας γραφας, παλιν — μετα δοξης* i den anden Artikels förste, andet, tredje, fjerde og sidste Led). Naar nu Epiphanius desuagtet lader den være bleven overleveret af de nicænske Fædre og kalder den deres Tro, saa kan han kun have tænkt paa dens Indhold og paa den Aand, der gaar igjennem den, saa kan han kun have ment, at den med Hensyn til dette Indhold og denne Aand var bleven overleveret af de nævnte Fædre og kunde kaldes deres Tro, idet de ovenanförte Bestemmelser mod efternicænske Kjættere vare blevne tilföjede til det egentlige Nicænum i det nicænske Coucils Mening, ja for en Del kun vare Konsekventsen og Fuldendelsen af dette Concils Lære, idet fremdeles de nicænske Fædre bekjendte sig til den anden Artikels næstsidste og den tredjes andet til femte Led, om de end ikke havde optaget disse Led i den af dem opstillede Bekjendelse, og idet endelig de övrige Tilsætninger, hvorved den kortere Bekjendelse adskilte sig fra Nicænum, ikke indeholdt nogetsomhelst Unicænsk. Epiphanius maa, idet han lod sin kortere Bekjendelse være bleven overleveret af de nicænske Fædre og kaldte den deres Tro, allerede have taget nicænsk ganske i den samme Forstand, hvori man senere tog dette Ord, da man talte om Nicæno-Constantinopolitanum, som er væsentlig identisk med den förste epiphaniske Bekjendelse, som om de nicænske Fædres Tro og betegnede det simpelthen som Nicænum. Men forholder det sig nu saaledes,

Digitized by Google

som vilde gaa til Daabens hellige Bad, at han havde at tro, hvad den indeholdt, men ogsaa lære ham Ord til andet at aflægge samme som den, der udtalte, hvad deres og hans fælleds Moder, Kirken, bekjendte [14]); og ogsaa om

saa kan den cypriske Biskop ogsaa ved Ordene *και αὑτη μεν ἡ πιστις παρεδοθη ἀπο των ἁγιων Ἀποστολων* kun have tænkt paa den af ham meddelte Troes apostoliske Indhold, og maa han ved Ordene *ἀκολουθως τῃ των ἁγιων ἐκεινων πατερων προτεταγμενῃ πιστει* ogsaa forsaavidt, som han med *οἱ ἁγιοι ἐκεινοι πατερες* mener Apostlene, kun have sigtet til dette Indhold.

Fremdeles vidner ogsaa Indledningen til den kortere Bekjendelse for, at Epiphanius ved Ordene *και αὑτη — Ἀποστολων* og *ἀκολουθως — πιστει* kun har havt den af ham meddelte Bekjendelses Indhold for Öje. I denne Indledning forekomme nemlig Ordene: *ταυτην την ἁγιαν πιστιν της καθολικης ἐκκλησιας, ὡς παρελαβεν ἡ ἁγια και μονη παρθενος του Θεου ἀπο των ἁγιων Ἀποστολων τον Κυριον φυλαττειν.* Ved disse Ord maa den salaminske Biskop ifölge deres Sammenhæng med det Foregaaende have tænkt paa den i hans Skrift fremsatte Tro (s. den fölgende Note). Naar han nu i de derpaa fölgende Ord opfordrer de syedranske Presbytere, der havde henvendt sig til ham, til ikke alene at forkynde hver Katechumen, som kom til Daaben, denne Tro, men ogsaa til at lære ham Ord til andet at fremsige, aflægge det Symbol, som han derefter meddeler, saa ere to Ting klare: for det Förste, at dette Symbol er et Udtryk for den i Ancoratus fremsatte Tro og (da Epiphanius i Ordene *ὡς παρελαβεν — φυλαττειν* har betegnet denne Tro som overleveret af Apostlene) saaledes ogsaa apostolisk Overlevering, og for det Andet, at Epiphanius forsaavidt (indirecte) har betegnet det som apostolisk Overleveriug, som dets Indhold var overleveret af Apostlene.

Endelig kan ogsaa endnu Udtrykket *πιστις*, der bruges baade i Ordene *και αὑτη — Ἀποστολων* og i Ordene *ἀκολουθως κ. τ. λ.*, anföres for, at Epiphanius paa begge Steder kun har villet betegne det kortere Symbols Indhold som apostolisk, idet det aabenbart er det Naturligste og Nærmestliggende, at tage hint Udtryk materielt.

Det forholder sig saaledes med de epiphaniske Ord ganske paa samme Maade som med Prædikatet *ἀποστολικη* i Cyrillus af Jerusalems Ord *περι μεν οὑν της παραδοθεισης ὑμιν εἰς ἐπαγγελιαν ἁγιας και ἀποστολικης πιστεως κ. τ. λ.* i Katech. XVIII n. 32.

14) *Ταυτα οὑτως λεγοντες και τα τουτοις ὁμοια ἀπο των θειων*

Digitized by Google

den anden længere Bekjendelse siger Epiphanius (i de Ord, hvormed han fra den første, kortere, gaar over til den), at

---

γραφων, βεβαιωσαι αὐτους τε και τους ἀκουοντας ὑμων, διδασκοντες, ὁδοποιουντες, κατηχουντες μη διαλειπητε οἱ πιστοι και ὀρθοδοξοι, ταυτην την ἁγιαν πιστιν της καθολικης ἐκκλησιας, ὡς παρελαβεν ἡ ἁγια και μονη παρθενος του Θεου ἀπο των ἁγιων Ἀποστολων, φυλαττειν· και οὑτως ἑκαστον των κατηχουμενων των μελλοντων τῳ ἁγιῳ λουτρῳ προσιεναι οὐ μονον ἀπαγγελλειν ὀφειλετε το πιστευειν, τοις ἑαυτων υἱοις ἐν Κυριῳ, ἀλλα και διδασκειν ῥητως, ὡς παντων ἡ αὐτη μητηρ, ὑμων τε και ἡμων, το λεγειν· Πιστευομεν κ. τ. λ. *Lader ikke af at sige dette saaledes og Saadant, der ligner dette, af de hellige Skrifter, for at befæste Eder selv og Eders Tilhörere,* (lader ikke af) *at lære, lede og undervise, I troende og rettroende Mænd, for at bevare denne den katholske Kirkes hellige Tro, som Guds hellige og eneste Jomfru har modtaget af de hellige Apostle; og paa denne Maade* (idet I gjöre dette, i Overeensstemmelse hermed, ifölge heraf) *maa I ikke alene forkynde alle Katechumener, der ville gaa til det hellige Bad, Eders Sönner i Herren, at tro, men ogsaa lære dem Ord til andet, som Alles, baade Eders og Vores, fælles Moder* (lærer Katechumenere) *at sige: Vi tro o. s. v.* Foran dette Sted gaa Ordene: ἡμεις δε οἰδαμεν Πατερα Πατερα, Υἱον Υἱον, ἁγιον Πνευμα ἁγιον Πνευμα, Τριαδα ἐν ἑνοτητι· μια γαρ ἑνοτης ἐστι Πατρος και Υἱου και ἁγιου Πνευματος, μια οὐσια, μια κυριοτης, μια θελημα, μια Ἐκκλησια, ἑν βαπτισμα, μια πιστις, και παρθενος ἁγνη, τουτεστι της μητρος ἡμων, της ἁγιας ἐκκλησιας· παρελαβον γαρ οἱ ταυτης παιδες παρα ἁγιων πατερων, τουτεστι των ἁγιων Ἀποστολων, πιστιν φυλαττειν, ἁμα δε και τοις ἑαυτων τεκνοις παραδιδοναι τε και ἀπαγγελλειν· ἐξ ὡν και αὐτοι υἱοι ὑπαρχετε, τιμιωτατοι ἀδελφοι, και τοις ἑαυτων τεκνοις ταυτην την διδασκαλιαν παραδιδοατε. Jeg har draget Ordene ταυτην — φυλαττειν hen til det Foregaaende og gjort dem til en Hensigtssætning: *for at bevare o. s. v.* (sml. Hensigtssætningen βεβαιωσαι αὐτους δε και τους ἀκουοντας ὑμων). Man kunde dog ogsaa forbinde dem med det Fölgende og lade dem være afhængige af ὀφειλετε. Dog mindre godt. Af διαλειπητε kunne de ikke være afhængige, da dette Ord styrer de foregaaende Participia (διαλειπειν construeres med Participium). Petavius har forbundet διαλειπητε baade med de forangaaende Participia og med φυλαττειν, idet han oversætter: — „prædicando — docendo &c. finem nullum facite —. Pergite, inquam, sanctam hanc Ecclesiæ fidem conservare, quam“ &c. Vilkaarligt og

fornemmelig de, som kom til Daabens hellige Bad, skulle aflægge den [15]).

§ 3.

Her opstaar nu først og fremst det Spørgsmaal, om de to af Epiphanius meddelte Bekjendelser ere virkelige, egentlige Troes- eller Daabsbekjendelser, om de ere Troes- eller Daabsbekjendelsen i den Skikkelse, hvori den efter Epiphanius skulde aflægges ved Daaben i den syedranske Menighed og i Kirken overhovedet, eller om de ere specielle antihæretiske Troesbekjendelser, der ved Daaben skulde aflægges ved Siden af og før den egentlige, almindelige, simple Troes- eller Daabsbekjendelse.

At dette Spørgsmaal maa besvares til Fordel for det første Alternativ, vil fremgaa af følgende Bemærkninger.

---

mod Grammatiken. At lade *ταυτην την ἁγιαν πιϭτιν* være afhængig af *ἀπαγγελλειν* og *φυλαττειν* af *παρελαβεν* (sml. Ordene *παρελαβον γαρ οἱ ταυτης παιδες παρα ἁγιων πατερων — πιϭτιν φυλαττειν*) gaar neppe an, idet *και οὑτως* da ikke vel lader sig forklare. Paafaldende er Acc. *ἑκαϭτον*, for hvilket man skulde vente Dat. *ἑκαϭτῳ*, da *ἀπαγγελλειν* ikke construeres med Acc., men med Dat. pers., som da ogsaa paa dette Verbum fölger *τοις ἑαυτων υἱοις*. Maaske har Epiph., da han satte Acc., havt et Verb. isinde, der construeres med Acc. pers., men derefter ombyttet dette med *ἀπαγγελλειν*, der forbindes med Dat. pers.; eller han har i Förstningen kun tænkt paa at ville sige, at de syedranske Presbytere skulde lære alle Baptizander at fremsige den fölgende Bekjendelse (*ἑκαϭτον* passer til *διδαϭκειν*, som construeres med dobbelt Acc., pers. et rei, og hvortil man nu maa supplere *αὑτον* eller *αὑτους*), men har saa strax efter ogsaa og det först villet udtale den Tanke, at de skulde forkynde Katechumenerne, at de havde at tro den fölgende Bekjendelses Indhold. Jeg foretrækker det Sidste. Tilsætningen *τοις ἑαυτων υἱοις ἐν Κυριῳ* blev vel foranlediget derved, at Acc. *ἑκαϭτον* ikke passede til *ἀπαγγελλειν*. Til *ὡς παντων ἡ αὑτη μητηρ ὑμων τε και ἡμων* maa suppleres *διδαϭκει* eller *ποιει*. *Ῥητως* hörer grammatisk til *διδαϭκειν*, men efter Meningen ogsaa til *λεγειν*.

[16]) S. Excurs I.

1. Epiphanius siger om den første, kortere Bekjendelse, at οἱ κατηχουμενοι οἱ μελλοντες τῳ ἁγιῳ λουτρῳ προσιεναι skulle fremsige den Ord til andet, og om den anden, længere, at μαλιστα οἱ τῳ ἁγιῳ λουτρῳ προσιοντες skulle aflægge den. Men nu ere, som man ser af Steder, som τους καθ' ἑκαστον ἑτος τῳ παναγιῳ προσιοντες βαπτισματι την ἐκτεθεισαν ἐν Νικαιᾳ παρα των ἁγιων και μακαριων πατερων πιστιν ἐκμανθανειν παρασκευαζομεν και μυσταγωγουντες αὐτούς, ὡς προσεταχθημεν, βαπτιζομεν κ. τ. λ. (Theod. ep. 144, Opp. T. IV p. 124 seqq. ed. Schulze), og som især τας των Φωτιζομενων κατηχησεις ταυτας τοις μεν τῳ βαπτισματι προσερχομενοις και τοις το λουτρον ἐχουσιν ἠδη Πιστοις εἰς ἀναγνωσιν παρεχομενος, μη δος το συνολον μητε Κατηχουμενοις μητε ἀλλοις τισι μη οὐσι Χριστιανοις (det Προσλογιον, den „obtestatio", som i nogle Haandskrifter findes i Slutningen af Cyrillus af Jerusalems Prokatechese) — nu ere, som man ser af saadanne Steder, οἱ μελλοντες τῳ ἁγιῳ λουτρῳ προσιεναι ingen andre end Photizomenerne eller Baptizomenerne, Katechumenerne i det sidste i Quadragesimaltiden faldende Stadium af deres Undervisningstid, i det Stadium, hvori Troes- eller Daabsbekjendelsen blev dem overleveret til Udenadlærelse og Aflæggelse og udlagt for dem. Heraf følger at Epiphanius's to Bekjendelser skulde meddeles Katechumenerne i Quadragesimaltiden, i deres sidste Stadium, hvori de kaldtes Photizomener og Baptizomener, umiddelbart forberedtes til Daaben og fik Troes- eller Daabsbekjendelsen overleveret til Udenadlærelse og Aflæggelse og udlagt. Men herved ledes vi nu klarligen hen til den Antagelse, at de to epiphaniske Bekjendelser skulde være den egentlige Troes- eller Daabsbekjendelse, Troes- eller Daabsbekjendelsen.

2. Deres Beskaffenhed taler saa lidet imod dette, at den snarere omvendt taler for det. De ere ikke specifisk, ikke

Digitized by Google

væsentlig forskjellige fra Daabsbekjendelsen i de apostoliske Constitutioner, fra den af Cyrillus af Jerusalem udlagte jerusalemske Daabsbekjendelse og fra den af Cassian delvis os meddelte antiochenske, Daabsbekjendelser, der alle ere egentlige Daabsbekjendelser eller Daabsbekjendelsen i den Skikkelse, som den i visse Tider havde i nogle syriske Kirker, i den jerusalemske Kirke og i den antiochenske Kirke (s. B. I S. 498—516 og især min Afhandling: Hvorfor er den af Cyrillus af Jerusalem traderede og udlagte Bekjendelse Troes- eller Daabsbekjendelsen o. s. v.). Overhovedet findes, saavidt vi vide, i Orienten i det fjerde Aarhundrede ingen andre Daabsbekjendelser end saadanne med færre eller flere antihæretiske Tilsætninger forøgede, som de to epiphaniske. At disse — og at især den anden, længere, om hvilken Walch med Rette siger, at den mere ligner en Paraphrase af Symbolet end Symbolet selv, og der som Daabsbekjendelse har noget Monstrøst ved sig — indeholde langt flere Tilsætninger end den jerusalemske og antiochenske, ja endog flere end den i Constitutionerne, og at der til dem er føjet Anathematismer, maa ikke anføres som Indvending imod, at de ere egentlige og rette Daabsbekjendelser. Hin Omstændighed skriver sig dels derfra, at paa den Tid, de bleve til, et Par nye, den christelige Troes Fundamenter angribende Hæresier, Macedonianismen og Apollinarismen, vare fremtraadte, Hæresier, som dengang, da den af Cyrill udlagte jerusalemske Daabsbekjendelse og Daabsbekjendelsen i Constitutionerne opstode, endnu ikke existerede, og som efter græsk-kirkelig Tankegang syntes at kræve nye Bestemmelser ogsaa i Daabsbekjendelsen; dels har den sin Grund deri, at den orientalske Kirke paa den Tid, som de to epiphaniske Bekjendelser skylde sin Oprindelse, den Valensiske Forfølgelsestid, befandt sig i en mageløs forvirret og farlig Tilstand, en Tilstand, der syntes at fordre ganske overordentlige Forholdsregler ogsaa med Hensyn til

Digitized by Google

dem, der kom til Daaben; dels endelig hidrører den, hvad den længere Bekjendelse angaar, ogsaa endnu fra denne Bekjendelses Ophavsmands, Epiphanius's (s. længere nede § 5), overvættes antihæretiske Iver, og, om man saa vil, tillige hans Indskrænkethed, Smagløshed og kirkelige Taktløshed. De samme Aarsager have ogsaa bevirket, at Anathematismer bleve tilføjede til begge Bekjendelser, en Omstændighed, der saa meget mindre kan vække Betænkelighed mod deres Daabsbekjendelsescharacter, som ogsaa det egentlige Nicænum, som i en længere Tid (fra Slutningen af det fjerde Aarhundrede af indtil Slutningen af det femte eller Begyndelsen af det sjette), mere eller mindre hyppig blev brugt som Daabsbekjendelse i den græske Kirke, slutter med en Anathematisme, og det med den samme, som er tilføjet til den kortere epiphaniske Bekjendelse. Herved maa der endnu bemærkes, at Ordene *τουτους ἀναθεματιζει ἡ καθολικη και ἀποστολικη ἐκκλησια* i den kortere Bekjendelse og Ordene *τουτους ἀναθεματιζει ἡ καθολικη και ἀποστολικη ἐκκλησια, ἡ μητηρ ὑμων τε και ἡμων* i den længere ved Brugen naturligvis maatte og efter Epiphanius's Mening vist ogsaa skulde forandres til *τουτους ἀναθεματιζομεν* eller *ἀναθεματιζω συν τῃ καθολικῃ και ἀποστολικῃ ἐκκλησιᾳ* og *τουτους —ἐκκλησιᾳ, τῃ μητρι ἡμων*. Overhovedet har det vel ikke været Epiphanius's Tanke, at den længere Bekjendelse, der, som vi snart skulle se, hidrører fra ham selv, just skulde aflægges Ord til andet, men han vilde vel i samme kun mere give en Formular, som man i visse Tilfælde i det Væsentlige skulde holde sig til. Ialfald bemærker han i Indledningsordene til samme ikke, at den skulde fremsiges Ord til andet, hvad han i Indledningsordene til den kortere fordrede med Hensyn til denne. Ligesom vi da vel ogsaa i den Athanasius tillagte *ἑρμηνεια εἰς το συμβολον*, som vi skulle omhandle

Digitized by Google

i Excurs II, have en temmelig fri og for en Del simplificeret Variation af den længere Bekjendelse [16]).

3. Medens vi have flere fra de to epiphaniske Bekjendelser ikke specifisk, ikke væsentlig forskjellige østerlandske Bekjendelser, der ere virkelige og egentlige Daabsbekjendelser, mangle vi aldeles saadanne fra dem ikke specifisk, ikke væsentlig forskjellige østerlandske Bekjendelser, der ere Daabsbekjendelser i uegentlig Forstand [17]). Alle de østerlandske Bekjendelser,

---

[16]) Det, som Ordene ἡ αὐτη μητηρ ὑμων τε και ἡμων i Indledningsordene til den kortere Bekjendelse vise, ægte epiphaniske Udtryk ἡ μητηρ ὑμων τε και ἡμων i den længere Bekjendelse kunde slet ikke udtales af nogen Baptizand. Epiphanius er i samme forunderlig nok falden ud af Bekjendelsen og kommen ind i Tiltalen til Syedranerne.

[17]) At der i den græske Kirke overhovedet gaves Bekjendelser, som visse enkelte Klasser af Proselyter maatte aflægge foruden og för den egentlige Troes- eller Daabsbekjendelse, eller snarere forelöbige Erklæringer, som de maatte afgive, kan ikke betvivles.

Jeg vil ikke beraabe mig paa, at Sagen i og for sig selv er meget naturlig. Ej heller vil jeg beraabe mig paa, at man i den græske Kirke af de döbte Hæretikere og Schismatikere, om hvilke man antog, at de ikke behövede at döbes paany, fordrede, naar de begjærede Optagelse i dens Skjöd, enten Aflæggelsen af en egentlig Daabsbekjendelse, der indeholdt Bestemmelser imod deres Hæresi (Epiphanius i Indledningsordene til sin længere Bekjendelse) eller en skriftlig Erklæring om, „at de bifaldt og vilde fölge alle den katholske og apostolske Kirkes Dogmer“, „at de anathematiserte al Hæresi, som ikke stemte overens med Guds hellige katholske og apostolske Kirke“, „at de anathematiserte sin Hæresi samt dens Ophavsmand eller Ophavsmænd“, „at de anathematiserte al Hæresi og fornemmelig den, hvori de selv hidtil havde været fangne“ (det förste nicænske Concils Can. 8, det förste constantinopolitanskes Can. 7, det trullanskes Can. 95 og det laodicenskes c. 7) — jeg vil, siger jeg, ej heller beraaabe mig paa denne Omstændighed, fordi Tilfældene ikke ere analoge. Derimod maa jeg beraabe mig 1) derpaa, at det laodicenske Concils Can. 7 fordrer, at ogsaa saadanne Novatianere, Photinianere og Quartodecimanere, der i deres Sect kun havde været Katechumener, skulde, naar de vilde optages i den katholske Kirke, anathematisere al Hæresi og navnlig den, hvori de havde været fangne (Τους ἐκ των αἱρεσεων, τουτ᾽ ἐστι Νουατιανων ἠτοι Φωτεινιανων ἡ Τεσ-

Digitized by Google

der have væsentlig den samme Character, som de to epiphaniske (foruden de tre under n. 2 anførte endnu Nicænum og

σερακαιδεκατιτων ἐπιστρεφομενους, εἰτ' οὐν κατηχουμενους, εἰτε πιστους τους παρ' ἐκεινοις, μη προσδεχομεθα, πριν ἀναθεματιζωσι πασαν αἱρεσιν, ἐξαιρετως δε, ἐν ᾗ κατειχοντο); og 2) maa jeg henvise til den Ταξις γινομενη ἐπι τοις των Ἑβραιων τῃ των Χριστιανων πιστει προσερχομενοις, som vi finde i Euchologium Græcorum ed. Goar p. 344 seqq. (Pariser Udgave fra 1647), og med hvilken det andet nicænske Concils Can. 7 kan sammenlignes.

Men just hin Canon, forövrigt den eneste, som af hæretiske Katechumener fordrer en forelöbig Bekjendelse (det laod. Concils Can. 8, det förste constantinopolitanskes Can. 7 og det trullanskes Can. 95 gjöre dette ikke), og dette interessante Dokument vise os, hvor grundforskjellige saadanne forelöbige af hæretiske og jödiske Proselyter forlangte Erklæringer eller Udtalelser vare fra Bekjendelser, som de to epiphaniske. Hvad den laodicenske Canons Ord angaar, saa tale de kun om Anathematismer, en almindelig og en speciel, og hvad Dokumentet i Euchologium betræffer, hvis Indhold efter Indledningsordene skulde fremsiges af Præsten og ordret gjentages af Proselyten eller, naar han var et Barn, af hans Fadder (του ἱερεως δηλαδη λεγοντος και αὐτου ἀποκρινομενου κατα στιχον ἠ του ἀναδοχου αὐτου, εἰπερ ὑπαρχει παιδιον), saa bestaar det först og fremst af en meget lang og detailleret ἀποταξις, hvorfor ogsaa i Indledningsordene hele Dokumentet betegnes som ἀποταξις (ἡ δε ἀποταξις ἐστι τοιαυτη); fremdeles af en συνταξις og en Troesbekjendelse, hvis Begyndelse lyder: πιστευω εἰς Πατερα, Υἱον και ἁγιον Πνευμα, την ἁγιαν και ὁμοουσιον και ἀχωριστον Τριαδα, και την ἐνσαρκον οἰκονομιαν και προς ἀνθρωπους ἐπιδημιαν αὐτου του θεου λογου, og som overhovedet ser ganske anderledes ud end Bekjendelser, som den i Constitutionerne, den jerusalemske, den antiochenske og de to epiphaniske; endelig af en Række af Forbandelser, som Proselyten kalder ned paa sig for det Tilfælde, at han svigter den Tro, han nu bekjender sig til.

Af den syvende laodicenske Canon erfare vi desforuden, at saadanne Anathematismer, som de, denne Canon fordrer af visse döbte og ikke döbte Hæretikere, der begjærede at optages i den katholske Kirke, forlangtes af dem strax efterat de vare komne med denne Begjæring, förend de sidstes katechetiske Undervisning begyndte (hvad der forövrigt ogsaa paa Forhaand er meget rimeligt). Allerede de ovenfor anförte Ord selv (μη προσδεχομεθα) hentyde herpaa. Endnu klarere fremlyser dog det samme af de Ord, der fölge paa dem: και τοτε λοιπον τους λεγομενους παρ'

Digitized by Google

Nicæno-Constantinopolitanum) ere virkelige, egentlige Daabsbekjendelser. Ogsaa denne Omstændighed vidner, og det stærkt for, at de to epiphaniske Bekjendelser ere egentlige Daabsbekjendelser.

αὐτοῖς πίστους ἐκμανθάνοντας τὰ τῆς πίστεως σύμβολα χρισθέντας τε τῷ ἁγίῳ χρίσματι οὕτω κοινωνεῖν τῶν μυστηρίων τῶν ἁγίων. Skulde de døbte Hæretikere, efterat have anathematiseret al Hæresi og fornemmelig den, hvormed de selv havde været befængte, först lære *τὰ σύμβολα τῆς πίστεως* udenad, förend de kunde admitteres til Communionen, saa maatte naturligvis endnu mere de endnu ikke döbte, efterat have udtalt de samme Anathematismer, först modtage Troes- eller Daabsbekjendelsen, faa den forklaret, lære den udenad og aflægge den, förend de ved Daaben kunde optages i Kirken. (At Conciliet ikke taler herom, har sin Grund deri, at det forstod sig af sig selv). Ogsaa derved adskille altsaa saadanne Erklæringer, som de, den syvende laodicenske Canon taler om, sig fra Bekjendelser, som de to epiphaniske. Hine vare ganske forelöbige, de affordredes umiddelbart efterat Hæretikeren var kommen med Bön om Optagelse og för al katechetisk Undervisning, disse derimod skulde meddeles Katechumener, der befandt sig i det sidste Stadium af deres Undervisningstid og saa læres udenad af dem for at aflægges ganske umiddelbart för Daaben. — Der tales i de ovenfor anförte Ord af den syvende laodicenske Canon forövrigt om *τὰ σύμβολα τῆς πίστεως* enten, fordi der er Tale om en Flerhed af Mennesker, der vilde og skulde optages i Kirken, og Troessymbolet i Orienten kun existerede i en Flerhed af formel forskjellige Troessymboler, eller fordi de döbte Hæretikere, om hvilke Conciliet taler, foruden Troesbekjendelsen, saaledes som den löd i den respective Localmenighed, hvori de vilde og skulde optages, ogsaa endnu skulde aflægge Nicænum, den orthodoxe Datids Palladium og Öjesten og dens Prövesten for alle Slags Aander, eller fordi Symbolet bestaar af en Flerhed af Artikler eller Led, eller endelig, fordi man undertiden kaldte *ἀποταξις*, hvis Aflæggelse Pseudodionysius Areopagita oftere betegner som en *ὁμολογεῖν* (*πρὸς ἔτι τὰ τῆς ἀποταγῆς ὁμολογῆσαι· — καὶ τρὶς αὐτῷ τὴν ἀποταγὴν μαρτυρόμενος, ὁμολογήσαντα τρὶς τοῦτο — καὶ τὰς ὁλικὰς ὁμολογήσαντα — ἀποταγάς* de eccl. hier. c. 2 sect. 2 § 6 og sect. 3 § 5) med det sämme Navn, hvormed man i Regelen betegnede Troesbekjendelsen: *Σύμβολον*. Sagen er dunkel. Af Photizomenerne fordrede det laodicenske Concil, som dets Can. 46 og 47 vise, kun Udenadlærelsen af een Bekjendelse, af *Πίστις*, Troes- eller Daabsbekjendelsen.

Digitized by Google

4. Endelig taler ogsaa endnu den Omstændighed, at Epiphanius's Bekjendelser, saa mange Tilsætninger de end have, dog paa samme Tid indeslutte i sig hele den kirkelige Daabsbekjendelse[18]), for, at de ere egentlige Daabsbekjendelser. Bekjendelser, som af Katechumenerne skulde aflægges foreløbigen, før den egentlige Daabsbekjendelses Aflæggelse, for at Kirken kunde være, saavidt muligt, vis paa, at de ikke hyldede nogen Vranglære og vilde aflægge den Daabsbekjendelse, der skulde aflægges umiddelbart før Daaben selv, den egentlige Daabsbekjendelse, i dens rette Mening, vilde neppe have strakt sig til alle Daabsbekjendelsens Led, havde neppe været en fuldstændig Daabsbekjendelse, men havde vist enten kun omfattet den Del af Daabsbekjendelsen, hvis Mening paa den Tid, de affordredes, blev forvansket af Hæretikerne, og med Hensyn til hvilke Katechumenernes Tro var mere eller mindre mistænkelig, eller de havde ialfald dog kun omfattet denne Del og det, som gik foran samme. Kirken vilde, hvis Epiphanius's to Bekjendelser kun havde været foreløbige, ligefrem have ladet Baptizanderne aflægge Daabsbekjendelsen to Gange, en overflødig og besynderlig Gjerning[19]). At Epiphanius's to

[18]) At Nedfarten og „communio sanctorum" mangle i dem, maa ikke indvendes: disse to Led, ialfald det sidste, findes ikke i nogetsomhelst østerlandsk Daabssymbol, og have oprindelig ikke staaet i Daabsbekjendelsen.

[19]) Man kunde indvende: Epiphanius vilde efter Indledningsordene til den længere Bekjendelse, at denne ogsaa skulde aflægges af döbte Hæretikere (Apollinarister og vel ogsaa Pneumatomacher), der begjærede Optagelse i den katholske Kirkes Skjöd (s. Exc. I Begyndelse og n. 4 Slutning). Men nu havde disse jo allerede aflagt Daabsbekjendelsen för ved sin Daab. Maatte de nu i den anden epiphaniske aflægge paany en egentlig fuldstændig Daabsbekjendelse, saa aflagde de jo Daabsbekjendelsen to Gange. Men gjorde nu de dette, hvorfor skulde da ikke ogsaa fra hæretiske Partier komne Katechumener, der vilde optages i den katholske Kirke, aflægge Daabsbekjendelsen to Gange, först i den antihæretiske Skikkelse, som den har i Epiphanius's længere Bekjendelse, og siden i den simple? — Herpaa maa svares, at Tilfældene ikke ere analoge.

Digitized by Google

Troesbekjendelser omfatte alle Daabssymbolets Led, peger ligeledes hen paa, at de skulde være og virkelig vare den eneste og virkelige Daabsbekjendelse [20]).

Döbte Hæretikere skulde i den længere Bekjendelse aflægge Daabsbekjendelsen paany, enten fordi den Daabsbekjendelse, som de havde aflagt ved sin Daab, havde indeholdt noget Hæretisk, eller fordi den dog kunde mistænkes for at have gjort dette, eller endelig fordi man overhovedet fandt det passende, at de stadfæstede Daabsbekjendelsen ved at gjentage den (sml. Exc. I n. 4 Slutning). Anderledes var det med Katechumener, der kom fra Hæretikere. Disse vilde man derved, at man först lod dem aflægge Epiphanius's længere Daabsbekjendelse og siden den egentlige, simple, virkelig have ladet aflægge Daabsbekjendelsen to Gange; hvad dem angaar, saa var det tilstrækkeligt, at de aflagde det engang, i den længere epiphaniske Bekjendelse, efter i en forelöbig skriftlig eller mundtlig Erklæring (Anathematisme) at have lössagt sig fra den Hæresi, som de hidtil havde hyldet. — At Kirken foruden denne Erklæring ogsaa endnu forlangte af dem Aflæggelsen af en antihæretisk Daabsbekjendelse, er let forklarlig. Den förste refererede sig til det Forhold, hvori de traadte til Kirken som Katechumener, den sidste til det Forhold, hvori de traadte til den som dens Medlemmer. Ved hin vilde Kirken sikre sig imod at faa hemmelige Hæretikere iblandt sine Katechumener, som kunde smitte andre Katechumener, ved denne vilde den sikre sig imod at faa hemmelige Hæretikere, der maatte besmitte Kirken og kunde forföre andre Troende, til Medlemmer. Hin var ikke tilstrækkelig for den, fordi den troede ikke at kunne sikre sig nok imod Hæresien.

20) Jeg vil her ogsaa endnu anföre, at Nicæno-Constantinopolitanum, der i Orienten fra omtrent Midten af det femte Aarhundrede af lidt efter lidt er bleven hele den græske Kirkes Daabsbekjendelse, væsentlig intet Andet er end den kortere epiphaniske, og at Epiphanius ikke giver den ringeste Antydning om, at de to Troesbekjendelser, som han meddeler til Brug ved Daaben, kun skulde være forelöbige, paa vilke den egentlige simple skulde fölge.

Sml. forövrigt med det Fremsatte Udtalelser som: „Non possumus ergo non de priore ita sentire, ut eam exhibere credamus formulam veterem baptismalem, at post concilii Nicæni tempora et additamentis ab hoc factis et anathematismis auctam". „Superest, ut ignorare nos fateamur, quibusnam in ecclesiis præter Cypriacas, maxime Salaminensem, cui Epiphanius præfuit, formulæ nostræ locum symboli baptismalis tenuerint" (Walch., p. d. anf. St. p. 53 seqq.). „Es (den kortere epiphaniske Bekjendelse) ist dem-

Digitized by Google

§ 4.

Fremdeles opstaa de Spørgsmaal 1) om de to epiphaniske Daabsbekjendelser paa den Tid, da den cypriske Kirkefader meddelte dem til Presbyterne i Syedra, virkelig vare i Brug, eller om de først dengang af ham selv bleve opsatte [21]) til Brug for Kirken i Syedra og til almindelig Brug overhovedet (s. Excurs I), og, hvis det Første var Tilfældet, naar de ere opstaaede, og tillige hvor de dengang vare i Brug, og hvem der havde forfattet [21]) dem, og 2) om de, efterat Epiphanius havde meddelt dem til Kirken i Syedra eller opsat [21]) dem for samme, virkelig bleve brugte af den, om de, hvis man hidtil endnu ikke havde brugt dem paa Cypern, fordi de først nu bleve til, vandt Indgang i denne Øes Kirker, og om de endelig opnaaede at blive saa almindelig brugte, som Epiphanius ventede.

Idet jeg forsøger at besvare alle disse Spørgsmaal, maa jeg, hvad den første Spørgsmaalsrække angaar, hvormed jeg efter Sagens Natur har at begynde, tale særskilt om hver af

---

nach unstreitig das in den dortigen Kirchen damals gebraüchliche Taufbekenntniss" (Hahn, p. d. anf. St. p. 56 f). „Wenn nun weiter Epiphanius die Presbyter ermahnt, ἑκάστον των κατηχουμενων των μελλοντων τῳ ἁγιῳ λουτρῳ προσιεναι durch ihren Unterricht nicht bloss zum Glauben an diese Sätze, sondern auch zum Bekennen derselben zu führen, so ist hieraus und besonders auch noch aus dem hinsichtlich der zweiten längeren und den neuesten Ketzereien entgegengesetzten Bekenntnisformel gestellten Verlangen, dass die Taufkandidaten diese ablegen sollen, ersichtlich, wie die orientalische Kirche nach dem Bedürfnisse der Zeit die allgemeinen kirchlichen Lehrbestimmungen theils aufnehmend, theils anticipirend, das Taufbekenntniss zu erweitern und bestimmter zu gestalten pflegte (Höfling, p. d. anf. St. S. 213). „Apparet ex his verbis (Indledningsordene til det kortere epiphaniske Symbol) et hoc (dette Symbol) esse symbolum baptismale Cypri saltem adhibitum" (Waage, p. d. anf. St. p. 104).

21) Om den Mening, hvori de her brugte Udtryk „opsatte", „forfattet", „opsat" ere at tage, maa jeg henvise til Excurs II.

Digitized by Google

de to Daabsbekjendelser, da denne Spørgsmaalsrække for den enes Vedkommende saa let kunde være anderledes at besvare end for den andens, hvorimod jeg ved Drøftelsen af den anden Spørgsmaalsrække, som derpaa skal omhandles, kan sammenfatte begge Daabsbekjendelser. Og da den længeres Oprindelse meget lettere og sikrere lader sig udfinde end den korteres, saa handles der bedst først om hin og dernæst om denne.

§ 5.

Naar man med Hensyn til den anden længere Daabsbekjendelse af Epiphanius opkaster den første af de to ovenanførte Rækker af Spørgsmaal, saa kan det først og fremst ikke være den ringeste Tvivl underkastet, at denne Daabsbekjendelse saaledes, som den nu lyder, i sin nuværende Skikkelse, hidrører fra den cypriske Kirkefader selv.

Man behøver for at komme til den Overbevisning, at han maa være dens Autor, kun at anstille en Sammenligning mellem de Forklaringer, som i den ere føjede til den anden Artikels andet Led eller Ordene *σαρκωϑεντα και ἐνανϑρωπησαντα*, og som dels udtale den orthodoxe Lære om Christi Menneskehed og Menneskevorden mod Apollinarius's og hans Tilhængeres Vildfarelser, dels imødegaa de Indvendinger, som disse Hæretikere gjorde og kunde gjøre imod samme (s. Excurs I), og mellem det Afsnit af Ancoratus, hvori Apollinaristernes hæretiske Anskuelser om Christi menneskelige Natur og Menneskevorden fremsættes og bekjæmpes, Ancor. n. 75—81, samt den om Apollinarismen handlende hæres. 77 i Panarion. Ved en saadan Sammenligning støde vi nemlig i disse Afsnit af begge Epiphanius's anførte Verker paa en Mængde Steder, som i Tanker og Udtryk paa den mest paafaldende Maade stemme overens med Forklaringerne til den anden Artikels andet Led (s. disse Steder i det ovenfor anførte Excurs). — Og til netop det samme Resultat føres vi,

Digitized by Google

naar vi sammenligne de Bestanddele af den længere Bekjendelse, som ere rettede mod Macedonianismen — vi finde dem dels, som naturlig, i det første Led af den tredje Artikel, dels i de Anathematismer, som Epiphanius har tilføjet til den egentlige Bekjendelse —, med de Afsnit af Ancoratus og Panarion, hvori netop denne Hæresi bestrides, Ancor. n. 65—74 (sml. ogsaa n. 2—12) og Panar. hæres. 74, i hvilket sidste Afsnit Epiphanius har optaget Ancor. 65—74 (Pan. hæres. 74 n. 2—10). Ogsaa i disse Afsnit træffe vi nemlig paa en Mængde Steder, som have Mere eller Mindre tilfælles med hine Dele af den længere Bekjendelse[22]). — Ligesaa blive vi var, at Epiphanius er den længere Bekjendelses Ophavsmand,

---

[22]) Sml. f. Ex. Ordene *τους δε λεγοντας, ὁτι ἠν ποτε, ὁτε οὐκ ἠν ὁ υἱος ἠ το πνευμα το ἁγιον, ἠ ὁτι ἐξ οὐκ ὀντων ἐγενετο ἠ ἐξ ἑτερας ὑποστασεως ἠ οὐσιας, φασκοντας εἰναι τρεπτον ἠ ἀλλοιωτον τον υἱον του θεου ἠ το ἁγιον πνευμα* i Anhanget til den længere Bekjendelse med Stederne *οὐκ ἠν χρονος ποτε, ὁτε οὐκ ἠν ὁ υἱος, οὐδε ἠν ποτε, ὁτε οὐκ ἠν πνευμα* Ancor. n. 74 Slutn., *πατηρ ἀει, υἱος ἀει, πνευμα ἁγιον ἀει* Ancor. n. 73 (lignende Steder i Ancor. n. 6 og 73 og i Pan. hæres. 74 n. 12); *πνευμα ἁγιον ἀει, οὐ γεννητον, οὐ κτιστον κ. τ. λ., ἀλλ ἐκ της αὐτης οὐσιας πατρος και υἱου* Ancor. n. 7 og Panar. hæres. 74 n. 12 (lignende Steder i Panar. hæres. 74 n. 11 og 13 og i Ancor. n. 6); *ἀλλα — ἁγιον αὐτου πνευμα ἐνυποστατον πνευμα και πνευμα ἀληθειας, ἀκτιστον, ἀτρεπτον, ἀλλοιωτον* Ancor. n. 82. Endvidere sml. Ordene *ἐκ του πατρος ἐκπορευομενον και ἐκ του υἱου λαμβανον* i den tredje Artikels første Led med de ovenfor Not. 2 citerede Steder af Ancoratus og Panarion, saavelsom ogsaa Ordene *οὑτως δε πιστευομεν ἐν αὐτῳ, ὁτι ἐστι πνευμα ἁγιον, πνευμα θεου, πνευμα τελειον, πνευμα παρακλητον, ἀκτιστον* i hint Led med Stederne *το πνευμα ἁγιον πνευμα θεου* Ancor. n. 6, *το πνευμα του θεου, το πνευμα το παρακλητον* sammesteds n. 8, *τελειον το ἁγιον πνευμα* sammesteds n. 7 og Panar. hæres. 74 n. 12, *ἀλλα ἁγιον αὐτου πνευμα — ἀκτιστον* Ancor. n. 82 (sml. ogsaa Panar. hæres. 74 n. 12, saavelsom ogsaa Steder i Ancor. n. 7 og 24). Endelig sml. med Ordene *το λαλησαν ἐν νομῳ — οἰκουν ἐν ἁγιοις* i Leddet om den Helligaand Steder i Ancor. n. 5 og Panar. hæres. 74 n. 10 og 13.

Digitized by Google

naar vi sammenligne den Bestanddel af denne Bekjendelse, der efter al Rimelighed er rettet imod den origenistiske Anskuelse om Opstandelseslegemets Forskjellighed fra det Legeme, som vi her bære, nemlig Udtrykket ἐν αὐτῳ τῳ σωματι i den anden Artikels fjerde, femte og syvende Led med en Del Steder, som vi træffe i det Afsnit af Ancoratus, hvori hin Anskuelse bekjæmpes: Ancor. n. 83 og 89—94 (s. Excurs I). — For at overbevise sig om, hvorledes Epiphanius maa være den længere Bekjendelses Forfatter, sammenligne man endvidere den højst sandsynlig imod Antidikomarianiterne rettede Betegnelse af Maria som ἀειπαρθενος i den anden Artikels andet Led med den imod Antidikomarianitismen rettede hæres. 78 i Panarion samt med Udtrykket ἀειπαρθενος om Maria i Ancor. n. 13, i Epiphanius's Svar paa Acacius's og Paulinus's Brev n. 2 (begge staa foran Panarion), i Pan. hæres. 77 n. 18, i „Expos. fidei“ n. 15 og Anacephalæosis n. 7 Begynd.; fremdeles Anathemaet over dem, der negte Opstandelsen, i de til den længere Bekjendelse tilføjede Anathematismer med Ancor. n. 84—88 og 94—103, i hvilke Afsnit Epiphanius bekjæmper baade Hedningerne, der benegtede Opstandelsen overhovedet, og de Hæretikere, der benegtede Legemets Opstandelse, idet de lærte, at kun Sjælen skal staa op; endelig Udtrykket ἡ μητηρ ὑμων τε και ἡμων om Kirken ligeledes i det anathematiske Anhang til den længere Bekjendelse med Udtrykket ἡ αὐτη μητηρ ὑμων τε και ἡμων om Kirken i Indledningsordene til den kortere Bekjendelse. — Endelig se vi, at den længere Bekjendelse hidrører fra Epiphanius selv, ogsaa endnu, naar vi lægge Mærke til dens Beskaffenhed i Almindelighed: til at den er saa overordentlig lang, til at de antihæretiske Bestemmelser i den ere saa særdeles talrige, og til at de for en Del ere saa vidtløftige og detaillerede og saa lidet bære Bekjendelsescharakter, hvad der fremfor Alt gjælder om de antiapollinaristiske til den anden Artikels andet Led. Alt

Digitized by Google

dette stemmer nemlig med det ovenfor S. 58 om Epiphanius Ytrede. — Med eet Ord: den længere Bekjendelse maa være fra Epiphanius's Haand, fordi den heltigjennem i sin Charakter i Almindelighed og i en Mængde Enkeltheder bærer Præget af denne Mands Aand, Tankegang og Udtryksmaade,

Men saa sikkert det nu end er, at Epiphanius's længere Daabsbekjendelse saaledes, som den nu lyder, i sin nuværende Skikkelse hidrører fra Epiphanius selv, saa kan det dog endnu være et Spørgsmaal, om der ikke til Grund for den har ligget en anden ganske imod de samme nyeste Hæresier, som den selv imødegaar, rettet Bekjendelse, hvilken Epiphanius kun endnu udvidede ved egne Tilsætninger og ogsaa ellers forandrede ved enkelte Udeladelser og mindre Afvigelser, idet han behandlede den med megen Frihed. Der finder nemlig et saa stort og stærkt Slægtskab Sted mellem den epiphaniske Daabsbekjendelse og mellem en Athanasius tillagt Bekjendelse, som i de to Haandskrifter, hvori den endnu findes, betegnes som en *ἑρμηνεια εἰς το συμβολον* eller *το ἁγιον συμβολον*, at nødvendigvis enten Epiphanius maa have lagt denne Bekjendelse til Grund for sin længere Daabsbekjendelse, eller at omvendt hin Bekjendelses Forfatter maa have gjort dette med Epiphanius's Daabsbekjendelse. Vi ville dog her endnu ikke gaa ind paa det Spørgsmaal, om hint eller dette har været Tilfældet, og om saaledes Epiphanius's Bekjendelse gaar tilbage til en meget lignende simplere eller ikke, men opsætte dets Besvarelse til dens rette Plads, det særegne Excurs, hvori vi ville behandle *ἑρμηνεια εἰς το συμβολον* (Excurs II).

Men dernæst er ogsaa det, om end ikke vist, saa dog meget sandsynligt, at Epiphanius har opsat den længere Daabsbekjendelse (hvad enten han nu har lagt til Grund en allerede forhaandenværende, der var rettet imod de samme nyeste Hæresier, som den skulde modarbejde, eller han ikke

Digitized by Google

har gjort dette) paa den Tid, da han ifølge Opfordringerne fra Syedra skrev sin Ancoratus, eller at han har forfattet den samtidig med eller umiddelbar efter sin Ancoratus.

For at finde dette, lægge man kun Mærke til Bekjendelsens stærke Correspondents med dette Skrift. Just de Hæresier og Vildfarelser, hvis Tilbagevisning er ganske ejendommelig for den længere Daabsbekjendelse: Apollinarismen og den origenistiske Mening, at Christi Opstandelseslegeme ikke var identisk med det Legeme, som Christus havde havt før sin Død, saavelsom Negtelsen af de Dødes og af Legemets Opstandelse overhovedet og vel ogsaa Antidikomarianitismen[*] eller hvis Forkastelse dog fremtræder meget stærkere i den end (ἑρμήνεια εἰς το σύμβολον undtagen) i nogensomhelst anden Bekjendelse: Macedonianismen — netop disse Hæresier finde vi i mere eller mindre lange Afsnit bekjæmpede i Ancoratus. S. Ancor. n. 75—81; 83—103; 65—74. 2—12. Ja, Epiphanius bekjæmper dem her tildels med Ord, der meget ligne dem, hvormed han der forkaster dem (s. Excurs I og ovenfor Side 66 Not. 22). Vi faa, naar vi sammenligne Epiphanius's længere Bekjendelse med Ancoratus ganske det Indtryk, som om den salaminske Biskop i hin sluttelig havde sammenfattet i Bekjendelsesform Summen og Resultatet af alt det, som han i dette havde disputeret imod de dengang grasserende Hæresier, især de nyeste iblandt dem [23]).

---

[23]) Men skulde den længere Bekjendelse dog ikke være forfattet samtidig med Ancoratus, hvilket vel er meget usandsynligt, men dog ikke ganske utænkeligt, — man kan ogsaa tænke sig Ancoratus som en ved Syedranernes Opfordring fremkaldt Commentar til den af Epiphanius ved en eller anden Foranledning forfattede anden Bekjendelse —: saa kunde den dog ialfald blot være meget lidet ældre end dette Skrift, da efter Epiphanius's egen Angivelse i de Ord, hvormed han indleder den, de Hæresier, som specielt den

Digitized by Google

§ 6.

Hvad Epiphanius's kortere Daabsbekjendelse angaar, saa staar nærmest det fast, at den ikke kan være bleven til før Enden af det fjerde Aarhundredes sjette Aarti. Den indeholder nemlig i den tredje Artikels første Led Bestemmelser mod Pneumatomachismen, men Stridighederne om den Helligaands Guddom toge først sin Begyndelse ved det anførte Tidspunkt. Omkring Aaret 359 falder nemlig Affattelsen af det ældste Skrift mod Anskuelser om den Helligaand, som svare til de arianske om Sønnen, i Athanasius's fire Breve til Biskop Serapion i Thmuis mod forhenværende Arianere, der erklærede den Helligaand for at være en Skabning, ja en fra Englene kun graduelt forskjellig πνευμα λειτουργικον [24]). — Og betænker man dernæst,

skulde imödegaa, og som havde foranlediget den, vare fremtraadte eller dog (den ovenfor anförte origenistiske Vildfarelse) komne Kirkefaderen for Öre i de Aar, der gik umiddelbart foran Ancoratus's Affattelse (s. Excurs I). Ligesom da ogsaa Epiphanius neppe forend han blev Biskop af Salamis, kan have forfattet den længere Bekjendelse, især da han vilde og ventede, at den skulde komme almindelig i Brug. Men Biskop blev han först 367.

[24]) Ikke længe efter dette Tidspunkt, i Aaret 362, fordrede den i dette Aar holdte Synode i Alexandria af de tidligere arianske eller semiarianske Biskoper, som vilde igjen optages i Kirkesamfundet, ogsaa Fordömmelsen af dem, der paastode, at den Helligaand var en Skabning og adskilt fra Christi Væsen. Ἀπαιτησητε, hedder det i Synodens efter al Rimelighed af Athanasius forfattede Skrivelse til Biskoperne Eusebius, Lucifer, Asterius, Cymatius og Anatolius eller i Athanasius's saakaldte „Tomus ad Antiochenos“ (Opp. T. I p. 772 ed. Benedd.), Ἀπαιτησητε παρ᾽ αὐτων — ἀναθεματιζειν δε και τους λεγοντας κτισμα εἰναι το πνευμα ἁγιον και διηρημενον ἐκ της οὐσιας του Χριστου. Sml. ogsaa endnu Ordene το δε ἁγιον πνευμα οὐ κτισμα, οὐδε ξενον, ἀλλ᾽ ἰδιον και ἀδιαιρετον της οὐσιας του υἱου και πατρος i den samme Skrivelse p. 773, Ord, der tilhöre de Medlemmer af den alexandrinske Synode, som talte om tre Hypostaser, idet de toge Ordet ὑποστασις i Betydningen „Person“, ligesom ogsaa Ordene και αὐτοι (Arianerne) βλασφημουντες εἰς το πνευμα το ἁγιον, ἐν τῳ φασκειν αὐτους, κτισμα εἰναι αὐτον και

Digitized by Google

at Bestemmelser imod den pneumatomachiske Vildfarelse ikke vel strax, efterat den havde draget Opmærksomheden til sig, og man havde begyndt at bekjæmpe den, kunde trænge ind i en Daabsbekjendelse, saa vil man vel ikke kunne sætte den korte Bekjendelses Affattelse i den første Tid, efterat Kampen mod den havde taget sin Begyndelse, men snarere være tilbøjelig til at rykke den hen i Nærheden af det Tidspunkt, da Epiphanius skrev sin Ancoratus og meddelte og anbefalede Kirken i Syedra den kortere Bekjendelse til Anvendelse ved Daaben. Og denne Antagelse synes at anbefale sig saa meget mere, som Polemiken mod Pneumatomachismen først ret begyndte ved det anførte Tidspunkt (i samme falder foruden Ancoratus og Panarien af Epiphanius selv ogsaa Basilius den Stores Bog om den Helligaand til Amphilochius [26]), medens derimod Tidsrummet fra 359—73 foruden Athanasius's Breve til Serapion og to af ham i Aarene 362 og 363 sammenkaldte alexandrinske Synoders Forhandlinger og Beslutninger (s. dem i Not. 24) [26]), saavidt vi vide, ikke har Noget at opvise, som er rettet imod den macedonianske Vranglære.

Men er det nu det Raadeligste, at sætte den kortere Bekjendelses Affattelse i Nærheden af Aaret 373, saa synes

---

ποιημα δια του υἱου γεγενησθαι og Ordene *ἀλλ' οὐδε ἀπηλλοτριωσαν* (de nicænske Fædre) *το πνευμα το ἁγιον ἀπο του πατρος και του υἱου, ἀλλα μαλλον συνεδοξασαν αὐτο τῳ πατρι και τῳ υἱῳ ἐν τῃ μιᾳ της ἁγιας τριαδος πιστει δια το και μιαν εἰναι ἐν τῃ ἁγιᾳ τριαδι θεοτητα* i det Brev, som Athanasius skrev til Kejser Jovianus i den store Synodes Navn, som han i Aaret 363 havde sammenkaldt i Alexandrien (Opp. T. I p. 781 og 782).

[26]) En noget senere Tid (Aarene 380—87) tilhöre de to Taler af Gregor af Nazianz, hvori han bestrider Pneumatomachismen (Or. 37 og 44).

[26]) Begge Dele falde i Tidsrummets Begyndelse.

Digitized by Google

det, som om man ogsaa gjorde bedst i, at anse Epiphanius selv for dens Forfatter, da den, af ham meddelt og anbefalet, dog maa have været i Brug i hans Diøces, Salamis, og man maa vente at en Daabsbekjendelse, der var kommen i Brug her under hans Episcopat, hidrørte fra ham selv, og det saa meget mere, som han tillige var en saa overordentlig anseet Kirkelærer og er Forfatter af en anden Daabsbekjendelse, den længere. — Og man kunde, idet man gik endnu et Skridt videre, ogsaa antage, at Epiphanius har forfattet den kortere Bekjendelse, ligesom den længere, samtidig med Ancoratus, en Antagelse, til Fordel for hvilken der lod sig gjøre gjældende, ikke alene at han anfører den ligesom hin i Slutningen af dette Skrift, og at Bestemmelserne mod Pneumatomachismen i den tredje Artikels første Led correspondere med et Afsnit i Ancoratus, nemlig n. 65—74 (sml. ogsaa Ancor. n. 2—12), paa en lignende Maade, som de ovenfor S. 69 anførte Tilsætninger i den længere Bekjendelse correspondere med de sammesteds anførte Afsnit af det samme Skrift, men ogsaa at den Uro, hvori Stridighederne om den Helligaand havde sat Menigheden i Syedra, har fremkaldt dette Skrift (s. ovenfor S. 48 f.). Kunde ikke det Samme, som har fremkaldt Epiphanius's Skrift, ogsaa have foranlediget den kortere Bekjendelse?

Men, hvis dette var Tilfældet, saa skulde man dog vente en større Overensstemmelse i Udtrykket mellem det første Led af den tredje Artikel i den kortere Bekjendelse og Ancor. n. 65—74 og n. 2—12, end der virkelig finder Sted mellem begge Dele[27]; og en Sammenligning af det, der i Epiphanius's

[27]) Kun i Pan. hæres. 74 n. 1, n. 13 og n. 11 finde vi nogle Ytringer, som minde om den tredje Artikels förste Led i den kortere Bekjendelse. Paa de to förste Steder stöde vi nemlig paa Ordene *ὡς σὺν πατρὶ καὶ υἱῷ κυριολεκτεῖται (τὸ ἅγιον πνεῦμα)* og *ὁ δὲ Ἀπόστολος σαφῶς περὶ αὐτοῦ λέγει· ὁ δὲ κύριος ἐστι*

Digitized by Google

to Bekjendelser siges om den Helligaand og imod Pneumatomachismen, fører dog snarere til den Anskuelse, at kun den længere Bekjendelse, fremkaldt ved det Samme som Ancoratus, blev forfattet samtidig med dette Skrift. En saadan Sammenligning lægger nemlig uvilkaarlig en tredobbelt Tanke meget nær: den Tanke, at de udførlige Ytringer om den Helligaand og Pneumatomachernes Fordømmelse i den længere Bekjendelse først ere blevne foranledigede ved Anmodningen fra den af Stridighederne om den Helligaand foruroligede syedranske Menighed, derimod de forholdsvis korte Bestemmelser i den tredje Artikels første Led i den kortere Bekjendelse allerede noget tidligere fremkaldte ved de samme Stridigheder; fremdeles den Tanke, at Epiphanius alene derfor har meddelt de Spørgende ogsaa den Bekjendelse, hvori disse indeholdtes, fordi der i den ligeledes fandtes antipneumatomachiske Bestemmelser om den Helligaand; endelig den Tanke, at han derfor har givet denne Bekjendelse den første Plads, fordi den var den ældre og specielt refererede sig til det specielle Spørgsmaal, hvormed man havde henvendt sig til ham. Hermed stemmer det da ogsaa ganske overens, at Bestemmelserne om den Helligaand i den kortere Bekjendelse kun have meget lidet tilfælles med hvad der siges om Ham i Ancoratus's antipneumatomachiske Afsnit, medens, som vi have seet, aldeles det Modsatte er Tilfældet med de to om Ham handlende Partier i den længere Bekjendelse. Overhovedet gjør den kortere Bekjendelse, sammenlignet med den længere, Indtrykket af ikke, som denne, at være opstaaet samtidig med Ancoratus, men af at være af noget ældre Oprindelse, idet den, medens den længere heltigjennem svarer til Ancoratus, saa saare lidet correspondérer med dette Skrift. Kun saaledes som den længere,

---

το πνευμα, som minde om den kortere Bekjendelses Betegnelse af den Helligaand som κυριον, og paa det tredje kaldes Aanden ὑπο παντων προσκυνουμενον.

men ikke som den kortere, kunde, skulde man tro, en Bekjendelse have lydt, hvori de i Ancoratus thetisk og antithetisk behandlede Troeslærdomme vare kort sammenfattede. Og ogsaa de Ord, hvormed Epiphanius indleder den længere Bekjendelse (s. dem i Excurs I), vise tydelig, at den cypriske Kirkefader, medens han i denne Bekjendelse vilde give et Symbol, som han nu netop havde nedskrevet eller stod i Begreb med at nedskrive, i den kortere havde meddelt et Symbol, som ikke først nu var opstaaet, men allerede var noget ældre. Naar nemlig Epiphanius i disse Ord motiverer Affattelsen af hin ved Siden af og efter denne med, at i den sidste Tid en Del nye Hæresier vare opdukkede, saa forudsætter han derved, at denne var affattet, førend disse Hæresier vare opdukkede, eller dog førend de havde vundet en saadan Betydning, at han holdt det for nødvendigt at optage Bestemmelser imod dem i Daabsbekjendelsen eller at modsætte dem en ny Daabsbekjendelse, og naar han i de samme Ord taler om den længere Bekjendelses Overensstemmelse med den kortere, og derhos betegner denne som Apostlenes og de nicænske Fædres Tro [28]), saa sætter han den som Norm for hin og dermed ogsaa som ældre end den.

Men ogsaa selv mod den Antagelse, at Epiphanius er den kortere Bekjendelses Ophavsmand, lader der sig reise ikke ubetydelige Tvivl, eller rettere: ogsaa mod denne Antagelse tale saa vægtige Grunde, at den maa forlades.

Allerede den Stilling, hvori Epiphanius har sat sig til den kortere Bekjendelse baade i Efterordet til den og i Indledningsordene til den længere, fører hen paa, at hin ikke er hans Verk, men et Verk, som han forefandt. Baade hist og her (i Særdeleshed dog paa det sidste Sted) taler han nemlig

---

[28]) Hvad han ogsaa allerede havde gjort i de Ord, som han har tilföjet til den; allerede her havde han betegnet den som den af Apostlene og de nicænske Fædre overleverede Tro.

Digitized by Google

om den paa en saadan Maade, at man tydelig føler, at den var for ham noget objectivt Givet og Normativt. Hist kalder han den en Tro, som Apostlene og de nicænske Fædre havde overleveret, og her betegner han den som Apostlenes og de nicænske Fædres Tro, gjør den til Norm for den af ham selv forfattede længere Bekjendelse, som han vil meddele, og antyder, at den er allerede noget ældre end denne. — Fremdeles: Hidrørte den kortere Bekjendelse fra Epiphanius, saa skulde man vente, at den tredje Artikels første Led i den skulde være ligelydende med det samme Led i den længere Bekjendelse, og at den, ligesom denne skulde indeholde et Anathema over Pneumatomacherne. Man indser ikke, hvorfor Epiphanius i to fra ham selv hidrørende Bekjendelser skulde have udtalt sig paa en meget forskjellig Maade om den Helligaand, og hvorfor han i den ene skulde have anathematiseret Pneumatomacherne, i den anden derimod ikke. Hans Nidkjærhed mod Kjætterne og specielt mod de pneumatomachiske maatte have drevet ham til ogsaa i den kortere at fremsætte de noget skarpere Bestemmelser om den Helligaand, hvorved det længere Symbol udmærker sig, og til ogsaa i den at udstrække Nicænums Anathema over Arianerne til dem, der benegtede den Helligaands Guddom. Og den anførte Iver maatte saa meget mere have drevet ham hertil, som jo Ancoratus og Meddelelsen af begge Bekjendelser just specielt derved ere blevne fremkaldte, at Syedranerne foruroligedes af den pneumatomachiske Vranglære. Man sige ikke, at Differentsen imellem begge Bekjendelser i den tredje Artikels første Led og i deres anathematiske Del lader sig tilstrækkelig forklare deraf, at den kortere Bekjendelse er noget ældre end den længere. Var hin af Epiphanius, saa skulde man dog vente, at han havde conformeret den, hans eget Verk, med denne. Kun naar den var et noget ældre fremmedt Verk, som han forefandt i Brug ved Daaben, og som han havde Respect for og saa op til, lader den

Digitized by Google

Omstændighed, at han ikke rørte ved den, sig ret og fuldkommen forklare. — Overhovedet taler allerede selve Existentsen af den kortere Bekjendelse ved Siden af den længere for, at hin ikke er af Epiphanius. Havde den været af ham, saa skulde man vente, at han havde antikveret den, da han forfattede denne, at han havde erstattet den dengang ved denne. Existentsen af den kortere Bekjendelse ved Siden af den længere havde, hvis Epiphanius havde været begges Forfatter, saa at sige været en Luxus. — Endvidere skulde man, hvis den kortere Bekjendelse var af Epiphanius, vente et større Slægtskab i Udtrykket imellem de Udsagn om den Helligaands Guddom, som vi deri finde, og mellem de Udsagn om samme, som vi møde i Ancor. n. 65—74 og n. 2—12 og i Pan. hæres 74 (sml. det S. 72 og Not. 27 Bemærkede). — Endelig vil den Korthed og Præcision, hvorved Bestemmelserne om den Helligaand i den kortere Bekjendelse udmærke sig, og denne Bekjendelses forholdsvise Simpelhed overhovedet ikke vel passe til Epiphanius's aandelige Ejendommelighed, saaledes som vi lære den at kjende af hans længere Bekjendelse og af hans Ancoratus og Panarion. Vi tage derfor vist ikke Fejl, naar vi antage, at den kortere Bekjendelse kun under Epiphanius's Auctoritet opstod og kom i Brug i hans Diøces, eller ogsaa — og denne Formodning maa vi give Fortrinnet for den netop udtalte — at den, opstaaen andetsteds, ved ham — muligvis ogsaa allerede kort førend han blev Biskop af Salamis — blev indført i hans Diøces. Hvor den i sidste Fald er opstaaen, lader sig ikke bestemme [29]).

---

[29]) Man er fristet til at tænke paa den alexandrinske Kirke som Stedet for dens Oprindelse og paa Athanasius som dens Forfatter. Her og af ham, ja saa vidt vi vide, kun her og af ham, blev nemlig Pneumatomachismen bekjæmpet för 373 (s. ovenfor S. 70 Text og Not. 24); Epiphanius stod stedse i mere eller mindre nöje Sammenhæng med Ægypten, i hvilket Land han havde tilbragt en stor Del af sit tidligere Liv (ἐκ νεου δε ὑπο μοναχοις ἀριστοις παιδευθεις

Digitized by Google

Men hvorledes den ogsaa er opstaaen, og fra hvem den end hidrører, — at den paa den Tid, da Epiphanius meddelte den

---

και τουτου χαριν ἐν Αἰγυπτῳ πλειστον διατριψας χρονον, Soz. hist. eccl. VI, n. 32), og fulgte i Kampen med sin Tids Hæresier ogsaa ellers Athanasius; endelig, var denne Mand den kortere Bekjendelses Forfatter, saa vilde den Omstændighed, at det constantinopolitanske Concil i Aaret 381 væsentlig adopterede denne Bekjendelse (s. § 7 S. 80 Not. 31) lettest lade sig forklare

Men en nærmere Betragtning viser dog, at den ikke kan hidröre fra den store alexandrinske Biskop. — Först og fremst have nemlig Bestemmelserne om den Helligaand i samme kun meget Lidet tilfælles med det, som Athanasius i Brevene til Serapion, i „de incarn. et contra Ariann.“, i „Tomus ad Antiochenos“, i Skrivelsen til Jovian og i ἐκθεσις πιστεως (et Verk, hvis Affattelsestid rigtignok er uvis, saa at det altsaa ogsaa kan være opstaaet för Kampen mod Pneumatomacherne) siger om den Helligaands Væsen, Hans Guddom og Hans Forhold til Faderen og Sönnen. Havde Athanasius forfattet Epiphanius's kortere Bekjendelse, saa skulde man vente, at den tredje Artikels förste Led i denne Bekjendelse löd ganske anderledes, end den lyder. Man skulde da f. Ex. vente, at der i dette Led var benegtet, at den Helligaand var et κτισμα, og at Han i det var betegnet som ἀκτιστον. Fremdeles skulde man da i samme vente Bestemmelser som οὐκ ἑτεροουσιον του πατρος και υἱου, οὐκ ἀλλοτριον, οὐ ξενον, οὐ διῃρημενον της οὐσιας του πατρος και του υἱου, ἰδιον της οὐσιας eller κατ' οὐσιαν του πατρος και του υἱου, ἰδιον του πατρος και του υἱου θεοτητος, ἰδιον του πατρος και του υἱου, της αὐτης τῳ πατρι και υἱῳ οὐσιας (s. Ep. I ad Serap. n. 1. 20. 21. 25. 26. 27, ep. III ad Serap. n. 1, Ep. IV ad Serap. n. 4; de incarn. et contra Ariann. n. 19 og Tom. ad Antt. n. 3 og 5). Der finder, saavidt vi vide, kun een Berörelse Sted mellem Leddet om den Helligaand i den kortere Bekjendelse og mellem Ytringerne om den Helligaand i de ovenfor anförte athanasianske Skrifter: Udtrykket συνδοξαζομενον paa hint Sted minder nemlig om Ordene — το δε ἁγιον πνευμα κτισμα λεγετε; και ἀτοπον ἐστι τα ἀνομοια φυσει — συνδοξαζειν i Ep. I ad Serap. n. 9 og med Ordene ἀλλ' οὐδε ἀπηλλοτριωσαν το πνευμα το ἁγιον ἀπο του πατρος και υἱου, ἀλλα μαλλον συνεδοξασαν αὐτο τῳ πατρι και υἱῳ Ep. ad Jov. n. 4 (sml. ogsaa endnu Ordene τι γαρ ἐλιπε τῳ θεῳ, ἱνα ἀλλοτριοουσιον προςλαβηται και συν αὐτω δοξαζηται Ep. III ad Serap. n. 6). — Hertil kommer fremdeles, at, hvis Athanasius havde været den kortere Bekjendelses Forfatter, dette neppe havde kunnet blive saa ganske ubekjendt, især da den i det Væsentlige snart blev almin-

Digitized by Google

til Presbyterne i Syedra, var i Brug i det salaminske Diøces lader sig ikke betvivle. Den Kjendsgjerning, at Epiphanius

---

delig Kirkebekjendelse og i Orienten fra Midten af det femte Aarhundrede af endog almindelig Daabsbekjendelse. — Endelig er det overhovedet allerede paa Forhaand ikke meget rimeligt, at Athanasius skulde have opsat en Bekjendelse mod en ny Hæresi. Han holdt nemlig den nicænske Bekjendelse for *αὐταρκης προς ἀνατροπην πασης ἀσεβειας* (Ep. ad. Epict. n. 1) og billigede det, at Synoden i Sardica, af hvilken han havde været et Medlem, ligeoverfor Nogles Fordring, at der skulde fastsættes et nyt Symbol, fordi det nicænske var utilstrækkeligt, havde besluttet, *μηδεν ἐτι περι πιστεως γραφεσθαι, ἀλλ' ἀρκεισθαι τῃ ἐν Νικαιᾳ παρα των πατερων ὁμολογηθειςῃ πιστει, δια μηδεν αὐτῃ λειπειν, ἀλλα πληρη εὐσεβειας εἰναι, και ὁτι μη δειν δευτεραν ἐκτιθεσθαι πιστιν, ἱνα μη ἐν Νικαιᾳ γραφουσα ὡς ἀτελης οὐσα νομισθῃ και προφασις δοθῃ τοις ἐθελουσι πολλακις γραφειν και ὁριζειν περι πιστεως* (Tom. ad Antioch. n. 5).

Af Athanasius kan altsaa den kortere epiphaniske Bekjendelse ikke være. Derimod er det nok muligt, at den hidrörer fra En eller Anden af den talrige Kreds af Biskoper og Præster, der havde omgivet ham paa de to alexandrinske Synoder i 362 og 363, eller ogsaa af en antiochensk Præst (den förste alexandrinske Synodes Skrivelse blev rettet til Antiochenerne og sendt til Antiochia, hvor den af Lucifer af Calaris til Biskop indsatte Paulinus underskrev den, en Underskrift, som ogsaa indeholder et Anathema over dem, der sagde, at den Helligaand var en af Sønnen frembragt Skabning). Muligt ogsaa, at den er af den Proclianus, som de syedranske Presbytere i sin Skrivelse til Epiphanius betegne som dennes *θεοσεβεστατος συλλειτουργος*, og om hvem de sige, at han ligesom Athanasius ved Breve havde bragt Mange, der syntes at være bedragne (af den pneumatomachiske Vildfarelse), til aandelig Sundhed igjen (*και πολλοι των δοκουντων ἀπατασθαι ἐπανεῤῥωσθησαν χαριτι κυριου δια τε γραμματων του μνημης ἀξιου και μακαριτου ἐπισκοπου Ἀθανασιου και του θεοσεβεστατου συλλειτουργου σου Προκλιανου*).

(Hvad Epiphanius's ovenfor berörte Forbindelse med Ægypten angaar, saa levede han en meget lang Tid som Munk i det til dette Land grændsende og derved med samme i den mangfoldigste og mest levende Samfærsel staaende Palæstina, besögte det ogsaa derfra i denne Tid, hvis ellers hans efter Foregivende af en af hans Disciple, Johannes, forfattede legendariske Vita, Ep. Opp. T. II p. 318 seqq. ed. Pet., heri staar til Troende, p. d. anf. St. p. 340 seqq., og var der formedelst sin Munkefrombed overhovedet meget berömt, Soz., p. d. anf. St. Ogsaa senere som Biskop af Salamis stod han, som

Digitized by Google

meddelte den til Kirken i Syedra og anbefalede den til Brug, forudsætter dette. Og ogsaa det er højst sandsynligt, at den blev brugt ogsaa i andre cypriske Diøceser. Salamis var jo den cypriske Metropolis, og Epiphanius nød paa Cypern den højeste Anseelse og var en meget ivrig Polemiker mod Hæretikerne [31]).

§ 7.

Om man i Syedra har anvendt de to Bekjendelser, som Epiphanius havde meddelt og anbefalet til Brug ved Daaben, ved dette Sakramente, derom mangle vi vistnok enhver Efterretning; men det Forhold, hvori en Del, og det vist den ivrigste Del af Stedets Presbytere og Menighed, og specielt en Mand som Palladius, der ved sin tidligere borgerlige Stilling og sit nuværende Munkeliv maatte gjælde meget i sin By, havde stillet sig til Epiphanius, og denne Biskops ganske overordentlige Anseelse overhovedet, gjøre det dog meget sandsynligt.

Ligesaa sandsynligt er det, at Epiphanius har indført den længere Bekjendelse i sit eget Diøces, og at den ogsaa andetsteds paa Cypern er kommen i Brug. Eller snarere begge Dele maa ansees for visse. Hvorledes skulde nemlig Epiphanius have undladt at indføre en Bekjendelse i sit eget Diøces, hvilken efter hans Vilje og Forventning skulde komme i Brug

---

Ancor. n. 1 og n. 83 viser, i Forbindelse med dette Land, ligesom da overhovedet Salamis var en stor af talrige Fremmede fra alle Lande besögt Söstad, og Epiphanius snart blev meget bekjendt med de derhen kommende Fremmede (s. de Ord af Sozomenus, som nedenfor Not. 31 skulle anföres). Hvorledes Epiphanius i Kampen mod Tidens Hæretikere sluttede sig til Athanasius, som han etsteds betegner som τον πατερα της ὀρθοδοξιας, det se vi f. E. deraf, at han har optaget hans Brev til Epictet i Panar. hæres. 77, hvor han ogsaa omtaler Synoden i Alexandrien i Aaret 362).

[31]) Den samme Dom fældes af Walch, Hahn og Waage; s. ovenfor Not. 20 S. 63 f.

i den hele Kirke? og hvorledes skulde hans Kirkes Stilling til de øvrige paa Cypern, hans Anseelse paa Øen og hans brændende Iver mod Hæretikerne ikke have bevirket, at en Bekjendelse, som af ham var bestemt til at blive almindeligt Daabssymbol, forskaffede sig Indgang i det Mindste i en Del af den cypriske Kirke?

Derimod er hans Forventning, at den længere Bekjendelse af hele Kirken skulde blive antagen som Bekjendelse og fornemmelig som Daabsbekjendelse, ikke gaaen i Opfyldelse. Men hvad der ikke skede med den, det skede, i det Mindste halvt, væsentlig med den kortere, med Hensyn til hvilken han, som man ser af de Ord, hvormed han slutter Indledningen til den, ligeledes har næret den Forventning, at den i hele Kirken vilde komme i Brug som Daabsbekjendelse. Sammenligner man den nemlig med det syv eller otte Aar efter Ancoratus's Tilblivelse affattede nicæno-constantinopolitanske Symbol, som i Orienten er blevet almindelig Daabsbekjendelse, saa viser den en saa overordentlig stor Lighed med dette [31]), at man tydelig ser,

---

31) Det nicæno-constantinopolitanske Symbol adskiller sig fra Epiphanius's kortere Daabsbekjendelse væsentlig kun derved, at det mangler Ordene *τουτ᾽ ἐστιν ἐκ της οὐσιας του πατρος* og *τα τε ἐν τοις οὐρανοις και τα ἐν τῃ γῃ* i den anden Artikels förste Led samt det Anathema over Arianerne, som i det epiphaniske Symbol er tilföjet til den egentlige Bekjendelse. Det epiphaniske Daabssymbol havde bibeholdt alt dette af Nicænum, Conciliet i Constantinopel derimod udelod det, da det adopterede hint Symbol. Desforuden har Nicæno-Constantinopolitanum i den förste Artikel *ποιητην οὐρανου και γης*, Epiphanius's kortere Bekjendelse *ποιητην οὐρανου τε και γης* og hint i den tredje Artikels förste Led *το κυριον, το ζωοποιον* eller *το κυριον και το ζωοποιον* (Hahn, p. d. anf. St. S. 111 og S. 112 Not. 4), denne *κυριον και ζωοποιον*. — Slutningsordene af den anden Artikels förste Led löde dog i Nicænum ikke ganske som hos Epiphanius, men enten *τα τε ἐν τῳ οὐρανῳ και τα ἐπι της γης* eller *τα ἐν τῳ οὐρανῳ και τα ἐν τῃ γῃ* eller endelig *τα τε ἐν τῳ οὐρανῳ και τα ἐν τῃ γῃ* (s. Hahn, S. 106 Not. 2). Og det samme er Tilfældet med Anathemaet over Arianerne. Her

Digitized by Google

at det har tjent de i Constantinopel forsamlede Fædre som Forbillede, ja væsentlig er blevet antaget af dem [32]).

mangler hos Epiphanius ὅτι foran ἦν ποτε; dernæst har Nicænum ἢ κτιστον, τρεπτον ἢ ἀλλοιωτον τον υἱον του Θεου, Ord, hvori der dog findes flere Varianter (s. Hahn, S. 107 Not. 12). Bekjendelsen hos Epiphanius derimod ῥευστον ἢ ἀλλοιωτον τον του Θεου υἱον; endelig föjer denne Bekjendelse til ἀναθεματιζει ἡ καθολικη ἐκκλησια Ordene τουτους og και ἀποστολικη (τουτους ἀναθ. ἡ καθ. και ἀποστ. ἐκκλ.). Τουτους findes dog ogsaa i Nicænum paa mange af de Steder, hvor dettte anföres, og paa et Par af dem har det τους τοιουτους (s. Hahn, S. 107 Not. 13).

[32]) Dette kan, da vi dog vel maa antage, at man har hentet det fra Epiphanius's Kirke og Provinds eller endog taget det af hans Ancoratus, et Öjeblik synes paafaldende. Paa den ene Side talte jo Conciliet i Constantinopel paa Symbolets Affattelsestid blandt sine Medlemmer en Gregor af Nyssa, som dengang ledede dets Forhandlinger, og hvem ogsaa den i det fjortende Aarhundrede levende byzantinske Historieskriver Nicephorus Callisti, paa hvis Angivelse man rigtignok formedelst hans meget sildige Alder og hans Verks Charakter kun kan lægge saare liden Vegt, gjör til Nicæno-Constantinopolitanums Ophavsmand (hist. eccl. XII, 13), og paa den anden maa der dog siges, at Epiphanius, der desuden ikke bivaanede Conciliet — der vare fire andre cypriske Biskoper tilstede paa samme (s. Coleti, p. d. anf. St. T. II p. 1135), men ikke han, som derimod i det derpaa fölgende Aar besögte Synoden i Rom — i Grunden var en indskrænket Mand. Men det Paafaldende forsvinder dog strax, saasnart man betænker, hvor ganske overordentlig stor og udbredt den Anseelse var, hvori den for Rettroenheden og Munkelivet, dette Aarhundredets store Livsideal, i lige höj Grad nidkjære Biskop af Salamis stod hos sine Samtidige. Den var saa stor, at Sozomenus i sin hist. eccl. VI, 32 kunde sige om ham: ἐπισημοτατος ἐν μοναστικῃ φιλοσοφιᾳ γεγονε παρα τε Αἰγυπτιοις και Παλαιστινοις· μετα δε ταυτα και Κυπριοις, παρ᾽ οἷς ᾑρεθη της μητροπολεως της νησου ἐπισκοπειν· ὅθεν, οἶμαι, μαλλον κατα πασαν, ὡς εἰπειν, την ὑφηλιον ἀοιδιμωτατος ἐστιν (*hvoraf det kommer, at han, som jeg tror, snarere, saa at sige, i alle Lande under Solen er saare priset*)· ὡς ἐν ὁμιλῳ γαρ και πολει μεγαλῃ και παραλιῳ ἱερωμενος, και μεθ᾽ ὁσης ἀρετης εἰχε πολιτικοις ἐμβαλων πραγμασιν, ἀστικοις και ξενοις παντοδαποις γνωριμος ἐν ὀλιγῳ ἐγενετο· τοις μεν θεασαμενοις και πειραν λαβουσι της αὐτου πολιτειας· τοις δε παρα τουτων πειθομενοις. Ligesaa kunde Hieronymus i sit Skrift til Pammachius mod Johannes af Jerusalems Vildfarelser c. 2 ytre om ham: „Habes papam Epiphanium — certe nec aetate,

Digitized by Google

§ 8.

Epiphanius har delt sit Panarion eller sit Skrift mod Hæretikerne i tre Bøger, hvoraf den første falder i tre og de

---

nec scientia, nec vitæ merito orbis testimonio major illo es. — Eo tempore, quo totum Orientem, excepto papa Athanasio atque Paulino, Arianorum et Eunomianorum hæresis possidebat, quando tu occidentalibus et in medio exilio confessoribus non communicabas: ille — episcopus Cypri a Valente non tangebatur: tantæ enim venerationis semper fuit, ut regnantes hæretici ignominiam suam putarent, si talem virum persequerentur", og kunde den samme Kirkefader p. d. anf. St. c. 4 kalde ham „patrem pæne omnium episcoporum et antiquæ reliquias sanctitatis" (sml. endnu Ytringer om Epiphanius som disse: *ἀνδρα των κατ' αὐτον αἰδοι βιου ἐπισημοτατον — πολλους ἐπαινετας ἐχοντι και δια την ἀρετην του βιου, ὁπερ ἀν φρονει, θαυμαζοντας*, Soz., hist. eccl. VIII, 14, og *δι' ὑπερβαλλουσαν εὐλαβειαν — τον ἐπ' εὐλαβειαν περιβοητον* Socr. hist. eccl. VI, 10). „Bei alle dem", siger Semisch, Herzogs Realencyclopædie under „Epiphanius" B. IV S. 98 f., om Epiphanius's overordentlige Anseelse, „stand er als Patriarch der Orthodoxie so hoch in der Verehrung der Zeitgenossen, dass selbst dergleichen Übergriffe (som de, han gjorde sig skyldig i mod Johannes af Jerusalem og Chrysostomus) ihm nur zur Folie für neue Triumphe wurden. Es war nicht blos ein Hieronymus, der ihn als Überbleibsel der alten Heiligkeit beglückwünscht. Das ganze Jahrhundert sieht in ihm den Heiligen. Als er eines Tages in Jerusalem mit dem Bischof Johannes über die Strasse ging, trugen die Mütter ihm ihre Kinder zu, dass er sie segne. Stürmisch küsste ihm das in Masse herandrängende Volk die Füsse und pries sich glücklich, wenn es vom Saume seines Kleides ein Stück erhaschte (Hieron., p. d. anf. St. c. 4). Um ihn predigen zu hören harrte die lautlos versammelte Menge Stunden lang (p. s. St.). Dass sich um sein Leben bald auch der Glorienschein vollbrachter Wunder und Offenbarungen herbreitete (Soz. hist. eccl. VII, 27) und von jüngern Mythographen schon seine Kindheit mit dem Sagenkreis vorbedeutender Zeichen ausgestattet wurde (s. den S. 78 Note anförte „vita Epiphanii"), wie er überall im Alterthum die Geburt ausserordentlicher Männer verherrlichte, konnte bei einem Mann nicht ausbleiben, dessen Andenken die Cyprier eine Kirche weiheten". Man kan derfor saa lidet forundre sig over, at det constantinopolitanske Concil væsentlig har adopteret den kortere epiphaniske Daabsbekjendelse, at man omvendt maa sige: i jo engere Forbindelse det har sat den med Epiphanius's Person, desto lettere

Digitized by Google

to andre i to Dele. Den anden Del af den tredje Bog eller af hele Panarion slutter med et Afsnit, der i sin Overskrift

---

lader det sig begribe, at det har adopteret den. Allerlettest altsaa, naar det har antaget, at Epiphanius var dens Forfatter, let dog ogsaa, naar det ikke har antaget dette, men kun har vidst, at den blev brugt ved Daaben i Epiphanius's Kirke og Kirkeprovinds, og altsaa af Epiphanius, og at han havde anbefalet den og vilde og ventede eller snarere forudsatte, at den skulde blive almindelig brugt i hele Kirken, eller ogsaa, naar det kun vidste det Förste. Hvorledes det kom til Kundskab om den, lader sig ikke med Vished sige. Det ligger nær at tænke paa, at dets Kundskab om den var formidlet ved de fire cypriske Biskoper, som bivaanede Conciliet. De kunne nemlig (muligvis instruerede i denne Retning eller opfordrede dertil af Epiphanius selv) have foreslaaet at adoptere den, idet de meddelte samme med Tilföjende, at den blev brugt i Epiphanius's Kirke og paa Cypern, eller ogsaa, at dette var Tilfældet, og at Epiphanius desforuden havde anbefalet den i sin Ancoratus og der udtrykt den Forventning, at den vilde blive almindelig i Kirken. Muligt dog ogsaa, at Conciliet ad en anden Vej er bleven bekjendt med den, og ikke usandsynligt, at dette er skeet gjennem Ancoratus, da denne, skrevet efter Opfordringer fra flere Kanter (s. ovenfor S. 49), og som et Skrift af den i en saa umaadelig Anseelse staaende Epiphanius, vel var meget udbredt i Orienten, hvorpaa Soz., hist. eccl. VIII, 15, leverer os et interessant Exempel, idet han fortæller, hvorledes Ammonius, en af de fire af Theophilus af Alexandrien forfulgte origenistiske *μακροι ἀδελφοι*, i Constantinopel kom til Epiphanius og iblandt Andet ytrede for ham, at han og hans Medanklagede ofte havde læst hans Skrifter, af hvilke han udtrykkelig anförer Ancoratus (*μαθηταις τοις σοις συνετυχομεν πολλακις και συγγραμμασιν· ὡν ἐκεινο γε ἐστιν ὁ την ἐπιγραφην Ἀγκυρωτος ἐχον*). Naturligvis er det ogsaa muligt, om end langt mindre sandsynligt, at det constantinopolitanske Concil har faaet Epiphanius's kortere Bekjendelse andetstedsfra, idet den ogsaa blev brugt i andre Kirker end i cypriske. Hvad der dog vist har bidraget ikke lidet til, at Conciliet adopterede den, var dens Beskaffenhed, der gjorde den ligesaa skikket til Antagelse, som Epiphanius's længere Bekjendelse formedelst sin Beskaffenhed, sin subjektive, epiphaniske Charakter (den er saa ret et Spejlbillede af den salaminske Biskops Aand), var uskikket til samme, hvorfor den heller ikke blev antaget. Man havde i Kirken allerede för (omtrent tyve til ti Aar för) Conciliet i Constantinopel fölt Trangen til at have en saadan Bekjendelse som den, man paa dette Concilium fandt nödvendig for Kirken, og det til at have den til Brug eller ogsaa til Brug

Digitized by Google

betegnes som Συντομος ἀληθης λογος περι πιστεως καθολικης και ἀποστολικης ἐκκλησιας og af Petavius (efter denne Overskrift) er blevet kaldet „Expositio fidei catholicæ", og som danner det epiphaniske Verks positive Del eller rigtigere dets positive Anhang (Opp. T. I p. 1078—1108 ed. Pet.).

I dette Afsnit udtrykker Epiphanius først indledningsvis sin Glæde over, at han og med ham hans Læsere nu vare komne fra den farlige, besværlige og ubehagelige Rejse over Hæresiernes Hav og Vandring gjennem de hæretiske Sekters Ørken til Christi herlige Kirke, den sikre Port og dejlige Stad, og til dens Lære (n. 1 og 2). Derefter gaar han over til paa et salomonisk Steds Grund ἑξηκοντα εἰσι βασιλισσαι και ὀγδοηκοντα παλλακαι και νεανιδες, ὡν οὐκ ἐστιν ἀριθμος· μια ἐστι περιστερα μου, τελεια μου i Cant. 6, 7 f., at fremstille Kirken som Guds ene Due og Fuldkomne i Modsætning baade til de 62 i de gammeltestamentlige Slægtregistre anførte (fromme) Sjæle mellem Adam og Christus (Adam, Seth, Enos o. s. v.) eller de 62 (fromme) forchristelige Slægter (de 60 Dronninger paa det salomoniske

---

ved Daaben, og den var derfor bleven til paa Daabsbekjendelsens og Nicænums Grund, og blev derefter anvendt som Daabsbekjendelse. Conciliet forefandt den saaledes og havde, da der i den i det Væsentlige allerede var truffet det Rette, intet Andet at gjöre end i det Væsentlige at antage den. De faa Forandringer, som man foretog med den, kunne gjerne hidröre fra Gregor af Nyssa eller ogsaa fra Gregor af Nazianz, som efter Marcus Eugenicus's Paastand paa Conciliet i Florenz 1439 blev holdt for Nicæno-Constantinopolitanums Forfatter (fra ham, hvis dette Symbol allerede skulde være blevet til i den förste Tid efterat Conciliet var kommet sammen), og hin eller denne kan forsaavidt gjælde som den anden ökumeniske Bekjendelses Forfatter. Nicæno-Constantinopolitanums væsentlige Præexistents, og det dets væsentlige Præexistents som Daabsbekjendelse, er et af de interessanteste Facta paa de oldkirkelige Symbolers Gebet.

Digitized by Google

Sted [33]) og til de 80 hæretiske Sekter før og efter Christus (de 80 Bihustruer hos Salomo) [34]) og alle de enkelte Hedninger, Hellener og Barbarer (Ægyptere og Persere), som nogensinde have opstillet særegne philosophiske eller religiøse Anskuelser og fulgt en særegen Levemaade, tilligemed deres Tihængere eller Sekter, samt de christelige Munke, baade de, hvis Levemaade er at billige, og de, der leve paa en Vis og gjøre Ting, der maa misbilliges, eller Særlingerne blandt Munkene (de talløse Piger i Højsangen; n. 3—13). Herpaa fremsætter han Kirkens, den ene Dues og Guds hellige Jomfrues, *Πιστις* eller *Ὁμολογια* (den kirkelige „regula fidei"; Afsnittets symboliske Del; n. 14—18) [35]). Endelig giver han efter en Overgang, hvori han beder sine Læsere om, at de maatte holde det hans Svaghed tilgode, hvis han havde behandlet nogen Hæretiker for haardt, og opfordrer dem til Forbøn for ham (n. 19 og 20), endnu en meget kort og summarisk, men dog ikke lidet mærkværdig og interressant Fremstilling af de *Θεσμοι*, de Anordninger, Love og Skikke, som iagttages i Kirken, samt af Livet og Sæderne i den (af Kirkens „regula disciplinæ", saa at sige; Afsnittets archæologiske Del n. 21—24) [36]), hvorpaa han slutter Afsnittet og hele sit Skrift (n. 25).

---

[33]) Salomo har efter Ep. for Korthedens Skyld kun talt om 60 Dronninger istedetfor om 62.

[34]) Efter det salomoniske Sted antager Ep. just 80 hæretiske Sekter og omtaler i sit Panarion just saa mange. Stedet danner Grundvolden for Panarion.

[35]) I Anaceph. n. 5 Begynd., hvor han med faa Ord angiver Hovedindholdet af „Expositio fidei", betegner han som Indholdet af n. 14—18 *ἡ πιστις της ἀποστολικης ἐκκλησιας και ἀπολογια ὑπερ ἀληθειας και κηρυγμα του Εὐαγγελιου Χριστου* (*ἐν αὐτῳ δε τῳ τελει του τριτου βιβλιου, ἑβδομῳ δε τομῳ ἐν ὑστερῳ ἡ πιστις κ. τ. λ.*). Sml. ogsaa Betegnelsen *ἡ προδηλωθεισα πιστις* i „Expos. fidei" n. 25.

[36]) Han taler her om de forskjellige Stænder, Embeder og Stillinger i Kirken (n. 21); om de gudstjenstlige Dage og Forsamlinger og om

Digitized by Google

Den kirkelige *Πιστις* eller *Ὁμολογια*, hvis Fremstilling indtager Afsnittets midterste Parti og, som man allerede af Overskriften *Συντομος κ. τ. λ.* kan se [37]), er dets vigtigste Del, dets Kjærne, har følgende Indhold:

1. Kirken bekjender (*ὁμολογει*) Treenigheden, Faderen, Sønnen og den Helligaand, og det den rette Tro paa den: Faderen er fuldkommen Gud, Sønnen er fuldkommen Gud og den Helligaand er fuldkommen Gud; Treenigheden er *ὁμοουσιος*, men der er i samme fra hverandre forskjellige Personer

Fastedagene og Fastetiderne samt om Sakramenterne, som han dog kun ganske let hentyder til (n. 22); om Nævnelsen af de Afdödes Navne i Bönnen og de daglige Morgen- og Aftenbönner og om Munkenes og Asketernes ejendommelige Levemaade og Vedtægter (n. 23); om de kirkelige Christnes Liv og Sæder (n. 24).

37) Det Samme fremgaar ogsaa deraf, at Epiphanius i sin Anacephalæosis, der er en ganske kort Recapitulation, et ganske kort Uddrag af Panarion, Ord til andet gjentager hele Fremstillingen af *Πιστις* eller *Ὁμολογια* i *Συντομος και ἀληθης λογος* n. 14—18, medens han forbigaar næsten hele Resten af dette Afsnit af sit större Verk. Den eneste Del af „Expositio fidei", som han foruden n. 14—18 gjentager i Anacephalæosis, er störste Delen af n. 13 eller alt det, som han i dette n. havde fremsat om Munkenes Levevis, baade deres, hvis Færd han roser, og deres, hvis Færd han misbilliger. Dette optoges af ham Ord til andet i Anacephalæosis (Anac. n. 5), fordi det interesserede ham, Munken, overordentlig. Ogsaa den summariske Indholdsangivelse af „Expositio fidei" i Anac. n. 5 Begynd. (s. störste Delen af samme Not. 35) viser, at n. 14—18 danner Kjærnen af det sidste Afsnit i Panarion. Paa de i den anförte Note citerede Ord fölger endnu kun Ordene *καὶ χαρακτηρ της καθολικης Ἐκκλησιας της ἀπ' αἰωνος οὐσης, κατα δε διαδοχην χρονων φανερωτατα ἐν τῃ Χριστου ἐνσαρκῳ παρουσιᾳ ἀποκαλυφθεισης*, Ord, om hvilke det ikke er ret klart, om de referere sig til Indholdet af „Expos. fidei" n. 3—13 eller til Indholdet af „Expos. fid." n. 3—18 eller endelig til Indholdet af hele „Expositio fidei," hvilket sidste dog er det Rimeligste. S Ordene *Οὑτος ὁ χαρακτηρ ταυτης της ἁγιας μετα της προδηλωθεισης πιστεως και οὑτοι οἱ θεσμοι ἐν αὐτῃ ἀναφερονται. Οὑτος γαρ ἐστι χαρακτηρ της Ἐκκλησιας ἀπο νομου και προφητων και ἀποστολων και εὐαγγελιστων συνηγμενος — οὑτοι οἱ χαρακτηρες της σεμνης ταυτῃ νυμφης Χριστου* i „Expos. fid." n. 25.

Digitized by Google

(den er ikke *συναλοιφης*); Sønnen er i Sandhed født af Faderen, og den Helligaand har ikke noget Væsen, der er fremmedt for Faderens og Sønnens; Treenigheden er evig og trænger ikke til, at der tilføjes Noget til den (*προσϑηκη*); den indeholder ikke noget Ringere, men gaar (kun) tilbage til een Enhed og eet Princip, som er Gud og Faderen (*εἰς μιαν δε ἑνοτητα και μιαν ἀρχην του ϑεου και πατρος ἀναγομενην*). (Fader, Søn og Helligaand. Den første Del af den første Artikel og det første Led af den anden og tredje).

2. Kirken bekjender fremdeles, at alle Ting af den treenige Gud, Fader, Søn og den Helligaand, ere skabte af Intet; at der gaves en Tid, da de ikke vare, og at de ikke have været bestandig med Gud eller have præexisteret. (Verdens Skabelse af den treenige Gud i den første Artikels anden Halvdel). — 3. Fremdeles bekjender den, at Faderen, Sønnen og den Helligaand ligefra Verdens Begyndelse af have vist og aabenbaret sig for sine Hellige i Syner (*ἐν ὀπτασιαις φανηναι*)[38]). (Den treenige Guds Aabenbarelser før Sønnens Menneskevorden eller før Guds Aabenbarelse i Christo). — 4. Ogsaa det bekjender Kirken, at den samme Herre (*αὐτος κυριος*) har dannet Adams Legeme og iblæst det Livsaande, saa han blev til en levende Sjæl. (Menneskets særskilte, ejendommelige Skabelse ved den treenige Gud). — 5. 6. Ligesaa det, at den samme Gud, Faderen, Sønnen og den Helligaand, den ene Gud, har givet Moses Loven,

[38]) Eftersom Enhver kunde fatte efter den Naadegave, som han modtog ved Guddommen, som denne gav Enhver af dem, der værdigedes (hine Syner og Aabenbarelser). Som Bevissteder for Faderens Aabenbarelser anförer Epiphanius Jes. 52, 13 og Dan. 7, 9, for Sönnens Hos. 12, 10 og for den Helligaands Ez. 3, 12. 14. 22 og tilföjer, at han kunde anföre endnu langt flere, idet det G. og N. T. vare opfyldte med dem, men at han kun havde villet anföre et Par *εἰς το δειξαι τον χαρακτηρα της Ἐκκλησιας*.

Digitized by Google

saavelsom det, at den samme Guddom har sendt Propheterne. (Den mosaiske Lovs og de gammeltestamentlige Prophetiers Oprindelse fra den treenige Gud). — 7. Endvidere bekjender den, at denne dens Gud er baade Jødernes og de Christnes Gud, idet han kaldte de Jøder til Retfærdighed, der ikke negte Jesu Parusi, og frelser Alle, som leve efter hans sande Tro og ikke negte Sandheden af hans sande evangeliske Læres Forkyndelse (*την ἀληϑειαν του κηρυγματος της ἀληϑινης εὐαγγελικης αὐτου διδασκαλιας*). (Guds Naade i Christo er almindelig, Guds Naades Almindelighed). — Den Enbaarne er nemlig kommen, ja han er kommen, og dette bekjender Kirken (*και οὑτως ἑχει ἡ μητηρ ἡμων Ἐκκλησια*), Fredens stille Port, den Glæderige (*εὐφρασια*), der aander Vinstokkens Blomst og bærer Velsignelsens Drue og dagligen skjenker den for alle Lidelser og al Sorg befriende Drik, Christi ublandede sande Blod. (Overgang til Incarnationen og Jesu Christi Frelserliv eller til den anden Artikel fra dens andet Led af).

8. Kirken tror og bekjender fremdeles, at Christus er i Sandhed født af den bestandige Jomfru Maria, idet han ikke antog et Skinlegeme, men et virkeligt, et, der er ganske saaledes beskaffent, som vort, og bestaar af alt det, hvoraf dette bestaar, saa at han kun ved sin guddommelige Helligheds og Guddoms Herlighed (*το ἐνδοξον της αὐτου ἁγιοτητος και ϑεοτητος*) og ved Organets Hellighed og Retfærdighed (*και σκευους ἁγιωσυνης και δικαιοσυνης*) er forskjellig fra os, og idet han paa en syndløs Maade har en fuldstændig menneskelig Natur, ikke blot et menneskeligt Legeme, men ogsaa en menneskelig Sjæl og en menneskelig Aand (*νους*), hvilken sidste dog ikke er en Hypostase, hvad Nogle beskylde Kirken for at tro. Alt dette har han dog ubesmittet: hverken hans Mund og Læber eller hans Hjerte eller hans Aand eller hans Kjød ere nogensinde blevne

Digitized by Google

besmittede af Synden. Den fuldkomne Gud ovenifra kom ikke for at bo i et Menneske, men Logos selv blev Menneske, idet han ikke forvandlede sin Natur, men tilligemed sin Guddom omfattede den ham tilhørende menneskelige Natur (*τὴν ἰδίαν ἐνανθρώπησιν*) [89]). Han blev i Sandhed dannet i Jomfruens Moderliv og gjennem Fødselsvejene født til Verden, uden at der fandt noget Skammeligt Sted og uden al Besmittelse. (Født af Jomfru Maria: Christi Kjødspaatagelse og Menneskevorden. Hans menneskelige Naturs Beskaffenhed: Hans Legeme er et virkeligt; hans menneskelige Natur fuldstændig, ihvorvel *ἀνυπόστατος*; den er syndløs; Logos blev i Christo virkelig Menneske og hans (Logos's) Menneskevorden var ingen Proces, den foregik indenfor hans egen Natur; Christus blev virkelig paa den for alle Mennesker ejendommelige Maade dannet i Moderlivet og født).

9. Han blev opfødt og opdraget, taget paa Armene af Symeon og Anna, baaren af Maria, gik tilfods, rejste, blev en liden Dreng, tog med Alderen til i Kraft; alt Menneskeligt fandtes fuldkomment hos ham; hans Alder blev beregnet og bestemt efter Aar og Maaneder; han blev baaren i Moderlivet, født af en Kvinde, født under Loven. (Christi Opvæxt og Opdragelse, Barndom og Ungdom). — 10. Han kom til Jordan og blev døbt af Johannes, ikke fordi han trængte til Daaben, men fordi han ikke vilde forstyrre den Opfyldelse af al Retfærdighed, der fulgte af hans Menneskevorden under Loven, og for at vise, at han havde ifført sig sandt Kjød og en sand menneskelig Natur (*ἐνεδύσατο ἀληθινὴν ἐνανθρώπησιν*). Han gik ned i (Jordans) Vande, idet han snarere gav end tog, snarere meddelte Noget end trængte til Noget: Han opfyldte nemlig Vandene med Lys

---

[89]) Epiphanius bruger oftere *ἐνανθρώπησις* om Christi menneskelige Natur.

og lagde en Kraft i dem, der gjorde dem skikkede til at være et Forbillede paa det, der skulde fuldbyrdes i ham (*φωτιζων αὐτα, ἐνδυναμων αὐτα εἰς τυπον των μελλοντων ἐν αὐτῳ τελειουσϑαι*), for at de, som i Sandhed vilde tro paa ham og have Troen paa Sandheden, kunde lære, at han i Sandhed var bleven Menneske, i Sandhed var bleven døbt, og saaledes, idet de formedelst hans Billigelse (af Daaben, der laa i, at han lod sig døbe,) kom (til den), modtage Kraften af hans Nedstigen (i Jordans Vande) og (i Daaben) blive oplyste (ved den Helligaand) af hans egen Oplysning (*και οὑτως, δια της αὐτου καταϑεσεως και αὐτοι ἐρχομενοι, λαβωσι της αὐτου καταβασεως την δυναμιν, και φωτισϑωσι ἀπο της αὐτου φωταγωγιας*)[40]). (Christi Daab. Hvorfor han lod sig døbe. Hans Daabs Indvirkning paa Vandet. Dens Betydning, Virkning, Frugt for Hans Troendes Daab).— 11. Han steg op af Jordan og hørte Faderens Røst, som ogsaa Disciplene hørte, for at de skulde erkjende, hvem han var, der fik et saadant Vidnesbyrd. Ogsaa den Helligaand kom ned i Skikkelsen af en Due, en Skikkelse, som han iførte sig *ἐν ἰδιᾳ ὑποστασει*, for at man ikke skulde tro, at der ingen personlig Forskjel var i Triniteten, og han satte sig paa Jesu og kom paa ham, for at den, som fik dette Vidnesbyrd, kunde sees, og for at der skulde bevidnes baade af Faderen og Aanden, at hans hellige Kjød var et elsket og velbehageligt, for at der skulde forkyndes, at Faderen havde Velbehag i Sønnens *παρουσια ἐνσαρκος*, for at Sønnen skulde kunne sees som sand og virkelig og opfylde hint Ord: „og derefter saaes han paa Jorden og omgikkes med Menne-

---

40) Her citerer Epiphanius endnu et dunkelt og meget mystisk klingende prophetisk Sted, som maa have tilhört et eller andet prophetisk Apokryphon, og som han finder opfyldt ved det Fremsatte, og commenterer derefter dette Sted i en ligesaa mystisk og dunkel Tale.

Digitized by Google

skene“ (Bar. 3, 37 eller 38). (Sønnens og den treenige Guds ἐπιφανεια, Aabenbarelse ved Jordan umiddelbart efter Christi Daab. Hensigten med den og dens Betydning). — 12. Han gik op fra Jordan og blev i Sandhed fristet af Djævelen og hungrede omsider, forat det, som fulgte af hans ἐνσαρκος παρουσια, og dennes Sandhed skulde komme tilsyne. (Christi Fristelse af Djævelen. Hensigten med den). — 13. Han udvalgte Disciple og forkyndte Sandheden og helbredede Sygdomme, sov, hungrede, gjorde Rejser; fuldbragte Undergjerninger, opvakte Døde, gav Blinde deres Syn og Halte og Lamme deres Kræfter igjen; saaledes som Evangelium har forkyndt Sandheden, Himmeriges Rige og hans, Faderens og den Helligaands Menneskekjærlighed. (Christi prophetiske Virksomhed. Hans sande menneskelige Liv under samme. Hans Undergjerninger). — 14. Han udstod i Sandhed for os Lidelsen i Kjødet og i sin fuldkomne Menneskehed; han led i Sandhed paa Korset, idet hans Guddom vistnok var med ham, men ikke forvandlede sig, saa den selv led, men forblev uden Lidelse og uden Forvandling. Her bemærkes tydelig to til hinanden svarende Ting, at Christus lider for os i Kjødet, og at han forbliver uden Lidelse i Guddommen; ikke saaledes, at Mennesket er for sig og Gud for sig, men saaledes, at Guddommen vistnok er med, men dog formedelst sit Væsens Renhed og Uforlignelighed (δια το ἀκραιφνες και ἀσυγκριτον της οὐσιας) ikke lider. (Christi Lidelse og hans Lidelse paa Korset. Den var en Lidelse i Kjødet; den guddommelige Natur led ikke med, men var dog i Lidelsen ikke adskilt fra den menneskelige). — 15. Derimod lider han i Kjødet og dødes han i Kjødet, medens hans Guddom lever bestandig og opvækker de Døde. (Christi Død i Kjødet). — 16. Hans Legeme blev i Sandhed begravet og forblev tre Dage uden Sjæl, uden Aande og ubevægeligt, nedlagt i Graven, indesluttet ved Stenen og for-

Digitized by Google

seglet. (Christi Begravelse). — 17. Guddommen blev dog ikke indesluttet og begravet med det, men steg med den hellige Sjæl ned til de underjordiske Steder, tog derfra de fangne Sjæle bort med Magt, sønderknuste Dødens Braad, gjennembrød Laasene og Diamantbommene og løste Hades's Smerter ved sin egen Magt og steg op med Sjælen, idet Sjælen ikke blev overladt til Hades og Kjødet ikke saa Forraadnelsen [41]). (Christi Nedfart til Hades og hans Virksomhed i samme). — 18. Guddommen oprejste det (Kjødet) nemlig og Guds Søn stod selv op med Sjæl og Legeme og hele Organet (σκευους), idet Organet fra nu af blev forenet (med Guddommen) til Aand (συνενωθεντος λοιπον του σκευους εἰς πνευμα). Det samme Legeme blev aandeligt, som engang var Berørelse underkastet og ved Guddommens fri Vilje blev overgivet til Hudflettelse, en Vilje, der ogsaa tillod, at Satan fristede det, og at Hunger og Søvn og Træthed og Bedrøvelse og Angest paakom det. Det samme hellige Legeme blev fra nu af forenet med Guddommen, der uden Ophør havde været forenet med hans hellige Legeme, medens det havde lidt dette. Thi han stod op og forenede det med sig selv til een Aand, til een Enhed, til een Herlighed, til sin ene Guddom. Thi han aabenbarede sig i Sandhed og blev befølt af Thomas og aad og drak med Apostlene og boede sammen med dem i 40 Dage og Nætter. Men han gik ogsaa gjennem lukkede Døre og viste derefter Nerver og Ben, Naglegabet og Spydets Spor og derved, at han havde et sandt Legeme. Men at dette Legeme, forbundet til een

[41]) οὐχι της θεοτητος συγκλεισθεισης, οὐ της θεοτητος ταφεισης, συγκατελθουσης δε τῃ ψυχῃ τῃ ἁγιᾳ εἰς τα καταχθονια, ἑλουσης ἐκειθεν την των ψυχων αἰχμαλωσιαν, κλασασης κεντρον θανατου, διαρρηξασης τα κλειθρα και τους μοχλους τους ἀδαμαντινους και λυσασης ὠδινας ᾁδου ἐν ἰδιᾳ ἐξουσιᾳ, ἀνελθουσης συν τῃ ψυχῃ, μη ἐαθεισης της ψυχης εἰς ᾁδην, μηδε της σαρκος ἑωρακυΐας διαφθοραν.

Enhed og een Guddom, ikke mere venter nogen Lidelse eller Død, siger Paulus i Rom. 6, 9. Det, som kunde lide, forbliver bestandig uden Lidelse, Guddommen nemlig med Legeme og Sjæl og hele den menneskelige Natur. (Christi Opstandelse med et Legeme, der er aandeligt og ikke mere lider, men dog er et sandt og virkeligt Legeme). — 19. 20. Som Gud ved sig selv (αὐτόθεος ὤν), og idet han foer op til Himmelen, satte han sig ved Faderens højre Haand i Herlighed, idet han ikke aflagde sit Legeme, men forenede det til et aandeligt i een Guddoms Fuldkommenhed, ligesom ogsaa vore Legemer, der nu saaes som sandselige, i Forkrænkelighed og i Død ville opstaa som aandelige, i Uforkrænkelighed og i Udødelighed. Skal dette ske med vore Legemer, hvor meget mere maatte det ske med Christi hellige, ubeskrivelige, uforlignelige og pure (ἀκραιφνεῖς) med Gud forenede Legeme, som fra nu af er eet og eensdannet; hvad ogsaa Apostelen bevidner i Ordene: „men dersom vi have kjendt Christus efter Kjødet, kjende vi ham dog ikke nu mere saaledes“ (2 Cor. 5, 16); ikke at han har udsondret Kjødet af Guddommen, men at det vistnok existerer og er forenet med Gud, men ikke mere existerer efter Kjødet, men efter Aanden, som Paulus siger: „efter Helligheds Aand ved vor Herres Jesu Christi Opstandelse fra de Døde““ (Rom. 1, 4). (Christus foer til Himmels og sidder hos Faderens højre Haand med sit Legeme, der dog nu er et aandeligt). — 21. Denne holder Kirken baade for Menneske og for Gud, for En, der ikke kan lide og der led og blev begraven og foer op i Herlighed, der, som jeg sagde, i Sandhed kommer for at dømme Levende og Døde, paa hvis Rige der ikke vil være Ende. (Christi Gjenkomst til Dommen og hans Herredømmes Evighed).

22 ff. Ogsaa dette, som er blevet den forkyndt og i Sandhed paalagt at tro, tror vor Moder den hellige Kirke: at

Digitized by Google

vi nemlig skulle dø og staa op igjen med dette Legeme, med denne Sjæl, med hele vort Organ, for at Enhver kan faa det, som svarer til hans Gjerninger. At der nemlig er en Opstandelse fra de Døde og en evig Dom og et Himmeriges Rige og en Hvile for de Retfærdige og en Arvedel for de Troende, og at de, som have bevaret Troen og Renheden og Haabet og Herrens Bud, skulle prise Gud tilsammen med Englenes Chor, alt dette er sandt og er blevet forkyndt og er sikkert og fast og er blevet troet: „thi disse skulle staa op til det evige Liv“ staar der skrevet i Evangelierne. (Opstandelsen fra de Døde og hvad der følger paa samme)[42].

Den i det Forestaaende i alt Væsentligt meddelte epiphaniske Fremstilling af den katholske Kirkes *Πιστις* bliver, som allerede ovenfor Not. 37 ytret, af Epiphanius Ord til andet gjentaget i hans Anac. n. 6—10, Noget, som vidner om,

[42]) Epiphanius slutter sin Fremstilling af den katholske Kirkes Tro med fölgende Ord: „Thi hvad Apostelen (Paulus) og alle de hellige Skrifter sige, er sandt, om det end af de Vantro og forkjert Tænkende opfattes anderledes. Men for os er dette Troen og dette Æren og dette vor Moder, Kirken, som frelser ved Troen og befæstes ved Haabet og fuldendes ved Christi Kjærlighed, baade formedelst (*ἐν*) Bekjendelsen (*ὁμολογια*) og formedelst (*ἐν*) Mysterierne og formedelst (*ἐν*) Daabens lutrende Kraft. Gaar hen, siger nemlig Herren, og döber i Navnet Faderens og Sönnens og den Helligaands, i den guddommelige Treenigheds Navn, i hvis Benævnelse der ikke ligger nogen Forskjel (med Hensyn til Væsen). Men der er een Gud prædiket og forkyndt for os i Loven og i de prophetiske, i de evangeliske og i de apostoliske Skrifter, Faderen og Sönnen og den Helligaand. Dog er Guddommen ikke uden Personers Forskjel, men den er en i Sandhed fuldkommen Trehed, Faderen er fuldkommen, Sönnen er fuldkommen, den Helligaand er fuldkommen, een Guddom, een Gud; ham være Pris og Ære og Magt til Evigheders Evighed. Amen“. I Begyndelsen af n. 19 gaar han derpaa over til det Fölgende (s. ovenfor S. 85) med Ordene: „Dette er Troen, vort Livs Beskjæftigelse (det, vi drive og beskjæftige os med hele vort Liv igjennem, *ἡ της ἡμετερας ζωης πραγματεια*), dette er Sandhedens Værn, dette Christi Jomfru og uskyldige Due, dette er Livet og Haabet og Udödelighedens Befæstelse“.

Digitized by Google

hvilken Vigtighed den salaminske Biskop har tillagt samme, men dog naturligvis gjør det aldeles overflødigt og forbyder det, at gjennemgaa ogsaa den anførte Del af Anacephalæosis.

Derimod maa dette endnu i al Korthed ske med en Opsats om Christi Incarnation, som vi finde i den første Del af den første Bog af Panarion, i Slutningen af denne Del, umiddelbart efterat Epiphanius har handlet om de syv αἱρέσεις, hvori efter hans Antagelse Jøderne før Christus havde delt sig [43]), og hvilke han (med Rette) har givet den sidste Plads i denne de forchristelige αἱρέσεις omhandlede Del af sit Skrift [44]), og umiddelbart førend han gaar over til den første Bogs anden Del [45]), hvormed Behandlingen af de efterchristelige αἱρέσεις eller de christelige Hæresier begynder (Pan. hæres. 20 Opp. T. I p. 47—51 ed. Pet.).

---

[43]) De ere: Sadducæerne (hæres. 14), de Skriftlærde (hæres. 15), Pharisæerne (hæres. 16), Hemerobaptisterne (hæres. 17), Nazaræerne (hæres. 18), Ossenerne (hæres. 19) og Herodianerne (hæres. 20).

[44]) Epiphanius antager i denne Del af sit Verk, ledet dertil især af Col. 3, 11, fem „hæretiske" Grundformer: Barbarismen (mellem Adam og Noah), Scytismen (mellem Noah og det babyloniske Taarns Opbyggelse eller Phaleg og Regu), Hellenismen (fra Seruch, Nahors Fader og Terahs Bedstefader, i hvis Tid Ep. sætter Begyndelsen af den formelige, egentlige Afgudstjeneste), Samaritanismen og Judaismen, og lader af Hellenismen være fremgangne igjen fire αἱρέσεις: Pythagoræerne, Platonikerne, Stoikerne og Epikuræerne, af Samaritanismen ligeledes igjen fire: Gorthenerne, Sebuæerne, Dositheerne og Essenerne, og af Judaismen endelig syv: de i den foregaaende Note anförte. Idet han tæller de fem hæretiske Grundformer med, faar han 20 forchristelige αἱρέσεις. Han omhandler först de tre förste Grundformer og derefter den tredjes fire αἱρέσεις; derpaa omtaler han den femte Grundform og saa den fjerde samt dens fire αἱρέσεις; tilsidst beskjæftige ham den femtes syv αἱρέσεις. Efterat han saaledes har omhandlet de forchristelige αἱρέσεις, og förend han gaar over til de christelige, er det, at han, aldeles passende, giver den i Texten omtalte Opsats om Christi Incarnation.

[45]) Der fölger paa Opsatsen om Incarnationen endnu kun et ganske kort Tilbageblik paa de omhandlede 20 forchristelige αἱρέσεις og nogle Linjer om Christi Troende, Nazaræerne eller Christianere. Derpaa begynder den förste Bogs anden Del.

Digitized by Google

Indholdet af denne Opsats, der bærer Overskriften Ἐνδημια Χριστου και ἐνσαρκος παρουσια και ἀληθεια[46]) [προσωπον][47]), ἡ μια και μονη οὐσα του θεου πιστις, og som svarer til Daabsbekjendelsens anden Artikel og det i Expos. fid. n. 15—17 Fremsatte, er væsentlig dette:

1. Det behagede Gud, der vilde frelse Menneskene, at hans egen Søn kom ned og blev undfangen i et jomfrueligt Moderliv, han, der var Logos fra Himmelen og var født af Faderens Skjød før al Tid og al Begyndelse, men kom i de de sidste Dage; han, der var den Gud Logos, der i Sandhed blev født af Gud Faderen, var af lige Væsen med ham og ikke i nogen Ting forandret, saa han med Hensyn til den var en Anden end han, men som overhovedet ikke kunde forvandles eller forandres og slet ikke kunde berøres af nogen Affect, ej heller blev berørt af nogen, men dog havde Medlidenhed med vor Slægt (ἀπαθητα, ὁλως μη πασχοντα,

[46]) Efter Petavius har Cod. Reg. (en det kongelige Bibl. i Paris tilhörende Cod., som Petav. har benyttet) ἡ ἀληθεια.

[47]) Dette Ord er vel uægte, og det samme maa vel siges om Artikelen ἡ i Cod. reg. Mod dennes Rigtighed taler Mangelen af Artikelen foran ἐνδημια og ἐνσαρκος. Ἡ skylder maaske det fölgende ἡ sin Tilværelse. Ἐνσαρκος synes at höre ogsaa til ἀληθεια og ἐνσαρκος παρουσια και ἀληθεια (*Christi*) *Nærværelse og Sandhed i Kjödet* at være Christi Nærværelse i Kjödet og sande Kjödspaatagelse eller Christi sande Nærværelse i Kjödet. Christi Kjödspaatagelses, hans menneskelige Natura og hans menneskelige Livs Sandhed er nemlig det, som Ep. overalt i Opsatsen fremhæver paa samme Maade, som han fremhæver den i Expôs. fid. n. 15—17. Er προσωπον ægte, saa maa det ialfald læses προσωπων (hvad ogsaa Pet. udtrykker i sin Oversættelse): *og de tre guddommelige Personers Sandhed.* Men Epiphanius taler i Opsatsen ikke synderligt om de tre guddommelige Personers Sandhed, denne er ingen Hovedgjenstand i samme, Opsatsen har kun een Hovedgjenstand, Incarnationen; denne er dens egentlige og eneste Gjenstand. Man oversætte Overskriften: *Christi Tilkomst og* (Hans) *Nærværelse i Kjödet og sande Kjödspaatagelse, som er den ene og aleneste Gudstro.*

Digitized by Google

συμπασχοντα δε τῳ ἡμετερῳ γενει). Han kom ned fra Himmelen, blev et Foster ikke af en Mands Sæd, men ved den Helligaand, antog i Sandhed et Legeme af Maria, dannede sig Kjød af det hellige Moderliv og antog den menneskelige Sjæl og Aand og Alt, hvad Mennesket ellers monne være, uden Synd, og drog det ind i sig og forbandt det med sin Guddom til en Enhed (*κατελθοντα ἀπ' οὐρανου, ἐγκυμονηθεντα οὐκ ἀπο σπερματος ἀνδρος, ἀλλα δια πνευματος ἁγιου, ἀληθινως σωμα ἀπο Μαριας ἐσχηκοτα, ἀναπλασαντα ἑαυτῳ την σαρκα ἀπο της μητρας της ἁγιας, και ψυχην την ἀνθρωπειαν εἰληφοτα και νουν και παν, εἰ τι ἐστιν ἀνθρωπος, χωρις ἁμαρτιας, εἰς ἑαυτον τῃ ἑαυτου θεοτητι συνενωσαντα*). (Den anden Artikels andet Led samt dens første. Guds evige, naturlige, med Faderen i Væsen lige, uforanderlige Søn, kom ved Tidens Ende ned fra Himmelen, paatog sig Kjød og blev Menneske. Hans Kjødspaatagelse er en overnaturlig, men sand, hans menneskelige Natur en fuldstændig, men syndløs; Guddommen forenede den med sig til en personlig Enhed). — 2. Jesu Barndoms Begivenheder. Chronologiske Bemærkninger angaaende samme og hans Ungdomssaar. — 3. I Herodes Agrippas attende Aar begyndte Jesus sin Forkyndelse, blev han døbt af Johannes, og forkyndte han, det velbehagelige Aar igjennem, Evangeliet uden at finde nogensomhelst Modsigelse. I hans Forkyndelses andet Aar, Herodes Agrippas nittende og hans toogtredivte, fandt han derimod Modsigelse. (Christi Daab og Lærervirksomhed samt hans Skjæbne under samme). — 4—9. I Herodes's tyvende Aar led Christus for Menneskeslægtens Frelse og led han paa den anden Side ikke, idet han led indtil Korset i Sandhed, men blev uden Lidelse i sin Guddom. Skriften siger nemlig: „Efterdi da Christus har lidt for os efter Kjødet" (1 Pet. 4, 1), og igjen: „han, som vel led Døden efter Kjødet, men blev holdt i Live

Digitized by Google

efter Aanden“ og hvad der følger herpaa. Han bliver korsfæstet; han bliver begraven; han stiger ned til de underjordiske Steder i Guddommen og i Sjælen; han bortfører Fanger og staar paa den tredje Dag op med det samme hellige Legeme, idet han forener Legemet med Guddommen som et, der ikke mere kan opløses, ikke mere lide, ikke mere beherskes af Døden, som Apostelen siger (Rom. 6, 9): Døden hersker ikke mere over ham (*ἐν δε τῳ εἰκοστῳ ἐτει του Ἡρωδου του τετραρχου καλουμενου γαρ το σωτηριον παθος και ἡ ἀπαθεια*[48]), *ἀχρι σταυρου πασχοντος ἐν ἀληθειᾳ, ἀπαθους δε μενοντος ἐν θεοτητι· Χριστου γαρ πασχοντος ὑπερ ἡμων σαρκι, φησιν ἡ γραφη, και παλιν· θανατωθεις σαρκι, ζωογονηθεις δε πνευματι, και τα ἑξης· σταυρουται, θαπτεται, κατερχεται εἰς τα καταχθονια ἐν θεοτητι και ἐν ψυχῃ· αἰχμαλωτευει την αἰχμαλωσιαν και ἀνισταται τῃ τριτῃ ἡμερᾳ συν αὐτῳ τῳ ἁγιῳ σωματι, συνενωσας το σωμα τῃ θεοτητι, μηκετι λυομενον, μηκετι πασχον, μηκετι ὑπο θανατου κυριευομενον, ὡς φησιν ὁ Ἀποστολος· θανατος αὐτου οὐκετι κυριευει*). (Christi Lidelse, hans Korsfæstelse, hans Død, hans Begravelse, hans Nedfart til Hades og Virksomhed der, hans Opstandelse paa den tredje Dag og hans Opstandelses Beskaffenhed)[49]). — 10. 11. Endelig blev han

---

[48]) Her staa endnu Ordene *ἡ θανατου γευσις, γευσις τε θανατου.* I disse Ord maa istedetfor *ἡ* vist læses *ἡ* og foran *γευσις τε θανατου* en negativ Partikel sættes: smagte han Döden og smagte han den ikke.

[49]) Her tilföjer Epiphanius endnu Fölgende: Det samme Legeme i Sandhed, det samme Kjöd, den samme Sjæl, det Samme, som han havde overhovedet, uden al Undtagelse (*αὐτα τα παντα*), ikke noget andet Legeme foruden det virkelige, sande (*το ὀν σωμα*), men det virkelige, sande, blev begavet af ham med Kraft (og forenet) til een Enhed, een Guddom, saa at det Kjödelige blev uforkrænkeligt, det Legemlige aandeligt, det Grove, Tætte og Tunge tint og let (*το παχυμερες λεπτομερες*), det Dodelige udödeligt,

optagen i Himmelen i det samme Legeme og med Sjælen og med Aanden, idét han forbandt alt dette til een Enhed og een aandelig Person og gjorde det guddommeligt (*και ἐνθεον ἀποτελεσας*). Han satte sig ved Faderens Højre, idet han sendte Forkyndere ud i hele Verden o. s. v. Christi Himmelmelfart og hans Sæde ved Faderens Højre.

Hvorledes forholde nu den epiphaniske Fremstilling af den katholske *Πιστις* og den epiphaniske Fremstilling af

---

efterat det slet ikke havde seet Fordærvelsen, idet hans Sjæl ikke blev ladt tilbage i Hades, idet ingen Del af hans Organ var inficeret af Synden (*μη μερισθεντος του ὀργανου προς ἁμαρτιαν*), idet hans Aand ikke var besmittet ved nogen Forvandling, men idet han vistnok antog Alt, hvad der hörer til Mennesket, men bevarede alt dette fuldkomment (den hele Natur fuldkommen), og idet hans Guddom kun gjorde hans sande menneskelige Natur Indrömmelser med Hensyn til dennes fornuftige og retmæssige Fornödenheder, jeg mener de Fornödenheder, hvis Sögen efter Tilfredsstillelse hidrörte fra, at han havde et menneskeligt Legeme, en menneskelig Sjæl og en menneskelig Aand, Fornödenheder, som Hunger og Törst, Graad og Bedrövelse, Taarer og Sövn og Hvile. Thi alt dette er ikke nogen Form af Synden (eller: ikke nogen Slags Synd), men et Kjendetegn paa den sandeste Menneskevorden (eller: menneskelige Natur), idet Guddommen i Sandhed er med Menneskeheden, men ikke lider noget Menneskeligt, men idet Guddommen bifalder det Fornuftige og Retmæssige og holder det borte, som hörer Synden eller Forvandling til. Han stod op og gik ind gjennem lukkede Döre, for at vise at det Grove, Tætte og Tunge var fint og let, det samme virkelige og sande Legeme med Kjöd og Ben. Thi, efterat han var gaaet ind, viste han Hænder og Födder og den gjennemstungne Side, Ben og Nerver og det Övrige, saa at det, som saaes, ikke var noget Phantasibillede. Alt hvad der er forjættet vor Tro og vort Haab, bragte han fuldkommen i sin Magt. Han opholdt sig (hos sine Disciple) ikke tilsyneladende, men i Sandhed, og, idet han underviste dem, lærte han dem at forkynde Himmeriges Rige i Sandhed, idet han kundgjorde Disciplene den store og fornemste Sag og sagde: „Gjörer Folkene til Disciple“, d. e. forvandler Folkene fra Ondskab til Sandhed, fra Hæresierne til een Enhed. Döber dem i Faderens og Sönnens og den Helligaands Navn, i Trehedens fra Herren hidrörende Benævnelse (*εἰς την κυριακην ὀνομασιαν της τριαδος*), det hellige og kongelige Segl, for at vise af Navnet, at der ikke er nogen Forskjellighed i Væsen i den hellige Enhed o. s. v.

Digitized by Google

Christi Incarnation, hvis væsentlige Indhold er meddelt i det Foregaaende, sig til Epiphanius's to Daabssymboler og især til det fra ham selv hidrørende længere? Og hvorledes skulle vi dømme om den mærkelige Kjendsgjerning, at Christi Nedfart til Underverdenen har udgjort en Bestanddel af hine, medens vi ikke finde den i disse?

Disse to Spørgsmaale maa sluttelig endnu besvares, førend der kan siges, at de Fordringer ere fyldestgjorte, man maa stille til en Afhandling om de af Epiphanius Syedranerne meddelte Bekjendelser.

Sammenligne vi nu i den Hensigt at faa et Svar paa det første Spørgsmaal, der aabenbart er Hovedspørgsmaalet, idet med dets Besvarelse Grundvolden til det andet Spørgsmaals Besvarelse er given, eller snarere, idet med hints Besvarelse dette væsentlig allerede er besvaret — sammenligne vi nu i den anførte Hensigt „Expos. fid. cath.“ n. 14—18 og Opsatsen om Christi Incarnation med de to epiphaniske Daabsbekjendelser, saa finde vi paa den ene Side vistnok megen Lighed, men paa den anden dog ogsaa meget betydelige Differentser.

Ligheden mellem begge Dele bestaar først og fremst i, at vi møde næsten alle Led og Bestanddele af de to epiphaniske Daabsbekjendelser og især af den længere i Fremstillingen af den katholske Tro i *Λογος συντομος* og Anacephalæosis og næsten alle Led og Bestanddele af de anførte Bekjendelsers anden Artikel i Opsatsen om Incarnationen[60]);

---

[60]) Vi træffe i Fremstillingen af den katholske Tro i *Λογος συντομος* alle i de to epiphaniske Bekjendelser forekommende Léd og Bestanddele af den anden Artikel fra Christi Kjödspaatagelse af indtil den Sats, at den til Dommen igjenkomne Christus's Rige vil være et evigt (*οὑ της βασιλειας οὐκ ἐσται τελος*). Ligesaa træffe vi i samme væsentlig alle de Led af den tredje Artikel, som i den længere Bekjendelse fölge paa de Dödes Opstandelse (sml. *ὁτι γαρ ἐστι ἀναστασις νεκρων και κρισις αἰωνιος και βασιλεια οὐ-*

Digitized by Google

fremdeles i at Epiphanius i hine to Bekjendelser og i disse to Fremstillinger i det Hele taget iagttager den samme Gang og Orden, Daabsbekjendelsens Gang og Orden; endelig i at vi i enkelte Dele af de to Fremstillinger gjenfinde væsentlig de samme Explicationer, som vi træffe i de tilsvarende Dele af den længere Epiphanius selv tilhørende Bekjendelse, og at Epiphanius i disse Explicationer for en stor Del endog betjener sig af de samme eller dog af meget lignende Udtryk [51]).

ρανων — ὁτι οὑτοι ἀναστησονται εἰς ζωην αἰωνιον κ. τ. λ. paa hint Sted med Ordene *και εἰς ἀναστασιν νεκρων και κρισιν δικαιαν ψυχων τε και σωματων και εἰς βασιλειαν οὐρανων και εἰς ζωην αἰωνιον* paa dette). At „Expos. fid. cath.“ n. 14—18 ligesaavel som de to epiphaniske Bekjendelser indeholder det förste Led af de tre Artikler, behöve vi neppe at fremhæve. I *Ἐνδημια Χριστου* finde vi alle i de to epiphaniske Bekjendelser forekommende Led af den anden Artikel fra det förste af indtil det næstsidste, ved hvilket Epiphanius her standser.

[51]) Dette gjælder fremfor Alt de heltigjennem antiapollinaristiske Explicationer til den anden Artikels andet Led. Disse Explicationer svare nemlig næsten Moment for Moment og Træk for Træk til de ligeledes heltigjennem antiapollinaristiske (s. Exc. I) Explicationer til det samme Led i den længere Bekjendelse og ligne disse endog for en stor Del i höj Grad med Hensyn til Udtrykket. Sml. *ὁτι ἀληθως ἐγεννηθη Χριστος ἀπο Μαριας της ἀειπαρθενου* i „Expos. fid. cath.“ med *γεννηθεντα τελειως ἐκ της ἁγιας Μαριας της ἀειπαρθενου* i den længere Bekjendelse; *και ἀναμαρτητως τα παντα τελειως ἐχων και ἐσχηκως ψυχην την ἀνθρωπινην ἐν ἀληθειᾳ, νουν τον ἀνθρωπινον ἐν ἀληθειᾳ* og *μηδεν ἀφ᾽ ἡμων διηλλαγμενος ἠ μονον το ἐνδοξον της αὐτου ἁγιοτητος — και σκευους ἁγιωσυνης και δικαιοσυνης — τα παντα δε μη χρανθεντα ἐν ἁμαρτιᾳ κ. τ. λ.* i „Expos. fid. cath.“ og *και ψυχην την ἀνθρωπειαν εἰληφοτα και νουν και παν, εἰ τι ἐστιν ἀνθρωπος, χωρις ἁμαρτιας* i Opsatsen om Incarnationen med *τελειον ἀνθρωπον λαβοντα, ψυχην και σωμα και νουν και παντα, εἰ τι ἐστιν ἀνθρωπος, χωρις ἁμαρτιας* i den længere Bekjendelse; *τελειος ἀνωθεν θεος, οὐκ ἐλθων κατοικησαι ἐν ἀνθρωπῳ, ἀλλ᾽ αὐτος ὁ Λογος ἐνανθρωπησας* i „Expos. fid. cath.“ med *οὐ καθαπερ ἐν προφηταις ἐνεπνευσε και ἐλαλησε και ἐνεργησεν, ἀλλα τελειως ἐνανθρωπησαντα* og *οὐδε ἐν ἀνθρωπῳ* i den længere Bekjendelse; *ἐγκυμονηθεντα οὐκ ἀπο σπερματος ἀνδρος, ἀλλα*

Digitized by Google

Differentserne imellem *Λογος συντομος* n. 14—18 og *Ἐνδημια Χριστου* og de to epiphaniske Daabsbekjendelser ere følgende:

δια πνευματος ἁγιου i Opsatsen om Incarnationen med *οὐκ ἀπο σπερματος ἀνδρος* i den længere Bekjendelse; *ἀναπλασαντα ἑαυτῳ την σαρκα ἀπο της μητρας της ἁγιας og εἰς ἑαυτον τῃ ἑαυτου θεοτητι συνενωσαντα* i Opsatsen om Incarnationen med *ἀλλ' εἰς ἑαυτον σαρκα ἀναπλασαντα εἰς μιαν ἁγιαν ἑνοτητα* og *εἰς μιαν συνενωσαντα ἑαυτου ἁγιαν τελειοτητα και θεοτητα* i den længere Bekjendelse; *οὐ τραπεις την φυσιν* i „Expos. fid. cath." med *οὐ τροπον ὑποστας οὐδε μεταβαλων την ἑαυτου θεοτητα εἰς ἀνθρωποτητα* i den længere Bekjendelse; endelig *οὐχ ὡς ἡμων διαβεβαιουμενων, τον νουν εἰναι ὑποστασιν, καθως ἀλλοι λεγουσιν* i „Expos. fid. cath." og *εἰς ἑαυτον τῃ ἑαυτου θεοτητι συνενωσαντα* i Opsatsen om Incarnationen med *εἰς μιαν συνενωσαντα την ἑαυτου ἁγιαν τελειοτητα τε και θεοτητα· εἰς γαρ ἐστι κυριος Ἰησους Χριστος και οὐ δυο, ὁ αὐτος θεος, ὁ αὐτος κυριος, ὁ αὐτος βασιλευς* i den længere Bekjendelse. — Fremdeles finde vi i „Expos. fid. cath." n. 14—18 og i Opsatsen om Incarnationen Explicationer til den anden Artikels tredje Led, der ganske stemme overens med den Tilsætning, der i den længere Bekjendelse er gjort til dette Led. Sml. *ὁ ὑπερ ἡμων το παθος ὑπομεινας — ἐν σαρκι — των δυο ἀκολουθιων σαφως κατανοουμενων, Χριστου πασχοντος ὑπερ ἡμων σαρκι, ἀπαθου δε μενοντος ἐν θεοτητι — πασχοντος δε ἐν σαρκι* i „Expos. fid. cath." og *το σωτηριον παθος και η ἀπαθεια — ἀχρι σταυρου πασχοντος ἐν ἀληθειᾳ, ἀπαθους δε μενοντος ἐν θεοτητι· Χριστου γαρ παθοντος ὑπερ ἡμων σαρκι, φησιν ἡ γραφη* i Opsatsen om Incarnationen med *παθοντα δε τον αὐτον ἐν σαρκι* i den længere Bekjendelse. — Endelig træffe vi i Fremstillingen af den katholske Kirkes Tro i *Λογος συντομος* og i Fremstillingen af Christi Incarnation i *Ἐνδημια Χριστου* der, hvor den anden Artikels fjerde, femte og sidste Led omhandles, Ytringer og Explicationer, som i Tanke og Udtryk stemme aldeles overens med en mærkelig explicerende Tilsætning til de samme Led af den længere Bekjendelse. Sml. *αὐτο το σωμα πνευματικον ὑπαρξαν, το ποτε ἀφῃ ὑποκειμενον, αὐτο το σωμα το ἁγιον συνενωθεν λοιπον τῃ θεοτητι* og *αὐτο ἠν ἀληθινον το σωμα* i „Expos. fid. cath." og *αὐτο το σωμα ἀληθινως, αὐτην την σαρκα, αὐτην την ψυχην, αὐτα τα παντα, οὐκ ἀλλο τι παρα το ὀν σωμα, ἀλλ' αὐτο το ὀν ἐνδυναμωσας κ. τ. λ., αὐτο το ὀν συν σαρκι*

Digitized by Google

1. Vi finde i Fremstillingen af den katholske *Πιστις* i *Λογος συντομος* n. 14—18 ikke alle de to epiphaniske Daabsbekjendelsers Led. Den mangler *εἰς μιαν (ἁγιαν) καθολικην και ἀποστολικην ἐκκλησιαν* og *(εἰς) ἑν βαπτισμα μετανοιας εἰς ἀφεσιν ἁμαρτιων* eller Leddene om Kirken og om Syndernes Forladelse [62]).

2. Derimod indeholder den en lang Række af Momenter, der igjen mangle i de epiphaniske Bekjendelser, og som Epiphanius for en Del ved udførlig Behandling eller paa anden Maade har stærkt fremhævet. Disse Momenter ere dels theologiske eller trinitariske: Den treenige Guds Aabenbarelser før Sønnens Menneskevorden eller før Guds Aabenbarelse i Christo; Menneskets særskilte ejendommelige Skabelse ved den treenige Gud; den mosaiske Lovs og de gammeltestamentlige Prophetiers Oprindelse fra den treenige Gud; Guds Naades Almindelighed. Dels ere de christologiske og tilhøre Christi Frelserliv paa Jorden: Christi Opvæxt og Opdragelse, Barndom og Ungdom; Christi Daab; Sønnens og den treenige Guds *ἐπιφανεια*, Aabenbarelse ved Jordan umiddelbart efter Christi Daab [63]); Christi Fristelse af Djævelen; Christi prophetiske Virksomhed, hans sande menneskelige Liv under samme og hans Undergjerninger; Christi Nedfart til Hades og hans Virksomhed i samme [64]). —

και ὀστεοις og *και ἀνεληφθη εἰς οὐρανον ἐν αὐτῳ τῳ σωματι* i Opsatsen om Incarnationen med *και ἀνασταντα και ἀνελθοντα εἰς τους οὐρανους ἐν αὐτῳ τῳ σωματι — ἐρχομενον ἐν αὐτῳ τῳ σωματι ἐν δοξῃ* i den længere Bekjendelse.

[62]) Leddet om det evige Liv er i samme ikke ligefrem anført. Dog ligger der i Citatet *οὑτοι ἀναστησονται εἰς ζωην αἰωνιον* en klar Heutydning til det, og er det involveret i Ordene *και ἀναπαυσις τοις δικαιοις και κληρονομια των πιστων και χορος μετ᾽ ἀγγελων των τετηρηκοτων την πιστιν κ. τ. λ.*

[63]) Dette Moment er tillige ogsaa et theologisk eller trinitarisk.

[64]) Ogsaa Christi Död i Kjödet er et af de christologiske Momenter i *Λογος συντομος* n. 14—18, som vi ikke finde i de to epipha-

Digitized by Google

Ogsaa Opsatsen om Incarnationen indeholder nogle Momenter, som vi ikke finde i Epiphanius to Daabsbekjendelser: Jesu Barndoms Begivenheder, hans Virksomhed som Lærer, hans Nedfart til Hades og Gjerning paa dette Sted.

3. Om end Gangen og Ordenen i Fremstillingen af den katholske Tro i „Expos. fid. cath.“ n. 14—18, som sagt, i det Hele taget stemmer overens med Gangen og Ordenen i de to epiphaniske Daabsbekjendelser, saa afviger den dog i een Henseende paa en mærkelig Maade fra den. Troen paa Sønnen og den Helligaand, det første Led af den anden og det første af den tredje Artikel, omtales strax i Fremstillingens Begyndelse sammen med Troen paa Faderen eller den første Del af den første Artikel. Epiphanius begynder sin Fremstilling af den katholske Tro med Triniteten. Derved sker det, at den anden Artikel begynder med Incarnationen og den tredje, da Epiphanius forbigaar Kirken og Syndsforladelsen, med de Dødes Opstandelse, og at den første Artikels første Del skilles fra dens anden.

4. Denne anden Del af den første Artikel afviger ogsaa paa en mærkelig og interessant Maade fra den samme Del i de to epiphaniske Daabsbekjendelser. I disse tillægges nemlig Skabelsen i den første Artikel som i alle kirkelige Daabssymboler Faderen alene, og udsiges kun derefter i den andens

---

niske Daabsbekjendelser. Dog ligger dette Moment i den kortere Daabsbekjendelses *σταυρωθεντα τε ὑπερ ἡμων ἐπι Ποντιου Πιλατου και παθοντα* og i den længeres *παθοντα δε τον αὐτον ἐν σαρκι.* Ligesaa ligger den i *Λογος συντομος* fremhævede Lidelse paa Korset i disse sidste Ord. — Foruden de i Texten anförte theologiske og christologiske Momenter findes i den tredje Artikel ogsaa nogle soteriologiske, som ikke findes i de to epiphaniske Daabsbekjendelser: Hvilen for de Retfærdige, de Troendes Arvedel, Guds Pris i Chor med Englene. Dog kunne alle disse Momenter ogsaa betragtes og betragtes de bedre som kun en Udfoldelse af de tvende sidste Led i den længere Bekjendelse: Himmeriges Rige og det evige Liv.

Digitized by Google

første Led, ligesom i alle de øvrige østerlandske Daabssymboler, som ere komne til os, at alle Ting ere blevne til igjennem, ved Sønnen, eller at Skabelsen er formidlet ved ham. I „Expos. fid. cath.“ n. 14—18 tillægges derimod Skabelsen Faderen, Sønnen og **Aanden** eller den treenige Gud. Og det samme sker med Guds Aabenbarelser før Sønnens Menneskevorden (alle tre Personer i Gud have aabenbaret sig før Kjødspaatagelsen for de forchristelige Hellige), med Menneskets Skabelse [55]), og med den gammeltestamentlige Lovs Promulgation og de gammeltestamentlige Prophetiers Tilblivelse eller med de gammeltestamentlige Aabenbaringer. Ogsaa alt dette har Faderen, Sønnen og den Helligaand eller den treenige Gud til Ophavsmand [56]). Fremstillingen af den katholske *Πιστις* i „Expos. fid. cath.“ n. 14—18 falder saaledes i Grunden ikke som Epiphanius's to Daabsbekjendelser og Daabsbekjendelsen overhovedet i de tre Artikler, men i én theologisk eller trinitarisk Del, i en christologisk Del, der har Sønnens Incarnation og den incarnerede Søns Frelserliv fra Undfangelsen af indtil Gjenkomsten til Dommen til sin Gjenstand, og som løber parallelt med den anden Artikels andet til sidste Led, og i en soteriologisk eller, da Epiphanius forbigaar de soteriologiske Momenter, som angaa

---

[55]) Der, hvor Epiphanius omtaler Menneskets Skabelse, betegner han Skaberen vistnok kun som *ὁ Κυριος;* men baade den Omstændighed, at han har tillagt Faderen, Sönnen og den Helligaand Skabelsen i Almindelighed, og den, at han overhovedet tilskriver den treenige Gud alle de övrige guddommelige Gjerninger, som han omtaler i den theologiske Del (sml. den fölg. Note), fordrer dog, at han ved denne Betegnelse har tænkt paa den guddommelige Trinitet. Epiphanius har overhovedet klarligen villet före Guds Gjerninger og Aabenbaringer för Christo tilbage til alle tre Personer i Gud.

[56]) At Epiphanius ogsaa ved det, som han siger om Guds kaldende Naades Almindelighed, ikke alene har tænkt sig Faderen, men ogsaa Sönnen og den Helligaand som den Naadige og Kaldende, ser man tydelig af den Sammenhæng, hvori de Ord, i hvilke han udtaler sig om det anförte Punkt, staa med det Foregaaende. S. S. 88.

Digitized by Google

de Christnes dennesidige Liv (Kirken, Naademidlernes Bærer, og Syndsforladelsen, den soteriologiske Grundkjendsgjerning under de Christnes jordiske Tilværelse), nøjagtigere en eschatologisk-soteriologisk.

5. Medens de to epiphaniske Daabsbekjendelser kun indeholde Tilsætninger til de fleste Led af Symbolet, til nogle udførlige, til andre mere eller mindre korte, commenterer Epiphanius i „Expos. fid. cath." n. 14—18 og i Opsatsen om Incarnationen formelig over disse Led, ligesom for en Del ogsaa over de ikke-symbolske Momenter, som de to anførte Fremstillinger indeholde. Saaledes tilføjes i den længere Daabsbekjendelse til den anden Artikels tredje Led kun Ordene ἐν σαρκι; i „Expos. fid. cath." n. 17 finde vi derimod et Slags Commentar over denne Tilsætning, og det en temmelig udførlig. Saaledes faar fremdeles den ejendommelige Tilsætning, som den anden Artikels fjerde, femte og sidste Led have i den længere Bekjendelse: ἐν αὐτῳ τῳ σωματι, baade i „Expos. fid. cath." n. 17 og i Opsatsen om Incarnationen en ligeledes temmelig udførlig Forklaring. Der, hvor Tilsætningerne i den længere Bekjendelse ere meget vidtløftige og allerede have Charakteren af en Slags Commentar, har Forklaringen i „Expos. fid. cath." og i Opsatsen om Incarnationen i det mindste et endnu større Omfang, er den endnu rigere. Dette er Tilfældet med Hensyn til den anden Artikels andet Led. Kun hvad den tredjes og andens første angaar, overtræffe de to Bekjendelser og især den længere Fremstillingen af den katholske Tro i „Expos. fid. cath." n. 14—18 i Udførlighed, Noget, som har sin Grund deri, at Troen paa Faderen, Sønnen og den Helligaand eller den anden og tredje Artikels første Led og den første Halvdel af den første i denne Fremstilling omtales paa eet Sted og paa een Gang og i meget bestemte, dogmatisk skarpt udprægede „termini". Dog maa der lægges Mærke til, at, som vi have seet, Sønnen og Aanden ogsaa omtales i

Digitized by Google

alle Momenter fra Verdens Skabelse af indtil Naadekaldets Almindelighed [67]). Hvor vidtløftig Epiphanius i „Expos. fid. cath.“ commenterer over enkelte Led af Symbolet og over enkelte af de Momenter, som mangle i hans to Daabsbekjendelser, kan man se af hvad han der siger om Christi Opstandelse og om hans Daab. Paa det sidste Sted fortaber han sig, saa at sige, i en mystisk til et apokrypht mystisk-prophetisk Sted knyttet Betragtning. Ligesaa udtaler han sig meget vidtløftig over Christi og den treenige Guds Aabenbarelse ved Jordan.

6. Endelig slutte de antihæretiske Tilsætninger i de to epiphaniske Daabsbekjendelser sig nøje til Symbolets vistnok oftere i formel Henseende, med Hensyn til Udtrykket, med mere eller mindre Frihed behandlede Ord. Disse pleje at træde i Spidsen og hine at følge paa dem. I „Expos. fid. cath.“ n. 14—18 og i Opsatsen om Incarnationen hersker derimod i denne Henseende en langt større Ubundenhed. Rigtignok træde ogsaa her de Ord, der udtrykke selve Leddet eller Momentet, der skal omtales, i Spidsen; men dels betjener Epiphanius sig her af en endnu større Frihed i Udtrykket end i sin længere Daabsbekjendelse (saaledes begynder han hvad han har at sige om Christi Lidelse med Ordene *ὁ ὑπερ ἡμων το παϑος ὑπομεινας ἀληϑειᾳ ἐν σαρκι*), om end hans Ord altid minde om Symbolordene (dette er f. Ex. Tilfældet med de Ord, hvormed Epiphanius begynder at omtale den anden Artikels andet Led *ὁτι ἀληϑινῶς ἐγεννηϑη Χριστος ἀπο Μαριας της ἀειπαρϑενου*), og undertiden endog mere eller mindre ordret gjengive dem (dette er Tilfældet med den anden Artikels tre sidste Led og dens Slutningsord); dels slutte de Forklaringer, som han giver over de Led og

[67]) Ogsaa der, hvor Epiphanius omhandler Christi *ἐπιφανεια* ved Jordan, omtaler han tillige den Helligaand, saavelsom ogsaa Faderen.

Digitized by Google

Momenter, som han omtaler, sig paa en mere eller mindre regelløs Maade til de Ord, hvori han udtaler disse Led eller Momenter. De samme Tanker og Udtryk vende her oftere tilbage. Vi finde i „Expos. fid. cath." n. 14—18 og i Opsatsen om Incarnationen i en endnu langt større Maaslestok, hvad vi allerede kunne iagttage ved det andet Led af den anden Artikel i den længere Bekjendelse.

Naar vi nu overskue og overveje alt det, i det Foregaaende om Ligheden og om Differentserne imellem de to epiphaniske Bekjendelser, den længere fornemmelig, og imellem Fremstillingen af den katholske *Πὶστις* i *Λογος συντομος* n. 14—18 og af Christi Incarnation i *Ἐνδημια Χριστου* Fremsatte: saa maa vi besvare Spørgsmaalet om begge Deles Forhold til hinanden paa følgende Maade:

Vi have i Epiphanius's kortere Bekjendelse den kirkelige Daabsbekjendelse i den Skikkelse, som den omkring 365 fik og en Tidlang (i de fleste Tilfælde) havde i en Del af den østerlandske Kirke, nemlig paa Cypern eller dog i en mere eller mindre stor Del af denne Øes Menigheder og sandsynligvis ogsaa endnu i andre græske Kirker. Ligesaa have vi i Epiphanius's længere Bekjendelse den kirkelige Daabsbekjendelse i den Skikkelse, som Epiphanius selv gav den i Aaret 373 eller 374, og som den derefter en Tid lang (i nogle Tilfælde) havde i hans Menighed og i hele hans Kirkeprovinds (eller dog i en Del af denne) og efter al Rimelighed ogsaa i den syedranske Menighed. Den Skikkelse, hvori den kirkelige Daabsbekjendelse træder os imøde i de to epiphaniske Bekjendelser er et Produkt af den kirkelige Modsætning dels til de dengang allerede ældre Hæresier (Gnosticismen og Monarchianismen, Arianismen og Marcellianismen), dels til de Hæresier, der dengang først nylig eller ganske nylig vare opdukkede (Pneumatomachismen, Apollinarismen samt Antidikomarianitismen) eller dog ganske nylig igjen vare

Digitized by Google

fremtraadte (en origenistik Vildfarelse angaaende Christi og de Troendes Opstandelseslegemes Beskaffenhed). Den Skikkelse, hvori vi se det kirkelige Daabssymbol i den kortere epiphaniske Bekjendelse er et Produkt af den kirkelige Modsætning til de anførte ældre Hæresier og til Pneumatomachismen, den, hvori vi se det i den længere, et Produkt af alle de anførte ældre, nyere og nyeste Hæresier. I den længere epiphaniske Bekjendelse har Daabsbekjendelsen desforuden ved Siden af det almindelige græsk-kirkelige Præg baade med Hensyn til Indhold og Formen, med Hensyn til denne sidste fornemmelig, ogsaa endnu et subjektivt og individuelt, epiphanisk.

Derimod have vi i Fremstillingen af den katholske *Πιστις* i *Λογος συντομος* n. 14—18 og delvis i Fremstillingen af Christi Incarnation i *'Ενδημια Χριστου* ikke alene for en stor Del en Slags (kort) Commentar over de to epiphaniske Bekjendelser, især over den fra Epiphanius selv hidrørende længere [58]), men ogsaa en (ikke ganske fuldstændig) Relation eller Fremstilling af den kirkelige *Πιστις* i videre Forstand eller af „regula fidei" [59]), og det en Relation eller Fremstilling af samme i den Skikkelse, som den dels overhovedet i det fjerde Aarhundredes ottende Aarti havde faaet i den græske Kirke og i Kirken i det Hele formedelst den katholske Modsætning til de samme Hæresier, imod hvilke Epiphanius's længere Bekjendelse er rettet, dels

58) En Commentar over denne Bekjendelse er ogsaa Ancoratus, en udförlig Commentar; ja i Grunden kan paa en Maade ogsaa hele Panarion kaldes en Commentar over den længere Bekjendelse.

59) Et Navn, hvormed dog i den gamle vesterlandske Kirke oftere ogsaa selve den kirkelige Daabsbekjendelse, *Πιστις* i engere Forstand, betegnes, saa at man kan sige, at *Πιστις* og „regula fidei" ere identiske Begreber, der begge to snart bruges i engere, snart i videre Forstand. Dog bruges „regula fidei" fortrinsvis i den sidste.

Digitized by Google

specielt havde hos Epiphanius formedelst denne Mands aandelige Ejendommelighed.

At vi i „Expos. fid. cath.“ n. 14—18 og delvis i Opsatsen om Incarnationen have en Relation, en Fremstilling af den kirkelige *Πιστις* i videre Forstand eller af „regula fidei“, fremgaar deraf, at vi paa begge Steder finde en Række Momenter, som mangle i de to epiphaniske Daabsbekjendelser og, paa en eneste Undtagelse nær [60]), i de øvrige os opbevarede oldkirkelige Daabsbekjendelser overhovedet, østerlandske og vesterlandske, hvorimod de, saavelsom ogsaa andre lignende, for en Del findes i nogle Relationer af Troesregelen hos det tredje Aarhundredes Kirkelærere (i Tertullians Relation af samme i „de præscriptt. hærett. c. 13“, i Origenes's Relation af den i „de Principp. L. I Præf. § 4—10“ og i Relationen af den i Constitt. apost. lib. VI c. 11), i enkelte Synodal- og Privatsymboler (i det tredje sirmiske, det nicænske og constantinopolitanske Symbol fra 360; i den Troesformel, som Eusebius af Cæsarea fore-

---

[60]) Denne Undtagelse bestaar deri, at Christi Nedfart til Helvede findes i nogle vesterlandske Daabsbekjendelser. — I Daabsbekjendelsen i Constitt. apost. l. VII c. 41 finde vi Christi hellige Liv, der dog hos Epiphanius ikke optræder som et Moment af den katholske Tro, som et Led af Troen i engere Forstand (*τον — ἐκ της ἁγιας παρθενου Μαριας γεννηθεντα, και πολιτευσαμενον ὁσιως κατα τους νομους του θεου και πατρος αὐτου, και σταυρωθεντα ἐπι Ποντιου Πιλατου*), hvorimod det findes i den Relation af Troesregelen i Constitt. apost. l. VI c. 11 og for en Del ogsaa i Eusebius af Cæsareas Troesformel (s. længere nede). Ligesaa finde vi i alle østerlandske Daabsbekjendelser, der ere blevne os levnede, saavelsom ogsaa i nogle Relationer af Troesregelen (de tertullianske i „adv. Prax. c. 2“ og i „de præscriptt. hærett. c. 13“, Origenes's i „de principp. L. I Præf. § 4—10“ og den i Constitt. apost. l. VI c. 11) og i næsten alle oldkirkelige Synodal- og Privatsymboler Verdensskabelsen gjennem Sönnen, hvilken dog i Epiphanius's Fremstilling af den katholske Tro ligeledes mangler eller snarere her ikke er særskilt og udtrykkelig fremhævet, idet Epiphanius i „Expos. fid. cath. n. 14“ tillægger den treenige Gud Skabelsen (s. ovenf. S. 87).

Digitized by Google

lagde de nicænske Fædre, og hvori han fremstiller sin Kirkes Tro, og i det første og trèdje af de tre Biskop Damasus af Rom tillagte Symboler), i Cyrillus af Jerusalems Fremstilling af *τα ἀναγκαια δογματα* i Katech. IV (s. B. I S. 369 ff.) og i den Betragtning af Christi Historie fra hans Kjødspaatagelse af indtil hans Gjenkomst til Dommen, som vi finde i Gelasius af Cyzikus's „Historia Concilii Nicæni", og som i dette Skrift tillægges Cyrillus af Jerusalems næstsidste Forgjænger paa den jerusalemske Bispestol, Macarius, og betegnes som Kirkens apostoliske og fejlfri Tro [61]).

Da vi allerede ovenfor S. 103f. have anført alle de i Epiphanius's tvende Daabsbekjendelser og i de øvrige oldkirkelige Daabssymboler [62]) manglende Momenter, saa have vi her kun at vise, hvorledes de og andre lignende Momenter delvis findes paa de anførte Steder,

I Tertullians Relation af „regula fidei" i „de præscriptt. hærett. c. 13" fremtræde Christi prophetiske Virksomhed og Undergjerninger som et Moment i Troesregelen. „Postremo", heder det nemlig her, „delatum ex Spiritu Patris Dei et virtute in virginem Mariam, carnem factum in utero ejus, egisse (eller „exisse") Jesum Christum, exinde prædicasse novam legem et novam promissionem regni coelorum, virtutes fecisse, fixum cruci tertia die resurrexisse" &c. Ligesaa fremtræde paa det samme Sted Sonnens Aabenbarelser før hans Menneskevorden som et Moment i „regula fidei". „Id verbum", siger Tertullian, „Filium ejus appellatum, in

---

[61]) „Denne", heder det i Slutningen af samme, „er Kirkens apostoliske og fejlfri Tro, som den behandler med Omhyggelighed, idet den fra först af er bleven overleveret fra selve Herrens Side gjennem Apostlene fra Fædre til Sönner, og den fastholder den bestandig, idet Herren sagde til Disciplene: „„Gaar hen og gjörer alle Folk til mine Disciple, idet I döbe dem i Faderens, Sönnens og den Helligaands Navn"".

[62]) Paa den ene i Not 60 anförte Undtagelse nær.

Digitized by Google

nomine Dei varie visum patriarchis, in prophetis semper auditum, postremo delatum" &c.

I Origenes's Relation af „regula fidei" i „de Principp. L. I Præf. § 4—10" bliver ikke alene, som hos Epiphanius, Skabelsen udtrykkelig betegnet som en Skabelse af Intet („Primo quod unus Deus est, qui omnia creavit et composuit, quique, cum nihil esset[63]), fecit universa"), men optræder ogsaa flere Satser som Momenter i Troesregelen, som i Epiphanius's „Expos. fid. cath." have mødt os som saadanne: den Sats, at Gud, den ene Gud, Faderen, har været alle de Retfærdiges Gud, der have levet fra Verdens Skabelse af indtil Christi Menneskevorden („Deus a prima creatura et conditione mundi omnium justorum Deus, Adam, Abel, Seth, Enoch, Noë, Sem, Abraham, Isaac, Jacob, duodecim patriarcharum, Moysis et prophetarum, et quod hic Deus in novissimis diebus — misit Dominum nostrum Jesum Christum"), en Sats, der i høj Grad ligner den epiphaniske, at den treenige Gud fra Verdens Begyndelse af indtil Christi Menneskevorden mange Gange har aabenbaret sig for sine Hellige i Syner (*και τουτον τον πατερα και υἱον και ἁγιον πνευμα τοις αὐτου ἁγιοις ἀπ' αἰωνος καταξιωσαντα ἐν ὀπτασιαις φανηναι κ. τ. λ.*; s. ovenfor S. 87); fremdeles den Sats, at Christus først har kaldet Jøderne, men derefter, da disse vare vantro, ogsaa Hedningerne („primo quidem vocaturum Israel, secundo vero etiam gentes post perfidiam populi Israel"), en Sats, der væsentlig stemmer overens med den epiphaniske om Guds Naadekalds Almindelighed (s. ovenf. S. 88); endelig den Sats, at Gud, den retfærdige og gode Gud, Jesu Christi Fader, har givet Loven og Propheterne og Evangelierne og er Apostlenes og det gamle og ny Testamentes Gud („Hic Deus

---

63) I Pamphilus's „Apologia pro Origene" (Opp. T. IV p. 20 seqq. ed. de la Rue) heder det: „quique ex nullis esse fecit".

justus et bonus, Pater Domini nostri Jesu Christi, legem et prophetas et evangelia ipse dedit, qui et apostolorum Deus est et veteris et novi testamenti")[64]), en Sats, der minder om, hvad Epiphanius siger om den gammeltestamentlige Lovs og de gammeltestamentlige Prophetiers Oprindelse fra den treenige Gud (s. ovenfor S. 87). Sml. ogsaa endnu Ordene „vere a mortuis resurrexit et post resurrectionem, conversatus cum discipulis suis, assumtus est" hos Origenes med Ordene *πεφηνε γαρ ἐν ἀληθεια και ἐψηλαφηθη ὑπο Θωμα και τοις ἀποστολοις συνεφαγε και συνεπιε και συνηυλισθη μετ' αὐτων τεσσαρακοντα ἡμερας και τεσσαρακοντα νυκτας* og *και συναυλιζεται οὐ δοκησει, ἀλλα ἀληθειᾳ* hos Epiphanius[65]). — Ogsaa i Formen minder Fremstillingen af den katholske Tro i „Expos. fid. cath." undertiden paa en paafaldende Maade om Origenes's Relation af Troesregelen. Sml. især Epiphanius Ord: *και γαρ πιστευει ἡ μητηρ ἡμων αὑτη ἡ ἁγια Ἐκκλησια και ὡς*

---

[64]) Sml. ogsaa endnu Ordene „sicut per prophetas suos ante promiserat", saavelsom ogsaa Ordene: „Sane quod iste Spiritus unumquemque sanctorum vel prophetarum vel apostolorum inspiraverit, et non alius Spiritus in veteribus, alius vero in his, qui in adventu Christi inspirati sunt, fuerit, manifestissime in ecclesiis prædicatur".

[65]) Ved Siden af de i Daabsbekjendelsen ikke optagne Momenter af Troesregelen, som Origenes og Epiphanius have tilfælles, er der andre, som findes hos den ene af dem alene. Hos Origenes alene findes: de fornuftige Sjæles fri Vilje, Djævelens og de onde Engles Existents, den hellige Skrifts Inspiration og dobbelte Mening, den aabenbare og den for de Fleste skjulte dybere, Englenes Existents; hos Epiphanius alene findes: Menneskets særskilte ejendommelige Skabelse ved den treenige Gud, der dog hos Origenes ligger dels i det, som han siger om Verdens Skabelse af Intet overhovedet, dels i det, som han siger om Menneskesjælens Væsen, fremdeles hele den Række af Momenter, der ligger mellem Christi Födsel og hans Lidelse (s. ovenfor S. 89—91), endelig Christi Nedfart til Hades.

Digitized by Google

αὐτῃ ἀληθως κεκηρυκται και ἀληθως προστετακται, ὁτι κοιμηθησομεθα και ἀναστησομεθα συν σωματι τουτῳ κ. τ. λ. og fremdeles Steder, som: *αὐτη δε ἡ μια περιστερα και ἁγια παρθενος Θεον ὁμολογει Πατερα και Υἱον και ἁγιον Πνευμα* og *ἠλθε γαρ, ἠλθεν ὁ μονογενης και οὑτως ἐχει ἡ μητηρ ἡμων Ἐκκλησια* med Steder hos Origenes som: „Species eorum, quæ per prædicationem apostolicam manifeste traduntur, istæ sunt", „Tum deinde honore ac dignitate Patri ac Filio sociatum tradiderunt (Apostoli) Spiritum sanctum", „Post hæc jam quod anima — pro suis meritis dispensabitur, sive vitæ æternæ ac beatitudinis potitura —; sed et quia erit tempus resurrectionis mortuorum, cum corpus hoc, quod nunc in corruptione seminatur, surget in incorruptione (tradiderunt Apostoli)", „Est et illud definitum in ecclesiastica prædicatione, omnem animam rationabilem liberi esse arbitrii et voluntatis", „Est præterea et illud in ecclesiastica prædicatione, quod mundus iste factus sit et a certo tempore coeperit et sit pro ipsa sui corruptione solvendus", „Est etiam illud in ecclesiastica prædicatione, esse angelos Dei quosdam et virtutes bonas".

I det Referat af Troesregelen, som vi finde i Constitt. apost. l. VI c. 11, møder os (ligesom i Constitutionernes Daabsbekjendelse) Christi syndefri Liv som et Moment i *κηρυγμα ἀποστολικον*[66]). Se Ordene *τουτον αὐτον και ἀνθρωπον εὐδοκησαντα γενεσθαι και πολιτευσαμενον ἀνευ ἁμαρτιας και παθοντα κ. τ. λ.*

I det tredje sirmiske, det nicenske og det constantinopolitanske Symbol fra 360 fremtræde som Momenter i *Πιστις* Christi Vandel med sine Disciple før hans Korsfæstelse og Død og Fuldbyrdelsen af hele den Gjerning, som han efter

---

66) Relationen af Troesregelen betegnes i Overskriften over det anførte c. som *ἐξηγησις ἀποστολικου κηρυγματος*.

Faderens Vilje under denne Vandel havde at fuldkomme (*και ἀναστραφεντα μετα των μαθητων, και πασαν την οἰκονομιαν πληρωσαντα κατα την πατρικην βουλησιν· σταυρωθεντα και ἀποθανοντα κ. τ. λ.; — και συναναστραφεντα μετα των μαθητων και, πασης της οἰκονομιας πληρωθεισης κατα την βουλησιν του πατρος, σταυρῳ προσηλωθεντα και ἀποθανοντα κ. τ. λ.; — και ἀναστραφεντα μετα των μαθητων και, πασης της οἰκονομιας πληρωθεισης, σταυρωθεντα και ἀποθανοντα κ. τ. λ.*), fremdeles Christi Nedfart til Hades og hans Gjerning der (*και ταφεντα και εἰς τα καταχθονια κατελθοντα και τα ἐκεισε οἰκονομησαντα, ὁν πυλωροι ᾁδου ἰδοντες ἐφριξαν, και ἀναστάντα ἐκ νεκρων τῃ τριτῃ ἡμερᾳ; — και ταφεντα και εἰς τα καταχθονια κατελθοντα, ὁν αὐτος ὁ ᾁδης ἐτρομασε, και ἀνελθοντα ἀπο των νεκρων τῃ τριτῃ ἡμερᾳ; — και ταφεντα και εἰς τα καταχθονια ἐληλυθοτα, ὁντινα και αὐτος ὁ ᾁδης ἐπτηξεν, ὁστις και ἀνεστη ἀπο των νεκρων τῃ τριτῃ ἡμερᾳ*), endelig Christi Vandel med sine Disciple efter Opstandelsen i de 40 Dage og hans Gjerning under samme (*και ἀναστραφεντα μετα των μαθητων, και πασαν την οἰκονομιαν πληρωσαντα και τεσσαρακοντα ἡμερων ἀναπληρουμενων ἀναληφθεντα; — συναναστραφεντα μετα των μαθητων, τεσσαρακοντα ἡμερων πληρουμενων και ἀναληφθεντα; — και διετριψε μετα των μαθητων, και πληρωθεισων τεσσαρακοντα ἡμερων ἀνεληφθη*). — I Eusebius af Cæsareas Troesformel møder os Christi Vandel iblandt Menneskene paa Jorden som et Moment i Troen (*τον δια την ἡμετεραν σωτηριαν σαρκωθεντα και ἐν ἀνθρωποις πολιτευσαμενον, και παθοντα*[67]), og i det første og tredje af de tre Damasus tillagte Symboler er dette Tilfældet med

[67]) Sml. dog det B. I S. 392 Not. 44 Bemærkede.

Christi Opfyldelse af Loven og Propheterne („adimplesse legem et prophetas“).

I Cyrillus af Jerusalems fjerde Katechese fremtræder Christi Nedfart til Hades iblandt τα αναγκαια δογματα og specielt iblandt den Del af disse, der udgjør Πιστις (sml. B. I S. 383—93 og 494 f.) [68]).

---

[68]) Det samme, som efter Not. 65 er Tilfældet med Origenes's Relation af Troesregelen og Epiphanius's Fremstilling af den katholske Tro og Incarnationen, er ogsaa Tilfældet med Cyrills Fremstilling af τα αναγκαια δογματα og Epiphanius's to anförte Fremstillinger. — Hos Cyrillus alene finde vi: 1) Læren om Sjælen, at den er skabt efter Guds Billede, er udödelig og et ζωον λογικον αφθαρτον og har fri Vilje, er αυτεξουσιος og ikke har syndet, förend den kom ind i denne Verden; 2) Læren om Legemet, om at det ikke er αλλοτριον του θεου, men en Guds Skabning, og at det ikke er Aarsagen til Synden, men at Sjælen synder ved Legemet, samt om, at των μοναζοντων και των παρθενων ταγμα maatte vogte sig for Ukydskhed og Ringeagt for Ægteskabet (for dem, der leve i samme, og for dem, der ere anden Gang gifte), da et kydskt Ægteskab var helligt, og ligesaa de Gifte for et ukydskt Ægteskab; 3) Læren om Spisen: om at man paa den ene Side ikke maatte spise ειδωλοθυτα, paa den anden dog heller ikke paa gnostisk Vis anse Kjöd og Vin for βδελυγματα, afholde sig fra at nyde dem og fordömme dem, der ikke gjorde dette; endelig 5) Læren om den hellige Skrift: om at begge Testamenter vare af een Gud, der i det Gamle har forudforkyndt den i det Ny fremtrædende Christus og ved Loven og Propheterne har fört hen til ham som ved en Tugtemester, samt om den hellige Skrifts Kanon. Derimod findes hos Epiphanius alene den treenige Guds Aabenbarelser for de Hellige för Christus (s. ovenfor S. 87), det guddommelige Naadekalds Almindelighed (s. ovenfor S. 88) og hele den Række af Momenter, der ligger mellem Christi Födsel og hans Lidelse (s. ovenfor S. 89—91). Hvad Epiphanius siger om Verdens Skabelse ved den treenige Gud, har Cyrill i Afsnittene om Gud og Christo (Katech. IV n. 4 og 5); hvad hin siger om Menneskets særskilte ejendommelige Skabelse, ligger dels i det, som denne siger i de anförte Afsnit, dels i det, som han fremsætter i Afsnittene om Sjælen og Legemet; hvad endelig hin siger om Lovens og Propheternes Oprindelse fra den treenige Gud, ligger for en Del i det, som denne siger om den hellige Skrift. — En langt större og mere paafaldende Overensstemmelse, end den mellem Cyrillus af Jerusalems Fremstilling af de nödvendige Dogmer og

Digitized by Google

I den Macarius af Jerusalem tillagte Betragtning af Christi Historie fra Kjødspaatagelsen af indtil Gjenkomsten til

Epiphanius's tvende Fremstillinger, finder dog Sted mellem hin og Origenes's Relation af Troesregelen, en Kjendsgjerning, hvorpaa jeg allerede B. I S. 381 Not. 39 har gjort opmærksom. Saaledes fremhæver Cyrill f. E. i Afsnittet om Sjælen stærkt dennes αὐτεξουσια, og betegner Origenes det som et Punkt i „prædicatio ecclesiastica", at alle fornuftige Sjæle ere „*liberi arbitrii et voluntatis*", og lægger han paa dette Punkt en saare stærk Vegt; saaledes optræder hos hin Læren om den inspirerede Skrift som et af de nödvendige Dogmer, og betegner denne Skriftens Inspiration og dens dybere Mening som et Punkt i den kirkelige „prædicatio" eller et Punkt, hvorom der kun hersker een Anskuelse i hele Kirken. (En detailleret Sammenligning mellem Origenes's Relation af Troesregelen og Cyrills Fremstilling af τα ἀναγκαια δογματα senere paa et andet Sted). — Ligesaa frembyde Cyrills Fremstilling af de nödvendige Dogmer og Ἐξηγησις ἀποστολικου κηρυγματος i Constitt. apost. l. VI c. 11 og Ἡ καθολικη διδασκαλια i Constitt. apost. l. VI c. 14 flere frappante Ligheder, som hin og Epiphanius's tvende Fremstillinger ikke frembyde, Noget, hvorpaa jeg p. d. ov. anf. St. ligeledes allerede har gjort opmærksom. Ligesom Cyrill i Afsnittet om Sjælen fremhæver skarpt, at Sjælen er αὐτεξουσιος, ἀθανατος og et ζωον λογικον ἀφθαρτον, saa heder det i Constitt. apost. VI c. 11: ψυχην ἀσωματον ἐν ἡμιν και ἀθανατον ὁμολογουμεν (vi Apostle), οὐ φθαρτην ὡς τα σωματα, ἀλλα ἀθανατον ὡς λογικην και αὐτεξουσιον; ligesom Cyrill i Afsnittet om Legemet advarer imod Foragt for Ægteskab, saaledes heder det i Constitt. apost. VI, 11: γαμον νομιμον και παιδων γενεσιν τιμιον και ἀμολυντον εἰναι πιστευομεν (vi Apostle) og i Constitt. apost. VI, 14: γαμειν νομιμως, ἀμεμπτος γαρ ὁ τοιουτος γαμος κ. τ. λ.; ligesom Cyrill i Afsnittet om Sjælen advarer imod gnostiske Anskuelser om Kjöd og Vin og gnostisk Afholdelse fra Nydelsen deraf, saaledes heder det i Constitt. apost. VI, 11: και παν κτισμα θεου καλον φαμεν και οὐ βδελυκτον, παν το προς συστασιν μεταλαμβανομενον ἀριστον og i Constitt. apost. VI, 14: και τοις κτισμασιν αὐτου εὐχαριστως προσερχεσθαι, ὡς θεου ἐργοις, και μηδεν ἐν ἑαυτοις ἐχουσι φαυλον; ligesom endelig Cyrill i Afsnittet om den hellige Skrift fremhæver, at begge Testamenter ere af een og den samme Gud, at Gud i det Gamle har ladet forudforkynde den i det Ny fremtrædende Christus og ved Loven og Propheterne har fört hen til ham som ved en Tugtemester, saaledes heder det i Constitt. apost. VI, 14: και ταις ἱεραις γραφαις χρησθαι, νομῳ και προφηταις. (Ogsaa om Forholdet mellem de tvende Relationer af Troes-

Digitized by Google

Dommen i Gelasius af Cyzikus's „Historia Concilii Nicæni" finde vi som Punkter i „Kirkens apostoliske og fejlfri Tro": Christi Ernæring som Spædbarn, hans Opvæxt og Udvikling i hans Barndom og Ungdom, overhovedet hele hans Liv fra hans Fødsel af indtil hans offentlige Optræden; hans Daab ved Johannes; hans Virksomhed som Lovgiver og Undergjører i de tre Aar mellem sin Daab og Død; hans Nedfart til Underverdenen efter sin Død; endelig hans Vandel med Disciplene i de fyrgetyve Dage mellem Opstandelsen og Himmelfarten og hans Lærer- og Lovgivervirksomhed i denne Tid [69]).

regelen i de apostoliske Constitutioner og Cyrills Fremstilling af de nödvendige Dogmer senere udförligt paa et andet Sted).

[69]) Den Macarius af Jerusalem tillagte Betragtning har en ganske mærkværdig Lighed med Epiphanius's Opsats om Incarnationen og endnu mere med den christologiske Del af denne Kirkefaders „expositio fidei". Den deler nemlig ikke alene med disse de fire förste i Texten anförte Punkter, men stemmer ogsaa overhovedet i hele sin Gang væsentlig overens med dem. — Ligesom Macarius begynder med Christi Kjödspaatagelse og slutter med hans Gjenkomst til Dommen og hans Riges evige Vedvaren, saaledes begynder ogsaa Epiphanius med hin og slutter, om end ikke i Opsatsen om Incarnationen, der ikke gaar længere end til Christi Sæde ved Guds Höjre, saa dog i den christologiske Del af „expositio fidei" med denne. Ligesom Macarius, saa lader ogsaa Epiphanius paa Kjödspaatagelsen fölge Christi Barndom og Ungdom og paa denne igjen Christi Daab. Ligesom hos hin, saa gaar ogsaa hos denne Christi prophetiske Virksomhed og Undergjerninger forud for hans Lidelse og Död. Hos begge staar imellem Christi Död og Opstandelse hans Nedfart til Underverdenen og Gjerning paa dette Sted. Den christologiske Del af den epiphaniske „expositio fidei" og Macarius's Betragtning löbe ganske parallelt med hinanden. Ogsaa i Tanker og Udtryk beröre Epiphanius's tvende Fremstillinger og Macarius's Betragtning hinanden hist og her. Sml. f. E. *οὐχ ἐπιδεομενος λουτρων — παρεχομενος ἤπερ ἐπιδεομενος, φωτιζων αὐτα, ἐνδυναμων αὐτα εἰς τυπον των μελλοντων ἐν αὐτῳ τελειουσϑαι κ. τ. λ.* i den christologiske Del af Epiphanius's „expos. fid." med *οὐκ αὐτος δεομενος βαπτισματος, ἀλλ' ἵνα το ἡμετερον βαπτισμα δοξασῃ* hos Macarius, — og *και ἐψηλαφηϑη ὑπο του Θωμα, και τοις Ἀποστολοις συνεφαγε και συνεπιε και συνηυλισϑη μετ' αὐτων τεσσαρακοντα ἡμερας και τεσσαρακοντα νυκτας — ἐδεικνυε*

Digitized by Google

At vi i „Expos. fid. cathol.“ n. 14—18 have en ikke ganske fuldstændig Relation eller Fremstilling af den

---

νευρα και οστα, τυπον ηλων και τυπον λογχης og ἐδειξε χειρας και ποδας και πλευραν νενυγμενην — και συναυλιζεται ου δοκησει, αλλα αληθεια· παιδευων τε ἐδιδαξε βασιλειαν ουρανων κηρυσσειν ἐν αληθεια κ. τ. λ. i Epiphanius's tvende Fremstillinger med ἐπεδειξεν αυτοις τα ἐν τῳ σταυρῳ του σωματος αυτου παθη, ειπων· ψηλαφησατε με και ἰδετε, ὁτι αυτος ἐγω ειμι — ειτα ἐπι τεσσαρακοντα ἡμερας συναυλιζομενος αυτοις δους τε αυτοις σωτηριων ἐντολων ὑποθηκας hos Macarius. Ved Siden af denne Lighed findes der dog ogsaa Differentsèr. Den christologiske Del af „expositio fidei“ indeholder tvende Momenter, som forbigaaes i Macarius's Betragtning, nemlig Sönnens og den treenige Guds Aabenbarelse ved Jordan umiddelbart efter Christi Daab og Christi Fristelse af Djævelen, hvorimod omvendt denne indeholder et Moment, som mangler i hin: Christi Vandel med Disciplene i de fyrgetyve Dage mellem Opstandelsen og Himmelfarten og hans Lærer- og Lovgivervirksomhed i denne Tid. Vistnok berörer ogsaa Epiphanius begge Dele (s. S. 92 og S. 99 Not. og de tvende nylig anförte epiphaniske Steder), men de optræde der dog ikke som et særeget, sèlvstændigt Moment, men tjene kun Epiphanius's Öjemed, at vise, at Christus opstod med et paa een Gang aandeligt og sandt Legeme. Dog optræder Christi Vandel med Disciplene i de 40 Dage og hans Virksomhed i denne Tid ogsaa hos Macarius kun mere som et Gjennemgangspunkt, Noget, som ogsaa er Tilfældet med Christi Virksomhed som Lovgiver og Undergjörer i de tre Aar mellem hans Daab og Död. Hoveddifferentsen mellem Macarius og Epiphanius bestaar dog deri, at begge fremstille det samme Stof fra et forskjelligt Synspunkt og i en forskjellig Hensigt og i sine Fremstillinger af samme gjennemföre en forskjellig Grundtanke. Hin vil vise, hvorfor Christus maatte have den med Menneskenes Historie aldeles parallele Historie, som han virkelig havde, at han maatte have den for at kunne frelse Menneskene. Hvert Stadium, hvert Vendepunkt, hver Kjendsgjerning i Christi Liv betragter han som betinget af og ligesom fremkaldt ved et tilsvarende Stadium og Vendepunkt og en tilsvarende Kjendsgjerning i Menneskenes Liv. Menneskene trænge formedelst den i den menneskelige Natur indtrængte Synd og Död i alle sit Livs Stadier og Vendepunkter og med Hensyn til alle Kjendsgjerninger i det til Frelse, Helbredelse, Helligelse, Velsignelse. Og denne Frelse, Helbredelse, Helligelse og Velsignelse gestalter sig med Hensyn til det menneskelige Livs forskjellige Stadier og Vendepunkter og de forskjellige Kjendsgjerninger i samme forskjelligt: med Hensyn til det ene Stadium og Vendepunkt i samme

Digitized by Google

kirkelige Πίστις i videre Forstand eller af „regula fidei“, viser den Omstændighed, at den, som allerede S. 103 og S. 105 f. fremhævet, mangler to af de epiphaniske Daabsbekjendelsers Led: Leddet om Kirken, et Led, der dog kan siges paa en Maade at danne Forudsætningen for hele Fremstillingen af den katholke Tro i n. 14—18 (denne Tro er jo Kirkens, den katholske Kirkes Tro, og Epiphanius har jo i n. 3—13 vidtløftig handlet om Kirken), saavelsom ogsaa Leddet om Syndernes Forladelse. Aarsagen til denne Mangel ligger klarligen deri, at Epiphanius's Øje formedelst hans Tidsalders theologiske og christologiske Kampe, hvori han deltog med Liv og Sjæl og „quarum pars magna fuit,“ ene og alene var rettet paa de theologiske og christologiske Punkter i den kirkelige Tro samt paa det eschatologisk-soteriologiske

og den ene Kjendsgjerning i det trænger Mennesket til det ene Moment i, den ene Side af Frelsen, med Hensyn til det andet Moment og Vendepunkt og den anden Kjendsgjerning trænger det til det andet Moment, den anden Side. Christus har nu ved at gjennemgaa alle det menneskelige Livs Stadier og Vendepunkter og ved at erfare alle Kjendsgjerninger i samme som Frelser-under frelsende Væren, Virken og Liden erhvervet Mennesket i alle disse Stadier og Vendepunkter og med Hensyn til alle disse Kjendsgjerninger den Frelse, som det i dem og med Hensyn til dem trænger til. Macarius's Betragtning minder oftere om Irenæus's Tankegang. Sml. f. E. *και ἑως τριακοστοετους χρονου διανυσας, ἱνα πασαν ἡλικιαν εὐλογηση* med det bekjendte irenæiske Sted i contr. hæress. 2, 22, 4. Derimod har nu Epiphanius ved sin Gjennemgaaelse af Christi Liv fra Kjödspaatagelsen af indtil Himmelfarten og Sædet ved Faderens Höjre hovedsagelig det for Öje, at vise, at Christus havde en sand, fuldstændig og syndefri menneskelig Natur og specielt et sandt og virkeligt menneskeligt Legeme, et Legeme, der efter Opstandelsen vel var aandeliggjort, saa at Christus nu ikke mere kunde lide, men dog beholdt sin Sandhed og Virkelighed. Hver af de Kjendsgjerninger i Christi Liv, som han anförer, betragter han fornemmelig fra denne Side, ved hver af dem gjör han fornemmelig dette Moment gjældende. Hins Öjemed er mere et i engere Forstand praktisk og antiethnisk, dennes er et antihæretisk (antidoketisk, antiapollinaristisk); hins Fremstilling er derfor simplere end dennes.

Digitized by Google

Punkt i samme, der stod i den inderligste Sammenhæng med de christologiske Punkter, især med Christi Opstandelse, og som den saa ivrig antiorigenistiske Epiphanius havde en særegen Interesse for: nemlig Kjødets Opstandelse, et Punkt, til hvilket de øvrige eschatologisk-soteriologiske, som Epiphanius anfører, kun mere slutte sig som et Slags udviklende Tillæg [70].

At vi i Epiphanius's Fremstilling af den katholske *Πιστις* i *Λογος συντομος* n. 14—18 og delvis i Fremstillingen af Christi Incarnation i *'Ενδημια Χριστου* have en Relation af den kirkelige *Πιστις* i videre Forstand eller af „regula fidei" i den Skikkelse, som den i det fjerde Aarhundredes ottende Aarti havde faaet i den græske Kirke og i Kirken i det Hele formedelst den katholske Modsætning til de samme Hæresier, imod hvilke Epiphanius's længere Bekjendelse er rettet, dette ligger klart for Dagen og lader sig med Lethed godtgjøre. De Hæresier, som Kirken dengang nærmest havde at stride imod, hvis Bekjæmpelse dengang stod i Forgrunden, vare Arianismen og Semiarianismen, Macedonianismen og Apollinarismen, hvortil for Epiphanius's Vedkommende endnu kom Origenismen, der dog ret egentlig først henimod Aarhundredets Slutning blev bekjæmpet. Modsætningen til disse Hæresier har nu først og fremst unægtelig bevirket, at Epiphanius ved Fremstillingen af Troesregelens Indhold: „Expos. fid. cath." n. 14—18 ikke strengt har holdt sig til Troesbekjendelsens tre Artikler, men at det, da han vilde fremstille samme, faldt for ham i en trinitarisk, en christologisk og en

[70]) Hvad der gjælder om Epiphanius's Fremstilling af den katholske Tro, gjælder i endnu höjere Grad om alle de övrige S. 110 f. anførte Relationer af Troesregelen, Synodal- og Privatsymboler og andre Fremstillinger af den kirkelige Tro. De give denne kun mere eller mindre ufuldstændig, og de gjöre dette af Grunde, som ligne den, som hos Epiphanius har bevirket Udeladelsen af den tredje Artikels andet og tredje Led.

Digitized by Google

eschatologisk-soteriologisk Del. De dengang i Forgrunden staaende Hæresier angik jo dels Triniteten (Arianismen, Semiarianismen og Macedonianismen), dels Christi menneskelige Natur og Kjødspaatagelse (Apollinarismen), dels endelig Kjødets Opstandelse (Origenismen). Derfor maatte næsten for den som mod alle Hæresier, saaledes specielt mod disse saa særdeles ivrige Epiphanius hele Stoffet gruppere sig saaledes, som det gjør[71]). Ligesaa er fremdeles den Omstændighed, at Epiphanius aabner sin Fremstilling af den katholske Tro med en Række Udsagn om Faderen, Sønnen og den Helligaand, fremkaldt foruden ved Daabsbekjendelsens Orden, som fordrede, at Epiphanius begyndte med Faderen, ogsaa derved, at Arianismen, Semiarianismen og Apollinarismen vare Tidens Hovedkjætterier[72]). Ogsaa alle Epiphanius's Ytringer om Faderen, Sønnen og den Helligaand, alle hans trinitariske Bestemmelser ere foranledigede ved og sigte til disse Hæresier, samt til Photinianismen og den noget ældre Sabellianisme. Men Intet vidner saa klart om, hvor stærkt Epiphanius's Fremstilling i „Expos. fid. cath.“ er behersket af Modsætningen til Tidens trinitariske Hæresier, som den interessante Omstændighed, at Epiphanius, aldeles afvigende ikke alene fra

---

[71]) Herved kunde han dog i det Hele taget blive staaende ved de tre Artiklers Rækkefölge, som ligeledes var bestemmende for ham ved Grupperingen og Anordningen af Stoffet. Den antiarianske og antipneumatomachiske Modsætning bevirkede i Grunden kun den Forandring, den Modifikation i Daabsbekjendelsens Orden, at den anden og tredje Artikels förste Led bleve omhandlede sammen med den förste, hvorved den anden og tredje Artikel bleve, saa at sige, ἀκεφαλα.

[72]) Dog begynder ogsaa Relationen af Troesregelen i Iren. contr. hæress. 1, 10, 1 og den apostoliske Kirkes Troesbekjendelse efter Alexander af Alexandriens Meddelelser (i Theodorets hist. eccl. 1, 4 Opp. T. III p. 742 seq. ed. Schulze) med Faderen, Sönnen og den Helligaand. Det samme er ogsaa Tilfældet med den förste og anden af de tre Biskop af Damasus af Rom tillagte Symboler, her dog af den samme Grund, af hvilken Epiphanius's Fremtsilling af den katholske Tro begynder med den.

Digitized by Google

alle vesterlandske og østerlandske Daabsbekjendelser, men ogsaa fra alle Synodal- og Privatsymboler og alle Relationer af Troesregelen, fremstiller Skabelsen ikke som et Verk af Faderen eller af Faderen og Sønnen, men som et Verk af Faderen, Sønnen og den Helligaand [73]), og at han gjør det samme med Guds Aabenbarelser før Christo, med Menneskets Skabelse, med Lovens Promulgation og de gammeltestamentlige Prophetiers Tilblivelse og med Guds kaldende Naades Almindelighed (s. S. 105) [74]), at han, saa at sige, drager Triniteten gjennem Alt, hvad der i Daabsbekjendelsen og i „regula fidei" hører til den første Artikel. Det var ikke nok for ham mod Tidens trinitariske Hæresier at fremhæve, at Sønnen og den Helligaand vare fuldkommen Gud og af samme Væsen med Faderen, men han maatte, for imod dem ret stærkt at urgere og accentuere deres og især den Helligaands fuldkomne Guddom og Homousi med Faderen ogsaa udtale, at Begge, ogsaa den Helligaand, ligesaavel som Faderen havde skabt Verden, aabenbaret sig før Christo o. s. v., at alle førchristelige guddommelige Aabenbarelser og Gjerninger ogsaa hidrørte fra dem, at de, og at især den Helligaand ikke først aabenbarede sig og virkede fra Christi Kjødspaatagelse af [75]). Hvorledes Alt, hvad Epiphanius i Ἐνδημια Χριστου og i den anden Del af Fremstillingen af den katholske Tro i

[73]) Ogsaa i Synodal- og Privatsymbolerne og i Relationerne af Troesregelen fremhæves kun, at Verden er skabt af Faderen ved Sönnen. S. f. E. Irenæus's Relation af Troesregelen contr. hæress. 3, 4, 2, Tertullians Relation af Troesregelen adv. Prax. c. 2 og de præscriptt. hæretic. c. 13 og Origenes's Relation af Troesregelen de princip. L. I præf. § 4—10.

[74]) Anderledes Origenes i sin Relation af Troesregelen; s. ovenfor S. 112 f.

[75]) Ogsaa ved Gjennemgaaelsen af den katholske Troes christologiske Momenter forsömmer Epiphanius det ikke lejlighedsvis imod Sabellianismen og Photinianismen at henpege paa den Helligaands personlige Forskjellighed fra Faderen og Sönnen.

Digitized by Google

Λογος συντομος n. 14—18 siger om Christus, er behersket af Modsætningen til den doketiske Apollinarisme og til Doketismen overhovedet (samt for en Del ogsaa mod Arianismen), behøver neppe at fremhæves. Denne Modsætning fremtræder naturligvis allerstærkest i hvad Epiphanius siger om selve Kjødspaatagelsen og Christi menneskelige Natur, men drager sig dog gjennem Alt, hvad han i begge Fremstillinger anfører om Christi Liv fra Kjødspaatagelsen af indtil Himmelfarten og Sædet ved Guds Høire. I alle de to Fremstillingers Momenter, baade i dem, som tilhøre Troesbekjendelsen og Troesregelen, og i dem, som tilhøre denne sidste alene, fremhæves Christi menneskelige Naturs Sandhed og Fuldstændighed og specielt hans menneskelige Legemes Sandhed og Virkelighed, ved det ene stærkere, ved det andet svagere (s. S. 88—93). Epiphanius omhandler i begge Fremstillinger ogsaa de Dele af Troesregelen, som kun tilhøre denne (Christi Opvæxt og Opdragelse, hans Barndom og Ungdom; hans Daab; hans Fristelse af Djævelen; hans prophetiske Virksomhed; hans Nedfart til Underverdenen) for en Del ogsaa derfor, fordi han ved dem vil vise, hvorledes Christus havde en sand og fuldstændig menneskelig Natur og specielt et sandt og virkeligt menneskeligt Legeme, idet flere af dem vare fortrinlig skikkede til at godtgjøre dette. Paa samme Maade fremhæver han ogsaa i den trinitariske Del af Fremstillingen i „Expos. fid. cathol.“ alle de Momenter, som følge paa Skabelsen og alene tilhøre Troesregelen, for en Del af den Grund, at han vil fremhæve ret stærkt Sønnens og især Aandens fuldkomne Guddom. Endelig viser den Maade, hvorpaa Epiphanius omtaler Kjødets Opstandelse, at ialfald for en Del hans Modsætning til Origenismen har drevet ham til at fremhæve dette Punkt i Troesregelen.

At vi endelig i „Expos. fid. cath.“ n. 14—18 og i *'Ενδημια Χριστου* ogsaa have en Fremstilling af Troesregelen i den

Digitized by Google

Skikkelse, som den specielt havde hos Epiphanius formedelst denne Mands aandelige Ejendommelighed, fremgaar fornemmelig af den Omstændighed, at han i den realistisk-antiorigenistiske Interesse, hvoraf han, som bekjendt, var saa aldeles gjennemtrængt, paa begge Steder urgerer Identiteten af Christi Opstandelseslegeme med det Legeme, han havde havt under sin jordiske Vandring, og paa det første Sted ogsaa Identiteten af vort Opstandelseslegeme med det Legeme, vi bære her i dette Liv (s. S. 92. 93 f. og S. 98 Text og især Not. 49)[76]).

Vi ville her endnu tilføje til det i det Foranstaaende om Forholdet mellem Epiphanius's to Daabsbekjendelser og hans Fremstilling af den katholske Tro i *Λογος συντομος* og af Christi Incarnation i *'Ενδημια Χριστου* Fremsatte endnu nogle almindelige Bemærkninger angaaende Forholdet mellem Daabsbekjendelsen og Troesregelen, saaledes som begge gestalte sig i den græske Kirke overhovedet.

Begge Dele, den græske Kirkes Daabsbekjendelse og den græske Kirkes Troesregel have paa den ene Side vistnok Adskilligt tilfælles med hinanden, saa at man kunde være fristet til den Mening, at Grændsen mellem dem kun var en flydende, men paa den anden Side differere de dog igjen saa væsentlig, at man ved nærmere Betragtning maa opgive denne Mening og antage en fast Grændse mellem dem, om end ikke en saa fast, at den ikke undtagelsesvis i enkelte Tilfælde med Hensyn til et eller andet Punkt skulde have kunnet overskrides.

---

[76]) Paa en lignende Maade gjör Origenes's aandelige Ejendommelighed sig gjældende i hans Relation af Troesregelen, naar han til samme regner de hellige Skrifters Inspiration og dobbelte Mening, den aabenbare og den dybere liggende, der er skjult for de Fleste og kun dem bekjendt, „quibus gratia Spiritus sancti in verbo sapientiæ ac scientiæ condonatur". Paa samme Maade forholder det sig med Cyrillus af Jerusalem, naar han regner Læren om den hellige Skrift til *τα αναγκαια δογματα.*

Digitized by Google

Hvad begge Dele have tilfælles, er de af Hæresierne fremkaldte og mod dem rettede dogmatiske Bestemmelser til en Række Punkter i dem.

Hvad der derimod adskiller dem, er, foruden en Del formelle Differentser[77]), det, at den græske Troesregel indeholder langt flere Momenter end den græske Daabsbekjendelse og Daabsbekjendelsen overhovedet.

De Momenter i den græske Troesregel, som ikke findes i den græske Daabsbekjendelse, ere dels saadanne, som falde under dennes Artikler, nærmere under dennes første og anden Artikel, dels saadanne, der ikke gjøre dette.

Under den første Artikel falde flere Punkter, der slutte sig til Verdens Skabelse af Faderen (s. ovenfor S. 87 f. og S. 112 f.).

Under den anden falder en Række Mellemled mellem eller Overgangsled til de Led, som denne Artikel har i den græske Daabsbekjendelse. De Led i den græske Daabsbekjendelses anden Artikel, imellem hvilke i den græske Troesregel saadanne Mellemled eller Overgangsled ligge, ere *a.* Christi σαρκωσις af den Helligaand og Jomfru Maria og Christi Lidelse, Korsfæstelse og Død, *b.* Christi Begravelse og hans Opstandelse og *c.* Christi Opstandelse og hans Himmelfart. Mellem de tvende første Led ligger Christi Opvæxt og Opdragelse, Barndom og Ungdom, hans Liv, hans hellige Liv iblandt Menneskene, hans Daab (Aabenbarelsen af hans Guddom og hans Sønnestilling ved sin Daab, hans Fristelse af Djævelen), hans prophetiske og thaumaturgiske Virksomhed (s. ovenfor S. 89 ff. 111 f. 114 f. 116. 117 f.); mellem Christi

---

77) Differentser, som have sin Grund deri, at Troesregelen eller Indholdet af den kirkelige Troesbevidsthed ikke var formuleret, eller som ikke saavel ere Differentser mellem den græske Daabsbekjendelse og den græske Troesregel, som Differentser imellem hin og de græske Relationer af denne.

Digitized by Google

Begravelse og hans Opstandelse ligger hans Nedfart til Underverdenen og hans Gjerning paa dette Sted; endelig mellem hans Opstandelse og Himmelfart ligger hans Omgang med Disciplene i de fyrgetyve Dage og hans Gjerning i dette Tidsrum (s. S. 92 og S. 115. 116. 118).

Det er kun en Undtagelse fra Regelen, naar Daabsbekjendelsen i de apostoliske Constitutioner mellem Kjødspaatagelsen og Korsfæstelsen har *και πολιτευσαμενον ὁσιως κατα τους νομους του Θεου και πατρος αὐτου* eller Christi hellige Liv paa Jorden. Verdens Skabelse ved Sønnen optræder i de græske Daabsbekjendelser ikke som et særeget Led, men som et til den anden Artikels første Led hørende Moment. Heller ikke danne de antimarcelliske Slutningsord til den anden Artikel *οὑ της βασιλειας οὐκ ἐσται τελος* noget særeget Led [78]).

Ikke under den græske Troesbekjendelses Artikler falde de ovenf. S. 113 Not. 65 og S. 116 ff. Not. 68 omtalte angelologiske, anthropologiske, bibliologiske og ethiske Momenter.

Spørge vi nu efter alt det Fremsatte, om deraf, at Epiphanius baade i *Λογος συντομος* n. 14—18 og i *Ἐνδημια Χριστου* ogsaa omhandler Christi Nedfart til Underverdenen som et Punkt i den katholske Tro, og at han paa begge Steder omhandler den temmelig udførlig, nu ogsaa følger, at den

[78]) Hvad den tredje Artikel angaar, saa kunde man antage, at saadanne Dele af den, som *και εἰς βασιλειαν των οὐρανων* (Constit. apost., Epiph. 2 og *Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον*) og *και (εἰς) κρισιν δικαιαν (αἰωνιον) ψυχων και σωματων* (Epiph. 2, *Ἑρμ. εἰς το συμβ.*) egentlig vare Bestanddele af Troesregelen, der undtagelsesvis vare optagne i Daabsbekjendelsen. Epiphanius har jo i „Expos. fid. cath." n. 18 foruden dem (*κρισις αἰωνιος, βασιλεια των οὐρανων*) endnu flere andre lignende (s. ovenf. S. 94 og S. 104 Not.). Dog taler den Omstændighed, at *βασιλεια των οὐρανων* forekommer i to Daabsbekjendelser (maaske gaa ogsaa i Arius's Bekjendelse disse Ord tilbage til den alexandrinske Kirkes Daabsbekjendelse), for, at ialfald Himmeriges Rige oftere udgjorde et særeget Led i den græske Daabsbekjendelse.

Digitized by Google

ogsaa har været et Punkt i hans Kirkes Daabsbekjendelse og i den græske Kirkes Daabsbekjendelse overhovedet, saa kunne vi med fuld Sikkerhed hertil svare: Nei.

Endog, hvis vi ikke besad Epiphanius's tvende Bekjendelser, men kun de to Fremstillinger i Λογος συντομος og Ενδημια Χριστου, kunde vi ikke vel antage, at Nedfarten i Epiphanius's Kirke havde udgjort en Bestanddel af Daabsbekjendelsen. At dette har været Tilfældet, vilde nemlig da ikke alene være meget usikkert, men ogsaa meget urimeligt. Thi begge de anførte Fremstillinger omhandle jo en Række Punkter i Christi Liv, som aldrig have dannet Led i de oldkirkelige Daabsbekjendelser, hverken i de vesterlandske eller i de østerlandske, f. E. Christi Daab og Christi prophetiske og thaumaturgiske Virksomhed og enkelte af disse Punkter behandles med i det mindste ligesaa megen Udførlighed og Eftertryk, som Nedfarten. Ligesaa omtale alle de Synodalsymboler og med Referaterne af Troesregelen beslægtede Fremstillinger af de kirkelige Dogmer eller af Dele af den kirkelige Tro (Cyrillus af Jerusalems Fremstilling af τα αναγκαια δογματα og den Macarius af Jerusalem tilskrevne Betragtning af Christi Frelserliv [79]), hvori Nedfarten omtales, endnu andre Punkter i den kirkelige Tro, som aldrig have hørt til Daabsbekjendelsen (s. S. 114 f.). Derimod mangler Nedfarten i alle til os komne græske Daabsbekjendelser (den i de apostoliske Constitutioner, den jerusalemske, den antiochenske, den nicænske og den nicæno-constantinopolitanske [80]) og i næsten alle os

[79]) Herhid hører ogsaa endnu den Tale, som efter et af Eusebius af Cæsarea af det edessenske Archiv meddelt Document (Eus. h. e. I, 13) den af Apostelen Thomas til Abgarus af Edessa afsendte Thaddæus skal have holdt for denne Konge, idet ogsaa denne Tale omfatter langt flere Momenter end den anden Artikel af den kirkelige Daabsbekjendelse.

[80]) Fra Epiphanius's to Daabsbekjendelser, hvori den ligeledes mangler, se vi her bort.

Digitized by Google

tiloversblevne Synodal- og Privatsymboler. Nedfarten synes derfor at maatte have været et af de Mellemled mellem de ogsaa Daabsbekjendelsen tilhørende Hovedled, hvilke alene tilhørte den kirkelige Tro i videre Forstand. I det Højeste kan den Mulighed indrømmes, at enkelte Daabsbekjendelser kunde have indeholdt Nedfarten, da vi i Daabsbekjendelsen i Constitutionerne finde Christi hellige Liv, som ikke træffes i de øvrige græske Daabsbekjendelser, og som ellers kun har tilhørt Troesregelen, iblandt den anden Artikels Led.

Men endnu langt mindre, aldeles ikke kunne vi antage, at Epiphanius's Kirke har havt Nedfarten i Daabsbekjendelsen, da vi nu virkelig besidde de to af ham Syedranerne meddelte Bekjendelser, — da disse to Bekjendelser, efter hvad vi ovenfor S. 55—64 have seet, bleve brugte i hans Menighed og Dioces som Daabsbekjendelser, rette og egentlige Daabsbekjendelser, da de vare hans Kirkes Daabssymboler, — og da de begge mangle Nedfarten. Hvad den længere epiphaniske Daabsbekjendelse betræffer, saa maa vi spørge: Hvorfor skulde Epiphanius, der dog, som baade hans Fremstilling af den katholske Tro i *Λογος συντομος* og hans Opsats om Incarnationen viser, har lagt en saa stor Vegt paa Nedfarten, ikke have optaget den i denne af ham selv forfattede Bekjendelse, hvis den havde været et Led af det hidtil i hans Menighed brugte Daabssymbol og af den græske Kirkes Daabsbekjendelser og den kirkelige Daabsbekjendelse overhovedet? Man kunde vistnok svare paa dette Spørgsmaal: At vi ikke finde Nedfarten i Epiphanius's længere Symbol, har sin Grund deri, at dette Symbol kun er en Udlæggelse af det (ældre, egentlige) nicænske (s. Exc. II), hvori den mangler. Og tillige kunde man henvise til, at heller ikke *σταυρωϑεντα επι Ποντιου Πιλατου* og *ταφεντα*, som dog sikkert vare Bestanddele af Daabsbekjendelsen, antræffes i Epiphanius's længere Bekjendelse. Men imod hint Svar maa der bemærkes,

Digitized by Google

at Epiphanius i denne Bekjendelse ingenlunde blot har udlagt Nicænum, men som dens tredje Artikel viser, ogsaa har suppleret de Led, der mangle i dette Symbol, af det kirkelige Daabssymbol, idet han overhovedet tilsigtede i den at give en fuldstændig, egentlig Daabsbekjendelse. Og hvad angaar den Omstændighed, at han ikke har optaget *σταυρωϑεντα ἐπι Ποντιου Πιλατου* og *ταφεντα* i sin længere Bekjendelse, saa laa disse to Bestanddele af Symbolet antydede i *παϑοντα,* som omfattede hele Christi Lidelse: Lidelsen før Korsfæstelsen, Lidelsen paa Korset og *το παϑημα του ϑανατου* samt dettes Konsekvents Begravelsen, der overhovedet kun mere er et Slags Anhang og Supplement til Korsfæstelsen (s. B. I S. 418 ff.) [81]), medens derimod Nedfarten vistnok fra den ene Side (Handlingen i og for sig selv) ligeledes var en Konsekvents af Dødslidelsen, men dog fra den anden Side for Ep. forsaavidt maatte indeholde et særeget, højvigtigt Moment, som han med den gamle Kirke antog, at Christus i Underverdenen overvandt Døden og befriede de gammeltestamentlige Troende fra dens Baand og Magt, og ligeledes med den gamle Kirke lagde en stor Vegt paa denne Gjerning. Hvad Epiphanius's kortere Daabsbekjendelse betræffer, saa slutter den sig vistnok ligeledes til Nicænum, men er dog endnu langt mindre end den længere en blot Commentar til eller en blot videre Udvikling af dette Symbol, og indeholder (paa „sanctorum communionem“ nær, som aldrig har staaet i de græske Daabsbekjendelser) alle Daabsbekjendelsens Led, og deriblandt ogsaa *σταυρωϑεντα ἐπι Ποντιου Πιλατου* og

[81]) Ligesom Nicænum og efter Nicænum Epiphanius i sin længere Bekjendelse, saa have ogsaa Martyren Lucian og Arius i sine Troesbekjendelser kun antydet hele Christi Lidelse samt hans Begravelse med det blotte *παϑοντα.* Det samme er Tilfældet i flere Synodalsymboler (Ant. 1, 3 og Seleuc.), saavelsom ogsaa i Irenæus's Relation af Troesreglen „contr. hæress. 1, 10, 1.“

ταφεντα, saa at altsaa Mangelen af Nedfarten i den ikke paa nogen anden Maade kan forklares end derved, at de græske Daabssymboler have manglet dette Led.

EXCURS I.

Bemærkninger til de Ord, hvormed Epiphanius indleder sin længere Daabsbekjendelse.

(Til S. 55).

Indhold.

1. Ancoratus er efter de Ord, hvormed Epiphanius indleder sin længere Daabsbekjendelse, forfattet i Aaret 374. 2. At den længere Daabsbekjendelse specielt er rettet mod Apollinarismen, en origenistisk Anskuelse om Christi og de Troendes Opstandelseslegeme og vel ogsaa Antidikomarianitismen. Sammenligning mellem de mod begge de förste Hæresier rettede Elementer i den og Ytringer om de samme Hæresier i Ancoratus og Panarion og i Athanasius's Skrifter mod apollinaristiske og beslægtede Vildfarelser. 3. Hvorledes Epiphanius i Indledningsordene til den længere Daabsbekjendelse kunde sige, at alle orthodoxe Biskoper og hele den katholske Kirke fordrede dens Aflæggelse af Baptizander og Andre. 4. I hvilke Tilfælde den kortere og i hvilke den længere Daabsbekjendelse skulde bruges.

Epiphanius gaar fra sin kortere Daabsbekjendelse over til sin længere med følgende Ord:

Ἐπειδη δε ἐν τῃ ἡμετερᾳ γενεᾳ ἐνεκυψαν ἀλλαι τινες αἱρεσεις ἀλλεπαλληλοι, τουτεστιν ἀπο χρονου Βαλεντινιανου και Οὐαλεντος των βασιλεων, κατα το δεκατον αὐτων της βασιλειας ἐτος, και παλιν κατα το ἑκτον ἐτος Γρατιανου, τουτεστιν ἐν τῳ ἐνενηκοστῳ ἐτει Διοκλητιανου του τυραννου, τουτου χαριν ὑμεις τε και ἡμεις και παντες οἱ ὀρθοδοξοι ἐπισκοποι και συλληβδην πασα ἡ ἁγια καθολικη ἐκκλησια προς τας ἀνακυψασας αἱρεσεις ἀκολουθως τῃ των ἁγιων ἐκεινων πατερων προτεταγμενῃ πιστει ουτως λεγομεν, μαλιστα τοις τῳ

Digitized by Google

ἁγιῳ λουτρῳ προσιουσιν, ἱνα ἐπαγγελλωσι και λεγωσιν οὑτως· Πιστευομεν κ. τ. λ. Men efterdi i vor Generation nogle andre Hæresier have indsneget sig, den ene efter den anden, d. v. s. i Kejserne Valentinianus's og Valens's tiende og i Gratianus's sjette Regjeringsaar, d. e. i den diocletianske Æras nittiende Aar [82]*: saa sige* (befale) *derfor baade I og vi og alle rettroende Biskoper og* (overhovedet) *hele den hellige katholske Kirke tilsammen imod de Hæresier, som ere opdukkede, i Overensstemmelse med hine hellige Fædres forhen meddelte Tro fornemmelig dem, der komme til Daabens hellige Bad, at de skulle bekjende og sige saaledes: Vi tro o. s. v.*

Vi maa til dette Sted knytte en Række Bemærkninger.

1.

Vi erfare af samme nærmest, at Epiphanius i Aaret 373 eller 374 efter Christi Fødsel har forfattet sin Ancoratus og meddelt Syedranerne sine to Bekjendelser. Da nemlig Valentinian og Valens bestege Thronen 364, Gratian i Aaret 367 af sin Fader Valentinian blev udnævnt til Augustus (s. Am-

[82]) Ord til andet: *d. v. s. fra Kongerne Valentinianus's og Valens's Tid af, i* (vel eg. *igjennem*) *deres Regjerings tiende og igjen i Gratianus's sjette Aar, d. e. i Tyrannen Diocletianus's nittiende Aar.* Petavius oversætter: „*Verum, quoniam ætate nostra aliæ post alias hæreses emerserunt, ad hoc usque tempus, sub Valentiniani et Valentis imperio, quorum decimus jam annus agitur, et Gratiani sextus, a Diocletiano vero tyranno nonagesimus*“ og Hahn, p. d. anf. St. S. 57: „*Da aber verschiedene andern Irrlehren, eine nach der andern, in dieser unserer Zeit hervorgetreten sind, d. h. im zehnten Jahre der Regjerung der Kaiser Valentinianus und Valens und im 6. des Gratianus, d. i. im 90. seit der Regierung des Tyrannen Diocletianus*“ (281). Ordene *ἀπο χρονου — βασιλεων* indeholde en nærmere Bestemmelse af den Tid, hvori de Hæresier fremtraadte, som Epiphanius sigter til, en Angivelse af „terminus a quo“ for deres Fremtræden, og Ordene *κατα — τυραννου* angive det Punkt i den med *ἐν τῃ — βασιλεων* betegnede Tid, da de vare fremtraadte og Epiphanius skrev sin Ancoratus.

Digitized by Google

mian. Marcell. l. XXVI c. 6 og Zos. l. IV c. 12) og Diocletian var kommen til Regjering i Aaret 284, saa var de to første Kejseres tiende Aar, Gratians sjette [83]) og den diocletianske Æras nittiende et af de to anførte Aar efter Christi Fødsel [84]).

2.

Endvidere erfare vi af de anførte Ord af Epiphanius, at hans længere Troesbekjendelse foruden mod Arianismen, Marcellianismen og Pneumatomachismen ogsaa er rettet mod flere andre Hæresier, som paa den Tid, han skrev sin Ancoratus,

---

[83]) Egentlig det syvende eller ottende. Differentsen lader sig vel forklare deraf, at Epiphanius tænkte paa de sex fulde Aar af Valentians Regjering, som Gratian paa den Tid, da Kirkefaderen skrev, havde regjeret sammen med sin Fader.

[84]) Det Samme, som vi erfare af Indledningsordene til den længere Bekjendelse, erfare vi ogsaa af Anc. n. 60 Slutn., hvor Epiphanius siger: *το γαρ ἐτος τουτο* (*dette Aar*, d. e. det Aar, hvori vi nu staa og jeg skriver) *ἐστιν ἐνενηκοστον Διοκλητιανου, Οὐαλεντινιανου και Οὐαλεντος ί, Γρατιανου δε ἐτος ς*). Ligesaa erfare vi det, naar vi combinere med hverandre den Omstændighed, at de to syedranske Presbytere kalde Athanasius, som döde den 2 Maj 373 (s. Larsow, Die Festbriefe des heiligen Athanasius S. 46) *τον μακαριτην*, den Angivelse, at Epiphanius begyndte at skrive Panarion i Valentinians og Valens's ellevte Aar (Pan. Prooem. n. 2), den Ytring, at han i Valens's trettende, Gratians niende og den yngre Valentinians förste var beskjæftiget med hæres. 66 (Pan. hæres. 66 n. 20), den Tilkjendegivelse af, at Ancoratus paa den Tid, han var beskjæftiget med hæres. 69, allerede var skrevet (Pan. hæres. 69 n. 27) og endelig den Hentydning til Fortegnelsen over alle Kjætterier i Anc. n. 13, som vi finde i det Brev, hvori Presbyterne og Archimandriterne Acacius og Paulus opfordre Epiphanius til at forfatte Panarion, et Brev, som efter sin Overskrift er affattet i Valentinians og Valens's tolvte, Gratians ottende og den diocletianske Æras to og nittiende Aar (375), men efter Pan. Prooem. n. 2 maa være blevet skrevet et Aar iforvejen (374). Brevet staar i Petavins's Udgave af Epiphanius's Verker foran Panarion, og Hentydningen til Anc. n. 13 lyder: *ἠκουσαμεν γαρ ἐπικληθεντα ὀνοματα ὑπο της σης τιμιοτητος ταις αἱρεσεσιν*.

Digitized by Google

havde indsneget sig og vare opdukkede, og at disse Hæresier vare Aarsagen, hvorfor den blev opsat ved Siden af den kortere, idet denne i nogle Tilfælde ikke syntes fuldstændig at tilfredsstille Tidens Trang.

Men spørge vi om, hvilke disse Hæresier vare, saa viser en Betragtning af den længere Bekjendelse os, at det var følgende tre: Først og fremst Apollinarius's og hans Tilhængeres forskjellige Vranglærdomme; dernæst en origenistisk Vildfarelse, nemlig den Mening af ægyptiske Origenister, at Christus ikke var opstanden og faren til Himmels og derfra vilde komme tilbage med det samme Legeme, som han havde havt før sin Opstandelse, men at han i dets Sted ved sin Opstandelse af Gud havde erholdt et andet, saavelsom ogsaa den samme Mening hos dem om de Troendes Opstandelseslegeme; endelig vel ogsaa Antidikomarianitismen.

a. Mod Apollinarismen, som, efterat den vel en Tid lang mere i det Skjulte havde sneget sig omkring, omtrent fra 370 eller 371 var traadt frem for Offentlighedens Lys (s. Schrökh, p. d. anf. St. S. 233—35, og Gieseler, p. d. anf. St. I, 2 S. 72), ere øjensynlig Forklaringerne til den anden Artikels andet Led, Leddet om Christi Menneskevorden og Menneskenatur, eller til Ordene *σαρκωθεντα και ἐνανθρωπησαντα* rettede, og det dels saaledes, at den orthodoxe Lære om Christi Menneskenatur bekjendes imod de apollinaristiske Vranglærdomme, og disse selv forkastes, dels saaledes, at de Beskyldninger afværges, som Apollinaris og hans Tilhængere havde rejst mod den rettroende Lære om Frelserens Menneskenatur.

Det Første sker i de til *ἐνανθρωπησαντα* føjede Ord *τουτεστιν τελειον ἀνθρωπον λαβοντα, ψυχην και σωμα και νουν και παντα, εἰ τι ἐστιν ἀνθρωπος,* saavelsom ogsaa i Ordene *εἰς μιαν συνενωσαντα ἑαυτου ἁγιαν*

Digitized by Google

τελειοτητα και θεοτητα (sml. ogsaa *τελειως* i Forklaringen til *σαρκωθεντα*), som ere rettede mod den bekjendte apollinaristiske Vranglære om Christi menneskelige Naturs Ufuldstændighed, om Mangelen af den menneskelige *νους* deri, hvis Plads den guddommelige skulde have indtaget, eller vel endog om Mangelen af den menneskelige *ψυχη* i den, som mange Tilhængere af Apollinaris lærte (Panar. hæres. 77 n. 23). Sml. hos Epiphanius selv f. Ex. hans Beretning om den Samtale, som han (376) i Antiochia havde med den apollinaristiske Biskop Vitalis, Pan. hæres. 77. n. 20. 22. 23, saavelsom hvad Udtrykket paa det förste af begge de anførte Steder af den længere Bekjendelse angaar, Ordene: *ἀνθρωπον δε λεγω τελειον, ὁσα ἐν ἀνθρωπῳ και οἱα ἀνθρωπος και εἰ τι ἐστιν ἀνθρωπος· τουτον ἠλθε και ἐλαβεν ὁ μονογενης κ. τ. λ.* Ancor. n. 75, Ordene *τι οὐν ἐστιν ἀνθρωπος; ψυχη, σωμα, νους, και εἰ τι ἐστιν ἑτερον· τι τοινυν ὁ Κυριος ἠλθεν σωσαι; ἀνθρωπον τελειον παντας· ἀρα οὐν παντα τα ἐν αὐτῳ τελειως ἐλαβεν* Ancor. n. 78 (begge Steder ere rettede mod Apollinarismen, som Epiphanius i Ancor. n. 75—78 bestrider), Ordene *ἐσχε γαρ ταυτα ἐλθων ὁ λογος, σωμα και ψυχην και νουν και παντα, εἰ τι ἐστιν ἀνθρωπος, χωρις ἁμαρτιας, χωρις ἐλαττωματος* Pan. hæres. 77 n. 27, og *σαρκα ἐχων (ὁ Χριστος) και ψυχην ἐν ἀληθειᾳ και νουν ἐν ἀληθειᾳ και παντα, εἰ τι ἐστιν ἀνθρωπος, ἐν ἀληθειᾳ, χωρὶς ἁμαρτιας· και γεγεννημενος ἐκ παρθενικης μητρας και ἁγιας παρθενου ἐν ἀληθειᾳ, οὐκ ἐκ σπερματος ἀνδρος· ἐν ἀληθειᾳ δε σαρκα ἐχων και ψυχην και νουν, ὡς ἐφην κ. τ. λ.* ib. n. 35 (hæres. 77 i Pan. handler om Apollinarismen), endelig Ordene: *ἀλλα πιστευοντας τελειως την Χριστου ἐνανθρωπησιν, τελειον Θεον, τελειον τον αὐτον ἀνθρωπον, χωρις ἁμαρτιας, λαβοντα αὐτο το σωμα ἀπο Μαριας, και ψυχην λάβοντα και νουν και παντα, εἰ τι ἐστιν*

ἄνθρωπος, χωρὶς ἁμαρτίας. Pan. hæres. 78 n. 24 (Stedet er rettet mod Apollinarismen).

Endvidere bekjender Epiphanius den orthodoxe Lære om Christi Menneskenatur og forkaster apollinaristiske Kjætterier med Hensyn til den ogsaa *a*) i Forklaringen til *σαρκωθέντα: τουτέστιν γεννηθέντα τελείως ἐκ τῆς ἁγίας Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου διὰ πνεύματος ἁγίου, b*) i Ordene *ὁ γὰρ λόγος σὰρξ ἐγένετο, οὐ τροπὴν ὑποστὰς οὐδὲ μεταβαλὼν τὴν ἑαυτοῦ θεότητα εἰς ἀνθρωπότητα* og *c*) i Ordene *οὐ καθάπερ ἐν προφήταις ἐνέπνευσέ τε καὶ ἐλάλησε καὶ ἐνήργησεν, ἀλλὰ τελείως ἐνανθρωπήσαντα* (sml. ogsaa Ordene *οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς οὐδὲ ἐν ἀνθρώπῳ, ἀλλ' εἰς ἑαυτὸν σάρκα ἀναπλάσαντα*). Disse Steder ere nemlig rettede mod de ejendommelige Lærdomme af mange Apollinarister, som sammensmeltede ældre dengang endnu ikke ganske uddøde Anskuelser med sin Mesters Lære, eller ogsaa efter tidligere at have været Tilhængere af disse Anskuelser havde tilegnet sig den nylig fremtraadte Apollinarisme og forbundet den med sine hidtil nærede Meninger, og som saaledes vare blevne Apollinarister, saavelsom ogsaa mod mange egentlige Tilhængere af disse Anskuelser, der kun støttede sig til Apollinarismen og derfor til en vis Grad kunde betragtes som Apollinarister, eller ogsaa ikke gjorde dette, men i det Forhold, hvori mange Apollinarister vare traadte til deres Læresætninger, og omvendt mange af deres Meningsfæller til Apollinarismen, bleve sammenblandede med Apollinarister. Dette er de Lærdomme, at Christi Menneskenatur, d. e. hans Legeme, var en fra Menneskenes forskjellig, fra Himmelen kommen, som havde været til før Maria, der kun tilsyneladende havde født den, og som var ligesaa evig som og consubstantiel med Logos's Guddom, fordi den stammede fra hans Væsen, idet nemlig Logos af sin egen Substants ved Forvandling havde dannet sig et Legeme eller, efter den ene

Digitized by Google

Side af sit Væsen, med Opgivelse af Uforanderligheden og ved et Affald fra sin Natur, forvandlet sig til Kjød og Knokler og Haar og til det hele Legeme, samt at til den saaledes opstaaede og saaledes beskafne Christi Menneskenatur det ikke dertil Forvandlede og Uforanderlige i Logos, hans Aand, hans guddommelige Side eller Guddom, var traadt i det samme Forhold som til det gamle Testamentes Propheter. S. Ancor. n. 75. Pan. hæres. 77 n. 2. 14—18. 26. 29, saavelsom Athanasius's Brev til Biskop Epiktet af Corinth, om hvilket Epiphanius antog, at det var skrevet mod apollinaristiske Vranglærere, og som han derfor har optaget i Pan. hæres. 77 (n. 3—13), og den samme alexandrinske Biskops to Bøger mod Apollinaris; sml. navnlig *a*) med det første af de tre anførte Steder af den længere Bekjendelse især Stedet *ὅσα τοιαυτα οὑτοι* (Hæretikerne, som paastaa, at Herren ikke har paataget vort Kjød, men et derfra forskjelligt, at han har havt andre Negle, andet Kjød, andre Haar end vi) *λεγουσιν, κἀν μυρια ἐπεκεινα τουτων κακως ὑπονοησωσιν, οὐκ ἀνατρεψουσιν την πατρικην ἡμων πιστιν την τῃ ἀληθειᾳ Χριστον καταγγελλουσαν· ἐγεννηθη γαρ Χριστος ἐν σαρκι κατ' ἀληθειαν ἀπο Μαριας της ἀειπαρθενου δια πνευματος ἁγιου* Pan. hæres. 77 n. 18 (sml. endnu desuden n. 26), fremdeles de Spørgsmaal, som Epiphanius i sin Samtale med den af Apollinaris i Antiochien til Biskop viede Apollinarist Vitalis (Pan. hæres. 77 n. 20. 22 seq.), der, ligesom hans Mester, negtede, at Christus ogsaa havde havt en menneskelig *νους* og dermed den fulde menneskelige Natur (ib. n. 23), rettede til denne: *φυσει σαρκα ὁμολογεις τον Χριστον εἰληφεναι; — ἀπο Μαριας της ἁγιας παρθενου ἀνευ σπερματος ἀνδρος και δια πνευματος ἁγιου;* (ib. n. 22), endelig følgende Ord af den fra det meletianske Schismas Historie bekjendte Biskop Paulinus af Antiochien, en Modstander af Vitalis, i hans af Epiphanius ib. n. 21 og

Digitized by Google

meddelte Troesbekjendelse: *ού κατα τους άσεβεστατους τους λεγοντας, μεταβολην αύτου πεπονθεναι, άλλ' ότι δι' ήμας άνθρωπος γεγονεν, έκ τε γης άγιας παρθενου και πνευματος άγιου γεννηθεις*, — *b*) med det andet især Stederne *άλλ' αύτος ό λογος σαρξ γενομενος, ού τραπεις του είναι σαρξ, ού μεταβαλων την θεοτητα είς άνθρωποτητα* Ancor. n. 75, *άρα γε ούκ ήλαττωθη έλθων ό λογος, άλλ' έμεινεν έν τη ίδια άτρεπτῳ φυσει· ού γαρ λαβων την σαρκα τροπην ύπεστη* Pan. hæres. 77 n. 26, og *κάν τε γαρ είπη· ό λογος σαρξ έγενετο, ούκ ότι ό λογος έτραπη είς σαρκα και γεγονεν ό λογος σαρξ ή ή θεοτης μετεβληθη είς σαρκα κ. τ. λ.* ib. n. 29, — og endelig *c*) med det tredje især de to Steder *ούκ έν άνθρωπῳ οίκησας, ώς είωθεν έν προφηταις λαλειν, κατοικειν τε έν δυναμει και ένεργειᾳ* Ancor. n. 75 og *ούχ ώς έν άνθρωπῳ οίκησαντα, άλλ' αύτον όλον ένανθρωπησαντα* Pan. hæres. 77 n. 29, saavelsom ogsaa de to Steder *πως χριστιανοι θελουσιν όνομαζεσθαι, οί λεγοντες είς άνθρωπον άγιον ώς έπι ένα των προφητων έληλυθεναι τον λογον κ. τ. λ.* Pan. hæres. 77 n. 4 og *περι δε του φανταζεσθαι τινας και λεγειν, ότι ώσπερ έφ' έκαστον των προφητων έγενετο, ούτω και έπι ένα τινα άνθρωπον έκ Μαριας ήλθεν ό λογος* Pan. hæres. 77 n. 12, hvilke sidste Steder tilhøre Athanasius's Brev til Epiktet. Ogsaa Udtrykket *έν σαρκι* i det tredje Led af den længere Bekjendelse (*παθοντα δε τον αύτον έν σαρκι*) er rettet mod apollinaristisk Vranglære. Nogle af Apollinarius's Disciple lærte nemlig, at ogsaa Christi Guddom havde lidt, at Gud, at Logos havde lidt og var opstanden, en Lære, som med Nødvendighed følger af den Antagelse, at Christi Menneskenatur er consubstantiel med Logos's Guddom og stammer fra dens Væsen, idet Logos af sin egen Substants ved Forvandling havde dannet sit Legeme. Imod denne Lære gjøre Epiphanius

Digitized by Google

og Athanasius gjældende, at Christus efter Skriften havde lidt, var død og opstanden σαρκι, δια Θεου ἐν σαρκι; s. Ordene εἰ γαρ ἀπεθανε Χριστος ὑπερ ἡμων και οὑτως ἀπεθανεν, οὐκ ἡ θεοτης ἀπεθανεν, ἀλλ' ἀπεθανεν ἐν σαρκι κατα το εἰρημενον· θανατωθεις σαρκι, ζωοποιηθεις δε τῳ πνευματι· και παλιν· Χριστου παθοντος ὑπερ ἡμων σαρκι Epiph. hæres. 77 n. 32 og fremdeles Stederne πως οὐν λεγετε· ὁ θεος ὁ δια σαρκος παθων και ἀναστας — καιτοι της γραφης διδασκουσης, ὁτι δια θεου ἐν σαρκι αὐτου το παθος γεγονε και οὐχι θεος δια σαρκος ἐπαθεν contr. Apoll. II n. 11 T. I p. 949 ed. Montf. og ἀρκει δε πιστευσαι τοις γεγραμμενοις, ὡ φησιν — ὁ Πετρος —· Χριστου οὐν παθοντος ὑπερ ἡμων σαρκι κ. τ. λ. ib. II n. 19 p. 955 og sml. endnu ib. II n. 13 p. 950 og II n. 14 p. 951 [85]).

Beskyldninger mod den orthodoxe Lære om Christi Menneskenatur bekjæmpes af Epiphanius 1) i Ordene εἰς μιαν συνενωσαντα ἑαυτου ἁγιαν τελειοτητα τε και θεοτητα (εἱς γαρ ἐστι κυριος Ἰησους Χριστος και οὐ δυο, ὁ αὐτος θεος, ὁ αὐτος κυριος, ὁ αὐτος βασιλευς), saavelsom ogsaa i Ordene ἀλλ' εἰς ἑαυτον σαρκα ἀναπλασαντα εἰς μιαν ἁγιαν ἑνοτητα og 2) i Ordene χωρις ἁμαρτιας. De to første Steder ere nemlig rettede mod den apollinaristiske Bebrejdelse for, at den orthodoxe Lære, at Christi Menneskenatur

---

[85]) Ogsaa de Nicænum tilhörende antiarianske Ord φασκοντας εἰναι τρεπτον ἢ ἀλλοιωτον τον υἱον του θεου i de til den længere Bekjendelse tilföjede Anathematismer kunde foruden mod Arianismen ogsaa være rettede mod Apollinarismen, efter hvilken Guds Sön var τρεπτος και ἀλλοιωτος. S. f. Ex. Stederne οὑτοι δε (Apollinaristerne) ἀλλοιωσιν του λογου φανταζονται Ath. contr. Apoll. I n. 2, την ἀτρεπτον και ἀναλλοιωτον ὁμοουσιοτητα εἰς παθος καθελκοντες και ἐξ ἀναστασεως ὁμολογουντες, p. s. St. II n. 12 og ἐμεινεν (ὁ Λογος) ἐν τῃ ἰδιᾳ ἀτρεπτῳ φυσει· οὐ γαρ λαβων την σαρκα τροπην ὑπεστη Pan. hæres. 77 n. 26.

Digitized by Google

var en fuldstændig, af Legeme, Sjæl og (menneskelig) *νους* bestaaende, ophævede Christi Persons Enhed, førte til to Personer, et blot Menneske og Logos's Guddom, af hvilke denne kun stod i meget løs Forbindelse med hint; og Ordene *χωρις ἁμαρτιας* ere rettede mod den Beskyldning, at af den orthodoxe Antagelse af en menneskelig *νους* i Christus nødvendig fulgte, at han ikke havde været uden Synd, da den menneskelige *νους* ikke var fri for ond Begjærlighed. Sml., hvad den første Bebrejdelse angaar, Ordene: *εἰτα φασιν — οὐ — οἷον τε ἦν τελειον ἀνθρωπον αὐτον γενεσθαι — ὁτι δυα τελεια ἑν γενεσθαι οὐ δυναται* Ath. contr. Apoll. I n. 2 *συκοφαντουντες λεγετε, ἡμας δυο λεγειν υἱους* p. s. St. I n. 21 og *και οὑτος ἀν λεγοιτο τελειος θεος και τελειος ἀνθρωπος ὁ Χριστος — (οὐ) μην ὡς δυο τελειοτητων κατα διαιρεσιν ὁμολογουμενων* p. s. St. I n. 16, saavelsom ogsaa Stederne *ὁ αὐτος θεος, ὁ αὐτος ἀνθρωπος — συνδυναμωσας σωμα γηϊνον τῃ θεοτητι, εἰς μιαν δυναμιν ἡνωσεν, εἰς μιαν θεοτητα συνηγαγεν· εἰς ὢν κυριος, εἰς Χριστος, οὐ δυο Χριστοι οὐδε δυο θεοι* Ancor. n. 81, *και ἐαν εἰπωμεν τελειως, οὐ δυο Χριστους ἐχομεν, οὐ δυο βασιλεας, υἱους θεου, ἀλλα τον αὐτον θεον, τον αὐτον ἀνθρωπον* Pan. hæres. 77 n. 29 og *ἀλλα πιστευοντας τελειως την Χριστου ἐνανθρωπησιν, τελειον θεον, τελειον τον αὐτον ἀνθρωπον — οὐ δυο ὀντα, ἀλλ' ἑνα Κυριον, ἑνα Θεον, ἑνα βασιλεα, ἑνα ἀρχιερεα, Θεον και ἀνθρωπον, ἀνθρωπον και Θεον, οὐ δυο, ἀλλα ἑνα, συνενωσαντα οὐκ εἰς συγχυσιν κ. τ. λ.* Pan. hæres. 78 n. 24, og med Hensyn til den sidste Beskyldning Ordene: *εἰτα φασιν* (Apollinaristerne) — *οὐ — οἷον τε ἦν τελειον ἀνθρωπον αὐτον γενεσθαι, ὁπου γαρ τελειος ἀνθρωπος, ἐκει και ἁμαρτια, και ὁτι δυο τελεια ἑν γενεσθαι οὐ δυναται, ἐπει ἐσται και ἐν Χριστῳ ἡ ἐν ἡμιν μαχη της ἁμαρτιας, και ἐσται αὐτῳ χρεια του*

Digitized by Google

καθ' ἡμας καθαρισμου κ. τ. λ. Ath. contr. Apoll. I n. 2, saavelsom fremdeles Ordene: *πως ουν επεδημησεν ὁ σωτηρ; — ἡ ὡς βδελυξαμενος τον ἁπαξ ἁμαρτησαντα νουν, ἡ ὡς δεδοικως, μη και αὐτος μετοχος γενηται της ἁμαρτιας, εἰ τελειος γενηται ἀνθρωπος, θεος ὢν,* p. s. St. I n. 14, Ordene: *ἀλλα λεγετε· εἰ παντα ἐλαβε, παντως δηπου και τους ἀνθρωπινους λογισμους εἰχεν· ἀδυνατον δε ἐστιν ἐν λογισμοις ἀνθρωπινοις ἁμαρτιαν μη εἰναι· και πως ἐστι χωρις ἁμαρτιας ὁ Χριστος;* p. s. St. II n. 6 og Ordene: *και παλιν λεγετε· και πως δυναται ἡ ἐν συνηθειᾳ της ἁμαρτιας γενομενη φυσις και την διαδοχην της ἁμαρτιας διαδεξαμενη χωρις ἁμαρτιας εἰναι* p. s. St. II n. 8 (sml. endnu de tre ovenfor S. 135 f. anførte Steder af Pan. hæres. 77 n. 27 og 35 og 78 n. 24, hvor vi træffe Udtrykket *χωρις ἁμαρτιας* hos Epiphanius selv). Muligt er det, at ogsaa Ordene *οὐκ ἀπο σπερματος ἀνδρος οὐδε ἐν ἀνθρωπῳ, ἀλλ' εἰς ἑαυτον σαρκα ἀναπλασαντα εἰς μιαν ἁγιαν ἑνοτητα· οὐ καθαπερ ἐν προφηταις ἐνεπνευσε τε και ἐλαλησε και ἐνεργησεν, ἀλλα τελειως ἐνανθρωπησαντα* ikke saa meget skulle benegte den ovenfor S. 137 f. anførte Vildfarelse hos nogle Apollinarister, som meget mere imødegaa en virkelig eller mulig apollinaristisk Beskyldning mod Læren om den menneskelige Naturs Fuldstændighed i Christus: den Beskyldning nemlig, at ved denne Lære Logos i Christus ikke kunde staa i nogen væsentlig nøjere Forbindelse med hans Menneskehed end den, hvori han havde staaet med de gammeltestamentlige Propheter, eller meget mere, at han ved hin Lære maatte staa væsentlig i det samme Forhold til Jesu menneskelige Person som det, hvori han havde staaet til Propheterne, at man derved i Jesus Christus kun fik et blot Menneske, i hvem Logos havde boet og virket paa lignende Maade, som i den gamle Pagtes gudbegejstrede Mænd, eller, med eet Ord, Beskyldningen for Ebjonitisme, Samosa-

Digitized by Google

tenisme og Photinianisme. Og vi maa afgjort give denne Opfattelse af de anførte Ord i den længere Bekjendelse Fortrinnet fremfor den anden, fordi den unegtelig er den simpleste og den, der bedst passer til Contexten (Ordene *οὐκ ἀπο σπερματος ἀνδρος — τελειως ἐνανϑρωπησαντα* følge paa den Sætning, at Christus har paataget et fuldstændigt Menneske o. s. v., og til *οὐδε ἐν ἀνϑρωπῳ* slutte sig som Modsætning Ordene *ἀλλα εἰς ἑαυτον σαρκα ἀναπλασαντα εἰς μιαν ἁγιαν ἑνοτητα*), og fordi de to i det Foregaaende for den anden Opfattelse citerede Steder af Epiphanius aabenbar bedre opfattes som Tilbagevisninger af den anførte apollinaristiske Bebrejdelse (som meget let kunde slutte sig til den Beskyldning, at Christi Person ved den orthodoxe Anskuelse faldt fra hinanden i to Personer, ja som nødvendig maatte slutte sig til denne Beskyldning), idet ogsaa med Hensyn til dem, især med Hensyn til Stedet i Pan. hæres. 77 n. 29, Sammenhængen afgjort taler for denne Anskuelse, medens der hos Epiphanius selv ikke findes andre Steder, hvor der berettes om den ovenfor anførte Vranglære af en Del af Apollinaris's Tilhængere, og hvor den bliver bestridt. I Ordene *οὐδε ἐν ἀνϑρωπῳ, ἀλλ' εἰς ἑαυτον σαρκα ἀναπλασαντα* (sml. ogsaa det foregaaende *λαβοντα*) synes Epiphanius at have villet imødegaa en Misforstaaelse, som staar i nær Berørelse med den netop omtalte apollinaristiske Bebrejdelse, den Misforstaaelse nemlig, at Logos ikke skulde have antaget den menneskelige Natur, men forenet sig med et færdigt Menneske. Sml. Stedet *ἱνα μη τινες νομισωσιν, ὁτι πρωτος ἀνϑρωπος ἠν, και ἠλϑε Χριστος εἰς ἀνϑρωπον, δια τουτο Λογον πρωτον ἐταξε το ϑειον εὐαγγελιον, εἰτα την σαρκα ὡμολογησεν, ὁτι ὁ Λογος σαρξ ἐγενετο, ἱνα δειξῃ πρωτον Λογον ἀπ' οὐρανων ἐλϑοντα, εἰς ἑαυτον δε ὑποστησαντα την σαρκα ἀπο της μητρας της ἁγιας παρϑενου και πασαν την ἐνανϑρω-*

Digitized by Google

πηϭιν τελειως εἰς ἑαυτον ἀναπλαϭαμενον Pan. hæres. 77 n. 29. Ligesaa synes Epiphanius i det foran Ordene *οὐδε ἐν ἀνθρωπῳ κ. τ. λ.* gaaende Udtryk *οὐκ ἀπο ϭπερματος ἀνδρος* at have villet imødegaa den mulige Indbildning, at Antagelsen af en fuld menneskelig Natur i Christus skulde have til sin Consekvents Mennesket Jesu Tilbliven paa Avlingens sædvanlige Vej.

b) Mod den origenistiske Benegtelse af Christi (og de Troendes) Opstandelseslegemes Identitet med det Legeme, som de havde havt før sin Død, er det til *και ἀναϭταντα και ἀνελθοντα εἰς τους ὀυρανους* og til *ἐρχομενον ἐν δοξῃ κριναι ζωντας και νεκρους* Tilføjede *ἐν αὐτῳ τῳ ϭωματι* rettet [86]). S. Ancor. n. 83. 89 og 92 fgg. og sml. især

---

[86]) Disse Ord oversættes af Petavius (samt af den latinske Oversætter af Binghams Origines, Grischov) „*eum eodem corpore*". Tilsyneladende urigtig. Det synes nemlig, som om de (med Montfaucon, der gjengiver de samme Ord i Athanasius's *ἑρμηνεια εἰς το ϭυμβολον* ved „*in ipso corpore*") maatte oversættes *i Legemet selv, i selve Legemet, netop i Legemet, i Legemet* (ikke i Sjælen; eg. *i det selv, Legemet*), og som om Ordene, hvis Petavs Oversættelse skulde være rigtig, maatte lyde *ἐν τῳ αὐτῳ ϭωματι*. Forholdt det sig virkelig saaledes, saa vilde *ἐν αὐτῳ τῳ ϭωματι* ikke være rettet imod de i Texten omtalte Origenister, men imod de Kjættere, som paastode, at ikke Legemerne, men kun Sjælene vilde opstaa, Kjættere, som Epiphanius ligeledes omtmelder og bestrider i Ancoratus (s. Ordene: *Ἀλλα και οἱ ἐκ των αἱρεϭεων ὁρμωμενοι ἀδελφα τουτοις ᾀδουϭιν και ϭυνῳδα της ἀπιϭτιας· ἐν τῳ τινας μεν αἱρετικων λεγειν, οὐ ϭωματος, ἀλλα ψυχης ἀναϭταϭιν εἰναι* i Anc. n. 87 og hele dette n.), og som han vel i Ordene *και παλιν ἀναθεματιζομεν τους μη ὁμολογουντας ἀναϭταϭιν νεκρων* i Slutningen af den Anathematisme, som han har tilföjet til den længere Bekjendelse, har havt for Öje. Epiphanius's *ἐν αὐτῳ τῳ ϭωματι* kunde da sammenlignes med (det antignostiske) *ἐνϭαρκον* i de Ord, som Irenæus i sin förste Relation af Troesregelen, adv. hæres. 1, 10, 1, bruger om Christi Himmelfart: *και την ἐνϭαρκον εἰς τους οὐρανους ἀναληψιν του ἠγαπημενου Χριϭτου Ἰηϭου του κυριου ἡμων*. Men Petavs Oversættelse udtrykker alligevel, hvad Epiphanius har ment med *ἐν αὐτῳ τῳ ϭωματι*. Disse Ord kunne og maa nemlig have Meningen *i det samme Legeme*. At

Ordene *ὡς και προσφατως παλιν ἀκουομεν τινων των τα πρωτεια δοκουντων και Θηβαϊδι και ἀλλων ἀλλοθι*

---

de kunne have den, erfare vi af Ordene *ἀπιστων ἐστι τό εἰπεῖν ὁλως· οὐκ ἀνεστη· ἠ και κακοπιστων ἐστι το εἰπειν· οὐκ αὐτο το κοιμηθεν ἀνεστη· πιστων δε ἐστι το εἰπειν, ὁτι αὐτο το σωμα ἀνεστη* i Ancor. n. 92 og af Ordene *αὐτο τό σωμα ἀληθινως, αὐτην την σαρκα, αὐτην την ψυχην, αὐτα τα παντα, οὐκ ἀλλο τι παρα το ὀν σωμα, ἀλλ' αὐτο το ὀν ἐνδυναμωσας* i Opsatsen om Incarnationen i Pan. hæres. 20. Paa det förste Sted fordrer nemlig den Modsætning, hvori klarligen *αὐτο το σωμα ἀνεστη* staar til *οὐκ αὐτο το κοιμηθεν ἀνεστη*, at hine Ords Mening er: *det samme Legeme stod op*, og paa det andet vise Ordene *οὐκ ἀλλο τι παρα το ὀν σωμα intet Andet end, uden det virkelige Legeme* (det sande rette Legeme, som Christus havde havt, medens han levede paa Jorden), at *αὐτο το σωμα* er det samme (sande, virkelige) Legeme (som Christus havde baaret under sin jordiske Vandring). Sml. ogsaa endnu Steder, som *ἐν τοις μη ἀρνουμενοις ἀναστασιν της ἡμων σαρκος, ἀλλα πιστευουσιν, ὁτι αὐτο το σπειρομενον ἐν τη γη ἐξεγερθησεται* Ancor. n. 91, *οὐκ αὐτο το σπαρεν, ἰδιον αὐτου σωμα, τουτεστιν ὁ κοκκος ἀνεστη; ἠ ἑτερον ἠν το ἐξ αὐτου μετα το τριημερον ἀνασταν ἐκ του μνημειου;* ib. n. 92, — *ἀλλ' ἐδειξε* —, *ὁτι οὐκ ἀλλο ἠν το ἀνασταν, οὐδε ἀπ' αὐτου ἑτερον φυεν, ἀλλ' αὐτο το πεπονθος ἀπαθες και αὐτος ὁ πεσων κοκκος ἀναστας* ib. n. 93 og *ἐαν τις εἰπη* — *το* — *ἡμων* (*σωμα*) *οὐκ αὐτο ἐγειρεται, ἀλλ' ἀντ' αὐτου ἑτερον* ib. n. 94, saavelsom ogsaa det ovenfor S. 92 og 98 af „Expos. fid." n. 14—18 og af Opsatsen om Incarnationen i Pan. hæres. 20 Meddelte. — At *ἐν αὐτῳ τῳ σωματι* maa være *i det samme Legeme*, fremgaar deraf, at disse Ord, som man kan se af deres Lighed med den Del af de nylig anförte Steder, der tilhörer Ancoratus, aabenbart staa i Relation til hele det Afsnit i dette Skrift, hvori Epiphanius bestrider dem, der negtede Opstandelseslegemets Identitet med det jordiske. Naturligvis er *ἐν αὐτῳ τῳ σωματι* grammatisk kun *i selve Legemet* og ikke *i det samme Legeme*. At Ordene dog have Meningen *i det samme Legeme* har sin Grund deri, at Epiphanius ved *το σωμα* ikke tænker paa Legemet i og for sig „in abstracto" og i Almindelighed, men paa et concret, bestemt Legeme, paa Christi Legeme, og det paa det Legeme, som Christus havde, medens han levede paa Jorden, og som blev korsfæstet og begravet.

Man kunde ogsaa falde paa den Tanke, at Ordene *ἐν αὐτῳ τῳ σωματι* vare rettede imod Apollinarismen, i hvilket Tilfælde

Digitized by Google

κλιματι τα ὁμοια τοις Ἱερακιταις φρονουντων και λεγοντων, ἀναστασιν μεν ἡμετερας σαρκος, οὐ ταυτης

Epiphanius's længere Bekjendelse ligeledes ikke vilde indeholde noget antiorigenistisk Element. Den apollinaristiske Lære om Christi Legemes Consubstantialitet med hans (og med Faderens og Aandens) Guddom, om at Logos havde forvandlet en Del af sig selv til et Legeme, til Kjöd, og at Christi Legeme, hans Kjöd derfor var et guddommeligt og himmelsk og et, som han havde bragt med sig fra Himmelen, maatte eller ialfald kunde före paa gnostisk-doketiske Forestillinger om Christi Födsel, Lidelse, Död, Opstandelse og hele hans jordiske Levnetslöb overhovedet, ligesom ogsaa om hans Gjenkomst til Dommen. Dette udtales derfor ogsaa allerede af Athanasius i hans to Böger mod Apollinaris (s. Ordene ὡστε ἡ την θεοτητα του λογου εἰς μεταπτωσιν σαρκος φανταζεσθαι, ἡ την οἰκονομιαν του παθους και του θανατου και της ἀναστασεως ὡς δοκησιν νομιζειν contr. Apoll. I n. 3 og Ordene ἀναγκη, ὑμας ἡ την οἰκονομιαν του παθους και του θανατου και της ἀναστασεως δοκησιν λεγειν κατα Μαρκιωνα και τους ἀλλους αἱρετικους, ἡ την θεοτητα του λογου παθητην ὀνομαζειν κατα Ἀρειον και τους κατ' αὐτον p. s. St. n. 12 og sml. endnu p. s. St. n. 2 og II n. 4). Mod disse Apollinaristernes doketiske Forestillinger kunde nu Epiphanius i Tilsætningen ἐν αὐτῳ τῳ σωματι have villet fremhæve, at Christus legemlig var opstanden og faren til Himmels, og at han legemlig vilde komme igjen. Og for at han virkelig har gjort dette, kan der anföres, at ogsaa Tilsætningen ἐν σαρκι til Leddet om Christi Lidelse παθοντα δε τον αὐτον ἐν σαρκι er rettet mod Apollinaristerne (s. ovenf. S. 138 f.), og at Epiphanius paa det ovenf. S. 135 f. af Pan. hæres. 78 n. 24 anförte Sted betegner Christus i Modsætning til den apollinaristiske Lære om, at hans Legeme var et himmelsk, guddommeligt, som λαβοντα αὐτο το σωμα ἀπο Μαριας. Men jeg maa dog holde fast ved, at ἐν αὐτῳ τῳ σωματι er rettet imod Origenismen. Herfor taler, at ἐν αὐτῳ τῳ σωματι ikke vilde være nogen klar antiapollinaristisk Bestemmelse (Apollinaristerne negtede ikke, at Christi Legeme var opstanden og faren til Himmels, men kun enten at det Legeme, som var opstanden og faren til Himmels, var et sædvanligt menneskeligt Legeme, eller dog, at det var af Maria); 2) at Epiphanius's længere Bekjendelse ellers ikke indeholder nogensomhelst Bestemmelse mod apollinaristisk Doketisme, uagtet dén er saa overordentlig rig paa Bestemmelser imod Apollinarismen (anderledes forholder det sig med Athanasius's ἑρμηνεια εἰς το συμβολον); 3) at, hvis ἐν αὐτῳ τῳ σωματι var rettet imod Apollinarismen, Epiphanius's

δε, ἀλλ' ἀλλης τινος ἀντ' αὐτης Ancor. n. 83, og Ordene περι δε των δοκουντων Χριστιανων εἰναι, Ὠριγενει δε πειθομενων και την μεν των νεκρων ἀναστασιν ὁμολογουντων, σαρκος τε της ἡμετερας και σωματος του κυριου, του ἁγιου ἐκεινου του ἀπο Μαριας ἀνειλημμενου, ταυτην δε την σαρκα λεγοντων μη ἐγειρεσθαι, ἀλλ' ἀλλην ἀντι ταυτης ἐκ θεου διδοσθαι κ. τ. λ. ib. n. 89, saavelsom ogsaa de i Not. 86 anførte Steder. Af Stedet i Ancor. n. 83 erfare vi, at Epiphanius har hørt om den der omtalte Vildfarelse kort før Affattelsen af sin Ancoratus (rimeligvis af de Ægyptiere, der bade ham om Affattelsen af et Skrift om den katholske Tro og mod de nyeste Hæretikere; s. S. 49 Not. 9). Dette berettiger os til at regne den blandt de Vildfarelser, mod hvilke den anden Bekjendelse er rettet, omendskjønt den allerede var meget ældre [87]). Var den end ingen ny Vildfarelse, saa var den dog en, som ogsaa ganske nylig igjen var gjort gjeldende,

længere Bekjendelse ikke vilde indeholde nogen Bestemmelse imod den origenistiske Vranglære om Christi og de Troendes Opstandelseslegeme, uagtet Epiphanius dog har bekjæmpet denne Vranglære temmelig udförlig i sin Ancoratus og allerede i Indledningen til dette Verk har nævnt Opstandelsen som en af de Gjenstande, han i samme vilde behandle (sml. ogsaa et Sted i hans Brev imod Antidikomarianiterne, Pan. hær. 78 n. 6, hvori Forargelse over de Dödes Opstandelse nævnes ved Siden af de apollinaristiske Vranglærdomme som en af Dagens mangfoldige Kjætterier); endelig og fornemmelig 4) at ἐν αὐτῳ τῳ σωματι baade med Hensyn til Tanke og Udtryk klarligen staar i Relation til de ovenfor S. 144 anförte Steder, som alle omhandle den omtalte origenistiske Vildfarelse.

87) Epiphanius betegner den paa det andet Sted som en Vildfarelse af Origenes, som de af ham bekjæmpede ægyptiske Hæretikere, origenistiske Munke, kun fra denne havde optaget, og paa det förste som en Vildfarelse af den omkring 300 levende af Origenes vel ikke ganske uafhængige Asket Hierax eller Hierakas og hans Tilhængere, mod hvis Vildfarelse han har rettet Pan. hæres. 67, hvor han (i n. 1 og n. 6) ogsaa omtaler og bekjæmper deres Benegtelse af Kjödets Opstandelse.

og om hvis Gjenoplivelse Epiphanius nu nylig havde hørt, efterat han, om ellers hans Vita af hans Discipel Johannes hos Symeon Metaphrastes er at fæste Lid til, tidligere havde bekjæmpet den hos Hierax og bragt denne til den Tilstaaelse, at han havde fejlet (s. det anførte Vita i Epiph. Opp. ed. Petav. II p. 341 seq.). Ogsaa ved det Anathema over Fornegterne af de Dødes Opstandelse, som vi læse i Slutningen af den længere Bekjendelse (και παλιν ἀναθεματιζομεν τους μη ὁμολογουντας ἀναστασιν νεκρων); har Epiphanius vel foruden paa de Hæretikere, som kun anerkjendte en Sjælenes Opstandelse (s. Ancor. n. 87—90), tænkt paa hine samme ægyptiske Origenisters Anskuelse, til hvilke Udtrykket ἐν αὐτῳ τῳ σωματι i anden Artikels fjerde, femte og syvende Led sigter. Polemiken mod den findes jo i det Afsnit af Ancoratus, som handler om Opstandelsen, bekjæmper Benegtelsen af den (Ancor. n. 83—102), og svarer til Anathemaet i Slutningen af den længere Bekjendelse.

c) Mod de saakaldte Antidikomarianiter, som paastode, at Maria havde efter Christi Fødsel havt ægteskabelig Omgang med Joseph, og mod hvilke Epiphanius allerede omkring 370 havde sendt en Skrivelse til Arabien, hvor de vare optraadte (han bestred dem ogsaa senere i sin Pan. hæres. 78, hvor han indrykker hin Skrivelse), er Prædikatet ἀειπαρθενος, som han i Artikelen om Christi Menneskevorden giver Maria, rettet. Dog kan Epiphanius paa samme Tid ogsaa have tilføjet dette Prædikat imod Apollinaris og hans Disciple eller imod nogle af disse sidste, da han Pan. hæres. 77 n. 36 ytrer, at Nogle havde fordristet sig til at sige, at enkelte Apollinarister opstillede den Paastand, at Maria havde efter Christi Fødsel havt ægteskabelig Omgang med Joseph, og Pan. hæres. 78 n. 1 beretter, at man sagde, at Benegtelsen af Marias bestandige Jomfrustand var udgaaet fra Apollinaris eller nogle af hans Disciple, hvilket dog endnu var ham tvivlsomt.

Digitized by Google

Forøvrigt indeholder den længere Bekjendelse foruden Polemiken mod de anførte nyeste Hæretikere for en Del ogsaa dogmatiske Bestemmelser imod den kun lidet ældre Pneumatomachisme, som ere endnu skarpere end de, vi finde i den kortere: Den Helligaand kaldes i tredje Artikels første Led *ἀκτιστον* og *πνευμα τελειον*, og i den vedhængte Anathematisme prædiceres indirekte om Ham Evighed, Uskabthed, Væsenslighed med Faderen og Sønnen og Uforanderlighed (*τους δε λεγοντας, ὁτι ἠν ποτε, ὁτε οὐκ ἠν — το πνευμα το ἁγιον, ἠ ὁτι ἐξ οὐκ ὀντων ἐγενετο, ἠ ἐξ ἑτερας ὑποστασεως ἠ οὐσιας, φασκοντας εἰναι τρεπτον ἠ ἀλλοιωτον — το ἁγιον πνευμα, τουτους ἀναθεματιζει ἡ καθολικη και ἀποστολικη ἐκκλησια*).

3.

Naar Epiphanius i de Ord, hvormed han indleder den længere Bekjendelse, videre siger, at, efterdi paa hans Tid nogle andre Hæresier efter hverandre havde indsneget sig og vare opdukkede, ikke alene de, til hvilke han skriver (*ὑμεις*), og han og hans cypriske Medbiskoper og Medpræster (*ἡμεις*), men ogsaa alle orthodoxe Biskoper og (overhovedet) hele den katholske Kirke tilsammen, overensstemmende med Apostlenes og de nicænske Fædres Tro, som er udtalt i den første, kortere Daabsbekjendelse, af dem, som kom til den hellige Daab, og ogsaa af Andre fordrede Aflæggelse af den anden længere: saa kan han umulig have ment, at denne Bekjendelses Aflæggelse dengang virkelig af alle rettroende Biskoper og i hele den katholske Kirke er bleven fordret af Baptizanderne og Andre. Af et saadant i og for sig højst usandsynligt Faktum findes nemlig intet Spor. Meget mere kan Epiphanius's Mening kun have været den, at alle orthodoxe Biskoper og hele den katholske Kirke skulde lade Baptizanderne og Andre aflægge hans længere Bekjendelse, og

Digitized by Google

at han nærede den sikre Forventning, at dette vilde ske, idet den udtrykte deres Tro, ligesom den da svarede til den i hans første kortere Bekjendelse udtalte apostoliske og nicænske Tro, som jo var den hele rettroende katholske Kirkes. Dette fremgaar tydeligt af, at Epiphanius siger, at de, til hvem han skriver, lade Baptizanderne og Andre aflægge den (ὑμεις — λεγομεν), medens han jo aabenbart her først meddeler dem den, for at de skulle lade den aflægge. Han havde altsaa bestemt sin anden Bekjendelse for hele den katholske Kirke og ventede, at denne vilde antage den. Dette kan ikke overraske os saa særdeles, naar vi kjende hans overordentlige Anseelse i Kirken (s. Side 81 Not. 32) og hans levende Bevidsthed derom samt hans høje Selvfølelse, som forledede ham til de bekjendte Indgreb i Johannes af Jerusalems og Chrysostomus's Rettigheder. Virkelig er jo, om end ikke hans anden længere, saa dog hans første kortere, vistnok ikke fra ham selv hidrørende, men dog i hans Diøces brugte (s. S. 74 ff. og S. 77 ff.), Daabsbekjendelse senere bleven hele den orthodoxe katholske Kirkes Bekjendelse og alle orientalske Kirkers Daabsbekjendelse. Indicativet λεγομεν har Epiphanius brugt i Stedet for Conjunctivet λεγωμεν, for at udtrykke sin sikre Forventning om, at det vilde ske, som skulde ske [88]).

[88]) Epiphanius har forövrigt udtalt sig om den kortere Bekjendelse paa samme Maade som om den længere. Naar han nemlig i Slutningen af Indledningsordene til den siger: ἀλλα και διδασκειν (ὀφειλετε ἑκαστον των κατηχουμενων των μελλοντων τῳ ἁγιῳ λουτρῳ προσιεναι) ῥητως, ὡς παντων ἡ αὐτη μητηρ, ὑμων τε και ἡμων (διδασκει αὐτον), το λεγειν: saa udsiger han, at den hele Kirke lærer Baptizanderne Ord til andet at aflægge den kortere Bekjendelse ved Daaben. Da Kirken dengang, Epiphanius skrev, ikke gjorde dette, saa kan han med sine Ord kun have villet udtrykke den sikre Forventning, at den vilde gjöre dette, en Forventning, der for den österlandske Kirkes og for en Del ogsaa den vesterlandskes Vedkommende heller ikke har

Digitized by Google

4.

Endelig kan man endnu spørge, i hvilke Tilfælde efter Epiphanius's Mening den kortere Bekjendelse, og i hvilke den længere skulde bruges. Svaret paa dette Spørgsmaal er let. Epiphanius maa have ment, at den længere skulde bruges ved saadanne Katechumeners Daab, som forhen havde været Tilhængere af en af de i det sidste Aarti opkomne Hæresier, mod hvilke den specielt er rettet, og navnlig altsaa Tilhængere af Apollinarismen, som dengang allerede var temmelig udbredt, især i Epiphanius's Nærhed (Antiochia var dens Hovedsæde og Hovedudgangspunkt), eller som dog kunde mistænkes for at være Tilhængere af en af disse Hæresier, medens man i alle andre sædvanlige Tilfælde havde at anvende den kortere. Men at paa hin Tid En, der kom til den katholske Daab, virkelig kunde være smittet af de Hæresier, mod hvilke Epiphanius's længere Bekjendelse er rettet, var slet intet Utænkeligt. Dengang plejede jo, som bekjendt, mange Voxne, som vilde indtræde i den christne Kirke, i Aarevis at staa paa et af de første af de tre Trin, hvori Katechumenatet siden det fjerde Aarhundredes Begyndelse formede sig, og at opsætte sin Daab til en senere Tid eller endog til sit Livs Ende; og ligesaa lode dengang, som ligeledes bekjendt, mange christelige Forældre sine Børn vedvarende forblive i de to første Katechumenclasser, idet de af lignende Grunde udsatte deres Daab saa længe, indtil de med en større Aldersmodenhed vilde have opnaaet en større Ro og Fasthed, eller de lode dem af religiøs Ligegyldighed ikke døbe. Et fremragende Exempel paa det første Slags af saadanne Katechumener er Constantin den Store, paa det andet den hellige Augustin (s. Aug. Conf. 1, 11). Mange Katechumener af det første Slags,

---

skuffet ham. At indskrænke Kirkens *διδασκειν τους βαπτιζομενους ῥητως το λεγειν* til den kortere Bekjendelses Indhold gaar ikke an. Ordene *ῥητως το λεγειν* tillade det ikke.

hvilke, saavelsom de af det andet Slags og alle Katechumener overhovedet, ifølge Tidens Sprogbrug allerede bleve betegnede som Christne [89]), idet dette Ord brugtes i en videre, uegentlig Betydning, kunde nu, da de plejede at modtage Privatundervisning i Christendommen (s. Neander, Kirchengesch. I, 2 S. 534 fg.) og ved samme kunde faa en levende Interesse for og ogsaa en vis Forstand paa den christelige Lære og specielt de Stykker af den christelige Tro, hvorom de daværende Lærestridigheder drejede sig [90]), blive de Hæretikeres Disciple, mod hvilke Epiphanius rettede sin længere Bekjendelse, eller paa anden Maade komme i Berørelse med dem og derved antage deres Meninger eller dog faa en Tilbøjelighed til dem, men derpaa senere melde sig til Daaben i den orthodoxe katholske Kirke. Og paa lignende Maade kunde det gaa med de unge Katechumener, hvis Daab blev opsat af deres Forældre, ja det maatte endog gaa saaledes med dem, naar deres Forældre selv vare eller bleve Tilhængere af hine Hæretikere og senere traadte over eller tilbage til den katholske Kirke. Og ogsaa med saadanne Katechumener, som ikke selv opsatte sin Daab, eller hvis Daab ikke blev opsat af deres Forældre, kunde, da Katechumenatet dengang, som bekjendt, ofte varede meget længe (s. Bingham, p. d. anf. St. IV p. 7 seqq. og Höfling, p. d. anf. St. S. 95 ff.), det samme være Tilfældet. De kunde først være hine Hæretikeres Katechumener og dernæst vende sig til den katholske Kirke og begjære Daaben i den, eller som den katholske Kirkes

---

[89]) De bleve Χριστιανοι „Christiani" ved „signatio" eller „manuum impositio", Katechumenatets förste liturgiske Act, som derfor ogsaa blev betegnet som Χριστιανον ποιειν, „Christianum facere"; s. Höfling, p. d. anf. St. p. 321 ff. og 302 ff. og sml. B. II H. 4 S. 522.

[90]) Nogle af dem kunde let just derfor nære höj Interesse for Læren og lægge megen Vegt paa den, fordi deres Lyst til den Selvfornegtelse, som det christelige Liv fordrede, var meget ringe.

Digitized by Google

Katechumener komme i Berørelse med dem og mere eller mindre blive smittede af deres Hæresi, men alligevel ville døbes i den katholske Kirke, eller endelig kunde deres Forældre høre til et af hine hæretiske Partier og derfor overgive dem til det for at undervises, men under denne Undervisningstid vende sig til den katholske Kirke, og som Følge heraf lade dem gaa over til denne Kirkes Undervisning. I alle disse Tilfælde, det næstsidste undtaget, kunde den katholske Kirke vel sikre sig allerede ved ny Undervisning, men dog i det Mindste under visse Omstændigheder, for at være ganske sikker, holde det for nødvendigt, at fordre Aflæggelsen af en Daabsbekjendelse, hvori specielle Bestemmelser imod hine Hæretikere vare optagne. At Epiphanius har ment, at den længere Bekjendelse ogsaa skulde bruges ved Saadannes Gjendaab, som vare døbte af Apollinarister, lader sig ikke antage, da han neppe vil have fordret, at saadanne Døbte skulde døbes igjen. I det Mindste blev dette forbudt af Conciliet i Constantinopel 381 i den syvende Canon.

Naar Epiphanius desuden ogsaa bestemmer den længere Bekjendelse for Ikkebaptizander, saa tænker han vel paa Saadanne, som havde modtaget Daaben hos de hæretiske Partier, mod hvilke hans Symbol specielt er rettet, og nu vendte sig til den katholske Kirke, saavelsom ogsaa paa Saadanne, som formedelst sin Tilbøjelighed til de Hæresier, som hans Symbol specielt bekjæmper, vare udelukkede af denne og nu igjen ønskede at blive optagne i den. Hine skulde før sin Overgang til den katholske Kirke aflægge den, enten fordi den Daabsbekjendelse, som de havde aflagt hos Hæretikerne, havde indeholdt noget Hæretiskt, eller dog kunde mistænkes for at have gjort dette, eller endelig fordi man overhovedet fandt det passende, at de gjentoge hele Daabsbekjendelsen. Disse skulde i den gjentage sin Daabsbekjendelse i dens sande, orthodoxe Mening.

Digitized by Google

Vi kunne forøvrigt til de Baptizander og Døbte, som skulde aflægge Epiphanius's anden Bekjendelse, ogsaa regne dem, der hidtil havde været Pneumatomacher, da denne Bekjendelse for en Del endnu skarpere end den første imødegaar Pneumatomachismen og udtaler et Anathema over Pneumatomacherne (s. ovenfor S. 66 og 69).

EXCURS II.

Om den Athanasius af Alexandrien tillagte Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον.

Indhold.

Indledning. Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον samt Montfaucons „Monitum" til samme. (Ἑρμ. εἰς το συμβ. har hidtil været aldeles overseet). Hvorfor Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον maa behandles i den förste Del af dette Arbejde og i et Excurs til Afhandlingen om Epiphanius's to Daabsbekjendelser. De Spörgsmaal, som ere at besvare i dette Excurs, og den Orden, hvori de ere at besvare. — I. 1. Det Symbol, som udlægges i Ἑρμ. εἰς το συμβ., er ikke „Symbolum, quod vocatur, Apostolorum" (Montf.), men (det gamle, egentlige) Nicænum. Om Brugen af Navnet Συμβολον samt Navnene Πιστις og Ἐπαγγελια της πιστεως, Ὁμολογια og Συνταγη i den græske Kirke paa Bekjendelsesgebetet. 2. Udlæggelsen af Nicænum i Ἑρμ. bestaar dels i saadanne Tilsætninger til dette Symbol, som ere rettede mod Hæresier, der vare opdukkede efter 325 eller dog paany vare fremtraadte efter dette Tidspunkt, dels i saadanne Tilsætninger til samme, som ere tagne af den almindelige kirkelige Daabsbekjendelse, væsentlig vel saaledes, som den har lydt i den Menighed, som Ἑρμ.'s Forfatter har tilhört. Dog bliver Nicænum i Ἑρμ. ikke blot udlagt efter den almindelige kirkelige Daabsbekjendelse, men ogsaa fuldstændiggjort af samme, hvorved Forfatteren ligeledes vel væsentlig fulgte sin egen Kirkes Daabssymbol. Hvad der gjælder om Ἑρμ. εἰς το συμβ., det gjælder ogsaa om den med samme saa overordentlig beslægtede længere epiphaniske Bekjendelse. Ogsaa denne er en Udlæggelse af Nicænum og en Composition af dette Symbol, som danner dens Udgangspunkt og Grundlag, af en Række antihæretiske Tilsætninger, der hidröre fra Epiphanius og ere rettede mod efternicænske eller i den efternicænske Tid paany fremtraadte Kjætterier, og af en Række Tilsætninger, der ere tagne af den almindelige kirkelige Daabsbekjendelse væsentlig vel saa-

Digitized by Google

ledes som denne havde lydt i det Daabssymbol, paa hvilket Epiphanius var bleven döbt. — II. Hvad Montfaucon har gjort gjældende for den Anskuelse, at Ἑρμ. εἰς το συμβ. er et Verk af Athanasius, beviser kun, at den kan tilhöre (den sidste Del af) Athanasius's Tid. Athanasius's Stilling til Nicænum taler ikke afgjort imod, at han skulde have affattet et Symbol, som Ἑρμ. εἰς το συμβ.; dog gjör den dette betænkeligt. En Sammenligning af Ἑρμ. med Kilderne til den alexandrinske Daabsbekjendelse förer paa Grund af disse Kilders Beskaffenhed ikke til noget Resultat. Heller ikke förer en Sammenligning af de antiapollinarinistiske og antipneumatomachiske Elementer i Ἑρμ. med Athanasius's antiapollinaristiske og antipneumatomachiske Skrifter til noget sikkert Resultat. Derimod föres vi til et saadant ved en Sammenligning af Ἑρμηνεια med Epiphanius's længere Daabsbekjendelse. Slægtskabet og Differentserne imellem begge Bekjendelser. Har Epiphanius lagt Ἑρμ. εἰς το συμβ. til Grund for sin længere Bekjendelse eller har Forfatteren af Ἑρμ. lagt denne Bekjendelse til Grund for sit Symbol? Epiphanius's Forhold til Athanasius og den Omstændighed, at Ἑρμ. i Tilsætningerne til den anden Artikels andet Led er ulige simplere end Epiphanius's længere Bekjendelse, kunde tale for, at det Förste bar været Tilfældet; men 1) deraf, at den længere epiphaniske Bekjendelse er ganske og aldeles fremvoxen af Ancoratus, medens Ἑρμ. εἰς το συμβ. ikke kan siges at staa i et saadant Forhold til nogetsomhelst athanasiansk Skrift, 2) deraf, at i begge Bekjendelser en Bekjæmpelse af Vildfarelser forekommer, der, saavidt vi vide, ikke ere blevne bestridte af Athanasius, medens derimod Epiphanius oftere og specielt i det Skrift, hvis Slutning det længere Daabssymbol danner, til hvis Indhold det staar i den inderligste Relation, og som det resumerer i Bekjendelsesform: Ancoratus, ivrigen har kjæmpet imod dem, og endelig 3) deraf, at vi i begge Bekjendelser finde et Par Udtryk, hvoraf det ene (ἐν αὐτῷ τῷ σώματι) er specifisk epiphanisk, medens det aldrig forekommer hos Athanasius, og det andet (ἀειπαρθενος) hyppigen bruges af hin, medens det hos denne kun læses paa et eneste Sted og paa dette Sted ikke engang er kritisk sikkert — af alt dette fölger med fuldkommen Sikkerhed, at Forfatteren af Ἑρμ. maa have have lagt Epiphanius's længere Bekjendelse til Grund for sit Symbol. Men er dette Tilfældet, saa kan Athanasius ikke have forfattet Ἑρμ., da Epiphanius's længere Bekjendelse er bleven til efter Athanasius's Död. — III. Den saaledes Athanasius falskeligen tillagte Ἑρμ. εἰς το συμβ. er en fri Bearbejdelse og for en Del en Simplification af Epiphanius's længere Bekjendelse. Hensigten med denne Bearbejdelse har vel været, at gjöre den Bekjendelse, som Epiphanius just ikke vilde have brugt ved Daaben bogstaveligen, saaledes som den löd, mere brugbar til det Öjemed, hvortil Epiphanius havde bestemt den. At Ἑρμηνεια af sin Forfatter blev bestemt til Brug ved Daaben, fölger med stor Sandsynlighed deraf, at man ikke skjönner, af hvilken anden Hensigt han skulde have foretaget sin Bearbejdelse, og at Epiphanius

udtrykkelig havde bestemt sin længere Bekjendelse til Brug ved Daaben. Om den virkelig er bleven brugt ved samme, vide vi ikke, men det er ikke usandsynligt. Ἑρμηνειας Forfatter har maaske tilhört den alexandrinsk-ægyptiske Kirke. — Deraf, at han ikke har optaget Nedfarten i sin Bekjendelse, fölger med Sikkerhed, at den ikke kan have udgjort nogen Bestanddel af hans Kirkes Daabsbekjendelse og af det græske Daabssymbol overhovedet.

I den anden Del af det første Bind af den montfauconske Udgave af Athanasius's Verker p. 1278 seq. finde vi en, forunderlig nok, hidtil, saavidt jeg ved, ganske overseet [91]) Bekjendelse, som jeg tilligemed det „Monitum", som Montfaucon har forudskikket samme, her vil meddele.

---

[91]) Hverken Walch eller Hahn omtaler det i sine ofte anförte Samlinger af den gamle Kirkes Symboler, de fuldstændigste Samlinger af disse Symboler, vi have, og altsaa kan Ingen af dem have kjendt det. Walch leverer der, hvor han handler om Athanasius's Bekjendelser, p. 156—69 sml. ogsaa p. 177, kun vort saakaldte Athanasianum og Athanasius's Bekjendelse i hans Ἔκθεσις πίστεως, og omtaler desuden en i de paa Latin skrevne „libri de Trinitate", som i Haandskrifterne falskelig tillægges Athanasius, staaende, sædvanlig som et Verk af den romerske Biskop Damasus betegnet Formel (den förste af de tre Symboler, som foruden Anathematismerne eller „confessio fidei catholicæ" tilskrives Damasus), saavelsom ogsaa en Skrivelse, der udgives for at være et Svar fra Athanasius til den romerske Biskop Liberius paa en Skrivelse fra denne til ham. Hahn anförer S. 175 fg. som athanasiansk Bekjendelse kun Bekjendelsen i Ἔκθεσις πίστεως, omtaler p. 176 desuden endnu det pseudo-athanasianske Antigramma til Liberius, og gjör sammesteds ogsaa opmærksom paa den efter al Rimelighed athanasianske Skrivelse, som den i Aaret 362 af Athanasius i Alexandrien forsamlede Synode sendte til Kejser Jovianus, som paa et for Dogmehistorien mærkværdigt Dokument. Ligesaalidt har Waage i det oftere omtalte Skrift der, hvor han omtaler de Synodal- og Privatbekjendelser, i hvilke Anathemaet udtales over Apollinaristerne eller deres Vildfarelse bliver noget udförligere modsagt, p. 103—7, nævnt Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον, uagtet denne Bekjendelse ogsaa er stærkt antiapollinaristisk, og uagtet ogsaa den havde kunnet levere ham et Vidnesbyrd mod Rigtigheden af den Sætning, til hvis Gjendrivelse hele hans Skrift er bestemt: den Sætning, at Leddet „descendit ad inferna" ved Modsætningen til Apollinarismen er kommet ind i Daabsbekjendelsen. „Descensus ad inferna" mangler nemlig i Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον trods denne Bekjendelses stærkt antiapollinaristiske Charakter.

Digitized by Google

„Monitum.

Hæc fidei confessio exscripta fuit ex codice Vaticano n. 1431 membranaceo optimæ notæ et perantiquo, in quo exstant Cyrilli opera, interque illa pag. 24 comparet Athanasii nomine sequens opusculum. Initium porro hujusce id ipsum est, quod illa fidei formula ad Jovianum Augustum missa superiusque cusa tomo 1 p. 781. In subsequentibus autem liquido expenduntur Symboli quod vocatur Apostolorum articuli: non indignum sane opusculum est Athanasio, iisque compositum vocibus et clausulis, quæ Athanasii ævo obtinebant, neque leve est argumentum, quod illius solum ævi Arianorum, Pneumatomachorum, Apollinaristarum errores dilucide hic repudientur. Ex usu quoque vocis ὑποστασις pro substantia Patris videtur adscribendum Athanasio. Damnantur enim qui negant Filium ex eadem hypostasi vel οὐσιᾳ, ex qua Pater, quæ ratio loquendi post Athanasii ævum vix usurpabatur. Exstat item hæc symboli interpretatio in Cod. Reg. 2502 in charta papyracea vulgari descripto anno 1562, cujus lectiones annotamus. Et ubique adscribitur Athanasio".

Ἀθανασιου Ἀρχιεπισκοπου Ἀλεξανδρειας Ἑρμηνεια[92]) εἰς το συμβολον.

Πιστευομεν εἰς ἑνα θεον, πατερα παντοκρατορα, παντων ὁρατων τε και ἀορατων ποιητην.

Και εἰς ἑνα κυριον Ἰησουν Χριστον τον υἱον του θεου, γεννηθεντα ἐκ του πατρος[93]), θεον ἐκ θεου, φως ἐκ φωτος, θεον ἀληθινον ἐκ θεου ἀληθινου, γεννηθεντα, οὐ ποιηθεντα, ὁμοουσιον τῳ πατρι, δι' οὑ τα παντα ἐγενετο, τα τε ἐν τῳ οὐρανῳ και τα ἐπι της γης, ὁρατα τε και ἀορατα·

---

[92]) „Reg. εἰς το ἁγιον συμβολον".

[93]) „Reg. ἐκ του πατρος μονογενη, τουτεστιν ἐκ της οὐσιας του πατρος".

τον δι' ἡμας τους ἀνθρωπους και δια την ἡμετεραν σωτηριαν, κατελθοντα, σαρκωθεντα, ἐνανθρωπησαντα, τουτεστι γεννηθεντα τελειως ἐκ Μαριας της ἀειπαρθενου δια πνευματος ἁγιου, σωμα και ψυχην και νουν και παντα, ὁσα ἐστιν ἀνθρωπος, χωρις ἁμαρτιας ἀληθινως και οὐ δοκησει ἐσχηκοτα [94]·

παθοντα τουτεστι σταυρωθεντα, ταφεντα και ἀναστατα τη τριτη ἡμερα, και ἀνελθοντα εἰς οὐρανους ἐν αὐτῳ τῳ σωματι ἐνδοξως, καθισαντα ἐν δεξιᾳ του πατρος, ἐρχομενον ἐν αὐτῳ τῳ σωματι ἐν δοξῃ κριναι ζωντας και νεκρους, οὑ της βασιλειας οὐκ ἐσται τελος.

Και πιστευομεν εἰς το πνευμα το ἁγιον, το οὐκ ἀλλοτριον του πατρος και υἱου, ἀλλ' ὁμοουσιον ὀν πατρι και υἱῳ, το ἀκτιστον, το τελειον, το παρακλητον, το λαλησαν ἐν νομῳ [95]) και ἐν προφηταις και ἐν εὐαγγελιοις· καταβαν ἐπι τον Ἰορδανην, κηρυξαν ἀποστολοις, οἰκουν ἐν ἁγιοις.

Και πιστευομεν εἰς μιαν μονην ταυτην καθολικην [96]) και ἀποστολικην ἐκκλησιαν, εἰς ἑν βαπτισμα μετανοιας και ἀφεσεως ἁμαρτιων, εἰς ἀναστασιν νεκρων, εἰς κρισιν αἰωνιον ψυχων τε και σωματων [97]), εἰς βασιλειαν οὐρανων, και ζωην αἰωνιον.

Τους δε λεγοντας, ὁτι ἠν ποτε, ὁτε οὐκ ἠν ὁ υἱος, ἠ ἠν ποτε, ὁτε οὐκ ἠν το ἁγιον πνευμα, ἠ ὁτι ἐξ οὐκ ὀντων ἐγενετο, ἠ ἐξ ἑτερας ὑποστασεως ἠ οὐσιας φασκοντας εἰναι τον υἱον του θεου ἠ το πνευμα το ἁγιον, τρεπτον ἠ ἀλλοιωτον, τουτους ἀναθεματιζομεν, ὁτι αὐτους ἀναθεματιζει ἡ καθολικη μητηρ ἡμων και ἀπο-

---

[94]) „Hic notantur Apollinaristæ".

[95]) „Reg. ἐν προφηταις και ἐν ἀποστολοις και εὐαγ. Mox Regius κηρυξαν, Vaticanus κηρυξομενον".

[96]) „Και ἀποστολικην deest in Vatic."

[97]) „Reg. εἰς βασιλειας".

Digitized by Google

σтολικη ἐκκλησια· και ἀναθεματιζομεν παντας τους μη ὁμολογουντας[98]) ἀναστασιν σαρκος και πασαν αἱρεσιν, τουτεστι τους μη ὀντας ἐκ ταυτης της πιστεως της ἁγιας και μονης καθολικης ἐκκλησιας.

Det er klart, at vi i den hér meddelte Bekjendelse have et Symbol, der indeholder hele Daabsbekjendelsen, den fuldstændige Daabsbekjendelse i den Skikkelse, som den i det fjerde Aarhundrede i det Væsentlige har havt i den græske Kirke.

Dette berettiger og forpligter os til at omhandle den i denne første Del af vort Arbejde, uagtet vi der, hvor den meddeles os, ikke ligefrem erfare, om den er bleven brugt eller var bestemt til at bruges ved Daaben, som Daabsbekjendelse.

Men ligesaa klart er fremdeles det Factum, at den Athanasius af Alexandrien tillagte Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον har en ganske overordentlig Lighed med Epiphanius's længere Daabsbekjendelse[99]). Begge Dele maa derfor nødvendigvis staa i en historisk Sammenhæng; vi maa, som allerede ovenfor S. 68 bemærket, antage, at enten Epiphanius har lagt den athanasianske Ἑρμηνεια til Grund for sit længere Daabssymbol, eller at omvendt Ἑρμηνεια's Forfatter har gjort dette med den epiphaniske Daabsbekjendelse[100]).

Dette opfordrer os til at omhandle Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον her i et Excurs[101]) til Afhandlingen om Epi-

[98]) „Reg. ἀναστασιν νεκρων".

[99]) Montfaucon har været aldeles uvidende om dette Factum.

[100]) En tredje Anskuelse, at begge Symboler have et tredje til sin Grundvold, er paa Forhaand mindre rimelig og kunde först da antages, naar de to förste Anskuelser skulde vise sig at være umulige.

[101]) For Behandlingen af Ἑρμηνεια i et Excurs taler ogsaa den Omstændighed, at den ikke ligefrem betegnes som en Bekjendelse, der blev brugt som Daabsbekjendelse eller var bestemt til at bruges som saadan.

Digitized by Google

phanius's to Daabssymboler, i et Excurs, der for en Del danner et Supplement til denne Afhandling, og hvorved den først bliver fuldendt.

Hovedgjenstanden for dette Excurs ere de to Spørgsmaal, om Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον er af Athanasius eller ej, og om den ligger til Grund for Epiphanius's Bekjendelse eller omvendt, to Spørgsmaal, der forsaavidt staa i den inderligste Sammenhæng med hinanden, som Ἑρμηνεια, dersom Epiphanius's længere Bekjendelse ligger til Grund for den, ikke kan være af Athanasius, idet, som vi ovenfor S. 132 f. have seet, Epiphanius har forfattet sin Bekjendelse kort efter Athanasius's Død, og hvoraf det andet saaledes egentlig falder under og udgjør en Del af det første, dets Hoveddel.

Foruden det anførte Dobbeltspørgsmaal ere der dog endnu nogle andre Spørgsmaal at besvare: For det Første det Spørgsmaal, hvad der er at forstaa med το συμβολον eller το ἁγιον συμβολον, hvoraf den Athanasius tillagte Bekjendelse efter Overskriften skal være en ἑρμηνεια; fremdeles det dermed sammenhængende og dertil sig knyttende Spørgsmaal, hvori den Udlæggelse bestaar, som Ἑρμηνεια's Forfatter har tilføjet til det Symbol, som han har lagt til Grund for sin Bekjendelse, og hvad han overhovedet har foretaget med dette Symbol, hvorledes han overhovedet har behandlet det, et Spørgsmaal, af hvis Besvarelse det tillige fremgaar, paa hvad Maade Epiphanius's med Ἑρμηνεια i højeste Grad beslægtede længere Daabsbekjendelse er bleven til, og i hvilken Forstand Epiphanius kan betegnes som denne Daabsbekjendelses Forfatter; endelig det Spørgsmaal, i hvad Hensigt Forfatteren af Ἑρμηνεια har udlagt το συμβολον eller forfattet sin Bekjendelse, og, hvis Epiphanius længere Bekjendelse skulde ligge til Grund for den, i hvad Hensigt han har adopteret denne Bekjendelse og modificeret den saaledes, som han da vilde have gjort, om han i begge Tilfælde har bestemt den

Digitized by Google

til Brug ved Daaben, og om den virkelig er bleven brugt ved samme, samt hvor han i det sidste Tilfælde har levet, og hvor den skulde bruges og er bleven brugt som Daabsbekjendelse.

Vi søge at besvare alle disse Spørgsmaal i den Orden, at vi først beskjæftige os med Spørgsmaalet om, hvad der er at forstaa med *το συμβολον, το ἁγιον συμβολον*, og det dermed sammenhængende Spørgsmaal, dernæst med Spørgsmaalene, om *Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον* er af Athanasius eller ej, og om den ligger til Grund for Epiphanius's længere Daabsbekjendelse, eller om det Omvendte er Tilfældet, og sluttelig med Spørgsmaalene, i hvad Hensigt *Ἑρμηνεια*'s Forfatter har opsat denne sin Bekjendelse, og om den er bleven brugt som Daabsbekjendelse.

I.

1. Naar Montfaucon i sit „Monitum" til *Ἑρμ. εἰς το συμβ.* bemærker: Initium — hujusce (opusculi) idipsum est, quod illa fidei formula ad Jovianum Augustum missa superiusque cusa tom. I p. 781. In subsequentibus autem liquido expenduntur Symboli, quod vocatur, Apostolorum articuli", saa tager han mærkelig Fejl. Hvad der i *Ἑρμ.* interpreteres, er ikke Symbolum Apostolorum, men Symbolum Nicænum, det ældre, egentlige Nicænum; og ikke hint, men dette Symbol er ment med *το συμβολον* eller *το ἁγιον συμβολον* i *Ἑρμ.*'s Overskrift.

Dette vil sees af følgende Bemærkninger.

Den første Artikel i *Ἑρμ.* stemmer bogstavelig overens med den første i Nicænum. Det samme er Tilfældet med den anden Artikels første Led paa den Undtagelse nær, at der i Slutningen af dette Led til Ordene *τα τε ἐν τῳ οὐρανῳ και τα ἐπι της γης* endnu føjes Ordene *ὁρατα τε και ἀορατα* [102]).

[102]) Naar i Cod. Vat. Nicænums *μονογενη, τουτεστιν ἐκ της οὐσιας του πατρος* mangler, saa er det aabenbart kun faldet ud, fordi

Hele den første Artikel og den andens første Led er paa den ene anførte Undtagelse nær, der er at betragte som en Conformation af den anden Artikels første Led med den første Artikel, foretagen i den Interesse, at fremhæve, at Sønnens Skabervirksomhed er ligesaavel altomfattende, som Faderens, intet Andet end en simpel Gjentagelse af Nicænum. ’Ερμ.’s Forfatter havde her intet Væsentligt at tilføje til Forklaring af det Symbol, som han havde foresat sig at forklare, og som dannede hans Text: Nicænum, da dette Symbol havde udtalt sig med tilstrækkelig Klarhed om Faderen og paa en uovertræffelig Maade havde hævdet Sønnens Guddom imod Arianerne, og da det med Hensyn til disse to Punkter ikke trængte til nogensomhelst Forklaring.

I den anden Artikels andet Led danne aabenbart de Ord, hvormed Nicænum udtrykker dette Led *τον δι’ ἡμας τους ἀνϑρωπους και δια την ἡμετεραν σωτηριαν κατελϑοντα και σαρκωϑεντα και ἐνανϑρωπησαντα* den Text, over hvilken ‘Ερμ.’s Forfatter commenterer. Han anfører først Textordene med den lille Forandring, at han udelader *και* foran *σαρκωϑεντα* og *ἐνανϑρωπησαντα* [103]), og forklarer dem derefter imod Apollinaristernes Vranglærdomme om

---

Afskriverens Öje under Afskrivningen sprang over fra det förste *του πατρος* (*γεννηϑεντα ἐκ του πατρος μονογενη*) til det andet (*τουτεστιν ἐκ της οὐσιας του πατρος*). At ‘Ερμ.’s Forfatter havde optaget de anförte Ord i sit Symbol, fremgaar dels deraf, at den anden Codex har dem, dels deraf, at de saa let kunde udelades af en Afskriver, dels deraf, at Hermeneuten, naar de faa Ord undtages, som han har tilföjet til Slutningen af den anden Artikels förste Led, ellers Ord til andet gjentager dette Led af Nicænum, og dels endelig deraf, at Udeladelsen ikke alene vilde have været umotiveret, men ogsaa staaet i Strid med den Hensigt, som Hermeneuten i denne Del af sin Bekjendelse har forfulgt. Ogsaa i Epiphanius's længere Bekjendelse findes de i Cod. Vatic. udeladte Ord

103) Han danner et *ἀσυνδετον*, idet han vil optælle Nicænums Ytringer om Sönnens Menneskevorden, for derefter at forklare dem.

Christi Menneskevorden og Menneskenatur og deres falske Beskyldninger imod Katholikerne, og det paa den Maade, at han indleder sin Forklaring ved det glossatoriske τουτεστι.

I den anden Artikels tredje Led forklarer han Nicænums παθοντα, med hvilket Ord dette Symbol havde antydet Christi Lidelse paa Korset, hans Korsfæstelse samt hans Begravelse, ved σταυρωθεντα, et Ord, som han igjen indfører ved det glossatoriske τουτεστι, hvorefter han endnu tilføjer ταφεντα, idet han her mere supplerer end forklarer Nicænum.

I den anden Artikels femte og syvende Led forklarer han Nicænums και ἀνελθοντα εἰς τους οὐρανους [104]) og και ἐρχομενον κριναι ζωντας και νεκρους ved den antiorigenistiske (s. ovenfor S. 143 ff. og Not. 86) Tilsætning ἐν αὐτῳ τῳ σωματι samt ved Tilsætningerne ἐνδοξως og ἐν δοξῃ, som i Forening med ἐν αὐτῳ τῳ σωματι skulle udtrykke, at det Legeme, hvormed Christus opfoer til Himmels og skal komme igjen, vistnok er det samme, han bar paa Jorden før sin Død, men at det dog paa den anden Side er dette Legeme i forklaret og forherliget Tilstand. Mellem Himmelfarten og Gjenkomsten supplerer han det i Nicænum manglende sjette Led af den anden Artikel, Christi Sæde ved Faderens Højre (καθισαντα ἐν δεξιᾳ του πατρος) og til det syvende Led tilføjer han den antimarcelliske Tilsætning οὑ της βασιλειας οὐκ ἐσται τελος.

I den tredje Artikels første Led forklarer han det nicænske και εἰς το ἁγιον πνευμα, som han paa en lidt fri Maade gjengiver med και πιστευομεν εἰς το πνευμα το ἁγιον, ved en Række dels antipneumatomachiske, dels historiske Bestemmelser om den Helligaand, hvorefter han supplerer de i Nicænum manglende øvrige Led af den tredje Artikel.

---

[104]) Artikelen τους mangler hos ham.

I de Anathematismer, som han tilføjer til selve Bekjendelsen, udvider han den til Nicænum tilføjede Anathematisme mod Arianerne, som han i det Væsentlige gjentager, dels ved (i Overensstemmelse med, at han havde tilføjet til den tredje Artikels første Led en Række antipneumatomachiske Bestemmelser) at overføre ganske det samme, der i Nicænum var sagt om Arianerne, paa Pneumatomacherne, dels ved ogsaa at udtale en Anathematisme imod alle dem, der negtede Kjødets Opstandelse, samt overhovedet mod alle Hæretikere, d. v. s. mod alle dem, der ikke hyldede den katholske Kirkes af ham i hans Bekjendelse fremsatte Tro. Ogsaa her har Nicænum aabenbart dannet hans Text [105]).

Der kunde Nogen ville paastaa, at Udtrykket *τὸ συμβολον, το ἁγιον συμβολον* i Overskriften over *Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον* kun kan betegne Symbolet, den kirkelige Daabsbekjendelse, og at derfor *Ἑρμ.* efter sin Overskrift maa være en Udlæggelse af dette Symbol. Men det er saa langt fra, at *τὸ συμβολον, το ἁγιον συμβολον*

[105]) Han betjener sig dog ved Gjentagelsen af den af nogen Frihed. Saaledes udelader han Ordene *και πριν γεννηθηναι οὐκ ἠν* og *ἠ κτιστον* og forvandler *και ὁτι ἐξ οὐκ ὀντων* til *ἠ ὁτι κ. τ. λ.* Enkelte Forandringer bleve derved fremkaldte, at han udstrakte til Negtelsen af den Helligaands Guddom, hvad Nicænum havde sagt om Negtelsen af Sönnens Guddom. Saaledes er Tilföjelsen af *ὁ υἱον* til Ordene *Τους δε λεγοντας, ὁτι ἠν ποτε, ὁτε οὐκ ἠν* aabenbart fremkaldt ved det Fölgende *ἠ ἠν ποτε, ὁτε οὐκ ἠν το πνευμα ἁγιον*; og saaledes har Forfatteren vel derfor sat Ordene *τον υἱον του θεου* ikke förnst efter *τρεπτον ἠ ἀλλοιωτον*, men allerede efter *φασκοντας εἰναι*, fordi han vilde lade Ordene *ἠ το πνευμα το ἁγιον* fölge paa hine Ord. Hvorledes *Ἑρμ.*'s Forfatter i Anathematismerne har havt Nicænum for sig som sin Text, ser man ret tydelig deraf, at han har forandret Nicænums *ἀναθεματιζει ἡ καθολικη ἐκκλησια* eller *τουτους ἀναθ. κ. τ. λ.* til *τουτους ἀναθεματιζομεν, ὁτι αὐτους ἀναθεματιζει ἡ καθολικη μητηρ ἡμων και ἀποστολικη ἐκκλησια.* Den katholske Kirke havde for en Del (Arianerne) anathematiseret dem i selve Nicænum, som forelaa Forfatteren som hans Text.

Digitized by Google

i den græske Kirke lig Ordet „symbolum“ i den vesterlandske betegner Symbolet, den kirkelige Daabsbekjendelse, at begge disse Udtryk samt Udtrykket *το συμβολον της πιστεως, το της πιστεως συμβολον* snarere omvendt udelukkende eller dog næsten udelukkende bruges om Nicænum (Nicænum og Nicæno-Constantinopolitanum), baade der, hvor det omtales som Kirkebekjendelse, og der, hvor det omtales som Daabsbekjendelse. S. Steder som *Ἐπειδη δε γεγραφεν ὑμων ἡ εὐλαβεια ὡς παροχετευουσι* (fordreje) *τινες ἐφ' ἁ μη προσηκε τα ἐν τῳ συμβολῳ κ. τ. λ., ὑπερ δε του μη ἀγνοεισθαι δε παρα τισι του συμβολου την δυναμιν, ὁ και ἐν ἁπασαις ταις ἁγιαις του Θεου ἐκκλησιαις και κρατει και κεκηρυκται κ. τ. λ.* og *αὐτο δε και νυν ἐπι λεξεως παραθεις το συμβολον κ. τ. λ.* i Cyrillus af Alexandriens Brev til Anastasius, Alexander o. s. v., som indeholder en Udlæggelse af Nicænum, der i samme umiddelbart efter det sidste af de tre anførte Steder Ord til andet anføres (s. Cyrill. Alex. Opp. T. V. P. 2. Sect. 2 p. 176 seq. ed. Aubert), og som *και τουτο ἐξ αὐτου του συμβολου της πιστεως* (Nicænum) *καταμαθειν εὐπετες* i Theodorets Eranistes Dial. III Impatibilis Opp. T. IV p. 229 ed. Schulze og *το σεπτον και οἰκουμενικον της πιστεως συμβολον* hos Cyrillus af Alexandria p. d. anf. St. p. 175. Det anførte Brev af denne Kirkefader bærer Overskriften *Κυριλλου εἰς το ἁγιον συμβολον*, en Overskrift, der ganske ligner den over *Ἑρμηνεια* [106]). Det eneste Sted, hvor *το*

[106]) Sml. ogsaa endnu fölgende Steder: *Τιμοθεος το των τιη πατερων της πιστεως συμβολον καθ' ἑκαστην συναξιν λεγεσθαι παρεσκευασεν, ἐπι διαβολῃ δηθεν Μακεδονιου, ὡς αὐτου μη δεχομενου το συμβολον κ. τ. λ.* Theod. Lector 2, 32 (Scriptt. hist. eccl. græci T. III p. 563 ed. Vales. p. 578 ed. Reading); *Πρωτον ἐπενοησεν ἐν πασῃ συναξει το ἁγιον συμβολον της πιστεως λεγεσθαι κ. τ. λ.* Methodius Chron. p. 80; *προσεχειν τῳ ἁγιῳ συμβολῳ, ἐν ᾡ παντες ἐβαπτισθημεν, ὁπερ*

σύμβολον (τὸ σύμβολον τῆς πίστεως) synes at være brugt om Symbolet (Symbolet i de forskjellige Skikkelser, som det i det fjerde Aarhundrede havde i de græske Kirker), er det ovenfor S. 61 omtalte dunkle Sted i det laodicenske Concils syvende Canon [107]). Paa det bekjendte Sted i Firmilian af

ἐξεφωνήθη ἡ ἐν Νικαίᾳ συν ἁγίῳ πνευματι συνοδος κ. τ. λ. den i Aaret 538 under Patriarchen Mennas i Constantinopel forsamlede Synodes Act. V (Coleti Sacrosancta Concilia T. V p. 1154 seq.); ἐχοντες και ἀσπαζομενοι τας τεσσαρας ἁγιους συνοδους, την των τιη πατερων των ἐν Νικαιᾳ συναχθεντων κατα Ἀρειου του δυσωνυμου, των ἐκθεμενων το ἁγιον συμβολον, εἰς ὁ ἐβαπτισθημεν και βαπτιζομεν i den Synodes Skrivelse, der paa samme Tid havde været forsamlet i Jerusalem, til den constantinopolitanske Synode (Coleti, p. d. anf. St. p. 1161); ὁρον της πιστεως, τουτεστι το ἁγιον μαθημα ἡτοι συμβολον κρατουμεν κ. τ. λ. Kejser Justinian i et Brev til Patriarchen Epiphanius af Constantinopel lex VII cod. de summa trinitate et fide catholica); Τῃ του θειου πνευματος ἐμπνευσει προφηται ἐλαλησαν, καθως και ἐν τῳ συμβολῳ της πιστεως ἡμων (Nicæno-Constantinopolitanum) ὁμολογουμεν· το λαλησαν δια των προφητων i den Chrysostomus tilskrevne, men af en i det niende Aarhundrede levende Græker forfattede Homili over Ps. 118 (Chrysost. Opp. T. V. P. 2 p. 856 ed. Paris. alt.). — Ogsaa Navnet το μαθημα, το ἁγιον μαθημα bruges ene og alene om Nicænum og Nicæno-Constantinopolitanum som Daabssymboler. S. det næstsidste af de anförte Steder samt Stederne πιστευομεν εἰς ἑνα θεον πατερα παντοκρατορα και τα λοιπα του μαθηματος Socr. hist. eccl. 3, 25 og του ἁγιου μαθηματος κατα το συνηθες λεχθεντος i den ovenfor anförte constantinopolitanske Synodes Act. V, saavelsom ogsaa Ordet το μαθημα, som det i Socr. hist. eccl. anförte Nicænum i et Par Codices har til Overskrift (s. Vales. p. d. anf. St. T. III p. 6).

107) Jeg er mest tilböjelig til at antage, at Pluralis τα συμβολα της πιστεως betegner Troes- eller Daabsbekjendelsens enkelte Dele, dens enkelte Artikler eller Led, saa at den er = το συμβολον της πιστεως. Man kunde undertiden ret vel ogsaa betragte de enkelte Dele af Troes- eller Daabsbekjendelsen, dens enkelte Artikler eller Led, som Tegn, der adskilte de Christne fra Hedningerne (og Hæretikerne), og hvorpaa, paa hvis Bekjendelse de kjendte hverandre, eller (efter en speciellere, mere bestemt Tydning af Ordet συμβολον) som „symbola militaria, tesseræ militares“, militære Paroler. Alle de övrige ovenfor anförte Forklaringer have meget imod sig. Mod den förste taler, at den ikke

Digitized by Google

Cæsareas Brev til Cyprian: „Numquid et hoc (baptisma) Stephanus et qui illi consentiunt comprobant, maxime cui nec symbolum trinitatis nec interrogatio legitima et ecclesiastica defuit?“ (Cypr. p. 75 c. 11) betegner „symbolum trinitatis,“ som allerede dette Udtryk selv viser, men som man dog især ser af Ordene „nec interrogatio legitima et ecclesiastica“, der sigte til Daabsbekjendelsen og Abrenuntiationsformelen og betegne den som noget fra „Trinitetens Symbol“ Forskjelligt, ikke saavel Daabsbekjendelsen som Daabsformelen. Desforuden er det ikke ganske sikkert, om Ordet „symbolum“ her tilhører Firmilian, eller, da vi dog vel maa antage, at Firmilian har skrevet paa Græsk, kun hans latinske Oversætter [108]). Derimod bruges i den græske Kirke om Sym-

stemmer overens med den Betragtning, som i den græske Kirke herskede angaaende de formel forskjellige Daabsbekjendelser, der bleve brugte i denne Kirkes forskjellige Dele eller Menigheder. Man betragtede dem bestandig kun som een Daabsbekjendelse, som Daabsbekjendelsen, som Troen. Den laodicenske Synode selv maa have hyldet denne Betragtning, idet den i Can. 46 og 47 taler om, at Photizomenerne og de i Sygdom uden Bekjendelse Döbte skulde lære τὴν Πίστιν udenad, uagtet de Daabsbekjendelser, der bleve brugte i de i Laodicæa forsamlede Biskopers Menigheder neppe have lydt aldeles ens, og uagtet Synodens Medlemmer ikke kunde være uvidende om, at den græske Kirkes forskjellige Menigheder betjente sig af formel ikke lidet forskjellige Troes- eller Daabsbekjendelser. Mod den anden Forklaring taler, at vi ikke have noget Exempel paa, at döbte Hæretikere, der begjærede Optagelse i Kirken, maatte lære foruden den Daabsbekjendelse, som blev brugt i den Menighed, hvori de vilde optages, ogsaa det nicænske Symbol udenad. Endnu langt præferere er den fjerde Forklaring.

108) Aarsagen til, at Udtrykkene τὸ σύμβολον, τὸ ἅγιον σύμβολον, τὸ τῆς πίστεως σύμβολον og lignende udelukkende eller dog næsten udelukkende bruges om Nicænum (Nicænum og Nicæno-Constantinopolitanum) som Kirke- og Daabsbekjendelse, ligger i det interessante Factum, at Ordet σύμβολον, naar det ene Sted i det laodicenske Concils Can. 7 undtages, i den græske Kirke ikke bruges paa Symbolgebetet förend paa Cyrill af Alexandriens og Theodorets Tid, paa hvilken, som bekjendt, Orienten allerede næsten almindelig anvendte Nicænum ved Daaben. I det fjerde Aar-

Digitized by Google

bolet, om Daabsbekjendelsen i den Skikkelse, hvori den i de forskjellige østerlandske Menigheder blev brugt, førend

---

hundrede betjente man sig i den græske Kirke til Betegnelse af Troes- eller Daabsbekjendelsen og af Troesbekjendelser af andre Udtryk og fornemmelig af Udtrykket *Πιστις*. Saaledes betegnes i dette Aarhundrede det nicænske Symbol aldrig som *συμβολον*, men altid som *πιστις*. S. Steder som *ταυτην μεν την ἐν Νικαιᾳ παρα των πατερων ὁμολογηθεισαν πιστιν ἐτολμησαν ἀθετησαι* og *ἐπιδουναι τῃ σῃ εὐλαβειᾳ την ἐν Νικαιᾳ ὁμολογηθεισαν πιστιν ἐσπουδασαμεν* i Athanasius's Brev til Jovinian „de fide" Opp. T. I P. 2 p. 780 seq. ed. Montf. og som *διδασκεσθαι χρη την ὑπο των μακαριων πατερων ἐν τῃ ἐν Νικαιᾳ ποτε κροτηθειςῃ συνοδῳ γραφεισαν πιστιν, — εἰσι γαρ τινες οἱ και ἐν ταυτῃ τῃ πιστει δολουντες λογον, — ἡ πιστις ἡ κατα Νικαιαν συγγραφεισα, — ἐκ του ἐγγεγραφθαι τῃ πιστει, ὁτι ἐαν δε τις λεγῃ ἐξ ἑτερας οὐσιας ἠ ὑποστασεως τον υἱον, ἀναθεματιζει ἡ καθολικη και ἀποστολικη ἐκκλησια* i Basil. Ep. 125 Opp. T. III p. 215 ed. Benedd. og sml. endnu Basil. ep. 51. 114. 140. 226 og 265 p. s. St. p. 144. 207. 233. 348 og 411 og Greg. af Naz. Ep. II ad Cledonium adv. Apoll. init. Opp. T. I p. 745 seq. ed. Col. fra 1690. Saaledes betegner Athanasius i sit Skrift „de Synodis" de Troesformler, som af Arianerne og Semiarianerne bleve affattede paa de mange Synoder, i hvilke de kom sammen, altid med Udtrykket *πιστις*, aldrig med Udtrykket *συμβολον*. S. Steder som *Θεοφρονιος δε τις ἐπισκοπος Τυανων — ἐξεθετο την πιστιν ταυτην* (den tredje antiochenske Formel), — *ἀποφεροντας πιστιν δια πολλων γραφεισαν* (*ἐκθεσις μακροστιχος*), — *τοτε συνεθηκαν αὐτις πιστιν* (det første sirmiske Symbol), og *δογματιζουσιν ἀλλην πιστιν* (det andet sirmiske Symbol) Athanas. de Synodis n. 24. 26. 27. 28 Opp. T. I P. 2 p. 737. 739. 741 seq. 744. Det samme gjælder om Basilius, der om de arianske og semiarianske Troesformler endog bruger Pluralis *πιστεις*. S. Stederne *παρελθοντες* (Arianerne og Semiarianerne) *εἰς την ἐπισκοπην — ὁσας ἐξεθοντο πιστεις; ἐπ' Ἀγκυρας ἀλλην, ἑτεραν ἐν Σελευκειᾳ κ. τ. λ.* og *ταυτων των πιστεων, ἁς ἀπηριθμησαμεν* ep. 244 Opp. T. III p. 381 og 382. Sml. ogsaa endnu Stedet *Τους ἠ προληφθεντας ἑτερᾳ πιστεως ὁμολογιᾳ* (en anden end den nicænske) Basil. ep. 125 Opp. T. III p. 214. Paa samme Maade bruger ogsaa Vesterlændingen Hilarius „fides" i Sing. og Plur. om de arianske og semiarianske Troesbekjendelser. S. Steder som: „Dignum autem est conscientia communi eorundem episcoporum orientalium diversis et locis et temporibus conscriptas fides noscere" og „Exemplum fidei Syrmio ab Orientalibus contra Photinum conscriptae" (Hil. de Synodis

Digitized by Google

Nicænum og Nicæno-Constantinopolitanum kom i Anvendelse ved Daaben, Navnene *Πιστις* og *Ἐπαγγελια της πιστεως* „*Professio fidei*", *Ὁμολογια* „Confessio" og *Συνταγη*. S. hvad Brugen af *Πιστις* og *Ἐπαγγελια της πιστεως* angaar, Cyrillus af Jerusalems Katech. IV n. 3 (*προ της εἰς την Πιστιν παραδοσεως*) XI n. 1 (*Και δια τουτο προασφαλιζομενη ἡ Πιστις προστιθησι τῃ της Πιστεως Ἐπαγγελιᾳ κ. τ. λ.*) og n. 23 (*Ἀναδραμοντες δε ἐπι την της Πιστεως Ἐπαγγελιαν*) XV n. 2 (*Δια τουτο και τα της Πιστεως της ἐπαγγελλομενης ὑφ' ἡμων νυν οὑτως παρεδοθη*) XVII n. 3 (*δια τουτο ἡ καθολικη ἐκκλησιᾳ παρεδωκεν*

---

adv. Arianos Opp. p. 370 og 372 ed. Paris fra 1562). Hvad angaar Brugen af Udtrykkene *πιστις*, *ὁμολογια* og *συνταγη* om Troes- eller Daabsbekjendelsen i det fjerde Aarhundrede, saa s. oven Texten. Vi finde *συμβολον*, naar Concil. Laodic. Can. 7 og det ovenfor anförte Sted af Firmilians Brev til Cyprian undtages, för det femte Aarhundrede af de græske Kirkefædre, saa vidt jeg ved, kun brugt om „symbola militaria" (s. Basil. de Spir. sanct. c. 30 Opp. T. III p. 65) og hedenske Forvarsler (Chrysost. Hom. IV in Ep. I ad Cor. c. 6 Opp. T. V. P. 1 p. 56 ed. Paris. alt.). Aarsagen til, at den græske Kirke i det femte Aarhundrede pludselig bruger Ordet meget hyppig om Nicænum og Nicæno-Constantinopolitanum, der dengang bleve deres Daabsbekjendelser, medens den för næsten aldrig havde brugt det om Bekjendelser, er vel at söge i den vesterlandske Kirkes Indflydelse. Fra den vesterlandske Kirke, der allerede paa Cyprians Tid havde betjent sig af Ordet „symbolum" til Betegnelse af den kirkelige Daabsbekjendelse (s. det bekjendte cyprianske Sted: „Quod si aliquis illud opponit, ut dicat — eodem symbolo, quo et nos [Novatianum] baptizare" i ep. 69 ad Magnum c. 7), og af hvis Kirkelærere det i den anden Halvdel af det fjerde Aarhundrede og i Begyndelsen af det femte blev ganske almindelig brugt, synes det henimod det ephesinske Concils Tid at være gaaet over til og at have udbredt sig i Österlandet. — Sml. med det her Fremsatte Touttées Bemærkning i sin „Observatio in Symbolum Hierosolymitanum", Cyrill. Opp. p. 81: „Nusquam vero (Cyrillus) Symbolum appellat (det jerusalemske Symbol), quæ vox, quamquam græca sit, prius tamen apud Latinos quam apud Græcos pro communi fidei formula usurpata reperitur, nec ea ætate, qua scribebat hæc Cyrillus, satis apud Græcos in usu". Jeg er truffet uafhængig sammen med Touttée.

Digitized by Google

ἐν τῇ τῆς πίστεως Ἐπαγγελίᾳ) XVIII n. 21 (καὶ ἡ τῆς Ἐπαγγελία — ἀπαγγελλέσθω) n. 22 (τῆς δὲ ἀπαγγελλομένης Πίστεως ἀκολούθως περιεχούσης) n. 28 (διόπερ ἐν τῇ τῆς Πίστεως Ἐπαγγελίᾳ διδασκόμεθα) og n. 32 (περὶ μὲν οὖν παραδοθείσης ὑμῖν εἰς ἐπαγγελίαν ἁγίας καὶ ἀποστολικῆς Πίστεως)[109]) og det laodicenske Concils Can. 46 og 47 (Ὅτι δεῖ τοὺς Φωτιζομένους τὴν Πίστιν ἐκμανθάνειν — Ὅτι δεῖ τοὺς ἐν νόσῳ παραλαμβάνοντας τὸ βάπτισμα καὶ εἶτα ἀναστάντας τὴν Πίστιν ἐκμανθάνειν; sml. B. II S. 506 ff.)[110]). Hvad Brugen af Ὁμολογία betræffer, saa s. f. Ex. det Bind II S. 146 f. anførte Sted af Chrysostomus's Homili over 1 Cor. 15, 29, hvor ὁμολογεῖν tvende Gange bruges om Aflæggelsen af Daabsbekjendelsens Led[111]), og hvad Brugen af Συνταγή angaar, saa s. Constitt. apost. 7, 40[112]).

2. Hvori bestaar nu Udlæggelsen af Nicænum i Ἑρμ. εἰς τὸ σύμβολον, og hvad har denne Bekjendelses Forfatter overhovedet foretaget med hint Symbol?

Udlæggelsen af Nicænum i Ἑρμ. εἰς τὸ συμβ. eller det, som gjør denne Bekjendelse til det, dens Navn udtrykker, bestaar i noget Dobbelt.

Forfatteren har 1. udlagt Nicænum ved at føje til samme

---

109) Katech. IV n. 24 (sml. ogsaa Katech. V. n. 12) kalder Cyrill Daabsbekjendelsen ἡ διδασκαλία τῆς Πίστεως.

110) Navnet Πίστις bruges dog ogsaa om Nicænum. Saaledes betegner f. E. Theodoret p. d. ovenf. S. 64 anförte Sted den Anathematisme, hvormed det nicænske Symbol slutter, τὸ τῆς Πίστεως τέλος. Sml. ogsaa det allerede ovenfor S. 167 Not. 108 citerede Sted af Basilius den Store: ἐκ τοῦ ἐγγεγράφθαι τῇ πίστει, ὅτι ἐὰν δέ τις λέγῃ ἐξ ἑτέρας οὐσίας ἢ ὑποστάσεως τὸν υἱὸν κ. τ. λ.

111) At ὁμολογία ikke sjelden ogsaa bruges om Nicæno-Constantinopolitanum som Daabssymbol, fremgaar af de B. I S. 511 f. og S. 515 anförte Steder.

112) Συνταγή eller snarere det med dette Ord aldeles ensbetydende Σύνταξις bruges ligeledes om Nicæno-Constantinopolitanum som Daabsbekjendelse. S. B. I S. 510 ff.

Digitized by Google

en Række Bestemmelser imod de Hæresier, som i det Tidsrum, der laa imellem det nicænske Concil og det Tidspunkt, hvori han opsatte sin Bekjendelse, vare opdukkede eller dog paany fremtraadte, samt nogle andre ikke antihæretiske forklarende Tilsætninger, og han har 2. udlagt et enkelt Led i Nicænum, hvori Daabsbekjendelsens Ordlyd kun var antydet, ved paa en forklarende Maade at tilføje denne Ordlyd eller en Del af samme.

Det Første han har gjort ved den anden Artikels andet, femte og syvende og ved den tredjes første Led samt paa en Maade ogsaa ved Anathematismen mod Arianerne.

Den anden Artikels andet Led har han forklaret ved nogle antiapollinaristiske Bestemmelser, som han ved det glossatoriske τουτεστιν har knyttet til Textens Ord. Den samme Artikels femte og syvende har han forklaret ved den antiorigenistiske Tilsætning ἐν αὐτῳ τῳ σωματι, samt ved Tilsætningerne ἐνδοξως [113]), ἐν δοξῃ, der vel vare bestemte til at forebygge en Beskyldning, som Origenisterne kunde rejse og plejede at rejse mod den Anskuelse, at Christus var faren til Himmels med det samme Legeme, han havde havt

[113]) Det kan være et Spörgsmaal, om dette Ord hörer til det femte eller til det sjette Led. For at det hörer til hint taler den Correspondents i Udtrykket, som da opstaar mellem det femte og syvende Led (i begge fölger da paa den Del af Leddet, der udtrykker Christi Handling, först Bestemmelsen *i det samme Legeme* og saa Bestemmelsen *paa en herlig Maade, i Herlighed),* to Led, der correspondere med hinanden i Daabsbekjendelsen. Jeg har derfor med Montfaucon draget det til det femte Led, uagtet det sjette derved kommer til at staa mellem det femte og syvende noget nögent, og Stillingen af ἐνδοξως let kunde bevæge til at drage det til det sjette Led. I den længere epiphaniske Daabsbekjendelses Text (ovenf. S. 44) har jeg af de sidste Grunde med Petavius og Hahn draget Ordet til dette Led. Hörer det til det sjette Led, saa falder det bort, som jeg i Texten har bemærket om samme som anden Tilsætning til det femte Led; det hörer da til de ikke antihæretiske Tilsætninger til Nicænum.

Digitized by Google

under sin jordiske Vandring, og at han med dette samme Legeme skulde komme igjen, den Beskyldning nemlig, at Christus efter denne Anskuelse var faren til Himmels og vilde komme igjen med et uforklaret, sarkisk (Hebr. 5, 7) Legeme[114]. Til det syvende Led har han desforuden endnu tilføjet de mod Marcellus af Ancyra rettede Ord *οὐ της βασιλειας οὐκ ἐσται τελος*. Den tredje Artikels første Led endelig har han forklaret dels ved en Række antipneumatomachiske Bestemmelser, dels ved en Række historiske Udsagn om den Helligaand. — Anathematismen mod Arianerne har han paa en Maade udlagt ved at anvende den ogsaa paa, udstrække den ogsaa til Pneumatomacherne og ved at tilføje til den en Anathematisme mod dem, der negtede Kjødets Opstandelse, en Anathematisme, der for en Del correspondererer med de forklarende antiorigenistiske Tilsætninger til den anden Artikels femte og syvende Led, paa samme Maade som Anathematismen mod Pneumatomacherne correspondererer med de anti-

---

114) Man kunde ogsaa ville henföre Ordene *ἐν αὐτῳ τῳ σωματι* til det fjerde Led. Christus er jo ikke alene faren til Himmels med det samme Legeme, han havde havt paa Jorden, men han er ogsaa staaet op med samme, denne Handling er den förste i hans anden nye Tilværelse, og det var specielt Christi (og de Dödes) Opstandelseslegemes Identitet med hans jordiske, der blev negtet af Origenisterne. Alligevel maa vi blive staaende ved blot at drage Ordene til det femte og syvende Led. Naar man nemlig henförer det ogsaa til det fjerde, saa ödelægger man aabenbart Talens Numerus. Denne fordrer, at *ταφεντα και ἀναστaντα τῃ τριτῃ ἡμερᾳ* höre til hinanden og danne et lidet særeget fra det Fölgende afsondret Komma, at ligesaa Ordene *και ἀνελθοντα — ἐνδοξως* danne et lidet særeget fra det Foregaaende afsondret Komma, og at Tilsætningerne *τῃ τριτῃ ἡμερᾳ* og *ἐν αὐτῳ τῳ σωματι* correspondere med hinanden. Derimod kan man i den længere epiphaniske Bekjendelses Text, hvori *ταφεντα* mangler, henföre *ἐν αὐτῳ τῳ σωματι* meget godt ogsaa til det fjerde Led, og maa man der gjöre dette, da Epiphanius, denne Bekjendelses Forfatter, mod Origenisterne jo fremforalt urgerer, at Christus er staaet op med det samme Legeme, som han havde havt, medens han levede paa Jorden.

Digitized by Google

pneumatomachiske Tilsætninger til den tredje Artikels første Led. Dog ere disse Tilsætninger til den anathematiske Del af Nicænum strengt taget ingen egentlige Forklaringer af samme.

Det Led af Nicænum, som Forfatteren af Ἑρμ. har udlagt paa en forklarende Maade ved at tilføje til samme den Ordlyd eller en Del af den Ordlyd, som dette Led havde i Daabsbekjendelsen, er den anden Artikels tredje.

Her har han nemlig til det nicænske παθοντα tilføjet σταυρωθεντα, som han har forbundet med Textordet ved det glossatoriske τουτεστιν.

Ved at føje til παθοντα Ordene τουτεστι σταυρωθεντα har han vel fulgt den Kirkes Daabsbekjendelse, som han selv har tilhørt. I denne synes, ligesom i den jerusalemske paa Cyrillus af Jerusalems Tid, den anden Artikels tredje Led blot at have lydt σταυρωθεντα και ταφεντα, ikke σταυρωθεντα ἐπι Ποντιου Πιλατου και ταφεντα. Dog kunde han ogsaa have udeladt ἐπι Ποντιου Πιλατου, fordi han kun vilde give en Forklaring af det nicænske παθοντα, og de anførte Ord ikke mere hørte til og passede for en saadan.

Det er meget muligt, ja det er rimeligt, at ogsaa Tilsætningerne ἐνδοξως, ἐν δοξῃ, οὐ της βασιλειας οὐκ ἐσται τελος og de historiske Udsagn om den Helligaand gaa tilbage til hans Kirkes Daabsbekjendelse, at de (eller dog en Del af dem) allerede fandtes i denne, og at han ikke har gjort Andet, end af samme at optage dem (eller den Del af dem, der fandtes i den) i sin Udlæggelse af Nicænum. Disse eller lignende Tilsætninger findes jo i de græske Daabsbekjendelser og i de paa græske Daabsbekjendelsers Grundvold hvilende græske Synodal- og Privatsymboler. Saaledes finde vi f. Ex. Tilsætningen ἐν δοξῃ i den anden Artikels sidste Led i den jerusalemske Kirkes Daabsbekjendelse, i Eusebius af Cæsareas

Digitized by Google

Troesformel [115]) og i det seleucensiske Synodalsymbol; saaledes møde vi Tilsætningen ού της βασιλειας ούκ έσται τελος i alle græske Daabsbekjendelser paa Antiochenum nær og i en Del græske Synodalsymboler (s. B. I S. 66); saaledes træffe vi lignende, som de, vi finde i den tredje Artikels første Led, i Daabssymbolet i Constitutionerne, i det jerusalemske Daabssymbol, i Epiphanius's kortere Daabssymbol og i Nicæno-Constantinopolitanum [116]).

Men Forfatteren af Ἑρμ. εἰς το συμβ. har ikke blot udlagt Nicænum, men han har ogsaa fuldstændiggjort det af Daabsbekjendelsen, idet han vilde faa en paa Nicænums Grund bygget fuldstændig Daabsbekjendelse.

For at faa en saadan har han til παθοντα τουτεστι σταυρωθεντα endnu tilføjet ταφεντα. Han har i den samme Hensigt fremdeles mellem den anden Artikels femte og syvende Led suppleret det i Nicænum manglende sjette καθισαντα ἐν δεξιᾳ του πατρος. Ligesaa har han endelig i

---

115) I Constitutionernes Daabsbekjendelse, i Epiphanius's kortere Daabsbekjendelse, i Nicæno-Constantinopolitanum og i Martyren Lucians Troesbekjendelse findes μετα δοξης, og lignende noget mere frie Udtrykke træffe vi i det tredje antiochenske, det tredje sirmiske og det nicenske Synodalsymbol samt det constantinopolitanske fra 360. Sml. ogsaa endnu Ordene και την ἐκ των οὐρανων ἐν δοξῃ του πατρος παρουσιαν αὐτου i Irenæus's Relation af Troesregelen contr. hæress. 1, 10, 1, fremdeles Ordene „in gloria venturus" i den samme Kirkefaders Relation af Troesregelen ib. 3, 4, 2 og Ordene „venturum cum claritate" &c. i Tertullians Relation af Troesregelen de præscriptt. hærett. c. 13.

116) Derimod synes ἐνδοξως i den anden Artikels femte Led ikke at gaa tilbage til Forfatterens Daabsbekjendelse, da dette Ord ellers ikke findes i nogensomhelst Daabsbekjendelse (paa Epiphanius's længere Daabsbekjendelse nær) eller i nogensomhelst Bekjendelse og Relation af Troesregelen overhovedet, naar Irenæus's Relation af „regula fidei" i contr. hæress. 3, 4, 2 undtages, hvor vi læse Ordene „et in claritate receptus". Ogsaa til det sjette Led tilföjes *i Herlighed* kun i et eneste Symbol, Damasus's anden Troesformel („sedetque ad dexteram ejus in gloria, quam semper habuit et habet").

Digitized by Google

denne Hensigt til den tredje Artikels første tilføjet denne Artikels i Nicænum ligeledes manglende øvrige Led.

Ogsaa ved disse Leds Optagelse har han vel væsentlig fulgt sin egen Kirkes Daabsbekjendelses Ordlyd [117]).

Hvad der gjælder om *Ἑρμ. εἰς το συμβολον*, det gjælder ogsaa om den med samme saa overordentlig beslægtede længere epiphaniske Daabsbekjendelse. Ogsaa denne er ganske aabenbart en Udlæggelse og Fuldstændiggjørelse af Nicænum, en *Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον*. Ogsaa den er kommen istand paa den Maade, at Epiphanius har gjort Nicænum til Grundvold og dels forklaret denne Grundvold ved en Række mod de Hæresier, der vare opdukkede eller fremtraadte paany imellem 325 og 373 [118]), rettede dogmatiske Bestemmelser, samt ved en Række andre Tilsætninger, dels fuldstændiggjort den af Daabsbekjendelsen, idet han vilde faa en Bekjendelse istand, der skulde bruges ved Daaben som Daabsbekjendelse, som ret og egentlig Daabsbekjendelse.

Hvorledes Epiphanius har gjort Nicænum til sin længere Bekjendelses Text og udlagt den i samme, fremgaar fremfor alt af den Skikkelse, som den anden Artikels andet Led har

---

117) Jeg har i det Foranstaaende abstraheret fra det Spörgsmaal, om *Ἑρμ. εἰς το συμβ.* er af Athanasius og danner Grundvolden for Epiphanius's længere Bekjendelse, eller om omvendt denne Bekjendelse danner Grundvolden for *Ἑρμ.*, og *Ἑρμ.* ikke er af Athanasius, og talt saaledes, som om det Förste var Tilfældet. Da imidlertid, som vi senere skulle se, det Sidste er Tilfældet, saa har *Ἑρμ.*'s Forfatter blot øst de forklarende og fuldstændiggjörende Tilsætninger til Nicænum, som han ikke har tilfælles med Epiphanius, af sin Kirkes Daabsbekjendelse, de derimod, som han har tilfælles med Biskopen af Salamis, af dennes længere Bekjendelse. Dog kunne disse for en Del tillige ogsaa gaa tilbage til hans egen Kirkes Daabsbekjendelse, idet denne i enkelte Punkter dels kan have, dels vist har stemt overens med Epiphanius's længere Daabssymbol eller med den Daabsbekjendelse, der laa til Grund for dette.

118) Eller 374, det Aar, hvori Epiphanius har forfattet sin længere Bekjendelse, og fornemmelig i den sidste Del af dette Tidsrum, 363—373 eller 360—373.

Digitized by Google

i den. Epiphanius knytter i dette Led de antiapollinaristiske Bestemmelser, som det var ham saa magtpaaliggende at forsyne sit Daabssymbol med, til de to dogmatiske „termini“ i Nicænums anden Artikels andet Led *σαρκωθέντα* og *ἐνανθρωπήσαντα* ved det glossatoriske *τουτέστιν: τον δι᾽ ἡμας τους ἀνθρωπους και δια την ἡμετεραν σωτηριαν κατελθοντα και σαρκωθετα, τουτεστι γεννηθεντα τελείως ἐκ της ἁγιας Μαριας της ἀειπαρθενου δια πνευματος ἁγιου, ἐνανθρωπησαντα, τουτεστι τελειον ἀνθρωπον λαβοντα, ψυχην και σωμα και νουν και παντα, εἰ τι ἐστιν ἀνθρωπος κ. τ. λ.* I disse Ord forklarer han ganske passende *σαρκωθεντα* ved *γεννηθεντα τελειως ἐκ της — Μαριας* og *ἐνανθρωπησαντα* ved *τελειον ἀνθρωπον λαβοντα — εἰ τι ἐστιν ἀνθρωπος.* Den nicænske Texts *και* mellem *σαρκωθεντα* og *ἐνανθρωπησαντα* udelader han, fordi den noget lange Forklaring af *σαρκωθεντα* var traadt imellem begge „termini“. Ved denne Udeladelse faar det nicænske *ἐνανθρωπησαντα* i endnu højere Grad Textcharacter og de følgende forklarende Ord i endnu højere Grad Præget af en Glosse. — I den anden Artikels tredje Led har Epiphanius ikke, som *Ἑρμ.*'s Forfatter, forklaret Nicænums antydende *παθοντα* ved det af Daabsbekjendelsen tagne *σταυρωθεντα*, men han er her bleven staaende ved det nicænske Textord. Han har kun nærmere bestemt det ved det antiapollinaristiske (s. ovenfor S. 138 f.) *ἐν σαρκι*, som han har forbundet med det ved Ordene *δε τον αὐτον*. Disse Ord knytte den anden Artikels tredje Led til dens andet og danne Overgangen fra dette til hint. De ere aabenbart fremkaldte derved, at det tredje Leds Textord *παθοντα* ved de mange og vidtløftige Tilsætninger til det andets Textord *τον δι᾽ ἡμας — σαρκωθεντα και ἐνανθρωπησαντα* var blevet aldeles adskilt fra disse. I den anden Artikels fjerde Led har Epiphanius udeladt en Del af sin

Digitized by Google

nicænske Text, Ordene τῃ τριτῃ ἡμερᾳ, upaatvivlelig fordi han vilde, at ἐν αὐτῳ τῳ σωματι ogsaa skulde forbindes med ἀναστακτα. Havde han ogsaa sat Tidsbestemmelsen, saa vilde Ordene ἀναστακτα τῃ τριτῃ ἡμερᾳ have dannet en afsluttet fra det Følgende mere adskilt Sætning og τῃ τριτῃ ἡμερᾳ og ἐν αὐτῳ τῳ σωματι været parallele Bestemmelser. Forøvrigt s. det i det Forangaaende om Forholdet af Ἑρμ. εἰς το συμβ. til Nicænum Fremsatte.

Hvad det Spørgsmaal angaar, af hvilken Kilde Epiphanius har øst de Tilsætninger til Nicænum, hvormed han har fuldstændiggjort dette Symbol, saa kan man enten tænke paa hans Kirkes Daabssymbol eller paa det Symbol, hvorpaa han var bleven døbt. Da dengang, han forfattede sin længere Daabsbekjendelse, som vi tidligere have seet, hans kortere blev brugt i hans Diøces, og da begge i de Led, hvormed han i hin har fuldstændiggjort Nicænum, ikke ubetydeligt differere fra hinanden, saa er den sidste Anskuelse den rimeligere. Man maatte da antage, at der dengang ved Siden af Epiphanius's kortere Daabssymbol i hans Diøces blev brugt endnu et andet ældre, og at han har øst de Tilsætninger, vi tale om, af dette, eller at han har øst dem af et Daabssymbol, der før var blevet brugt i Salamis og paa Cypern, og i hvis Sted det længere Daabsymbol nylig var traadt.

Hvorvidt Epiphanius har holdt sig til det Daabssymbols Ordlyd, hvoraf han har taget de Tilsætninger, hvormed han har gjort Nicænum til en fuldstændig Daabsbekjendelse, lader sig naturligvis ikke afgjøre, da vi ikke mere besidde dette Daabssymbol. Det er dog meget rimeligt, at han i det Væsentlige har gjengivet dets Ordlyd. Kun Ordet ταφεντα synes han ikke at have optaget af samme, da det er usandsynligt, at dette Ord, som vi finde i de øvrige til os komne græske Daabssymboler paa Daabsbekjendelsen i Constitutionerne

Digitized by Google

nær, samt i Ἑρμ. εἰς το συμβ., i det første sirmiske, det nicenske og det constantinopolitanske Synodalsymbol, saavelsom ogsaa i alle vesterlandske Daabssymboler samt i Tertullians Relation af Troesregelen i hans Skrift mod Prax. c. 2, skulde have manglet i det. At Epiphanius meget vel kan have øst ogsaa saadanne Bestanddele af sin længere Bekjendelse, som εἰς — κρισιν δικαιαν ψυχων και σωματων og εἰς βασιλειαν οὐρανων, af den Daabsbekjendelse, hvoraf han har completeret Nicænum, ser man af Daabsbekjendelsen i de apostoliske Constitutioner, hvor vi finde εἰς βασιλειαν οὐρανων igjen. Sml. ogsaa Arius's Bekjendelse, hvori εἰς βασιλειαν οὐρανων maaske gaar tilbage til den alexandrinske Kirkes Daabssymbol.

Af alt det Fremsatte vil man nu se, i hvilken Forstand Epiphanius's længere Daabsbekjendelse maa siges at være opsat, forfattet af denne Kirkefader (s. S. 64 Not. 21). Den maa siges at være dette ikke i den Forstand, at Epiphanius i samme skulde have behandlet den kirkelige Daabsbekjendelse i den Skikkelse, som den paa hans Tid havde i de orientalske Kirker, paa en aldeles vilkaarlig Maade, ved at optage i samme Ting, der ikke hørte til den, idet de ikke faldt under dens Artikler og Led som blotte Explicationer, eller ved at udelade af samme Troessætninger, der nødvendigvis hørte med til den, saa at den slet ikke fortjente Navnet af en Daabsbekjendelse og af den kirkelige Daabsbekjendelse i den friere explicatoriske Form, hvori den brugtes i de orientalske Kirker. Men Epiphanius's længere Daabsbekjendelse maa siges at være opsat, forfattet af denne Kirkefader i den Forstand, at han, om han end ved samme ikke gik ud fra det almindelige kirkelige Daabssymbol, men fra Nicænum, ikke lagde hint, men dette til Grund, og i sine Explicationer for en Del var i upassende Grad fri og vidtløftig og her lod sin Subjectivitet altfor stort Spillerum, dog gav Daabsbekjendelsen

Digitized by Google

saavel ren fra Elementer, der ere fremmede for den, for dens Væsen, som ogsaa væsentlig fuldstændig, idet han kun optog, hvad der hørte væsentlig med til den, og optog væsentlig alt dette [119]), saa at man ikke kan frakjende hans Verk Navnet af en Daabsbekjendelse eller Daabsbekjendelsen i græsk-kirkelig Skikkelse. Det er ikke en vilkaarlig Bekjendelse, hvilken Navnet Daabsbekjendelse ikke skulde tilkomme, men en græsk-kirkelig Daabsbekjendelse, som Epiphanius har forfattet i sin længere Bekjendelse. Han — en Mand, der vel vidste hvad der hørte til Daabssymbolet, og var langt fra al ukirkelig Vilkaarlighed — bestemte jo ogsaa denne Bekjendelse til Brug ved Daaben, som Daabsbekjendelse, en egentlig og ret Daabsbekjendelse. Just fordi han gjorde dette, har han i den omhyggelig fuldstændiggjort det nicænske af ham med mange antihæretiske Bestemmelser og andre Tilsætninger forøgede Grundlag med alle de Led, som den græsk-kirkelige Daabsbekjendelse indeholdt paa hans Tid. Epiphanius's længere Bekjendelse er 1. D a a b s b e k j e n d e l s e n, d. v. s. den inde-

[119]) At han ikke optog *ταφεντα*, har sin Grund deri, at denne Bestanddel af Daabsbekjendelsen efter hans Mening laa antydet i det omfattende *παθοντα* (s. ovenfor S. 130). — Bestanddele af Epiphanius's længere Bekjendelse som *εἰς κρισιν δικαιαν ψυχων τε και σωματων* og *εἰς βασιλειαν οὐρανων*, ere egentlig ikke noget Nyt og endnu mindre noget for Daabsbekjendelsen Fremmedt, men kun en Forklaring og noget videre Udfoldning af Daabsbekjendelsens to sidste Led, som da *εἰς βασιλειαν οὐρανων* ogsaa findes i enkelte andre græske Daabsbekjendelser (s. ovenfor S. 127 Not. 78). — Hvad de til Epiphanius's længere Daabsbekjendelse tilföjede Anathematismer angaar, saa findes Anathematismer ogsaa i andre græske Daabsbekjendelser (i Epiphanius's kortere og i det egentlige Nicænum, der, som vi i den fölgende Afhandling skulle se, i den græske Kirke i over et Aarhundrede meget hyppig blev brugt som Daabsbekjendelse), og saa ere de, saa at sige, kun antihæretiske Bestemmelser i anathematisk Form, der have udviklet sig af de egentlige antihæretiske Bestemmelser ved at man med Hensyn til den fornemste Hæresi eller de fornemste Hæresier gik endnu et Skridt videre.

Digitized by Google

holder intet Andet end Daabsbekjendelseselementer og væsentlig alle Led af Daabsbekjendelsen (alle Led af den, som den dengang havde i den græske Kirke); den er 2. Daabsbekjendelsen i den græsk-kirkelige Form, d. v. s. den er Daabsbekjendelsen med antihæretiske Explicationer og med megen Frihed i Udtrykket af Leddene; den er endelig 3. Daabsbekjendelsen i individuel og subjectiv og specielt i individuel og subjectiv epiphanisk Form, d. v. s. med for en Del meget vidtløftige Explicationer, der i Tanke og Udtryk bære den epiphaniske Aands Præg. Forsaavidt den er det Sidste, staar den ene iblandt de græsk-kirkelige Daabsbekjendelser, som vi endnu have tilovers. Ingen af de øvrige har èn saadan individuel, subjectiv Form, eller ialfald en saa udpræget individuel og subjectiv Form.

II.

Er Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον virkelig, hvad dens Overskrift udgiver den for at være, et athanasiansk Produkt?

Et ikke uinteressant Spørgsmaal, især da vi, ifald det kunde besvares bekræftende, i Ἑρμ. vilde have, hvad vi i det berømte, store, Athanasius tillagte og med hans Navn betegnede Kirkesymbol ikke have, da Ἑρμ. i dette Tilfælde egentlig vilde være „Athanasianum“.[120])

Montfaucon har troet at burde besvare Spørgsmaalet bekræftende og har derfor ogsaa optaget Ἑρμ. i den første Del af sin Udgave af Athanasius's Verker, hvilken indeholder den store alexandrinske Kirkefaders ægte Produkter.

---

[120]) Vi have vistnok en sikkert fra Athanasius hidrörende Bekjendelse, den i Ἐκθεσις πιστεως. Men denne Bekjendelse har en mere subjectiv Character, den er mere en personlig, og desforuden er den en ufuldstændig, medens Ἑρμ. εἰς το συμβ. bærer et mere objectivt Præg, Præget af en kirkelig Bekjendelse, ja af en græsk-kirkelig Daabsbekjendelse, og er et fuldstændigt Symbol.

Digitized by Google

Han opstiller i sit „Monitum“ en tredobbelt Grund for sin Anskuelse. 1. Ἑρμ. tillægges Athanasius i begge de Codices [121]), hvori den findes, og af hvilke den ene er af overordentlig Ælde og indeholder en af hans nærmeste biskoppelige Efterfølgeres, Cyrillus af Alexandriens, Skrifter. 2. Verket, som er Athanasius ikke uværdigt, „iis compositum est vocibus et clausulis, quæ Athanasii ævo obtinebant“; det er et ikke ringe Argument for dets Affattelse af Athanasius, at i samme blot saadanne Vildfarelser tilbagevises, som paa Athanasius's Tid gik i Svang: arianske, pneumatomachiske og apollinaristiske. 3. Ogsaa den Omstændighed taler for Athanasius som Forfatter, at Ordet ὑποστασις i Ἑρμ. bruges i samme Betydning som οὐσια, i Betydningen Substants. I denne Betydning blev det nemlig neppe mere brugt efter Athanasius's Tid.

Men alle disse Grunde bevise for en Del kun Muligheden af, at Athanasius er Ἑρμ.'s Forfatter, for en Del ikke engang dette.

Kunde man antage, at Overskriften over Ἑρμηνεια i de tvende Codices er af Athanasius selv, en Antagelse for hvilken det Træffende i Betegnelsen Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον (Nicænum) kunde gjøres gjældende, saa vilde Sagen være afgjort til Fordel for den anathanasianske Affattelse. Men det kunne vi ikke, da, som vi ovenf. S. 166 f. Not. have seet, Ordet συμβολον paa Athanasius's Tid endnu ikke blev brugt paa Bekjendelsesgebetet, og da specielt Athanasius selv ikke brugte dette Ord paa samme, men Ordet πιστις (s. ovenfor S. 167 Not.). Ogsaa bortseet herfra, lægge Ordene Ἀθανασιου Ἀρχιεπισκοπου Ἀλεξανδρειας i Overskriften det nærmere at tænke paa en Anden som Overskriftens Forfatter, end paa Athanasius selv.

---

[121]) Eller nöjagtigere i den Codex og i den af en Codex tagne Afskrift.

Digitized by Google

Er derfor Overskriften ikke af Athanasius, saa er det muligt, at dens Forfatter, der, efter sin Brug af Ordet *σύμβολον* at dømme, ikke kan have levet førend henimod det ephesinske Concils Tid (s. ovenf. S. 166 Not. og S. 164), blot af den Grund har sat den over det anonyme Symbol, som han fandt etsteds, fordi han antog, at dette var af Athanasius. Paa denne Antagelse kan han være falden dels fordi Athanasius, overhovedet et overordentlig stort Navn, til hvilket derfor mangfoldige Skrifter bleve førte tilbage, der ikke tilhørte det, var saa berømt paa Bekjendelsesgebetet, og dels fordi han saa, at *Ἑρμ.* indeholdt Bestemmelser just imod de samme Hæresier, som Athanasius havde bekjæmpet baade i sit Liv og i sine Skrifter.

Hvor upaalidelig en saadan Overskrift, som den over *Ἑρμ.*, er, viser den Omstændighed, at Benedictinerne have kunnet fylde et helt Foliobind (Opp. T. II) med tvivlsomme og uægte athanasianske Skrifter, og at man har tillagt Athanasius ikke færre end tre Bekjendelser, der aabenbart ikke tilhøre ham: Athanasianum, den Troesbekjendelse, som findes i den af Bianchini udgivne „Enarratio Pseudo-Athanasiana in symbolum" (s. Walch, p. d. anf. St. p. 74 og Hahn, p. d. anf. St. p. 34), og den, som vi finde i Athanasius's foregivne *Ἀντιγραμμα πρὸς Λιβέριον Ἐπίσκοπον Ῥώμης* (Opp. T. II p. 664 seqq.).

Deraf, at *Ἑρμ.* kun indeholder Bestemmelser, der ere rettede mod Vildfarelser, som paa Athanasius's Tid herjede Kirken, følger kun, at den tilhører hans Tid, men ikke ogsaa, at den tilhører hans Person. Ja, ikke engang det Første følger strengt taget deraf, thi Arianismen, Pneumatomachismen og Apollinarismen gik endnu i Svang og bleve endnu bekjæmpede i de første Decennier efter Athanasius's Død, saa at *Ἑρμ.*'s Affattelse ogsaa kan falde i denne Tid.

Digitized by Google

Hvad Montfaucons sidste Argument angaar, saa har han overseet, at Ordene ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον i Ἑρμ. ikke tilhøre denne Bekjendelses Forfatter, men hans nicænske Text, som han her kun har udvidet ved at udstrække det, som Nicænum havde sagt mod dem, der negtede Sønnens Væsenslighed med Faderen, Arianerne, ogsaa til dem, der negtede den Helligaands Væsenslighed med Faderen (og Sønnen), Macedonianerne eller Pneumatomacherne. Forøvrigt var Brugen af ὑπόστασις i Betydningen οὐσία ikke ejendommelig for Athanasius alene, men for de oprindelige og ældre Nicænere overhovedet (s. B. I S. 463 Not. 80), saa at endog, hvis Ordene ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας vare af Ἑρμ.'s Forfatter, strengt taget heraf dog kun vilde følge, at denne Bekjendelse var af en ældre Nicæner.

Se vi os nu om efter andre Grunde, der kunde afgjøre vort Spørgsmaal enten til Fordel for Athanasius's Forfatterskab eller for det Modsatte, saa frembyder sig for os først og fremst den allerede ovenfor S. 78 Not. 29 mod den kortere epiphaniske Bekjendelses athanasianske Oprindelse anførte Omstændighed, at Athanasius var meget imod Affattelsen af nye antihæretiske Bekjendelser, idet han holdt Nicænum for „tilstrækkeligt til Gjendrivelse af al Ugudelighed“ og (med andre Nicænere) var bange for, at Affattelsen af en ny Bekjendelse skulde fremkalde den Anskuelse, at det nicænske Symbol var ufuldkomment, og give Arianerne og Semiarianerne, der hvert Øjeblik opstillede en ny Bekjendelse, et Paaskud for denne sin Fremgangsmaade. Denne Omstændighed synes at gjøre det umuligt, at Ἑρμ. εἰς τὸ συμβ. er af Athanasius. Eller skulde en Mand, der indtog en saadan Stilling til Nicænum, som Athanasius, og var saa meget imod nye antihæretiske Symboler, have været sig selv saa utro, at han senere ikke alene opsatte et saadant Symbol, men ogsaa bragte

Digitized by Google

dette Symbol istand paa den Maade, at han lagde det nicænske til Grund og udlagde det ved nye antihæretiske Tilsætninger, hvorved han just paa det mest Slaaende tilkjendegav, at dette Symbol ikke var „tilstrækkeligt til Gjendrivelse af al Ugudelighed“?

Vi kunne dog ikke holde denne Grund imod ʽΕρμ.'s athanasianske Oprindelse for afgjørende.

Paa Athanasius's Bekjendelse i hans Ἔκθεσις πίστεως maa man vistnok ikke beraabe sig for den. Denne Bekjendelse har nemlig, som vi allerede ovenfor S. 179 Not. have udtalt, en subjectiv personlig Character, medens ʽΕρμ. εἰς το συμβ. aabenbart har en objectiv kirkelig; hin har ingen kirkelig Bestemmelse, men er kun en privat Udtalelse af Athanasius's Tro, denne derimod har ligesaavel, som Epiphanius's med den saa beslægtede længere Bekjendelse, en kirkelig Bestemmelse, som man kan se baade deraf, at den er bygget paa Nicænum, og at Forfatteren har bestræbt sig for at levere en Bekjendelse, der omfattede alle den (græsk) kirkelige Daabsbekjendelses Led. Ja den maa ligesaavel som Epiphaniu's længere Bekjendelse endog have havt den Bestemmelse at tjene som Daabssymbol (s. længere nede i III).

Derimod kunne vi dog tænke os Muligheden af, at Athanasius i sine allersidste Leveaar (i denne Tid af hans Liv maatte nemlig ʽΕρμ. falde, hvis den er af ham, da Apollinaristerne deri imødegaaes), under de nye Forvirringer, som de i den senere og sidste Tid fremtraadte tvende store Hæresier, Pneumatomachismen og Apollinarismen, havde begyndt at anrette, holdt det for nødvendigt med Opgivelse af sit tidligere Standpunkt at tilføje antipneumatomachiske og antiapollinaristiske Tilsætninger til Nicænum, som jo ikke gav nogensomhelst nærmere Bestemmelse om den Helligaand (sml. B. I S. 456 f.) og kun ganske i Almindelighed udtalte, at Christus havde paataget sig Kjød og var bleven Menneske. Har dog otte Aar

Digitized by Google

efter hans Død det constantinopolitanske Concil, som vist ikke handlede mod hans og de ældre Nicæneres Aand, fundet det nødvendigt at forøge Nicænum med nogle antipneumatomachiske og antiapollinaristiske Tilsætninger eller snarere i alt Væsentligt at adoptere et Daabssymbol, hvori Nicænum allerede var blevet forøget med saadanne Tilsætninger, og havde dog saa ivrig nicænske Biskoper, som Forfatteren af Epiphanius's kortere Bekjendelse, Nicæno-Constantinopolitanums Fundament, og Epiphanius selv gjort det samme, den første i Athanasius's sidste Leveaar, den anden umiddelbart efter hans Død.

Men betænkelig bliver den Antagelse, at Athanasius har forfattet Ἑρμ. εἰς τὸ συμβ., af den anførte Grund dog altid, og den bliver saa meget betænkeligere, som Athanasius endnu i det i Aaret 371 skrevne antiapollinaristiske Brev til Biskop Epiktet af Corinth (n. 1) havde udtalt, at det nicænske Symbol var αὐτάρκης πρὸς ἀνατροπὴν πάσης αἱρέσεως.

Er Ἑρμ. εἰς τὸ συμβ. af Athanasius, saa har han naturligvis fuldstændiggjort dens Grundlag, Nicænum, af sin egen Kirkes, den alexandrinskes, Daabsbekjendelse.

Der spørges derfor, om de Dele af Ἑρμ., som ere øste af Forfatterens Daabsbekjendelse, stemme overens med den alexandrinske.

Forholdt det sig saaledes, saa vilde vi heri have et stærkt Bevis for Rigtigheden af Overskriften over Ἑρμ. Men vi kunne ad denne Vej dog ikke komme til Maalet.

Vi have nemlig ikke længer den alexandrinske Daabsbekjendelse selv, men besidde kun en Række af den alexandrinske Kirke tilhørende Dokumenter, som staa i Relation, gaa tilbage til denne Daabsbekjendelse, have den til sit Fundament og referere mere eller mindre store Dele af dens Indhold med større eller mindre Frihed med Hensyn til Udtrykket: Origenes's Relation af Troesregelen i hans Skrift de princip.

Digitized by Google

Lib. I Præf. § 4 seqq., den apostoliske Kirkes Troesbekjendelse efter Alexander af Alexandriens Meddelelser i hans Brev til Alexander af Constantinopel (Theod. hist. eccl. I, 4, Opp. T. III p. 742 seqq., ed. Schulze), den Troesbekjendelse, som Arius indleverede til Kejser Constantin (Socr. hist. eccl. I, 26 og Soz. hist. eccl. II, 27) og Athanasius's Troesbekjendelse i hans Ἔκθεσις πίστεως. Sml. ogsaa endnu et Sted i Clemens af Alexandriens Stromm. lib. VII c. 17 § 107 (Opp. p. 325 ed. Sylb. p. 899 f. ed. Potter og T. III p. 291 ed. Klotz.).

Af disse Dokumenter kunne vi paa Grund af deres angivne Beskaffenhed, deres angivne Forhold til den alexandrinske Kirkes Daabsbekjendelse, ikke reconstruere Ordlyden af denne Daabsbekjendelse med en saadan Grad af Paalidelighed, at vi deraf, at der i dem gjenfindes et eller andet Led af Ἑρμ. εἰς το συμβ. [122]), eller at et eller et Par af deres Led lyde ens med det eller de tilsvarende Led i denne Bekjendelse [123]) eller dog have en større eller ringere Lighed med det eller de samme Led i den, skulde med tilstrækkelig Sikkerhed kunne drage den Slutning, at Ἑρμ. maa tilhøre den alexandrinske Kirke, og at det ialfald er meget rimeligt, at dette Symbol virkelig skriver sig fra den store Athanasius [124]).

Omvendt kan der dog — af den samme Grund — af Uoverensstemmelsen mellem de Dele af Ἑρμ., hvormed denne

---

[122]) Nöjagtigere: et eller andet af de Led i Ἑρμ. εἰς το συμβ., hvormed denne Bekjendelses Forfatter har completeret dens Grundlag, Nicænum.

[123]) D. v. s. med det eller de tilsvarende Led i samme, som ikke tilhöre den nicænske Text, men det Daabssymbol, hvoraf han har fuldstændiggjort denne.

[124]) Denne Slutning kan især i det Tilfælde ikke drages med tilstrækkelig Sikkerhed af det i Texten Anförte, naar det samme Led ogsaa findes i andre græske Daabsbekjendelser, eller naar det eller de samme Led ogsaa i andre græske Daabsbekjendelser have den samme eller en lignende Ordlyd.

Digitized by Google

Forfatter har fuldstændiggjort det nicænske Grundlag, og mellem de tilsvarende Dele af de ovenanførte Dokumenter ikke drages den Slutning, at ʽΕρμ. ikke kan tilhøre den alexandrinske Kirke og ikke være af Athanasius. Og denne Slutning maa af denne Uoverensstemmelse saa meget mindre drages, som jo den alexandrinske Kirkes Daabsbekjendelse fra Clemens's og Origenes's Tid af indtil 371 eller 372, i hvilke Aar ʽΕρμ. maatte være forfattet, hvis den var af Athanasius, kan eller snarere maa have undergaaet en Del Forandringer.

Allermest kunde Overensstemmelsen af den tredje Artikels andet Led i ʽΕρμ. med det samme Led i Alexander af Alexandriens Meddelelser og Arius's Bekjendelse og med det anførte Sted af Clemens tyde hen paa, at ʽΕρμ. var af alexandrinsk Oprindelse. Alexander af Alexandrien siger nemlig i sine Meddelelser: *Προς δε τῃ εὐσεβει ταυτῃ περι του πατρος και υἱου δοξῃ — ἑν πνευμα ἁγιον ὁμολογουμεν — μιαν και μονην καθολικην, την ἀποστολικην ἐκκλησιαν —. Μετα τουτων την ἐκ νεκρων ἀναστασιν οἰδαμεν;* i Arius's Bekjendelse lyder den tredje Artikels andet Led *και εἰς μιαν καθολικην ἐκκλησιαν του θεου, την ἀπο περατων ἑως περατων;* endelig Clemens ytrer paa det anførte Sted: *ἐκ των εἰρημενων ἀρα φανερον οἰμαι γεγενησθαι, μιαν εἰναι την ἀληθη ἐκκλησιαν, την τῳ ὀντι ἀρχαιαν —· ἑνος γαρ ὀντος του θεου και ἑνος του κυριου, την μονωσιν ἐπαινεται, μιμημα ὀν ἀρχης της μιας. Τῃ γουν του ἑνος φυσει συγκληρουται ἡ ἐκκλησια ἡ μια, ἡν εἰς πολλας κατατεμνειν βιαζονται αἱρεσεις· κατα τε οὐν ὑποστασιν, κατα τε ἐπινοιαν, κατα τε ἀρχην, κατα τε ἐξοχην μονην εἰναι φαμεν ἀρχαιαν και καθολικην ἐκκλησιαν κ. τ. λ.* [125]). Efter disse Steder synes den tredje Artikels andet

125) Origenes forbigaar den tredje Artikels andet Led og Athanasius gaar ikke længere end til denne Artikels förste.

Digitized by Google

Led i den alexandrinske Daabsbekjendelse at have lydt *και εἰς μιαν (και) μονην καθολικην και* (eller *την*) *ἀποστολικην ἐκκλησιαν* (Alex.) eller ogsaa *και εἰς μιαν και μονην καθολικην ἐκκλησιαν* (Clem. Alex.) eller ialfald *και εἰς μιαν καθολικην ἐκκλησιαν* (Clem. Alex., Ar.). Men nu lyder dette Led i *Ἑρμ. εἰς το συμβ.*: *Και πιστευομεν εἰς μιαν μονην ταυτην καθολικην και ἀποστολικην*[126]) *ἐκκλησιαν*. Dog lyder det samme Led i den jerusalemske Daabsbekjendelse og i Epiphanius's kortere Daabsbekjendelse samt i Nicæno-Constantinopolitanum paa en lignende Maade, nemlig *και εἰς μιαν ἁγιαν καθολικην ἐκκλησιαν* og *εἰς μιαν ἁγιαν καθολικην και ἀποστολικην ἐκκλησιαν*.— Fremdeles kunde ogsaa Overensstemmelsen mellem Ordene *εἰς κρισιν δικαιαν ψυχων και σωματων*, der i *Ἑρμ. εἰς το συμβ.* følge paa *εἰς ἀναστασιν νεκρων* og gaa foran *εἰς βασιλειαν οὐρανων και ζωην αἰωνιον* med Origenes's Ord „Post hæc jam quod anima, substantiam vitamque habens propriam, cum ex hoc mundo discesserit, pro suis meritis dispensabitur, sive vitæ æternæ ac beatitudinis hæreditate potitura, si hoc ei sua gesta præstiterint, sive igni æterno ac suppliciis mancipanda, si in hoc eam scelerum culpa detorserit: sed et quia erit tempus resurrectionis mortuorum —" gjøres gjældende for *Ἑρμ.*'s alexandrinske Oprindelse. Dog forekomme, bortseet fra den dobbelte Differents, at Origenes blot taler om Sjælen og sætter det evige Livs og den evige Strafs Indtrædelse umiddelbart efter Menneskets Død (hvorfor han ogsaa sætter det evige Liv foran de Dødes Opstandelse), medens Forfatteren af *Ἑρμ.* taler om Dommen over Sjælene og Legemerne og lader denne Dom følge paa de Dødes Opstandelse —

---

126) *και ἀποστολικην* mangler dog i Cod. Vat.

Digitized by Google

dog forekomme, bortseet herfra, lignende Ytringer ogsaa i andre Relationer af Troesregelen. S. f. Ex. Irenæus's Relation af Troesregelen contr. hæres. 1, 10, 1: — *και ἀναστησαι πασαν σαρκα πασης ἀνθρωποτητος, ἱνα — κρισιν δικαιαν ἐν τοις πασι ποιησηται, τα μεν πνευματικα της πονηριας και ἀγγελους τους παραβεβηκοτας — και τους ἀσεβεις — των ἀνθρωπων εἰς το αἰωνιον πυρ πεμψῃ, τοις δε δικαιος — ζωην χαρισαμενος ἀφθαρσιαν δωρησηται.* — Endelig kunde for, at *῾Ερμ.* for en Del gaar tilbage til den alexandrinske Kirkes Daabsbekjendelse og derfor er af en Alexandriner, endnu anføres, at vi finde Leddet *και εἰς βασιλειαν οὐρανων* i *῾Ερμ.* igjen i Arius's Bekjendelse: *και εἰς σαρκος ἀναστασιν, και εἰς ζωην του μελλοντος αἰωνος, και εἰς βασιλειαν οὐρανων.* Men det samme Led forekommer dog ogsaa i Constitutionernes Daabsbekjendelse [127].

---

127) Alle de i Texten omtalte Ligheder mellem *῾Ερμ. εἰς το συμβ.* og de ovenfor anförte Dokumenter angaa den tredje Artikels Led fra det andet af. Det er jo ogsaa hovedsagelig disse Led, som *῾Ερμ.*'s Forfatter har tilföjet til sin Text af sin Kirkes Daabsbekjendelse. Hvad den anden Artikel angaar, saa har han af samme kun tilföjet *σταυρωθεντα, ταφεντα* og *καθισαντα ἐν δεξιᾳ του πατρος.* En Sammenligning af disse Elementer med Dokumenterne over den alexandrinske Daabsbekjendelses Ordlyd beviser hverken Noget for eller Noget imod *῾Ερμ.*'s alexandrinske Oprindelse. *Σταυρωθεντα* gjenfindes hos Alexander (*σταυρωθεις και ἀποθανων*), og i Athanasius's Troesbekjendelse i hans *Ἐκθεσις πιστεως* (*ἐν ᾧ ἀνθρωπῳ σταυρωθεις και ἀποθανων ὑπερ ἡμων ἀνεστη*), men var jo i de allerfleste Daabsbekjendelser en Bestanddel af Symbolet. *Ταφεντα* mangler i Dokumenterne over den alexandrinske Daabsbekjendelses Ordlyd, men intet af disse Dokumenter indeholder jo denne Daabsbekjendelse fuldstændig og efter dens strenge Ordlyd, og *ταφεντα* har staaet i de allerfleste Daabsbekjendelser. Det næstsidste Led i den anden Artikel lyder vistnok anderledes i Alexanders Meddelelser (hos Origenes, Arius og Athanasius findes det ikke), nemlig *καθημενος ἐν δεξιᾳ της μεγαλωσυνης*, men disse Ord kunne let være og ere sandsynligvis kun et friere for en Del af Hebr. 1, 3 taget Udtryk for „sessio ad dex-

Digitized by Google

En anden Vej, hvorpaa man kunde komme paa det Rene med Hensyn til Spørgsmaalet, om Ἑρμ. virkelig er af Athanasius eller ej, er den, at sammenligne de antipneumatomachiske og antiapollinaristiske Tilsætninger i samme med Athanasius's Skrifter mod Pneumatomachismen og Apollinarismen (de fire Breve til Serapion af Thmuis og Bogen „de Trinitate et Spiritu sancto“ samt Brevet til Jovian om Troen og Bogen „de incarnatione et contra Arianos“, i hvilke to sidste Skrifter enkelte Ytringer mod Pneumatomacherne forekomme; Brevet til Epiktet af Corinth og de to Bøger mod Apollinaris).

Skulde det nemlig ved en saadan Sammenligning vise sig, at der i disse Skrifter forekomme Ytringer, der i Udtrykket

---

teram Patris“. Da den alexandrinske Daabsbekjendelse, som man ser af Origenes's „et post resurrectionem — assumtus est“, Alexanders ἀναληφθεις ἐν οὐρανοις og Athanasius's ἀνεληφθη εἰς οὐρανους i Leddet om Himmelfarten maa have betjent sig af Ordet ἀνεληφθη, saa vilde vi have et temmelig sikkert Fingerpeg paa, at Ἑρμ. er et alexandrinsk Produkt, hvis vi fandt dette Ord i samme. Men Forfatteren siger και ἀνελθοντα εἰς τους οὐρανους, en Ordlyd, som man dog ikke maa gjöre gjældende mod, at han var en Alexandriner, da han her fölger sin nicænske Text. Desforuden har ogsaa Arius ἀνελθοντα. Ligesaalidt maa man deraf, at han i den anden Artikels tredje Led ikke forklarer det nicænske παθοντα ved σταυρωθεντα, ἀποθανοντα, ταφεντα, men blot ved det förste og sidste Ord, medens dog dette Led efter Alexanders og Athanasius's paa en mærkværdig Maade overensstemmende σταυρωθεις και ἀποθανων (sml. ogsaa Origenes's „communem hanc mortem sustinuit, vere mortuus“) næsten med Vished kan siges at have indeholdt ogsaa det sidste Ord, strax drage den Slutning, at han ikke kan have tilhört den alexandrinske Kirke. Han kan have tilföjet blot σταυρωθεντα, fordi blot dette Ord i engere og strengere Forstand indeholdt en Forklaring af det nicænske παθοντα, og fordi det tillige indesluttede ἀποθανοντα, medens han derimod paa σταυρωθεντα endnu lod fölge ταφεντα, fordi dette Ord ikke i den Grad og paa den Maade laa i (παθοντα og) σταυρωθεντα, som ἀποθανοντα. Arius udtrykker den anden Artikels tredje Led, som Nicænum, ved det blotte antydende παθοντα.

minde stærkt, ja paa en frappant Maade om ʿΕρμ.'s anti-pneumatomachiske og antiapollinaristiske Bestanddele, skulde der fremgaa af den, at disse Bestanddele tydelig bære et specifisk athanasiansk Præg, saa havde vi al Grund til at holde ʿΕρμ. for et Verk af Athanasius. Eller skulde der af Sammenligningen omvendt fremlyse, at de antipneumatomachiske og antiapollinaristiske Elementer i ʿΕρμ. med Hensyn til Udtrykket ere fremmede for Athanasius, skulde de i denne Henseende bære en uathanasiansk Character, saa vilde vi heri have et ikke ringe Bevis for, at vor Bekjendelse ikke er af Athanasius [128]).

Men heller ikke ad denne Vej kunne vi dog komme til noget sikkert Resultat.

En Sammenligning af ʿΕρμ.'s antipneumatomachiske og antiapollinaristiske Elementer med de ovenanførte athanasianske Skrifter viser nemlig paa den ene Side vistnok, at der finder noget Slægtskab Sted i Udtrykket mellem hine og en Række Steder i disse; men dette Slægtskab er dog ingenlunde saa stort og frappant, at vi skulde være berettigede til af det at drage den Slutning, at ʿΕρμ. maa tilhøre Athanasius, eller endog kun den, at den sandsynligvis tilhører ham. Paa den anden Side adskille de antipneumatomachiske og antiapollinaristiske Bestanddele af ʿΕρμ. sig vistnok ikke ubetydeligt fra de tilsvarende antipneumatomachiske og antiapollinaristiske Ytringer i de ovenanførte Skrifter, idet der dels i hine findes Udtryk, der savnes i disse, dels omvendt i disse findes af Athanasius yndede, for ham charakteristiske Udtryk, der mangle i hine; men denne Uoverensstemmelse er dog ikke

---

128) Vi tale kun om Slægtskab og Ikke-Slægtskab med Hensyn til Udtrykket, thi at de pneumatomachiske og antiapollinaristiske Tanker i ʿΕρμ. εἰς το συμβ. og i Athanasius's ovenanførte Skrifter væsentlig ville være de samme, er paa Forhaand at vente og kan ikke bevise Noget for, at Athanasius er ʿΕρμ.'s Forfatter. Disse Tanker vare nemlig fælles for Tidens kirkelige Orthodoxi.

Digitized by Google

saa stor, at vi skulde holde det for umuligt eller for meget usandsynligt, at Athanasius var ‘Ερμ.’s Forfatter.

Dog maa vi tilstaa, at Sammenligningen i det Hele taget taler mere til Ugunst end til Gunst for den athanasianske Affattelse. Vi skulde, hvis ‘Ερμ. var af Athanasius, vente, at denne Bekjendelse i sine antipneumatomachiske og antiapollinaristiske Tilsætninger og overhovedet langt mere vilde bære denne fremragende ejendommelige Aands Stempel, end det er Tilfældet.

Rigtigheden af denne Dom vil fremgaa af følgende Udsigt 1. over de fornemste Steder i de ovenanførte athanasianske Skrifter, der i Udtrykket mere eller mindre minde om ‘Ερμ.’s antipneumatomachiske og antiapollinaristiske Tilsætninger, 2. over de Elementer i disse Tilsætninger, som vi ikke finde i hine Skrifter, og 3. over de for Athanasius ejendommelige antipneumatomachiske og antiapollinaristiske Udtryk, som vi savne i ‘Ερμ.

1. Hvad angaar Slægtskabet i Udtrykket mellem de antipneumatomachiske og antiapollinaristiske Bestanddele af ‘Ερμ. og mellem antipneumatomachiske og antiapollinaristiske Ytringer i de ovenfor anførte athanasianske Skrifter, saa sml. Ordene *το οὐκ ἀλλοτριον του πατρος και υἱου, ἀλλ’ ὁμοουσιον ὀν πατρι και υἱῳ* med Steder som disse: *σχιζοντες αὐτην (την ἐν τριαδι θεοτητα) και ἐπιμισγοντες αὐτῃ ἀλλοτριαν και ἑτεροειδη φυσιν* Ep. I ad Serap. n. 2 Opp. T. I P. 2 p. 649 ed. Montf., *δια το ἑτεροουσιον του πνευματος, ὡς αὐτοι ἑαυτοις ἀνεπλασαντο* ib., *οὐ γαρ ἀλλοτριον ἐπιμιγνυται τῃ τριαδι* ib. n. 17 p. 665, *ἡ τις οὑτω τολμηρος, ὡς εἰπειν —, ἀλλοτριουσιον του πατρος τον υἱον, ἡ ξενον το πνευμα του υἱου* ib. n. 20 p. 668, *μαλλον δε του λογου ἑνος ὀντος ἰδιον και ὁμοουσιον ἐστι (το πνευμα το ἁγιον)* ib. n. 27 p. 676, *ἰδιον δε και οὐ ξενον της του υἱου οὐσιας* ib., *τι γαρ*

ἐλειπε τῳ θεῳ, ἱνα ἀλλοτριουσιον προσλαβηται ib. ep. III n. 6 p. 695, *ἀντικεινται δε αὐτῳ οἱ μη ὁμολογουντες αὐτον και το πνευμα αὐτου της αὐτης του πατρος οὐσιας* de incarn. et contr. Arian. n. 19 ib. p. 885, *ἀλλ' οὐδε ἀπηλλοτριωσαν το πνευμα το ἁγιον ἀπο του πατρος και του υἱου* Ep. ad. Jov. n. 4 ib. p. 782. Fremdeles sml. Ordet *ἀκτιστον* med Steder som *ἀσεβες οὐν ἐστι κτιστον ἠ ποιητον λεγειν το πνευμα του θεου* de incarn. et contr. Arian. n. 9 ib. p. 876, *ἀρκει γινωσκειν, ὁτι μη κτισμα ἐστι το πνευμα* Ep. I ad Serap. n. 17 ib. p. 665, *το πνευμα οὐ θεμις τοις κτισμασι συντασσειν* ib. n. 26 p. 670, *οὐκ ἀν εἰη αὐτο των κτισματων* ib. n. 25 p. 674, *οὑτως οὐκ ἐστι κτισμα το πνευμα* ib. ep. IV n. 4 p. 698, „Dicite nobis, admirabiles, ubi in auctoritate legistis, creatum esse Spiritum sanctum“ [129])? Endelig sml. Ordene *σωμα και ψυχην και νουν και παντα, ὁσα ἐστι ἀνθρωπος χωρις ἁμαρτιας ἀληθινως και οὐ δοκησει ἐσχηκοτα* med Stederne *ἀλλα λεγετε, εἰ παντα ἐλαβε κ. τ. λ.* contr. Apoll. II n. 6 p. 944, *ἀλλ' ἐλαβε, φασι, το ἀνοητον, ἱν' αὐτος ᾐ νους ἐν αὐτῳ* ib. I n. 2 p. 923, *ταυτα δε οὐτε σαρκος ἀνοητου ἀν εἰη —, ἀλλα ψυχης νοησιν ἐχουσης* ib. n. 15 p. 935; *ἀλλα παλιν λεγετε· και πως δυναται ἡ ἐν συνηθειᾳ της ἁμαρτιας γενομενη φυσις και την διαδοχην της ἁμαρτιας διαδεξαμενη χωρις ἁμαρτιας εἰναι* ib. n. 8 p. 945, *ἀρκει δε πιστευσαι τοις γεγραμμενοις, ὡς φησιν ὁ Παυλος· καθ' ὁμοιοτητα κατα παντα χωρις ἁμαρτιας* ib. II n. 19 p. 955; — *ἡ δοκησιν την οἰκονομιαν του παθους ὑπολαμβανουσι* ib. I

---

[129]) Sml. endnu ogsaa med *το παρακλητον* og *καταβαν ἐπι τον Ἰορδανην* Steder som *παρακλητος ἐλεχθη* Ep. I ad Serap. n. 11 p. 659 og *ἠ τις αὐτων (των ἀγγελων) ἐστι ὁ κατελθων εἰς τον Ἰορδανην ἐν εἰδει περιστερας* ib. n. 12 p. 666.

Digitized by Google

n. 2 p. 923, ὥστε — τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους καὶ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως ὡς δοκῆσιν νομίζειν ib. n. 3 p. 924, ἀνάγκη, ὑμᾶς ἢ τὴν οἰκονομίαν τοῦ πάθους κ. τ. λ. δοκῆσιν λέγειν ib. II n. 12 p. 943.

2. Hvad de Elementer i Ἑρμ. betræffer, som vi ikke igjen finde i de ovenanførte athanasianske Skrifter, saa maa fremforalt Udtrykket τὸ τέλειον om den Helligaand nævnes, som, saavidt jeg ved, aldrig forekommer hos Athanasius. Ogsaa en Forbindelse, som γεννηθέντα τελείως ἐκ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου διὰ πνεύματος ἁγίου søge vi forgjæves hos ham [130]. Ligesaalidt findes der nogensinde hos ham en Forbindelse som σῶμα καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν καὶ πάντα, ὅσα ἐστὶν ἄνθρωπος — ἐσχηκότα om Sønnens Menneskenatur. At han ingensteds bruger Ordet ἄκτιστον og Forbindelsen οὐκ ἀλλότριον τοῦ πατρὸς καὶ υἱοῦ om Aanden, er af mindre Betydning [131].

3. Hvad endelig angaar de for Athanasius ejendommelige antipneumatomachiske og antiapollinaristiske Udtryk, som savnes i Ἑρμ., saa maa fornemmelig Ordet ἴδιον og ἰδιότης „proprius“ og „proprietas“ anføres, som idelig bruges af Athanasius der, hvor han taler om Aandens Forhold til Faderen og til Sønnen, til deres Guddom, deres Væsen. S. Steder, som ὥσπερ γὰρ ὁ υἱὸς — ἴδιος τῆς οὐσίας τοῦ πατρὸς κ. τ. λ. Ep. I ad Serap. n. 21 p. 670, εἰ δὲ ὁ υἱός, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ πατρός ἐστι, ἴδιος τῆς οὐσίας αὐτοῦ ἐστι, ἀνάγκη καὶ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ θεοῦ λεγόμενον ἴδιον εἶναι κατ' οὐσίαν τοῦ υἱοῦ ib. n. 25 p. 673, οὐκ ἄρα ἐκ τῶν γενητῶν ἐστι τὸ πνεῦμα· ἀλλ' ἴδιον τῆς

[130]) Kun Udtrykket τέλειος ἄνθρωπος forekommer undertiden hos Athanasius; s. contr. Apoll. I n. 15 og 17 p. 935 og 37 og n. 14 p. 934.

[131]) Af de historiske Tilsætninger til den tredje Artikels förste Led i Ἑρμ. findes hos Athanasius kun den i Not. 129 anførte.

Digitized by Google

τοῦ πατρὸς θεότητος ib. p. 674, εἰκων του λογοῦ καὶ τοῦ πατρὸς ἴδιον ἐστιν ib. n. 26 p. 675, μαλλον δε τοῦ λόγου ἑνος ὀντος ἰδιον και του θεου ἑνος ὀντος ἰδιον — ἐστι (τό πνευμα) ib. n. 27 p. 676, ἰδιον δε καὶ οὐ ξενον της του υἱου οὐσιας και θεοτητος ib., δια την προς τον υἱον ἰδιοτητα αὐτου ib. ep. III n. I p. 691 og οὑτως οὐκ ἐστι κτισμα το πνευμα, ἀλλ' ἴδιον της τοῦ λογου οὐσιας, ἰδιον δε και του θεου ib. IV n. 4 p. 698. Ligesaa savne vi i ῾Ερμ. det af Athanasius ligeledes oftere om den Helligaand brugte ξενον, οὐ ξενον (τοῦ υἱου κ. τ. λ.). S. Steder, som ἡ τις οὑτω τολμηρὸς, ὡς εἰπειν — ξενον το πνευμα του υἱου ib. I n. 20 p. 668, ἰδιον δε και οὐ ξενον της του υἱου οὐσιας και θεοτητος ib. n. 27 p. 676 og οὐ ξενον ἐστι της του υἱου φυσεως, οὐτε της του πατρὸς θεοτητος ib. IV. n. 3 p. 698." Det samme gjælder ogsaa om Udtryk, som ἀλλοτριουσιον og ἑτεροουσιον [132]).

Det eneste Middel, hvorved vi kunne faa et sikkert og afgjørende Svar paa Spørgsmaalet, om ῾Ερμ. εἰς το συμβ. er af Athanasius eller ej, er det, at anstille en Sammenligning mellem denne Bekjendelse og Epiphanius's længere Daabssymbol.

Disse to Bekjendelser ere nemlig, som allerede ovenfor S. 68 og 158 ytret, saa overordentlig beslægtede med hinanden, at nødvendigvis enten Epiphanius maa have lagt ῾Ερμ. til Grund for sit Symbol, at han maa have istandbragt dette ved at modificere og for en Del videre at udvikle den Athanasius tilskrevne Bekjendelse, eller at omvendt ῾Ερμ.'s Forfatter

[132]) Ogsaa Udtryk, som πνευμα υἱοθεσιας, πνευμα ἁγιασμου, πνευμα θεου, πνευμα Χριστου, der alle forekomme i Ep. I ad Serap. n. 11 p. 659, savne vi i ῾Ερμ.; ligesaa Udtryk, som τῳ πατρι και υἱῳ συνδοξαζομενον og ἐκ του πατρος ἐκπορευομενον, som hist og her møde os hos Athanasius; s. Ep. I ad Serap. n. 9 p. 697, ib. n. 20 p. 669 og Ep. ad Jov. n. 4 p. 782.

Digitized by Google

maa have modificeret og for en Del simplificeret Epiphanius's Verk.

Men er det Sidste Tilfældet, og vi skulle snart se, at det er Tilfældet, saa kan Athanasius ikke være '*Ερμ.*'s Forfatter, da Epiphanius's længere Daabsbekjendelse først er bleven til efter Athanasius's Død.

At '*Ερμ.* og Epiphanius's Bekjendelse virkelig ere saa beslægtede med hinanden, at den enes Forfatter maa have benyttet den andens Verk eller snarere „mutatis mutandis" tilegnet sig det, er iøjnefaldende.

Begge Bekjendelser ere '*Ερμηνειαι εἰς το συμβολον*, d. v. s. Udlæggelser af Nicænum; i begge udlægges dette Symbol mod de samme Hæretikere: Pneumatomacherne, Apollinaristerne, Origenisterne samt Marcellus af Ancyra; Bestemmelserne i dem mod disse Hæretikere stemme for en Del bogstavelig eller næsten bogstavelig overens (sml. de antiapollinaristiske Ord *τουτεστι γεννηθεντα τελειως ἐκ της ἁγιας Μαριας της ἀειπαρθενου δια πνευματος ἁγιου* hos Epiphanius med de antiapollinaristiske Ord *τουτεστι γεννηθεντα τελειως ἐκ Μαριας της ἀειπαρθενου δια πνευματος ἁγιου* i '*Ερμ.*, fremdeles de antiapollinaristiske Ord *ψυχην και σωμα και νουν και παντα, εἰ τι ἐστιν ἀνθρωπος, χωρις ἁμαρτιας* hos Epiphanius med de antiapollinaristiske Ord *σωμα και ψυχην και νουν και παντα, ὁσα ἐστιν ἀνθρωπος, χωρις ἁμαρτιας* i '*Ερμ.*, endvidere de antiorigenistiske Ord *ἀνελθοντα εἰς τους οὐρανους ἐν αὐτῳ τῳ σωματι, ἐνδοξως καθισαντα ἐν δεξιᾳ του πατρος, ἐρχομενον ἐν αὐτῳ τῳ σωματι ἐν δοξῃ* hos Epiphanius med de samme antiorigenistiske Ord i '*Ερμ.* og endelig de antimarcelliske Ord *οὗ της βασιλειας οὐκ ἐσται τελος* hos Epiphanius med de samme Ord i '*Ερμ.*); de Led af Symbolet, hvorved i begge Bekjendelser det nicænske Grundlag fuldstændiggjøres, ere for største Delen bogstavelig

Digitized by Google

eller næsten bogstavelig de samme (sml. καθισαντα ἐν δεξιᾳ του πατρος hos Epiphanius med de samme Ord i ῾Ερμ. og Ordene πιστευομεν εἰς μιαν καθολικην και ἀποστολικην ἐκκλησιαν, και εἰς ἑν βαπτισμα μετανοιας, και εἰς ἀναστασιν νεκρων και κρισιν δικαιαν ψυχων και σωματων και εἰς βασιλειαν οὐρανων, και εἰς ζωην αἰωνιον hos Epiphanius med Ordene και πιστευομεν εἰς μιαν μονην ταυτην καθολικην και ἀποστολικην ἐκκλησιαν, εἰς ἑν βαπτισμα μετανοιας και ἀφεσεως ἁμαρτιων, εἰς ἀναστασιν νεκρων, εἰς κρισιν αἰωνιον ψυχων τε και σωματων, εἰς βασιλειαν οὐρανων και ζωην αἰωνιον i ῾Ερμ.); endelig i begge bliver ikke alene den nicænske Anathematisme mod Arianerne udstrakt til Pneumatomacherne, og det væsentlig paa den samme Maade og med de samme Ord, men til den føjes ogsaa endnu en næsten ligelydende Anathematisme mod dem, der negte de Dødes Opstandelse. Sml. ogsaa endnu Ordene τουτους ἀναθεματιζει ἡ καθολικη και ἀποστολικη ἐκκλησια, ἡ μητηρ ὑμων τε και ἡμων hos Epiphanius med Ordene τουτους ἀναθεματιζομεν, ὁτι αὐτους ἀναθεματιζει ἡ καθολικη μητηρ ἡμων και ἀποστολικη ἐκκλησια i ῾Ερμ., saavelsom ogsaa Ordene και πασας τας αἱρεσεις τας μη ἐκ ταυτης της ὀρθης πιστεως οὐσας hos Epiphanius med Ordene και πασαν αἱρεσιν, τουτεστιν τους μη ὀντας ἐκ ταυτης της πιστεως της ἁγιας και μονης καθολικης ἐκκλησιας.

Paa den anden Side ere dog Differentserne mellem de to Bekjendelser igjen saa betydelige, at man ikke kan erklære dem for identiske og antage, at Differentserne kun skylde Afskrivere sin Oprindelse.

I høj Grad differere først og fremst de to Bekjendelser med Hensyn til de antiapollinaristiske Tilsætninger til den anden Artikels andet Led. Epiphanius er her langt udførligere end Forfatteren af ῾Ερμ. Denne er fornøjet med at fremhæve

mod Apollinaris og hans Tilhængere, at Christus paa en fuldkommen Maade er født af Jomfru Maria ved den Helligaand, og at han havde en fuldstændig, syndefri og sand, virkelig menneskelig Natur. Epiphanius derimod fremhæver, foruden at Christus paa en fuldkommen Maade er født af Jomfru Maria ved den Helligaand, og at han antog en fuldstændig og syndefri menneskelig Natur, endnu, at Logos hverken blev Menneske ved af sin egen Substants formedelst Forvandling at danne sig et eget Legeme eller ved at træde i Forbindelse med et allerede forhen existerende og paa sædvanlig Maade (af en Mands Sæd) tilblevet Menneske, Mennesket Jesus, saa at han ikke paa nogen væsentlig anden Maade var forenet med dette Menneske, end med Propheterne, og at der vare to Christi, men at han antog, paatog sig en menneskelig Natur og forenede den med sig til en personlig Enhed (sml. S. 136—43). Dog fremhæves ogsaa af 'Ερμ.'s Forfatter et Moment, som hos Epiphanius ikke særskilt fremtræder, nemlig, at Christus havde sin fuldstændige og syndefri menneskelige Natur ἀληθινῶς καὶ οὐ δοκήσει. Desforuden finder der i den anden Artikels andet Led endnu den formelle Differents Sted mellem de to Bekjendelser, at 'Ερμ.'s Forfatter forklarer de nicænske Textord σαρκωθέντα (καὶ) ἐνανθρωπήσαντα, begge paa een Gang, medens Epiphanius først forklarer σαρκωθέντα og derefter ἐνανθρωπήσαντα.

En betydelig Differents mellem de to Bekjendelser finde vi fremdeles i den anden Artikels tredje Led. Her forklarer Epiphanius det nicænske παθόντα ved den antiapollinaristiske Tilsætning ἐν σαρκί, 'Ερμ.'s Forfatter derimod ved σταυρωθέντα, som han tilføjer af sin Kirkes Daabsbekjendelse, og hvortil han af denne endnu supplerer ταφέντα.

Ligesaa møder os en ikke ganske ubetydelig Differents i den anden Artikels fjerde Led. Epiphanius vil fremhæve, at Christus baade opstod og foer til Himmels med det samme

Digitized by Google

Legeme, og udelader derfor den nicænske Textes *τῃ τριτῃ ἡμερᾳ*, *'Ερμ.*'s Forfatter derimod, der kun vil fremhæve, at Christus opfoer til Himmels, bibeholder disse Ord (s. ovenfor S. 171 Not. 14).

Meget stærkt differere endvidere de to Bekjendelser i sine Tilsætninger til den tredje Artikels første Led. Her begynder Epiphanius med de historiske Udsagn om den Helligaand og lader derpaa de antipneumatomachiske Bestemmelser følge, medens *'Ερμ.*'s Forfatter gjør det Omvendte. Her er fremdeles de antipneumatomachiske Bestemmelser i det ene Symbol for en Del ganske andre end i det andet. Medens *πνευμα ἁγιον*, *πνευμα θεου* og især *ἐκ του πατρος ἐκπορευομενον και ἐκ του υἱου λαμβανον* hos Epiphanius ikke findes i *'Ερμ.*, mangle omvendt *'Ερμ.*'s *το οὐκ ἀλλοτριον του πατρος και υἱου, ἀλλ' ὁμοουσιον τῳ πατρι και υἱῳ* hos Epiphanius.

Ogsaa i den tredje Artikels øvrige Led findes ikke ganske ubetydelige Differentser. Hos Epiphanius lyder den tredje Artikels andet Led blot *πιστευομεν εἰς μιαν καθολικην και ἀποστολικην ἐκκλησιαν*, i *'Ερμ.* derimod *και πιστευομεν εἰς μιαν μονην ταυτην καθολικην κ. τ. λ.*; hos Epiphanius lyder den samme Artikels tredje Led blot *και εἰς ἑν βαπτισμα μετανοιας*, Forfatteren af *'Ερμ.* derimod tilføjer endnu *και ἀφεσεως ἁμαρτιων*; hos denne danner *εἰς κρισιν δικαιαν ψυχων τε και σωματων* et særskilt Moment, hos Epiphanius derimod forbindes disse Ord med *εἰς ἀναστασιν νεκρων* til eet Hovedmoment.

Jeg forbigaar en Mængde mere underordnede Differentser, der heller ikke kunne tillægges Afskrivere, men fordre, at den ene af de to Bekjendelsers Forfattere har underkastet den andens Verk en fri Bearbejdelse.

Ved første Øjekast kunde det nu synes, som om Epiphanius maatte have lagt *'Ερμ. εἰς το συμβ.* til Grund for sin længere Bekjendelse.

Digitized by Google

For det Første har jo nemlig den salaminske Biskop, der i Sammenligning med Athanasius trods sin overordentlige Anseelse i Kirken kun var en underordnet Aand, seet op til den store alexandrinske Kirkelærer og i Kampen mod Tidens Hæresier sluttet sig til ham (sml. det Not. 29 S. 77 og 79 Ytrede), Noget, der især viser sig deri, at han i sit Panarion har optaget Athanasius's Brev til Epictet, et Skrift, der just er rettet mod en af de Hæresier, der specielt og ivrigst bekjæmpes i hans længere Bekjendelse, Apollinarismen (Pan. hæres. 77, det mod Apollinaris og hans Tilhængere rettede Afsnit i Pan.). Og for det Andet ere jo de antiapollinaristiske Forklaringer til den anden Artikels andet Led i Ἑρμ. langt kortere og præcisere, end de i Epiphanius's længere Symbol. Det synes, som om Epiphanius her dels havde videre udført Bestemmelserne i Ἑρμ., dels completeret dem ved at fremhæve nogle nye Momenter (s. S. 181), der manglede i hans Grundlag.

Men hverken den første eller den anden Grund for Ἑρμ.'s Originalitet har nogen Beviskraft.

Hin ikke, fordi det jo endnu ikke staar fast, at Athanasius er Ἑρμ.'s Forfatter, men det først ved Undersøgelse skal udfindes, om han er det eller ej. Ja, var Ἑρμ. af Athanasius, saa kunde der heller ikke i det Tilfælde, at Epiphanius's længere Bekjendelse var forfattet (en mere eller mindre lang Tid) før Athanasius's Død, være nogen Tvivl om, at denne Bekjendelse gaar tilbage til den; thi at Athanasius skulde have frit bearbejdet en epiphanisk Bekjendelse, er saare urimeligt.

Den anden Grund for Ἑρμ.'s Originalitet har ingen Beviskraft, fordi man meget vel ogsaa kan tænke sig, at dens Forfatter har forkortet og simplificeret Epiphanius's vidtløftige og for en Daabsbekjendelse meget lidet passende Udtalelser mod Apollinarismen.

Digitized by Google

Derimod fremgaar nu af følgende Omstændigheder med fuld Sikkerhed, at Originaliteten maa være paa Epiphanius's Side, og at følgelig ʽΕρμ. ikke kan være af Athanasius, idet det ej alene er saare lidet rimeligt, at den store alexandrinske Kirkefader skulde have adopteret og bearbejdet en Bekjendelse af Epiphanius, men ogsaa Epiphanius's længere Bekjendelse først er bleven til efter Athanasius's Død.

1. Vi have ovenfor S. 68 (sml. ogsaa S. 72 ff.) seet, at ej alene Epiphanius's længere Symbol er blevet til samtidig med Ancoratus, men at ogsaa Epiphanius i dette Symbol sluttelig i Bekjendelsesform har sammenfattet Summen og Resultatet af alt det, som han i det anførte Skrift havde fremsat imod de omkring 373 i Kirken grasserende Hæresier, især de nyeste blandt dem, at Epiphanius's længere Symbol i alle Henseender correspondérer med og er fremvoxet af det Skrift, hvis Slutning det danner [133]. Men forholder det sig nu saaledes, saa kan der ikke være nogen Tvivl om, at det helt og holdent er af Epiphanius, og at følgelig ʽΕρμ. er en Bearbejdelse af det og saaledes ikke kan tilhøre Athanasius. At Epiphanius skulde have taget en Bekjendelse, der aabenbart staar i det anførte Forhold til Ancoratus, i det Hele taget, ja væsentlig andetstedsfra, at han til en saadan Bekjendelse skulde have benyttet et fremmedt Grundlag i den Udstrækning, at hans eget Produkt ikke blev stort mere end en Modifikation af dette Grundlag, er den allerstørste Urimelighed.

2. I Epiphanius længere Bekjendelse og i ʽΕρμ. εἰς τὸ σύμβ. sigtes der, som vi ovenfor S. 143—47 have vist, til nogle Vildfarelser, som Epiphanius meget ivrigen har bekjæmpet, og som han specielt har bekjæmpet i Ancoratus,

133) Det Omvendte, at Ancoratus skulde være fremgaaet af Epiphanius's længere Daabssymbol, som en Commentar til det, et Tilfælde, som vilde gjöre det muligt, at ʽΕρμ. var dets Original, er, som allerede ovenfor S. 69 Not. 23 ytret, meget usandsynligt.

men som derimod, saavidt vi vide, aldrig ere blevne bekjæmpede af Athanasius [134]): nemlig den origenistiske Anskuelse om Christi og de Troendes Opstandelseslegeme, Antidikomarianitismen og Negtelsen af de Dødes Opstandelse. Ogsaa denne Omstændighed taler stærkt for, at Epiphanius's længere Daabssymbol og ikke *ʽΕρμ.* er Original, og at *ʽΕρμ.* ikke er et Verk af Athanasius. Denne Bekjendelses Forfatter har aabenbart kun taget det epiphaniske Symbols antiorigenistiske og antidikomarianitiske Elementer over i sit Symbol.

3. Der forekomme i begge Bekjendelser Udtryk, der ere specifisk epiphaniske, eller som dog forekomme meget hyppig hos ham, medens de aldrig eller dog kun meget sjeldent findes hos Athanasius, et klart Bevis for, at Epiphanius's Bekjendelse er Original, og at *ʽΕρμ.* ikke er af Athanasius.

Jeg sigter her fornemmelig til Udtrykket *ἐν αὐτῷ τῷ σώματι i det samme Legeme*, brugt om Identiteten af det Legeme, hvormed Christus stod op, foer til Himmels og skal komme igjen, med hans jordiske Legeme, og til Udtrykket *ἀειπαρθενος* om Maria.

At det første Udtryk er et for Epiphanius ganske ejendommeligt, et specifisk epiphanisk, kan man se af de S. 143 ff. Not. 86 anførte Steder. Hos Athanasius forekommer det, saavidt jeg ved, aldrig. Forfatteren af *ʽΕρμ.* har aabenbart optaget det i sit Symbol af Epiphanius's længere Bekjendelse.

Ἀειπαρθενος er et af Epiphanius hyppig brugt Ord (s. de S. 67 anførte Steder). Derimod forekommer det hos Athanasius kun en eneste Gang i Ordene *οὐκουν οἱ ἀρνουμενοι ἐκ του πατρος εἰναι φυσει και ἰδιον αὐτου της οὐσιας*

---

[134]) Den origenistiske Anskuelse havde vistnok meget vel kundet bekjæmpes af ham, da den især herskede hos en Del af de ægyptiske Munke, men vi vide ikke, om at han har bekjæmpet den. Hans Blik var henvendt paa andre Punkter.

Digitized by Google

τον υἱον ἀρνησασθωσαν και ἀληθινην σαρκα ἀνθρωπινην αὐτον εἰληφεναι ἐκ Μαριας της ἀειπαρθενου Or. II contr. Arian. n. 70. Opp. I, 1 p. 538, og her er det ikke engang kritisk sikkert, thi Theodoret, som i sin Eranistes Dial. II. Inconfusus Opp. T. IV p. 136 citerer det anførte Sted, har kun παρθενου.

Foruden disse tvende Udtryk findes der i begge Bekjendelser endnu nogle andre Forbindelser og Udtryk, som, medens de meget ofte forekomme hos Epiphanius og bære, det ene mere, det andet mindre, epiphanisk Præg, ikke træffes i de athanasianske Skrifter. Herhid hører Forbindelsen ψυχην και σωμα και νουν και παντα, εἰ τι ἐστι ἀνθρωπος hos Ep., σωμα και ψυχην και νουν και παντα, ὁσα ἐστιν ἀνθρωπος i Ἑρμ. (s. de S. 135 anførte Steder), fremdeles Udtrykket πνευμα τελειον Ep. τελειον Ἑρμ. (s. Steder som ἐν ὑποστασει δε τελειοτητος τελειος ὁ Πατηρ, τελειος ὁ Υἱος, τελειον το ἁγιον Πνευμα Anc. n. 7 og Pan. hæres. 74 n. 12, — ὁμολογει — Πατερα τελειον, Υἱον τελειον, ἁγιον Πνευμα τελειον i „Expos. fid. cathol.“ n. 14 og sml. det ovenfor S. 193 Bemærkede), endvidere Udtrykket ἡ μητηρ ὑμων τε και ἡμων Ep. ἡ καθολικη μητηρ ἡμων Ἑρμ. om Kirken (s. Steder som τουτεστι της μητρος ἡμων της ἁγιας ἐκκλησιας Anc. n. 12 og ὡς παντων ἡ αὐτη μητηρ ὑμων τε και ἡμων ib.), endelig vel ogsaa Udtrykket τελειως γεννηθεντα om Christus (s. ovenfor S. 193).

Overhovedet bærer Epiphanius's længere Bekjendelse helt igjennem Præget af denne Kirkefaders Aand og Sprog (s. ovenfor S. 65—68), medens man, som vi ovenfor S. 189 ff. have seet, ingenlunde kan sige om Ἑρμ. εἰς το συμβ., at dens Aand og Sprog ere athanasianske.

Til disse tre Grunde kan endnu føjes, at det lader sig lettere forklare, hvorledes Ἑρμ.'s Forfatter kunde udelade det epiphaniske δε τον αὐτον ἐν σαρκι, end at Epiphanius kunde

Digitized by Google

udelade Ordene σταυρωθεντα, ταφεντα i Ἑρμ., og at det ikke let lader sig forklare, hvorledes Epiphanius, hvis han havde benyttet Ἑρμ., havde kunnet forbigaa saa skarpe dogmatiske Udtryk, som οὐκ ἀλλοτριον του πατρος και υἱου, ἀλλ' ὁμοουσιον ὀν πατρι και υἱῳ. Ogsaa και ἀφεσεως ἁμαρτιων i Ἑρμ. kunde vel lettere tilføjes af denne Bekjendelses Forfatter til Epiphanius's και εἰς ἐν βαπτισμα μετανοιας, end udelades af denne, ligesom ogsaa det epiphaniske τουτους ἀναθεματιζει ἡ καθολικη και ἀποστολικη ἐκκλησια, ἡ μητηρ ὑμων τε και ἡμων aabenbart er den simplere Grundvold for Ordene τουτους ἀναθεματιζομεν, ὁτι αὐτους ἀναθεματιζει ἡ καθολικη μητηρ ἡμων και ἀποστολικη ἐκκλησια i Ἑρμ. og det epiphaniske και πασας τας αἱρεσεις τας μη ἐκ ταυτης της ὀρθης πιστεως οὐσας den simplere Grundvold for και πασαν αἱρεσιν, τουτεστι τους μη ὀντας ἐκ ταυτης της πιστεως της ἁγιας και μονης καθολικης ἐκκλησιας i Ἑρμ.

III.

Danner nu ikke Ἑρμ. εἰς το συμβ. Grundlaget for Epiphanius's længere Daabsbekjendelse, men omvendt denne Daabsbekjendelse Grundlaget for Ἑρμ., saa maa dette Symbol betragtes som en fri Bearbejdelse af det epiphaniske Verk, en Modification og for en Del Forkortelse og Simplification af samme.

Ἑρμ.'s Forfatter har fremforalt meget stærkt forkortet og betydelig simplificeret sin Original i den anden Artikels andet Led, idet han har udeladt alle det epiphaniske Symbols vidtløftige Tilsætninger og Explicationer fra οὐκ ἀπο σπερματος ἀνδρος af indtil ὁ αὐτος βασιλευς. Desforuden har han i den Del af Leddet, som han har bibeholdt, foretaget flere Forandringer. Epiphanius havde udlagt de to nicænske Textord σαρκωθεντα og ἐνανθρωπησαντα hvert

for sig, først hint og saa dette, *Ἑρμ.*'s Forfatter derimod har tilføjet, hvad han har bibeholdt af sin Original, til begge Ord, idet han i Overensstemmelse med den nicænske Text har ladet dem følge umiddelbart paa hinanden (*κατελθοντα, σαρκωθεντα, ἐνανθρωπησαντα*). Fremdeles har han udeladt de epiphaniske Ord *της ἁγιας* og *τελειον ἀνθρωπον*, sat *ψυχην και σωμα και νουν* i den bedre Orden *σωμα και ψυχην και νουν*, forandret det for Epiphanius ejendommelige *εἰ τι ἐστιν ἀνθρωπος* (s. ovenf. S. 135) til det sædvanligere *ὁσα κ. τ. λ.* og erstattet *λαβοντα* ved *ἐσχηκοτα*. Endelig har han i *ἀληθινως και οὐ δοκησει* tilføjet et nyt hos Epiphanius ikke fremtrædende Moment. — I den anden Artikels tredje Led faldt *δε τον αὐτον* bort for ham (s. ovenfor S. 175) og har han forbigaaet Epiphanius's antiapollinaristiske *ἐν σαρκι* [135]) og erstattet det ved det af hans Kirkes Daabsbekjendelse optagne og med *παθοντα* ved *τουτεστι* forbundne *σταυρωθεντα*, hvortil han endnu af den samme Kilde har føjet *ταφεντα*. — I den samme Artikels fjerde Led har han til *ἀναστατα* føjet de baade den nicænske

---

[135]) Udeladelsen af *ἐν σαρκι* har vel sin Grund deri, at han troede, at de antiapollinaristiske Tilsætninger til den anden Artikels andet Led vare tilstækkelige til at udelukke apollinaristiske Döbte eller Katechumener, der begjærede Optagelse i Kirken.

Vi maa benytte denne Anledning til at gjöre den til S. 138 f. henhörende Bemærkning, at Tilsætningen *ἐν σαρκι* ogsaa kan være en antiariansk, da Arianerne lærte, at Christus havde lidt efter sin guddommelige Natur, der jo efter dem var en Skabning og derfor var *παθητος*, „passibilis". Vi maa dog holde Tilsætningen for en antiapollinarisk, da Epiphanius's Hensigt med sin længere Bekjendelse jo kun var den at udlægge det antiarianske Nicænum med de nyeste Hæresier, og det især imod den fornemste iblandt disse, Apollinarismen. Epiphanius har, hvad Arianismen angaar, aabenbart kun gjentaget Nicænums antiarianske Bestemmelser, der vare og maatte synes at være ham aldeles tilstrækkelige til dens Gjendrivelse og Udelukkelse fra Kirken. Dog er det muligt, om end ikke nödvendigt, at han ved *ἐν σαρκι* ogsaa har tænkt paa Arianismen.

Digitized by Google

Text og den kirkelige Daabsbekjendelse tilhørende Ord *τῃ τριτῃ ἡμερᾳ*, hvorved *ἐν αὐτῳ τῳ σωματι* blev løsrevet fra *ἀναστάντα*, hvad der ingenlunde var nogen Forbedring af hans Original. — I den tredje Artikels første Led har han behandlet sin Original med megen Frihed. For det Første har han begyndt med de dogmatiske Bestemmelser om den Helligaand og derefter ladet følge de historiske Udsagn om ham, medens Epiphanius havde iagttaget den modsatte Orden (s. ovenfor S. 46 Not.). Forandringen har vel sin Grund deri, at hine Bestemmelser vare saa vigtige for ham, at det var ham meget magtpaaliggende først og fremst at give dem. Med denne Forandring var nu den anden forbunden, at han knyttede begge Dele, de dogmatiske Bestemmelser og de historiske Udsagn, til Textordene (*Και πιστευομεν εἰς το πνευμα το ἁγιον*), medens Epiphanius kun havde knyttet de historiske til Textordene (*Και εἰς το ἁγιον πνευμα πιστευομεν*), idet han foran de dogmatiske Bestemmelser havde gjenoptaget Texten „mutatis mutandis“ (*Και εἰς το ἁγιον πνευμα πιστευομεν, το — οὕτως δε πιστευομεν ἐν αὐτῳ, ὁτι ἐστι* —). Endvidere har han for en Del optaget antipneumatomachiske Bestemmelser, der ere endnu mere bestemte og endnu skarpere end Originalens, nemlig Bestemmelserne *το οὐκ ἀλλοτριον πατρος και υἱου, ἀλλ' ὁμοουσιον ὀν πατρι και υἱῳ*, hvorimod han har udeladt Originalens Bestemmelser *ἐκ του πατρος ἐκπορευομενον και ἐκ του υἱου λαμβανον και πιστευομενον*, der vel syntes ham at være fuldkommen erstattede ved hine strenge, skarpe Bestemmelser og derfor overflødige. Endelig har han ogsaa udeladt de dogmatiske Bestemmelser *πνευμα ἁγιον, πνευμα θεου*, der vel ligeledes tyktes ham at være overflødige og desforuden endnu tilladt sig flere smaa Forandringer baade i de dogmatiske Bestemmelser og i de historiske Udsagn. — I den tredje Artikels øvrige Led har han ligeledes forandret

Digitized by Google

Et og Andet. I det andet har han (efter sin Kirkes Daabsbekjendelse?) endnu skarpere fremhævet Kirkens Enhed (εἰς μιαν μονην), end Epiphanius havde gjort (εἰς μιαν) og desforuden ligesom med Fingeren henpeget paa den for Øjnene staaende historiske katholske Kirke, som paa Troens Gjenstand (εἰς μιαν μονην ταυτην). I det tredje har han (efter sin Kirkes Daabsbekjendelse?) completeret Originalens και εἰς ἑν βαπτισμα μετανοιας ved det til Marc. 1, 3. Luc. 3, 32 og Act. 2, 38 tilbagegaaende και ἀφεσεως ἁμαρτιων. Epiphanius's eet Led med εἰς ἀναστασιν νεκρων udgjørende Ord και κρισιν ψυχων και σωματων har han gjort til et særeget selvstændigt Led (εἰς κρισιν κ. τ. λ.) og desforuden ombyttet δικαιαν med αἰωνιον. Endelig Originalens tvende sidste Led και εἰς βασιλειαν οὐρανων και εἰς ζωην αἰωνιον har han forvandlet til eet eller til et Dobbeltled εἰς βασιλειαν οὐρανων και ζωην αἰωνιον. — Ogsaa de Anathematismer, hvormed Originalen slutter, har han forandret i flere Punkter. Saaledes har han udvidet Epiphanius's ὁτι ἠν ποτε, ὁτε οὐκ ἠν ὁ υἱος ἡ το πνευμα το ἁγιον til det noget Bredere ὁτι ἠν ποτε, ὁτε οὐκ ἠν ὁ υἱος, ἡ ἠν ποτε, ὁτε οὐκ ἠν το πνευμα ἁγιον og sat Ordene τρεπτον και ἀλλοιωτον, som hos Epiphanius gaa foran τον υἱον του θεου ἡ το πνευμα το ἁγιον, efter disse Ord [186]); saaledes har han fremdeles forvandlet det simple τουτους ἀναθεματιζει ἡ καθολικη κ. τ. λ. til τουτους ἀναθεματιζομεν,

---

[186]) Jeg har S. 157 forbundet ἡ ἐξ ἑτερας ὑποστασεως ἡ οὐσιας med Ordene φασκοντας εἰναι τον υἱον του θεου ἡ το πνευμα το ἁγιον og derfor ikke sat Komma foran φασκοντας, men foran τρεπτον. Men det er dog bedre at forbinde hine Ord med det Forangaaende (Τους δε λεγοντας — ὁτι ἐξ οὐκ ὀντων ἐγενετο ἡ ἐξ ἑτερας κ. τ. λ.) og i Overensstemmelse hermed at sætte Komma foran φασκοντας og ikke at sætte det foran τρεπτον. For denne Opfattelse og Interpunktion taler Epiphanius's Text, og ved den ovenfor vedtagne fölger τρεπτον ἡ ἀλλοιωτον noget slæbende efter.

Digitized by Google

ὅτι αὐτοὺς ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ κ. τ. λ., forandret det meget upassende (s. ovenfor S. 59 Not. 16) epiphaniske ἡ μητὴρ ὑμῶν τε καὶ ἡμῶν til det passende μητὴρ ἡμῶν og sammentrukket Ordene ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία, ἡ μητὴρ — ἡμῶν til ἡ καθολικὴ μητὴρ ἡμῶν καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία; saaledes har han endelig udeladt det epiphaniske πάλιν foran ἀναθεματίζομεν, forstærket det epiphaniske τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας ἀνάστασιν νεκρῶν ved πάντας (πάντας τοὺς κ. τ. λ.), antydet den Tanke, at Ἑρμ. εἰς τὸ συμβ. var rettet imod og udelukkede enhver Hæresi, idet han forandrede det epiphaniske καὶ πάσας τὰς αἱρέσεις τὰς μὴ ἐκ ταύτης πίστεως οὔσας til καὶ πᾶσαν αἵρεσιν, τουτέστι τοὺς μὴ ὄντας ἐκ ταύτης τῆς πίστεως, og skarpt fremhævet, at hans Troesbekjendelse indeholdt Kirkens, den hellige og alene katholske Kirkes [137]), Tro, idet han ombyttede det epiphaniske τὰς μὴ ἐκ ταύτης τῆς ὀρθῆς πίστεως οὔσας med τοὺς μὴ ὄντας ἐκ ταύτης τῆς πίστεως τῆς ἁγίας καὶ μόνης καθολικῆς ἐκκλησίας.

Men i hvilken Hensigt har nu Ἑρμ.'s Forfatter foretaget sin Bearbejdelse af Epiphanius's længere Bekjendelse?

Som det synes, i den, at gjøre denne mere skikket til den Brug, hvortil Epiphanius havde bestemt den.

Epiphanius's Bekjendelse var derved mindre skikket til denne Brug, at Tilsætningerne til den anden Artikels andet Led i samme vare saa vidtløftige og indviklede og delvis [138]) endog bare et subjektivt, rethorisk Præg, idet Epiphanius i

---

[137]) Ordene τῆς ἁγίας καὶ μόνης καθολικῆς ἐκκλησίας correspondere aabenbart med Ordene καὶ εἰς μίαν μόνην ταύτην καθολικὴν — ἐκκλησίαν.

[138]) Jeg tænker her paa de Ord, hvormed den anden Artikels andet Led i den epiphaniske Bekjendelse slutter: εἷς γάρ ἐστι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ οὐ δύο, ὁ αὐτὸς θεός, ὁ αὐτὸς κύριος, ὁ αὐτὸς βασιλεύς.

Digitized by Google

dem for en Del havde overladt sig til sin Affect. Paa denne Mangel vilde 'Ερμ.'s Forfatter raade Bod ved at bortskjære alt Overflødigt og med en kirkelig Bekjendelses Charakter ikke ret Overensstemmende. Og han har virkelig raadet Bod paa den med meget Held. Den anden Artikels andet Led har hos ham faaet den Korthed, Præcision, Holdning og Objektivitet, som en kirkelig Bekjendelse bør have. Fremdeles lod Epiphanius's Bekjendelse sig gjøre endnu mere skikket til den Brug, hvortil den af sin Ophavsmand var bleven bestemt, ved at gjøre de antihæretiske Bestemmelser endnu skarpere og strengere. Dette har Forfatteren af 'Ερμ. gjort i den tredje Artikels første Led. Endelig kunde Originalen ogsaa endnu i andre mere underordnede Punkter modtage Forbedring. Ogsaa denne Forbedring har Forfatteren af 'Ερμ. givet, ihvorvel hans Forandringer ikke overalt ere Forbedringer. Som en Forbedring kan det betegnes, at han har erstattet Tilsætningen ἐν σαρκι til den anden Artikels tredje Led ved τουτεστι σταυρωθεντα, ταφεντα, idet Epiphanius's Bekjendelse derved mere har faaet en kirkelig, den kirkelige Daabsbekjendelses Charakter. Derimod kan det neppe betegnes som en Forbedring, at han til ἀναστα.ντα har føjet det hos Epiphanius manglende τῃ τριτῃ ἡμερᾳ, idet han derved har løsrevet ἐν αὐτῳ τῳ σωματι fra ἀναστα.ντα, uagtet dog Origenisternes Paastand især gik derhen, at Christi Opstandelseslegeme var et fra hans jordiske forskjelligt, og det derfor fremfor alt var magtpaaliggende at modsige denne Vildfarelse. 'Ερμ.'s Forfatter har enten ikke forstaaet Epiphanius's Hensigt med Tilsætningen ἐν αὐτῳ τῳ σωματι, eller han har ofret den antiorigenistiske Interesse for den, at udtrykke den anden Artikels fjerde Led med Nicænums og Daabsbekjendelsens Ordlyd. En aabenbar Forbedring af Epiphanius's Bekjendelse er og en nødvendig Forbedring af samme var Udeladelsen af det aldeles upassende ὑμων τε και ἡ

μητηρ ὑμων τε και ἡμων, saavelsom ogsaa Forandringen af *τουτους ἀναθεματιζει ἡ καθολικη και ἀποστολικη ἐκκλησια* til *τουτους ἀναθεματιζομεν, ὁτι αὐτους ἀναθεματιζει ἡ καθολικη — ἐκκλησια* (sml. det ovenfor S. 58 Bemærkede). Ogsaa Tilføjelsen af Ordene *και ἀφεσεως ἁμαρτιων* i den tredje Artikels tredje Led kan ansees som en Forbedring. — I den tredje Artikels tredje Led og i Anathematismens Slutning tilkjendegiver Forfatteren en endnu større kirkelig Strenghed og Exclusivitet mod alle Hæresier og hæretiske Partier, end Epiphanius havde vist. Han har her ligesom i den tredje Artikels første Led endnu mere skjærpet Originalens skarpe Udtryk. Han maa have antaget, at en saadan Skjærpelse var nødvendig eller dog tilraadelig, og derfor anseet den for en Forbedring af Originalen [139]).

Ἑρμ.'s Forfatter kunde saa meget lettere og tryggere tillade sig sin fri Behandling af Epiphanius's længere Bekjendelse, som Epiphanius selv havde antydet, at det ikke var hans Mening, at denne Bekjendelse just Ord til andet skulde aflægges, men at han i samme kun mere vilde give en Formular, som man i visse Tilfælde i det Væsentlige skulde holde sig til (s. det S. 58 Bemærkede).

At Forfatteren af *Ἑρμ.* har bestemt sin forbedrede længere epiphaniske Bekjendelse til den samme Brug, hvortil Epiphanius havde bestemt den oprindelige, uforbedrede, til Brug ved døbte Apollinaristers, Origenisters og Pneumatomachers Overgang til den katholske Kirke og ved apollinaristiske, origenistiske og pneumatomachiske Katechumeners Daab i den samme Kirke [140]), kan neppe betvivles. Havde han ikke

---

139) Jeg behöver neppe at fremhæve, hvorledes alt det S. 203—9 Fremsatte tjener til at stadfæste og bestyrke det ovenf. S. 200—3 vundne Resultat, at *Ἑρμ. εἰς το συμβ.* ikke er den længere epiphaniske Bekjendelses Original og ikke er et Verk af Athanasius.

140) Om forövrigt *Ἑρμ.*'s Forfatter har bestemt sin Bekjendelse ogsaa for döbte Origenister og origenistiske Katechumener, er tvivlsomt,

Digitized by Google

gjort dette, saa vilde hans Foretagende have været aldeles meningsløst, et blot Spil. Men at det ingenlunde har været et saadant, men at han tvertimod ved sin Bearbejdelse har havt et meget alvorligt praktisk Øjemed, derom vidner Charakteren af de Forandringer, som han har foretaget med Originalen. Hertil kommer ogsaa, at Epiphanius udtrykkelig havde bestemt denne til den angivne Brug. Var det saa, hvorledes skulde en Forfatter, der ved en Del Forandringer har søgt at gjøre og virkelig for største Delen har gjort den endnu mere skikket til denne Brug, ikke have bestemt den i dens forbedrede Skikkelse til samme?

Det er klart: Epiphanius havde villet, at hans længere Bekjendelse skulde bruges ved visse døbte Hæretikeres Optagelse i den katholske Kirke og ved visse hæretiske Katechumeners Daab i samme, eller snarere, han havde forudsat, at den vilde blive brugt ved saadanne Anledninger. 'Ερμ.'s Forfatter vilde nu for sin Del efterkomme denne saa ærværdige og saa overordentlig højt anseede Kirkelærers Vilje og Forudsætning. Men da han nu fandt, at den epiphaniske Bekjendelse i enkelte Henseender var mindre skikket til den Brug, dens Ophavsmand havde bestemt den til, og i andre lod sig gjøre endnu mere skikket til denne Brug, og da han dertil saa, at den cypriske Kirkefader ikke havde fordret, at hans Bekjendelse skulde bruges ordret, men snarere antydet, at han kun vilde have betragtet den som en Formular, der kun i det Væsentlige skulde bruges: saa underkastede han den en fri Bearbejdelse, hvis Hensigt var at gjøre den mere passende til sit Øjemed, en Hensigt, som han i alt Væsentligt ogsaa maa siges at have opnaaet.

---

da han maaske ikke har erkjendt sin Originals antiorigenistiske Charakter (s. ovenf. S. 204 f.). Derimod har han sikkert bestemt sit Symbol for döbte Antipneumatomacher og antipneumatomachiske Katechumener.

At ʿΕρμ. virkelig er bleven brugt ved døbte Hæretikeres Optagelse i Kirken og ved hæretiske Katechumeners Daab i samme, vide vi vistnok ikke, men er dog ikke usandsynligt, da dens Forfatter dog vel har været en Biskop, der med dens Affattelse havde den Hensigt, at indføre den længere epiphaniske Bekjendelse „mutatis mutandis“ i sin Kirke og Diøces [141]).

Naar og hvor har ʿΕρμ.'s Forfatter levet?

Var ʿΕρμ.'s Overskrift af dens Forfatter, saa vilde vi maatte svare paa det første Spørgsmaal: Ikke førend henimod det ephesinske Concils Tid, idet han bruger Ordet συμβολον om Nicænum (s. ovenfor S. 166 ff. Not. 108). Men vi kunne ikke antage, at ʿΕρμ. og dens Overskrift ere af een og den samme Forfatter, uagtet den Omstændighed, at Betegnelsen ʿΕρμηνεια εἰς το συμβολον i Overskriften er saa træffende, kunde tale for denne Antagelse. Vi maatte nemlig da antage, at det har været ʿΕρμ.'s Forfatters Hensigt, at underskyde Athanasius sit Verk for at forskaffe det en større Anseelse. Men dette er lidet rimeligt, og det er det saa meget mindre, som ʿΕρμ. allerede ved sit Forhold til Epiphanius's længere Bekjendelse maatte besidde Anseelse nok. Hertil kommer, at det lader sig mindre godt forklare, at et Symbol, som ʿΕρμ. εἰς το συμβολον, først skulde være blevet til henimod det ephesinske Concils Tid. Dengang havde nemlig Pneumatomachismen og Apollinarismen ikke mere en saadan Kraft og Betydning, og stod Kirken ikke mere i en saa heftig Kamp imod dem, at Nogen lettelig kunde falde paa, at gjøre af Epiphanius's længere antipneumatomachiske og antiapollinaristiske Bekjendelse ved Bearbejdelse et nyt Symbol, der var

[141]) Det er ogsaa muligt, at ʿΕρμ. er forfattet af en eller anden Kleriker, som en eller anden Biskop havde givet det Hverv, at bearbejde Epiphanius's længere Bekjendelse til Brug i hans Kirke og Diöces.

Digitized by Google

mere skikket til at forhindre, at Pneumatomacher og Apollinarister indsnege sig i den katholske Kirke, end dets Original [142]). Ἑρμ. synes snarere at være bleven til ikke ret længe efter den længere epiphaniske Bekjendelse, omkring den constantinopolitanske almindelige Synodes Tid [143]), eller dog ialfald henimod Slutningen af det fjerde Aarhundrede, og dens Overskrift synes at hidrøre fra en senere Afskriver, der, ubekjendt med Epiphanius's længere Bekjendelse, troede at maatte tillægge den store alexandrinske Kirkefader, der saa ivrigt og heldigt havde bekjæmpet baade Pneumatomacher og Apollinarister, et Symbols Affattelse, der aabenbart var rettet mod disse Hæretikere [144]).

Hvad det Spørgsmaal angaar, hvor Ἑρμ.'s Forfatter har levet, saa ere vi tilbøjelige til at besvare det med: i Ægypten. For dette Svar taler nemlig, at vi i Cod. Vat. finde den

---

142) Ganske utænkelig er dog Tilblivelsen af Ἑρμ. henimod det ephesinske Concils Tid ingenlunde. S. Schröckh, Kirchengesch. B. 6 S. 196 f. og B. 13 S. 272 f.

143) Dengang bekjæmpede nemlig Kirken begge Hæresier endnu paa det Ivrigste, som man ser af det constantinopolitanske Symbol, af Gregorius af Nazianz's mellem 380—87 affattede Or. 37 og 44, af den sammes i Aaret 388 skrevne Brev til Nectarius og af den sammes tvende i Aaret 381 affattede Skrivelser til Presbyteren Cledonius, saavelsom ogsaa af Kejser Theodosius's mange Love imod dem. S. Schröckh, p. de i den foregaaende Note anførte Steder. Dog bleve begge endnu i Slutningen af Aarhundredet og i Begyndelsen af det femte bekjæmpede, som Arcadius's Lov imod Apollinaristerne fra 397 og Chrysostomus's Brev til Munken Cæsarius og Gelasius af Cyzicus's Historia Concilii Nicæni vise.

144) Kunde man antage, at en senere Afskriver har forefundet den sidste Del af Overskriften: Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον, og tilföjet til disse Ord dens förste Del: Ἀθανασιου Ἀρχιεπισκοπου Ἀλεξανδρειας, saa kunde den oprindelige Overskrift tillægges Forfatteren, og derved den Omstændighed, at Betegnelsen af Ἑρμ. er saa træffende, lettere forklares. Rigtignok volder Brugen af συμβολον omkring 381 altid nogen Vanskelighed og Betænkelighed. Det vilde kun i det Tilfælde lade sig let forklare, at Ἑρμ. tilligemed Overskriften Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον var bleven til i det femte Aarhundredes tredje eller andet Aarti.

Digitized by Google

iblandt Cyrillus af Alexandriens Skrifter, at den i sin Overskrift er bleven tillagt Athanasius af Alexandrien, at Epiphanius har staaet i en meget nær og levende Forbindelse med Ægypten (s. ovenfor Not. 29 S. 76 f. og S. 78 f.), og at specielt hans Ancoratus, for en Del var fremkaldt ved Bønner fra dette Land (s. ovenfor S. 49 Not. 9) og her maa være bleven flittigen læst (s. ovenfor S. 83 Not.).

Ligesom i Epiphanius's længere Daabsbekjendelse, saa savne vi ogsaa i 'Ερμ. εἰς το συμβ. Christi Nedfart til Underverdenen. Vi kunne deraf, at Forfatteren ikke har optaget den i sit Symbol, med endnu større Sikkerhed slutte, at hans Kirkes Daabssymbol ikke har indeholdt den, end vi deraf, at Epiphanius ikke har optaget den i sin længere Daabsbekjendelse, kunne drage den Slutning, at den har manglet i det Daabssymbol, hvoraf denne Kirkefader har suppleret den nicænske Text; thi 'Ερμ.'s Forfatter har forklaret det nicænske παθοντα ved det symbolske σταυρωθεντα, ja tilføjet til dette endnu det symbolske ταφεντα, medens Epiphanius ikke har gjort nogen af Delene, men er bleven staaende ved den nicænske Antydning af den anden Artikels første Led. Havde Forfatterens Daabsbekjendelse ogsaa indeholdt κατελθοντα eller καταβαντα εἰς τα καταχθονια, saa vilde han sikkert ikke have undladt at tilføje ogsaa disse Ord, thi hans Hensigt har, som man ser af Tilføjelsen af ταφεντα, upaatvivlelig været den, at levere en fuldstændig Daabsbekjendelse. Udeladelsen af Nedfarten vilde, havde denne udgjort en Bestanddel af hans Kirkes Daabsbekjendelse, have staaet i Strid med hans aabenbare Hensigt og være rent uforklarlig.

Digitized by Google

Den sidste Katechumenatsact i den gamle constantinopolitanske Kirke, som den beskrives i et barberinsk Manuskript af Sanct-Marcus-Bibliotheket i Venedig.

(Euchologium Græcorum ed. Goar p. 340—44).

Djævleforsagelsen og Forbindelsen med Christo, som den under Erkebiskopens Ledelse finder Sted paa Langfredag, efterat alle Katechumener ere forsamlede i den allerhelligste Kirke.

Erkebiskopen kommer omtrent ved den sjette Time og stiger op paa Prædikestolen, og efterat Archidiakonen har sagt:

Lader os give Agt!

siger han til dem:

Fred være med Alle!

Derefter siger Erkebiskopen til Katechumenerne:

Staar med Frygt og betegner Eder med Korsets Tegn! Afforer Eder Eders Klæder og Eders Sko!

Og efterat dette er skeet, begynder han Katechesen, idet han siger Fölgende:

Eders Undervisnings Grændse, Eders Forløsnings Time er nu nær forhaanden. Idag skulle I udstille Christo Eders Troes Haandskrift. Papiret og Blækket og Pennen er vor Samvittighed og vor Tunge og vor Holdning. Ser nu til, hvorledes I skrive Bekjendelsen. Begaar ingen Fejl, for at I ikke maatte blive bedragne. De, som skulle dø, opsætte sit Testamente og betegne deri en Anden som sin Formues Arving. Ogsaa I skulle imorgen Nat dø, afdø fra Synden; men nu opsætte I et Testamente, og I gjøre Forsagelsen til Eders

Digitized by Google

Testamente og Djævelen til Syndens Arving, og I efterlade ham Eders Synder som Fædrenearv. Dersom nu Nogen af os har Noget af Djævelen i sin Sjæl, saa forskrive han ham det som en Døende, thi han er ikke mere Herre over sin Formue. Og Ingen af Eder have Noget af Djævelen i sin Sjæl; derfor staar og strække Eders Hænder i Vejret, som jeg skal befale Eder, idet I randsage Eder selv, om ikke Noget af Djævelen maatte være skjult hos Eder. Ingen beholde noget Fiendskab, Ingen bevare Vrede, Ingen staa med Svig, Ingen høre med Hykleri. Kaster al Smuds og alle Ondskabens Levninger hen til Djævelen. Staar som Fanger; thi som saadanne løskjøber Christus Eder. Enhver af Eder blæse paa Djævelen, som om han saa ham, og som den, der hader ham. Gaar ind i Eders Samvittigheder, randsager Eders Hjerter, ser paa hvad Enhver har begaaet. Er der Noget af Modstanderen i Eder, saa spytter det bort med Eders Pust. Ingen være her kun paa Skrømt ivrig, Ingen tvivle angaaende Mysteriet. Thi Guds Ord, som er skarpere end noget tveægget Sværd, randsager Eders Hjerter. Nu staar Djævelen i Vest og skjærer Tænder, river sig i Haaret, slaar Hænderne sammen, bider sig i Læberne, raser, græder over, at han skal lades ene, er fortvivlet over Eders Frihed. Derfor stiller Christus Eder ligeoverfor ham, for at I, efterat have forsaget ham og blæst paa ham, skulle begynde Krigen med ham. I Vest, der, hvor Mørkets Oprindelse er, staar Djævelen. Forsager ham og blæser paa ham; derefter vender Eder mod Øst og forbinder Eder med Christo. Ingen agte det ringe, som nu skal ske; staar med Frygt; Alt, hvad der nu foretages, er saare forfærdeligt og skikket til at fremkalde Bævelse. Alle Himlenes Magter ere her tilstede; alle Engle og Erkeengle optegne usynlig Eders Ord; Cherubberne og Serapherne bøje sig nu ned fra Himlene for at modtage Eders Pagt og bringe den til Herren. Ser nu vel til, hvorledes I baade forsage Fienden og forbinde Eder med Herren.

Digitized by Google

Derefter siger han til dem:

Vender Eder mod Vest, idet I strække Eders Hænder i Vejret; hvad jeg siger, det siger ogsaa I: Jeg forsager Djævelen og alle hans Gjerninger og al hans Dyrkelse og alle hans Engle og al hans Herlighed.

Og dette siger han tre Gange, og Alle gjentage det. Derefter spörger han dem:

Have I forsaget Djævelen?

Vi have forsaget.

Derpaa siger han til dem:

Blæser paa ham!

Derefter siger han til dem:

Vender Eder mod Øst, idet I holde Hænderne ned; staar med Frygt; hvad jeg siger, det siger ogsaa I: Og jeg forbinder mig med Christo; og jeg tror paa een Gud, den Almægtige, Himmelens og Jordens Skaber, de synlige og usynlige Tings *o. s. v. indtil Slutningen (Nicæno-Constantinopolitanum).*

Dette siger han tre Gange, og Alle gjentage det. Derefter spörger han dem:

Have I forbundet Eder med Christo?

Og de svare:

Vi have forbundet os.

Dette spörger han dem tre Gange om, og derefter siger han til dem:

Kaster Eder ned for ham!

Og idet Alle kaste sig ned, holder han en Bön og siger:

Lovet være Gud, som vil, at alle Mennesker skulle blive salige og komme til Sandhedens Erkjendelse, nu og stedse og til Evigheders Evigheder!

Og han siger igjen til dem:

Se, I have forsaget Djævelen og forbundet Eder med Christo; Haandskriftet er nu fuldfærdigt. Herren selv i Himlene

Digitized by Google

besidder det. Agter paa Pagten; vaager til eders eget Vel herover; paa Dommens Dag vil Haandskriftet bringes frem. Forregner Eder ikke med Hensyn til Kapitalen, hvoraf der endog vilde inddrives Renter af Eder. Ser til, at I ikke maa blive tilskamme ved hin frygtelige og forfærdelige Domstol, naar alle Himlenes Magter bevæges, og al menneskelig Skabning staar der for at dømmes, Englenes Myriader, Erkeenglenes Hære, de øvre Magters Ordninger, naar Ildstrømmen og den aldrig sovende Orm ere tilstede; da skal ogsaa dit Haandskrift oplæses. Var du barmhjertig og menneskekjærlig, saa vil du strax have dem til Talsmænd, som du forbarmede dig over; men var du umenneskelig, karrig, ubarmhjertig og en Spotter, bagvaskede du dem, der ikke havde tilføjet dig noget Ondt, da vil Djævelen staa ved din Side, anklage dig og sige: „Denne har forsaget mig med Ord, men i Gjerningen var han min Tjener". Og da ville Englene blive bedrøvede og alle Retfærdige græde over dig, men Enden vil være tung, — den, vi tale om. Naar Nogen i det nærværende Liv geraader i en Fare, saa finder han enten Beskyttere eller kalder Venner til Hjelp eller bliver hjulpen af Slægtninger eller bliver befriet ved Penge. Men der finder intet Saadant Sted. Ikke Fader hjelper der, ikke Moder forbarmer sig der, ikke Brødre løbe der omkring, ikke Venner bestræbe sig der ivrigen for at frelse, men hvert Menneske staar der nøgent og ene og forladt, enten hjulpen eller fordømt af sine egne Gjerninger, thi en Broder kan ikke udløse Nogen, og skulde et Menneske kunne udløse Nogen? (Ps. 49, 8 LXX). Ser nu til og sørger for Eders Sikkerhed: I have forsaget Djævelen, hader ham indtil Enden; I have forbundet Eder med Christo, forherliger ham indtil Eders sidste Aandedræt. Med denne rettroende Bekjendelse gaar bort til Gud, Eders Herre. Lider ikke Skibbrud paa Troen. Forbarmer Eder over den Fattige, agter ikke den ringe, der lider Uret, røver ikke fremmedt Gods, under-

Digitized by Google

trykker ikke den Uskyldige med falske Anklager, modtager ikke tomme Rygter, kjæmper for vore Præster, sørger til alle Tider for Eders eget Livs Sikkerhed.

Jeg har ikke unddraget mig den Opgave, at sige Eder det, som er gavnligt for Eder. I vide nu, hvorledes man bevarer sig. Thi jeg har forud sagt Eder det, som er gavnligt, for at ikke et Sværd maa komme og tage en Sjæl af Folket. Thi Fienden iagttager Eders Ord og Eders Mening og Tanke og Sjælsbevægelse og Handling; men I maa paa denne Maade sørge for Eders Sikkerhed, for at ikke Modstanderen paa Dommens forfærdelige Dag maa have noget Ondt at sige om Eder, og vi saaledes kunne staa ved Christi Domstol uden Beskjæmmelse og af ham høre hin ønskværdige og salige Røst: Kommer hid, min Faders Velsignede! arver det Rige, som Eder er beredt fra Verdens Grundvold blev lagt (Matth. 25, 34)! Ham tilkommer al Herlighed, Ære og Tilbedelse, Faderen og Sønnen og den Helligaand.

Og efterat der er blevet svaret: Amen!
siger han til dem:

Opløfter Eders Hænder! For hele Verden, for Ordenen, for en god Tilstand, for Alles Ro lader os sige: Herre, forbarme dig! For vore fromme Kejsere, for hele deres Pallads og Hær og det christuselskende Folk lader os sige: Herre, forbarme dig! For vor Sjæls Forløsning lader os sige: Herre, forbarme dig! For at Satan snart maa trædes under vore Fødder, og for at vor Stad maa bevares for al Blodsudgydelse, lader os sige: Herre, forbarme dig!

Og Erkebiskopen velsigner Folket efter Sædvane med Korsets Tegn, og beder derefter denne Bøn:

Fordi du er en barmhjertig og menneskekjærlig Gud, og dig give vi Ære o. s. v.

Og efterat der er blevet svaret: Amen!
siger han:

Digitized by Google

Ifører Eder Eders Klæder og Sko!

Derpaa gaar han ned og begiver sig indenfor Alterskrankerne og holder en Bön for de til Daaben Forberedte, idet Diakonen efter Sædvane holder en Bön. Præsten beder denne Bön uden i Slutningen af Bönnen at betjene sig af det sædvanlige Udraab.

Hersker, Herre Gud! kald dine Tjenere til din hellige Daab og værdige dem denne store Naade. Affør dem det gamle Væsen, og gjenfød dem til det evige Liv, og opfyld dem med din Helligaands Kraft til din Christi Pris, for at de ikke længere maa være Legemets Børn, men dit Riges Børn.

Og efterat han har fuldendt Bönnen for Photizomenerne, siger Diakonen istedetfor at opfordre til at böje Hovederne for Herren:

Alle I, som ere forberedte til Daaben, kommer hid til Haandspaalæggelsen og modtager Velsignelsen!

Og efterat Præsten har lagt Hænderne paa Alle, Mænd og Kvinder, gaar han igjen indenfor Alterskrankerne, stiller sig nær det hellige Bord og raaber:

Fordi du er vor Oplysning og dig give vi Ære o. s. v.

Derefter siger Præsten:

Fred være med Alle!

Og efterat Diakonen har sagt:

Bøjer Eders Hoveder for Herren!

beder Præsten:

Gud, vor Fader, du, som vil, at Alle skulle blive salige og komme til Sandhedens Erkjendelse, opfyld vore Hjerter og deres Hjerter, der forberedes til den hellige Daab, med Kundskabens Lys, og værdige dem din udødelige Gave og foren dem med din hellige katholske Kirke. Thi til dig staar det at forbarme sig og at frelse os, og til dig opsende vi vor Pris!

Digitized by Google

Akademiske Efterretninger.

1857.

1. FORELÆSNINGER OG ÖVELSER.

a. Det theologiske Fakultet.

Prof. Dietrichson holdt i 1 Sem. synoptiske Forelæsninger over de tre förste Evangelier 3 Timer ugentlig, i 2 Sem. Forelæsninger over Galaterbrevet 3 Tim. ugentlig; derhos gjennem begge Semestre Examinatorier over Romerbrevet 3 Timer ugentlig.

Prof. Caspari fortolkede gjennem begge Semestre 1ste Mosebog 3 Tim. ugentl. og Jes. VII—XII 3 Tim. ugentl.

Lektor Johnson foredrog den systematiske Theologi 6 Tim. ugentl. i begge Halvaar.

Lektor Nissen holdt i 1 Sem. Forelæsninger over Kirkens Historie i det 19de Aarh. 3 Tim. ugentl. og Examinatorier over Kirkehistorien 3 Tim. ugentl.; efter Tilendebringelsen heraf gjennemgik han den nytestamentlige Kanons Historie. I 2 Sem. foredrog han den christne Kirkes Historie i de 3 förste Aarh. 6 Tim. ugentl.

b. Det praktisk-theologiske Seminarium.

Pastor J. Bruun holdt i 2 Sem. Foredrag over Liturgik og Homiletik 3 Tim. ugentl., homiletiske Övelser 2 Tim. ugentl.

Pastor Jensen: Foredrag over Katechetik og katechetiske Övelser 1 a 2 Tim. ugentl. gjennem begge Semestre.

Lektor Johnson: Foredrag over den christelige Pædagogik 1 Tim. ugentl. i 1ste og 2 Tim. ugentl. i 2det Semester.

Organist Lindeman: Vejledning i Sang og Messe 3 Tim. ugentl. gjennem begge Semestre.

2. EXAMINA.

a. Theologisk Examen

blev i Aarets Löb absolveret af 16 Kandidater, af hvilke 8 tilkjendtes Charakteren Laudabilis, 7 Haud illaudabilis og 1 Non contemnendus.

Digitized by Google

Juni		Föd	Ex. artium.	Ex. phil.	Ex. theol.
4	Greve, Joh. Fritzner	1832	1852 Laud.	1853 Laud.	Laudabilis
	Koren, Ulr. Fr. V. B.	1831	1851 Haud ill.	1852 Haud ill.	Laudabilis
5	Lyche, Einar	1830	1850 Laud.	1851 Laud.	Haud ill.
	Magelsen, Claus Frim.	1830	1851 Haud ill.	1852 Haud ill.	Haud ill.
8	Magnus, Halfdan	1833	1851 Haud ill.	1852 Haud ill.	Non cont.
	Skaar, Joh.s Nielsen	1828	1853 Haud ill.	1854 Haud ill.	Laudabilis
9	Müller, Andr. N. H.	1833	1851 Laud.	1852 Laud.	Laudabilis
	Ottesen, Laur. Chr. P.	1833	1851 Haud ill.	1853 Haud ill.	Haud ill.
11	Ording, Boye	1829	1849 Laud.	1850 Laud.	Laudabilis
	Wislöff, Joh. C. Rich.	1831	1850 Haud ill.	1851 Haud ill.	Haud ill.
12	Brun, Domin. N. L.	1831	1851 Laud.	1852 L. p. c.	Laudabilis
Dec.					
10	Lampe, Rasmus	1834	1852 Laud.	1853 Haud ill.	Laudabilis
	Lied, Fred. Mőllerop	1831	1852 Laud.	1853 Laud.	Laudabilis
11	Mowinckel, Alb. H.	1830	1852 Non c.	1853 Laud.	Haud ill.
	Müller, Chr. Höy	1834	1852 Laud.	1853 Laud.	Haud ill.
12	Waage, Niels Chr.	1831	1851 Haud ill.	1853 Haud ill.	Haud ill.

De skriftlige Opgaver vare i Juni:

1. 1 Mos. 27, 30—40.
2. Joh. 16, 1—11.
3. Miraklets Begreb og Betydning i Aabenbaringens Ökonomi.
4. Den Christnes evangeliske Frihed.
5. En Fremstilling af Læren om Daaben i dens historiske Udvikling.
6. Christendommens Udbredelse i de 3 förste Aarhundreder.

For en enkelt under den skriftlige Pröve sygmeldt Kandidat:

5. Hovedmomenterne i den historiske Udvikling af Læren om den hellige Skrifts Inspiration.
6. Reformationens Indförelse i de nordiske Lande.

I December:

1. 1 Mos. 49, 1—7.
2. Rom. 3, 21—28.
3. Hovedmomenterne i den christelige Lære om Nadveren.
4. At udvikle den christelige Betragtning af Loven som den sande Midte mellem Nomisme og Antinomisme.
5. En Harmoni over Evangelisternes Beretninger om Christi Opstandelse.
6. Socinianismens Væsen og Historie.

b. Praktisk-theologisk Examen

blev absolveret af 13 Kandidater, af hvilke de 10 opnaaede Laud., de övrige Haud illaud.

Digitized by Google

		Föd	Examen theol.	Ex. pract.
1 Sem.	Aars, Jacob	1830	Juni 1852 Laud.	Laudabilis.
	Bruun, Frantz Gottlieb	1832	Juni 1855 Haud ill.	Laudabilis.
	Kjönig, Chr. Andr.	1831	Juni 1855 Haud ill.	Haud illaud.
	Kokk, Bernhard	1827	Juni 1852 Haud ill.	Laudabilis.
	Smith, Ditlev Pentz	1827	Dec. 1850 Laud.	Laudabilis.
	Stenersen, John A. N.	1832	Juni 1856 Laud.	Laudabilis.
	Thrap, Daniel Smith	1832	Juni 1856 Laud.	Laudabilis.
	Wexels, Hans M. L.	1827	Juni 1854 Laud.	Laudabilis.
2 Sem.	Bergesen, Ole	1832	Juni 1856 Laud.	Haud illaud.
	Holmboe, Carl Fred.	1832	Juni 1856 Haud ill.	Haud illaud.
	Konow, Wollert Otto	1833	Dec. 1855 Laud.	Laudabilis.
	Larsen, Peter Laur.	1833	Juni 1855 Laud.	Laudabilis.
	Skaar, Joh.s Nielsen.	1828	Juni 1857 Laud.	Laudabilis.

De skriftlige Opgaver vare i Januar:

1. I hvilken Forstand kan det kirkelige Embede kaldes et Vægter-embede, og hvilke Fordringer har det som saadant paa Menighedernes Hyrder?
2. Hvilke ere de i Katechesen anvendelige Læreformer, og hvilke ere Hovedreglerne for deres Brug?

I August:

1. Hvilke ere de væsentligste Fordringer, Embedet har til den vordende Præst?
2. Hvorledes vil den katechetiske Methode modificere sig paa de forskjellige Undervisningstrin i den christelige Skole?

c. *Homiletisk Prøve*

blev ved Universitetet aflagt af 7 Kandidater med fölgende Udfald:

		Föd	Ex. theol.	Dimis-Præd.
Febr. 8	Heyerdahl, Hieron.	1827	Dec. 1849 Laud.	Laud in pr. tam. ob spec. scriptum.
Marts 15	Angell, Hans Fred.	1816	Juni 1842 Haud ill.	Haud illaud.
Juli 26	Gedde, W. Fred. Chr.	1820	Dec. 1844 Haud ill.	Haud illaud.
— —	Möller, Thomas Fred.	1817	Juni 1843 Haud ill.	Laud. inpr. tam. ob pron.
Septbr. 27	Brun, Joh. Nordahl	1818	Dec. 1844 Haud ill.	Laudabilis.
Novbr. 8	Brun, Hans	1820	Dec. 1847 Haud ill.	Laudabilis.
Decbr. 26	Gunnerus, Joh. Ernst	1818	Dec. 1844 Haud ill.	Haud illaud., pron. laud.

Digitized by Google

3. PRISOPGAVE.

Til Konkurrence for de af Hs. Kongl. Höjhed Kronprinsen Universitetet skjenkede Guldmedaljer blev i Maj 1857 udsat fölgende theologiske Prisopgave: „Donatismens Historie".

1858.

1. FORELÆSNINGER OG ÖVELSER.

a. Det theologiske Fakultet.

Prof. Dietrichson fortolkede Apostlenes Gjerninger, i 1 Sem. 3 og i 2 Sem. 4 Tim. ugentlig. Derhos i 1 Sem. Examinatorier over Romerbrevet 3 Timer ugentl. og i 2 Sem. Forelæsninger over Efeserbrevet 2 Timer ugentlig.

Prof. Caspari foredrog den gammeltestamentlige Skrifts Historie, i 1ste Sem. 3 og i 2det Sem. 4 Tim. ugentlig. Derhos gjennem begge Sem. Forelæsninger over Dekalogen 1 Time ugentl. og exegetiske Övelser 2 Timer ugentlig.

Lektor Johnson gav i 1ste Sem. et Overblik over den theologiske Encyklopædi som propædeutisk Indledning til det theologiske Studium 8 Timer ugentlig. Derhos foredrog han gjennem begge Sem. det kirkelige Lærebegrebs Historie, i 1ste Sem. 3 og i 2det Sem. 6 Timer ugentlig.

Lektor Nissen foredrog den christne Kirkes Historie fra Constantin den Stores Tid indtil Reformationen, i begge Sem. 6 Tim. ugentlig.

b. Det praktisk-theologiske Seminarium.

Pastor J. Bruun foredrog i 1ste Sem. Liturgik og Homiletik 4 Timer ugentlig, i 2det Sem. Pastoraltheologi 4 Tim. ugentlig. Homiletiske Övelser i begge Sem. 2 Timer ugentlig.

Pastor Jensen, Lektor Johnson og Organist Lindeman gave den sædvanlige Vejledning i Katechetik, Pædagogik, Sang og Messe.

2. EXAMINA.

a. Theologisk Examen

blev i 1858 absolveret af 17 Kandidater, af 9 med Laud. og 8 med Haud illaudabilis.

Digitized by Google

Juni		Föd	Ex. art.	Ex. phil.	Ex. theol.
7	Bucli, Joh. L. Frithjof	1831	1851 Non c.	1853 Haud ill.	Haud ill.
	Piene, Carl Vilhelm	1835	1853 Laud.	1854 L. p. c.	Laudab.
8	Enger, Chr. Olaf	1833	1852 Haud ill.	1853 Haud ill.	Haud ill.
	Nickelsen, N. Stockfleth Schultz.	1834	1852 Laud.	1853 Laud.	Laudab.
10	Elligers, Jörg. Joh.	1830	1848 Haud ill.	1849 Haud ill.	Haud ill.
	Meyer, Chr. L. Emil	1833	1852 Haud ill.	1854 Haud ill.	Haud ill.
Okt.					
27	Schöning, Lars Olai*)	1819	1839 Laud.	1840 Laud.	Laudab.
Dec.					
9	Aall, Niels Anton	1833	1851 Laud.	1852 Haud ill.	Haud ill.
	Bagge, Halvor Joh.	1828	1847 Haud ill.	1848 Haud ill.	Haud ill.
10	Halvorsen, Niels	1833	1852 Laud.	1853 Laud.	Laudab.
	Heffermehl, Abr. V.	1835	1853 Haud ill.	1854 Laud.	Laudab.
13	Kjelland, Jan Olaus	1833	1852 Haud ill.	1853 Haud ill.	Haud ill.
	Laache, Niels J. Jensen	1831	1855 Haud ill.	1856 Haud ill.	Laudab.
14	Landstad, Albert	1831	1852 Laud.	1853 L. p. c.	Laudab.
	Unger, Johan Einar	1831	1851 Laud.	1853 Haud ill.	Laudab.
15	Winsnes, Carl Gustav	1834	1853 Laud.	1854 Laud.	Laudab.
	Ziesler, Ernst Hadeler	1833	1851 Laud.	1852 Haud ill.	Haud ill.

De skriftlige Opgaver vare i Juni:

1. Jes. 7, 13—20 eller Joh. 1, 1—16.
2. Matth. 16, 13—20.
3. Den hellige Skrifts Lære om Mennesket som skabt i Guds Billede.
4. Den christelige Betragtning af Adiafora.
5. Det nicænske (nicænsk-konstantinopolitanske) Symbols historiske Oprindelse og ejendommelige Betydning for Kirken.
6. Carl den Stores Virksomhed for Kirken og dens Betydning.

I Oktober:

1. 1 Mos. 6, 1—8.
2. Rom. 8, 1—11.
3. Den christelige Lære om Syndens Oprindelse, sammenholdt med de vigtigste afvigende Anskuelser, som derom have gjort sig gjældende.
4. Den christelige Sanddruhed.
5. En kort Udsigt over Pauli Missionsvirksomhed.
6. Brödremenighedens Oprindelse og kirkehistoriske Betydning.

*) Kand. mag. 1844 Laud., Overlærer ved Latinskolen i Bergen.

Digitized by Google

I December:

1. Psal. 104, 1—18.
2. Jak. 5, 13—20.
3. Den guddommelige Aabenbarings Begreb.
4. Den Christnes Liv i Forhold til det borgerlige Samfund.
5. En summarisk Fremstilling af 2den, 3dje og 4de Mosebogs Indhold.
6. En historisk Fremstilling af det lutherske Lærebegrebs Udvikling i Tidsrummet fra Luthers Död til Konkordieformelen.

b. Praktisk-theologisk Examen

blev absolveret af 15 Kandidater, af hvilke 11 opnaaede Laud., de övrige Haud illaud.

		Föd	Ex. theol.	Ex. pract.
1 Sem.	Breien, Karl Martin	1829	Juni 1854 Laud.	Laudabilis.
	Greve, Joh. Fritzner	1832	Juni 1857 Laud.	Laudabilis.
	Jensen, Peter	1832	Juni 1855 Laud.	Laudabilis.
	Müller, Andr. Nik. H.	1833	Juni 1857 Laud.	Laudabilis.
	Nielsen, Niels Johan	1833	Juni 1856 Laud.	Laudabilis.
	Wexelsen, Wilh. And.	1828	Dec. 1855 Haud ill.	Haud illaud.
2 Sem.	Bernhoft, Theod. Chr.	1833	Dec. 1855 Haud ill.	Laudabilis.
	Kaurin, Wilh. Andr. Wexels	1834	Dec. 1855 Laud.	Laudabilis.
	Lampe, Rasmus	1834	Dec. 1857 Laud.	Laudabilis.
	Lied, Fred. Möllerop	1831	Dec. 1857 Laud.	Laudabilis.
	Magelsen, Claus Frim.	1830	Juni 1857 Haud ill.	Haud illaud.
	Mowinckel, Alb. Henr.	1830	Dec. 1857 Haud ill.	Haud illaud.
	Muus, Bernt Jul. I.	1832	Dec. 1854 Laud.	Laudabilis.
	Olsen, Ole Laurits	1830	Dec. 1855 Laud.	Laudabilis.
	Wislöff, Joh. C. Rich.	1831	Juni 1857 Haud ill.	Haud illaud.

De skriftlige Opgaver vare i Januar:

1. Hvad fordres af Præsten, for at han kan være en aandelig Leder inden sin Menighed?
2. Hvad forstaaes ved det katechetiske Objekt, og hvorledes bliver det at fordele paa de forskjellige Trin af Katechumenatet?

For en under Pröven sygmeldt Kandidat:

1. Hvad forstaaes ved Hyrdekjærlighed, og hvorledes kommer den tilsyne?
2. Hvorledes kommer den katechetiske Interesse tilsyne i Kirken för Reformationen?

I August:

1. At udvikle den private Sjælesorgs Begreb samt at fremstille Maaden, hvorpaa, og Midlerne, hvorved denne Gjerning maa drives, for at Menigheden kan höste sand Velsignelse deraf.

Digitized by Google

2. Hvilke ere de i Katechesen anvendelige Læreformer, og hvorledes kommer hver især til Brug?

c. Homiletisk Prøve.

Juli		Föd	Ex. theol.	Dimis-Præd.
25	Hartmann, Georg C.	1826	Dec. 1847 Laud.	Laud. inpr. tam. ob spec. script.

3. PRISOPGAVER.

En Afhandling over den i 1857 udsatte Prisopgave: „Donatismens Historie" blev ifölge det theol. Fakultets Anbefaling tilkjendt Prisen; dens Forfatter var Cand. theol. David Christopher Frich.

Den i Maj 1858 udsatte theologiske Prisopgave var fölgende: „Hvad lærer förste Peters Brev om Christi Nedfart til Helvede"?

1859.

1. FORELÆSNINGER OG ÖVELSER.

a. Det theologiske Fakultet.

Prof. Dietrichson holdt i 1ste Sem. 6 Tim. ugentlig Forelæsninger over Brevene til Kolossenserne, Philemon og Philippenserne og derefter Examinatorier over Brevet til Galaterne; ligesaa i 2det Sem. Forelæsninger over Brevene til Thessalonikerne og derefter Examinatorier over Brevet til Epheserne.

Prof. Caspari fortsatte gjennem begge Sem. sine Forelæsninger over den gammeltestamentlige Skrifts Historie 3 Tim. ugentl. og over Dekalogen 1 Tim. ugentl.; til Fortolkning af 50 udvalgte Psalmer anvendtes i 1ste Sem. 2 og i 2det Sem. 3 Tim. ugentl.; til exegetiske Övelser i begge Sem. 2 Tim. ugentlig.

Lektor Johnson foredrog i 1ste Sem. det kirkelige Lærebegrebs Historie 6 Tim. ugentl., i 2det Sem. den systematiske Theologi 6 Tim. ugentlig.

Lektor Nissen foredrog den christne Kirkes Historie fra Reformationen indtil Midten af det 18de Aarhundrede, i begge Sem. 6 Timer ugentlig.

b. Det praktisk-theologiske Seminarium.

Pastor J. Bruun foredrog i 1ste Sem. Pastoraltheologi 2 Tim. ugentl. og Homiletik 2 Tim. ugentl., i 2det Sem. Liturgik og Pastoraltheologi 4 Tim. ugentl.; til homiletiske Övelser anvendtes i begge Sem. 2 Timer ugentlig.

Digitized by Google

Pastor Jensen, Lektor Johnson og Organist Lindeman gave i begge Sem. den sædvanlige Vejledning i Katechetik, Pædagogik, Sang og Messe.

2. EXAMINA.

a. *Theologisk Examen*

blev i 1ste Sem. absolveret af 2 Kandidater; i 2det Sem. blev ingen Examen afholdt.

Juni		Föd	Ex. art.	Ex. phil.	Ex. theol.
10	Möller, Henr. Joh. Carl	1834	1852 Haud ill.	1853 Laud.	Laudab.
	Nicolaisen, Chr. E.	1834	1852 Non c.	1855 Haud ill.	Haud ill.

De skriftlige Opgaver vare fölgende:

1. Psal. 6.
2. Joh. 5, 31—40.
3. En sammenhængende Fremstilling af Læren om Christi Person i dens Betydning for Læren om Forlösningsverket.
4. En Udvikling af Bengels Ord: „Varius hominum status: sine timore et amore, cum timore sine amore, cum timore et amore, sine timore cum amore".
5. Af forklare den anden Artikel i den augsburgske Konfession.
6. En Charakteristik af de theologiske Skoler i Kirkens förste fire Aarhundreder.

b. *Praktisk-theologisk Examen*

blev absolveret af 15 Kandidater, 10 med Laud. og 5 med Haud illaud.

		Föd	Ex. theol.	Ex. pract.
1 Sem.	Bull, Ole Bornemann	1831	Juni 1856 Haud ill.	Haud illaud.
	Brun, Domin. N. L.	1831	Juni 1857 Laud.	Laudabilis.
	Koren, Ulr. Fred. V. B.	1831	Juni 1857 Laud.	Laudabilis.
	Müller, Christian Höy	1834	Dec. 1857 Haud ill.	Laudabilis.
	Ottesen, Laur. Chr. P.	1833	Juni 1857 Haud ill.	Laudabilis.
	Piene, Carl Vilhelm	1835	Juni 1858 Laud.	Laudabilis.
	Schancke, Hans Schl.	1826	Juni 1852 Haud ill.	Haud illaud.
2 Sem.	Buch, Joh. Ludv. Frith.	1831	Juni 1858 Haud ill.	Haud illaud.
	Hesselberg, Wollert K.	1832	Juni 1856 Laud.	Laudabilis.
	Huusher, Ferd. A. O. C.	1825	Dec. 1850 Haud ill.	Haud illaud.
	Jespersen, Jesper	1829	Juni 1855 Haud ill.	Laudabilis.
	Magnus, Christian	1830	Juni 1856 Laud.	Laudabilis.
	Meyer, Chr. L. Emil	1833	Juni 1858 Haud ill.	Laudabilis.
	Ugland, Ole	1828	Dec. 1854 Laud.	Haud illaud.
	Winsnes, Carl Gustav	1834	Dec. 1858 Laud.	Laudabilis.

Digitized by Google

De skriftlige Opgaver vare i Januar:

1. Kortelig at fremstille de Akter, hvorved Læreren i Kirken bliver „rite vocatus“.
2. Hvorledes har Katecheten at forholde sig ved de forskjellige Slags Svar, han under Katechesen kan faa?

I August:

1. At skildre den private Sjælesorg, som en Daabshandling giver Præsten Anledning til at öve.
2. Hvad vil den christelige Katechet udrette hos sine Katechumener, og ved hvilke Midler söger han at naa sit Maal?

3. PRISOPGAVER.

Over den i forrige Aar udsatte Prisopgave: „Hvad lærer förste Peters Brev om Christi Nedfart til Helvede?“ indkom tre Afhandlinger, af hvilke den ene med Motto: Prov. 11, 7. efter Fakultetets Anbefaling blev tilkjendt Prisen; dens Forfatter var Stud. theol. Edvard Munch Myhre.

Den i Maj 1859 udsatte theologiske Prisopgave var fölgende: „Dogmatisk Udvikling af den kirkelige Absolutions Begreb“.

Digitized by Google

Om Daaben.

Af
JÖRGEN HANSEN,
resid. Kapellan til Gran.

III.

§ 3.

Daabens Virkning.

Gjennem Daaben er den Helligaand virksom, idet han sætter Menneskene i Forbindelse med den treenige Gud, hvilket udentvivl Frelseren vil have betegnet ved sin Befaling i Matth. 28, 19 om at foretage den i den treenige Guds Navn. Man kan vistnok derfor medrette, ligesom Luther og hans Kirkes Dogmatikere, paa Grund af dette Sted sætte Daabens Kraft deri, at den treenige Gud er i og med Vandet. Imidlertid forekommer det mig, at Stedet i saa Henseende ikke er et bestemmende, men selv bestemt; at det ikke er constituerende saaledes som Joh. 3, 5 og Marc. 16, 16, men derimod afledet; fordi den Helligaand i Daaben faar Adgang til os og optager os i den treenige Guds Samfund, foreskriver Frelseren at foretage den i dette Navn. Medens hine andre tvende Steder udtale, hvad der maa ske, hvad der er nødvendigt — Vand og Aand til Gjenfødelse, Tro og Daab til Salighed —, hvor altsaa Noget fastsættes, saa tales der i Matth. til Apostlerne blot om Maaden, hvorpaa de skulle udføre Daaben, idet Frelseren siger dem, hvorledes de skulle gjøre Menneskene til hans Disciple; hans Ord danne ikke Daaben, men betegne dens Virksomhed til vort Vel ved den

Digitized by Google

Maade, hvorpaa den befales at skulle udføres. Naar der spørges om, hvorledes det forholder sig med Guds Aands Virksomhed i Daaben, da er, som i førrige § bemærket, flere Afveje at undgaa; saaledes den, at Aanden nedlægger i Menneskesjælen en Spire, som maa udvikle sig, hvoraf vilde følge, at Alle, som modtage denne Spire, maatte blive salige, eller, som Aug. conf. udtrykker det mod Gjendøberne, at de, som engang ere retfærdiggjorte, ikke kunne miste den Helligaand; ligesaa den, at Daaben alene har sin Kraft i og med Troen; endvidere, at den ophæver Arvesynden, idet Guds Aand skjenker en — vistnok ved Vantro uvirksom, og heller ikke ufortabelig — Evne af højere Art til Sjælen, hvorved Faldets Følge, hin Evnes Tab, neutraliseres, og Menneskene blive ved troende Tilegnelse istand til at hæve sig allerede her i Livet ud af Syndens Stand til Syndefrihed, en Paastand, som den katholske Kirke alene kan sutinere derved, at den benegter, at Lysten (concupiscentia) i og for sig, og naar den ikke trænger bestemmende ind i Viljen, er Synd, og derimod paastaar, at Striden i den Troende nærmest udgaar fra de til Synden vante Lemmer, der endnu en længere Tid beholde ligesom en mekanisk Færdighed, som først efterhaanden taber sig hos den Gjenfødte og Retfærdiggjorte. Vi have i det exegetiske Afsnit vist, at Daaben indeslutter i sig den nødvendige Betingelse for vor Frelse, og at Skriften betegner dette som Aandens Gave. Den beskrives ofte efter sin Virkning som rensende, aftoende, forenende med Christo, gjenfødende o. s. v.; men til Grund for denne Virkning ligger et objektivt Indhold, dens Kraft; denne betegnes just ved at fremstilles som liggende til Grund for visse Virkninger, og beror selv paa den ved den Helligaand formidlede Forbindelse med Gud. Naar der tales om en christelig Livsudvikling, om Gjenfødelse, Fornyelse, Liv i Gud og Christo som menneskelige Tilstande, altsaa som Virkninger af Daaben, da kunne disse blot finde

Digitized by Google

Sted, naar Mennesket hengiver sig og ikke staar Naaden imod; men som Grund for en saadan Virknings baade Mulighed og virkelige Indtræden, som dens levende Aarsag fra Guds Side, staar Daaben der med sin Kraft, som i sig indeholder alle de Gaver, hvormed det Menneskeliv prydes og lyksaliggjøres, der ikke staar Gud imod, men giver ham Adgang til sig. Guds Virksomhed forholder sig vistnok til Menneskets som Positivt til Negativt, Aktivt til Passivt; men Mennesket kan negte den Adgang til sig og atter forstøde den engang modtagne. Naar der tales om Daabens Kraft, da er dette Noget, som den uafhængigt af al menneskelig Vilje eller Forhold besidder ved Guds Ord, og som altsaa finder Sted, hvor den anvendes, enten Guds Naade modtages eller ikke, fordi Gud ved sit Ord har saaledes bestemt det; naar derimod Talen er om Daabens Virkning, om den Forandring, som den skal frembringe i Menneskesjælen, da kommer en anden Faktor til, nemlig Modtagelsen. Den hellige Skrift betegner klart nok dette. Taler Frelseren om Gjenfødelsen som en nødvendig Betingelse for Salighed, da nævner han blot Vand og Aand, i hvilke dens Mulighed, ja Element ligger; men taler han om Salighed, som i Marc. 16, 16., da nævner han Tro og Daab; der behøves altsaa fra Menneskets Side Tro for at erholde Salighed, det vil sige, Mennesket maa tro. Dermed er imidlertid ikke forklaret det Forhold, hvori denne Tro staar til Mennesket som et frit Væsen. Vor Kirkes Lærere — og i denne Henseende i Enhed med de Reformerte og tildels ogsaa med Katholikerne — antage, at Troen er en Guds Gave, der skjænkes i Daaben; man kunde derfor ledes til at formene, at Mennesket er ikke blot passivt, thi det er han vistnok, men en viljeløs Gjenstand, som Guds uimodstaaelige Naade griber. Vor Kirke paastaar dog mod de strenge Kalvinister, at Naaden er „resistibilis“, og har derved indrømmet den menneskelige Vilje sin Sfære; denne maa komme tilsyne med

Digitized by Google

Hensyn til Troen; Sagen er af en saadan Vigtighed, at den fordrer en nøjagtigere Undersøgelse.

Vi tage vor Tilflugt til den hellige Skrift; der ville vi finde Oplysning i Mørket. For nu først at holde os til Troens Forhold til Daaben, saa finde vi, at den er forangaaende. Allerede Marc. 16, 16 kunde anføres som Bevis herfor; men da Tro og Daab der sættes sammen, vilde der med nogen Grund kunne indvendes, at begge ere af Frelseren saaledes forenede, at den Tro, han omhandler, ikke kan være uden Daab, og altsaa ikke kan betragtes isoleret, og som fremgaaende fra Mennesket selv før Daaben og uden den. En lignende Bemærkning kan gjøres, naar Jesus oftere i sine Lignelser taler om Himmeriges Rige og nævner Troen f. Ex. Luc. 8, 12; ligeledes naar der i Act. 17, 12. 34 tales om Flere, som troede, uden at der nævnes Noget om Daab som senere given; thi denne kunde godt være indbefattet under det samme Udtryk, at de troede. I Act. 8, 37 nævnes derimod Troen som forangaaende. Philip fordrer den før Daaben og som en Betingelse for samme; Kammersvenden bekjender, at han har den, og nævner tillige dens Indhold; han troede, at Jesus Christus er Guds Søn. Ogsaa om Samaritanerne 8, 12 siges der, at de troede Philippus og derpaa bleve døbte; det samme siges i det følgende Vers om Simon Magus. Denne Tro omskrives ogsaa med Udtrykket at annamme Evangeliets Ord, saaledes i Joh. 12, 47. 48. Act. 2, 41 cfr. Joh. 1, 12. Med Hensyn til Ordets Betydning forøvrigt kan bemærkes, at Frelseren oftere bruger det om dem, som med Tillid og Haab henvendte sig til ham, medens han vandrede herneden, og hvormed han altsaa ikke kunde mene den Tro, som Daaben virker; Joh. 4, 53. Matth. 8, 10. 15, 28; her er Talen endog om Tro, som blev vist ham af Hedninger. Ordet anvendes ogsaa om Sindsstemninger, som langtfra at føre til Christus meget mere kunne føre bort fra ham, f. Ex. Joh. 2, 23; herhen

Digitized by Google

høre ogsaa de, som nævnes i Joh. 8, 30, hvilket sees af det Følgende (V. 37. 39. 44); Frelseren klager ogsaa over en saadan Tro (Joh. 4, 48). Paa den anden Side kan Synet af hans Mirakler bidrage til at opvække i Hjertet en ret Tro, hvilket synes at have været Tilfælde med Nicodemus (Joh. 3, 2). Ordet bruges undertiden om en blot Forsandtholden, idetmindste bruges det saaledes af Paulus i hans Spørgsmaal til Agrippa i Act. 26, 27. I det Foregaaende er vist, at den hellige Skrift ikke sætter megen Pris paa den Tro, som alene Undergjerninger fremkalde, men der antydes ogsaa at være en Tro, som er af en endnu ringere Art og har en endnu forkasteligere Grundvold (Joh. 6, 26. Jac. 2, 17); ja endogsaa Djævelen tillægges Tro (Jac. 2, 19). Ordet bruges altsaa om mangeslags Sindsstemninger, ikke alene om mere eller mindre rene og rette, men ogsaa om aldeles urene og fordømmelige; man maa derfor vel mærke sig dette, naar der tales om Troens Ophav eller Virksomhed. Naar der siges, at man maa tro, førend man døbes, da er dette i Overensstemmelse med Skriften; naar der siges, at Gud giver Troen og drager Hjertet uden Hensyn til Daab, er ogsaa dette skriftmæssigt (Act. 16, 14. Joh. 6, 29); naar der paastaaes, at Troen bevirkes af Ordet ved dets Hørelse, da stadfæster Skriften ogsaa dette (Rom. 10, 17). Udtrykket Tro er altsaa et almindeligt Begreb, og vi maa af Ordenes Forbindelse lære Betydningen paa ethvert Sted. Saaledes som Ordet paa flere Steder bruges f. Ex. om Hedningernes Tro paa Frelseren, er der Tale om en Stemning i Sjælen, der vel kan siges at være Guds Verk, forsaavidt alt Godt udgaar fra ham, og her vel især maa tilskrives ham ogsaa paa Grund af den almindelige Verdensstyrelse, idet han gjennem en eller anden sendt dyb Sorg og Budskabet om Frelserens Nærhed kaldte en saadan troende Sindsstemning tillive i Hedningernes Hjerter, hos en cananæidske Kvinde saavel som hos Høvedsmanden i Capernaum. Til

Digitized by Google

en saadan Virksomhed af Guds Forsyn før at berede Hjerterne kan tillige henføres, hvad der i Act. Cap. 10 berettes om Cornelius, ligeledes naar der i Act. 16, 13 siges om Lydia, at Gud oplod hendes Hjerte, hvortil han betjente sig af Evangeliets Prædiken. I saadanne Tilfælde betegner Troen fornemmeligen den blotte Modtagelighed, idet Menneskehjertets naturlige Modstand brydes ved Guds Forsorg, og omend denne Receptivitet paa den ene Side har sin Grund i Menneskets fri Vilje, saa kan den dog ogsaa siges fremkaldt af Gud, der vækker Sjælen til Bevidsthed om sin Tilstand, sin Synd og deraf følgende Mangel og Trang. Denne Opvækkelse staar Frelsen nærmere end den saakaldte Mirakeltro, der mere er Forstandens Sag og beror blot paa en historisk Kundskab; den er kold og kan findes hos Ugudelige, men kaldes dog Tro i Skriften (Jac. 2, 19). Ogsaa hvad der maa gaa foran Beredvilligheden til at modtage, den i en ofte endog kun dunkel Bevidsthed om Savn og Trang liggende Længsel kaldes Tro; hertil kan henføres den, som hin Kvinde viste, hvorom der tales i Luc. 7, 37. 50; ligeledes Flere af dem, der saavel af Frelseren som af hans Apostle helbrededes (Joh. 5, 6 flg. Act. 14, 9). Troen som Hjertets Modtagelighed erholder en mere fast Skikkelse, og Guds Virken til den og paa den træder klarere frem, naar den faar et bestemt Indhold formedelst Forkyndelsen og Erkjendelsen af Guds Ord og den deri fremtrædende Aabenbarelse af Herren og hans Virksomhed; da bliver den, som der siges i Ebr. 11, 1, „en Bestandighed i det, som haabes, og en fast Overbevisning om de Ting, som ikke sees“, men som dog troes, fordi Gud har sagt det; herhen hører det gamle Testamentes Fædres Tro (cfr. Ebr. cap. 11) og i det Hele den, som slutter sig til Evangeliets Sandhed og tror Gud. Det er det Ejendommelige hos Troen, at den ikke ser eller gjennem medieret Erkjendelse ved sin Gjenstand; thi da bliver det Viden. Dog kan ogsaa en saadan Viden,

Digitized by Google

grundet paa den Vished, ydre Sandser give, kaldes Tro, saaledes af Frelseren, da han nedlod sig til at overbevise Thomas om sin Opstandelse gjennem udvortes Befølelse (Joh. 20, 27); men han adskiller dog paa samme Sted denne fra hin anden, der har sit Indhold paa en anden Vis, idet han priser dem salige, som tro uden at have seet. Derfor siger Paulus, at vi vandre i Tro og ikke i Beskuelse (2 Cor. 5, 7); han jævnfører Tro og Haab og betragter begge som Troens Form, da de have sin Grund i en indre Vished, en Hjertets Overbevisning, der overspringer alle de Trin, hvorigjennem Viden formidles, og umiddelbart omfatter og griber sin Gjenstand med den fuldeste Vished. Derfor siger han, at vi ere frelste i Haabet (Rom. 8, 24) og end tydeligere udtaler han sig i Rom. 4, 18, hvor Abrahams Exempel anføres, som troede med Haab, og han finder denne Tro just at have sin Forherligelse deri, at den paa Grund af flere Omstændigheder maatte synes at være mod Haab. Ogsaa Apostelen Peter finder Troens Væsen deri, at Mennesket omfatter det, som ikke er seet, med samme Fortrøstning, som om det var seet, og sætter Sjælens Frelse som en saadan Troes sikre Maal (1 Pet. 1, 8. 9). Medrette betragter derfor vor Kirke i Modsætning til Katholicismen Troen som bestaaende hovedsageligt i en fast og vis Tillid („certa fiducia"). Den er al Tvivl modsat, hvilken meget mere paafører Fordømmelse (Rom, 14, 23). Med en saadan Tvivl er Vantroen beslægtet, hvorfor den ogsaa skildres som farlig og fordømmelig. Imidlertid ligesom ikke al Tro fører til Salighed, saaledes heller ikke al Vantro til Fordømmelse; ogsaa der er Forskjel, og Ordet betegner Begrebet i sin hele Almindelighed. Thomas's Vantro hindrede ham ikke fra at vedblive at være en Jesu Discipel, idet han overvandt den, men vistnok bistaaet ved Frelserens Nedladelse. Ogsaa Jesu andre Apostler bebrejdes af deres Mester for Vantro; den skildres som en stor Fejl, men den ophævede ikke

Digitized by Google

Samfundet med ham (Marc. 16, 14, cfr. Luc. 24, 25). Det kommer altsaa ogsaa med Hensyn til Vantroen an paa, af hvad Art den er; ligesom i Troen ligger Noget, som kan udvikle sig til Annammelsen af al Guds Naade og Gave, saaledes ligger der i Vantroen Noget, som truer med at udvikle sig til fuldkommen Uimodtagelighed for Frelsen og Saligheden, idet den lukker Hjertet for ham, som er begges Kilde. Derfor er den farlig ogsaa i dens enkelte Retning, idet den kan lede til en saadan Forhærdelse, og Jesus advarer saa skarpt imod den, da den dog stedse har Udviklingsspiren i sig til Tab af Guds Naade; den kan blive dødbringende, idet den fører til hin Vantro, som lukker Hjertet for al Guds Frelsesgjerning og for hans Aands Naadevirkning; i Troen alene ligger Annammelsen af Frelsen. Naar det Guddommelige med sine Raadslag og Tilbud, sin Virken og Meddelen nærmer sig Menneskesjælen, da er Troen den Form, hvori det baade modtages og besiddes; fordi vi herneden vandre i Tro, kunne vi sige med Sandhed, at den baade er Munden eller Haanden, hvormed Sjælen annammer Guds Gaver, og tillige disse Gaver selv, der kun i Troens Form kunne af Menneskene gribes og besiddes.

I begge de ovennævnte Henseender kan Gud siges at skjenke Troen. Det ligger i vor Naturs Fald og dybe Syndighed, at vi i vort Forhold til Gud og hans Naadevirkning til vor Salighed ikke formaa at ytre nogen aktiv Virksomhed; Alt maa udrettes af ham, og naar han vilde frelse os, da var det nødvendigt, at han beredte baade Midlerne og Kraften. Vi kunne modstaa og saaledes gjøre Guds Virken til vort Vel forgjæves (Es. 65, 2. Ap. Gj. 7, 51. Luc. 7, 30) og tillige atter affalde fra den modtagne Naade; denne er „amissibilis“ (Gal. 4, 11. 1 Thess. 3, 5. 2 Joh. V. 8); men al positiv Virken til vor Salighed er fra Gud. Faderen maa drage os til Sønnen (Joh. 6, 44. 65); Gud giver os at tro (Phil. 1, 29); dette

Digitized by Google

er en Guds Gave (Eph. 2, 8. 10. Rom. 12, 3), og den Helligaands Gjerning (1 Cor. 12, 3. 9. 11). Vi siges at være frelste af Naade og Forbarmelse og ikke af Gjerninger (Eph. 2, 5. Tit. 3, 5); deri ligger tillige, at vor Frelsesgrund er Troen; thi denne udelukker al anden og modsættes Gjerninger (Rom. 3, 24. 4, 16. 5, 2. Gal. 2, 16); dersom Troen var vor egen Gjerning, da var Frelsen ej længere af Naade; derfor kaldes ogsaa de Christne Guds Verk, skabte i Christo Jesu (Eph. 2, 10). Tydeligere kan det ikke udtrykkes, at Alt skyldes Gud, ikke alene saaledes som Katholikerne ville, at vi alene ved hans Virksomhed kunne blive frelste, hvorved egen Virken ikke udelukkes, men saaat vor hele Frelse ligger blot i ham, der ikke alene giver den, men ogsaa virker dens Modtagelse derved, at han bryder Modstanden i Menneskehjertet og blødgjør dette. Saaledes lærer tillige vor Kirke i sine symbolske Skrifter, f. Ex. Conf. Aug. Art. 18. 20, endvidere i Luthers Forklaring til den tredje Troesartikel i hans lille Katechismus, hvor der læres, „at vi af vor egen Styrke eller Fornuft hverken kunne tro paa Christum eller komme til ham, men det er den Helligaands Gjerning“. Vi have forhen havt Anledning til at omtale, at baade Luther og efter ham Concordieformelen, for at betegne Menneskets Passivitet, sammenligner det med en Stok og Sten, ja tilføjer, at det endog er værre, forsaavidt det gjør Modstand, som maa brydes. Imidlertid sér man letteligen, at om Billedet fra en Side passer og er skikket til at fremhæve, saaledes som tilsigtet, vor Kirkes Lære i Modsætning til den katholskes Pelagianisme, saa kan det dog ligesaalidt som noget andet Billede urgeres; den hellige Skrift lærer, at der ogsaa gives en Tro, som Menneskene have naturlig Evne til at vise; men den bliver vistnok som menneskelig en Form for deres egen Svaghed, Tomhed og Elendighed, og tillige udentvivl forsaavidt vakt af Gud og hans Verk, idet han bringer disse til Erkjendelse ved sit Ord eller Førelser

Digitized by Google

og naadigen kan forstærke og befæste Følelsen deraf, medens derimod Troen som Guds Skabning bliver en Form for hans Liv og Kraft, Fylde og Herlighed. Det er denne sidste, Luther og hans Efterfølgere mene, naar de omhandle dens Væsen og fremstille den som det christelige Livs inderste Princip. Jeg kan til Stadfæstelse herpaa ikke negte mig den Glæde at anføre Luthers Ord og dejlige Beskrivelse af Troen i hans Fortale til Romerbrevet, der bedre, end jeg formaar, udtaler min Mening. Han taler først om, hvad Troen ikke er; den er ikke en menneskelig Formening eller Drøm, og deri ligger Grunden til, at Menneskene, naar der af en saadan Tro ikke følger nogen Forbedring, falde i den Vildfarelse, at Troen ikke er tilstrækkelig, man maa gjøre gode Gjerninger for at blive from og salig; — — de gjøre sig af egen Kraft en Tanke i Hjertet, som siger: jeg tror, og holder det for en ret Tro, medens det dog er et menneskeligt Paafund, som bliver uden Virkning til at forbedre. Derimod er „Troen en guddommelig Gjerning i os, som forandrer og gjenføder os af Gud, dræber den gamle Adam, og gjør os til andre Mennesker i Hjerte og Sind, i alle vore Kræfter, og meddeler os den Helligaand. Hvor levende og kraftig, mægtig og flittig er dog Troen; det er umuligt Andet, end at Enhver, som har den, stedse gjør gode Gjerninger; han spørger ikke, om man skal gjøre dem; men førend han spørger derom, har han allerede udført mange og vedbliver at øve sig deri. — — Den er en levende og frimodig Tillid til Guds Naade, saa vis og fast, at man tusinde Gange vilde dø derpaa; denne Tillid gjør Menneskene glade og veltilmode mod Gud og alle hans Skabninger, hvilket den Helligaand virker i Troen“.

Efter den Udvikling af Troens Forhold til Gud og hans Frelse, som i det Foregaaende er givet, vil det være let at indse, at, naar der tales om Daaben og dens Virksomhed og om, hvad Guds Aand som dens Gave virker i Mennesket, da

Digitized by Google

er dette Troen baade som Evne til at annamme Daabsnaaden og som Naadens Form; derfor siger den hellige Skrift, at Troen frelser, retfærdiggjør, gjør salig, og bevidner ved Siden heraf, at dette sker ved Daaben; vi ville tillige kunne forstaa, hvorledes denne medrette kan betragtes som den christelige Troes Grund, hvad enten der sees hen til denne Tro som Middel til at annamme eller som Form for de skjenkede Goder. Hvad den Helligaand i Daaben virker hos Mennesket, er Tro, og i denne meddeler han de øvrige Livets Gaver, som ere nødvendige, for at der kan fremstaa en ny Skabning i Christo og et nyt Levnetsløb i ham; thi Ingen kan kalde Christus en Herre uden ved den Helligaand (1 Cor. 12, 3). Hvor han ingen Modstand træffer, der finder hans fulde Virken Sted; og at dette er Tilfældet hos Børn, maa i Forbindelse med Paavisningen af Trangen være det kraftigste Argument for Barnedaabens baade Retmæssighed og Nødvendighed. Disse maa endog betragtes som de rette og naturlige Gjenstande for Daab. Med de Voxne forholder det sig anderledes; der maa først den Modstand, som et Livs syndige Udvikling har gjort endnu større og kraftigere, brydes gjennem Guds Virken til at oplyse Hjertets Mørke og ved sit Ords kraftige Manen røre Følelse og Vilje, saaat Mennesket giver Agt paa Ordet og bliver vakt til Bevidsthed om egen Elendighed. Til denne negative Erkjenden af Nød, til denne Bevidsthed om Savn og Mangel, der i den hellige Skrift, som vist, ogsaa kaldes Tro, kommer nu Guds Aand i Daaben og gjør denne Tro ogsaa som Opvakthed og Længsel til en levende og virksom Annammen af Naaden, og udvikler den til hint fulde og levende Troesliv, hvori Christi Kraft viser sig.

Modtageligheden i Menneskehjertet, ifølge hvilken Modstand ophører, maa altsaa tages med i Betragtning, naar der er Tale om Daabens Virkning, naar dens Hensigt skal opnaaes. Gud paanøder ikke sine Gaver; hans Arbejde i

Digitized by Google

Menneskesjælen er med Friheden, ikke mod den; derfor bruger han ogsaa Midler, som have et virkeligt Indhold, og som han ved sit mægtige Ord har gjort kraftige i og for sig, som altsaa virkeligt bære Naaden hen til Menneskene. Vor Kirke danner derfor en Modsætning til Kalvinisterne paa den ene Side og til Katholikerne paa den anden. Der er nemlig to Klipper at undgaa, og gjennem hvilke tillige Vejen gaar; man kan ikke omgaa dem, men maa holde midt imellem begge. Den ene er Pelagianismen; ifølge denne tillægges Menneskets Frihed for stor Magt ikke blot til Modstand, men ogsaa til aktiv Medvirken, saaat, om ogsaa Guds Naade erklæres nødvendig; kan den dog Intet udrette, uden at Mennesket paa en positiv Maade kommer den imøde og annammer den; herimod paastaa nu Luther og hans Kirkes Theologer, at ligesaalidt som Grunden til, at Gud kommer til Menneskene med sin Naade, ligger hos disse, i deres Tilbøjelighed til at annamme, ligesaalidt er der nogen saadan Evne; der er kun Frihed til Modstand. Den anden Anstødssten ligger deri, at man, af Frygt for at indskrænke Gud og gjøre ham ligesom afhængig af sin Skabning i sine Bestemmelser og Gavers Uddeling, endog benegter hin Modstandsevne og antager, at Gud ifølge sit absolute Naadevalg kommer med sin Naade til Mennesket, griber og vækker ham, skaber Tro i ham og meddeler ham gjennem denne Tro sine Naadegaver, medens han, paa den anden Side ved et ligesaa absolut Valg forkaster Andre, som da fordømmes. Dette er Calvins Lære, og vi have allerede forhen anført Ord af Beza paa Colloqviet i Mømpelgard, hvor Læren foredrages i sin hele Skarphed. Katholikerne støde an mod den første, og det kan ikke gaa an at gjendrive Beskyldningerne herfor paa den Maade, Möhler gjør i sine „neuen Untersuchungen der Lehrgegensätze zwischen den Katholiken und Protestanten“, som han især har rettet mod sin tübingske Kollega Baur's Angreb paa hans

Symbolik. Han siger nemlig, at „Pelagianismen ikke ligefrem er Vildfarelse; thi det Sande i den er dette, at den holder fast ved Friheden; heller ikke er Lutheranismen aldeles usand, efterdi den anerkjender Naaden; men idet hin kun har Friheden, denne kun Naaden, er heller intet af begge Systemer aldeles sandt; aldeles sand er blot Katholicismen, der forkaster det Vildfarende i dem, ligesom den omfatter det Sande i dem". Man vil letteligen se, at en saadan Argumentation brister, idet den henvendes til Lutheranismen; det er meget mere just Katholiker og Calvinister, der danne Modsætningerne, medens den lutherske Kirke staar paa Sandhedens Plads — i Midten. Den holder fast ved Betragtningen af Guds Gjerning som uafhængig i Gavens Meddelelse af menneskelig Vilje eller Modstand; men med Hensyn til Opnaaelsen af Virkningen, hvorved den menneskelige Frihed i Annammelsen kommer i Betragtning, holder den sig ligelangt fra den katholske Anskuelse om en Menneskets selvstændige Cooperation, og fra den calvinistiske om det absolute uimodstaaelige Naadevalg; den betragter derfor ogsaa Guds Kald ikke som partikulært, men som almindeligt gjennem de af hans naadige Vilje satte Frelsens Midler.

Naar vi nu gaa nærmere ind paa Spørgsmaalet om Daabens Virkning, da belærer Frelseren os herom i Joh. 3, 5, idet han nævner Gjenfødelse. Den i Daaben annammede Aand virker Gjenfødelse og Fornyelse, et nyt Menneske, skabt efter Gud i Sandheds Retfærdighed og Hellighed (Eph. 4, 24. Col. 3, 10); den, som ved Daaben er indlemmet i Christo og er bleven et Lem paa hans Legeme, er en ny Skabning; det Gamle er forbigangent, og Alt er blevet nyt (2 Cor. 5, 17). Derfor er han ogsaa i Daaben begraven med Christo til Døden for at opstaa til et nyt Livs Herlighed; han er gjennem Vandbadet renset og frelst ud af den gamle Trældommens, Syndens og Dødens Tilstand (Rom. 6, 4. 1 Pet. 3, 21. Tit. 3, 5);

Digitized by Google

alt dette staar i Forbindelse med hans Gjenfødelse, hvilken vi altsaa nu maa gaa over til at betragte.

Vi læse i vor Børnelærdom som Svar paa Spørgsmaalet, hvad Gjenfødelse er, at den er det Samme som den levende Troes Meddelelse eller Opvækkelse af den aandelige Død, Omvendelse og Oversættelse fra Mørket til Lyset, fra Satans Magt til Gud, og dette beskrives nøjagtigere i sin Virken, at Hjertets Tilstand bliver forandret, da der i Forstanden skabes et nyt Lys og i Viljen en ny Kraft, Lyst og Længsel. Alt dette skyldes Guds Aand, som i Daaben er virksom, som griber den Menneskesjæl, der hengiver sig til ham, og meddeler den, hvad den ikke selv i sin Magtesløshed efter sit Fald formaar. Alt, hvad Gud i Daaben lover, Alt, hvad han giver i den, bliver til Virkelighed. Gjenfødelsen som en Akt af Guds Aand kommer til den Døbte og tilsikres ham som Ejendom; modtages den nu, tror han i den Betydning, som Ordet har i Philips Spørgsmaal til Kammersvenden, da er Gaven hans, da hører den ham til, ikke længere som et Guds Tilbud, men som noget Annammet, da ere alle Betingelser for et Liv i Christo tilstede hos ham, han er gjenfødt, da er hans hele Forhold baade til hans foregaaende Liv og til det kommende, til Gud og Christus ganske forandret. Det Gamle med sin Synd, med sin Brødeskyld, med sin Syndestraf, med sin onde Samvittighed er nedsænket i Dybet af den guddommelige Forbarmelse, det er dækket af hans Forløsers Blod; han staar som et Menneske, der er oversat i en ganske anden, fra den gamle forskjellig Stilling; han er befriet fra en centnertung Byrde, kan aande let og veltilmode, glad og lykkelig; ét nyt Liv ligger foran ham, hvor Alt er ganske anderledes, end det Gamle var; han stod før i et fiendtligt Forhold til Gud, i et Frygtens og Trældommens; han stod som anklaget og fældet ved en retfærdig Dom, som dødsdømt, og nu — han staar som den, Gud har gjort til sit Barn, som

Digitized by Google

den, han har udvalgt, frikjendt og retfærdiggjort, som den, han har bestemt til og skjenket Liv. Han stod før som død i Overtrædelser og Synder, uden Evne til at komme ud af denne Tilstand, uden Lyst dertil, som den, der var Dødens og Fordømmelsens sikre Bytte, som et Vredens Barn, og nu — Livets Midler ere hans, Guds Aand med sin kraftige Virken har taget Bolig hos ham og forener ham med Christus, hans Frelser, forener ham med denne ikke blot til Udskillelse og Borttagelse fra det Gamle, men ogsaa til en stedsevarende Tilstrømmen af alle det nye Livs Midler, til Skabelse i hans Hjerte af en ny Lyst, forskjellig fra den gamle, som var Lyst til Synd, af en ny Længsel, forskjellig fra den gamle, som, om det kom høit, ikke kunde blive nogen anden end Adams Længsel efter Skjul for Guds Vredes Dom, af en ny Kraft, forskjellig fra den gamle, som alene var Kraft til det Onde og Magtesløshed til det Gode. Hvad der før var umuligt for ham, er nu blevet ham muligt, han kan opfylde Guds Bud; thi Herren er ham stedse tilrede med sin Kraft, og han staar aldrig alene og sig selv overladt. Af det Hjerte, hvori Aanden har taget sin Bolig, flyde levende Vandstrømme; thi det har i sig en evigt rislende Kilde (Joh. 7, 38. 4, 14). Et saadant gjenfødt Menneske ved, hvad han ved Guds Naade er bleven; Guds Aand aflægger for hans Aand sit Vidnesbyrd, at han er et Guds Barn, og udøser i hans Hjerte den Kjærlighed, som er Lovens Fylde (Rom. 8, 16. 5, 5), Kjærlighed til den Gud, som har elsket ham først (1 Joh. 4, 10), en Kjærlighed, der bliver stærkere og stærkere hos ham, jo mere det ny Liv med sin Kraft udfolder sig, jo mere han under sit christelige Levnetsløb erkjender og faar altid fornyede Prøver paa, hvad Gud har gjort og vedbliver at gjøre for ham og i ham. Dette af Guds Aands Arbejde i Menneskesjælen frembragte nye Liv vil som saadant vistnok aabenbare sig og fremtræde synligt i Lydighed mod Gud og hans Bud, ligesom ogsaa den, der selv

Digitized by Google

er gjenfødt og har faaet Forstandens oplyste Øjne og en øvet Sands, især er skikket til at forstaa og erkjende det hos en Anden. Imidlertid kan det ligesom alt andet Liv ikke underlægges saadanne Regler for sin Fremtræden, at det efter disse skulde kunne bedømmes; man kan ikke engang paastaa, at det altid maa vise sig; thi det er dog nærmest et indre Liv, et Sjælens Liv, i den er det, at Forandringen er foregaaen, og derfor er dets Fremtrædelse afhængig af mangeslags Forhold, saavel indre, der kunne betinges af Charakter, Sindelag, Temperament, som ydre formedelst Omgivelser, Livsstilling, Beskjæftigelser o. s. v. Man maa nemlig lægge Mærke til, at hele dette Liv, al denne Herlighed har den Gjenfødte i Troen. I Troen ved han, hvad han har modtaget; han føler i Troen, at Gud med sin Aand er hos ham; hans Liv er et Troesliv; hans Forhold til Gud er et Troens, hvilende paa Guds Ord, hans Gjerning ligeledes, og hans Styrke ikke mindre; han virker i Tro, og se — det lykkes, han beskjæmmes ikke. Hans Kjærlighed er Tro; den hviler paa hans Tillid til Gud og voxer med samme. Denne Gjenfødelse er en Guds Akt, og saaledes er den i sin Væren ikke noget Successivt; den er et nyt Livs Skabelse, kommer ikke lidt efter lidt og er i Udvikling; som en Guds Gjerning er den hel færdig, indeholdende i sig det hele christelige Levnetsløb med alle dets indre Betingelser, og bliver fuldt færdigt Menneskets Ejendom, naar han annammer dens Middel, Daaben, i Tro eller, døbt og affalden, vender i Anger og Bod tilbage til den. Men paa den anden Side, forsaavidt den aabenbarer sig i Menneskets Liv, befinder den sig ligesom dette i Udvikling, fordi den aldeles er Tro, og denne kan være stærkere eller svagere, udsat for Tilbagegang, for mangehaande Modstand; den kan fordunkles, ja undertiden være meget kold og svag. Hvad Gud ved sin Helligaand virker og giver, det nye Liv, det skal trænge igjennem en ligesom ubekvem Materie, gjennem en Sjæl, som

Digitized by Google

er behersket af Synd; thi Gjenfødelsen bestaar ikke deri, at Synden tilintetgjøres, men i Borttagelsen af dens Skyld og Straf, i Hjertets Lettelse, som pines af den og berøves alt Mod og Tillid, og i Gave af Kræfter til at udrydde den tilsidst, saaat den engang skal forsvinde for hans Kraft, af hvem Livet er, naar det Legeme er nedlagt i Døden, over hvilket Forbandelsen blev udtalt, og som bærer i sig Syndens Dom (Rom. 7,24.25.6,6). Imidlertid vil der for den Gjenfødte være mangen Kamp, haard og bitter, mangen Uro, mangen Sorg. Allerede deri ligger noksom Anledning til Kummer, at han stedse bærer i sig Bevidstheden om aldrig at være saaledes, som han ved Guds Naadesvirkning i ham burde være; der følge i hans Liv paa hinanden lyse og mørke Øjeblikke, endog saadanne, da Guds Naade næsten synes skjult for hans Øjne, og Rædsel gjennembæver ham; og dog — paa de mørkeste følge ofte igjen de lyseste, og i denne Kamp, i denne Følgerække voxer det gjenfødte Liv ligesom mere og mere ud i ham, indtager større og større Terrain, bemægtiger sig flere og flere af hans Sjæls og Legems Evner og Kræfter og gjør dem hans Herre og Mester altid mere underdanige. For hver Sejer, Gud giver, for hver Bistand, for hvert Lys voxer hans Tro, bliver stedse mere levende, og hans Kjærlighed med den, hans Kjærlighed til den Gud, som lægger sin Naade saa herligen for Dagen i ham og for ham. Gjenfødelsen, en Enhed og Helhed som en Guds Akt, bliver altsaa successiv i sin Udfoldelse eller, for at bruge en gammel Sats, „regeneratio differt a renovatione, quia regeneratio est momentanea & passiva, renovatio successiva & activa". Paa Grund heraf ligger ogsaa stedse Affaldet for Døren og kræver Kamp; den Gjenfødte kan falde ud af sin Stilling, tabe Troen, lide Skibbrud derpaa (1 Tim. 1, 19), og forspilde det Gode, som Gud har skjenket ham. Han kan affalde fra sin Daabspagt; men denne som en Guds Gjerning staar fast, og derfor bliver ogsaa Tilbagevenden til den for

Digitized by Google

den Faldne mulig. Saaledes bliver denne Udvikling gjennem Livet af Guds Gave i Gjenfødelsen en daglig Forbedring eller Fornyelse, i hvilken Naaden faar mere og mere Vælde i Sjælen, underaager sig dens Kræfter, udbreder sig over Livet og tager det i sin Tjeneste, men fordi denne Fornyelse har sin levende Grundvold i Gjenfødelsen, betragtes begge sammen under Et, og hin indbefattes i denne, naar dens Begreb tages i en mere udstrakt Betydning; derfor siger ogsaa Gerhard, at Ordet Gjenfødelse er tvetydigt (ambigua), da det kan bruges i en videre og mere indskrænket Betydning; „qvandoqve enim sumitur γενικως, ut et remissionem peccatorum et renovationem simul complectatur; qvandoqve vero εἰδικως accipitur, ut remissionem ac gratuitam justificationem tantummodo significet“.

Med Hensyn til Gjenfødelsens Forhold til Daaben, da have vi i den exegetiske Del vist, at Guds Ord sætter denne som hins Fundament og levende Forudsætning. Dens Indhold og Kraft er Aandens Gave, som kommer til alle Døbte paa samme Maade uafhængig af deres aandelige Tilstand. Den kommer nemlig som et Tilbud; den Døbte bliver ligesom overgiven til Guds Aands Forsorg og Omhu, og han begynder sit Arbejde i Menneskesjælen med at bryde Modstanden; sker dette, lader Mennesket sin Modstand fare, da skjenker han Troen, den levende Tro, og aabenbarer sin gjenfødende Kraft; sker det ikke, sætter Mennesket Vantro og Uvillighed mod hans Arbejden, da kan han vistnok ikke udrette Noget til dets Vel, men dog har han den Døbte sig overgivet og som et Haab om fremtidig Forandring, og hvad han i Stilhed, useet af hvert dødeligt Øje, virker for at bøje den Gjenstridige, se — derom kunne vi vel have Anelser, grundede paa enkelte Udsagn i Herrens Ord (Eph. 4, 30); men han har ikke værdiget at aabenbare os Noget derom. Den Døbte er ved den Helligaand sat i Forbindelse med Guds Naadesforanstaltninger,

Digitized by Google

og har faaet Del i Guds Løfter; Christi Forløsning er tilregnet ham, men han maa bemægtige sig disse Goder i Tro. Daaben indeholder vistnok i sig Gjenfødelsen som Indhold eller Kraft, fordi Herren ved sin Indstiftelse har forenet den Helligaands Virksomhed med Vandet; men dette Indhold skal træde bestemmende ind i et Væsens Liv, som er forsaavidt frit, at det har det i sin Magt at sige Nej, forhærde sig og lukke sit Indre for de rige Gaver, som tilbydes. Naar derfor spørges om Daabens Virkning, om Opnaaelsen af dens Hensigt, da maa ogsaa Menneskets Modstandsevne tages med i Betragtning; naar den Døbte skal blive virkelig gjenfødt og ikke blot besidde Gjenfødelsens Gave som en upaaagtet Skat, da maa han lade Modstanden fare, bøje sig under Gud og overgive sig til hans Naade. Det selvbestemmende, i sin Modstand fri Væsen maa paavirkes saaledes, at det lader denne fare; det maa aabne sit Hjerte for Naadens Budskab; ogsaa her kan man sige som Paulus: hvorledes skulde de tro, dersom der ikke var Nogen, som prædikede? Der tiltrænges et Guds Ord, af dette sker Hørelsen, hvoraf Troen er (Rom. 10, 14. 17). Man maa ikke sammenblande Daabens Kraft og dens Virkning. Det er herimod Conf. aug. advarer, naar den i Art. 12 fordømmer dem, som paastaa, at de engang Retfærdiggjorte ikke kunne miste den Helligaand. Man kan støde an mod denne Sats, om man end gaar ud fra forskjellige Forudsætninger. Vistnok maa der poneres en Nødvendighed i Udviklingen, forsaavidt denne unddrages Indflydelsen af den menneskelige Frihed, som benegtes i sin Virksomhed; thi i andet Fald maatte Affald kunne ske; men denne Nødvendighed kan opfattes forskjelligt. Vi have forhen anført nogle Ord af Beza, som vise, at Calvinismen paastaar Gjenfødelsens Ufortabelighed, fordi den gjør Alt afhængigt af Guds absolute Vilje, der bærer den hele Udvikling og ligesom indeholder den i sig; man indser ogsaa let, at man vil komme til den

Digitized by Google

samme Paastand, dersom man betragter Daaben selv som nedlæggende en Spire, der maa udvikle sig. Begge disse Meninger føre saaledes til samme Resultat, om de end ere ikke lidet forskjellige. De indføre begge en Slags Determinisme i Menneskelivet, men medens den sidste mere eller mindre helder til en Slags Naturnødvendighed, saa beror for Calvinisten det Hele paa Nødvendigheden i Guds Valg. Det er ellers ret interessant at lægge Mærke til, hvorledes ogsaa Calvins Opfattelse bringer ham til at bruge Ordet Spire for at betegne Forholdet, omendskjønt han dog sætter Virksomheden alene hos Gud. Han siger saaledes om Barnedaaben i den fjerde Bog af sine „Institutiones“: „Parvulos baptizari in futuram poenitentiam et fidem, qvæ etsi in illis nondum formata sunt, arcana tamen spiritus operatione utriusque semen in illis latet“. Dermed er ikke Meningen, at denne Spire er i Daaben; thi som Beza siger paa Mömpelgard-Colloqviet, der ere Mange, som døbes og dog fordømmes, og vi have forhen vist, hvorledes Calvinismen løser Kraften fra Daaben og gjør denne til et blot Vehikel, som Gud bruger. Antager man derimod, at Spiren nedlægges hos den Døbte i og med Daaben, da tildeler man denne en for stor Kraft, og man maa da enten, som Katholikerne, gjøre dens Virkning afhængig af mange Omstændigheder, hvilke, som vi forhen have anført, Bellarmin opregner, eller ogsaa udsætter man sig for, at det Extravagante her som altid hevner sig, idet Daaben selv nedværdiges, naar Udviklingen, som den begrunder, bindes saa aldeles til noget blot Ydre og derfor erholder Skin af en ren Tilfældighed. Gaar man imidlertid ud fra reformert Anskuelse om Guds Virksomhed og dennes Forhold til de Midler, han bruger, da maa man tilstaa, at Calvinismen alene er konsekvent og holdbar; thi vil man med hin Anskuelse haandhæve Menneskets Frihed, da drives man med Nødvendighed til den zwingliske Mening om Sakramenterne som blotte Tegn, og

Læren bliver fad og rationalistisk; dette kan den alene undgaa ved at holde fast paa Calvins absolute Naadevalg og gjøre Alt afhængigt af Guds Vilje. Men begge disse Klipper kunne blot undviges derved, at man i luthersk Betydning opfatter Midlet som kraftigt i og for sig formedelst det i samme af Gud nedlagte Indhold, hvorved man tillige skal have lettest for at holde dets Kraft og dets Virkning ud fra hinanden i deres Forskjel. Paa den anden Side kan man være udsat for at gjøre Forskjellen for stor, adskille Kraften og Virkningen saaledes fra hinanden, at Daabens Nødvendighed som Middel ogsaa da kommer i Fare. Det er nemlig klart, at dersom den ikke skulde have Andet med Virkningen at bestille end blot at indeslutte i sig et Løfte om Kraft, saa vilde ogsaa denne forsvinde, og det blotte Tegn var alene tilbage. Vi maa derfor holde fast ved, at Daaben just som et Sakrament, som en Indstiftelse af den levende Gud, har en Virkning, udover en bestemt Virkning paa den Døbte, at Guds Aand har, som vi forhen have omhandlet og paavist, sit Arbejde i Menneskesjælen. Men da den ikke virker magisk, men paa et frit Væsen, saa tiltrænges der et Middel, hvorved hans Arbejde i Sjælen kan ligesom medieres, fremmes og bære Frugt; et saadant Middel, som ikke ophæver dens Frihed, men virker i og med samme, er Guds Ord. Skal Hensigten med den Helligaands Komme til os i Vandbadet opnaaes, maa Guds Ord træde til med sin Virksomhed paa Mennesket, og vi skulle derfor nu gaa over til noget fuldstændigere at udvikle vor Mening om Daabs og Ords Forhold til hinanden, og om dette sidstes Virken til Fuldbringelsen af Gjenfødelsens Verk. Man maa erindre, at den samme Helligaand, som ved Guds Indstiftelse er virksom i Vandbadet, han er ogsaa virksom i Ordet; dette er et Middel for hans Arbejde i Menneskesjælen, om der end kan være Forskjel i Virkemaade, ligesom der er Forkjel i Midler. Der er

Digitized by Google

ikke nogensinde en Propheti fremkommen af menneskelig Vilje, men de hellige Guds Mænd talede, drevne af den Helligaand; man kan derfor kalde den hellige Skrifts Ord i egentlig Betydning hans Ord, og han er endnu den Dag idag tilstede deri med sit Arbejde, med sin Virksomhed, for derigjennem at fange Sjæle for sit Rige; han er den store Menneskefanger, og baade Apostlerne og efter dem Alle, som i Troen følge deres Fodspor, vare og ere det kun, forsaavidt Guds Aand er hos dem og med dem.

Med Hensyn til Daabs og Ords indbyrdes Forhold som Midler for Guds gjenfødende Virksomhed skulle vi først bemærke, at der kan opstaa forskjellige Spørgsmaal, til hvilke der altsaa maa tages Hensyn. Man kunde spørge: Er Ordet et Middel, som nødvendigt maa virke sammen med Daab, saaat denne altsaa ikke kan anvendes uden dette, og derfor blot hos Saadanne, som have passende Alder, eller, er Ordet nødvendigt paa den Maade, at Daaben udgjør ligesom den første Del, er forberedende — f. Ex. i Barnedaab — og Ordet fuldendende, eller er det maaske saaledes, at Daab endog kan undværes, og Ordet træde i dens Sted, saaat det formenes at have samme Virkning; i saa Fald maatte da Daab være sat i en eller anden Bihensigt, for ved dette Synlige at opnaa Resultatet — Gjenfødelsen — desto bedre og sikrere. Man kunde ogsaa spørge om, hvilket Ord det er, som menes, om det er Daabsordet ɔ: Ordet, forsaavidt det udtaler sig om Daaben. Det bliver saameget mere nødvendigt at rede et saadant Spørgsmaal, som man har seet undertiden Misforstaaelser opstaa paa Grund af Udtrykkets Tvetydighed. Nu er det jo vist og sandt, at Vandbadet er Daab, fordi Guds Ord er forenet med Vandet; uden det var Vand Vand og var ingen Daab. Daaben er grundet paa Guds Ord; derved har Gud gjort den til, hvad den er, paa samme Maade som han ved sit Ord har gjort Brød og Vin til Christi Legeme

Digitized by Google

og Blod; Herren taler, og det sker, han byder, og det staar der; ved sit almægtige Ord meddeler han Vandet Gjenfødelsens Kraft, idet han gjør det til Middel for sin Aands Virken, saaat man kan sige, at Ordet i denne Henseende ikke blot er Gjenfødelsens Middel, men dens Grundvold, og at Daaben med sin Kraft hviler derpaa; man kan sige med Luther, at der, hvor Guds Ord er, hvormed han har skabt Himmel og Jord og Alt, der er Gud selv med sin Magt og Kraft. I denne Betydning taler ogsaa udentvivl Paulus i Eph. 5, 26; thi naar man her, som synes at være det Naturligste, henfører *ἐν ῥηματι* til det nærmest Foregaaende — det være nu til *λουτρῳ* eller *καθαρισας* — da menes vistnok Daabsordet, som ligger til Grund for Virksomheden, og hvori denne har sit Element. Naar man imidlertid taler om Ordets Forhold til Menneskets Gjenfødelse, da er det ikke blot Daabsordet, som menes, men alt Guds Ord, i hvilket han gjennem de hellige Skrifter taler til os.

Førend vi dog gaa nærmere ind paa Spørgsmaalet om Daabs og Ords indbyrdes Forhold i Gjenfødelsens Akt, maa vi foreløbigt betragte, hvad og hvorledes Guds Ord virker. Det er i sin Virksomhed i en Henseende ligt Menneskeord eller Mennesketale, thi det virker væsentligt paa samme Maade, som fremgaaet af Aand paa Aand, altsaa paa Sjælens Evner. Det kalder disse til Virksomhed nærmest ved sin Oplysning og ved den Maade, hvorpaa det indvirker ogsaa paa Følelse og Vilje. Saaledes ere alle Frelserens Taler belærende — hans Virken sammenlignes med Lysets — og paa Lærdommen grundes Formaningen, Advarslen og Opmuntringen. Den hele Skrift er indblæst af Gud og nyttig til Lærdom, til Overbevisning, til Rettelse og Optugtelse i Retfærdighed, forat Mennesket derved kan blive dygtiggjort til al god Gjerning; derfor kan den ogsaa gjøre os vise til Salighed (2 Tim. 3, 15 —17). Hermed stemmer Skriftens Udsagn om, hvorfor Noget

Digitized by Google

er skrevet i den; saaledes siger Paulus i Rom. 4, 23 flgg., at Kundgjørelsen om, at Troen blev regnet Abraham til Retfærdighed, var för vor Skyld, og man ser, at han sigter til den Belærelse om og Opmuntring til Tro, som deri ligger. Naar han i 1 Cor. 10, 3 flgg. taler om Begivenheder i det gamle Testamente, siger han, at det er skrevet os til Advarsel (cfr. ogsaa 1 Cor. 9, 10); derfor siger han ogsaa i Rom. 15, 4, at Alt, hvad der er skrevet, er skrevet os til Lærdom. Apostelen Johannes taler i Joh. 20, 31 om den Hensigt, hvori han skrev sit Evangelium; den var at meddele en Oplysning, for at give deres Tro et sikkert Grundlag, hvad de skulle tro, og for at befæste Visheden hos dem om denne Troes visse Følge, Livet i Christi Navn; hermed stemmer, hvad Apostelen siger i Rom. 10, 14, idet han fremstiller Forkyndelsen som nødvendigt Grundlag for Troen, da Menneskene alene derved kunde faa Viden om, hvem de skulde tro paa. Naar Paulus taler om det ham af Gud givne Embede, betegner han dette som en Lærers (Gal. 1, 16. 1 Tim. 2, 7. 2 Tim. 1, 11), og naar han vil lægge sin Discipel Timotheus paa Hjerte at udføre det modtagne Hverv, saa opfordrer han ham til retteligen at uddele Sandheds Ord (2 Tim. 2, 15). Taler han om Virkningen af sin Lære, da charakteriserer han denne som en Oplysning (Eph. 3, 9 flg.), hvormed kan jævnføres hans Ord i 2 Cor. 4, 4. 6; Frugten af Jesu Gjerning bringes for Lyset ved Evangeliet (2 Tim. 1, 10), derfor er ogsaa Ordet frugtbart, og den givne Oplysning indvirker paa hele Menneskets Indre til Opvækkelse og Væxt i christeligt Liv (Eph. 1, 17 flgg. 4, 11 flgg. Col. 1, 5 flg. 9—10. 23. 25—29); den virker ifølge Ordets Egenskab som Ord, ikke alene udelukkende paa Erkjendelsen, men paa alle Sjæleevner, rørende, opvækkende, belivende dem, idet den kalder til Liv og Virksomhed de i dem liggende Kræfter, leder og styrker disse. Der skjelnes ellers tydeligt nok mellem Gjerningen og Ordet

Digitized by Google

om den. Tales der om Christendommens Virkning til at forandre Menneskene fra, hvad de før vare, skabe noget Nyt hos dem og meddele dem Kræfter, som de ikke havde af sig selv, da sættes denne Forandring som en Guds Gjerning i Forbindelse med selve Christi Forløsningsverk, og Ordet bliver en Aabenbarelse og Forkyndelse af et Faktum (Eph. 2, 8. 10. 2 Cor. 5, 17 flgg. cfr. V. 20). Indenfor denne Sphære er altsaa Ordets Virken, fordi det er Ord; men naar der nu er Tale om dets Kraft som saadant, da er denne naturligvis langt over Menneskeord med Hensyn baade til, hvad der forkyndes — Naade, Forløsning, Samfund med Gud i Christo — og til Maaden, hvorpaa Forkyndelsen sker, nemlig just saaledes, at Virkningen maa være størst, mest indtrængende i Hjertet, saaledes, at den ikke blot oplyser og afslører Guds Raad, men ogsaa kaster sit Lys ind i Menneskehjertets skjulte for Mennesket selv mørke Kroge, fører Alt for Lyset, og trænger igjennem de inderste og hemmeligste Fuger som et tveægget Sværd, dømmende over Tanker og Begjæringer. Som Guds Ord ligger der i en ganske anden Magt end i Menneskets; men i Beskrivelsen af denne Magt maa man dog vogte sig for at gaa udenfor den for Ordet som Ord ejendommelige Virkemaade. Dette vilde ske, om man f. Ex. paastod, at det meddelte Noget i og for sig, om man satte det som i sig medierende et Faktum, istedetfor at dets egentlige Væsen bestaar nærmest i at berette om et saadant. Saaledes bestaar Forløsningen i et Faktum, ikke i Ordet derom. Derfor er det et af den anselmske Theories store Fortrin, at den hæver Forløsningens Verk op over al Vilkaarlighed og paaviser Nødvendigheden af, at den som en Guds Gjerning blev saadan og ikke anderledes. At tilskrive Ordet i og for sig Frelsekraft vilde være en Mening ikke forskjellig fra den, som adskillige Kirkefædre fra det 4de Aarhundrede, f. Ex. Theodoret, fremsatte, at det skulde have været tilstrækkeligt til Menne-

skenes Forløsning, at Gud blot havde udtalt sin Vilje i saa Henseende, hvorved altsaa Nødvendigheden af Frelsens Gjerning er benegtet. Sætter man efter reformert Anskuelse Daaben blot som et Tegn, hvorigjennem Gud virker, da træder Ordet desto mere frem, ja eneherskende, idet Tegnet ikke bliver Andet end et synligt Ord; men sætter man Daaben som et for sig bestaaende, selvstændigt Middel, hvorved Forløsningen bliver personlig for Mennesket og ham tilegnet — og at den er dette, tro vi af Skriften at have vist — da er Daabens Virkesphære en anden end Ordets; begge maa samvirke, men hver paa sin Maade og efter sin Ejendommelighed, og det er dette, vor Kirke vil udtrykke, naar den kalder Sakramenterne „media gratiæ collativa", og navnligen fremstiller Daaben som det Middel, i hvilket Gud ved sin Aand indgaar Forbindelse med Menneskene, optager dem i sit Samfund og giver dem Del i det, som de behøve til deres Frelse.

Paa den anden Side er Ordet ikke mindre nødvendigt i sin Samvirken med Daaben, forat dennes Hensigt — den Døbtes Saliggjørelse — kan opnaaes, allerede som et Ord om Daaben, og end mere som et Naadens Budskab om al Guds Gjerning til vor Frelse. Saaledes vilde det hele Frelserverk — det Faktum, Jesus er Christus og i ham, i hans Liv og Gjerning er alene Frelse — ikke været os tilgode uden Ordet, og dog som en Guds Gjerning staar det der selvstændigt og vilde have været i sin hele Kraft og Fylde ogsaa som en Hemmelighed, men ikke for os vilde det have været uden Forkyndelsen (Rom. 10, 14). Men Gud har ladet Lyset skinne frem af Mørket, og han har ogsaa skinnet ved sit Ord i vore Hjerter til Oplysning af Kundskaben om hans Herlighed i Jesu Christi Aasyn (2 Cor. 4, 6), og vi sidde i hans Lys; vi vandre ikke i Mørke, men ere som de, for hvem Dagen er oprunden med sin Livssol. Imidlertid maa der skjelnes mellem Ordet om Gjerningen og Gjerningen selv, mellem Ordet om Daaben og

Digitized by Google

Daaben selv, og erindres, at hint har sin Kraft af Faktum og maa stedse beholde sin Rod deri. Vor Prædiken er forgjæves, siger Apostelen, dersom ikke Christus er opstanden (1 Cor. 15, 14), og antyder derved dens levende Grundlag; men just fordi Ordet har dette Grundlag, fordi det er et Ord om en levende Gjerning, en Frelsens og Livets Gjerning, fordi det er et Ord, hvori denne Gjerning med alle dens Goder rent og uforfalsket fremgaar til Menneskene ved den Helligaands oplysende og vejledende Virksomhed i de Guds Mænd, som talede og skrev, just derfor er det et Ord, som bringer Livets Skatte og hvori Guds Aand udfører sit Arbejde til Menneskenes Frelse; derfor er det vor Troes og Levnets eneste og fuldkomne Rettesnor, et Ord, der, som vor Kirke bekjender, har sin Kraft „per singularem Dei benedictionem & operationem". Derfor vidner ogsaa Frelseren (Joh. 6, 63), at de Ord, han talte til Apostlerne, vare Aand og Liv; thi de udgik jo fra ham, som den, der giver Aand og Liv, og de ere det ogsaa endnu gjennem hans Apostles Mund og Skrift, fordi de bære ham frem for Menneskene. Imidlertid er ikke Meningen, at de meddele Aand og Liv umiddelbart som Ord; thi skjønt Ordene udgik fra hans egen Mund til hans hengivne Venner og Disciple, saa fik de dog ikke derved den højere Kraft, som skulde gjøre dem til hans levende og virksomme Disciple; den modtoge de ved den Aand, han forjetter dem, og denne er det, som fremdeles virker i Christi Kirke, og som giver Ordet dets Kraft. Forøvrigt virker dette Guds Ord paa forskjellig Maade efter sit Indhold; det er altid aandeligt, og det sigter altid til Liv, endog naar det er dræbende. Loven er hellig, Budet er helligt, retfærdigt og godt (Rom. 7, 12); men dog bringer den Døden, og paafører Fordømmelse, paa Grund af dens Indhold forholdsvis til syndefulde Mennesker; den bliver paa den Maade vor Tugtemester og udfører sit Embede i Forløsningens og Livets Tjeneste. Saaledes Prophetien; Frelsen

Digitized by Google

ligger ikke i den, men den fører did, idet Propheterne oplystes til at forvente Frelsen og forberede til dens Annammelse (1 Pet. 1, 10 flgg. cfr. Ebr. 11, 39 flg.). Evangeliet bringer Frelsens Gjerning hen til Menneskene og kan saaledes kaldes i nærmere Betydning frelsende, medens dog alt Guds Ord har samme Hensigt og virker til det samme Maal, hvert paa sin Maade, men stedse sigtende til at oplyse, røre, bevæge, tilskynde til at give Guds saliggjørende Naade Rum, stedse virksomt for at tage alle Menneskets Evner fangne og føre dem under Jesu Christi Lydighed (2 Cor. 10, 5), stedse visende Dybet af Guds Visdom og Godhed ogsaa deri, at han omskifter sin Røst og taler til os paa forskjellig Vis (Gal. 4, 20. Ebr. 1, 1), for at sætte vore Sjæle i desto heftigere og dybere Bevægelse til hans Riges Fremme og Væxt. Det er derfor ikke at undres over, at Ordet sættes i den nøjeste Forbindelse med Gjerningen, og at det, som objektivt ligger i denne og har i den sit Fundament og ligesom reale Mulighed, tilskrives Ordet som subjektivt tilegnet, som Noget, der af Menneskene er annammet, og derfor er indtraadt i deres Liv som en Tilstand. Saaledes kaldes Guds Ord Saliggjørelsens Evangelium og kaldes en Guds Kraft til Salighed (Rom. 1, 16. Eph. 1, 13); det siges at frelse os (1 Thess. 2, 16. 1 Tim. 4, 16) og at gjøre os salige (Jac. 1, 21). At dermed betegnes en indtraadt Livstilstand, se vi af, at der tillægges, at Frelsen er bleven dem tildel ved Troen, ligesom vi ogsaa se, hvorledes Paulus antyder, at til denne Frelse ved Ordet kræves, at de benytte det paa ret Maade, saaledes som de af ham have modtaget det, hvorfor da ogsaa vor Kirke knytter dets Virksomhed til „usus legitimus“ (1 Cor. 15, 2). Jesus Christus er vor Frelser og Saliggjører; men Ordet er jo af ham og om ham, og derfor udentvivl kaldes det frelsende og saliggjørende. Ved Vand og Aand gjenfødes Menneskene, deri ligger Gjenfødelsens Grund, men Ordet betegnes ogsaa som Gjenfødelsens Middel. For at be-

Digitized by Google

tegne, at han har fanget Sjæle for Christi Rige, bruger Apostelen Paulus Udtrykket avle eller føde, og han kalder dem, han ved sin Virksomhed har vundet for Christi Rige, sine Børn (Philem. V. 10. Gal. 4, 19). At dette har været som Evangeliets Forkynder er klart; thi dertil var han jo sat (1 Cor. 1, 17); desuden taler han om sin egen Virken og kan altsaa ikke have Daaben i Tanke, der er en udelukkende og umiddelbar Guds Gjerning; vi se ogsaa, at han udtrykkeligt nævner Evangeliet som Midlet (1 Cor. 4, 15). Apostelen Jacob fremhæver Guds Virksomhed som den, der har født os ved Ordet, og betegner dette som Sandhedens, hvorved altsaa dets oplysende Virksomhed nærmest træder frem. Af Peter (1 Pet. 1, 23) kaldes de Christne gjenfødte af en uforkrænkelig Sæd; thi Midlet er et Guds Ord, som lever og bliver evindeligen. Vor Herre og Frelser siger om sig selv (Joh. 6, 35. 51. 53—55), at han er det levende Brød, som giver Liv; han kalder sit Legeme og Blod sandeligen Mad og Drikke, og siger, at Menneskene maa æde og drikke dette for at have Livet i sig, og han meddeler os jo sit Legeme og Blod i sit Naadesmaaltid og derved den rette Føde for et evigt Liv; just paa Grund af, at han er vor Livsspise, og fordi han har føjet Anstalt til vedvarende at give sine Troende denne Næring, kan hans Ord ogsaa kaldes en Føde, og det kaldes saaledes oftere; det kaldes af Paulus baade Melk og haard Mad efter dets Forhold til Menneskenes Opfattelsesevne (1 Cor. 3, 2), ligeledes bruger Peter en lignende Benævnelse (1 Petr. 2, 2. cfr. Ebr. 5, 12. 13); og det kan ikke betvivles, at det er med Hensyn til sig selv og sin Gjerning, at Frelseren (Matth. 4, 4) siger, at Menneskene leve af hvert Ord, som udgaar fra Guds Mund (cfr. 1 Tim. 4, 6). Med saadanne Udtryk forherliges Guds Ord og klargjøres dets Værd. Det er et Ord om Guds Gjerning, og det lever og virker i den; det fører Menneskene hen til Christus og til al hans Gjerning og Indstiftelser, og

Digitized by Google

den Frelses og Livs Kraft, som er deri som i sin Grund, vilde ikke være til for os uden Ordet. Den troende Christen ved derfor nok ogsaa, hvad han ejer i dette Guds Ord, og ligesom han ved, at han skylder dette de et nyt Livs Kræfter, som han føler i sig, saaledes drager han ogsaa fremdeles derfra vedvarende Næring og Styrke; men han ved tillige, at han har alt dette i Ordet, fordi hans Herre og Frelser med sin Aand og al sin Gjerning lever deri.

Af hvad i det Foregaaende er anført, vil fremgaa Svaret paa de førnævnte Spørgsmaal om Daabs og Ords indbyrdes Forhold. I en vis Henseende kan det være ret at sige, at Daab er forberedende og Ordet fuldendende; dog ikke saaledes, at det døbte Barn f. Ex. mangler Noget, som Daab kan give, altsaa ikke er gjenfødt; heller ikke saaledes, at Daab selv er et ufuldstændigt Gjenfødelsesmiddel, som ikke har sin fulde Kraft, førend Ordet kommer til. Derimod kan hint Udtryk være berettiget, naar der menes, at Daaben behøver Ordet for at kunne udfolde sin fulde Virkning der, hvor Ordet kan annammes, og hvor dets ejendommelige Virksomhed kan anvendes; altsaa hos dem, som ere komne til en saadan Alder og Skjønsomhed, maa Ordet komme til. Heraf kan ikke følge, at Barnedaab skulde være utilladt eller i al Fald mindre hensigtsmæssig; thi det er just Sagen af den hellige Skrift at vise, at Barnet i og for sig ogsaa som Spædbarn er trængende og skikket til at modtage Guds Gjerning ɔ: Gjenfødelsens Middel Daaben, og derfor ogsaa bør modtage den. Det er fra denne Side Spørgsmaalet om Barnedaaben maa opfattes — som i den senere Tid ogsaa skeet — og i Skriftens Lys søges besvaret, idet man af denne paaviser Barnets Natur, dets Trang og Skikkethed i og for sig, og alt dette just fordi Daaben er noget Selvstændigt, Noget, som Gud gjør, der maa gaa foran alt christeligt Liv som skabende dette. Den Paastand, at Daab blot er for Voxne, grunder sig paa reformert

Digitized by Google

Anskuelse, er endog en konsekvent Udvikling af denne, og skulle de Reformerte med sin Lære, at Daaben er Tegn, dog kunne forsvare, at de døbe Børn, da maa de adskille mellem Daaben som forberedende og Ordet som fuldendende ogsaa med Hensyn til selve Handlingen, og da maatte vel det Forberedende især sættes i Hensynet dels til det christelige Folk og navnligen Forældrene, dels til den Indflydelse, som Daaben subjektivt kunde udøve paa den Døbte selv, f. Ex. den Tanke: du er døbt, du har Guds Naade, som har udvalgt Dig og vil være Dig nær, og den deraf fremgaaende Glæde og Tak o. s. v. og derefter kom da Ordet som fuldendende, hvis Virkning hine Tanker og andre Betragtninger af væsentligen samme Art kunde tjene til ligesom at forberede og understøtte i dets Virksomhed. Men Daaben selv er en Virksomhed fra Guds Side, og deri ligger baade dens Nødvendighed og Værd ogsaa for Børn. Naar der imidlertid er Tale om dens Virkning paa Menneskene, saa kunde man nok sige, at den er forberedende og Ordet fuldendende, forsaavidt den grundlægger hos Menneskene det Fond af Kræfter, hvormed der skal virkes, naar Ordet kommer med sin Indflydelse paa Menneskets Sjæl; Menneskene maa døbes, førend de kunne leve efter Guds Vilje og gjøre, hvad han byder (Matth. 28, 19—20). Dette finder Sted, naar Barnedaab bruges; men tænker man sig Forholdet som i Kirkens første Tid, da især Voxne døbtes, eller ved Missionsvirksomhed blandt Udøbte, da kunde man sige, at Ordet var forberedende og Daaben fuldendende, forsaavidt der var Tale om Gjenfødelse; man kunde altsaa vende Satsen om: Ordet forberedte gjennem Lærdommen, blødgjorde Hjertet og dannede det for Troen, og derpaa kom Daaben, naar Mennesket var vakt til Længsel efter Guds Gaver og Sjælen gjort bekvem og rede til disses Annammelse, og da vilde Gjenfødelsen være der baade i Kraft og Virkning, og Daaben fuldendte, hvad der var forberedt. Men saa kunde man nok

Digitized by Google

ogsaa sige, at det christelige Liv med de nye af Gud skjænkede Kræfter var her i sin Begyndelse, og at det nu til sin videre og fuldstændige Udvikling trængte Ordets stadige Virksomhed til Oplysning, Overbevisning, Rettelse og Optugtelse i Retfærdighed.

Ordet har saaledes sin store Betydning, og det maa agtes baade gavnligt og fornødent at holde fast ved denne og ved Siden af Guds objektive Gjerning ogsaa fremhæve, hvorledes Gjenfødelsen tillige trænger til Ordet forat realiseres, at begge — Daab og Ord — maa samvirke, forat det Guds Menneske maa vorde fuldkomment, dygtiggjort til al god Gjerning. Paa denne Maade kan ogsaa vogtes for den Tro, at Daaben virker magisk, en Vildfarelse, der i praktisk Henseende kan blive i høj Grad farlig ved at forlede til blot som døbt at tro sig sikker paa Salighed, ligesom Jøderne formedelst Omskjærelse, eller fordi de havde Abraham til Fader, ansaa sig visse paa Guds Yndest og Naadegave. Imidlertid maa paa den anden Side tillige bemærkes, at begge disse Naademidlers indbyrdes Forhold ikke tabes af Øje, forat ogsaa deres Forskjel i Virkemaade klart kan træde frem. Vi have seet, hvorledes det ligger i den reformerte Anskuelse ensidigt at fremhæve Ordets Kraft, som om det skulde virke paa samme Maade som Daab; derved nedsættes dennes Værd, og man kunde letteligen forledes til at formene, at Ordet kunde træde i dens Sted, fordi det dog er Gud, der benytter begge som et Vehikel for sin Virken. Hvor sandt det end er, at han benytter begge Midler til at virke, saa lærer dog hans Ord os Forskjellen; det var nu saa hans velbehagelige Vilje, og det ikke efter Vilkaar, men i nøjeste Forbindelse med hans hele Frelsesøkonomi. Vor lutherske Kirke søger derfor at fastholde og fremhæve det objektive Middel og lærer, at Guds Virksomhed er „mediata“; just derved, at han virker saaledes, bevares Menneskets Frihed, der kan finde Sted ved Siden af Midlet, men

Digitized by Google

ophæves, naar Gud vilde virke umiddelbart. Ordet kan aldrig træde i Daabens Sted og udrette det Samme, men hver virker inden sin af Gud anviste ejendommelige Sphære, efter den dem givne Bestemmelse. Hvad Gud forøvrigt kan udrette udenfor de givne Midler, f. Ex. paa udøbte Børn, som dø, derom har han Intet sagt os, og derfor henstille vi det ogsaa til hans Visdom og Barmhjertighed. Os har han givet Midlerne og lært os deres Brug og Nytte; og derfor vide vi jo ogsaa, hvad vi i dem have, og hvorledes Herren, vor Gud, er virksom i dem begge, forat Christus kan bo ved Troen i Hjerterne, forat hans Troende kunne holdes sammen i Aanden til et hans Legeme og voxe sammenføjede dertil en guddommelig Væxt. Affalder Mennesket fra sin Daabspagt, da er Ordet Midlet til atter at føre ham tilbage til hans Daab og til Naaden i den, og det bliver saaledes Midlet, til at Gjenfødelsen atter indtræder, og at Mennesket bemægtiger sig den som en Guds Livsgave. Paa denne Maade betragter vor Børnelærdom Daabs og Ords Forhold; thi paa Spørgsmaalet, ved hvilke Midler Gjenfødelsen virkes, lyder Svaret: „Hos de smaa Børn ved Vand og Aand i Daabens Sakramente, men hos de Gamle, som ere faldne fra deres Daabs Naade, virkes den ved Guds Ord“, og ligesom der i første Henseende henvises til Joh. 3, 5, saaledes i sidste til 1 Pet. 1, 23. Der forudsættes, at Daab er tilstede; det gjælder Døbte; ved Ordet føres de i Anger og Bod tilbage til deres Daab, og det Løfte, den Pagt, som er brudt paa Menneskets Side, staar endnu fast paa Guds, og derfor tager han med Naade mod Enhver, som omvender sig. De givne Midler, de i Daaben skjenkede Goder, Rigdommen er tilstede; den er ikke i Naadens Tid, og saalænge det for Mennesket hedder idag, borttagen, Tilbagevenden staar endnu som mulig, og det er Guds Ords Bestemmelse, gjennem sin Virksomhed at kalde Troen tillive og føre Mennesket angrende tilbage til sin Daabspagt.

Digitized by Google

Man kan ikke sige, at Daaben giver noget Ufortabeligt; den paatrykker ikke en „character indelebilis“, men derimod forelægger den Mennesket Guds Naadesrigdom som en Ejendom, der skal gribes; Menneskets Charakter forandres ikke, Syndigheden vedbliver, og den ved Arvesynden frembragte Tilstand ophæves ikke; men der tilbydes gjennem Guds Aand et Fond af Kraft til Gjenoprejsning, alle Forløsningens Midler tilegnes den Døbte, saaat hans Stilling er væsentligt forandret. Men, kan man sige, hvad nytter denne lykkelige Stilling, hvori han ved Daab er kommen, naar den ikke forstaaes, paaskjønnes, benyttes? Den forspildes, og tilsidst, naar Naadens Tid er ude, vil den tabes. Man kan vel sige, at allerede Tanken om denne Stilling har sine Farer; — ja vistnok, thi den gjør Brødeskylden, om den ikke benyttes, større og tungere, Tabet værre; men, siger man, den kan ogsaa give en falsk Tillid, blive Moder til en død Tro og staa en kraftig Omvendelse ivejen. Vistnok er det saa, at den kan misforstaaes, og dersom den Indvending skulde have Vegt, vilde den ramme det hele Forløsningsverk. Hos Gud er Forladelse og Naade, og denne Tro kan vistnok Mennesket benytte til at rede sig et Syndesikkerhedens Leje, men det bliver da hans Ubodfærdigheds og Syndelysts Skyld; thi hos Gud er Forladelse, forat han skal frygtes, og for end kraftigere at vække til Omvendelse. Den kraftige, levende Omvendelse kan Intet vinde ved at tilintetgjøre Troen paa Guds blivende Naade i Daaben, idet man bringer det affaldne Menneske til at tænke, at hans Daab er aldeles spildt; thi den christelige Omvendelse bestaar i at overbevises om Guds vedvarende Kjærlighed, i at vende tilbage til den og i dens Lys at se sin Synd med Afsky og Forskrækkelse over sin Utak, i Rædsel over denne Utaknemmeligheds Fordømmelighed og i Forfærdelse for Dommen over, at Guds Kjærligheds Tilbud ere forkastede.

Digitized by Google

I Slutningen af denne Afhandlings første Afsnit gjorde jeg opmærksom paa, at den christelige Lærer vel havde sin faste Grund i Guds Ord, men at han i sin Virksomhed ogsaa burde tage Hensyn til en anden fast Grundvold, nemlig Guds Gjerning i ham selv og i Tilhørerne; hermed havde jeg især for Øje Daaben som en Guds Gjerning. Ordet maa lyde anderledes i en christen Menighed, end blandt Ikkedøbte. Man kunde vel være villig til at indrømme dette, forsaavidt Menigheden virkelig var christen ɔ: ikke blot bestod af Døbte, men ogsaa af Saadanne, som stode i Pagten. Men, siger man, saaledes er det desværre ikke. Der ere mange Døbte, og dog tænke og leve de som Hedninger; Guds Ords Virksomhed iblandt dem bliver derfor væsentligt af samme Art, som blandt Ikkechristne; Loven maa anvendes, især maa der søges at vise dem deres Vejs Elendighed, Guds strenge Vrede og Dom; deres Samvittighed maa gjennemrystes af Lovens Torden, og naar Evangeliet forkyndes dem, som jo vistnok maa ske jævnsides, da er det fornødent, at dette sker næsten paa samme Vis, som Apostlerne begyndte sin Virken blandt Menneskene, ved en fornemmelig historisk Fremstilling. Det er jo vistnok saa, at Forholdene kunne være mangeartede og paabyde mangen Forskjel i Læremaaden, men man maa dog alligevel tage Hensyn til og stadigt have i Tanke, at alle de, som man har for sig, ere døbte, at en Guds Gjerning er skeet i dem, at Gud har virket hos dem og har forelagt dem en Gave, som vel kan miskjendes, ja ikke engang anerkjendes, og misforstaaes, foragtes, forkastes, og dog er den der, dog har Gud faaet sit Greb i dem, dog ere de i et andet Forhold til ham, end Ikkedøbte. Dette er Konsekventsen af den lutherske Kirkes Opfattelse af Daaben. Altsaa, vi have dog for os Mennesker, som Gud har antaget sig og i Daaben udvalgt, som han har begavet, som blot behøve at opgive sin Modstand for at modtage Gaven og komme til at føle den hidtil

Digitized by Google

for dem selv ubekjendte Rigdom, og i hvem han udentvivl fremdeles har sin Gjerning. Til dette maa Læreren tage Hensyn, hertil maa han binde sin Virken, og han maa ikke løsrive denne fra Guds Gjerning i Daaben, som om han havde Udøbte for sig. Hans Arbejde er at føre de Forvildede tilbage til deres Daab og til Guds Naade i den, hans Opgave at gjøre denne tydelig for dem, og denne Stræben skal give Farve til hans Brug af Loven saavelsom af Evangeliet; behandler han dem som Ikkedøbte, da forglemmer og miskjender han, hvad Gud har gjort. Man kunde maaske frygte for, at dette vilde skade deres grundige Omvendelse, idet de kunde forledes til den Tro, at, naar de vare i Guds Samfund og havde hans Løfte og Naadegave uafhængigt af dem selv og egen Opførsel, da var det ikke saa farligt for dem, saa havde de stedse et Forbindelsesled med Gud, og derved vilde de hindres fra at komme til den fulde og gjennemgribende Følelse af Syndens Jammer og Dødens Skræk, i hvilken dog den Tro, som skal gribe Christus og hans Fortjeneste, maa have sin Rod. Nu ja, det er vel saa, at det syndige Sind finder mange Afveje og tusindfold Undskyldninger, og dog tror jeg, at Hedningens Skræk over sin Synd, hans Jammer og Elendighed, naar denne er bleven ham klar, er blot en Skygge mod dens Rædsel, som ret er opvakt til at forstaa, hvad Gud har givet ham som Christen og i Daaben gjort imod ham, og hvad han dog har forkastet, hvad han har ladet haant om, hvilke Gaver han har ladet ligge. Vi kunne i saa Henseende mærke os, hvorledes Paulus fra Cap. 3 af skriver til de døbte Galater, hos hvem han ikke blot frygter Affald, men ogsaa erkjender det tildels skeet (Gal. 4, 19), ligeledes hvorledes han i at advare Epheserne mod de blandt dem herskende Laster søger at give denne Advarsel Kraft ved at minde dem om ikke at bedrøve den Guds Aand, som er i dem (Eph. 4, 30), i hvem de have Alt, og ved hvis Modstaaen og Fornegten i deres Liv de

Digitized by Google

vilde paadrage sig en desto større Straf (cfr. Ebr. 10, 26. 29 flg.). Brødeskylden mod Gud i hans Faderkjærlighed og mod den Gave, han har meddelt, og hvorved Livet kunde have været rigt med al Fylde, — naar den er kaldt til Erkjendelse, — hviler ganske anderledes tungt, end naar man trør sig staaende udenfor Guds Samfund og derved ledes til at formene ikke at have anden Skyld end den, som ligger i Misbrug af naturlige Evner og Eftergivenhed mod naturlige onde Tilbøjcligheder — det syndige, medfødte Hang, og i en saadan Stilling fornemmer Guds Naadestilbud. Min Mening er altsaa, at for den Døbte bør Bodsprædikenen ikke skilles fra Daaben og dens Naade; den bør udgjøre en Bestræbelse efter at føre den Vildfarende tilbage, og altid maa Læreren erindre, at hans egentlige Stræben og Hverv dog gaar ud paa atter at vække og kalde til Virksomhed et Liv, som Gud i Daaben har forelagt og skjenket, men som Synderen til sin Brødes Forstørrelse har ladet ligge unyttigt og begravet under Vegten af sit Arbejde i Syndens Tjeneste. For Læreren vil denne Tanke om Daabens vedvarende Værd og Kraft være til Styrkelse under hans Bestræbelser for at vinde det Tabte tilbage og forhøje hans Mod og Lyst, hans Iver og Alvor i Omvendelsesverket; han vil føle, at Gud arbejder med ham. Og paa Synderen maa Forestillingen om at modstaa Guds Helligaand blive en ligesaa alvorlig som indtrængende og kraftig Paamindelse og Advarsel; han vil forstaa, at jo bedre det er forseet for ham, jo mere der er givet ham, desto skrækkeligere vil det blive for ham, om han ved egen onde, halstarrige og forvendte Vilje og Sind forspilder Alt og lader haant om den store Naade (Ebr. 12, 25). Derfor naar der som saaofte i vor Tid, i hvilken Herren naadigen banker ret stærkt paa Hjerterne, tales om Verden og dens Elendighed udenfor Gud, saa maa erindres, at dens største Elendighed bestaar deri, at den er sat indenfor Gud ved hans Naades Verk, men mis-

Digitized by Google

kjender, foragter, forkaster og endog misbruger sin Stilling. Man bør ikke forglemme, at denne Verden findes inden Kirken, inden det Samfund, hvori Gud ved sin Aand særligen har sin Gjerning. Man vil undertiden i sin Iver gjøre Adskillelse og tænker sig Kirken som paa Apostlernes Dage midt iblandt Hedninger, men Forholdet er anderledes; ogsaa den saakaldte Verden er i det Samfund, i hvis Dyb Gud har sit Arbejde gjennem sin i Daaben udsendte og i det Tause og Hemmelige virkende Helligaand; hertil skulde man se hen, da vil Læreren ogsaa finde det rette Maal for sit eget Arbejde, og spørge mindre om dette og mere om Guds, og han vil forstaa, at paa denne, der ogsaa kan være der, om end useet af menneskeligt Øje, er det dog, hvorpaa det fornemmeligt kommer an, at i denne ligger alt Haab om Sejer begrundet og paa denne maa Fortrøstningen til Arbejdets Frugt bygges. Saaledes faar den christelige Lærers Virksomhed sin rette Betydning og sin sande skriftmæssige Holdning og staar ikke i Fare for at forfejles, fordi han bygger paa det, som er, paa den rette, faste Grundvold, som Gud i Daaben har lagt, og han kan derfor ogsaa haabe, at hans Bygning ved Guds Bistand vil staa fast (1 Cor. 3, 11 flg.). Forøvrigt staa disse Spørgsmaal, som her ere berørte, i Forbindelse med Spørgsmaalet om de Forpligtelser, som Daaben paalægger, eller, som Luther i sin Katechismus kalder det, om Daabens Betydning, og hertil skulle vi nu gaa over. Vi ville dog først bemærke, at hvad der gjælder Læremaaden inden Kirken, gjælder i en vis Henseende tillige, naar Saliggjørelsens Orden beskrives; der tales til Døbte, og der læres, hvorledes Guds Naade hos dem og i dem virker. Det er af Vigtighed stedse at have dette for Øje, naar Luthers eller de andre Reformatorers Skrifter læses, og den samme Bemærkning kan gjøres med Hensyn til Bekjendelsesskrifterne. Deraf kommer det udentvivl, at f. Ex. Ordet Gjenfødelse tages saaofte i en udvidet Betydning om

Fornyelse, og at Ordet, Evangeliet, fremstilles snart som virkende Troen, snart som grebet af Troen og saaledes levendegjørende. Af denne Grund er det ogsaa, at t. Ex. Concordieformelen skildrer Salighedsordenen saaledes, at i Omvendelsen bliver Troen antændt af Evangeliets Hørelse og griber derpaa Guds Naade i Christo, hvorved Mennesket retfærdiggjøres, og at det derefter, naar det er retfærdiggjort, bliver ved den Helligaand fornyet og helliggjort og bærer Frugt i gode Gjerninger; her tales der vistnok om Livets Udvikling eller Vextmaade hos Døbte. Man ser ogsaa, at naar Concordieformelen vil beskrive Fundamentet for alt christeligt Liv baade i dets Mulighed og Virkelighed, da finder den dette i Daaben, gjennem hvilken den Helligaand virker, og i hvilken Gud gjør Begyndelsen til alt christeligt Liv, og at vi, støttede paa denne Grundvold, maa bede Gud videre at fuldføre sin Naade mod os. (Se 2 Bd. 4 Hft. S. 634).

§ 4.

Daabens Betydning.

Om end Luther og hans Kirke benegter, at Daaben selv er et Tegn, saasnart som der spørges om dens Kraft, saa fremstiller han den dog som noget Betegnende, som den, der afbilder Noget. Ligesom nemlig dens Bestemmelse er at grundlægge et nyt Levnetsløb i Christo Jesu, idet den gjenføder Mennesket, saaledes indeholder den i sig tillige et Billede af dette Liv og betegner dets Udviklingsmaade. Den er en Død for det Gamle hos Mennesket og et Liv for noget Nyt; dette maa ogsaa afpræge sig i den Døbtes Liv, som derved faar sin Udviklings Form og fortsætter sig paa den Maade, at Daabens Kraft udfolder sig hos ham i en Død og et Liv, i en bestandig Afdøen fra og Dræben af det Gamle og Syndige og i en Opkommen og bestandig Udvikling af det ny Liv, en Væxt i Renhed og Retfærdighed, en Tiltagen af det ny aan-

Digitized by Google

delige Sind, af den Kraft og Lyst, som ved Gjenfødelsen plantes i Sjælen. Naar altsaa Luther i sin lille Katechismus siger, at Daaben betyder, „at den gamle Adam, som endnu er i os, skal dødes ved daglig Poenitentse, d. e. druknes aldeles i Vandet, og dødes tilligemed alle Synder og alle Begjærligheder, og at det ny Menneske skal mere og mere opkomme og opstaa,“ — saa har han dermed baade fremstillet det Billede, som den Gjenfødtes Liv maa have, og som i selve hans Daab afbildes, og tillige har han nævnt de Forpligtelser, der paaligge den Gjenfødte som et frit, selvvirkende Væsen; thi herved maa ogsaa mærkes det Forhold, hvori Daaben, skjønt en Guds Gjerning, dog stilles til Mennesket ikke som tilintetgjørende det Gamle, Synd og ond Begjærlighed, men opfordrende, forpligtende og styrkende til Strid derimod. Der gaaes ud fra, at Daaben vel skaber i os noget Nyt, men væsentligt som en Potents, idet den giver Midler til det Gamles Undergang, uden at afskaffe eller ødelægge det; thi dette skal ske gjennem Udvikling, da det er en Livssag og saaledes vel kan være noget Momentant som en Guds Akt, men dog er noget Successivt for Mennesket og bliver til gjennem en Livsproces. Det bliver Menneskets Forpligtelse at lade sin Udvikling i christeligt Liv foregaa efter dette Billede; han skal leve i daglig Bod; han vorder her i Livet aldrig fri for Synd, og derfor trænger han stedse til Guds Naade; Følelsen af hans Synd driver ham dagligt paany og stedse kraftigere hen til Gud og til at gribe hans Gave i Daaben, altsaa til at befæste sin Daabspagt, til at vaage og stride mod og bekjæmpe det Onde i sig, til altid inderligere at slutte sig til Gud, tilegne sig og indgaa i det Livssamfund, hvori han som døbt er kommen; og, idet han beholder sin Rod deri, vil han ogsaa derfra erholde en altid fornyet Kraft til at bekjæmpe og overvinde Alt, hvad der i ham sætter sig op mod Gud og hans Vilje. Denne Kamp, hvorunder hans ny Liv i Gud udvikler

Digitized by Google

sig, kan han aldrig vente skal ophøre herneden; han bliver aldrig syndefri, faar aldrig Bevidstheden om, at nu er Synden borte; det christelige Liv bestaar ikke i nogen Glæde derover. Vistnok har det ogsaa en Glæde, den Christne mangler ikke denne; han føler den over, hvorledes Kampen gjennem Guds Bistand lettes for ham og lykkes, hvorledes han har daglige Beviser paa Guds Nærværelse hos sig og kraftige Bevisning; han har den over, at dog al hans Synd langtfra at berøve ham Guds Naade, meget mere holder ham desto fastere i den, hvorledes denne er langt overstrømmende i Tilgivelse — Glæden over Guds Kjærlighed, der ikke forsmaar den Sønderknuste og Ydmyge, men meget mere end kjærligere nedlader sig, tilgiver, opløfter og hjælper; Glæden over dagligen at se sine Synder dækkede med sin Forløsers Blod, i hvis Samfund og Velgjerninger han just ved sin Daab har faaet Del, og til hvilke han ved denne dagligen har fuld Adgang; den Gjenfødtes Liv er derfor et Bodens Liv; han dør for at leve.

Dette forholder sig saaledes, siger man, naar Mennesket staar i sin Daabspagt, men naar han er falden ud af den, har han da ogsaa i Daaben et Billede af sit Liv? Ja vistnok, af sit Liv i dets Tilbagevenden. Vi have forhen berört den Indvending, som tages af Farligheden i, at foreholde den Affaldne, at han er døbt, og at Daaben beholder sin Kraft for ham, da han derved kunde forledes til at formene sig ogsaa i sin Syndetilstand at være som gjenfødt, og derved hindres i en sand gjennemgribende Bod; vi skulle her med Hensyn til Daabens Betydning fra denne Side betragtet noget nøjere udvikle vor Mening. Den Beskrivelse, som forhen er given, vedkommer nærmest Udfoldelsen af den Gjenfødtes Liv, hans christelige Livs Gang og de Forpligtelser, som paaligge ham. Det synes at maatte være anderledes, naar Mennesket er falden fra sin Daabspagt, har glemt den og vendt sig fra den, naar han har modstaaet Guds Naadevirkning i den og hen-

Digitized by Google

givet sig i Verdens og sine onde Lysters Slaveri, og er død i Synden. Vi have allerede forhen sagt, at da han er døbt, saa har Daaben fremdeles sin Kraft for ham og beholder den, indtil hans Livsskjæbne er afgjort for bestandigt, indtil Fordømmelsen. Man bør erindre, at ogsaa Vantroen er en Livstilstand og har som en saadan sin Udvikling; men deri ligger tillige, at den Vantro kan vende om, og den hele Daabsnaade staar ham aaben. Fra Guds Side er der aldrig skeet et Affald fra Daabspagten eller nogen Ophævelse af den; denne sker først da, naar Fordømmelsen indtræder; thi ligesom Tro og Daab har sin Udvikling til Salighed, saaledes ogsaa Vantroen sin til Fordømmelse (Marc. 16, 16), og ligesom der under hin Udvikling kan finde Affald Sted, saaledes ogsaa i denne en Tilbagevenden. Daaben kaster sin Virkning og sit Lys over begge, og altid bliver det et Affald fra Daab og en Tilbagevenden til Daab; denne er som en Guds Gjerning ophøjet over Livsudviklingen; den er i sit Væsen uforanderlig; dens Naade kan forspildes, men saalænge Livet færdes i sin Udvikling, kan den atter gribes, just fordi Naaden selv ikke er ophørt; den er som Fyrtaarnet, højt og urokket lyser den ud over de oprørte Livsbølger. Daabens vedvarende Kraft for det affaldne Menneske udtrykker vor Kirke ved at lære, at den engang Døbte og fra sin Daab Affaldne ikke atter maa døbes, naar han vender tilbage, eller, forat udtrykke mig med vort Rituals Ord angaaende hjemmedøbte Børns kirkelige Indførelse: da han „er tilforn døbt i Navnet Faderens, Sønnens og den Helligaands, og allerede haver den Helligaand med Syndsforladelse, da ville vi ikke døbe igjen, at vi ej skulle bespotte og forhaane den Helligaand;“ han er greben af Gud. Paa Grund heraf udstrækker Daaben, ogsaa i sin Betydning eller som Billede, sig over den Affaldnes Liv, og viser ham Vejen til Tilbagegang, og denne er Bod, Poenitentse. Ligesom den Staaendes Liv udfolder sig i Bod, saaledes er det

Digitized by Google

ogsaa i denne, at den Faldne vender tilbage til sin Daabsnaade og erholder paany Del i dens Velgjerninger og Livsgoder. Gjører Bod, omvender Eder, tilraabes begge Slags Mennesker, om end ikke ganske i samme Betydning, men Forskjellen gjælder Grad, ikke Væsen. Som en Guds Gjerning udstrækker Daaben sin Virksomhed over det hele Liv; Vantroen kan gjøre denne Virken frugtesløs, men ikke ophæve den, førend Mennesket ved sin Synd mod den Helligaand og hans Virksomhed har lagt det svælgende Dyb mellem sig og sin Gud og tilintetgjort i sig al Modtagelighed for Naaden. (Marc. 16, 16; se ogsaa dette Tidsskr. B. 2. S. 401). River Mennesket sig løs fra sin Daabspagt og hengiver sig i Syndens og Dødens Tjeneste, da har han vistnok forspildt Daabens Goder, men dog vedbliver denne at staa som det faste, urokkelige Skilletegn mellem Verdens Rige og Guds, og Mennesket kan ikke vende tilbage til dette uden gjennem den, idet han i Syndserkjendelse, Anger og Bod vender om og atter griber og tilegner sig den forkastede Naade og de i den skjenkede Gaver; Boden bliver stedse, hvad Luther kalder den, „ein Wiedergang und Zutritt zur Taufe". Det bliver den Døbtes christelige Livsopgave at holde fast ved sin Daabspagt, og dette sker gjennem daglig Bod, daglig Fornyelse og Væxt, gjennem daglig Afdøen fra det Onde, fra det gamle Menneske og Fornyelse i sit Sinds Aand og Iførelse af det ny, hvilket ikke er Andet, end det ny aandelige Sind, Lyst og Kraft, som skjenkes i Gjenfødelsen ved Daaben. Paa den der lagte Grundvold maa al Formaning, Belærelse, Opmuntring, Rettelse og Optugtelse ɔ: al Lærervirksomhed bygges; dertil fører Guds Ord i dets Virken tilbage; og ligesom Livet fødes der, saa bliver ogsaa Kraften derfra dettes besjælende Princip, og Daaben bliver i sin Betydning Formen for Livets Udvikling og Gang mod sit Maal — Saligheden.

Digitized by Google

Vi have forhen sagt, at i Daaben tillige ligge Forpligtelser, thi den meddeler, og i Gaven er Forpligtelsen til at gribe den; Gaven indeslutter i sig Kræfter, og i Kraften er Forpligtelsen til at bruge den. Efterat Paulus i Rom. Cap. 6 har fremstillet det Livssamfund, hvori de Christne gjennem sin Daab ere komne ind, saa grunder han paa det, de have annammet, sin Formaning til dem om at fremstille deres Lemmer til Retfærdighedens Tjeneste. Gud havde benaadet dem med Gaven af et nyt Livs Kræfter, disse skulle de bruge, og det er dertil, han opfordrer. Den evangelisk-lutherske Kirke lærer i Overensstemmelse hermed, at Mennesket er død i Synden, formaar aldeles Intet til sin Frelse og Salighed, kan hverken ville eller udføre Noget, men Gud kommer til ham, frelser og bereder et nyt Liv for ham, og vi sige derfor med Apostelen (2 Cor. 7, 1 cfr. 6, 1): da vi have saadanne Forjettelser, saa lader os rense os fra al Kjødets og Aandens Besmittelse og fuldende vor Helliggjørelse. Menneskenes Virksomhed i det ny Livs Tjeneste fordres, fordi de med dette — hvori Gud har sat dem ikke for deres Retfærdigheds Gjerningers Skyld, men af sin Barmhjertighed (Tit. 3, 5) — ogsaa have modtaget nye aandelige Kræfter til at rive sig løs fra Syndens og Dødens Tilstand og virke i Guds Tjeneste. Deri ligger Forpligtelsen; vi skulle virke med de Kræfter, Gud har skjenket. Udenfor Christi Samfund er der blot Afmagt; Synden og Døden er for mægtig, og Mennesket ligger aldeles i deres Baand; det Højeste, hvortil han ved Guds Naade i denne Stilling kan komme, er at vækkes til Erkjendelse af sin egen Magtesløshed, til Bevidstheden om, at han Intet formaar og er Dødens og Fordærvelsens sikre, værgeløse Bytte; det er Følelsen af denne Jammer, som driver til Christus — Frelseren; det er til denne Hjælpeløshed, at Gud nedlader sig; det er til denne elendige Syge, der skriger efter Lægedom, at Lægen kommer og bringer ham Sundhed. Men — naar

Digitized by Google

Mennesket er kommen ind i Guds, Livets og Kraftens, Rige, da bliver han ikke længer fattig og arm, men rig og mægtig ved Gaven og i Gaven; han er ved Guds Kraft stærk i sin Svaghed, Gud gjør ham mægtig (2 Cor. 12, 9—10), og derfor har han Forpligtelsen til at vise dette i Livet (cfr. 1 Cor. 15, 10); den ny aandelige Kraft, som skjenkes i Gjenfødelsen, skal han aagre med; paa dens Modtagelse grundes alle Christendommens Formaninger; Christi Liv skal gjennemtrænge det hele Menneskets Liv; han, som har faaet det, skal i og med dets Kraft underlægge det alle sine Livsytringer, sine Tanker, Følelser, Begjæringer, Ord og Handlinger, og saaledes benytte Gaven. Med Hensyn til Annammelsen af Guds Gaver formaar Mennesket Intet, men i ham og med Gaven formaar han Alt; han formaar alle Ting i Christo, som gjør ham stærk (Phil. 4, 13); og naar der kræves af ham et christeligt Liv, da har han i sin Daab Forpligtelsen paa sig: de, som høre Christum til, korsfæste Kjødet med dets Lyster og Begjæringer. Man maa dog ogsaa lægge Mærke til en Fare, som en Christen, der vel er opvakt og har følt sin Daabs Kraft, men endnu ikke er kommen til Klarhed, kan være udsat for, og hvorpaa der ogsaa i vort Land ikke har manglet Exempler. Faren bestaar i en saadan Opfattelse af Daaben, at man i og med den tror sig fuldkommen, altsaa de moralske Vildfarelser, hvortil den forhen omtalte Sammenblanding af dens Kraft og Virkning kan lede. Fordi Daaben skjenker Livsmidler, mener man, at disse ere saaledes tilegnede og gjorte til Ejendom, at Menneskeliv og Gudsliv falde sammen i Et, og at Fuldkommenhed er naaet, medens det derimod er Livsopgaven, altid fuldere og inderligere at bemægtige sig Gaven og leve sig ind i den. I Forbindelse med levende, men dunkle Følelser kunne disse Drømme, idet de gribes af det naturlige Menneskes jordiske og hovmodige Begjær og understøttes af en sygelig opvakt Sindsstemning, ofte lede hen paa de groveste Afveje. Imidlertid ligger der

Digitized by Google

i den evangelisk-lutherske Kirkes Daabsbegreb, at den ikke saalet er udsat for at fostre saadanne Sværmere som f. Ex. Katholikerne; dertil har den i sin Lære en altfor kraftig Spore til et virksomt christeligt Liv paa den af Gud lagte Grundvold.

Det er ellers en gammel Beskyldning fra Katholicismens Side mod den lutherske Kirkelære, at den giver Anledning til, at de, som hylde den, hengive sig til en død Tro, at de ledes til at overse sin Synd og overgive sig til en syndesikker Ro, dels fordi de formene Intet selv at kunne gjøre i deres Salighedssag — de kunne ikke samvirke med Gud, men Alt maa ske af ham, — og dels fordi de stole paa ved Troen at have Syndstilgivelse og at være retfærdiggjorte, uden at de ere det, d. e. at Retfærdiggjørelsen beror paa en Guds Dom. Katholikerne formene, at den er en Meddelelse af Kraft til at blive retfærdig, og beskylde vor Kirke for at fremkalde Uvirksomhed i christeligt Liv, fordi den foreholder sine Medlemmer, at Gud tilgiver eller ligesom overser Synden hos dem formedelst Troen. Af hvad vi forhen (§ 2) have talt om den katholske Anskuelse af Menneskets Forhold til Gud og hans Gave i Daaben, vil man forstaa, at Katholikerne kun ved at opfatte Synden overfladisk og benegte dens dybe Grund i Menneskets Væsen kan komme til at formene, at Mennesket her i Livet kan blive retfærdigt. Lutheraneren med sin dybe Syndefølelse kan ikke dette; han maa bekjende med form. conc.: „vetus Adam in ipsa natura omnibusque illius interioribus & exterioribus viribus adhuc semper inhæret"; men derfor er ogsaa hans Iver og Virksomhed i Guds Tjeneste større, hans Afsky for det Onde og Vanhellige dybere, hans Kjærlighed og Taknemmelighed mod Gud, af hvem han føler og ved sig aldeles tilgivet og benaadet, baaret og hjulpet, kraftigere og mere levende; hans christelige Liv bliver desto rigere paa Frugt, fordi Omfanget af det, han har at kjæmpe imod, er større, Maalet, som han stræber hen til, er højere, Kraften, som han skylder

Digitized by Google

Guds Naade, rigere. Daaben giver ham ingen „donum insigne“; thi han føler, at han behøver Mere; han ved, at i hans Natur bor intet Godt, men lutter Ondt, og at han ikke har nogen naturlige Kræfter og Evner, som jo ikke Synden har angrebet, fordærvet, besmittet og gjort uduelige; Daaben giver ham ingen saadan Kraft til at udrydde af sig al Synd og danne hos sig et helligt Liv; han ved jo, at Synden er for dybt indpræget i hans Natur, og han føler den hos sig i enhver Tanke; den besmitter hans hele Indre og præger sig i hver Følelse og hver Viljesytring; han føler, at den er der, uafhængig af hans Vilje, og besmitter denne; han kan ikke som Katholikerne berolige sig med, at den syndige Tilskyndelse, som ikke træder bestemmende ind i Viljen, ikke er Synd; han ser dens Magt og føler sin egen Afmagt, men han er glad i sin Daab; thi han ved, at han ved den har annammet Guds Helligaand. Han ved, at han ved den er sat ind i Guds Frelsesgjerning, er forenet med sin Herre og Frelser og bleven et Lem paa hans Legeme; at ved den alle Forløsningens Skatte ere blevne ham tilegnede som Ejendom, at han har erholdt Del i alt det Gode, som Christus i Lidelse og Død har forhvervet, har faaet Forløsning fra Synd, Død og Satans Rige, og at han i den samme Guds Aand har en bestandig og trofast Hjælper, Beskytter og Bevarer til at holde fast ved alle disse Skatte. Han ved, at i hans Daab er ved Guds Naade i Aanden alle det ny Livs Kilder aabnede for ham, at det, som forhen var ham umuligt, er nu bleven ham muligt, fordi han er kommen ind i den Livssphære, hvori det er gjort, som Loven ikke kunde gjøre, fordi den var skrøbelig formedelst Kjødet. Alle Guds Løfter og Naadesrigdom er skjenket ham, og i denne Guds Kraft føler han sig kraftig. Han ser sin Synd tilgivet, sig selv som et Guds Barn, Guds Arving, Christi Medarving, og hvad skal da være ham for tungt, som han ikke skulde kunne bære, hvad for kjært, som han ikke skulde kunne forsage,

Digitized by Google

hvad for stærkt, som han ikke skulde kunne overvinde, og hvad for højt, som han ikke skulde kunne stræbe hen til og naa? Han er jo dertil kaldet; Alt er ham lovet, Guds Helligaand er ham skjenket, og derved er tilrede for ham Kraften til et nyt Livs baade Begyndelse, Fortsættelse og tilsidst salige Fuldendelse. Hans christelige Liv har ikke som for Katholiken sit Maal her paa Jorden; hele Livet er ham Rendebanen, et Kampens og Trængselens, han har Alt i Troen; men i denne Tro ligger et bestandigt, vel Stridens, men ogsaa Fortgangens, Udviklingens, Virksomhedens Element; thi den ser stedse sin Gjenstand, sit Maal, sin Længsels Klenodie foran sig, og den er derfor altid levende og virksomt stræbende, fordi den har Gud og hans Naade, hans Styrkes Aand i sig og hos sig. Saaledes er Daabens Forpligtelse, idet den skjenker Guds Aand og virker ved den Troen. Det fra den stammende Liv taaler ikke at ophøre eller aflade, det arbejder og skuer fremad, forglemmende, hvad der er bagved og rækkende efter det, som er foran (Phil. 3, 14), og dets Forpligtelse og Maal er at gjennemtrænge og gjennemsyre alle det naturlige Menneskelivs Ytringer og lægge dem alle under den Gud, fra hvem det udgik, dannende dem efter den Regel, som det bærer i sig og har modtaget fra den Aand, som fremkaldte det.

Ogsaa med Hensyn til den reformerte Kirke haandhæver den lutherske Daabens Forpligtelse med Alvor og Kraft. Det er især tvende Lærdomme, som maa have afgjørende Indflydelse paa Opfattelsen af Menneskets Forhold til Guds Virken, hvilke vel fornemmeligt findes hos de reformerte Kirkeafdelinger, som hylde Calvins Lære, men som ogsaa have efterladt sig Spor der, hvor denne er formildet uden at være i sine Konsekventser forladt. Den første er Læren om Guds uimodstaaelige Naadevalg, ifølge hvilket han udvælger og forkaster — eller, om man heller vil bruge — overlader Synderen til sig selv og derfor til Fordømmelsen, og den anden den hermed i For-

Digitized by Google

bindelse staaende Sats, at den Udvalgte ikke kan tabe den Helligaand, da jo hans Liv saaledes ligger i Gud, at Friheden ophæves; men idet den ophæves i det ene Stykke, i Verkets Begyndelse, maa den ogsaa forsvinde i Livets øvrige Udvikling; den synes blot at kunne bevares heri, naar den haandhæves fra Begyndelsen af, og dette gjør den lutherske Kirke, idet den tillægger Mennesket Modstandsevne; den kan derfor ogsaa tale alvorligere om Menneskets Forpligtelser. Naar Gud ophæver al Virksomhed, endog Modstandens, og bøjer Alt, som han vil, under sig, da kan der ej heller paa de følgende Livsstadier være Tale om anden Udvikling end den, som fremgaar af og er indeholdt i Udvælgelsen. Ud af de Faldnes og Dødsdømtes Skare udvælges Nogle til Frelse, og disse ere ufortabelige; „dicimus", siger Calvin, „æterno & immutabili consilio Deum semel constituisse, qvos olim semel assumere vellet in salutem, qvos rursum exitio devovere". I Lighed hermed erklærer Dortrechtersynoden, at Udvælgelsen er Kilden til al Frelse, hvoraf Tro, Hellighed o. s. v. udspringe som Frugter; Aarsagen til denne Udvælgelse erklæres at være „solum dei beneplacitum — — in eo consistens, qvod certas qvasdam personas ex communi peccatorum multitudine sibi in peculium adscivit", og paa lignende Maade udtrykke sig ogsaa andre af de reformerte Kirkeafdelingers Symboler. Med Hensyn til de Udvalgtes sikre Frelse, da følger denne af Læren om Guds Naadevalg, og vi have forhen ved en anden Lejlighed anført nogle Ord af Beza, som udtrykkeligt fremstille Læren, og skulle vi ogsaa her endnu anføre følgende Udtryk af Calvin: „Qvantumvis exigua sit ac debilis in electis fides —— nunqvam ex eorum cordibus deleri posse ejus sculpturam". I nøjeste Forbindelse med saadanne Anskuelser staar det uden tvivl, at Calvin, som før sagt, betegner det, som Gud giver i Daaben, som en Spire (semen); thi der er vistnok en indre Sammenhæng mellem Læren om absolut Udvælgelse og den

Digitized by Google

om Guds Virken i Sakramentet, man føres til at paastaa, at han virker ved det og ikke i det, har Intet nedlagt deri. Han meddeler dem, som døbes, Gaven ifølge sin evige, uforanderlige Raadslutning, thi der ere, som Beza siger, Mangfoldige, som Intet erholde, skjønt de blive døbte; beror alt paa Guds Valg, og skal dette haandhæves, maa Sakramenterne i det Væsentlige blive blotte Tegn, og Gud uddeler da sine Gaver, ikke til dem, som blive delagtige i Tegnet og ikke staa imod, men til sine Udvalgte, hvilke han uigjenkaldeligt skjenker Troen og den Helligaand. Men jo mere Menneskets Frihed træder tilbage og forsvinder, desto mindre kan der være Tale om Forpligtelse. Den lutherske Kirke viser ogsaa heri sin Overensstemmelse med Guds Ord, idet den bevarer Friheden ved at lære, at Gud virker i Midlet og er tilstede deri med sin Gave. Den holder den sande Middelvej mellem den katholske Pelagianisme og den reformerte Kirkes Ophævelse af Friheden; den taler Ordet for dennes Tilværelse og Evne til Modstand, og det er dens Lære, at det af Guds Aand gjenfødte Menneske er bleven en ny Skabning ogsaa i den Henseende, at han nu i og med de annammede guddommelige Kræfter kan virke som et frit personligt Væsen og saaledes samvirke med Guds Aand. Vi ville herfor anføre Concordieformelens Vidnesbyrd i Artiklen om den fri Vilje. Efter at have sagt, at et omvendt, oplyst og fornyet Menneske ogsaa vil det Gode og virker dette, forsaavidt og saalænge det drives af Guds Aand, forklarer den sig nøjere, sigende, at „qvam primum Spiritus per verbum et sacramenta opus suum regenerationis et renovationis in nobis inchoavit, revera tunc per virtutem Spiritus sancti cooperari possimus & debeamus; — — hoc vero ipsum, quod cooperamur, non ex nostris carnalibus & naturalibus viribus est, sed ex novis illis viribus & bonis, quæ Spiritus sanctus in conversione in nobis inchoavit". Den erklærer senere, at der er den største Forskjel (ingens discrimen) mellem Døbte og Udøbte, anfører

Digitized by Google

Pauli Ord i Gal. 3, 27. som et Bevis før, at i Daaben ligger Gjenfødelsens Grund, og siger, at de, som i Sandhed ere gjenfødte, have allerede en frigjort Vilje (liberatum arbitrium). Saaledes fastholder vor Kirke ved Siden af sin skriftmæssige Lære, at Alt er af Gud, dog ogsaa den fri, personlige Virken, og deri ligger tillige Betydningen og Alvoret af den Forpligtelse, Daaben medfører for den, som Herren i sin Naade har givet Adgang til dette Gode og dermed ogsaa til alle sine himmelske Skatte. Han har nu faaet Livets Kraft; har erholdt tilbage det tabte Gudsbillede, om ogsaa ufuldkomment, saalænge han er her tilhuse, og kan nu virkeligt i Tro og Kjærlighed, ikke nødet eller af Lovens Tvang, men med fri og villig Aand vise Gud sin Lydighed („debitam obedientiam vere credentes non ex coactione aut compulsu legis, sed libero & spontaneo spiritu præstant", og tillægges derefter „spiritus hominis liberatus bene operetur non formidine poenæ, ut servus, sed justitiæ amore").

Det er ellers klart, at heller ikke den reformerte Kirke, endog den Del, som i den strengeste Form holder fast ved Calvins Lære om „decretum absolutum," forkaster Daabens Forpligtelse; ogsaa den fremstiller sammes Betydning at være det gamle Menneskes Undergang og det nyes Opkomst; ja det maa endogsaa ligge for den som noget Naturligt, fornemmeligt at fremhæve Betydningen; sikkerligen undlader den heller ikke at formane til at aflægge det Gamle og iføre det Ny. Det vil dog letteligen sees, at naar Alt baade i sin Begyndelse og Udvikling staar som rent begrundet alene i Guds absolute Velbehag, der fremtræder uimodstaaeligt og giver noget Ufortabeligt, saa kan denne Fremhævelse af Daabens Betydning og af det christelige Livsløb derefter ikke være væsentligt andet, end en Beskrivelse af det christelige Livs Gang hos den Enkelte og en Fremstilling af, hvorledes den Christnes Levnetsløb, allerede forud fremstillet i sit Billede —

Digitized by Google

Daaben —, udfolder sig. I den lutherske Kirke derimod faar Spørgsmaalet om Daabens Betydning sin virkelige Betydning og sit Værd for Livet i Christo. Det, som den betyder, er tillige Gaven, og fordi det er en virkelig Gave, som ikke forstyrrer eller tilintetgjør, men forener sig med det fri, personligs Væsen, saa bærer den ogsaa i sig Forpligtelsens Alvor. I den lutherske Kirke kan der ikke, uden at Kirkens Principer forlades, og man mere eller mindre henbøjer sig til reformert Anskuelse, fremkomme Qvietisme, Meninger om Guds Aands Ufortabelighed og deraf følgende moralske Forvildelser; ligesaalidt kan den slaa over i Vildfarelsen om Umuligheden af at kjende sin Udvælgelse, hvorved et livskraftigt christeligt Liv forstyrres i sin dybeste Grund. Der ligger i reformert Anskuelse en vis Lethed for at udarte endog til grove Vildfarelser; den kan slaa over baade i en indifferentistisk Ro, og den kan foranledige hos den Christne nagende Tvivl om sin Frelse, hvoraf let Affald eller Fortvivlelse kan blive Følgen. Man ser ogsaa, hvorledes dette paa en vis Maade erkjendes, og at reformerte Symboler tage Hensyn til saadanne Meninger, og søge at vogte for dem; saaledes i conf. helv. II siges først: „Bene sperandum est de omnibus neqve temere reprobis qvisqvam ad numerandus“, og ved Siden nu af denne Sats som en almindelig Grundsætning henspilles paa et Par befrygtede Indvendinger mod Systemet saaledes: „Non probamus impias qvorundam voces, qvi dicunt: pauci sunt electi, et cum mihi non constet, an sim in illo paucorum numero, genium meum non fraudabo. Alii dicunt: si prædestinatus vel electus sum a deo, nihil impediet a salute certo jam definita — —. Improbamus illos, qui extra Christum quærunt: an sint ab æterno electi“. For at vise, hvorledes slige Indvendinger gjendrives, skal jeg anføre, at der tillægges: „Audienda est enim prædicatio evangelii eique credendum est, & pro indubitato habendum, si credas ac sis in Christo, electum te esse“. .

Digitized by Google

Saaledes staar altsaa vor Kirkes Lære om Daaben, og vi kunne vel mene, at den har en god Grund. I en Tid, som synes at ville fare om paa Lærdommens og Meningernes vilde, oprørte Hav, er det saameget nødvendigere at forstaa, hvorledes vi i vor Kirke og dens Lære have en fast Grundvold at staa paa, og jo mere vi erkjende dette, desto fastere ville vi føle os med den og i den og styrkes ved Bevidstheden om, at i den er Sandheden og derfor ogsaa Frelse og Liv. Man taler om Kirken med det rene Ord og rene Sakramenter, og denne Tale bliver ved den nøjere Undersøgelse af vor Kirkes Lære ikke svækket, men meget mere herligen stadfæstet. Grunden for vor Tak til Gud bliver mere indlysende, vor Kjærlighed til den Kirke, som har fostret os og fremdeles nærer os af sin Rigdom, desto inderligere og mere levende. Maatte den Fremstilling af en af vor Kirkes Lærdomme, som i de foregaaende Blade er given, bidrage ogsaa Sit dertil, og, om end i sin Mangelagtighed, tjene til at fremhæve de Goder, vi have, og befæste vor Hengivenhed for den Kirke, i hvilken vi eje dem!

Kirkefædres Vidnesbyrd om Daaben.

Ligesom jeg begyndte denne Afhandling ved at paavise Daabens Stiftelse af vor Herre og Frelser, dens første Brug i Kirken samt Apostlernes Udsagn om dens Værd og Stilling i den christelige Frelsesøkonomi, saaledes tror jeg ogsaa, at det ikke vil være uden Nytte at slutte med en Fremstilling af, hvorledes de christelige Lærere opfattede den og dens Betydning i Kirkens første Tider, og vil jeg derfor i det Følgende fremføre nogle af de Vidnesbyrd, som ere aflagte om dette Naademiddel af de apostoliske Fædre og deres fornemste Efterfølgere indtil Midten af det tredje Aarhundrede. Jeg tænker

Digitized by Google

mig dette Tidsrum af omtrent 200 Aar efter Kirkens Stiftelse at kunne deles i tvende Dele, hver omfattende et Aarhundrede. Det første, som da vilde ende ved Midten af det andet Aarhundrede, kom til at omfatte de saakaldte apostoliske Fædre og Justinus Martyr, der vel nærmest maa kunne siges at høre til disse, da han som født i Aarhundredets Begyndelse uden-tvivl ikke blot hentede Lærdom af og havde Omgang med Aposteldisciple, men ogsaa, som stammende fra det hellige Land (født ved det gamle Sichem), synes at kunne have truffet Øjenvidner. Vi ville i Valget af disse Vidnesbyrd især fæste Blikket paa den Stilling, som Fædrene give Daaben i Guds Frelsesordning, og navnligen paa det Forhold, hvori de sætte den til Mennesket og dets Syndighed.

Af de apostoliske Fædre træffe vi først paa Barnabas's Brev, og finde deri et vigtigt Vidnesbyrd om Daabens Værd og Forhold. Den hellige Forfatter fremstiller skarpt Forløsningens Objektivitet, idet han tillige paaviser, hvorledes det gamle Testamente peger paa sin egen Undergang og noget Nyts Opkomst. Jesus Christus er Enden paa det Gamle, og dette henviser til ham. Han overgav sit Legeme til Døden, forat vi skulle helliggjøres ved Syndernes Forladelse d. e. hans Blods Bestænkelse, og anføres herfor Es. 53, 5. 7. Derefter minder Forfatteren om, hvad Ezechiel siger (11, 19.), og viser, hvorledes vi i den korsfæstede Christus have Fornyelse ved vore Synders Forladelse og ere blevne et helligt Tempel for Herren. „Førend vi troede Gud, var vort Hjertes Hus forkrænkeligt og skrøbeligt, som et af Hænder bygget Tempel; thi det var fuldt af Afgudsdyrkelse, var Djævelens Bolig, fordi vi gjorde, hvad der var Gud imod; men det skal bygges i Herrens Navn til et herligt Tempel“ (c. 16). „Idet han opkaster Spørgsmaalet, hvorledes? svarer han: „idet vi modtoge Syndsforladelse og haabede paa Herrens Navn, bleve vi fornyede, atter forfra skabte“. Som Middel for denne For-

andring fremstilles Daaben, hvorom Forfatteren handler i c. 11. Han vil vise, hvorledes Gud i det gamle Testamente drog Omsorg for at aabenbare forud sin Vilje om Daaben, og det vel imod Israeliterne, hvorledes disse ikke skulle modtage „den Daab, som bringer Syndsforladelse", men skulle selv berede sig en Daab, og anfører han herfor Jer. 2, 13., hvor Gud klager over sit Folk, at de forlode ham, den levende Vandkilde, og grove sig selv Brønde. Han fremstiller Sønnen som den, der har det rette Vand, priser dem salige, som nedstige deri, og siger derpaa, at „vi nedstige i Vandet, fulde af Synder og Smuds, og stige op derfra bærende Frugt, idet vi have i Hjertet Frygt og Haab til Jesus i Aanden".

I det Verk, som er opbevaret under Navn af Hermas's Pastor, findes paa flere Steder Daaben nævnt og dens Værd udhævet. Saaledes fremstilles Christus under Billedet af en Klippe og en Port, og paa Hermas's Spørgsmaal, hvorfor Klippen er gammel af Udseende og Porten ny, svares ham, at Guds Søn er ældre end al Skabning og var virksom ved dens Grundlæggelse, derfor er Klippen gammel; men Porten er ny, fordi han nu i de sidste Tider (in novissimis diebus) er aabenbaret, for at Alle, som skulle frelses, ved ham kunne indtræde i Guds Rige, og derefter bevidnes gjentagne Gange, at kun ved ham — gjennem denne ene Port — er der Adgang til Gud og hans Rige. Dette Rige, Guds Kirke, ser Hermas paa et andet Sted i Billedet af et Taarn („turris ædificata super aqvas"), og den forklares at være afbildet paa denne Maade, fordi „vita vestra per aqvam salva facta est & fiet; fundata est enim verbo omnipotentis & honorifici nominis; continetur autem ab invisibili virtute Dei". I et andet Syn, som var givet ham, havde han seet Stene til Taarnet opstige af Dybet og passe til Bygningen, og paa hans Spørgsmaal, hvorfor dette skede, svarer hans Ledsager: „Necesse est, ut per aqvam habeant ascendere, ut reqviescant. Non poterant enim in

Digitized by Google

regnum dei aliter intrare, qvam ut deponerent mortalitatem prioris vitæ. — — Anteqvam homo accipiat nomen filii Dei, morti destinatus est; at ubi accipit illud sigillum, liberatur a morte & traditur vitæ. Illud autem sigillum aqva est, in qvam descendunt homines morti obligati; — ascendunt vero vitæ assignati". Hermas finder endog Daaben saa fornøden, at han i det nærmest Følgende lærer, at Apostlerne efter deres Død have forkyndt Evangeliet for de før dem Døde — udentvivl det gamle Testamentes Fromme — og givet dem hint Tegn som nødvendigt til deres Indtrædelse i Guds Rige. Det Forhold, hvori Forfatteren stiller Daaben til Christi Forløsningsverk, viser sig ogsaa deri, at han adskiller „remissio peccatorum" fra „poenitentia" og lærer, at hin alene erholdes ved Daaben, men at denne og vel blot som een („una poenitentia") er sat af Guds Forbarmelse formedelst Menneskenes Svaghed og Djævelens Ondskab, der lægger Snarer for Guds Tjenere.

I de øvrige Skrifter, som ere os efterladte af apostoliske Fædre, nemlig Clemens Romanus, Ignatius og Polycarp findes Daaben dels ikke omtalt, dels blot i Forbigaaende; thi de Gjenstande, som behandledes, ledede ikke Tanken hen paa den. Nævnes den dog, saa ser man ogsaa, hvorledes den vurderes; saaledes naar Ignatius i sit Brev til Polycarp opmuntrer de Christne til at bevise sig som Christi trofaste Stridsmænd, og derpaa formaner dem til at holde fast ved Daaben som deres Vaaben (το βαπτισμα υμων μενετω ως οπλα). Ogsaa i Clemens's andet Brev omtales Daaben, idet der advares mod at mene, at man kan indtræde i Guds Rige, naar man ikke bevarer sin Daab ren og ukrænket, ligesom den senere under den almindelige Benævnelse σφραγις sættes som nødvendig til Erholdelsen af et evigt Liv. Imidlertid ere ikke ugrundede Indvendinger gjorte mod dette Brevs Autenticitet, da man holder det for et Brudstykke af en senere forfattet Homili, som falskeligen er tillagt Clemens.

Digitized by Google

Vi vende os nu til den vel af græske Forældre, men dog i det hellige Land fødte Justinus Martyr, hvis Skrifter ere forfattede omkring Midten af det andet Aarhundrede. Han omtaler oftere baade Daaben og dens Ritus, sætter den i Forbindelse med Menneskets Syndighed og fremstiller den som et Middel til at hæve ud af Syndens Stand. I sin større Apologi beskriver han Menneskene som uvidende om deres første Oprindelse at avles i en Slags Naturnødvendighed (κατ᾽ ἀναγκην) og at voxe op i slette Sæder og ond Omgjængelse; for at de ikke skulle blive i denne Nødvendighedens og Uvidenhedens Tilstand, men indtræde i Frihedens og Erkjendelsens og erholde i Daaben (ἐν ὑδατι) Tilgivelse for deres forhen begangne Synder, saa paakaldes over dem, som ville gjenfødes og have gjort Bod, Guds Navn, og derpaa føres de til Badet; han lærer, at de døbes i Faderens, Sønnens og den Helligaands Navn, ligeledes at Badet (λουτρον) kaldes φωτισμος, da derved en aandelig Oplysning bliver de Underviste tildel (ὡς φωτιζομενων την διανοιαν των ταυτα μανθανοντων). I Dialogen med Tryphon siger han, idet han omhandler de jødiske Skikke, navnligen Omskjærelsen og Renselserne, at vi have troet ved Bodens og Guds Erkjendelses Bad, at Daaben alene formaar at rense de Bodfærdige og er Livets Vand (το ὑδωρ της ζωης); om hine Skikke derimod ytrer han, at de ere som vandløse og unyttige Brønde, og antyder, at den Christnes Vaskning bestaar deri, at han er „døbt med Aanden". Ligesom saaledes Justin angiver, hvem det er, som han tror virksom i Daaben, saa har han ogsaa ved de andre Benævnelser, han bruger om den, tilfulde betegnet, hvad han anser for dens Virkning; han kalder den derfor i sin førnævnte Apologi το ὑπερ ἀφεσεως ἁμαρτιων και εἰς ἀναγεννησιν λουτρον, og erklærer, at den udfordres som nødvendig Betingelse, førend der tilstedes Nydelsen af Brødet og Vinen i Herrens Naadesmaaltid.

Digitized by Google

Idet vi nu vende os til det andet Tidsrum, træffe vi der først paa Irenæus, som var Polycarps Discipel og led Martyrdøden som Biskop i Lyon 202. I hans Hovedverk „adversus hæreses“ forekomme ofte Vidnesbyrd om Daaben og dens Værd. Han sætter den i nøjeste Forbindelse med Menneskets Syndetilstand som det af Gud anordnede Middel til at føre ud af denne, aabne Indgang i Christi Rige og give Del i dets Kræfter og Gaver. Mennesket affaldt fra Gud, og Synden kom ind i Verden, men i sin Forbarmelse sendte Gud sin Søn i Kjøds Lignelse for at frelse de Ulydige ved sin Lydighed og de Dødsdømte ved sin Død. Denne Gjenløsning er udført og Menneskene friede — „suo sangvine redimente nos Domino & dante animam suam pro nostra anima & carnem suam pro nostris carnibus — et firme & vere in adventu suo donante nobis incorruptelam“ (adv. hær. V. I. § 1); af denne Christi Gjerning er nu Følgen, at, „qvod perdideramus in Adamo — hoc in Christo Jesu reciperemus“. Som Middel til at indkomme i denne objektivt satte Frelsesordning fremstiller Irenæus Daaben; ved den bliver det ny Liv os tildelt ved Guds Helligaand, og man kan tillige se, hvorledes han betragter Forholdet, deraf, at han bruger Ordet „Gjenfødelse“ istedetfor Daab, f. Ex. i det bekjendte Sted II. 22 § 4, som man ialmindelighed anfører som et Bevis paa, at Barnedaab dengang var i Brug. I III. 17 forekommer et Sted, som end tydeligere lægger hans Mening for Dagen om Daabens Nødvendighed og Værd saavelsom om Guds Aands Forhold til den. Han siger først, at Aanden har i Christi Daab personlig nedladt sig paa Guds Søn, som blev Menneskens Søn, og har derved vant sig til at bo i den menneskelige Slægt for at forny den fra den gamle Tilstand til Christi Nyhed. Han forklarer sin Mening, idet han benytter sig af et Billede. „Ligesaalidt“, siger han, „som man uden Vand kan faa Dejg eller Brød, saalidt kunne vi Alle blive forenede i Christo uden

Digitized by Google

det Vand, som er fra Himmelen, og ligesom den tørre Jord ingen Frugt bærer, naar den ikke modtager nogen Væde, saa ville ogsaa vi, som oprindeligt ere tørt Træ, aldrig kunne frembringe Livets Frugt uden den frit fra Himmelen kommende Regn; men ved Badet have vore Legemer og ved Aanden vore Sjæle modtaget hin Forening til Uforkrænkelighed". Derfor ere ogsaa „begge (Vand og Aand) nødvendige, fordi de begge befordre Livet i Gud". I Daaben er altsaa Guds Aand virksom; „til ham har Herren betroet sine forløste Mennesker, for at vi ved Aanden skulle besidde Faderens og Sønnens Billede og Paaskrift, gjøre den os betroede Penning frugtbringende og give Herren den fordoblet tilbage".

Gaa vi tilbage til Orienten, saa finde vi der Clemens Alexandrinus, som levede omtrent samtidigt med Irenæus. Allerede de Benævnelser, som Clemens giver Daaben, give tilkjende hans Mening om den og dens Naadegaver. I Pædag. Lib. I. c. 6 siger han saaledes, at denne gudstjenstlige Handling (ἐργον τουτο) kaldes χαρισμα, φωτισμος, τελειον, λουτρον, og derefter forklarer han, hvorfor den bærer disse Navne, „fordi vi ved den blive rensede fra Synden, faa de forskjellige Syndestraffe eftergivne, erholde Syn for hint hellige og lyksaliggjørende Lys — Gud, og efter den ikke mere have nogen Mangel". Guds Naade meddeler kun noget Fuldkomment, og derfor mener han, ligger ogsaa deri Alt, hvad vi behøve, om vi end ikke derved, at vi ere døbte, allerede ere komne til Maalet. Vi aflægge i Daaben Synden, som formørker vore Øjne, og erholde det fri og klare Aandens Blik til at skue Gud, idet den Helligaand fra Himmlen nedstrømmer til os. Han kalder Daaben βαπτισμα λογικον og betegner den som et heldbringende Lægemiddel til vore Synders Forladelse. Vi have forhen gjort opmærksom paa, at Hermas's Pastor gjør en Adskillelse mellem Syndstilgivelse ved Daaben og ved Boden; Clemens ytrer noget Lignende i sine Stromata

Digitized by Google

og viser ogsaa derved det høje Værd, han tillægger Daaben: I den modtages Tilgivelse for alle før den begangne Synder; for dem, som begaaes derefter, tiltrænges en Renselse gjennem Bod (τα μεν γαρ προενεργηθεντα ἀφειθη, τα δε ἐπιγενομενα ἐκκαθαιρεται). Fastholdelsen ved Daabens Naade og Gave bliver derved desto kraftigere indskjærpet.

Hos Clemens's berømte Discipel, Origenes, finde vi Daaben og Guds Naade i den forherliget. For at forklare sin Mening om den benytter han sig af en Sammenligning med Jesu Undere og deres Virkning. Ligesom Christi Undergjerninger fremstillede den usynlige Kraft hos Logos og tillige havde den Nytte forbunden med sig, at de førte Menneskene til Troen, saaledes er ogsaa Daabsbadet et Symbol paa Sjælens indre Renselse ved Logos's guddommelige Kraft; Daaben er derfor Grund og Kilde (ἀρχη και πηγη) for de guddommelige Naadegaver, som i den meddeles dem, som ere modtagelige derfor; han henviser til Act. 8, 15 som et Vidnesbyrd for, at disse ved Daabens Erholdelse ret egentligen vorde tilberedte for Annammelsen af den Helligaand. Origenes betragter Daaben som et Middel for Guds Aands Virken og sér i denne Aandens Tilstedeværelse det Ejendommelige hos den christelige Daab, hvorved den adskilles fra den johanneiske, der var et blot Symbol, medens den christelige har den ny Fødsel som sit Indhold; dog tilstaaes det at bero paa Menneskets Modtagelighed, om den skal opnaa sin fornyende Hensigt. Den kaldes, siger han, Gjenfødelsens Bad og er forforbunden med Aandens Fornyelse, hvilken Aand ogsaa nu, efterdi den er af Gud, svæver over Vandet, men bliver ikke Alle tildel tilligemed Vandet (— παλιγγενεσιας ὀνομαζομενον λουτρον, μετα ἀνακαινωσεως γενομενον πνευματος, του και νυν ἐπιφερομενου, ἐπειδη παρα θεου ἐστιν, ἐπανω του ὑδατος, ἀλλα οὐ πασι μετα το ὑδωρ ἐγγινομενου. Tom. VI. in Joh.).

Digitized by Google

Til disse Vidnesbyrd ville vi ogsaa føje dem, som i den nordafrikanske Kirke lyde til os fra Tertullian og Cyprian. Af de mangfoldige Steder, hvor der hos disse tales om Daaben, og hvori dens Væsen og Betydning fremstilles og dens Kraft beskrives, skulle vi blot anføre nogle af de vigtigste. Tertullian handler om Daaben i et eget Skrift, „de baptismo“, der ogsaa har et polemisk Øjemed. Allerede i de første Ord kalder han Daaben „felix sacramentum, qvo abluti — in vitam æternam liberamur“. Han kalder de Christne „pisciculi“, siger, at vi fødes i Vandet og kunne alene ved at blive deri frelses. Siden anfører han Gen. 1, 2., at Guds Aand svævede over Vandene, og fremhæver Vandets Vigtighed og store Kraft ved Verdens Indretning, hvorved det blev et ret passende Middel ogsaa for Guds aandelige Virken, idet han hermed ogsaa har isigte Besvarelsen af den Indvending, han forhen har berørt at kunne tages af Midlets Simpelhed og selve Handlingens Fordringsløshed og tarvelige Udseende (— homo in aqva demissus & inter pauca verba tinctus non multo vel nihilo mundior resurgit, eo incredibilis existimetur consecutio æternitatis“). Han kalder derfor Vandet „antiqva substantia, spiritus divini sedes, gratior cæteris tunc elementis“. Han finder just i det store Fortrin, Vandet indtog under Verdens Skabelse, en naturlig Grund for, at Gud benyttede det i sit Sakramente — „qvæ (aqva) vitam terrenam gubernat, et in coelesti procurat“. Paa Grund af dette oprindelige Fortrin („pristina originis prærogativa“) ere ogsaa alle Vande blevne skikkede til at bruges under Guds Paakaldelse; thi Aanden kommer fra Himmelen og hviler over Vandet, helligende det af sig, og dette, saaledes helliget, inddrikker Kraft til at helliggjøre („ita sanctificatæ (aqvæ) vim sanctificandi combibunt“). Den Daab, hvormed Jesu Disciple døbte under Frelserens jordiske Liv, var den johanneiske; de kunde ikke dengang give den christelige, da Herren ikke var herliggjort og Daabens Kraft ikke

Digitized by Google

bragt istand ved hans Lidelse og Opstandelse; thi hverken kunde vor Død ophæves uden hin og ej heller Livet gjengives uden denne („qvia nec mors nostra dissolvi posset nisi domini passione, nec vita restitui sine resurrectione ipsius"). Ved Daaben tilintetgjøres Døden gjennem Syndens Aftoen; thi „exempto reatu eximitur et poena", og Mennesket gjenoprejses til sin forrige Lighed med Gud; han modtager hin Guds Aand, som han dengang havde erholdt ved Indblæsning, men derefter tabt ved sin Synd. „Ikke maa man dog", ytrer han, „forstaa dette saaledes, at vi i Vandet erholde den Helligaand, men rensede i Vandet forberedes vi for ham"; det er nemlig Tertullians Mening, at Troen er fornøden, og just i Daaben i den treenige Guds Navn finder han et Middel til dens Befæstelse, da den til sin Styrkelse har i Faderen, Sønnen og den Helligaand, ved hvis Navn Daaben sker, Vidner, der ligesom staa inde for Gaven. Om end Abraham kan anføres som Bevis for, at Tro kan være uden Daab, saa er dog den Tro nøgen („nuda"); Daaben er Troens Beklædning („vestimentum fidei"). I Guds Ord er dens Nødvendighed betegnet, idet Befalingen „at døbe" er given og Formen foreskreven. Herfor anføres Matth. 28, 19, og idet han hertil føjer Joh. 3, 5, viser han, at Herren har knyttet Daab og Tro til hinanden („obstrinxit fidem ad baptismi necessitatem"); den er tillige kun en og maa ikke gjentages. Forøvrigt, da Tertullian antager, at Sjæl og Legeme forplantes paa samme Maade, „per traducem", er ogsaa Synden forplantet saaledes fra Adam paa hans Efterkommere; begge, Sjæl som Legeme, ere besmittede, men renses i Daaben. En Viljens Frihed antager han ogsaa efter Faldet; Sjælens Lys er formørket, ikke udslukt; i de Sletteste er der noget Godt, i de Bedste noget Ondt. Ingen Sjæl er uden Brøde, fordi ingen er uden Spire af Godt; derfor, naar Sjælen, omdannet ved den anden Fødsel af Vand og Kraften fraoven og befriet for den forrige Fordærvelses Dække

Digitized by Google

([„anima] reformata per secundam nativitatem ex aqva & superna virtute, detracto corruptionis pristinæ aulæo“) kommer til Troen, da skuer den sit fulde Lys. Den optages af en hellig Aand, ligesom i den første Fødsel af en uren Aand („de anima“. c. 41).

Ogsaa Cyprian bruger oftere Udtrykket „secunda nativitas“ om Daaben, og anser den for alt christeligt Livs Begyndelse. Dette staar ham fast, medens han derimod paa en vis Maade kan siges at løse Aanden og sammes Virken fra Daaben, idet han gjør Kirken til Aandens Bolig og Kirkens Organer — Bisperne — til dens Bærere; deraf hans Benegtelse af Kjætterdaabens Gyldighed. Kun Daaben i Kirken meddeler Aanden, som derfor ikke er knyttet til hins egentlige Virken; thi denne betegner nærmest Fødselen ifølge Tit. 3, 5. Ikke fødes Nogen, naar han modtager den Helligaand, men i Daaben, og efter Fødselen erholdes Aanden; saaledes skede det med Adam; han blev først skabt og derpaa indblæst Livets Aande, men Aanden kan ikke modtages uden forangaaen Daab, da meddeles den ved Hænders Paalæggelse af Kirkens Foresatte. Han beraaber sig navnligen paa, hvad der fortælles i Acta, om at Philip først døbte Samaritanerne, og derpaa sendtes tvende af Apostlerne, som under Bøn og Hænders Paalæggelse meddelte Aanden til de Døbte. Ogsaa flere andre Vildfarelser forledede Cyprians Mening om Kirken ham til, f. Ex. at lade Daabens Kraft forendel bero ogsaa paa den Døbende, ja endog paa den, som døbtes, fordi alle de Goder, Christus giver, alene meddeles gjennem og findes i Kirken, d. e. i den udvortes, i en bestemt ydre Form bestaaende Kirke. Dette er nu en Særegenhed hos ham; men hvad ellers angaar Daabens Vigtighed og Betydning, stemmer han fuldkommen med Kirkens øvrige Fædre. Han kalder den „unda genitalis, aqva vitalis, lavacrum vitale“; han siger, at Djævelens Ondskab „usqve ad aqvam salutarem valere, in baptismo vero omne neqvitiæ

Digitized by Google

virus amittere". Børn bør døbes uden Opsættelse, da Ingen maa afholdes fra Daabsnaaden, og, da Barnet har Del i Adams Synd, trænger det til Syndsforladelse og derfor ogsaa til Daab. De Breve, som de novatianske Stridigheder nærmest foranledigede, og hvori hans Meninger om Kjætterdaabens Gyldighed især foredrages, ere tillige med Hensyn til hans Mening om Daaben højst vigtige og belærende, og vise, hvilket stort Værd han tillægger den. Saaledes i Brevet til Jubianus c. 12 siger han angaaende Farligheden i at indrømme Kjætterdaabens Gyldighed: „neqve enim parva res hæreticis & modica conceditur, qvando a nobis baptisma eorum in acceptum refertur, cum inde incipiat omnis fidei origo & ad spem vitæ æternæ salutaris ingressio et purificandis ac vivificandis Dei servis divina dignatio. Nam si baptizari qvis apud hæreticos potuit, utiqve et remissam peccatorum conseqvi potuit. Si remissam peccatorum consecutus est, et sanctificatus est. Si sanctificatus est, et templum Dei factus est". I sit Skrift „ad Donatum de gratia dei" taler han om sin egen Daab og hvad han i den har modtaget. Hans Tale er saadan, at jeg ikke kan Andet, end anføre den noget fuldstændigere; klar og fuldtonende samstemmer den med hine øvrige Røster, som lyde over til os fra den christelige Oldtid, fra en Tid, da man ikke vidnede i Ord alene, men i Blod om Herligheden af det ny Liv, som Gud havde givet i Daab; den vil derfor ogsaa danne en passende Slutning paa den i de foregaaende Blade givne Fremstilling af Vidnesbyrdene om Daaben i den gamle Kirke. Han skildrer først sin forrige Stilling og Tænkemaade; han laa i Mørke og Blindhed, var et Bytte for Verdenshavets vilde Bølger, langtfra Sandhed og Lys; og, siger han, „jeg mente det ifølge min Livsskik dengang vanskeligt og haardt, hvad Guds Naade lovede mig, at man atter kunde gjenfødes, og, besjælet til nyt Liv i Daabens Bad, aflægge, hvad man var, skifte Sjæl og Sind, omendskjønt Legemet vedblev i sin gamle

Digitized by Google

Skikkelse. Jeg mente, at en saadan Forandring var umulig, at man ikke saa pludseligt og fuldstændigt kunde affore sig sin medfødte forhærdede Natur eller sine ved Alder og Brug indgroede Vaner; de havde dybe Rødder. Naar lærer den til Gjæstebud og ødsle Anretninger Vante Sparsomhed? Naar anlægger den en simpel borgerlig Dragt, som har glimret i Guld og Purpur? Den, hvem Højhed og Magt glæder, kan ikke finde sig i Savnet. Omgivet af Klienters Skare, hædret ved en tjenstfærdig Hobs hyppige Ledsagelse, anser han det for en Straf at være alene. ——— Saaledes tænkte jeg ofte; thi jeg holdtes indviklet i et foregaaende Livs talrige Vildfarelser og troede det umuligt at rive mig løs derfra; jeg var Lastens Træl og overgav mig til den som Noget, der nu engang hørte hjemme hos mig, idet jeg mistvivlede om nogen Forbedring. Men efterat i Kraft af det gjenfødende Vand („auxilio genitalis undae") det forrige Livs Besmittelse var aftoet, og det klare rene Lys fraoven udgjød sig i mit forsonede Bryst, efterat jeg ved Gjenfødelsen („nativitas secunda") var omskabt til et nyt Menneske ved den fra Himmelen udgydte Aand, — da forsvandt paa en forunderlig Maade strax al Tvivl; det Tillukkede aabnede sig, i Mørket kom Lys; hvad der før syntes vanskeligt, blev let, hvad der ansaaes for umuligt, kunde udføres, og det blev erkjendt, at det havde været af Jorden, som førhen, født af Kjødet, levede i Syndens Tjeneste, og at det begyndte at blive Guds, som nu den Helligaand besjælede".

Naar de gamle Kirkefædre forherlige Daaben og dens Kraft, betragte de den som noget for sig Bestaaende, noget rent Objektivt, der beror paa Gud og existerer, fordi han har saaledes sagt og indrettet det. Dette var Kirkens Anskuelse, og det var derfor, at man kunde forledes til den Misforstaaelse, at betragte den som magisk virkende; herpaa have de gamle Fædre været opmærksomme, og vi se dem oftere advare mod en saadan Tro og lægge de Christne paa Hjerte, at

Digitized by Google

Daabens Goder maa annammes og benyttes, da den ellers vilde være ikke blot uden Nytte, men ogsaa paaførende et desto større Ansvar og en tungere Dom. Imidlertid gjælder det dog som en almindelig Bemærkning, at saalænge som Menneskets Syndighed og dets deraf fremgaaende Forhold til Gud ikke var opfattet i sin hele Dybde, saalænge man ikke var kommen til en klar Anskuelse af Friheden og dens Forhold til Guds forløsende Virksomhed, kunde ej heller Daaben sees i sin rette Betydning og i sit Totalforhold til Gud som Naadens Giver og til Mennesket som Modtageren; endvidere, saalænge den Helligaands Væren og Virken i hans Forhold til den hele Frelsesøkonomi ikke klart var opfattet, vilde ogsaa fra denne Side en Skygge lægge sig over Daabsbegrebet. Først da vilde denne svinde, naar den i Christi Lære nedlagte Sandhed havde ved Guds Aands Virksomhed gjennemarbejdet sig til at blive fuldt opfattet i alle sine Dele. Guds Ord indeholder Lys og Lærdom om alt hans Raad og saaledes tillige den fornødne Oplysning om hans og Menneskets Forhold, om dettes Væsen og Væren i dets dybeste aandelige Retninger; men der skulde Tid til, inden de Troende ved den Helligaands Bistand efterhaanden fik Syn for Lærdommen og udbyttede dens hele fyldige Indhold; ja, man kan endogsaa sige, at den fulde Rigdom endnu staar der som Opgave for videre Undersøgelse, og at der endnu er Meget deraf at øse. Hver Tid bidrager Sit dertil. Vi bemærke, hvorledes denne Udvikling mod en altid fuldere Opfattelse og Begriben af den guddommelige Sandhed tog sin Begyndelse fra Kirkens første Dage. Oftest foregik den gjennem Strid mod Vildfarelser og hæretiske Meninger; da bleve de Christne nødte til i Bøn og Tro at kjæmpe for Sandhedens Bevarelse for sig, idet de søgte at gaa dybere ind i Guds Ord for at bemægtige sig den, gribe og begribe den. Ogsaa hine Fædre, som vi i det Foregaaende have lyttet til, have troligen arbejdet herpaa, og om de end

i Adskilligt kunne have fejlet, da ligger dette i det svage jordiske Øje, for hvilket den guddommelige Visdom først lidt efter lidt afslører sin Herligheds Fylde. Dog se vi ogsaa her, at Sandheden i sine store Hovedomrids blev erkjendt af dem, var dem kjær og bevaredes trofast; det aabenbarer sig her som altid, at i det, som udfordres til Salighed, er Ordet klart nok for Enhver, som retteligen dermed omgaaes. For os, som bo i den evangelisk-lutherske Kirkes Skjød, forekomme disse Bekjendelser fra de ældste Kirkens Tider at have noget Hjemligt og derfor desto mere Tiltrækkende ved sig. Vi bekjende jo, at til os taler i sin Renhed det samme Guds Ord, som lød i de Tider gjennem Menighederne midt imellem al den Vildfarelses Raab, hvori græsk og jødisk Visdom og Livsanskuelse gjorde sig gjældende og søgte at overdøve og undertrykke hin Røst, der lød som de sagte og stille Luftninger, men hvori Gud var. Vi formene, at i vor Kirke fortsætter sig den gamle, der ikke er afbrudt, aldrig har ophørt, fordi den er en Guds Skabning, grundet paa en Guds Gjerning; den var vel bleven fordærvet og besmittet ved Menneskepaafund og Digt, der udgaves for Guds Sandhed; men dens Livskraft var fraoven og brød Dækket, Lyset skinnede atter frem og drev Løgnen og Falskheden tilbage. Derfor sige vi, at vor Kirke begyndte paa den Dag, da Guds Aand kom i Lyn og Storm over de forsamlede Disciple, og vi tilegne os hine gamle Vidner og glæde os ved deres Røst; thi det er gamle bekjendte Stemmer, som vi fornemme, om de end lyde med al den Forskjel, som Aarhundreders Afstand, et andet Kulturliv, andre Skikke, andre Anskuelses- og Udtryksmaader frembringe; vi hilse dem dog som vore; det er det samme Ord, der er deres Lys, det er den samme Gjerning, der er deres Kraft, det er den samme Aand, der bor i dem og driver dem til at forherlige den samme Herre og Gud i Tale som i Liv.

Digitized by Google

Om Kirketugten.

Af

C. P. ESSENDROP,

Sognepræst til Melhus.

II.

§ 8.

Vurderen af Kirketugtens Velsignelse.

Er Kirketugts Øvelse en ligefrem Følge af og en Trang for Christenvæsenet, maa den ogsaa være til Velsignelse for dette, som det Modsatte maa være til Skade for det christne Liv. Det er da ogsaa for den Troende umiddelbart vist, at den Herre, som har befalet Sines Samfund at øve Kirketugt i Sandhed og Kjærlighed, ogsaa derved har tænkt paa dem og paa Frelsens Sag i Kjærlighed og til det Gode, var det saa end ikke i og for sig vist og klart, at Opfyldelse af Herrens Bud er Velsignelse og til Velsignelse, Overtrædelse og Forsømmelse af det til Dom og Fordærvelse. Hvad der saaledes forlods maa være enhver Christen vist og sikkert, skal gaa endnu klarere frem ved en nærmere Betragtning af Sagen. — Vende vi først Tanken til dem, paa hvem Kirketugten øves, maatte vi negte Sandhedens Betydning og Magt, dersom vi skulde kunne miskjende, at det er godt, at Sandheden angaaende os selv og vor aandelige Tilstand kundgjøres os og gjøres mægtig over os; men Kirketugten kundgjør just Sandheden for den, paa hvem den øves, hvad enten den formaner, advarer eller

Digitized by Google

straffer. Det er sandt, at den ydmyger; men enhver alvorlig Christen vil bekjende, at det var ham godt, at han blev ydmyget. Som Kirketugten vidner for den Tugtede om hans Svaghed, hans Snublen eller hans Fald, saa hjælper den ham til skarpt at fæste Blikket paa sit Christenmaal og sin Christenarv, og disse Ting have dog en tillokkende Magt ved sig; er Blikket ret fæstet paa dem, maa vel Hjertet følge med og Haanden rækkes ud derefter. Den sande Kirketugt gaar ydermere ikke blot i Sandhedens Tjeneste; men, baaren af Kjærlighedens Aand, øver den Kjærlighedens Tjeneste, og Kjærlighed har en synderlig Magt til at bøje Aander og smelte Hjerter. Det var Esras's Kjærlighedssorg over Folkets Ulydighed mod Herren, der samlede Folket i Klynge om Herrens Alter og omsider lagde Bekjendelsen og Løftet i Sechanjas Hjerte og paa hans Tunge (Esr. 10, 1—12). Der ere Flere end Een opvakte til alvorligere Bekymring og nidkjærere Arbejde paa sin egen Saliggjørelse ved Erfaringen af, at Andre i Kjærlighed vare bekymrede for ham. Derfor skulle heller ikke de beholde Ret, som sige, at Tugt kun avler Frygt og Trældomsaand, om saa ellers ikke ogsaa Frygten havde sin Betydning for Aanden. Men, selv om Tugten ikke virker til Opbyggelse paa den Tugtede, har det dog baade for ham, for Menigheden og for den udenfor staaende Verden sin Betydning, at en Saadan holdes i Ave. Jo mere det Onde i et Menneske frit faar røre sig, uhindret af nogen Modstand, desto hurtigere og desto fuldere udvikler det sig; jo mere det derimod trykkes tilbage, desto sildigere kommer det i Regelen til Modenhed, og desto længere varer Muligheden af, at dette Onde endnu kan overvindes af Naadens Magt. — Det vil fremdeles gjælde Kirketugten, hvad der gjælder enhver christelig Gjerning, at dens Velsignelse vender tilbage til den, som øver den i Jesu Navn (smlgn. Matth. 10, 13). Det Troes- og Kjærlighedsliv, den Nidkjærhed for Herren og for Brødrene, den Aandens Sands

Digitized by Google

for Sandhed og for Hellighed, af hvilken den christelige Øvelse af Kirketugten fremgaar, vil næres og udvikles ved denne, og Samfundsbaandet mægtigen styrkes til megen og mangfoldig Velsignelse. Man har hørt sige, at saadan Tugten vil opblæse den, som øver den, og da selvfølgelig nedbryde Christenlivet. En saadan Indvending skulde ikke turde lade sig høre ligeoverfor Herrens bestemte Befaling til sin Menighed om at øve Tugten, som overfor den christelige Kjendsgjerning, at en Gjerning kan øves, om end i Skrøbelighed, saa dog i Sandhed og Oprigtighed i Jesu Navn. En Fader opblæses visselig ikke heller ved at tugte sin Søn; Kjærligheden vilde allerede gjøre ham det umuligt. Hans Hjerte maa tvertimod ydmyges, naar det er Been af hans Been og Kjød af hans Kjød, som maa tugtes for Syndens Skyld. Saaledes er det jo altid En af sine Egne, En, der dog er udgangen fra den, at Menigheden tugter. Den vil aldrig kunne glemme det — Herrens Menighed har Hjertets aldrig svigtende Hukommelse — at det er det Onde i den, som er kommet til Magt i dens enkelte Lem; at det er sig selv, den tugter, naar den tugter sit Lem. I sin Tugten efter Herrens Drift maa Menigheden høre Herrens Røst: „Drag af dine Sko; thi det Sted, hvorpaa du staar, er helligt", maa se sig Speilet foreholdt, der paa een Gang viser det Billedet af Herrens Hellighed, og af, hvor langt den selv i alle sine Lemmer er fra det høie Helligheds Maal [1]). — Endelig den fremmede Verden, som aandelig staar udenfor Menigheden (om den end i visse Maader skulde være kommen indenfor dens Dør), eller som staar rent udenfor, — for den maa der dog ganske anderledes i Aand og Kraft vidnes om det christne Væsen, hvor Kirketugten overholdes, end hvor det for dens Øie maa se ud til, at i Christi Menighed forliges Christus med Belial, Lys med Mørke. Man maa her ikke glemme, at til

[1]) Salgm. Busser i Theol. Tidsskr. f. d. n. K. IV. S. 221.

den for Christum endnu fremmede Verden høre ikke blot de, der i Hjertets frække og trodsige Forhærdelse have bortkastet fast enhver Sands for Hellighed, men ogsaa mangen en alvorligere Mand med en dybere Sands, og hvad der mindst vil savnes hos disse Sidste, er en Agtelse for en Vandring i og Nidkjærhed for Renhed.

Hvor højt et Værd vi end tykkes os at maatte tillægge en christelig Øvelse af christelig Kirketugt, hvor klart det end synes os, at Velsignelse maa vandre i dens Spor, mangfoldig Skade være en nødvendig Følge af dens Forsømmelse, saa viser imidlertid dog Erfaringen, at bestemte Indvendinger have været rejste imod den. Man har endog villet af den hellige Skrift vinde Vidnesbyrd mod den. Det heder: til Kirketugt hører en Dømmen; men Herren selv siger i Matth. 7, 1: „Dømmer ikke, at I ikke skulle dømmes“! Til Kirketugt hører en Udskillen; men Herren selv siger: „Lader Klinten voxe tilsammen med Hveden“ (Matth. 13, 29). Havde Herren imidlertid med hine Ord i Matth. 7, 1 forbudt Sine enhver Dømmen, da havde han hverken strax efter i v. 6 tilføjet: „Giver ikke Hundene det Hellige“, ej heller dels selv dels ved sine Apostle talt de mange tidligere anførte Ord om Tugts Øvelse i Kjærlighed og Sandhed, og derfor er det ogsaa vist, at heller ikke Herrens Lignelse om Klinten mellem Hveden tør udlægges paa deres Vis, som deraf ville hente en Berettigelse for Enhver til at unddrage sig enhver Dom af Brødre, trods at Kjød og Blod tiltales af en saadan Udlæggelse. Der er en Dømmen og Udskillen, som ganske vist er mod Herrens Aand; men der er en anden Dømmen, som er af Herrens Aand. Egenretfærdighed og Hovmod staar paa den ene Side, Sandhed og Ydmyghed paa den anden. Hist dømmes med selvvalgt Visdom, hvad der er skjult for Mennesker og forbeholdt Herrens egen Dom; her dømmes efter Herrens Ord, hvad der ligger aabenbart for den, der ikke vover at negte Sandheden. Hin

Digitized by Google

dømmer for at fordømme, denne for at komme tilhjælp. Hin Dømmen opgiver den Dømte; denne haaber for den, som dømmes. Derfor kan heller ikke den Indvending mod Kirketugtens Værd bestaa, som saa almindelig høres: „Kirketugt lader sig ikke gjennemføre uden en Skuen ind i Hjerterne, som ikke er Mennesker given, og, skulde den indskrænkes iden det Omraade, vi paa en Maade kunne beherske, kommer man vel mangen Gang til at bortsie Myggen og nedsluge Kamelen". Det Første i denne Indvending gjælder Kirketugtens Uigjennemførlighed, og det er jo ganske vist, at Ingen kan lægge en Alen til sin Væxt, ej heller Christenmenigheden give sig Hjertekjenderens skarpe Blik; ja, selv det Lavere, at kunne prøve Aanderne, forudsætter en overordentlig Naadegave (1 Cor. 12, 10). Men man maa ikke herover glemme, at til Christenlivet hører baade efter Sagens egen Natur og efter Herrens udtrykkelige Ord Bekjendelse baade i Ord og i Gjerning, og denne Bekjendelse kan høres og sees, prøves og dømmes. Det er denne Bekjendelsens Oprigtighed og Inderlighed, der er skjult for os, og som ialfald kun kan blive Gjenstand for vor Anelse; den kunne og skulle vi ikke bedømme. Men, medens vi dog kunne christelig virke til at befordre og nære saadan Oprigtighed og modarbejde det modsatte Væsen, kunne vi dog ikke, fordi ikke al Gjerning i dette Stykke er os given, forsømme den Gjerning, som er os anvist og paalagt. I modsat Fald vilde endog al Tale om Opdragelse blive en utilbørlig, ialfald forfængelig Ting. Den hele Tale om at bortsie Myggen og nedsluge Kamelen duer ikke i denne Sammenhæng. Man tænker vel ved at bortsie Myggen paa at tugte de mindre Afvigelser, som kunne findes ogsaa hos den oprigtige Christen, og ved at nedsluge Kamelen paa ikke at tugte og ikke at udskille Hykleren, der dog, naar han er en Hykler, er langt længere fra Herren end hin. Men en alvorlig Christen vil dog aldrig kalde en Afvigelse fra Herren, lad den saa end

Digitized by Google

sammenligningsvis være nok saa liden, en Myg. En alvorlig Christen kan aldrig Andet end ønske sig tilbageledet fra enhver Afvigelse fra Herren. Hvad paa den anden Side det angaar, at Hyklere maa fordrages i Menigheden, svare vi, at det kommer an paa, hvad der forstaaes ved en Hykler. Almindeligvis synes man at kalde med dette Navn dem, som vel med Munden bekjende Christum, men fornegte ham i Hjerte og Gjerning; men, saaledes forstaaet, skjønne vi ikke, med hvad Ret der kan siges, at slig Kamel skal nedsluges. Fornegtelsen i Gjerning stiller ham dog ligefrem under den straffende Kirketugt. Forstaar man derimod ved en Hykler den, som baade med Munden og i Gjerning bekjender Christum, men fornegter ham i Hjertet, vil det være klart, at en Saadan er unddragen Menneskers Dom, og nu være det langtfra os at negte, at denne er grueligt ilde faren, og vi mene, at det ikke er et lidet Stykke af hans Dom, at han er unddragen Brødrenes Dom og Hjælp; ej heller ere vi blinde for, at han er en slem Surdejg i Samfundet; men paa den anden Side tør man dog ikke heller ved en Sammenligning mellem, hvad Skade denne og Andre kunne volde Samfundet, undervurdere det, at han i Ord og Gjerning bekjender Herren, og ialfald vil et christent Samfund vide at bøje sig under og finde sig i, at Herren har forbeholdt Saadanne for sin egen Dom, og den troende Menighed vil i sin Viden herover føle sig dobbelt dreven til at arbejde paa sin Renselse for Herren og ved den almindelige Tugt virke ogsaa paa den, hvem den ikke kan hjælpe med den specielle, og endeligen trøste sig med, at det Tunge, som Kirkens Fiende tænkte den til det Onde, har Kirkens Herre tænkt den til det Gode, og den Sidste maa beholde Sejren.

Efter det Udviklede tør vi saaledes paastaa, at Kirketugten er et anvendeligt, hensigtsmæssigt, ja, vi maatte kalde det en Undervurderen af den, dersom man ikke vilde tilføje, et

velsignet, os af Herren anvist og derfor yderst vigtigt Middel for Bevarelsen og Udviklingen af Christenlivet i Menigheden i det Hele som i dens enkelte Lemmer. Dens rette, nidkjære og flittige Øvelse vil altid staa i et direkte Forhold til Christenlivets Inderlighed og Klarhed i Menigheden, selv paa een Gang en Frugt af denne og tilbagevirkende paa den. Derfor vil ogsaa Slaphed og Sløvhed i Kirketugten baade være et Vidnesbyrd om og en Næring for et slapt og sløvt Christen- og Menighedsliv.

Er imidlertid Kirketugten og dens Vigtighed ofte sørgelig undervurderet, kan paa den anden Side ogsaa en Overvurderen ligge nær, navnlig naar alvorlige Christne efter i længere Tid at have været blinde for dens Betydningsfuldhed vaagne til Erkjendelse af denne, uden dog endnu at være komne til ret Klarhed i Sagen, og det maa dog forlods erkjendes, at ogsaa en Overvurderen er skadelig. Hvad Betydning end Kirketugten har for det christelige Liv, er det dog kun en Livsytring, ikke Livet selv. Dens Øvelse er en Virksomhed, en Gjerning, og som al Gjerning forudsætter den, for at kunne være en christelig Gjerning, christelig Tro og christeligt Troesliv. Man vil aldrig med grundet Haab kunne arbejde paa at overbevise den, der ikke selv staar paa christelig Grund, om Kirketugts Christelighed, og, om et Samfund af Navnchristne lod sig overtale til at paatage sig at øve en Kirketugt, vilde denne dog aldrig kunne blive en ret, sand og ægte og derfor velsignet Kirketugt. En Aandens Form, hvorfra Aanden er vegen, er ikke Aandens Form. Dette gjælder ikke alene om Kirketugt og dens Modsætning, men ogsaa om Kirketugten i dens forskjellige Grader af Udvikling. Barnet kan ikke øve Mandens Gjerning, og den kræves ikke af det; derfor kommer der aldrig noget Godt ud af, at et Barn forsøger at arte sig som en Voxen. Ogsaa for den enkelte Troende og en Herrens Menighed gives der en Barndoms- og en Manddomstilstand,

Digitized by Google

en forskjellig Grad af Udvikling af Troeslivet, og derefter er det, som tidligere paapeget, apostolisk Vis at begrændse Kirketugten [2]). Det maa derfor være en Overvurderen, en Miskjenden af Kirketugten, naar Nogen findes at mene at have vundet Noget ved at indføre en Slags Kirketugt, uden at dens Forudsætning først er tilstede, eller den Form og Udvikling af Kirketugt, der forudsætter et fyldigere, mere udviklet Troesliv, end Samfundet endnu er naaet frem til.

§ 9.

Kirketugt i en Statskirke.

Man har hørt paastaa, at Kirketugt var umulig i en Statskirke, og denne Paastand søges begrundet formentlig omtrent saaledes: „Til en Statskirke hører ikke blot, at dette Kirkesamfund beskyttes i sin Bestaaen og sine kirkelige Rørelser af Staten, ikke blot, at Staten erkjender dette Kirkesamfunds Bekjendelse som sin, saa at Staten med alle sine Institutioner og sit hele Statsliv maa staa paa dette Kirkesamfunds Troesgrund, men ogsaa at samme Stat har sat sig i et saadant Forhold til denne Statskirke, at, om den end ikke vil udelukke af Staten dem, der ikke ere Lemmer af hint Kirkesamfund, dog de af dens Borgere, der tillige ere Statskirkens Lemmer, derved træde i et fuldere, inderligere Borgerforhold til Staten og saaledes blive delagtige i flere timelige og borgerlige Goder. Men heri ligger der en Lokkelse ved utilbørlige Midler til at slutte sig til Statskirken, om saa ikke Hjertet driver En derhen, og saadan Lokkelse vil, alige som Menneskene ere, skabe en Masse Navnchristne, om saa end Staten undlader, hvad den ofte ikke har undladt, direkte at twinge Folk ind i Kirken. Jo flere de Navnchristne nu blive i Menigheden, desto umuligere vil Menigheden, nedtynget af

[2]) Smlgn. det mærkværdige Sted i 2 Kong. 5, 18. 19.

disse, kunne røre sig i et christeligt Liv i det Hele og saaledes ikke heller i den christelige Kirketugt, hvilken Tugt ydermere Navnchristne ligesaalidt kunne øve paa Andre, som de selv kunne være villige til at underkaste sig den; de ville ialfald komme til at betragte den som en borgerlig Sag, hvorved Kirketugtens Væsen og rette Virksomhed vilde forstyrres. Hertil kommer ogsaa, at Statens Øvrighed bliver Statskirkens Lemmer og staa som saadanne under Kirkens Tugt; men Tugten kan ikke anvendes paa disse, uden at den Auktoritet, som er dem nødvendig for deres borgerlige Stilling og Gjerning, lider derved. Kirken maa derfor give efter i sin Tugt ligeoverfor Øvrigheden; men derved bliver det igjen umuligt for Kirken rettelig at øve sin Tugt paa noget Lem".

Naar vi nøjere ville prøve Rigtigheden af disse Paastande, holde vi fast paa, at vi her kun have at gjøre med en Statskirke i Almindelighed, hverken med den ene eller anden enkelte Statskirke, altsaa, heller ikke med nogen Statskirkes individuelle Forhold og Kaar. Vi antage ogsaa, at det ovenfor som Mærker ved Statskirken Anførte maa findes ved enhver saadan, og kunne da heller ikke negte, at de statskirkelige Forhold medføre en saadan Lokken til Kirken, som lettelig, maaske uundgaaelig fremkalder en Masse Christne. Derimod tykkes det os, at man for raskt springer fra denne Paastand til, at Kirketugt er umulig i en Statskirke. Meningen kan jo ikke være, at ægte christeligt Liv, sand christelig Livsrørelse alene kan findes i et saadant Samfund, der kun har oprigtige Medlemmer. Slig selvvalgt Lærdom er forlængst dømt og vil, hver Gang den igjen monne ville løfte Hovedet, blive dømt af Herrens Ord. Nej, heder det, vi vente ikke i Forkrænkeligheden en ren Menighed; men, om vi indrømme, at Herrens Liv kan røre sig med Sandhed og Kraft i en Menighed, om nogle af dens Lemmer ikke ere oprigtige for Gud, forholder Sagen sig dog anderledes, naar Talen gjælder en Kirke eller

Digitized by Google

Menighed, hvori Massen er Christne kun af Navn med et Kjødets, ikke et Aandens Liv. Tanken vil imidlertid allerede her vise sig at være dømt, naar Paastanden gaar ud paa Umuligheden af Kirketugt i en Statskirke. Man betragter nemlig disse falske Navnchristne, man vejer og erkjender disses Udygtighed til al christelig Gjerning, og heri har man Ret; men man har ikke Ret deri, at man kun betragter og vejer disse og dette, medens man i denne Sammenhæng ikke har Øje for, at der i dette samme Kirkesamfund ogsaa findes sande, oprigtige Christne med et sandt christeligt Liv og deraf følgende aandelig Dygtighed til christelig Gjerning. Vilde man hertil bemærke, at disse Sidste dog altid ville blive de Færre, kunne vi indrømme dette, bøjende os for Herrens: „Mange ere kaldede, men Faa ere udvalgte“ [3]); men saa ville vi ogsaa stærkt betone, at i Guds Rige, dets Kampe og Bedrifter gjør Antallet ingenlunde Udslaget. Herren kan sejre ligesaavist ved Faa, som ved Mange; det er jo i det Hele disse Faa, som i en vis Forstand bære Verden. Ganske anderledes vilde Sagen stille sig, dersom der med Grund kunde paastaaes, at i en Statskirke kunde der ingen sande Christne findes; men da vilde det ogsaa være en ligefrem Ugudelighed endog kun at tale om en Statskirke. For at kunne fremføre en saadan Paastand, maatte man imidlertid ikke blot lukke sine Øjne for Historiens og Erfaringens klare Vidnesbyrd, men ogsaa kaste bort al christelig Erkjendelse af, hvad det er, som skaber Kirken og dens Lemmer, ja af den ganske Frelse i Christo. Kirken som Frelsesanstalt er overalt, hvor de eneste rette og ægte Naademidler, Ordet og Sakramenterne, ere. I og gjennem

[3]) Man glemme imidlertid heller ikke, at dette Ord gjælder ethvert jordiskt Kirkesamfund og ingenlunde blot Statskirkerne. Lokke disse sidste paa en særegen Maade Navnchristne til sig, saa have ogsaa andre kirkelige Samfund sine Tillokkelser, der ogsaa virke kjödeligt, om end oftest og mest paa det saakaldte aandelige Kjöd og Blod.

Digitized by Google

disse virker den Helligaand kaldende, oplysende, givende, skabende, opholdende og helliggjørende paa Enhver, som vil lade den Helligaand faa gjøre sin Gjerning paa ham, og deraf vil et Menneske have Nok til sin Kommen til, Bliven i og Væxt i Christo. Hvorsomhelst hine Naademidler ere tilstede med den i dem af Gud selv nedlagte Magt, der ville der ogsaa blive og være de, paa hvem Naademidlerne faa udrette sin Gjerning til Opbyggelse, altsaa oprigtige Herrens Bekjendere med Troens Aand og Troens Liv og derved dygtiggjorte til Troens Gjerning. Da det nu umuligen kan paastaaes, at Naademidlerne ikke kunne være uforfalskede tilstede i en Statskirke, maa det deraf være vist og klart, at ingensomhelst christelig Livsrørelse eller Gjerning og altsaa heller ikke Kirketugtens Øvelse er umulig i en Statskirke, fordi den er en Statskirke. En anden Sag er det, at en Statskirke har det ved sig, som vanskeliggjør Kirketugtens rette Øvelse, og det ikke blot derved, at den paa en særegen Maade lokker Navnechristne til Kirken. Men ved en saadan Forandring i Paastanden bliver hele Sagen ganske anderledes stillet. I et hvilketsomhelst Menighedssamfund vil Kirketugtens Haandhævelse have sine Vanskeligheder, og disse ville vel blive af noget forskjellig Beskaffenhed og forskjellig Grad ved de forskjellige Samfund; men det turde blive yderst vanskeligt med Sikkerhed at veje de forskjellige Vanskeligheders relative Grad. Er Kirketugten en Aandens Gjerning ved de Troende, vil det ogsaa høre til dens Væsen ikke at vige tilbage for Vanskeligheder; ja, der vil i Vanskelighederne selv ligge en Magt til at kalde hin Aand til Virksomhed. Vi have fremdeles tidligere paavist, at det hører til den apostoliske Ordning af Kirketugten, at denne bliver at begrændse efter deres aandelige Kaar, af hvilke og paa hvilke den skal øves, og det kan derfor ikke uden Videre være stridende mod Aanden, om det godtgjøres, at en særegen Begrændsning af Kirketugten bliver

nødvendig i Statskirken. Er en saadan Begrændsning nødvendig, da er den derved bevist at være bifaldt af Herren, saalænge vi tør tro, at Statskirken selv har Herrens Bifald. Vi gjentage, at der her kun tales om, hvad Begrændsning der maatte findes at være nødvendig, ingenlunde hvad Begrændsning en utro Statskirke maatte finde for godt at kalde nødvendig. At det nu idetmindste hidtil har havt Herrens Bifald, at Kirken mangesteds er bleven Statskirke, vil det ikke høre hid nøjere at begrunde. Vi ville kun kortelig pege paa Statskirkernes lange historiske Bestaaen, og, er det paa den ene Side let at pege paa, hvad Mangler der have vist sig ved dem, skulde det paa den anden Side ikke være vanskeligt at paavise, at ogsaa Statskirkerne have været velsignede af Herren. Vi vide ikke, om og naar Dagen engang kommer, da Herren vil lade sin hele Menighed fremtræde paa anden Maade end i Statskirker; men indtil den Stund tør vi ikke Andet end agte og ære Herrens Gjerning ogsaa i dem. Kunne vi saaledes i det Hele og Væsentlige ikke gaa længere end til Erkjendelsen af, at Kirketugten er vanskelig at udøve i en Statskirke, og at disse Vanskeligheder dels skulle og kunne overvindes, dels maa i nogen Maade bestemme Begrændsningen af Kirketugtens Øvelse, vil det af sig selv være klart, at vi kun kunne lægge liden Vegt paa den Begrundelse af Kirketugtens Umulighed i en Statskirke, der er hentet fra Statsøvrighedens Forhold til Kirken. Er en saadan Hensyntagen til Nogens borgerlige Stilling nødvendig, er den ogsaa tilladt; er den ikke nødvendig, kan heller Intet derfra sluttes. At den nu ikke i og for sig er nødvendig, derfor levere Biskoperne Ambrosius i Majland og Vilhelm i Roskilde i deres historiske Gjerning det slaaende Bevis. Saadan kan vel imidlertid Tilstanden i en Statskirke en Tid være, at en Hensyntagen som den nævnte paa en Maade kan antages nødvendig; men da maa ogsaa Aanden være saare sløvet i det samme

Samfund, og af den Grund vil der i et saadant Samfund ikke kunne være Tale om nogen kraftig Kirketugt, førend først Aanden er gjenvakt.

§ 10.

Den norske kirkelige Lovgivning om Kirketugten[4]).

Kirketugt er lovbestemt i den norske Statskirke, se fornemlig Norske Lovs 2den Bogs 9de Kapitel og vort Kirkeritnals 4de Kapitels 2den Artikel og 7de Kapitels 1ste og 2den Artikel, ligesom den norske Kirke allerede derved har udtalt sin Anerkjendelse af Kirketugtens Vigtighed og sin Vilje til at have den haandhævet, at den af sine Præster kræver edeligt Løfte om „flittigen at øve Kirketugten".

Vor kirkelige Lovgivning vender sig med sin Tugt og Straf hovedsagelig og mest mod uchristeligt Levnet, medens den sjeldnere og mindre udtrykkeligt peger hen paa falsk Lære. Kun om Biskoperne heder det udtrykkeligt i N. L. 1—2—11, at de skulle tiltales for Kongens Højesteret, „om de sig i deres Embede forse eller falde i nogen aabenbar syndig Last eller Kjætteri"[5]). Da Præsterne imidlertid ved deres Ed ere i deres Forkyndelse af Ordet bundne til den hellige Skrift og vore symbolske Bøger, have Provster og Biskoper Ret og Pligt at vaage over Lærens Renhed i Præsternes Mund og have at handle med dem derefter. Saa meget skarpere og bestemtere retter Lovgivningen Kirketugten mod „Synder og Laster og Alt, hvad Præsten i Guds Ord er befalet at straffe", i hvilket sidste Tillæg jo vistnok ogsaa kan findes en Hentydning til „Kjætteri"; ja, nævner i en detailleret Opregning mellem det, som gjør hjemfalden til Kir-

---

[4]) Smlgn. Theol. Tidsskr. f. d. n. K. IV, 241 fgg. Norsk Kirketid. 1856 S. 58 fgg.

[5]) Motzfeldt, Norsk Kirkeret S. 33.

kens Tugt, „Afholdelse fra Sakramentet over ¼, ½ eller 1 Aar“ og „overflødig Bekostning“. Til Kirkens Tugt i saadan Sag er ethvert dens Lem hjemfalden uden Persons Anseelse. Tugten skal øves saaledes, at Præsten eller hans Medhjælper, saasnart nogen af dem erfarer, at Nogen i Menigheden er falden i Synd, hemmeligen og kjærligen advarer og formaner ham. Bliver saadan Advarsel forgjæves, indkaldes Synderen for Præst og Medhjælpere, for paany at undervises af Guds Ord om sin Synd og indtrængende at formanes til Anger og Bod. Modstaar Angjældende fremdeles Sandhedens Overbevisning, og vil han ikke afstaa fra sit forargelige Levnet, bliver Kirketugtens anden Grad (excommunicatio minor) at anvende paa ham, idet der ikke tilstedes ham Adgang til Nadveren, førend han viser Tegn til Bod og Bedring. Denne Kirketugt øves endnu i Hemmelighed, og Præsten har, inden han bringer den i Anvendelse, at indhente Provsts og Biskops Raad og Samtykke (Reskript af 13de Januar 1749, af 22de Maj 1744 samt Canc. Prom. af 6te og 8de Aug. 1791). Virker denne Tugt efter sin Hensigt, skal den bodfærdige Synder igjen, naar han begjærer det, annammes til Herrens Bord, uden at nogen Kundgjørelse for Menigheden finder Sted, medmindre Angjældende har begaaet en borgerlig Forbrydelse eller hans syndige Væsen i anden Maade har været til aabenbar og offentlig Forargelse, i hvilket Tilfælde „aabenbare Skriftemaal og Afløsning“ først maa finde Sted, idet Angjældende offentlig i Menighedens Forsamling bekjender sin Synd, afbeder den Forargelse, han har voldt Menigheden, bevidner sit christelige Haab om Syndernes Forladelse, sit alvorlige Forsæt om at fly Synden, sin Længsel efter at være i Menighedens Samfund og stedes til Herrens Bord og derpaa offentlig absolveres. En Forordn. af 23de Decbr. 1735 tilstaar dog under visse Betingelser Dispensation fra saadant „aabenbare Skriftemaal“. Viser imidlertid hin anden Grad af Kirketugt sig forgjæves,

Digitized by Google

skal den tredje Grad anvendes, idet Præsten, næst at have truet med Kirkens Ban, tre Søndage efter hinanden lyser til Ban over den trodsige Synder med Navns Nævnelse og derefter, naar denne sidste Frist ogsaa er henrunden uden Frugt, høitidelig og offentlig bansætter ham. Ogsaa til denne Bansættelse kræves, at Præsten forud har indhentet Provsts og Biskops Raad og Samtykke. Bansættelses-Formularen findes i vort Kirkerituals 7de Kapitels 1ste Artikel. Den Bansatte er derved aldeles udelukket fra Kirkesamfundet, kan vel faa være tilstede ved Prædikenen i Kirken, men skal sidde paa et eget Sted og udledes, saasnart Prædikenen er tilende, maa ikke antages til Fadder, ej nyde Jordspaakastelse, ej begraves i Kirke eller paa Kirkegaard; ja, selv den, der indbyder en Bansat til „noget hæderligt Samfund," er hjemfalden til Straf. Efter den ældre nu afskaffede Lovgivning skulde endelig den Bansatte, naar Aar og Dag var gaaen, uden at han havde søgt og faaet Afløsning, landsforvises. Imidlertid skal Præsten „som en ret Guds Tjener ikke plat overgive den Bansatte, men betænkende, at slig Bansættelse sker til Omvendelse og ikke til Fordærvelse, flittigen søge efter det fortabte Faar". Tør det haabes, at den Bansatte er kommen til en sand Omvendelse, skal hans aandelige Tilstand, efterat Anmeldelse derom er skeet til Provst og Biskop, prøves af Præsten i nogle andre Præsters Overvær, og, tør man saa tro paa Oprigtigheden af hans Anger og Ruelse, lyses der en Søndag til Afløsning af Bannet, hvorved den Bansatte selv skal være tilstede og ydermere fremtræde for Menigheden med Bøn og Bekjendelse, og den følgende Søndag afløses Bannet paa foreskreven Maade (Ritualets 7de Kap. 2den Art.).

Som allerede paapeget, er Kirketugtens Haandhævelse og Øvelse lagt i Præstens og, forsaavidt der ere flere Præster i den enkelte Menighed, fornemmelig i Sognepræstens Haand; dog se vi denne henvist paa den ene Side til sine Medhjæl-

Digitized by Google

peres Medvirkning, paa den anden Side til sine Foresattes, Provsts og Biskops Raad og Samtykke.

Kaste vi her et Blik tilbage paa Kirketugten, saadan som den er etableret af vor Løvgivning, for at prøve, hvorvidt den harmonerer med Guds Ords Forskrifter, maa vi først fremhæve, at vi her Intet have med saadanne Lovforskrifter at gjøre, som den, hvorefter den Bansatte, som ikke inden Aar og Dag gaar i sig selv, ved borgerlig Dom skal landsforvises, og det ikke alene fordi Landsforvisningsstraffen er ophævet i vor egen Lovgivning, men fordi den hele Sag som rent borgerlig ikke henhører under Kirketugten, hvormeget den end er fremkommen ved et, om end velment, saa dog stort Misgreb fra Statens Side under dens Bestræbelse for paa sin Vis at komme Kirken tilhjælp. Vi have saaledes her Intet at gjøre med Lovbestemmelser, som idømme borgerlig Straf for Helligbrøde, Natteløberi o. d., Mulkt for Prædikens Forsømmelse, eller den strenge Skoletugt, hvorefter den, der paa Grund af Modvilje ikke inden sit 19de Aar har opnaaet den til Konfirmation fornødne Kundskab, skal indsættes i Tugthus, indtil Kundskaben er erhvervet. De høre alle under den borgerlige Lovgivning, og Kirken kan om Saadant kun højt vidne, at Staten ikke for dens Skyld skal give slige Regler eller mene, at den derved gjør Kirken noget Gavn. Vilde man paastaa, at ogsaa saadanne Bestemmelser henhøre under den kirkelige Lovgivning, maatte vi vistnok dømme dem at være hæslige Pletter paa denne; men man vilde da ogsaa kunne med Lethed paavise, at de ikke staa i nogen organisk Sammenhæng med den øvrige kirkelige Lovgivning og derfor ogsaa kunne uden nogen Vanskelighed udskilles fra denne. Denne Lovgivning — hvad Hø og Straa der nu end monne findes i den — den har dog ganske vist mange Korn af det ægte Guld og Sølv. Enhver nøjere Sammenligning af den med de i Guds Ord os givne Forskrifter angaaende Kirketugten maa

Digitized by Google

bekjende, at hin er bygget paa disse. Naar man læser i vort ægte christelige Ritual de nøjere Bestemmelser angaaende aabenbar Skriftemaal og Afløsning, Bansættelse og Løsning af Bannet, maa man gribes deraf og bekjende, at disse Handlinger, ret øvede saaledes, som de der ere foreskrevne, maa have megen Magt til at virke til Opbyggelse. Man har vistnok med Rette bemærket, at det aabenbare Skriftemaal ikke findes udtrykkelig foreskrevet i det aabenbarede Ord; men paa den anden Side maa det let erkjendes, at det er et ligefrem og tro Udtryk af den isandhed bodfærdige Sjæls Trang, en velsignet Glædesgjerning baade for denne og for den levende Menighed. Enhver Tanke om det Krænkende og Forbitrende, som kunde, ja maatte ligge i en saadan Handling, naar den blev aftvungen En, hvis Hjertes fri Begjæring den ikke var, maa forsvinde ved en Betragtning af Ritualets Fremstilling af den. Naar Loven paabyder Præsten at indhente Provsts og Biskops Raad og Samtykke, førend han øver Kirketugtens højere Grader, anse vi ogsaa dette for ret og viist, dels fordi de Sidstnævnte bør forudsættes at kunne bistaa hin med deres ofte større Sjælesørgererfaring og mangen Gang ville kunne dømme roligere og mere uhildede end hin, dels deres Raad og Samtykke ofte vil kunne være en Støtte for Præsten under hans Kamp for at overvinde Modstanden mod Kirketugten eller de bitre Frugter, som skulde ville opgro, vel og en Støtte for Præsten, om der senere opkomme ængstende Tvivl i hans Sjæl, om ogsaa Kirketugten var rettelig øvet i det konkrete Tilfælde, — dels for at sikre Menigheden mod Overlast af en kjødelig Nidkjærhed eller et Aandstyranni, og vel ogsaa for at bevare en Overensstemmelse i de Menigheder, der ere nøjere bundne til hinanden. Derimod savne vi i Loven en bestemtere og tydeligere Udtale om Medhjælpernes Forhold til Sagen ligesom om disses egentlige

Digitized by Google

Væsen. Efter Nogles [6]) Opfattelse staa de ved Præstens Side som Menighedens Repræsentanter, Andre se i dem kun Præstens Hjælpere. Er den sidste Opfattelse, som finder en Støtte i Hensynet til den historiske Udvikling i vor Landskirke, den rigtige, savne vi i Loven Bestemmelser, der sikre og ordne Menighedens direkte Deltagelse i Kirketugtens Øvelse. I ethvert Fald maa indrømmes, at Loven, selv om den betragter Medhjælperne som Menighedens Repræsentanter, dog ikke bestemt angiver deres Delagtighed i Dommen, om Kirketugtens højere Grader skulle anvendes, end sige gjør Sagen afhængig af deres Bifald [7]).

§ 11.

Den nærværende faktiske Tilstand.

Kaste vi her et prøvende Blik ud over Kirketugtens nærværende Tilstand i den norske Landskirkes Menigheder, se vi snart, at det er langt fra, at den bestaaende Lovgivning om Kirketugten er gjennemført i Livet; ja, det vil vel ikke forundre os saa meget, naar vi høre Paastande om, at disse Forskrifter kun bestaa paa Papiret, at al Kirketugt er død mellem os. Der er skrevet Noget og talt Meget i denne Retning, og Paastanden er søgt begrundet omtrent saaledes:

Kirkens Tugt skal være over falsk Lære og ugudeligt Levnet. Men — hvor finde vi Læretugten? Edens Løfte er over vore Præster, og dog høres forskjellige Lærdoms Vejr, ja høres stundom paa den ene Side offentlige Ytringer om, at man kun vil være bunden af Guds eget Ord i den hellige Skrift, det man da vil forklare efter sit eget Hoved, udlægge paa sin egen Vis, og paa den anden Side, hvad der kaldes og skulde være christelige Prædikener, men i hvilke dog Jesus

---

[6]) Pontoppidan, Collegium pastorale. Christianssand 1850 S. 444.
[7]) Pontop. Coll. past. S. 446: „hvilket vel Loven ikke tydelig udkræver, men jeg dog vilde raade aldrig at forsömme".

Digitized by Google

Christus mere eller mindre aabenbart gaaes forbi. Det vil i det Hele snart kunne erfares, at der almindeligvis føres en langt nøjagtigere og skarpere Kontrol med hver borgerlig Gjerning, som det embedsmæssig paaligger vore Præster at udføre, end med den ene af hans Hovedgjerninger, at forkynde Guds Ord purt og rent efter vor Kirkeafdelings Bekjendelse og det med al Fiid og Nidkjærhed. Ej staar det bedre til med Kirkens Tugt over Levnet og Vandel. Blikket vender sig naturlig ogsaa her til vor Gejstlighed; aldenstund man just mellem og paa denne maatte vente at se Kirkens Tugt anvendt, ialfald til deres Bortstødelse fra Præstens hellige Gjerning, som aabenbarlig havde mærket sig selv som Faldne fra Herren, men det kan ikke negtes, at forskjellige Hensyn i dette Stykke oftere have overvundet Hensynet til det først Fornødne, medens det paa den anden Side maa bekjendes, at der dog isynderlighed af Gejstligheden maa kræves Mere, end at den ikke er mærket med aabenbar Ugudelighed. Gaa vi videre og se ud over vor ganske Christenskare, denne store Masse, med hvilken der ofte uden Videre handles, som om alle dens Lemmer vare levende Lemmer paa Christi hellige Legeme, og der tælles dog mellem dem Mænd, om hvem Ingen i deres Kreds kan tvivle paa, at de ere vitterlige Løgnere, Bedragere, Tyve, Bagtalere, Drukkenbolte og hvad de kaldes, alle disse Mørkets Affødninger. Hvemsomhelst i Menigheden tages til Fadder ved Daaben og hilses med de Andre med Tiltalen: I gode Christne! Hvemsomhelst tør stille sig og trænge sig frem til at høre Syndernes Forladelse udtalt til sig og over sig, tør nærme sig og bøje desværre ofte aabenbart vanhellige Knæ for Herrens Alter og tage Herrens dyreste Gave gruelig forfængelig. Kunde det være muligt uden et dybt Forfald af Kirketugten, hvad der saa ofte er sørgelig altfor virkeligt mellem os, at vor Ungdom fører et løst Liv, at vor Kirkes hellige Dage vanhelliges ved allehaande Kjødets

Digitized by Google

Bedrift, at det ægteskabelige Samliv begyndes, førend Ægteskabet er sluttet, og de mange andre Skampletter paa vore Menigheders Liv og Levnet. Det Antydede finder ikke alene Sted, men de, som øve det, forundres ofte, naar Nogen derfor ikke anser dem uden Videre som gode Christne, og de, mellem hvem disse Vederstyggeligheder øves, saa de se derpaa, finde — Sagen i sin Orden! Er det ikke, som om det var for vort Folk en uhørt Dristighed, en skammelig Ærekrænkelse, om man vover at tvivle paa Nogens Christelighed, hvordan han end monne være? Det taales vel, at der over en Grav siges, at ikke Alle blive salige; men det taales ikke godt, om denne evige Sandhed anvendes paa Nogen af dem, som sænkes i Graven. Man vil nok høre Christendommens Sandheder prædikede saaledes hen over Alles Hoveder; men man vil ikke have dem personligt anvendte paa den Enkelte, og dette er dog Grundtanken i al Kirketugt. Ogsaa det er vel et Bevis paa Kirketugtens Forfald mellem os, at saa Mange af den nærværende Slægt synes ikke at kunne tænke sig Kirketugt uden som et kjødeligt Væsen, som et Præstetyranni.

Saadan Skildring af den nærværende Tilstand mellem os med den Klage, den føder, er hørt af flere end een alvorlig Mund; men vi vilde ikke være historisk tro, vilde ikke paaskjønne i Taknemlighed Herrens Naades Langmodighed og Taalmodigheds Rigdom, fra hvis milde og mægtige Haand ogsaa Smuler ere Brød, dersom vi Intet havde at føje til denne Skildring. Vi ville gjerne tro, at der er Nidkjærhed for Herren i denne Tale og Klage; men der er dog ikke ren og hel Sandhed i den. Tilstanden mellem os kan være mørk, mørkere i en Egn end i en anden og vel intetsteds lys og tilfredsstillende; men er der ingen Lyspunkter? er det kun Ikabod Altsammen? Haabet tør dog leve, at Herren endnu har Sine ogsaa mellem os, Sine, som af Hans Naade have

Digitized by Google

Aandens Gave og derfor ogsaa leve i Aanden og øve Aandens Gjerning. Denne Tro og dette Haab vil ogsaa give os Syn til at se, at det dog ikke er blot Jammer og Elendighed Alt. Naar der siges, at al Kirketugt er død og borte mellem os, maa der herimod sættes en bestemt Benegtelse. Hvem kan vide, hvad Tugt der øves i Løndom, hvormangt et tugtende Broderord der velsignes af Herren ogsaa mellem os? Og henvises vi herved til det, som vi ikke kjende eller kunne kjende, og som vi dog maatte kjende, dersom vi i fuld Sanddruhed skulde kunne fælde Dom i dette Stykke, og som maaske gjemmer Mere af Herrens Lys og Liv, end vi i vore forsagte Tvivl vove at tro (man glemme i det Hele ikke i sin Dommen over Præster, at mangen Gang den bedste Del af deres Virksomhed er øvet i Løndom), saa er der dog ogsaa Lyspunkter, der ere aabenbare selv for os. Det er sørgelig vist, at Lærdomsvejrene ogsaa i disse Dage blæse forskjelligt, og dog er det vist, at Herren miskundeligen har vist denne Slægt den Naade, at Guds gode Evangelium ganske anderledes prædikes almindeligt blandt os, end det forundtes vore nærmeste Fædre at høre det. Guds Ord er dog ikke længere, som det engang var, dyrt inden vore Enemærker, og, vil Nogen sige, at det er ikke nok, at Evangeliet prædikes efter Ordet, men det skal forkyndes med nye Tunger og med levende Røst, erkjende visselig alle rette Prædikanter dette med Blussel; men dog pege vi ogsaa da paa Evangeliets Prædiken mellem os og mene at have vundet et nyt Vidnesbyrd for, at Tugtens Aand maa være vaagnet i Kirken over Læren, som høres i den. Vi tør ikke negte, at der kan og maa sukkes over dem, der have annammet Embedets Lod og dog aabenbarlig leve i Kjødet; men os tykkes det ikke Ret hverken mod Herrens naadige Gjerning eller mod Brødrene, som bære Embedet, om vi ville lukke Øjnene for, at ikke vor Tid fremfor andre Tider har Grund til at klage over Præsteskabets Uchri-

Digitized by Google

stelighed. Allerede det, at det nu synderlig springer i Øjnene, naar en Præst brændemærker sig selv, er jo et Vidnesbyrd om, at Hellighedens og Tugtens Aand ikke er død mellem os, ligesom det er vitterligt, at vort Lands Kirkestyrelse just nu har Blikket henvendt ogsaa paa denne Sag. Ogsaa hvad den store Masse angaar, kunne vi sige: det dæmrer dog, om det end maa være saa, at de dybeste Dale endnu ligge ganske i Skyggen og Mørket. Klagen over den manglende Kirketugt vidner allerede om, at Trangen til at Kirken skal øve sin Gjerning i dette Stykke fuldere, end det nu sker, gaar gjennem Mange, om den maaske end endnu kun hos Nogle er vakt til Bevidsthed. Selv den skarpe, tildels bitre Modstand, som stundom møder ethvert Forsøg paa at oplive Kirketugten, er for os et bestemt Fingerpeg paa, at Sagen begynder at gjøre sig gjældende for Hjerterne.

Hvad Sandt der er i disse Hentydninger, er os givet af Herren, og skulde vi hellere ville have, at det var idel Mørke? Men, hvad Herren giver, gjælder det at bruge saaledes, som Herren vil have det brugt, — her visselig til taknemlig Glæde, til mild Trøst, men ogsaa til Formaning og Paamindelse. Han viser os ikke Lysglimt, for at vi skulle glemme eller negte Mørket; det er tvertimod Lysets Orden, at den gryende Dag dobbelt viser os Mørkets Mørke og Fælhed. Som han fører Lyset frem, saa viser han os det, ikke for at vi skulle slaa os til Ro med, at ikke Alt endnu er rent forloret, men for at vi skulle kunne arbejde som de, der have Haab. Det er dog vist, at det saalangtfra at være mellem os, som det burde, meget mere med Tilstanden i det Hele for Øje i denne Sag maa bekjendes, at den rette Kirketugt slet ikke er ret levende mellem os.

Digitized by Google

§ 12.

Betragtning af denne Tilstand.

Er den nærværende Tilstand mellem os, trods hvad Lyspunkter Troens og Haabets Øje kan finde i den, i mange Maader tung og mørk, da indeholder den Ansvar, Dom og Doms Trudsel over Dagene, som komme. Men hvis er Ansvaret? eller med andre Ord: Hvad har gjort, at Kirketugten har kunnet svinde saaledes hen mellem os? Mange [8]) have ment at finde Svaret i det statskirkelige Væsen. Have vi ikke havt Uret i, hvad der er antydet i § 9, ville vi ikke kunne finde dette Svar tilfredsstillende. Ej heller ere vi istand til i det, som hører til den norske Statskirkes ejendommelige Præg, at finde, hvad der skulde, vel ikke i somme Maader vanskeliggjøre og modificere, men umuliggjøre al Kirketugt. Stiller Spørgsmaalet sig saaledes igjen frem: Hvad er det, som har gjort, at vor Statskirke i saameget, som skeet er, har tabt Kirkens Tugt? hvis er Skylden til dette? — saa ville Nogles Tanker ledes hen til Kirkens Øvrighed, der just skulde lede Kirkens Tugt, som den efter sin Stilling er synderlig kaldet til at overholde Kirkens Lov og Orden. Det vilde være let at paavise, hvad velsignet Virksomhed en levende Øvrighed i Kirken kan udfolde, hvor sløvende og ødelæggende Lunkenhed, Ligegyldighed, aandelig Død hos Øvrigheden maa være for den ganske Christenmenighed, som vi jo heller ikke kunne være blinde for, at den norske Kirkes Historie har Vidnesbyrd at aflægge mod dem, der vare dens jordiske Øvrighed. Men vi kunde til Svar paa vort Spørgsmaal ikke have Nok i denne Henpegen paa Øvrigheden, uden at vi efter vort Skjøn maatte

[8]) Motzfeldt, Norsk Kirkeret S. VII: „Den strenge Kirketugt eller den „store Myndighed mod de Ubodfærdige", som Lovgivningen tillagde Kirken, er lidt efter lidt, netop under Sammensmeltningen af Kirke og Stat eller af Kirkens og Statens Regimente, aldeles forsvunden af Virkeligheden, og den vil neppe kunne komme tillive igjen".

Digitized by Google

aldeles overvurdere den jordiske Øvrigheds Betydning for Livet og Livets Gjerning i Kirken. Man peger paa Gejstligheden og vil lægge alt Ansvaret som al Brøden paa dens Skuldre, og ingen Gejstlig vil kunne negte det, at han ogsaa i dette Stykke synderlig trænger til den Herres Trofasthed, der gjerne vil lade Naade gaa for Ret; men heller ikke i dette Svar have vi Nok. Præsten skal virke paa sin Menighed, og det er da selvfølgeligt, at hans Virksomhed betinges af hans Aand og Kaar; men paa den anden Side kan det ikke være anderledes, end at den Menighed, i hvis Midte han staar, virker paa ham efter sin Aand og Kaar. Præsten skal bære sin Menighed, men ogsaa Menigheden maa bære ham. Et Lands Gejstligheds aandelige Tilstand, i det Store og Hele betragtet, vil altid være afhængig af Landets Menigheders aandelige Tilstand; de Gejstlige ere jo selv fremsprungne af og opfostrede i disse Menigheder. Det tør fremdeles være vist, at, hvad af Kirketugt der endnu øves mellem os, just er bevaret ved Gejstlighedens Virksomhed i og for denne Sag, ligesom vel Enhver vil kunne fremfinde Exempel paa, hvorledes en Menighed har staaet sin Præst imod i dette Stykke. Vi maa derfor til de givne Svar paa vort Spørgsmaal lægge: Det er Menighedernes, Landsmenighederne, vores Alles, Hvers og Ens Brøde og Skyld! Vi have ogsaa tidligere paavist, hvorledes baade Øvrighed og Præst og Menighed har sin Andel i Kirketugtens Øvelse; er da denne hensygnet mellem os, saa maa alle Tre have sin Andel i Brøden og i Ansvaret.

Den Slaphed i Kirketugten, hvorover der nu klages, skriver sig formentlig navnlig fra Midten af forrige Aarhundrede, da Vantroens Aand ret kom til Gjennembrud, frækt løftede Hovedet og gjennempidskede Landene, og, hvor Vantroen faar raade, dør Troens Gjerning. Af den Aands Virksomhed bærer ogsaa denne Slægt mange Spor, og hvem af os tør sige, at den i ham er ganske overvunden? Vi gjentage,

Digitized by Google

at Troens Aand maa være der, førend Troens Gjerning kan gaa ud. Det tør og det skal med Tak til Herren og Glæde i ham bekjendes, at der dog sees Spor af, at der kommer Liv igjen i de døde Ben, at Gud vil uddele, som Han til Nogle allerede har uddelt, Troens Naadegave, saa vi vel kunde vente at se Troens Gjerning bryde frem. Men selv med al Fastholden af, hvad vi ovenfor have antydet, at det vaagnende Savn af Kirketugt jo er et saadant Spor, med Viden om, at Kirketugt dog i nogle Menigheder øves idetmindste fuldere, end det skede før ikke lang Tid siden, ville dog Mange finde Fremadskridningen mod og i Troens Gjerning svagere, end de havde ventet den, om de saa end ikke havde glemt, at det jo dog endnu kun ere forholdsvis Enkelte i den store Mængde, der synes vakte til ret alvorlig Nidkjærhed, og at Kirketugtens Troesgjerning allerede derfor ikke kan være kommen til ret Frembrud. Vi mene, at dette for en stor Del maa forklares af, at Samfundsbevidstheden endnu er saa lidet udviklet mellem os, en Kjendsgjerning, vi mene træder umiskjendelig frem i de separatistiske Tendentser, som med Bestemthed have aabenbaret sig paa flere Steder, ligesom i den Lethed, hvormed Somme synes at skulle kunne skille sig fra det Samfund, som dog har baaret og næret dem. Vi kunne tænke os, at en saadan Bortgaaen kan for Nogen blive en Samvittighedssag; men vi kunne ikke tænke os, at man kan gaa bort uden med blødende Hjerter, dersom Samfundsaanden er levende.

Brøden er vores Alles; derfor skulle vi ogsaa Alle bøje os under Dommen, lide, hvad Naaden i Naade tilskikker os og arbejde efter Herrens Vink, at Dommen, som truer maa borttages fra os. Det er Dommen, som er over os, at vi savne den aandelige Velsignelse, som Samfundet og alle dets Lemmer skulde havt af en levende Kirketugt mellem os, ligesom det, at Kirketugtens fuldere Gjenopvækkelse og Gjenindførelse nu har ganske andre og mægtigere Hindringer at

Digitized by Google

overvinde, end dens Bevarelse og Brug vilde havt, dersom den stedse havde kunnet være levende blandt os. Ogsaa det er en Dom, som hører med til Følgerne af Kirketugtens Forfald, at just denne Sag ogsaa udsætter vort Kirkesamfund for saa megen Foragt og Haan af Sekterere, ja vel endog for flere end een alvorlig Sjæl ret er en stor Anstødssten. Det er Dommen, som truer, at den Aand, hvis Frugt er Kirketugtens Forfald, skal vedblive i sit Herredømme og udbrede det saa vidt, at vi blive aldeles udygtige til nogen Troens Gjerning, fordi vi ikke længere ville eller kunne modtage Troens Aand.

§ 13.

Kan Kirketugten ret gjenoprettes, og isaafald hvorledes?

Naar der er saadant Ansvar og saadan Dom i Kirketugtens Tilstand mellem os, og Dommen yderligen truer, kunde det ligge christelig Iver nær heftigt at spørge: Men hvorfor sætter man da ikke Kirketugten i fuld Udøvelse, og det saameget hellere og hurtigere, som vi dog endnu have det Gode, at Kirkedisciplinen i vort Statskirkesamfund er lovlig og lovlig organiseret? Der kan være Iver og Nidkjærhed, men der er ikke Visdom i denne Tanke. En ubetinget og ubesindig Indførelse og Gjennemførelse af Kirketugt kunde letteligt føre til Nedrivelse istedetfor Opbyggelse og med Bestemthed være modsat en christelig Betragtning af Kirketugtens hele Sag. Allerede Spener [9]), hvem dog Ingen vil beskylde for manglende Iver og aandelig Nidkjærhed, anfører med Bifald en Ytring af en christelig Ven, at „det var en hellig Tilskikkelse, at Hænderne vare bundne paa Præsteembedet, hvad Kirkedisciplinen angik; thi de fleste Præster vilde ikke bruge den til Sjælenes Bedste“, og, naar Spener kræver en Fornyelse

9) Rudelbach, Den evangeliske Kirkeforfatning S. 127.

Digitized by Google

af den sande evangeliske Kirkedisciplin, tilføjer han, „forsaavidt Tidens og Menighedens Forhold tillade det". Grossgebauer *) ytrer, at „det jo vel var saa, at, hvor der ingen Tugt er, der er der heller ikke nogen Ære, at vi bekjende en hellig almindelig Kirke og glemme, hvad der nødvendigt følger efter: de Helliges Samfund, men at al Kirketugt maa grunde sig paa den broderlige Kjærlighed og Kirkesamfundet; gjorde den ikke det, var den ikke værd at rejse sig op for". Det gavner Lidet at skrive nye Love om Kirketugten paa Papiret eller give Befaling til at overholde Lovene, naar Kirketugtens Aand ikke lever i Hjerterne og er vakt til levende Bevidsthed. Derfor, førend Dommen: „Kirketugten skal fuldt og helt udøves", kommer Spørgsmaalet: „Kan Kirketugten sættes i fuld Udøvelse mellem os, saadan som vor Landsmenigheds aandelige Tilstand for Nærværende maa antages at være"?

Tænke vi ved dette Spørgsmaal først paa Kirketugten i dens hele Omfang i alle dens Grader, maa vi, selv med al Opgiven af at forlange en ideal Udøvelse af den, svare et bestemt Nej! Vi mene, at det er indlysende, at det store Ban for Nærværende er ubrugbart. En lang Tids Erfaring vidner herfor. Det skal, siden vort Kirkeritual udkom, kun være anvendt een Gang. Til Kirketugtens Udøvelse fordres, naar der ikke skal være Tyranni og Lovens Død i den, naar den skal kunne anvendes til Velsignelse og ikke til Nedbrydelse, at baade de, som skulle tugtes, ville lade sig tugte, og at de, som skulle tugte, kunne tugte. Ved Betragtningen af den første Betingelse kan det ikke blive afgjørende, at der findes en Masse Enkelte, af hvem man allerede har seet Nok til at kunne vide, at de ville sætte enhver dem mulig Modstandskraft i Bevægelse for at hindre Kirketugtens fulde Gjenindførelse; men vi kunne ligesaa lidet anse Sagen afgjort dermed, at der fremstilles en Masse Enkelte, der begjære

Kirketugt og det ikke som en Ting, de alene ville udøve, men som Noget, der skal øves paa dem. Det ligger i et Samfunds Væsen, at en Samfundshandling ikke kan udgaa som saadan fra en Del af Samfundet. Vende vi Øjet til det store Hele, forekommer det os iøjnefaldende klart, at vor Landsmenighed altfor lidet er gjennemtrængt af Ydmyghedens Aand, af Christi Erkjendelses Storhed, af Blik paa Samfundets store Betydning, med eet Ord af ægte Christensind og Christenliv, til at man med nogen Grad af tillidsfuldt Haab kunde vente, at den i sin Helhed vilde bøje sig under en alvorlig Kirketugt. Dette forekommer os saa klart, at det ikke vilde forundre os at se Kirkeregimentet mellem os lægge Hindringer ivejen for bestemte Forsøg paa at udøve en fuldere Kirketugt, idet det naturligen maa frygte for, at det vilde blive en Drivhusplante uden dybere og stærkere Livskraft, og et Forsøg i Utide vil hindre et senere Forsøg i Tide. Anderledes kunde Forholdene synes at stille sig, naar det gjælder en enkelt Lokalmenighed. Der kunde maaske findes nogen enkelt Menighed her i Landet, hvor allerede nu Forholdene ere saadanne, at der ikke skulde være nogen væsentlig Hindring for Kirketugtens Udøvelse fra Betragtningen af, hvorvidt Menigheden vil lade sig tugte, og det er klart, at de første direkte praktiske Skridt ogsaa maa gjøres i en saadan Menighed; men nogen Gjennemførelse og fuld Udvikling af Kirketugten vil end ikke i en saadan kunne ventes velsignet, naar denne Menighed staar i Sagen adskilt fra de øvrige Menigheder, af hvis hele Organisme den dog er et Led. En saadan Menighed kan og bør gaa foran i den kirkelige Udvikling; men den vil ikke kunne gaa langt foran alene.

Spørge vi dernæst, om de tugtende Kræfter ere tilstede mellem os hos Redskaberne for Kirketugtens Øvelse, have vi vel atter Grund til at klage over Israels Brøst. Kirkeregimentet og dets Indehavere skulle være udenfor denne Betragtning,

Digitized by Google

aldenstund disse Blade ere udgaaede fra en Forsamling, der Intet havde med Kirkeregimentet at gjøre. Kun det ville vi her gjøre opmærksom paa, at Kirkeregimentet umulig kan have den rette Kraft til fuldt at øve sin Andel i Kirketugten, saalænge det ikke har og ikke kan have Tillid til, at Kirketugtens Aand er vakt og virksom i Gejstligheden og Menighederne. Hvorvidt vor Gejstlighed i det Hele har naaet den for den fulde Kirketugts Udøvelse nødvendige Udvikling, derom kunne vi ikke have nogen bestemtere Mening; men er det ikke aldeles urigtigt det Indtryk, vi, som ovenfor antydet, have faaet af den norske Menigheds Tilstand i det Hele, maa det være vist, at denne for Nærværende eller endnu ikke er skikket til at øve en fuldere Kirketugt til Opbyggelse. Der er jo Syn for Sagen, at flere Menigheder ikke engang ville det. Den, der blev rammet af Kirkens Tugt, vilde hos Mange blive Gjenstand for Foragt og Haan, hos Mange for en falsk Medlidenhed, og i begge Tilfælde var Tugten borte, og de Samme dømte som de, der ikke engang havde noget Begreb om Kirketugtens Væsen, end sige, at de skulde kunne være med at øve den i Herrens Aand.

Skulle vi da her slutte Betragtningen, gjøre Augustins ovenanførte Ytring til vor, erklære al Kirketugt mellem os for en Umulighed og sætte os hen med Esras at græde over vor og Brødrenes Jammer? Der vilde være Velsignelse ogsaa i en saadan Graad; men vi kunne dog ikke skjønne, at Udsigterne allerede ere blevne saa mørke. Augustin mente heller neppe hint Ord, som om al Kirketugt var en Umulighed. Den er det heller ikke mellem os. Man kunde fast snarere vente, at Nogen vilde paastaa, at kun det store Ban behøver at udelukkes indtil Videre, medens Kirketugten i dens øvrige Grader strax skulde kunne bringes i Anvendelse [10]). Vi maa dog

---

[10]) Theol. Tidsskr. f. d. n. Kirke IV. S. 267 fgg.

Digitized by Google

antage, at end ikke dertil ere vore Kaar gode nok. Hvad den første Grad, den hemmelige Paamindelse og Formaning, angaar, er det jo vistnok iøjnefaldende, at naar Præsten vil og kan øve denne Tugt, er den stedse i og for sig mulig, som den da vist ogsaa øves langt mere, end den mismodige Tvivler kan tro, og man kan ikke mod dens Udførlighed indvende, at der muligens ere de Præster, der hverken ville eller have Aandens Magt til at kunne øve denne Gjerning; thi dette kunde ikke med nogen Ret just her lade sig sige, dersom man ikke tør paastaa, at just vort nærværende Præsteskab udmærker sig ved aandelig Udygtighed til Formaningens Gjerning. Men en anden og virkelig Vanskelighed ved denne Sag findes deri, at mangen en Menighed er spredt ud over et saa stort Areal, at det vilde falde Præsten vanskeligt, stundom rent ud umuligt at have det personlige Bekjendtskab til hver Enkelt i den ham betroede Menighed, som var nødvendigt, for at han skulde kunne øve hin Gjerning i dens hele Omfang. En anden ofte end større, om end gjennem en Udvikling lettere fjernelig Vanskelighed, som vi vide finder Sted idetmindste i adskillige Menigheder, er, at det ansees for en Skam at blive Gjenstand for personlig Formaning af Præsten, at Formaningen betragtes som en Irettesættelse, kun som en Straf, og det er let at se, hvor fordærveligt dette er for den hele Sag. Den sidstnævnte Vanskelighed finder selvfølgelig ogsaa Sted ved Anvendelsen af den anden Grad af Kirketugt: Indkaldelse for Præsten i Medhjælpernes Overvær. Der bliver ingen ret evangelisk Velsignelse i den hele Handling, naar de Angjældende ikke kunne betragte den i evangelisk Aand. Man svare ikke, at, dersom dette sørgeligen ogsaa gjælder Medhjælperne, vil det selvfølgelig staa i Præstens Magt at faa dem entledigede og nye ansatte i deres Sted. Saadan er dog endnu Tilstanden paa adskillige Steder, at man ikke formaar i den Kreds, af hvilken Medhjælperne paa Grund af deres borgerlige Forhold

Digitized by Google

ene kan tages, at paavise en Eneste, hos hvem man kan vente at finde en anden Betragtning af Sagen, et andet aandeligt Standpunkt. Vi finde det Samme igjen ved Kirketugtens tredje Grad, det mindre Ban, hvortil endnu kommer, at, en Følge af det Ovenberørte, det vel i Virkeligheden vilde blive saa, at knn de groveste Overtrædelser af Guds Bud blev Gjenstand for Kirketugtens Anvendelse, og dette kunde snarligen virke ligesaa meget til Hindring for et ret Blik paa Christendommens Væsen, som Anvendelsen af Kirketugt tilsigtede det Modsatte. Det springer atter i Øjnene, hvad vi saa ofte i disse Linjer have antydet, at Troens Aand maa være vakt, inden Troens Gjerning kan øves.

Paa den anden Side tør man heller ikke overvurdere Vanskelighederne. Det gjælder dog ganske vist ogsaa i denne Sag, at man ikke har Lov til at opgive en Gjerning, fordi den medfører adskillige Vanskeligheder, eller at undlade at begynde paa Gjerningen, fordi det sees, at det endnu er langt fra Begyndelsen til Fuldendelsen. Nogen detailleret Regel om, hvor Meget af Kirketugten der for Nærværende kan og derfor bør øves, kan vistnok ikke gives. Man faar holde sig til Speners Tanke: saa Meget, „som Menighedernes Forhold og Omstændigheder tillade". At ialfald den første og tildels ogsaa den anden og tredje Grad af Kirketugt efter fattig Lejlighed kan bruges og søges bragt i Anvendelse, tør ikke slippes. „Istedetfor at opholde sig ved Klagemaal over Mangel paa en ønskeligere Kirketugt", siger Pontoppidan, „er det Tid at spørge, hvad vi endnu have, som kan tjene til at naa Øjemærket efter Mulighed, og deraf at benytte sig, hver i sin betroede Menighed, med sand Nidkjærhed og uden mindste Skin af pavelig Myndighed".

Hvorledes skal man da arbejde til, at, hvad der kan ske, sker, og, da det, som i bedste Fald nu er iverksætteligt, dog ingenlunde tilfredsstiller Troens Krav, hvorledes skal man

Digitized by Google

arbejde til, at Indførelsen af en fælles Kirketugt bliver mulig og da virkelig? Vi kunne umuligen miskjende, at Sagen er Herrens, ogsaa i den Forstand, at Herren selv ved sin egen Gjerning maa føre den frem og føre den ud. Det Hele er jo afhængigt af, at Troens Naadegave bliver os skjenket, at Troens Aand bliver levende, at Troens Syn paa denne Sag bliver os skjenket, at Troens Hjerte til at lyde Gud, ære Herren og elske Børnene bliver vor Del. Gud og Gud alene kan gjøre Kirkeregimentet aandeligt livsdygtigt mellem os, kan gjøre vore Præster og vore Menigheder levende i Herren, plante Herrens Tugt ind i Hjerterne, Familierne og saaledes ogsaa ind i Menighedslivet. Men, som det er Herren alene, der udretter det Alt, saa er det Hans Vis at bruge Sine til sine Redskaber, og hvorledes vil Han da vel, at vi skulle være Redskaber i dette Stykke? Vi mene, at det her, som overalt, først gjælder, at vi bøje os under og lide Hans Dom. Ere Kirkens Kaar mellem os tunge, saa vil Herren, at de skulle være tunge til Ydmygelse for os, at den første Kjærlighed igjen kan optændes i os. Saa skal denne Sag da visselig heller ikke være unddragen fra den store Forjettelse, som lyser over al Elendighed i Christnes Kaar: „Beder, og Eder skal gives!“ Der tales Adskilligt i disse Dage om Kirketugt — mon der ogsaa bedes meget og inderligt og i Jesu Navn? Saa hedder det, at være stille for Herren og bie paa Ham! Herren elsker ikke kjødelig Iv r, ikke selvvalgt og selvvis Nidkjærhed, ikke denne verdslige Travlhed, som ikke kan med Maria sidde stille ved Jesu Fod! Men der er ogsaa Kraft, Bønnens Kraft og Aandens Længsel i denne Stilhed for Herren; der er christen Daad i denne Bien paa Herren. Saaledes er det jo klart, at, er Præsten end i Kirketugtens Øvelse bundet og indskrænket af Menighedens lave aandelige Standpunkt, er han det dog ikke saaledes i sin Undervisning

Digitized by Google

om Kirketugt[11]). Som Præsten kunne og skulle ogsaa de, som have faaet Syn og Nidkjærhed for Sagen, vidne om den for Brødrene og holde ud med dette Vidnesbyrd, i Sagtmodighed og Taalmodighed overbevisende dem, som sige imod. Den Dag, Menighederne selv i aandelig Nidkjærhed for Christus og Christenlivet begjære fuld Kirketugt, baade kan og vil den igjen blive vakt til Liv hos os. Men Formaningens og Paamindelsens, Trøstens og Opmuntringens Ord kunne vi jo og Alle gaa stille og tro, hver i sin Kreds, villigen igjen ladende os paaminde og trøste af Brødrene, og Herren skal velsigne den ringe Begyndelse. „I Guds Haand gjør Smaating Under".

§ 14.

Slutningsbemærkninger.

Hvad vi have seet, har vist os, at den mellem os herskende Tilstand i mange Maader er langt fra at svare til, hvad et Christenhjerte maatte ønske og begjære, at det, menneskelig talt, kan have lange Udsigter med at faa den rette og fulde Orden levende mellem os, om vi end give aldeles Afkald paa nogensinde i den stridende Kirke at kunne rense Ageren fra Klinte. Men vi have ogsaa i Betragtningen af Kirketugten i dens Forhold til Saliggjørelsen og Naademid-

---

11) Vi agte det ogsaa som væsentligt og aabnende en fortrinlig Anledning for Præsten til at öve Sjælesörgervirksomhed, at man skjærper og overholder det Lovbud, der indeholdes i Reskr. af 17de Jan. 1741 § 3, efter hvilket de, som ville gaa til Guds Bord, paa Landet skulle lade sig antegne Söndagen forud eller idetmindste 3 à 4 Dage tilforn, at man saa arbejder til efter Mulighed at faa Antegnelsen af Kommunikander overflyttet fra Kirkesangeren til Præsten, og at Kommunikanderne personlig skulde fremstille sig ved Antegningen. Man vil vel strax pege paa Umuligheden heraf, siden Menighederne ere saa store; men dels arbejdes der jo nu stærkt paa at dele de större Menigheder, dels vilde ogsaa i denne Henseende saare Meget kunne vindes strax, naar det ellers ogsaa Utilbörlige, at Nadvergangen indskrænkes til Vaar og Höst, forandredes.

Digitized by Google

lerne, i Læren om den apostoliske Begrændsning af Kirketugten, som i Kirkens Historie og i de Naadeglimt, som just nu ogsaa i denne Sag blinke over os i vor Nat, fundet Trøst til Forvisning om, at Herren endnu er for os og vil gjøre vor Sag til sin. Vi kunde slutte her, vel i mange Maader med tungt Hjerte, men dog med saamegen Frimodighed, som vi maatte finde Naade til at gribe og bevare. Men vi vide, at der ere de, i hvis Hoveder en Tanke er kommen, om ikke hele Sagen vilde stille sig anderledes, naar man skilte sig fra denne Masse af dem, der kun ved ydre Baand og ved Vanens Magt holdes sammen i vor Landsmenighed, og derimod sluttede sig sammen til en fri, ene af Christi Tro og Kjærlighed bunden og sammenbunden Menighed, og i hvis Hjerter ængstende Tvivl derved ere vakte. Forsaavidt Blikket paa Kirketugten her er en Hovedsag, ville vi indrømme, at det i en saadan Frimenighed kunde falde lettere og snarere at indføre og øve saadan Tugt, Noget, hvorom ogsaa kirkehistorisk Erfaring vidner; men den samme Erfaring vidner ogsaa, at der ikke haves nogen Sikkerhed for Tugtens Bevaring gjennem Tiderne. Som oftest er det ogsaa i dette Stykke en enkelt Personlighed, der bærer Sagen; denne Personlighed borttages i sin Tid, og Sagen falder sammen. Dernæst gjælder det, som tidligere antydet, jo dog ikke blot om en Kirketugt; — ja, hvad er denne, dersom Christus tabes? Men os nærliggende Erfaringer pege jo hen paa, hvorledes man begynder at overskjære Baandet mellem sig og den Menighed, hvori man var født og bragt til Christum, fordi man ikke finder Herrens Orden tilbørlig agtet og øvet i denne Menighed, og ender med at lide Skibbrud paa de end vigtigere Klenodier, man dog endnu havde, Herrens rene Ord og rene Sakramenter. Det er Herrens eget Mærketegn paa, at ham mishager det separatistiske Væsen, om det saa end i nogle Stykker har Gudfrygtigheds Præg. Ogsaa det tør vi ikke overse, at Herrens Kirke trænger i sin stridende

Digitized by Google

Tilstand til en Organisation, som kan bestaa under Tidernes Tryk, og der synes at være megen Grund til at antage, at nogen saadan Organisation hos os, ialfald for Nærværende, ikke vil være mulig uden i Statskirkens Form. Det er under Herrens historiske Styrelse, at Statskirken er bleven til og har bestaaet gjennem Aarhundreder. Maaske Herren vil, at denne Form engang skal afløses af en anden; maaske den Tid allerede er i sin Opgang; men, naar Herren vil, at Formen skal afløses af en anden, vil Han upaatvivlelig paa anden Maade og yderligere, end det endnu er skeet, give os det tilkjende. Det gjælder først og fremst i det Aandelige, at det er langt lettere at nedbryde end at opbygge. Det vilde være forfærdeligt at have det paa sin Samvittighed, at have forvirret og forvildet Nogen i hans Samvittighedssag, og, sker det nogensinde med Nogen af os, og han engang faar se, at det er skeet, da vil han ikke kunne slaa sig til Ro med: Jeg mente det ikke saaledes! Truer Synet af den store Masse Navnchristne i Statskirken med at blive os til Forargelse, bør det os paa den ene Side at vogte os for at forsøge paa at være nidkjærere end Herren, og paa den anden Side dog ogsaa glæde os ved, at ogsaa disse ere blevne trukne nær til, at ogsaa disse vinde den Sag, hvis Navn de bære.

Enhver alvorlig og oprigtig Christen er en Surdejg fra Herren. Jo mere saadan Surdejg voxer i Masse og syrende Kraft, desto mere tør vi haabe, at vort Kirkesamfunds Forsmædelse skal blive borttagen, og ogsaa paa dette opfyldes Herrens store Forjettelse hos Es. 54, 1: „Syng med Fryd, du Ufrugtbare, du som ikke fødte! Raab med Frydesang, ja raab højt du, som ikke var i Fødselsnød! Thi den, som var øde, hendes Børn ere flere end hendes, som haver Manden, sagde Herren“!

Digitized by Google

Den Daabsacten umiddelbart forangaaende Complex af den nyere græske Kirkes liturgiske Katechumenatsacter.

(Euchologium Græcorum ed. Goar p. 334—39; sml. Murawieff, Briefe über den Gottesdienst der morgenländischen Kirche, aus dem Russischen übersetzt und aus dem Griechischen erläutert, von Dr. Edw. v. Muralt S. 154—57).

Bön for at gjöre til Katechumen.

Præsten löser dens Bælte, der skal döbes, afförer ham hans Overklæder og hans Sko og stiller ham mod Öst i Underklædning, med Bælte, uden Hovedbedækning, barbenet, med nedsænkede Hænder. Derpaa blæser han tre Gange paa hans Ansigt, betegner tre Gange hans Pande og hans Bryst med Korsets Tegn og lægger sin Haand paa hans Hoved, idet han siger:

I dit Navn, Herre, Sandhedens Gud, og i din eenbaarne Søns og i din Helligaands Navn lægger jeg min Haand paa denne din Tjener, som er bleven værdiget at fly til dit hellige Navn og at bevares under dine Vingers Skygge. Fjern fra ham hin gamle Vildfarelse og fyld ham med Troen paa dig og med Haab og Kjærlighed, at han maa erkjende, at du er alene sand Gud og din eenbaarne Søn, vor Herre Jesus Christus, og din Helligaand. Giv ham at vandre i alle dine Bud og at tage vare paa dine Love, idet Mennesket, naar han gjør dem, lever ved dem. Indskriv ham i din Livsensbog; foren ham med din Arvs Hjord; forherlige paa ham dit hellige Navn

Digitized by Google

og din elskede Søns, vor Herres Jesu Christi, og din levendegjørende Aands Navn. Dine Øjne være bestandig fæstede paa ham i Forbarmelse og dine Øren (mærke paa ham), for at høre hans Begjærings Røst. Glæd ham i hans Hænders Gjerning og i hele hans Slægt, for at han maa takke dig, idet han tilbeder og priser dit store, ophøjede Navn og lover dig bestandig igjennem alle sine Livs Dage. Thi dig lovsynge alle Himmelens Kræfter, og din er Herligheden, Faderens og Sønnens og den Helligaands, nu og stedse og til Evigheders Evigheder. Amen.

Förste Besværgelse.

Lader os bede Herren!

Herren skjelder dig, Djævel, han, som kom i Verden og boede iblandt Menneskene for at forstyrre dit Tyranni og rive Menneskene ud af det, han, som paa Træet førte de fiendtlige Magter i Triumph, medens Solen blev formørket og Jorden skjalv og Gravene oplodes og de Helliges Legemer opstode, han, som ved Døden tilintetgjorde Døden og gjorde den magtesløs, som havde Dødens Vælde, det er dig, Djævelen. Jeg besværger dig ved Gud, som viste Livets Træ og beskikkede Cheruberne og det luende Sværd, som vender sig hid og did, for at bevogte det. Vord skjeldt! Ved hin besværger jeg dig altsaa, som vandrede paa Havets Ryg som paa det tørre Land, som skjeldte Hvirvelvinden, for hvis Blik Vanddyb udtørres og for hvis Trudsel Bjerge hensmelte; thi han befaler dig ogsaa nu gjennem os: Frygt dig! far ud og vig bort fra denne Skabning! og at du ikke vender tilbage eller sniger dig ind i den eller møder den eller virker paa den, hverken om Natten eller om Dagen eller i Morgenstunden eller om Middagen, men gak til dit eget Helvede indtil den store Dommedag, som er dig beredt! Frygt Gud, som sidder paa Cheruberne og ser paa Afgrundene, for hvem Englene bæve, Erkeenglene, Thro-

Digitized by Google

nerne, Herredømmerne, Fyrstendømmerne, Magterne, Kræfterne, de mangeøjede Cheruber og sexvingede Serapher, for hvem Himmelen og Jorden bæver, Havet og Alt hvad der er i dem. Far ud og vig bort fra denne med Korsets Tegn beseglede nyvalgte Christi, vor Guds, Stridsmand! thi ved hin besværger jeg dig, som vandrer paa Vindenes Vinger, som gjør sine Engle til luende Ild; far ud og vig fra denne Skabning med al din Magt og alle dine Engle! thi herliggjort er Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn nu og altid og til Evigheders Evigheder. Amen.

Anden Besværgelse.

Lader os bede Herren!

Den hellige, forfærdelige og herlige Gud, som i alle sine Gjerninger og sin Kraft er ubegribelig og urandsagelig, han, der forudbestemte dig, Djævel, den evige Tugtelses Straf, befaler dig og alle dine Hjælpere gjennem os, hans unyttige Tjenere, at du fjerner dig fra den nylig i vor Herres Jesu Christi, den sande Guds, Navn med Korset Betegned. Jeg besværger altsaa dig, den hel onde og urene og ryggesløse og afskyelige og fremmede Aand, ved Jesu Christi Kraft, som har al Magt i Himmelen og paa Jorden, som sagde til den stumme og maalløse Djævel: Far ud af dette Menneske, og at du farer ikke herefter ind i ham! — vig! erkjend, at din Kraft, som ikke engang har Magt over Svin, er Intet; kom den ihu, der befalede dig efter din egen Begjæring at fare i Svinehjorden; frygt Gud, ved hvis Befaling Jorden blev befæstet over Vande, som skabte Himmelen og ordnede Bjergene med Vegten og Dalene med Vegtskaalen og satte Sand til Havets Grændse og en sikker Sti i stærke Vande, som rører ved Bjergene og de ryge, som indhyller sig i Lys som i et Klædebon, som udspænder Himmelen som et Dække, som bygger i Vandene sine høje Sale, som grundfæster Jor-

Digitized by Google

den paa dens sikre Grundvolde, den skal ikke rokkes i Evigheders Evighed, som kalder paa Havets Vand og udgyder det over hele Jordens Overflade. Far ud og vig bort fra den, som forberedes til den hellige Daab! Jeg besværger dig ved vor Herres Jesu Christi frelsende Lidelse og hans kostbare Legeme og Blod og ved hans forfærdelige Tilkommelse. Thi han skal komme og ikke tøve, dømmende hele Jorden, og han skal straffe dig og kaste dig og den i Helvedes Ild, idet han hengiver dig til det yderste Mørke, hvor den Orm er, der aldrig sover, og hvor Ilden ikke slukkes. Thi Christo vor Gud tilhører Magten med Faderen og den Helligaand, nu og altid og til Evigheders Evigheder. Amen.

Tredje Besværgelse.

Lader os bede Herren!

Herre, Hærskarers, Israels Gud, du, som helbreder al Sygdom og al Skrøbelighed, sku ned paa din Tjener! Grandsk, randsag og fordriv fra ham Alt, hvad Djævelen har virket i ham! Skjeld de urene Aander og forfølg dem! Rens dine Hænders Gjerninger og knus snart med din vældige Daadskraft Satan under hans Fødder! Giv ham Sejr paa Sejr over Djævelen og hans urene Aander, for at han maa vorde delagtig i din Forbarmelse og værdiges dine udødelige og himmelske Hemmeligheder og sende Pris op til Faderen og Sønnen og den Helligaand nu og altid og til Evigheders Evigheder.

Lader os bede Herren![1])

Hersker, Herre! du, som har gjort Mennesket efter dit Billede og Lignelse og givet ham Magt til at opnaa det evige Liv og derefter, da han var falden ved Synden, ikke har forkastet ham, men ved din Christi Menneskevorden har foranstaltet Verdens Frelse, forløs ogsaa denne din Skabning fra

[1]) Alle Manuskripter betegne den fölgende Bön som „*Bön for at gjöre den, der skal döbes i samme Time, til Katechumen*".

Digitized by Google

Fiendens Trældom og optag den i dit himmelske Rige! Aabne hans Forstands Øjne, for at dit Evangeliums Lys maa straale ind i ham! Giv hans Liv en Ledsager i en Lysets Engel, som redder ham fra alle Modstanderens Efterstræbelser, fra ond Hændelse, fra Middagsdjævelen (Ps. 91, 6 LXX), fra onde Phantomer!

Og Præsten blæser [2]) *paa hans Mund, paa hans Pande og paa hans Bryst, idet han siger:*

Driv ud af ham hver ond og uren Aand, som skjuler og gjemmer sig i hans Hjerte *(og dette siger han tre Gange):* Vildfarelsens Aand, Ondskabens Aand, Afguderiets og al Gjerrigheds Aand, Løgnens og al den Urenheds Aand, som virkes formedelst Djævelens Lære, og gjør ham til et aandeligt Faar i din Christi hellige Hjord, til et dyrebart Lem af din Kirke, til en Søn og en Arving af dit Rige, for at han maa vandre efter dine Bud og bevare Seglet ubrudt og Kjortelen ubesmittet og saaledes blive delagtig i dine Helliges Salighed i dit Rige *(Höjt)* ved din enbaarne Søns Naade og Forbarmelse og Menneskekjærlighed; med ham være du lovet tilligemed din højhellige og gode og levendegjørende Aand nu og altid og til Evigheders Evigheder. Amen.

Og efterat Baptizomenen [3]) *har afført sig sine Klæder og Sko, vender Præsten ham* [4]) *mod Vest, lader ham holde Hænderne i Vejret og siger:*

Forsager du Djævelen, og alle hans Gjerninger, og alle hans Engle, og al hans Tjeneste og alt hans Væsen?

Og dette siges tre Gange, og paa hvert Spörgsmaal svarer Katechumenen eller hans Fadder, naar Baptizomenen er en Barbar eller et Barn, og siger:

---

[2]) Et Par Manuskripter tilföje *„tre Gange"*.

[3]) De samme to Manuskripter tilföje *„efter Ordet Amen"*.

[4]) Et Manuskript tilföjer *„naar han er voxen"*.

Digitized by Google

Jeg forsager [5]).

Og naar han har sagt det tre Gange, spörger Præsten Baptizomenen igjen:

Har du forsaget Djævelen [6])?

Og Katechumenen eller Fadderen svarer: Jeg har forsaget ham [7]).

Og naar han har sagt det tre Gange, siger Præsten:

Saa blæs og spyt paa ham!

Og efterat han har gjort dette, vender Præsten ham mod Öst og lader ham holde Hænderne nedsænkede, og Præsten siger til ham tre Gange:

Forbinder du dig med Christo?

Og Katechumenen eller Fadderen svarer og siger:

Jeg forbinder mig *(tre Gange).*

Derefter siger Præsten igjen til ham:

Har du forbundet dig med Christo?

Og han svarer:

Jeg har forbundet mig.

Og han siger igjen:

Og tror du paa ham?

Og han siger:

Jeg tror paa ham som Konge og Gud.

Og han siger:

Jeg tror paa een Gud o. s. v. (Nic.-Const.) [8]).

---

5) Et Manuskript har: „*Og Fadderne svare:* Han forsager.

6) Det samme Manuskript har: „Har han forsaget Djævelen"? Spörgsmaalet er her rettet til Fadderne. I et andet, der har en Flerhed af Katechumener for Öje, hedder det: „Have I forsaget Djævelen"?

7) Det förste af de to i den foregaaende Note anförte Manuskripter har: „Han har forsaget ham", det andet: „*Og En af dem svarer:* Vi have forsaget ham".

Det samme Manuskript har derefter: „Blæser paa ham"! og „*Og han vender dem mod Öst*". Ordene: „og spyt" mangle i et Haandskrift.

8) I det i den foregaaende Note sidstomtalte Manuskript hedder det efter Ordene: „Jeg har forbundet mig": „*Og naar han tre Gange*

Digitized by Google

Og naar han har fuldstændig fremsagt det hellige Symbol, siger han igjen til ham tre Gange:

Har du forbundet dig med Christo? *o. s. v.*

Efterat Katechumenen eller Fadderen hver Gang har svaret, som anfört, idet han spörges tre Gange og tre Gange fremsiger det hellige Symbol, spörger han (Præsten ham) *tre Gange:*

Har du forbundet dig med Christo?

Og han svarer:

Jeg har forbundet mig [9]).

Og Præsten siger:

Saa kast dig ned og tilbed ham!

Og han kaster sig ned og tilbeder ham, idet han siger:

Jeg tilbeder Faderen, Sønnen og den Helligaand, den i Væsen jævnlige og udelelige Treenighed.

Derefter siger Præsten:

Lovet være Gud, som vil, at alle Mennesker skulle blive salige og komme til Sandhedens Erkjendelse, nu og altid og til Evigheders Evigheder! Amen.

Derefter siger han denne Bön:

Lader os bede Herren:

Hersker, Herre vor Gud, kald denne din Tjener til din hellige Oplysning, og værdige ham denne din hellige Daabs

---

har sagt (disse Ord), *siger Præsten:* Kast dig ned for ham og tilbed ham! *Og saaledes beder han derpaa og siger:* Hersker o. s. v.".

9) I to Manuskripter læses der istedetfor Alt, hvad der staar imellem Ordene: *„og Præsten siger til ham tre Gange:* Forbinder du dig med Christo?" og Ordene: *„Og naar han har fuldstændigt fremsagt"* fölgende Ord: *„Og han* (Præsten) *siger tre Gange:* Og jeg forbinder mig med Christo, og jeg tror paa een almægtig Gud (Nic. Const.), *idet Katechumenen eller Fadderen svarer, som sagt"* (af Præsten, siger hans Ord efter). I eet af disse to Manuskripter heder det efter Ordene: „som sagt": *Og naar han tre Gange har fuldstændig fremsagt* (Ordene: „Jeg forbinder mig med Christo og tror o. s. v.), *spörger Præsten Baptizomenen igjen tre Gange:* Har du forbundet dig? *Og han svarer:* Jeg har forbundet mig".

Digitized by Google

store Naade! Affør ham det gamle Væsen og forny ham til det evige Liv og opfyld ham med din Helligaands Kraft til Forening med din Christus, paa det at han ikke mere maa være et Syndens Barn, men dit Riges Barn, ved din eenbaarne Søns Velbehag og Naade, med hvem du er lovet tillige med din højhellige og gode og levendegjørende Aand nu og altid og til Evigheders Evigheder. Amen.

Digitized by Google

Daabsacten i den græske Kirke.

(Euchologium Græcorum ed. Goar. p. 350—56; sml. Briefe über den Gottesdienst der morgenländischen Kirche S. 157—163).

Den hellige Daabs Orden.

Præsten gaar ind, og efterat han har iført sig den hvide Præsteklædning og Armbindene, og alle Voxlys ere antændte, tager han Rögelsekarret, begiver sig hen til Döbebassinet og röger trindt omkring det. Efterat han derpaa har afleveret Rögelsekarret, tilbeder han. Derefter siger Diakonen:

Velsign, Herre!

Og Præsten siger (höjt):

Lovet være Faderens og Sønnens og den Helligaands Kongedømme, nu og altid og til Evigheders Evigheder. Amen.

Diak.: I Fred lader os bede Herren! *Folket:* Herre, forbarme dig!

Diak.: For Freden fra oven. *Folk.:* H., f. d.!

Diak.: For almindelig Fred. *Folk.:* H. f. d.!

Diak.: For dette hellige Hus. *Folk.:* H. f. d.!

Diak.: For Erkebiskopen. *Folk.:* H. f. d.!

Diak.: For at dette Vand maa vorde helliget ved den Helligaands Kraft og mægtige Virksomhed og Komme i det, lader os bede Herren! *Folk.:* H. f. d.!

Diak.: For at Forløsningens Naade, Jordans Velsignelse, maa vorde sendt i samme, lader os bede Herren! *Folk.:* H. f. d.!

Digitized by Google

Diak.: For at den overvæsentlige Treenigheds rensende Kraft maa gaa ned i disse Vande, l. o. b. H.! *Folk.:* H. f. d.!

Diak.: For at vi (ved samme) maa vorde oplyste med Erkjendelsens og Gudfrygtighedens Oplysning formedelst den Helligaands Komme, l. o. b. H.! *Folk.:* H. f. d.!

Diak.: For at det maa vises som et Middel til at afvende alle synlige og usynlige Fienders Efterstræbelser, l. o. b. H.! *Folk.:* H. f. d.!

Diak.: For at den, der skal døbes i samme, maa vorde det uforgjængelige Rige værdig, l. o. b. H.! *Folk.:* H. f. d.!

Diak.: For den, der nu kommer til den hellige Oplysning og for hans Frelse, l. o. b. H. *Folk.:* H. f. d.!

Diak.: For at han maa vises som en Lysets Søn og en Arving af det evige Liv, l. o. b. H.! *Folk.:* H. f. d.!

Diak.: For at han maa vorde forenet med og delagtig i Christi, vor Guds, Død og Opstandelse, l. o. b. H.! *Folk*: H. f. d.!

Diak.: For at Daabens Klædebon og Aandens Pant maa bevares ham ubesmittet og ustraffet paa Christi vor Guds forfærdelige Dag, l. o. b. H.! *Folk.:* H. f. d.!

Diak.: For at dette Vand maa vorde for ham et Gjenfødelsens Bad til Syndernes Forladelse og et Udødelighedens Klædebon, l. o. b. H.! *Folk.:* H. f. d.!

Diak.: For at Herren vor Gud, maa høre vor Bøns Røst, l. o. b. H.! *Folk:* H. f. d.!

Diak.: For at han og vi maa vorde reddede fra al Trængsel, Vrede og Angest, l. o. b. H.! *Folk.:* H. f. d.!

Antag dig, frels, forbarm dig! — Af den hellige, ubesmittede o. s. v.

Og medens Diakonen siger dette, siger Præsten hos sig selv denne tause Bön:

Barmhjertige og forbarmende Gud! Du, som gransker Hjerter og Nyrer, og som alene ved Menneskenes skjulte Idrætter, thi Intet er usynligt for dit Aasyn, men alle Ting

Digitized by Google

ere blottede og udspændte for dit Øje; du, som kjender, hvad der er hos mig, forkast mig ikke og vend ikke dit Ansigt bort fra mig, men overse mine Overtrædelser i denne Time, du som overser Menneskenes Synder, for at de maa gjøre Bod, og afto mit Legemes Smuds og min Sjæls Besmittelse og hellige mig hel, ganske og aldeles ved din usynlige Kraft og din aandelige Højre, for at jeg ikke maa forkynde Friheden for Andre og frembyde den ved Troen paa din uudsigelige Menneskekjærlighed, og som en Syndens Træl selv blive forskudt! Maatte du dog, Herre, du ene gode og menneskekjærlige, ikke vende dig bort fra mig og jeg saa vorde beskjæmmet; men send mig Kraft fra det Høje og styrk mig til din nærværende Hemmeligheds, den stores og himmelskes, Tjeneste, og lad din Christus vinde Skikkelse i ham, der skal gjenfødes ved min Elendighed, og opbyg ham paa dine Apostlers og Propheters Grundvold, og riv ham ikke ned, men plant ham som en Sandhedens Plante i din hellige katholske og apostolske Kirke, og ryk ham ikke op, paa det at han maa forfremmes i Gudsfrygt, og saa dit, Faderens og Sønnens og den Helligaands højhellige Navn maa vorde priset nu og altid og indtil Evigheders Evigheder. Amen.

(*Man maa vide, at han* [Præsten i den foranstaaende Bøn] *ikke udtaler* [nogetsomhelst Ord] *höjt, men siger Amen hos sig selv*).

Derefter siger han med höj Röst fölgende Bön:

Stor er du, Herre, og vidunderlige ere dine Gjerninger, og ingen Tale formaar tilstrækkelig at lovprise dine Undere. (*Dette siger han tre Gange*). Thi efterat du ved din Villie har frembragt alle Ting af Intet, holder du Skabningen sammen ved din Kraft, og styrer du Verden ved dit Forsyn. Du har harmonisk sammenføjet Skabningen af fire Elementer, du har kronet Aarets Kredsløb med fire Aarstider, for dig bæve de aandelige Magter allesammen, dig lovpriser Solen, dig for-

Digitized by Google

herliger Maanen, for dig møde Stjernerne, dig er Lyset lydigt, for dig zitre Vanddybene, dig tjene Kilderne. Du har udspændt Himmelen som et Dække, du har befæstet Jorden paa Vandene, du har ommuret Havet med Sand, du har udgydt Luften til Indaanding. Englemagter tjene dig, Erkeenglenes Chor tilbede dig; de mangeøjede Cheruber og de sexvingede Serapher, som staa omkring og omflyve dig, bedække sig af Frygt for din utilgjængelige Herlighed. Thi du, en ubegribelig, begyndelsesløs og uudsigelig Gud, kom til Jorden, idet du tog en Tjeners Skikkelse paa og blev Mennesker lig; thi du udholdt ikke, Herre, formedelst din inderlige Barmhjertighed at se, hvorledes Menneskeslægten blev tyranniseret af Djævelen, men du kom og frelste os; vi bekjende Naaden, vi forkynde Forbarmelsen, vi dølge ikke Velgjerningen; vor Naturs Afkom har du befriet, idet du helligede det jomfruelige Moderliv ved din Fødsel; hele Skabningen sang dig en Lovsang, da du aabenbarede dig. Thi du, vor Gud, viste dig paa Jorden og vandrede med Menneskene. Men du har ogsaa helliget de jordaniske Strømme, idet du sendte din Helligaand ned fra Himmelen og sønderknuste de der skjulte Dragers Hoveder (Ps. 14, 13 LXX). Som den samme, o menneskekjærlige Konge! vær derfor ogsaa nu tilstede ved din Helligaands Besøgelse og hellige dette Vand *(tre Gange)*, og giv det Forløsningens Naade, Jordans Velsignelse. Gjør, at det maa være et Udødelighedens Væld, en Helliggjørelses Gave, et Middel til at løse fra Synder, et Lægemiddel mod Sygdomme, fordærveligt for Dæmonerne, utilgjængeligt for de fiendtlige Magter, opfyldt med Englekraft; lad fly fra det den, der efterstræber din Skabning! Thi dit Navn, Herre, har jeg paakaldt, det vidunderlige og herlige og for Modstandere forfærdelige.

Og han betegner Vandet med Korsets Tegn, idet han tre Gange blæser paa det, og han beder tillige og siger:

Digitized by Google

Alle fiendtlige Magter vorde sønderknuste ved Betegnelsen med dit Korses Billede *(tre Gange);* alle i Luften boende og usynlige Skikkelser vige, og ingen mørk Dæmon skjule sig i dette Vand; vi bede dig, lad ingen ond, Tankeformørkelse og Sindsforvirring paaførende Aand stige ned med den Døbte, men du, alle Tings Herre, vis dette (Vand) at være et Forløsningens Vand, et Helliggjørelsens Vand, en Kjødets og Aandens Renselse, en Løsning fra Baand, en Forladelse for Overtrædelser, en Sjælenes Oplysning, et Gjenfødelsesbad, en Fornyelse ved Aanden, Sønnekaarets Naadegave, en Udødelighedens Klædning, et Livets Væld. Thi du sagde, Herre: Toer Eder og vorder rene, tager de onde Gjerninger bort fra Eders Sjæle (Jes. 1, 16 LXX)! Du har skjenket os Gjenfødelsen fra oven ved Vand og Aand. Aabenbar dig, Herre, ogsaa for dette (Vand) og giv, at den i samme Døbte bliver forvandlet, saa at han aflægger det gamle Menneske, der er fordærvet formedelst Forførelsens Lyster, og ifører sig det ny, efter hans Billede fornyede, der skabte det, for at han, formedelst Daaben forenet med (ham) ved Lighed med hans Død, maa ogsaa vorde delagtig i Opstandelsen og, efter at have bevaret din Helligaands Gave og forøget den Naade, som var ham betroet, modtage det Klenodie, som hører til Guds Kald herovenfra, og tælles med til de Førstefødte, som ere opskrevne i Himmelen; dig, vor Gud og Herre Jesus Christus, være tilligemed din evige Fader og din højhellige og gode og levendegjørende Aand Ære og Magt, nu og altid og til Evigheders Evigheder. Amen.

Fred være med Alle!

Diak.: Bøjer Eders Hoveder for Herren!

Og Præsten blæser tre Gange i Oljekarret og betegner samme tre Gange med Korsets Tegn, nemlig den Olje, som Diakonen bærer, og efterat denne har sagt:

Lader os bede Herren!

siger Præsten fölgende Bön:

Hersker, Herre, vore Fædres Gud, du, som i Noahs Ark udsendte Duen med et Oljeblad i Munden, Sindbilledet for Forsöningen og Frelsen fra Syndfloden, og derved opstillede et Forbillede paa Naadens Hemmelighed, og som har skjenket Oljetræets Frugt til dine hellige Mysteriers Fuldbringelse, som ved samme ogsaa fyldte Dem under Loven med den Helligaand og fuldender Dem under Naaden: velsign du selv denne Olje ved din Helligaands Kraft og mægtige Virksomhed og Komme, saa at det maa vorde en Udødelighedens Salvelse, et Retfærdighedens Vaaben, en Sjælens og Legemets Fornyelse, et Middel til at afvende al djævelsk Virksomhed, til Fordrivelse af alle Onder for dem, som salves i Troen eller ogsaa annamme noget af samme, til din og din énbaarne Søns og din højhellige og gode og levendegjørende Aands Ære, nu og altid og til Evigheders Evigheder.

Choret: Amen.

Diak.: Lader os give Agt!

Præsten synger tre Gange Hallelujah med Folket, og gjör tre Gange Korsets Tegn, efterat Oljen er i Vandet. Derefter raaber han:

Lovet være Gud, som oplyser og helliggjør hvert Menneske, der kommer til Verden, nu og altid og til alle Evigheders Evigheder!

Chor: Amen.

Derpaa frembæres den, der skal döbes, og Præsten tager af Oljen og tegner Figuren af et Kors paa Panden og Brystet og Ryggen, idet han siger:

Guds Tjener N. N. salves med Glædens Olje i Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn, nu og altid og til Evigheders Evigheder.

Chor: Amen.

Digitized by Google

Og han betegner hans Bryst og hans Ryg med Korsets Tegn, idet han med Hensyn til Brystet siger:

Til Sjælens og Legemets Helbredelse.

Med Hensyn til Örene:

Til Troens Lydighed.

Med Hensyn til Födderne:

For at dine Skridt maa vandre.

Med Hensyn til Hænderne:

Dine Hænder have gjort mig og dannet mig.

Og naar hele Legemet er salvet, döber Præsten ham, idet han holder ham oprejst og med Blikket vendt mod Solens Opgang og siger:

Guds Tjener N. N. døbes i Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn, nu og altid og til Evigheders Evigheder. Amen.

Dette gjör han saa, at han ved hvert Navn dypper ham ned og drager ham op. Og efter Döbelsen toer Præsten sig, idet han synger med Folket:

Salige ere de, hvis Misgjerninger ere forladte, og hvis Synder ere skjulte. Salig er den Mand *og Resten af Psalmen.*

Og idet han indsvöber ham i hans Svöb, siger han:

Guds Tjener, N. N., indsvøbes i Retfærdighedens Klædebon i Navnet Faderens og Sønnens og den Helligaands, nu og altid og til Evigheders Evigheder. Amen.

Og der synges et Troparium i den fjerde Tone:

Giv mig en lysende Kjortel, du, som ifører dig Lys som et Klædebon, barmhjertigste Christus, vor Gud.

Og efterat han har paaklædt ham, beder Præsten, idet han siger denne Bön:

Lader os bede Herren:

Lovet er du, Herre Gud, Almægtige, Godernes Kilde, Retfærdighedens Sol, som er gaaen op for dem, der vare i Mørket, ved din enbaarne Søns og vor Guds Aabenbarelse

og har skjenket os Uværdige den salige Renselse i det hellige Vand og den guddommelige Helliggjørelse i den levendegjørende Salvelse, du, som ogsaa nu har behaget at gjenføde din Tjener, den nylig oplyste, ved Vand og Aand, idet du skjenkede ham baade hans frivillige og ufrivillige Synders Forladelse. Du, den samme Herre, Konge over alle Ting, Barmhjertige! skjenk ham din hellige og almægtige og tilbedelsesværdige Aands Gaves Segl og Delagtigheden i din Christi hellige Legeme og kostbare Blod. Bevar ham i din Helliggjørelse, befæst ham i den orthodoxe Tro, frels ham fra den Onde og fra alle hans Rænker og bevar ved din gavnlige Frygt hans Sjæl i Renhed og Retfærdighed, for at han i al Gjerning og Ord maa behage dig og saa vorde en Søn og Arving af dit himmelske Rige. *(Höjt)* Thi du er vor Gud, den Gud, der forbarmer sig og frelser, og til dig sende vi Pris op, Faderen og Sønnen og den Helligaand, nu og altid og til Evigheders Evigheder. Amen.

Og efter denne Bön salver han den Döbte med den hellige Salvolje, idet han gjör Korsets Figur paa Panden og Öjnene og Næsen og Munden og begge Örene og Brystet og Hænderne og Födderne og siger:

Den Helligaands Gaves Segl. Amen.

Derefter gaar Præsten med Fadderne og Barnet een Gang rundt. Og vi synge:

Alle I, som ere døbte til Christus, have iført Eder Christus; Halleluja!

Og dette siges tre Gange. Derefter fölger det Foreskrevne.

Herren er mit Lys (Ps. 27, 1).

Herren er mit Livs Forsvarer (p. s. St.).

Lectionen af Pauli Brev til Romerne:

Brødre, saa mange som ere døbte til Christum Jesum, ere døbte til hans Død. Vi ere altsaa begravne med ham

Digitized by Google

ved Daaben til Døden, paa det at, ligesom Christus er oprejst fra de Døde formedelst Faderens Herlighed, saa skulle og vi vandre i et nyt Levnet. Thi dersom vi ere blevne forenede med (ham) ved Lighed med hans Død, da skulle vi og være (ham lige) i hans Opstandelse; thi vi vide dette, at vort gamle Menneske er korsfæstet med ham, paa det at det Syndens Legeme skal blive tilintetgjort, saa at vi ikke fremdeles skulle tjene Synden; thi hvo, som er død, er retfærdiggjort fra Synden. Men dersom vi ere døde med Christo, da tro vi, at vi og skulle leve med ham; efterdi vi vide, at Christus, efterat han er oprejst fra de Døde, dør ikke mere; Døden hersker ikke mere over ham. Thi det, at han døde, døde han eengang for Synden, men det, at han lever, det lever han for Gud. Saaledes anser ogsaa I Eder selv som døde for Synden, men som levende for Gud i Christo Jesu vor Herre (Rom. 6, 3—11).

Evangeliet efter Matthæus:

Paa hin Tid gik de elleve Disciple til Galilæa, til det Bjerg, hvor Jesus havde bestilt dem. Og der de saa ham, tilbade de ham; men Nogle tvivlede. Og Jesus traadte frem, talede med dem og sagde: Mig er given al Magt i Himmelen og paa Jorden. Gaar derfor hen og døber dem i Navnet Faderens og Sønnens og den Helligaands, og lærer dem at holde alt det, som jeg haver befalet Eder; og se, jeg er med Eder alle Dage indtil Verdens Ende. Amen.

Derefter fölger en lang Bön, og Menigheden sendes hjem.

Digitized by Google

Læsefrugter.

(Fortsættelse fra B. II. H. 4 S. 635 f.).

Die canonischen Bücher des A. T. bilden ein zusammenhängendes Ganzes. Je tiefer wir in sie eindringen, desto mehr gewahren wir, dass sie Glieder eines Organismus sind. Die heiligen Geschichtsbücher hängen zusammen wie Ringe einer Kette. In ununterbrochener Folge beschreiben sie die heilige Geschichte von der Schöpfung der Welt bis zu der Wirksamkeit des Nehemias. Die vorkommenden Lücken sind nur scheinbare, sie betreffen nur Zeiten, die für die heilige Geschichte keine Ausbeute gewähren, ruhen also mit der Thatsache, dass die canonische Geschichtschreibung des A. T. seit der Wirksamkeit des Nehemias ganz aufhört, auf demselben Grunde. Als Ergänzung treten den übrigen Büchern noch zuletzt die Bücher der Chronik zur Seite, vom priesterlichen Gesichtspunkte aus dieselben Zeiten behandelnd, die in den früheren Darstellungen vom prophetischen Standpunkte aus betrachtet worden waren, und werthvolle Beiträge gebend zur Geschichte des Cultus unter dem A. T. Ebenso tragen die Sammlungen der Weissagungen der Propheten einen kettenartigen Character. Alle knüpfen an die Bücher Mose's an, der Nachfolger sieht stets auf den Vorgänger zurück; bei den späteren Propheten, wie Jeremias, ist es ein Hauptgeschäft der Auslegung, die reiche Fülle tiefsinniger Beziehungen auf die Weissagungen der älteren Gottesmänner zu erkennen. Dass wir ein planmässig angelegtes Ganzes vor uns haben, das giebt sich auch darin zu erkennen, dass die historischen Beziehungen, wie sie in den Weissagungen der Propheten und in den Psalmen vorkommen, überall aus den historischen Büchern Licht erhalten, so verborgen auch oft die Hülfe ist, dass überhaupt für jede Schwierigkeit in dem einen oder dem anderen Buche des Canons die Lösung gegeben ist, zur Erleuchtung jedes Dunkels sich irgendwo Licht vorfindet, in einer Weise, die dem Forscher stets von Neuem Verwunderung und Bewunderung abnöthigt. Mit den Propheten gehen die Psalmen vielfach Hand in Hand. Ps. 91—100 z. B. stehen in inniger Beziehung auf den zweiten Theil des Jesaias und sind als der lyrische Wiederhall desselben zu betrachten. Ps. 75 ist der lyrische Begleiter der Weissagungen, welche Jesaias im Angesichte des von den Assyrern drohenden Untergangs sprach. In Worten der Psalmen dankt Jonas dem Herrn nach seiner Errettung. Habakuk entlehnt in C. 3 aus den Psalmen die Überschrift und das Selah, und spielt auf mehrere einzelne Stellen derselben an. Nach allen Seiten ferner genügt der Canon dem Bedürfnisse der Gemeinde des A. T. Mit der Lehre geht die Geschichte Hand i Hand, mit dem objectiven Gottesworte, wie es in Gesetz und Propheten niedergelegt ist, das Ausschütten der Seele vor Gott, wie es in den Psalmen ein heiliges Vorbild hat. Mit dem Ausströmen der Empfindung die ruhige, lehrende, bis in die gewöhnlichen Verhältnisse des Lebens hinabsteigende Darlegung der Weisheit. In der Entwickelung der Lehre zeigt sich überall Plan, Zusammenhang, Fortschritt. Welch ein wunderbares Schauspiel ist z. B. der Fortschritt der messianischen Hoffnung im Laufe der Geschichte. Wie giebt sich da jeder Zug, jede einzelne Verkündigung bei allem Scheine der Zufälligkeit als ein Theil eines planmässigen Ganzen zu erkennen. (Hengstenberg, Der Apokryphenstreit, Ev. Kirchenz. 1853 S. 556 f.).

Digitized by Google

Nogle Ord om Gjenfødelsen.

Af

K. F. B. HORN,

Cand. theol. og Lærer ved Askers Skolelærerseminarium.

Vore Bekjendelsesskrifter udtale sig ikke med den samme dogmatiske Skarphed om Gjenfødelsens Væsen og Formidling, som de udtale sig om andre Punkter i det dogmatiske Lærebegreb. Men hvis man paa Reformationstiden og i dens nærmeste Eftertid især drøftede den objektive Side af Frelserverket, saa kunde det af flere Træk synes, som om vi nu befandt os i Begyndelsen til en ny theologisk Kamptid, hvor det gjælder Frelsens subjektive Side. Alle disse, vistnok endnu tildels temmelig overfladiske Stridigheder om Daab, om Gudsbilledet, om der er to eller eet Gjenfødelsesmiddel, løbe dog i Grunden ud paa eet og det samme Spørgsmaal: Hvorledes har det sig egentlig med Gjenfødelsen? Ethvert Indlæg i denne Sag maa, hvis det skal bidrage Noget til Sagens Løsning og ikke blot fremkalde større Forvirring, hvile paa den Bestræbelse at lade Skriftens egne Ord og Antydninger faa sin fulde Ret, saa at man giver Slip paa egne forudfattede Tanker, hvor plausible de end kunne synes at være, og hvor kjære man end af forskjellige Grunde kan have faaet dem.

Naar man siger, at Gjenfødelsen er en ny aandelig Kraft, Principet for et nyt, helligt Liv, — Noget, som Skriften paa utallige Steder dels udtaler, dels forudsætter, — saa vil en omhyggeligere Analyse af den Tanke, som ligger udtalt heri, lede til Opdagelsen af to forskjellige Hovedmomenter i

Digitized by Google

Gjenfødelsens Væsen. Ved en aandelig Kraft kan naturligvis kun forstaaes en saadan, der for en væsentlig Del vedkommer Aanden, altsaa Bevidstheden. Det heder jo ogsaa, at den Gjenfødte har den Helligaands Vidnesbyrd; han har faaet en god Samvittighed, en indre Fred og Glæde istedetfor den gamle onde Samvittighed og Ufred. Og denne ny gode Samvittighed er det, som igjen giver ham Frimodighed og Kraft til at vandre i et helligt Levnet. Det er altsaa Samvittigheden, Bevidstheden, som her er det væsentlige Objekt for Guds gjenfødende Virksomhed. Vi sige jo ogsaa, at Troen er Grundvolden for Menneskets sædelige Liv. Det er væsentligt Bevidstheden, som er gjenfødt. Men lad os nu nærmere betragte dette. En Bevidsthed er jo Bevidsthed om Noget, som er en Gjenstand, forskjellig fra det bevidste Subjekt selv. Det er jo ikke muligt, at det, jeg er mig bevidst, altsaa, som har gjort saadant Indtryk paa mig, at jeg klart har fornemmet det, kan være identisk med mit eget bevidste Selv. Nu er det imidlertid saa, at den Gjenfødtes Bevidsthed tillige er en Selvbevidsthed og er dette i en væsentlig Grad, med andre Ord: Troen hos ham er ikke blot en Overbevisning om, at Frelsen ganske i Almindelighed har fundet Sted, men at han ogsaa selv har Del i den, at han selv er frelst. Den Troende er altsaa selv Gjenstand for sin Tro, idet han i Kraft af Guds Ord og Forjettelser tror, at Gud har frelst ham. Dette hans eget Selv, som han i Troen ser frelst fra Guds Dom, maa jo for at kunne sees saaledes være i en vis Henseende noget fra det seende Subjekt Forskjelligt; ellers var det jo ikke muligt, at det kunde sees, ligesaalidt som et Menneske kan se sine egne Øjenstene. Og dog er det vistnok paa den anden Side det selvsamme Subjekt, som er frelst. — Det kan vel være, at dette er et Paradox for vor Forstand, men det er da ikke urimeligere, end mange andre Ting, som vi støde paa i Dogmatiken. Vi ville ogsaa snart se, hvorledes

Digitized by Google

Skriften temmelig skarpt paa flere Steder dels udtaler, dels antyder, at Gjenfødelsen har disse to væsentlige Hovedsider, der vistnok in facto overordentlig vanskelig kunne skjelnes fra hinanden. Heller ikke er denne Besynderlighed ejendommelig for den Gjenfødtes Tro og Selvbevidsthed. Det ligger med Nødvendighed i Selvbevidsthedens egen Natur som saadan. For imidlertid at kunne opdage, hvorledes Skriften lærer om dette Punkt, er det klart, at vi ikke maa vente nogen videnskabelig Redaktion af den samme Tanke hos de hellige Forfattere. Det er i en populær, praktisk Form, at den træder os imøde, men det vil ikke være vanskeligt at kjende den igjen.

Man vil have lagt Mærke til, at Skriften og da naturligvis fornemmelig det Ny Testamente bestemmer den Gjenfødtes Gudsforhold paa to Maader, dels saaledes, at Gud, Herren er optagen i den Troendes Bevidsthed, at Gud gjennem sin Aand opfylder hans Sind, saa at han lader ham se og føle Glæden og Frimodigheden i at være troende, dels saaledes, at den Gjenfødte ser sig selv optagen i Gud, ved sig indforlivet i ham, som et Lem paa Herrens Legeme, som en Gren paa ham, der er Vintræet, ser sig med sit Liv, sin Existents skjult i Gud. Man sammenligne Rom. 8, 9. 10. 11. 14. 15. 16. 1 Cor. 2, 12. 3, 16. Gal. 5, 16 f. Eph. 1, 13 f. 3, 17. Act. 10, 44. 19, 6. 1 Joh. 1, 10. 2, 5. 24. 27. 3, 9. 15. 24. 4, 4. o. s. v. paa den ene Side med Joh. 15, 6. Rom. 12, 5. 1 Cor. 12, 12 f. Gal. 3, 27. Eph. 4, 15. Col. 3, 3. o. s. v. paa den anden Side. Steder, som Joh. 6, 56. 15, 4. 1 Joh. 4, 12. 15, stille begge disse Momenter op ved Siden af hinanden for at vise deres inderlige Sammenhæng, og at det ene ikke vel kan tænkes uden det andet. Men vi se tillige, at Skriften ikke vil have disse to Sider af Gjenfødelsens Væsen opfattede som theoretisk identiske, om de end vistnok i Praxis altid ville falde sammen. Bliver det nu ikke ved nærmere Betragtning

Digitized by Google

klart, at Skriften ved disse to temmelig bestemt fremhævede Hovedmomenter i Gjenfødelsen populært har udtalt det Samme, som en simpel logisk Analyse af Gjenfødelsens Væsen vil opdage, at der finder Sted? Naar Skriften siger, at Guds Aand eller Christus bor, er optagen i den Gjenfødte og lever, taler, aander gjennem ham, saa skildres jo derved den Troende som nyt Subjekt, men naar det saa igjen heder, at den Gjenfødte er optagen i Guds Samfund, som Lem paa Christi Legeme e. l., da ser jo her den Troende sig selv som Selvbevidsthedens Gjenstand i den Omgivelse, i de ny Relationer, som stemme overens med hans ny indre Tilværelse.

Den praktiske Interesse ved at holde disse to Momenter ud fra hinanden vil snart vise sig, naar vi for et Øjeblik antage, at der ingen Forskjel var, at det Selv, som er Troesbevidsthedens Gjenstand, slet ikke var dets Gjenstand, slet ikke var noget Andet, end det bevidste Jeg. Hvilken forfærdelig, om jeg saa vil sige, aandelig Sprødhed vilde da ikke paafølge! Jeg maatte altsaa i alle Momenter i mit Liv lade denne Selvbevidsthed være i Virksomhed. Jeg maatte altid hengive mig med udelukkende Tankevirksomhed i denne min Bevidsthed. Ikke et Øjeblik maatte jeg tænke paa andre Ting. Hvorledes skulde jeg da kunne udføre mine jordiske Kaldspligter, bestyre mit Husvæsen? Thi jeg kunde jo ikke altid gjøre det i mekanisk Distraction, saaledes at min Tanke dog alligevel kun dvælede ved det Himmelske. Det heder rigtignok: „Beder uden Afladelse"; men hvilken anden, krassere Betydning vilde ikke dette Skriftsted faa i det nævnte Tilfælde? Jeg maa altsaa have en aandelig Existents, der vel paa det Inderligste er forbunden med min Troesbevidsthed som saadan, men som dog ikke er ganske abstrakt identisk med denne, — en Existents, hvori mit aandelige Selv kan hvile, være i god Behold, saalænge jeg — paa Grund af min Stilling i Livet forresten — er forpligtet til at henvende Tankerne paa

Digitized by Google

andre Ting end netop min egen Salighed. Denne Existents er netop denne anden Side af mit Aandsliv, ifølge hvilken ikke saameget Guds Aand bor i mig, som snarere jeg bor i Gud, er optagen i hans Samfund, er skjult i ham og saaledes bevaret mod aandelig Fare. Ja vi kunne vel sige, at den Troende aldrig kunde driste sig til f. Ex. at nyde legemlig Søvn, dersom ikke saa var, at hans Selv, hans aandelige Personlighed har disse to Sider, saa at naar den ene er ude af Virksomhed, nemlig her Selvbevidstheden, og følgelig ikke paa Post mod Synden og Djævelen, — dog den anden Side og derved vistnok i Grunden den hele Personlighed kan være bevaret, idet Gud selv, uafhængig af Menneskets egen Bevidsthed, beskytter den. Endmere nødvendigt bliver det at antage en saadan Dobbelthed, naar vi tænke paa de Skrøbelighedssynder, som den Troende daglig begaar uden dog derfor at falde ud af Naadestanden og miste sin Gjenfødelse. Thi hvis dog disse virkelig vare Synder, saa har han jo i Syndsmomentet selv stillet sig udover, løsrevet sig fra Gudsforholdet, og hvorledes kunde da dette alligevel bevares, hvis ikke den anden Side af samme besad et Liv og en Reproduktionskraft, der var noget forskjellig fra det Liv, som ytrede sig i Overtrædelsens Øjeblik gjennem Synderens Bevidsthed? Man mærke, at jeg siger Bevidsthed og ikke Selvbevidsthed; thi hvis han i den Forstand synder med Bevidsthed, at han ved, det er Synd, altsaa synder med velberaad Hu, saa har han tillige krænket sit Selv, saaledes som det er Gjenstand for hans gjenfødte Bevidsthed, og da maa han ogsaa antages at være falden ud af Gjenfødelsesforholdet. Vi vide jo ogsaa, at Mennesket til alle Tider har Frihed til at forskyde Naaden, medens paa den anden Side Gud der, hvor Mennesket ikke forskyder den, selv kan skjenke Naaden og bevare den, hvor den er given. Heraf følger for det Første, at de fejle, som tro, at en vitterlig Synd ikke berøver Synderen Gjen-

fødelsens Naade, og for det Andet, at de ligeledes vilde fejle, som maatte antage, at Mennesket altid maatte være medvirksomt til Naadens Bevarelse, hvoraf vilde følge, at den Troende aldrig kunde f. Ex. sove eller befatte sig med timelige Anliggender. Vi maa vel sige, at disse tvende Momenter i Gjenfødelsens Væsen ikke saameget ere tvende Dele af den Gjenfødtes aandelige Natur, en Forestilling, som vilde stride mod Aandens udelelige Art og Charakter og tillige lede til højst forkastelige Konsekventser. Der har vistnok været dem, som have vist Tilbøjelighed til at antage to forskjellige Dele af den Gjenfødtes Personlighed, hvilket næsten maatte blive to Personer, saa at han, om han ved vitterlig Synd forspildte den ene Del, saa havde han den anden Del eller Person i Reserve. Men man overfører her paa Aandens immaterielle, udelbare Felt Analogier fra den fysiske Verden, hvor Udstrækningen hersker. Man slutter f. Ex., at ligesom en Plantes Stængel kan visne og dog atter skyde frem af den ubeskadigede Rod, saa kan noget Lignende finde Sted med den Gjenfødte. Men det tør man ikke antage, og om end Skriften bruger Lignelsen, berettiger den os ikke til at udføre dens Analogier videre, end den selv benytter dem eller ved Antydninger viser os, hvor vidt vi kunne gaa. Snarere synes det, som om de to Momenter maatte kunne opfattes som tvende modsatte Poler, der indbyrdes holde hinanden ilive, om de end synes at være Strømninger eller Retninger i indbyrdes Modsætning. Her nemlig Gud optagen i Mennesket, hist Mennesket optaget i Gud. Men overhovedet ere saadanne Naturanalogier gjerne mere Lygtemænd end virkelige Lys, og de bør ialfald bruges med Varsomhed.

Vende vi os nu fra denne Betragtning af Gjenfødelsens Væsen til sammes Formidling, saa paatvinger strax det Spørgsmaal sig, om Skriften lærer noget Bestemt om, hvorledes Gjenfødelsen formidles, og fremdeles om, hvorvidt begge

Digitized by Google

de nævnte Momenter i samme formidles paa samme Maade, eller paa en forskjellig Maade efter disse Momenters Beskaffenhed. Her ville nu flere vistnok dunkle og spredte, men dog ved en gjensidig Suppleren og Sammenligning meget instruktive Antydninger i det Ny Testamente give os det Svar, at Skriften ej alene lærer tvende Gjenfødelsesmidler, men ogsaa sætter hvert af disse Midler i forherskende Rapport til et bestemt enkelt af Gjenfødelsens Momenter. Lad os blot noget nærmere betragte disse Momenters egen indbyrdes forskjellige Beskaffenhed, for at vi kunne stille os Spørgsmaalet selv klarere for Øje. For det Første bestod jo Gjenfødelsen i den ny, forandrede Bevidsthed, der igjen efter Skriftens Ord foregik paa den Maade, at Guds Aand fæstede Bolig i Menneskets Hjerte. Dette er imidlertid endnu, forsaavidt Formidlingen angaar, en dunkel Tale. Men allerede Joh. 15, 7, sammenlignet med 15, 4, viser, at Formidlingen her foregaar ved Guds Ord [1]), idet nemlig Frelseren paa det Tydeligste identificerer sin Iboen i den Troende med hans Ords Iboen eller ialfald sætter det Sidste som det adækvate Middel, hvorved det Første vil kunne ske. En ligefrem Betragtning af Sagens egen Natur maa jo ogsaa sige os, at saafremt Gjenfødelsen, fra denne Side betragtet, er en ligefrem Paavirkning og Forvandling af Menneskets Bevidsthed, Samvittighed, saa kan jo intet andet Middel her komme til Anvendelse, end netop Ordet, som jo er den ene bevidste Personligheds eneste adækvate

---

[1]) Jeg maa her erklære mig uenig med Pastor Hansen i hans Afhandling Theol. Tidsskr. II, S. 613, hvor han siger, „at Guds Aands Iboen formidles ved Daaben“. Dette modsiges af saadanne Steder som Hebr. 3, 6. Joh. 14, 23. Eph. 3, 17. 1 Joh. 4, 12. 15. Rom. 8, 9. Af disse Steder sees, at Guds Aands Iboen altid betinges af Bod, Tro, Kjærlighed, hvilke netop formidles ved Guds Ord. Man mærke Conj. εἴπερ, ἐάνπερ. En anden Sag er det, at hos den Bodfærdige Daaben kan gjöre Sit til, at Guds Væren i ham netop bliver en Boen ɔ: en varig, ikke flygtig, omskiftelig Væren i hans Indre.

Digitized by Google

Rapport til den andens bevidste Selv. Overalt, hvor der saaledes i Skriften tales om Troen, der jo kun er et andet Udtryk for den ny Bevidsthed, der sættes denne som en ligefrem Virkning af Guds Ord paa den villige Tilhørers Hjerte (Rom. 10, 17. Joh. 17, 20 o. s. v.). Gjenfødelsen er jo Meddelelsen af en ny Kraft, et nyt Liv, men som blot meddelt er denne ny Kraft endnu ikke i den fuldkomne Tilstand, hvortil den engang skal komme. Skriften lærer saaledes paa mange Steder, at Gjenfødelsen kun er det første Skridt; Derefter kommer Helliggjørelsens lange Udviklingstid. Den lærer om en Væxt, en Fremskriden fra Barndom til Mands Modenhed (Eph. 4, 13 f. Ebr. 5, 12 ff. 1 Cor. 3, 2. 1 Pet. 2, 2). Vi kunne altsaa efter disse Skriftens Ord anse denne ny Bevidsthed mere som et Princip, eller hvad det Ny Testamente selv kalder en Spire, en Sæd, hvoraf det hele ny, hellige Aandsliv udvikler sig. Ogsaa her vidner Skriften, at Ordet er et Gjenfødelsesmiddel, forsaavidt det ved at meddele den ny Bevidsthed eller ialfald, idet det forsøger Saadant, nedlægger en Spire, en Sæd, som vil voxe, saafremt Mennesket ikke forskyder den. Se Matth. 13, 1 ff. 1 Pet. 1, 23. Jak. 1, 18. Paa andre Steder omtaler Skriften ogsaa en saadan Sæd- eller Spiremeddelelse, hvorved Gjenfødelsen foregaar, uden just at sige, at det sker ved Ordet, men vi kunne efter de nævnte Steder slutte, hvad der i det Hele taget er Skriftens Tanke (1 Joh. 3, 9. Joh. 1, 13; paa det sidste Sted viser Samstillingen med „Mands Vilje", at der maa tænkes paa en Avling, en Sædmeddelelse). Som Spire betragtet besidder dette ny Princip i Mennesket en Drift, en Retning indenfra udad, fra Centrum til Peripheri. Dette viser sig praktisk deri, at Troen besidder en indre Drift til at fremtræde udad i gode Gjerninger. — Dette var nu den ene Side, om man vil, den ene Pol af den Gjenfødtes Tilværelse. Om Ordets Gjenfødelseskraft se forøvrigt ogsaa Rom. 1, 16.

Digitized by Google

Ville vi spørge, naar et Menneskes fysiske Tilværelse egentlig begynder, om i det Øjeblik, da det avles, da den ny Spire nedlægges i det dunkle Modersliv, eller i det Øjeblik, da det i egentlig Forstand fødes til Verden, da kunne vi komme i nogen Forlegenhed med Svaret. Sagen er dog den, at hverken det ene eller andet Tidspunkt for sig alene er det rette. Thi om det end maa siges, at Mennesket som Spire allerede er blevet til efter Undfangelsen, saa er det dog heller ikke blevet til, før det er kommet, hvad vi kalde, til Verden, det vil sige, før det er sat under umiddelbar Paavirkning af de for dets Tilværelse som personligt Væsen adækvate Betingelser. Saalænge Barnet er i Moders Liv, er det endnu ikke blevet selvstændigt personligt Væsen. Egentlig er det Moderen, som lever, og Barnet staar kun gjennem Moderen aldeles middelbart i Forbindelse med den Verden, hvortil dets Tilværelse er knyttet. Noget Lignende viser Skriften, at der finder Sted med Mennesket før Troen i Forhold til Tilstanden efter Troen. I Hedenskabet og tildels i Jødedommen levede Mennesket som aandeligt Væsen kun i et middelbart Forhold til sin rette aandelige Omgivelse. Lyset og Livet, som udgaar fra Gud og omstraaler ham, var endnu i det Højeste kun gaadefuldt, symbolsk, under Engles Formidling (Gal. 3, 19. Ebr. 1 og 2) blevet Menneskene tildel. De levede i Sandselighed og Naturlighed [2]), som i et dunkelt Moderskjød, og endskjønt Gud dog var den, der gjennem denne Naturlighed paavirkede dem, saa vedkom det endnu ikke Menneskene aandeligt, ialfald endnu meget ufuldkomment. Ved Christendommen brister den Skilsmisse, det Dække, som adskiller Menneskets aandelige Existents fra dens rette Omgivelse. Fra det mørke Moderskjød træder

[2]) Naturligheden er ikke i og for sig det Onde eller Syndige, men hvis Menneskets Aand lader sig beherske af Naturligheden, da er det Synd.

Digitized by Google

Mennesket ved en ny Fødsel ind i Lysets, det aandelige Lys's og Livs Verden, og fra nu af hviler der en Forpligtelse paa det, et Krav til alle Mennesker at tilegne sig dette Lys, ikke at søge hen i Naturligheden igjen (Jud. v. 19). Derfor heder det Joh. 3, 19 f.: „Denne er Dommen, at Lyset er kommet til Verden“. Dette Lys er tillige paa det Nøjeste forenet med Livet (Joh. 1, 4). At denne her nævnte Side af Gjenfødelsen, ved hvilken Mennesket optages i Samfundet med Gud, kommer i aandelig Rapport til ham, kan hvile i ham, netop charakteriserer sig ved en Umiddelbarhed i Modsætning til det gamle Gudsforhold, viser Skriften paa mange Steder og i mange Udtryk og ikke mindst deri, at den Christne vel er den Eneste, som ret frimodigt kan bede til Gud. Vi se ogsaa Umiddelbarheden i det Ord ἐπερωτημα 1 Petr. 3, 21, der betegner en hidtil ukjendt ligefrem Tiltale til Menneskets Inderste med Gjensvar fra dette til Gud.

Spørge vi nu, hvad Skriften vidner om Maaden, hvorpaa denne Side af Gjenfødelsen formidles, saa maa vi her, før vi svare, skjelne mellem to forskjellige Opfattelser af et saadant Spørgsmaal. Vil man vide, hvorledes denne Side af Gjenfødelsen i sin hele Fuldstændighed kan foregaa, saa er det klart, at Ordet, der nedlagde Troens Spire i Hjertet og skjenkede Mennesket den ny Frimodighed, paa samme Tid i Grunden ogsaa har sat Menneskets aandelige Natur i det rette Forhold til den treenige Gud. Men da denne anden Side af Gjenfødelsen dog skal være noget Forskjelligt fra den første, saa kunde vi let a priori tænke os, at Ordet her maatte vidne om noget Andet end det selv og henvise til en Formidling, der vel ikke kunde gjennemtrænges af Menneskets Tanke og Bevidsthed, men dog stod klar og bestemt som Gjenstand for det bevidste, troende Subjekt. Dette Middel er da intet Andet end Daaben. Daaben er netop Midlet her, forsaavidt Trangen er der til, at der ved den anden Side af

Digitized by Google

Gjenfødelsen skal tilvejebringes noget fra den første Side kvalitativt Forskjelligt, om end vistnok ellers begge disse Siders væsentlige Enhed aldrig kan Andet end haandhæves. Daaben kan i anden Forstand ikke være nødvendig. For det Første se vi altsaa, at Daaben danner et forstærkende Supplement til Ordet, idet ved denne Akt den Troendes Bevidsthed faar en bestemt, fast Gjenstand, hvortil den kan knytte sin Tro paa at være gjenfødt, og for det Andet viser ogsaa Skriften, at Daaben er et Medium for en reel, om end hemmelighedsfuld Naadestilstrømning fra Gud til Mennesket; den danner et hemmelighedsfuldt Moment, analogt med det Øjeblik, hvor Mennesket efter sin fysiske Natur forlader det dunkle Moderliv og træder ind i den omgivende Lysets Verden. Saaledes bliver Mennesket efter sin aandelige Natur ved Daaben udfriet fra Naturlighedens Overmagt og indsat i den aandelige Sphære, hvor det har sit rette og egentlige Hjem, saa at det fra nu af bliver eller kan blive en stadig Gjenstand for Naadens og Livets guddommelige Paavirkninger. — Medens hin Sædmeddelelse, som formidledes ved Ordet, dannede Begyndelsen til en Virksomhed indenfra udad, fra Menneskets Hjerte til Menneskets hele ydre Liv og Vandel, saa danner Daaben omvendt det begyndende Moment for en Række af Virksomheder fra Gud paa Mennesket, altsaa udenfra indad, analogt med den stadige Tilstrømning af Solskin, Luft og Ernæring, som er nødvendig for organiske Væsners Tilværelse.

Hvorledes Daaben kan virke dette, „hvorledes Vandet kan udrette saa store Ting“, bliver et Spørgsmaal, som vi kunne afvise allerede af den Grund, som vi før have antydet, at den netop er og altid skal blive en Gjenstand for vor Tro, noget fra vor Bevidsthed Forskjelligt. Derimod kunne vi vel altid dvæle lidt ved Daabens symbolske Side saavel hvad Benyttelsen af Vandet angaar, som hvad den hele Daabsritus vedkommer. For det Første er det nu af den

Digitized by Google

hele Daabsritus klart, at naar man undertiden har tillagt Daaben den samme sæd- eller spiremeddelende Funktion, som den, vi før i denne Afhandling har paavist tilhører Ordet, Evangeliets Forkyndelse, saa er dette vistnok ikke saa. Thi, bortseet fra alle andre Omstændigheder, saa vilde det dog være en Besynderlighed, om Skriften ved at forordne en Neddyppelse i Vand skulde have villet symbolisk anskueliggjøre Meddelelsen af en Spire. Ellers plejer den jo at vælge symbolske Former, der ret adækvat minde om det tilsvarende reelle Indhold. Foruden Nadveren vil jeg endnu blot nævne Joh. 20, 22 og Act. 2, 2 f. En adækvat Form vilde det isaafald have været, om Vandet var blevet drukket. I Joh. 4, 14 smlgn. 7, 37. Apoc. 22, 17. omtales noget Saadant, men man ser let, at her ikke er Tale om Daaben [3]). Ganske anden Betydning lægger Skriften i Daabsskikken, naar den enten som i Rom. 6, 4 knytter dertil Forestillingen om en Begravelse, en Druknelse og Dødelse af det gamle Menneske, eller som i Tit. 3, 5 kalder den et Gjenfødelsens Bad; smlgn. Heb. 10, 22. Hist tages fornemmelig Hensyn til den totale Fordærvelse af Menneskets Natur [4]), som Synden har bevirket, saa at det gamle Væsen maa ganske gaa tilgrunde; her fremhæves især det, at Synden, hvor fuldstændig den end har besmittet hele Menneskets Natur, dog derfor ikke er bleven dets Substants, dets egentlige Væsen, men dog kun er en Accidens og hos den, der i Hjertet har vendt sig bort fra Synden, kan som enhver Smitte aftoes, bortskylles. Det negative Moment er altsaa det første, Bortryddelsen af den

[3]) Snarere maa der vel henspilles paa Vinen i Nadveren. Se 1 Cor. 12, 13, hvor Daaben netop i dette Punkt modsættes det at drikke af Kalken.

[4]) I nær Forbindelse med denne Bemærkelse af Daaben staar vist „Smertesdaaben, Ilddaaben", der netop hentyder paa en grundig, gjennemgribende Renselse. Se Mal. 3, 3. Ps. 66, 10. sml. V. 6 og V. 12.

Digitized by Google

hemmende, onde Naturlighed. Baptizanden fordyber sig i Vandets dunkle Skjød for at vise, at han engang tilhørte denne Naturlighed, men han hæver sig atter til Lysets og Klarhedens Verden, renset og aftoet. Jesu Daab, der rimeligvis kun foregik, for at opfylde den Tanke, som ligger til Grund for Hebr. 2, 17, bekræfter, især hvad det positive Moment angaar, det før Bemærkede om Daaben, idet netop i samme Øjeblik, som han var stegen op af Vandet, Guds Tiltale til ham lød, efterat Himlene havde aabnet sig. Ogsaa for Herrens Vedkommende synes Daaben altsaa at have været en Overgang fra Middelbarheden, hvori han som Tømmermanden Josephs Plejesøn havde vist sine Forældre Lydighed og fornemmelig gaaet dem tilhaande, til Umiddelbarheden, da han fra nu af optræder som den, han væsentligt er, Guds Søn — indviet til Frelsergjerningen.

For at den Troende skal blive Gjenstand for Guds gjennem Daaben formidlede Naadesvirksomhed, er det ogsaa foruden det negative Skridt, at den onde Naturlighed bortskaffes, nødvendigt, at Mennesket henføres til Gud. Dette er det andet Moment i Daabsakten, hvilket anskueliggjøres ved Opstigningen af Vandet. Paa den Maade ville vi, om vi udtrykke os med dogmatisk Bestemthed, faa tre Led i denne Side af Gjenfødelsen. Først det negative, Begravelsen i Vandet, Aftoelsen, hvorved den hemmende Naturlighed bortskaffes, for det Andet Baptizandens Henførelse til Gud, for det Tredje Guds fra nu af stadige Naadesmeddelelse til Baptizanden. I Jesu Daab se vi klart alle tre Led, Begravelsen i Vandet, Opstigningen af samme og tilsidst Guds Tiltale: „Denne er min Søn, den Elskelige, i hvem jeg har Velbehag". Det andet Led udtrykkes i Skriften ved Anvendelse af Præp. εἰς Matth. 28, 19. 1 Petr. 3, 21. Fremdeles fremtræder det paa alle de Steder, hvor den Gjenfødte skildres som optagen i et Samfund med Gud. Han er

Digitized by Google

bleven en Gren paa Vintræet. Se ogsaa Rom. 11, 17. Han er bleven et Lem paa Legemet. Han er overført fra Mørkets Magt til Sønnens Rige Col. 1, 13. Og at der ved denne Optagelse, Overførelse, Indpodning netop fortrinligen sigtes til Daabsakten, viser foruden Analogien med Matth. 28, 19 og 1 Petr. 3, 21 ogsaa klart den i det Ny Testamente og gjennem hele Kirken fremtrædende Anskuelse af Daaben, at den er Midlet for den Troendes Indførelse i Kirken. Se som et Hovedsted 1 Cor. 12, 13. Ogsaa Gal. 3, 27 stadfæster det Ovenanførte. Det nemlig at være iført Christum kan naturligvis ikke betyde det, at Christus er optagen i den Døbte, men netop omvendt, at den Døbte er optagen i Christo, at Christus er ligesom en ny Klædning, en ny Omgivelse, i hvilken den Troende er ført ind, og hvori han fra nu af skal leve som i sit rette Element. — Det tredje Led, Guds paafølgende Naades- og Livsmeddelelse til Baptizanden, antydes ogsaa mange Steder i Skriften, dels ligefrem, dels under Billedet af den Saft, som strømmer ind i den indpodede Gren fra Vintræet, af det Liv, som tilflyder hvert af Lemmerne fra Legemet eller dets Hoved.

Hvis Ordets Prædiken virker som det aandelige Livs Fader, saa kan man sige, at Daaben især virker som det aandelige Livs Moder, hvem Fødselen i strengere Forstand tilhører. Herom vidner ogsaa Joh. 3, 3 ff. I Vers 5 opstiller Frelseren Fødselen af Vand og Aand som den modsatte Parallel til Nikodemus's Mening, at Gjenfødelsen maatte være en fysisk Fødsel af Moders Liv. Iøvrigt staar vistnok γεννάω i det Ny Testamente iflæng brugt baade om den faderlige Avling og den moderlige Fødsel. Smlgn. Matth. 1, 1—16. 1 Joh. 5, 1. Act. 13, 33. Hebr. 1, 5. o. s. v. med Joh. 9, 2. 16, 21. Matth. 19, 12. Ordet γεννάω kan altsaa i og for sig Intet bevise, men det maa af Kontexten udledes, hvorledes de hellige Forfattere have tænkt sig Sagen. Paa den anden

Digitized by Google

Side er den svævende Ubestemthed i Betydningen af γεννάω forsaavidt betydningsfuld nok, som nemlig den faderlige Avling eller Sædmeddelelse ved Ordet og den moderlige Fødsel eller Indførelse af den Troende i den guddommelige Lysets og Naadens Verden, ordentligvis formidlet ved Daaben, i Praxis ikke, som i Theorien, kunne adskilles, men maa betragtes som eet Moment. Her træder nemlig atter Forskjellen frem mellem den fysiske Verden og Aandens Verden. Hist raader nemlig Udstrækninger i Rum og Tid, som her ikke altid lade sig paavise, navnlig hvor det gjælder Guds frelsende Virksomhed. Ligesom Evangeliets Ord ved at henvise til Daaben paa en saa eftertrykkelig Maade gjør sig selv med Hensyn til Indtrædelsen af den fulde salige Virkning hos den Troende afhængigt af Daaben, saa at Noget mangler, hvor denne endnu ikke er modtagen (Act. 19, 1 ff.), saa viser ialfald et Sted som Matth. 28, 19, at Daaben alene ikke er istand til at meddele den fuldstændige Gjenfødelse; thi for at blive en Herrens Discipel udfordres en Delagtighed saavel i „Lærdom“ som i Daab. Hvis man betragter Barnedaaben som en Undtagelse fra denne Regel, saa kan dette overfladisk betragtet nok være saa; men man vil dog snart se, at „exceptio“ ogsaa her „confirmat regulam“. Netop den Omstændighed, at en Daab uden Evangeliets Ord kun lader sig anvende paa spæde Børn, der mangle udviklet Selvbevidsthed, stadfæster Sandheden af det Anførte, hvorefter jo begge Midler vare nødvendige til at frembringe en fuldstændig Gjenfødelse, der naturligvis kun er mulig der, hvor Aandigheden er tilstrækkelig udviklet. Barnedaaben kan under enhver Omstændighed kun være en relativ fuldstændig Gjenfødelse, relativ til den Døbtes Modtagelighed for en Gjenfødelse. Men det er ogsaa klart af Ovenstaaende, at hvor det ene Middel er kommet til heldbringende Virksomhed, der er ogsaa det andet Moment „in nuce“ tilstede; ellers maatte jo de to Grundmomenter i Gjenfødelsen,

Digitized by Google

hvorom vi talte i Afhandlingens Begyndelse og som have ligget til Grund for alt det Følgende, være saaledes grundforskjellige, at deres væsentlige Enhed blev borte. Men det kunne vi ikke antage. Vi maa altsaa tro, at naar et spædt Barn bliver gjenfødt ved Daaben, saa er tillige dets slumrende Selvbevidsthed, dets Vilje, dets Samvittighed „in nuce“ frelst, paa samme Tid som omvendt en Voxen, der allerede ved Evangeliets Ord er gjenfødt, tillige „in nuce“ eller til en vis Grad er i Besiddelse af de Naadegaver, som en paafølgende Daab fuldstændig vil kunne skjenke. Dette er nemlig det Ejendommelige ved den aandige Sphære, hvorpaa vi befinde os; og heraf kunne vi forklare det, at fra et guddommeligt Synspunkt begge Momenter i Gjenfødelsen vise sig samtidige og udtrykkes ved samme Ord.

Komme vi saaledes, navnlig hvad Daaben angaar, til at stadfæste de gamle Dogmatikeres Sats, at den som Gjenfødelsesmiddel har en „necessitas ordinata, sed non absoluta“, saa have vi jo vistnok stillet os i tilsyneladende Modsætning til det Sted, der af Modpartiet, Forfegterne for Daabens absolute Nødvendighed, hyppigst paaberaabes, nemlig Joh. 3, 5. Vilde vi forsøge ved exegetiske Udflugter at slippe bort fra dette Sted, som om vi helst i vort stille Sind ønskede, at det ikke stod der, eller at Ordene havde lydt anderledes, da kom vi vistnok i sørgelig Strid med vor Undersøgelses Princip, det at lade Skriftens egne Ord selv besvare vore Spørgsmaal; men heldigvis staa vi ikke i Fare for Saadant. Kun maa vi foreløbig gjøre Pladsen lidt ryddelig for vor Undersøgelse. Naar det indrømmes, at et Sted tilsyneladende har denne eller hin Betydning, saa maa man ikke forvexle dette Ord med indlysende, som om enhver anden Fortolkning var at gjøre Vold paa Ordenes simple, ligefremme, øjnefaldende Mening. Tingen er den, at vi saa ofte ved Vanen gjøre os fortrolige med en vis gjængs Synsmaade, at enhver anden, som maatte

komme tilorde, let ved et optisk Bedrag vil opfattes som et Brud paa selve Objektets Rettighed til at tale for sig, istedetfor at det dog kun er vor egen hævdede Dom om Gjenstanden, som bliver betvivlet. Vi ville altsaa saavidt muligt frigjøre os for Forudsætninger og sætte os saa levende som muligt ind i den Forestilling, at vi selv ere Nikodemus, som nu for første Gang hører disse Ord af Frelseren, idet vi dog med anderledes klare Øjne betragte dem, vel vidende, hvem Frelseren er, og hvad Stilling han indtager til det ny Rige, han skulde stifte. Vi betragte Daaben som Kjendsgjerning, som noget Givet, altsaa væsentligt udenfra, og det er os kun tilladt at skimte lidt indenfor Mysteriets Forhæng. Det Sandselige, Synlige ved Daaben har derfor for os en særdeles Auktoritet, som ikke maa rokkes, som kan betragtes som noget Absolut. Anderledes maatte Herren selv betragte Daaben. Vandet, Neddyppelsen, den hele ydre, synbare Ritus kan ikke for ham staa med den bindende Auktoritet; meget mere er det klart, at han fornemmelig dvæler ved den indre, hemmelighedsfulde, aandelige Side af Daaben, ved dens „materia coelestis“, ved dens „vis sive principium formans“, ifølge hvilken dens indre Idé selv vælger sin Form, ikke ved „materia formata“, men dette er en Side af Daaben, som er utilgjængelig for vore Blikke. Det er et lignende overlegent Standpunkt som det, der bevirker den saa hyppige og store Unøjagtighed i Citaterne af det Gamle Testamente. Fra et saadant overlegent, alvidende og Alt beherskende Standpunkt betragter, ja vi kunne sige, former, skaber Herren selv her Daaben. Han lader den fremgaa med indre Nødvendighed af Evighedens hemmelighedsfulde Dyb. Efter denne sin indre Idé, hvis mest adækvate Udtryk netop er Vandets og Aandens samtidige Virksomhed, er Daaben absolut nødvendig, om end dens synbare Form, den ydre, rituelle Udførelse af Mennesker paa Grund af den Umulighed, som det er for

Digitized by Google

Mennesker fuldstændigt at virkeliggjøre Guddommens Ideer, aldrig ganske vil kongruere med dette dens Indhold, denne dens Idé, og følgelig denne ydre Udførelse aldrig vil kunne opnaa Andet end en „necessitas ordinata“. Vi kunne derfor antage, at Daaben, Gjenfødelsen af Vand og Aand, saaledes som Frelseren betragter den i Joh. 3, 5, tilnød vil kunne finde Sted ogsaa der, hvor den menneskelige Udførelse af Daabsidéen ikke naar hen. Gud er ikke bunden til Daabens Form, ligesaalidt som han er bunden til den engang givne Redaktion af sine Ord i det Gamle Testamente. Men vi ere bundne i begge Tilfælde. Matth. 3, 11 kan ogsaa her anføres til Stadfæstelse af den guddommelige Frihed i Valget af den Form, hvorved Daaben formidles. Ligeoverfor en Nikodemus, der kunde beskyldes for et vist pelagiansk Blik paa Gudsforholdet, var det mest adækvat at fremhæve Vandet, det i sig selv saa ufrugtbare Element, men kun ved Guds Kraft frugtbare aandelige Moderskjød, hvoraf det ny Menneske skal udgaa, saa at altsaa Vandet har Betydningen af en Protest mod Menneskeslægtens ved Fødselen modtagne sædelige Drifter.

Aldeles paa samme Maade, som med Joh. 3, 5, forholder det sig med Joh. 6, 51 ff. Man siger, at her ikke ligefrem er Tale om Nadveren, iblandt Andet fordi her staar „Kjød“ og ikke „Legeme“. Dette kan vel saa være, og det er vel ogsaa det Rette. Her omtales Nadveren fra samme Synspunkt, som hist Daaben. Det er nemlig Nadveren som endnu uformet Stof, som en tilblivende „materia coelestis“, det er endnu ikke det rituelt indstiftede Maaltid. Derfor staar der netop ikke „Legeme“ som er det allerede formede Kjød, men netop kun „Kjød“, det Stof, som senere formes — det vil da sige idéelt, ikke historisk senere — til et Legeme. At Nadveren i Joh. 6, 51 ff. ifølge den hele Kontext maa tages i videre Betydning, end den bestemte Form af samme, som

Digitized by Google

forrettes i Kirken, er jo ogsaa almindelig indrømmet. Baade Daaben i Joh. 3, 5 og Nadveren i Joh. 6, 51 ff. have endnu ikke modtaget sin rituelle Iklædning; de fremtræde nu for første Gang af det mystiske Dyb, hvor de have været opbevarede i den guddommelige Raadslutning [5]).

Til nærmere Stadfæstelse og Belysning af Ovenstaaende vil jeg gjøre opmærksom paa følgende interessante Træk i N. T., hvor Daabshandlinger omtales. Forholder det sig nemlig saa, at Daaben i Joh. 3, 5 især betragtes fra dens indre, genetiske Side, saa maa det være klart, at dens Nødvendigheds Grad, hvad dens ydre Form angaar, staar i et omvendt Forhold til de Mænds Auktoritet og Myndighed, som af Gud ere sendte til at formidle en aandelig Gjenfødelse blandt Menneskene. Vi ville ogsaa finde dette bekræftet i Skriften. Han, som havde den absolute guddommelige Myndighed og Auktoritet, hvis Ord besad Aanden uden Maal og Indskrænkning, som altsaa intet Supplement tiltrængte, forrettede derfor selv aldrig nogen udvortes Daab. (Joh. 4, 2). Hvad nu Apostlerne angaa, hvem jo Aanden og Myndigheden var bleven tildel i en mere begrændset Form, saa finde vi nok, at de døbe, men mærkeligt er det dog, at f. Ex. Paulus i 1 Cor. 1, 17 synes at betragte Daaben i dens rituelle Form som Noget, der i Vigtighed ikke kunde komme op imod hans egen Forkyndelse af Ordet. Betragter man dette Sted og det nærmest Foregaaende isoleret, saa skulde man fristes til at tro, at han i det Hele lagde liden Vegt paa Daaben. Dette er naturligvis ikke Tilfældet. Endvidere maa vi lægge Mærke til den Omstændighed, at f. Ex. i Act. 8, 17. 19, 6 ikke saameget Daaben, men netop Haandspaalæggelsen, den personlige Auctoritetsimpuls fra Apostlerne, var det, som maatte til for

[5]) Denne ideale Side hos Johannes er netop ham cjendommelig, medens Synoptikerne dvæle ved Sakramenternes historiske Side. Matth. 26, 26 ff. Marc. 14, 22 ff. Luc. 22, 17 ff. Matth. 28, 19. Marc. 16, 16.

Digitized by Google

at sætte Kronen paa Verket. Dette er nu Noget, som ikke i mindste Maade skal mistænkeliggjøre Daabens høje Vigtighed. Men vi maa gaa lidt dybere ind i Tingen for at komme paa det Rene her.

Daaben er, som vi have seet, en Bortryddelse af de Skranker, som Kjødet stiller imellem Gud og Menneskesjælen, en Ophævelse af Middelbarheden. Det er altsaa klart, at Christus ikke havde nødigt at døbe Nogen; thi han var jo selv Gud, der stod sin Omgivelse umiddelbart nær. Der existerede ingen Skranker. Da han var dragen bort, virkede hans Aand endnu paa en saa frisk, umiddelbar Maade gjennem Apostlerne, at relativt til de følgende Tider en langt større Accent, en langt større Kraft maatte ligge i Evangeliets mundtlig forkyndte Ord, saa at om end Daaben forrettes, dog Opmærksomheden endnu paa Apostlernes Tid kunde være forherskende optagen af deres Ords gjenfødende Magt, der netop, fordi Apostlernes synbare, personlige Nærværelse kom til, i og for sig maatte forøges og ligesom optage i sig Noget af den Virkeevne, som ellers kun vilde tilhøre Daaben. Er dét nemlig saa, at Daaben symbolsk betragtet er et Støttepunkt for min Tro, et fast Mærke, et Pant, som ved sin Auktoritet skal værne mod subjektive Skrupler og Anfegtelser, saa maa det ogsaa være rimeligt, at de højt anseede Apostler, der vare udvalgte af Herren selv, havde modtaget guddommelig Inspiration og som saadanne nøde en usvækket Tillid, kunde være istand til at aflede de Troendes Blik noget bort fra Daaben selv og hen paa sig. Alt dette gjælder dog kun Daabens symbolske Side; dens mystiske Gehalt maatte naturligvis vedligeholde sig usvækket, hvad enten Apostlerne med sin Haandspaalæggelse traadte de Troende nær, eller dette ikke var Tilfældet. Da Apostlerne vare dragne bort og Inspirationens Tid var forbi, var det psychologisk rimeligt, at de Christnes Opmærksomhed i stedse større Grad maatte søge

Digitized by Google

Hvile i Daaben selv som den eneste objektive Garanti for en Modtagelse af den Hellig Aand.

Efter saaledes at have betragtet Gjenfødelsens Væsen og dernæst sammes Formidling ved Ordet og Daaben, ville vi søge Besvarelsen af et nyt Spørgsmaal, nemlig hvorvidt det positive Resultat, som kan indtræde paa Grund af disse Midlers Virksomhed, er identisk med Gjenfødelsen, eller om de ogsaa kunne virke, frembringe noget Andet end det, som egentlig er deres tilsigtede Maal.

Man maa mærke, at jeg her siger positivt Resultat; thi at disse Midler kunne have et negativt Resultat, forskjelligt fra Gjenfødelsen, har vel aldrig været noget Spørgsmaal i den lutherske Kirke. Med andre Ord, det er en afgjort Sag, at overalt, hvor den Hellig-Aand møder Modstand, der bliver Gjenfødelsen ikke af, hverken i den ene eller den anden Henseende. Men et andet Spørgsmaal er det, om disse Midler kunne skjenke visse Gaver, nedlægge visse Kræfter o. L., der vistnok vedkomme Gjenfødelsen uden dog ganske at være Et med denne, altsaa Gaver, som kunne være der, selv om Gjenfødelsen paa Grund af Menneskets Modstand enten ikke indtræder eller ogsaa atter forspildes.

For at gjøre os dette Spørgsmaal klarere, vil det være nyttigt at erindre os, naar Gjenfødelsen indtræder, og naar den atter vil kunne og maa tabes. Vi have i Begyndelsen af Afhandlingen bemærket, at Gjenfødelsen, fordi Mennesket væsentligt er et bevidst, frit villende Væsen, ogsaa væsentligt maa bestaa i Viljens, Bevidsthedens Forvandling fra syndig og ond til hellig og god. I samme Moment, som dette indtræder, foregaar da ogsaa Gjenfødelsen. Omvendt er det klart, at Gjenfødelsen vil forsvinde i samme Øjeblik, som dette hellige Viljesprincip, denne gode Samvittighed overvindes og forjages af Synden. Gjenfødelsen er altsaa Retfærdiggjørelsens og Syndsforladelsens nødvendige subjektive Ledsager og Konse-

kvents, der ogsaa forspildes, hvor hine objektive Frelsesakter ophøre. Er det nu saa, da have vi for det Første, hvad Ordet angaar, i den daglige Erfaring de mest iøjnefaldende Vidnesbyrd for, at det i det menneskelige Hjerte kan nedlægge Kræfter og Gaver, som der kunne bevares, om end ikke Gjenfødelsen paafølger, og som ialfald fordetmeste en kortere eller længere Tid ville bevares, indtil Gjenfødelsen fremgaar som en Virkning af den. Jeg sigter her til den Sæd, alle de Spirer, som Ordets Forkyndelse eller Læsning nødvendig maa nedlægge i enhver Tilhørers eller Læsers Sind, saafremt han blot med Forstandens Opmærksomhed hengiver sig til det meddelte Stof. Matth. 13, 1 ff. kan anføres som et Hovedsted. Det er jo en Sjeldenhed, at Ordets Forkyndelse virker saa øjeblikkeligt som Peters Tale i Act. 10de Kap. Som oftest ville Tilhørere gaa hjem fra et saadant med en hel Del Spirer i sit Sind, Spirer, der maaske sent eller tidligt ville finde den rette Jordbund og blive til en levende Sæd. Saalænge til dette sker, ere disse Spirer tilstede dels som en Kundskab, en Forstandens Oplysning om Aabenbaringen, dels vel ogsaa som visse stærkere eller svagere, kortere eller varigere Rørelser, følelsesfulde Stemninger. Somme Sædpartikler kunne da have begyndt at spire, men ikke paa en saa dyb Jordbund, at de ville være istand til at afgive nogen Frugt.

Indtræder nu Gjenfødelsen, da ville disse af Ordet nedlagte Spirer fremdeles fortsætte sin Virksomhed, og navnlig maa vi sige, at de have Betydning for den paafølgende Helliggjørelse. Hvert Skridt videre frem paa Gjenfødelsens Grund kan vel ikke være sporløst som Skibets Vej paa Havet. Der vil altid opsamles et aandeligt Fond. Disse Kræfter, som Ordet nedlægger, ville voxe stedse nøjere sammen med hele Menneskets Habitus. Hans Blik vil udvides, hans Erkjendelse forøges; og det maa vi mærke, at paa Grund af den nøje Forbindelse, hvori Aanden staar med Sjælen, vil ogsaa sjælelige

Kræfter, saasom Vane, Øvelse, Færdighed benyttes i det Aandeliges Tjeneste. Smlgn. i Hebr. 5, 14 især Ordet ἕξις. Dette opsamlede Fond af Erkjendelser, Erfarenhed og deraf følgende Færdighed vil, netop fordi det er et Fond, en Skat, ikke altid ligge nær for den momentane Bevidsthed, men som en voxende Plantes stedse dybere nedstræbende Rødder synke tilbunds i Sjælens Baggrund og træde i Forbindelse med den Gjenfødtes mystiske Liv i Gud. Det vil altsaa være „et Liggendefæ i Himlene" (Matth. 6, 20. 1 Tim. 6, 18 f. Luk. 12, 21).

Skulde Mennesket nu atter ved en bevidst Synd falde ud af sin Naadestand og altsaa ud af Gjenfødelsesforholdet, saa indse vi efter dette Muligheden af, at dette Fond desuagtet til en vis Grad kan bevares. Det vil da fremdeles danne ligesom en skjult indre Traad, et Baand, der stedse kalder og drager ham tilbage. Mindet, Billederne af den tabte Naade vil endnu længe kunne vedligeholdes, de gamle, fromme Rørelser stundom ytre sig og fremkalde en vis Lyst eller ogsaa en vis kvælende Uro. De vil virke som en Dom, der ikke skjenker Synderen Fred, før han atter griber Naaden. Vi se altsaa ogsaa her et positivt Resultat af Evangeliets Prædiken, der ikke er ganske eet med Gjenfødelsen, om det end staar i nøieste Forbindelse med denne.

Spørge vi nu, om noget Lignende finder Sted ved den af Daaben virkede Side af Gjenfødelsen, saa at denne nemlig ikke er Daabens eneste positive Resultat, da vilde det vistnok være en for dristig Slutning at udlede Saadant blot af en Analogi fra Ordets Virkninger. Med større Sikkerhed lader det sig derimod udlede af Skriftens hele Betragtning af Daaben, ligesom det jo er en i vor Kirke hævdet Lære. Det er det, som vi ville kalde Daabens sakramentale Virkning, en Virkning, som bedst kan sammenlignes med det usynlige Stof, den „materia coelestis", der nydes af enhver Nadvergjæst, hvad enten han er værdig eller uværdig, nemlig Herrens

Legeme og Blod. At ogsaa Daaben meddeler en lignende „materia coelestis“ uafhængigt af Baptizandens Tro, maa være klart af den hele synlige Handlings indre Væsen. Den dogmatiske Udvikling af Daabens Natur, ifølge hvilken den netop var Guds umiddelbare Handling med Mennesket, hvorved han selv sønderbryder Skrankerne og sætter det i sit Samfund, vil medføre det Resultat, at der under enhver Omstændighed indtræder en Virksomhed fra Daaben af. Den er jo Menneskets Udfrielse af den dunkle og hemmende Naturligheds Moderliv og en Indsættelse i Lysets Verden, hvor Guds Lys, hans Naades Varme og vederkvægende Luft og Næring fra nu af og altid ville tilflyde Mennesket, uafhængigt af Menneskets Tro, ligesom Gud jo i den fysiske Verden lader sin Sol opgaa over Onde og Gode og lader regne over Retfærdige og Uretfærdige. Den Døbte vil altid blive paavirket af disse Naadeskræfter, om han end ikke altid selv vil benytte dem og vil kunne benytte dem; thi hvor de indre Betingelser mangle, vil det jo være umuligt at frembringe noget Liv, ligesaalidt som den mest glødende Sol og den mest frugtbare Regn vil fremlokke en Sæd der, hvor ingen Spire er tilstede, eller hvor Jordbunden er for haard, til at nogen Spire kan trives i den. Hvori nu ellers disse Naadestilstrømninger, som udgjøre Daabens sakramentale Side, egentlig bestaa, vil i Almindelighed ikke kunne siges; thi det er et Mysterium *). Saameget kunne vi dog maaske slutte af mange Træk, at de for en Del foregaa gjennem Kirken og Menighedslivet.

*) Paa Grund af den inderlige Sammenhæng, som finder Sted mellem begge Momenter i Gjenfödelsen, kunne vi vel ogsaa tænke os, at den nys omtalte positive Virkning af Ordet, hvorved der opsamledes et Fond, „et aandeligt Liggendefæ i Himlen“, har en vis skjult Forbindelse med Daabens sakramentale Virkning. Thi ved at omtale hint aandelige Fond förtes vi jo ind paa den mystiske, mere ubevidste Side af Personligheden.

Digitized by Google

Forøvrigt er det os nok at have Visheden om, at der virkelig finder en saadan Virksomhed Sted.

Om nu end disse Naadestilstrømninger, hvor de tilflyde den Ubodfærdige, ville vende sig om til at blive „en fortærende Ild“, der mere udfører en Dom over den Gjenstridige, end den bidrager til hans Frelse, saa maa vi dog sige, at Daabens sakramentale Virkning i sig selv er en Naadesvirkning og af Gud tiltænkt at være dette. Derom vidner Skriften paa det Bestemteste. Det Samme, som Christus sagde om sig selv, at han ikke var kommen for at dømme Verden, men for at den skulde blive frelst ved ham, maa ogsaa gjælde her. Det er kun Menneskets Skyld, naar denne oprindelige Naadesakt forvandler sig til en Dom.

Heraf vil nu følge, at i samme Moment, som den indre Forvandling paany indtræder, idet nemlig den, som engang har tabt Naaden, atter gjennem Anger og Bod kommer til en sand Omvendelse, vil ogsaa Guds gjennem Daaben uafbrudt virkende Naadestilstrømning gjenerhverve sin gjenfødende Kraft, eller maaske rettere: udøve sin gjenfødende Kraft, Noget, som klarligen ikke kunde finde Sted, saalænge Menneskets væsentlige Personlighed gjorde Guds Aand Modstand. Det vil altsaa være en klar Sag, at Daaben, engang foretagen, aldeles ikke behøver at gjentages, og at en Gjentagelse vilde være en fuldstændig Krænkelse af Daabens Idé. Naadesmeddelelsen fra Guds Side foregaar nemlig uafbrudt: Han forandrer ikke sit reelle Forhold. Det, han engang gjorde i Daabsøieblikket, vil ikke rokkes. Det er kun hos Mennesket, at Forandring og Omskiftelse kan finde Sted. Den gjenfødende Virkning af Daaben er ikke nogen selvstændig ved Siden af den sakramentale; thi da kunde det vel ikke være saa urimeligt, om Daaben var bleven gjentagen, hvor Gjenfødelsen efter et Fald søgtes gjenoprettet; men den er snarere fremvoxet af den sakramentale, i hvilken den ligger

skjult ligesom en Kjerne i sit Skal, og af hvilken den da paa given Anledning vil træde frem og gjøre sig gjældende som gjenfødende. — Der finder sandsynligvis her noget Lignende Sted, som det, vi saa, da vi talte om Virkningerne af Evangeliets Forkyndelse.

Da saaledes den sakramentale Virkning af Daaben vedvarer uafhængigt af Baptizandens Tro eller Vantro, kunne vi spørge, om den i de Momenter, hvori han er udenfor Naadestanden, er ham til Skade eller Gavn. Dette Spørgsmaal vil bedst kunne besvares, naar vi undersøge Grunden til, at Gjenfødelsen tabtes. Det var nemlig den Troendes Ondskabssynd eller vel ogsaa ofte hans successive Gliden ud af Gudsforholdet paa Grund af Ligegyldighed og Lunkenhed, som bevirkede Tabet af Gjenfødelsen. Det er altsaa klart, at forsaavidt som den sakramentale Virkning af Daaben skulde komme til bevidst Fornemmelse, saa maa denne i det Væsentlige have Charakteren af en Dom, men vel ogsaa, forsaavidt Frelsen endnu kan være mulig, af et kjærligt, indbydende, lokkende Kald. Vi tør vel sige, at under enhver Omstændighed, indirekte eller direkte, er den sakramentale Daabsvirkning hos den Faldne, forsaavidt han endnu kan frelses, en efter sit Anlæg heldbringende, selv om den Faldne mangengang selv endnu maatte fornemme den som noget højst Smertefuldt og Pinligt. Hvad de mystiske Daabsvirkninger angaar, som ikke komme til nogetslags Fornemmelse, kunne vi Intet sige. Dog maa vi tro, at noget Lignende finder Sted med dem.

Endelig maa vi da spørge, om den sakramentale Daabsvirkning efter dette sit heldbringende Anlæg nogensinde her i Verden vil kunne fortabes, ligesom vi saa, at det kunde være Tilfælde med den gjenfødende Virkning. Da Gjenfødelsen fremvoxer af Daabens sakramentale Virksomhed, og da denne sidste igjen er en Form af den Hellig-Aands hele Naadesforvaltning, saa er det klart, at det, som Skriften

kalder Synd mod den Hellig-Aand, nødvendigvis bevirker Tabet af al heldbringende Indflydelse fra Daaben og ej alene fra Daaben som udvortes forrettet Akt, men ogsaa fra Daaben, som den omtales i Joh. 3, 5., fra Daabens indre, guddommelige Idé, saa at overhovedet nu al Gjenfødelse for Fremtiden bliver umulig.

Samle vi Ovenstaaende i en Sum, saa komme vi da til følgende 3 Grader eller Arter af Synd, som hver for sig sætter Mennesket i et ejendommeligt Forhold til Daaben og dens Virkninger:

1) Skrøbelighedssynd. Her have vi i Begyndelsen af vor Afhandling seet, at Daaben netop har positiv heldbringende Betydning, idet den nemlig da bliver en Støtte, en Tilflugt, hvori Selvet finder Hvile, saa at Gjenfødelsen trods denne Synd ikke fortabes.

2) Ondskabssynd eller vedholdende Lunkenhed. Her vil Gjenfødelsen tabes; thi der er begaaet Synd, Krænkelse af det bevidste, fri Selv mod dets egen Personlighed. Dog vil Gjenfødelsen atter kunne gjenoprettes, idet den sakramentale Virkning af Daaben fremdeles vedvarer.

3) Synd mod den Hellig Aand, hvorved ej alene den indehavende Gjenfødelse tabes, men overhovedet al Adgang til fornyet Gjenfødelse, idet nemlig Daabens egen Idé er bleven krænket i Aanden selv, som er dens Bærer og nødvendige guddommelige Forudsætning. Her er altsaa ogsaa Daabens sakramentale Virkning tabt for Subjektets Frelse.

Den her givne Udvikling af Gjenfødelsen og dens Formidling vil ogsaa lede til Besvarelsen af et Spørgsmaal, som har været noget omtvistet, nemlig hvorvidt Gjenfødelse kunde finde Sted indenfor Jødedommen, i den gamle Pagts Tid.

De, som antage, at Daaben er det eneste Gjenfødelsesmiddel, maa naturligvis negte Muligheden af en Gjenfødelse i

Digitized by Google

den gamle Pagt. Da man dog ikke kan Andet end indrømme de troende Jøder Salighed efter Døden, saa kommer man til saadanne vilkaarlige Slutninger som, at de i den anden Verden bleve døbte og saaledes først da gjenfødte. Men hvis vi fastholde det Væsentlige i Gjenfødelsen og sætte den i inderlig Forbindelse med Retfærdiggjørelsen, saa kan der ikke længere være nogen grundet Aarsag til Tvivl, saasandt som Skriften vidner om flere Jøder, at de vare retfærdiggjorte og tillige, at deres Tro viste sig virksom i gode Gjerninger. Om Abraham se Gen. 15, 6. smlgn. Rom. 4, 3. Gal. 3, 6. Om Rahab Jak. 2, 25. Se ogsaa Rom. 4, 6. — Jak. 2, 14 ff. viser ogsaa, at den Tro, som retfærdiggjorde, ikke blot maatte være en historisk Viden, thi den havde ogsaa Djævlene (V. 19); men den maatte være en frugtbar Tro, modtagelig for den guddommelige Sæd, der bar Frugt i gode Gjerninger. Her er det klart, at Jakob sætter den retfærdiggjørende Tro i inderlig Forbindelse med Gjenfødelsen; thi hvad Andet kan vel gjøre dygtig til gode Gjerninger end Gjenfødelsen selv? Men det er ikke blot saadanne enkelte Skriftsteder, som vise dette. Et flygtigt Blik paa den hele Række af gammeltestamentlige Troesheltes Liv og Vandel ligefra den retfærdige Abel til Simeon og Anna oplyser os snart om, at det væsentlige, indre Moment i Gjenfødelsen er indtraadt. Et helligt, rent, gudvelbehageligt Levnet maa nødvendigvis tilskrives Guds Aand, der har taget Bolig i Hjerterne og har faaet Magt over Sindet. Det forudsætter en ny Bevidsthed, en god Samvittighed, en Frimodighed for Herren, et nyt Grundlag for Personligheden, saa at den i det Væsentlige og i det Aandelige, i Villje og Bevidsthed, er forvandlet, det Gamle er forbigangent og det Ny er indtraadt. Spørge vi, hvorledes denne Gjenfødelse virkedes, saa var det naturligvis ene ved Ordet, saaledes at nemlig Loven virkede Syndens Erkjendelse og Forjettelsen om den kommende Frelser gav den sønderknuste Sjæl Fri-

modighed, Glæde, Fred og saaledes nedlagde en Taknemmeligheds og Kjærligheds Spire, der bar Frugt i gode Gjerninger. I Davids Psalmer finde vi jo saa hyppig den hele ordo salutis udtrykt i Form af Psalmistens egen Bekjendelse og Udbrud, og her kommer da ogsaa i Almindelighed Gjenfødelsesmomentet selv med som en sejerrig Slutning paa den haarde Kamp (Psal. 4, 4. 8. 9. 6, 8. 9 ff. 7, 18. 11, 5 ff. 13, 6. 17, 15. 26, 11. 12. 28, 6 ff. 30, 11 ff. 31, 22 ff. 32, 5 ff. o. m. a.).

Den gammeltestamentlige Økonomi drager sig ogsaa, hvad den subjektive Side angaar, gjennem det Ny Testamente indtil Pintseunderet. At en Gjenfødelse kunde foregaa og foregik af den samme Art, som vi nys nævnte, vidner klarligen flere Steder af Evangelierne. Saaledes Matth. 9, 2 Herrens Tiltale til den Værkbrudne, hvor han byder ham at være frimodig, fordi hans Synder vare ham forladte, viser tilstrækkelig, at en virkelig Gjenfødelse var mulig. Ligesaa Joh. 5, 14. 8, 11. Hvis Jesus kunde byde den Blindfødte og den Kvinde, som var greben i Hor, at gaa bort og *ikke synde mere* og tillige mene denne sin Tale alvorligt, da maa han jo tænke sig, at de allerede fra dennegang af kunde fatte et saadant Sind, som betryggede mod fremtidig Synd, og dette kan da kun være et saadant, som Apostelen nævner i 1 Joh. 3, 9. 5, 18.

Men uagtet vi saaledes saavel af Skriftens bestemte Vidnesbyrd, som af Sagens indre dogmatiske Grund maa sige, at Gjenfødelsen efter dens væsentlige Gehalt kunde foregaa og mange Gange foregik i den gamle Pagts Tider, saa have vi ogsaa Vidnesbyrd om, at der dog fandt en kvalitativ Forskjel Sted mellem de Gjenfødte i den gamle Pagt og de i den ny, en Forskjel, der berettigede Herren til at sige, at den Mindste i Himmeriges Rige er større end Johannes. For at begrunde denne Forskjel og nærmere paavise dens Natur, maa vi minde om, hvad der før i denne Afhandling er sagt om Gjenfødelsens Væsen og de forskjellige Midler, som Herren

Digitized by Google

den gamle Pagt. Da man dog ikke kan Andet
de troende Jøder Salighed efter Døden, saa k
saadanne vilkaarlige Slutninger som, at de i d
den bleve døbte og saaledes først da gjenfødte
fastholde det Væsentlige i Gjenfødelsen e
inderlig Forbindelse med Retfærdiggjørelsen, saa
længere være nogen grundet Aarsag til Tvivl,
Skriften vidner om flere Jøder, at de vare ret
tillige, at deres Tro viste sig virksom i gode G
Abraham se Gen. 15, 6. smlgn. Rom. 4, 3. G
Rahab Jak. 2, 25. Se ogsaa Rom. 4, 6. — Jak.
ogsaa, at den Tro, som retfærdiggjorde, ikke bl
en historisk Viden, thi den havde ogsaa Djæ
men den maatte være en frugtbar Tro, mod
guddommelige Sæd, der bar Frugt i gode Gjern
det klart, at Jakob sætter den retfærdiggjørend
Forbindelse med Gjenfødelsen; thi hvad Andet
dygtig til gode Gjerninger end Gjenfødelsen sel
ikke blot saadanne enkelte Skriftsteder, som
[illegible]. Blik paa den hele Række af gamn
Testamentets Lære og Vandel ligefra den retfæ
Simeon og Anna oplyser os snart om, at det v
Momenter i Gjenfødelsen er indtraadt. Et hel
[illegible] Læren maa nødvendigvis [illegible]
der har [illegible] i [illegible] og har [illegible]
det. [illegible]
[illegible] Herren, [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Digitized by Google

det Loven, som udgjorde
traadte ham nær paa alle
hvad han foretog sig, det
iiddelbart, gjennem Slut-
ere i Perspektivets Fjernhed
ham. Det var mere kun et
ans Bane Hebr. 11, 13. Intet
ade aande frit i en saadan
.ke ret gunstig for en frodig
ans Bryst. Loven virkede i
erlig at foreholde ham hans
lvegt var ikke tilstrækkelig
ie ganske særdeles Naade-
enter bragte nyt Liv i hans

jig i det Gamle Testamente,
atter ved dybe Frafald for
ildte Gjenfødelsens Naade-
ied David, Salomo og med
ongernes Personer afspejle
hyppigt, ja vi maa vel
Herren, og det, som det
lre, historisk Udvikling i
paa Grund af Traadens
rekomme vistnok ogsaa
ierlige Traad afbrydes
log kommet, og Hel-
. En Fremadskriden
i det Skjulte, Sted.

eret Tilfælde med Loth,
af Mænd, som Noah,
han ikke let skulde

bruger med forherskende specielt Hensyn til hver af de tvende Sider i dette Væsen.

Vi paaviste, hvorledes det ligger i Selvbevidsthedens Natur, at Personligheden undergaar et Slags Tvedeling, idet Selvet som Subjekt ikke kan være sig bevidst, uden at det paa samme Tid fremstiller sig som Objekt, anskuet ligesom udenfor, paa Afstand af Subjektet. Viser det sig saaledes paa Afstand, saa maa det nødvendigvis opfattes i og erholde Betydning af de Omgivelser, de ydre Relationer, til hvilke det staar i inderligst Forhold, som danne dets Element, dets Sphære. Her saa vi da, hvorledes Daaben forstærker Ordet og tillige meddeler en ny, ejendommelig, hemmelighedsfuld Naadegave ved at optage Selvet i den Sphære, de Omgivelser, som ere mest adækvate for dets aandelige Existents, og hvori da ogsaa en Mangfoldighed af Naademeddelelser kunne finde Sted, som ikke behøve at komme til Selvets Bevidsthed.

Medens nu i den gamle Pagt Ordet gjennem Lov og Frelsesforjettelse kunde nedlægge den ny, hellige Spire, der var mægtig til at frembringe god Frugt, og altsaa følgelig det indre, subjektive Moment i Gjenfødelsen kunde fuldelig realiseres, saa ville vi dog finde, at det andet Moment — vel ikke ganske manglede, thi det havde ikke været muligt, — men dog var stedt under forholdsvis ugunstige Vilkaar. Med andre Ord, den ydre Omgivelsens Sphære, som især formidles ved Daaben, og hvori den Gjenfødte skal finde sit adækvate Element, var i den gamle Pagt i forholdsvis liden Grad tilstede. Det ligger med eet Ord udtalt deri, at Guds Rige endnu ikke var kommen. Endskjønt nemlig det trøstefulde Ord om en kommende Frelser aldrig forstummede hos de gamle Jøder, saa var det dog langtfra Tilfældet, at dette Ord dels direkte dels indirekte ved Tegn og Beviisligheder stod dem saa nær og omgav dem paa en saa umiddelbar, lys- og livmeddelende Maade, at det kunde siges at danne deres aan-

Digitized by Google

delige Element. Meget mere var det Loven, som udgjorde Jødens aandelige Livsluft. Den traadte ham nær paa alle Kanter, hvorhen han vendte sig, hvad han foretog sig, det Mindste som det Største. Kun middelbart, gjennem Slutninger og Udtydninger, altsaa mere i Perspektivets Fjernhed fremstillede Evangeliet sig for ham. Det var mere kun et fjernt Punkt i Endemaalet for hans Bane Hebr. 11, 13. Intet Under derfor, at Jøden ikke kunde aande frit i en saadan Omgivelse. Atmosphæren var ikke ret gunstig for en frodig Trivsel af den nedlagte Spire i hans Bryst. Loven virkede i det Hele kun negativt ved uophørlig at foreholde ham hans Synder, men den positive Modvegt var ikke tilstrækkelig til at holde ham oppe, naar ikke ganske særdeles Naadevirkninger ovenfra i spredte Momenter bragte nyt Liv i hans Indre.

Vi finde derfor temmelig hyppig i det Gamle Testamente, at selv den troende, gjenfødte Jøde atter ved dybe Frafald for en længere eller kortere Tid forspildte Gjenfødelsens Naadegave. Saaledes var det Tilfældet med David, Salomo og med flere af de følgende Konger [7]. I Kongernes Personer afspeile sig ogsaa Folkene. Vi møde saa hyppigt, ja vi maa vel næsten sige altid, nye Frafald fra Herren, og det, som det synes, af en saadan Natur, at al indre, historisk Udvikling i et begyndt Spor blev en Umulighed paa Grund af Traadens idelige Afskjæring. I Christenheden forekomme vistnok ogsaa hyppige Frafald, men den indre continuerlige Traad afbrydes dog i Grunden aldrig. Guds Rige er dog kommet, og Helvedes Porte skal ikke faa Magt over det. En Fremadskriden finder dog i Grunden, om end vistnok ofte i det Skjulte, Sted.

---

[7] Det Samme har i större eller mindre Grad været Tilfælde med Loth, Aaron, Gideon, Samson, Eli, Saul. Selv af Mænd, som Noah, Abraham, Jakob, finde vi enkelte Træk, som man ikke let skulde vente af saa höjt begavede Guds Börn.

Digitized by Google

I den gamle Pagt gik derimod, hvad den indre Bevægelse angik, snarere Alt tilbage, eftersom de hellige Institutioner mere og mere gik tilgrunde. Jødefolkets Historie er derfor ingen indre Udviklingshistorie. Det er kun en punktvis fremtrædende Række af Aabenbaringer og Naadesmeddelelser ovenfra paa en symbolsk Maade, hvortil Jødens indre Væsen vanskelig kunde stille sig i fuldkommen Rapport. Saameget mere maa vi da beundre de Mænd og Kvinder, som under disse forholdsvis mindre gunstige Vilkaar kunde bevare sit Gjenfødelsesforhold levende og kraftigt til Enden.

Ved Himmeriges Rige, Guds Rige, *βασιλεία τῶν οὐρανῶν*, maa efter det Ny Testamentes mangfoldige samstemmende Vidnesbyrd forstaaes en guddommelig, hellig Organisme, en Makrokosmos, der vistnok fra en Side betragtet udgjør Summen af alle de Troende, de Helliges Samfund, men dog ogsaa paa den anden Side har en vis reel, fix Bestaaen udenfor hver Enkelts Subjektivitet. Det vilde jo være ren Pantheisme, dersom vi ikke antoge dette, saasandt som Skriften siger, at Christus, den treenige Gud selv beaander dette Rige med sin Hellighed, sit Lys og sin Varme. Først ved den verdenshistoriske Indtrædelse af dette Guds Rige, „i Tidens Fylde", „i de sidste Tider", vilde det være muligt, at den Troende ej alene havde Guds Aand ved Ordet boende i sig, men at han ogsaa ved Troen kunde anse sig optaget i Guds Samfund, bo og aande i dette Samfund. Om nu end saaledes i det Gamle Testamente hyppig spores, at Guds Aand er optagen i den Troendes Indre og der viser sin Kraft, saa finde vi dog der i langt mindre Grad Spor til et modsat Forhold, at den Troende følte sig optagen i Gud, følte sit Liv skjult i ham, hvilket netop vilde falde sammen dermed, at Gud omgav ham som en aandelig Atmosphære (Act. 17, 28). Det kunde jo ikke være anderledes; thi den hele rige Fylde af Existents, som Gud lægger for Dagen i Christi Personlighed

Digitized by Google

og Forløsningsverk (Col. 2, 9), var dengang endnu ikke udfoldet. Gud traadte dem mere imøde i sin skarpe, exclusive Selvbegrændsning, som den hellige, nidkjære Dommer, der hader Synd og Afguderi. Alle disse symbolske Skikke, som traadte Jøden forpligtende imøde, maatte, skjønt i Grunden af evangelisk Betydning, dog paavirke ham som et dødbringende Bogstav, som en streng Lov, fordi den indre Enhed endnu ikke gav sig tilkjende. De stode for ham som en Mangfoldighed af Enkeltheder, τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου (Gal. 4, 3. Col. 2, 8. 20), som manglede Aandens Baand; der var ingen Ende paa dem (se Hebr. 10, 2 f.), ingen Afslutning, ingen Overskuelighed (Hebr. 9, 25. 10, 10 ff.). Da altsaa dette hele ydre Væsen kun ufuldkomment aabenbarede sin indre, aandelige Enhed, kunde den troende Jøde forholdsvis vanskeligere finde sig, sin egen Aand, igjen i en saadan Omgivelse. Vi maa altsaa sige, at hans hele aandelige Tilværelse endnu laa som i Moders Liv. Folket, som en Enhed, en objektiv Magt betragtet, gik svangert med en ydre Frelsesaabenbarelse, som det var forbeholdt en kommende Tid at skue i færdig Fuldendelse. Aanden, som historisk Phænomen, var endnu ikke, fordi Jesus ikke var forklaret (Joh. 7, 39). Det Evangeliets Ord, som nu efter Pintseunderet forkyndtes, maatte allerede i sig selv have en særegen, højere Magt, end den gamle Pagts, og det paa Grund af dets Indhold. Det maatte ikke alene være istand til at nedlægge en lignende, livskraftig Spire i den Bodfærdiges Bryst, men ogsaa, netop fordi Frelsen nu stod der i objektiv Afslutning, fordi nu den rette aandelige Omgivelse, det adækvate Element for Troeslivet havde udbredt sig i Menigheden, være dygtigt til at sætte den Enkelte ind i denne ny Atmosphære, at virke ej alene som en Fader, men ogsaa som en Moder. Se Jak. 1, 18, hvor ἀπεκύησεν netop har en saadan Betydning. Men har Ordet nu selv naaet en saadan Modenhed, saa afsætter det ogsaa af sig selv

Digitized by Google

Daabssakramentet, der netop har et specielt Hensyn til denne anden Side af Gjenfødelsen. Ved at henvise til Daaben leder det den Christnes Blik hen paa et for Jøden saagodtsom ganske ubekjendt Felt, og den Eftertrykkelighed og det Alvor, hvormed Skriften henviser til Daaben, kan ikke undgaa nogen upartisk Læser. Brevet til Hebræerne er her af stor Betydning. Vi maatte jo ogsaa paa Forhaand kunne vente at finde Christendommens, den ny Pagts Ejendommelighed i Forhold til Jødedommen udtalt paa en skarpere Maade i et Brev til omvendte Jøder, der truede med at synke tilbage i den gamle Aand. Brevet er derfor lærerigt i denne Henseende. Vel dvæler det ikke med synlig Forkjærlighed ved Daabssakramentet som saadant, og vel finde vi ikke nogen synderlig Tale om en mystisk Forbindelse mellem Gud og den Gjenfødte, men det samler paa en mærkelig Maade alle de særegne Træk i den objektive Frelse, hvorved Daabssakramentet muliggjøres, og hvoraf det kan siges at fremgaa. I de første Kapitler møder os strax Skildringen af Christi Herlighed fremfor Englenes, samt hvorledes han har suspenderet deres Regimente under sit eget. Flere Steder i det Følgende opfordres Læserne til at bevare Troen og Frimodigheden, hvilket ene begrundes i en objektiv Afslutning af Forløsningsverket (se 3, 6. 12. 14. 4, 16. 10, 19. 22 ff. 35. 13, 6. 8). Der henvises til et fast, uomskifteligt Guds Rige (12, 28), der formanes til ej at svigte „vor egen Forsamling“ (10, 25) og saaledes blive udsat for den subjektive Aands Tilfældigheder (13, 9). Endelig fremskinner af 5, 11 ff. og 6, 1 ff. ogsaa et Træk, hvortil Daaben har særskilt Hensyn. Forfatteren opfordrer Læserne til ej at blive staaende ved Begyndelsesgrundene, men gaa videre paa den engang lagte Grund. Denne Videregaaen er kun mulig da, naar Grundvolden ved en objektiv Garanti har fixeret sig for Bevidstheden, der saaledes kan i Frimodighed bryde med den subjektive

Digitized by Google

Reflexions ængstelige Grublerier. En saadan objektiv Garanti savnede Jøden, og der kunde saaledes neppe finde nogen Videregaaen Sted. Endelig maa vi nævne Christi ypperstepræstelige Forbøn, der i Brevet fremhæves som en trøstefuld Tanke, naar Skrøbelighedssynder overlistede de Troende (2, 17. 4, 15). Brevet synes kun at kjende to Slags Synd, nemlig de nævnte Skrøbelighedssynder og Synd mod Aanden, det fuldstændige Frafald, for hvilket intet Offer mere gives. Det kan imidlertid ikke betvivles, at den ypperstepræstelige Forbøn gjælder al Synd, som ikke netop er Synd mod den Hellig-Aand, og hvorfor da Christi Offer endnu er gjældende ligesom for Skrøbelighedssynder. Grunden til, at Forfatteren ikke nævner en saadan Art af Synd, som den, der sigtes til i 1 Cor. 5, 1 ff. 1 Joh. 5, 16, kan vel have været den simple historiske, at en saadan ikke netop havde været begaaet i den jødechristne Menighed eller var bleven Forfatteren bekjendt. Da nu ved Hebr. 6, 4 ff. 10, 26. udenfor al Tvivl menes det Samme, som ellers i Skriften kaldes „Synd mod den Hellig-Aand“ eller „Synd indtil Døden“, saa følger deraf, hvad ogsaa Sagens indre Grund og Skriftens Ord paa andre Steder klart vise, at den ypperstepræstelige Forbøn ogsaa maa udstrækkes videre, end til de i snevrere Forstand saakaldte Skrøbelighedssynder, som den Gjenfødte begaar uden at falde ud af Naaden. Vi have altsaa her den guddommelige Basis for Daabens sakramentale Virksomhed, der kommer alle dem tilgode, som ikke have gjort sig skyldige i det Frafald, hvortil sigtes i 6, 4 ff. og 10, 26.

Hvad der altsaa efter Hebræerbrevet manglede de troende Jøder i den gamle Pagt, var ikke en indre kraftig Troesspire, men det var en med denne Troesspire adækvat objektiv Økonomi, et for den Troendes Bevidsthed fast grundet Guds Rige, hvori hans Troesspire kunde finde alle de for dens Trivsel gunstige Betingelser. Ofte maatte den troende Jøde føle dette

Digitized by Google

Savn, og da han ikke kunde opleve Bevidstheden, maatte han trøste sig med Haabet. Men det, at han maatte „bie efter Herren“ (Psal. 27, 14. 33, 20) gjorde ikke hans Gudsforhold usikkert, thi hans Haab var fast (Hebr. 11, 1 f.); derimod maatte det ikke være ham let at bevare og nære denne Frimodighed, saalænge han savnede et een Gang for alle fast begrundet Støttepunkt.

Digitized by Google

Syv trondhjemske Præsters Bønskrifter til Kirkestyrelsen om Skjærpelse i Kirketugten og Oprettelse af en Kirkeret.

Et Bidrag til den norske Kirkes Historie i det 18de Aarhundrede.

Af

P. COUCHERON,

Adjunkt ved Kathedralskolen i Throndhjem.

I.

Det Omslag, som Speners og hans Disciples Virksomhed frembragte i den tydsk-lutherske Kirkes Theologi og Menighedsliv, mærkedes ogsaa i Norden. Fra Universitetet i Halle udgik der en Mængde Mænd, som vare vakte af Speners Disciple, og de spredte sig ikke alene over Tydskland, men ogsaa over de nærliggende Lande, og hvor de selv ikke kom hen, did naaede deres Skrifter. De samme Brøst og Mangler, der i Tydskland havde givet Anledning til Speners Optræden, fandtes nemlig over hele den lutherske Kirke; der føltes overalt den samme Trang til noget Andet og Bedre, og derfor blev den aandelige Bevægelse i Halle af Betydning ikke alene for den tydsk-lutherske Kirke, men for hele det lutherske Kirkesamfund.

Den Kamp, som Theologerne i den nærmeste Tid efter Reformationen maatte føre mod hemmelige og aabenbare Forsøg paa at forvanske den rene Lære, havde givet hele det theologiske Studium en vis polemisk Retning. Man følte Nødvendigheden af med Fasthed at holde sig til den af Re-

Digitized by Google

formatorerne givne Fremstilling af Læren, men i sin Iver glemte man, at denne dog kun skulde være Grundlaget for en fri Udvikling, der maatte følge af en dybere Indtrængen i Skriften; man betragtede den theologiske Udvikling som allerede færdig og troede, at man allerede havde det een Gang for alle givne Resultat. Herved blev Kirkelæren til en ydre Magt; den stod der som noget Fixt og Færdigt, som man maatte underkaste sig. Men man følte snart Nødvendigheden af en subjektiv Formidling; man vilde have Fornuftbevis, og denne Fordring søgte Dogmatikerne at tilfredsstille ved den formale Logiks Hjælp. Ligesom Middelalderens Skolastikere vilde de nu bevise Dogmets Sandhed ved at godtgjøre dets Fornuftighed, og det skede i en streng logisk Form; nu nøjede man sig ikke længere med „loci theologici“, man fordrede en systematisk Fremstilling. Alle Dogmer bleve redigerede i visse bestemte Formler, og i dem troede nu Theologerne at have fundet et sikkert Værn mod al Vranglære. Som en Følge heraf betragtedes Alt, hvad der ikke Ord til andet stemte med dem, med mistænkelige Øjne, og den Kamp, som man troede at føre for den rene Lære, blev ofte blot en Strid om Ord og Udtryk; Formen forgudedes, og Dogmatiken blev til en aandsdræbende Formalisme.

Bekjendte nok ere de theologiske Kampe omkring Aar 1700 i Tydskland; Theologerne ved Kjøbenhavns Universitet holdt ikke mindre strengt end deres Aandsfæller i Tydskland paa den rene Lære og paa den engang vedtagne dogmatiske Form. De udtalte aabent og uforbeholdent sin Mistanke og Uvilje mod de „ny Talemaader“ og indprentede de theologiske Studerende ihærdigen at holde fast ved Læren i den Form, i hvilken de havde tilegnet sig den, og aarvaagent og utrætteligt at forsvare den. Den Tids Theologer vare i Regelen udrustede med en dygtig og paa sin Vis grundig dogmatisk Kundskab, men den var, som sagt, bunden i visse

Digitized by Google

Formler, og det hele Studium havde en stærk polemisk Retning. Deres Øvelser ved Universitetet gik mere ud paa at udvikle hos dem Færdighed som Disputatorer, der kunde bevise den rene Læres Fornuftighed og al Vranglæres Ufornuftighed, end paa at give dem Dygtighed til i deres senere Stilling som Præster at befordre en levende og inderlig Tilegnelse af Christendommen hos Menigheden. I ensidig Interesse for den rene Lære glemte de at fremhæve den nødvendige Forbindelse, hvori denne staar med et rent, christeligt Liv, og deres Prædikener bleve en Blanding af tør Systematik og heftig Polemik. Man tænke sig nu Theologer med en saadan Uddannelse hensatte i en Landsmenighed i Norge, i hvilken, som Pontoppidan siger, knapt En af Ti kunde læse, og hvis Christendomskundskab saaledes var meget liden; — i Almindelighed forstod Lægmanden vist kun saare Lidet af deres Prædikener; om Opbyggelse kunde der efter Sagens Natur knapt blive Tale.

At Sæderne under saadanne Forholde maatte forfalde, var naturligt. Gejstligheden med sin forherskende dogmatisk-polemiske Retning arbejdede ikke med den tilbørlige Kraft og Interesse for at udbrede Sædelighed, og om den end havde villet virke i den Retning, saa havde den staaet ene. Der fandtes nemlig saa godt som ingen Anstalter til Ungdommens Undervisning; Klokkeren var i Almindelighed Præstens eneste Hjælp, men han var elendig aflagt, saa at han med sine Hænders Arbejde maatte søge sit Udkomme, og var i Regelen ligesaa uvidende som Resten af Menigheden. Af Øvrighedsbetjenterne fik Præsten heller ikke nogen Hjælp; man kunde ikke vente, at de skulde vise nogen Iver for at straffe Synder, som de selv for en stor Del gjorde sig skyldige i, eller hvis Strafværdighed de paa Grund af den almindelige moralske Slappelse ikke følte. — De dybere Gemytter kunde ikke slaa sig til Ro med en saadan Christendom i Liv og Lære;

Digitized by Google

der maatte hos dem røre sig en Trang til en inderligere og mere praktisk Tilegnelse, og denne Trang var det, som Præster og Lægmænd, der vare paavirkede af den spenerske Aand, søgte at tilfredsstille, og deres Ord fandt beredvillig Optagelse. Disse Prædikanter kjendte at egen aandelig Erfaring Menighedernes Trang og forstode at afhjælpe den.

En dansk Theolog, L. Helweg [1]), skildrer træffende Forholdene i den dansk-norske Kirke paa den Tid. „Lidt efter lidt var det papistiske Uvæsen kommet tilbage, skjønt i en anden Form; den kirkelige Gudstjeneste var bleven et „opus operatum" uden nogen ret levende Deltagelse fra Menighedens Side. Det kan derfor ikke undre os, at ligesom Evangeliet tidligere fra lutherske Prædikanters Læber havde lydt som Missionsprædiken, at det nu lød saaledes igjen fra de pietistiskes. Disse vendte sig ret egentlig til Menigheden; det var dem ikke om en forstandig Udvikling af den christelige Lære at gjøre, men det var den Enkeltes Salighed, der laa dem paa Hjerte. Derfor var ogsaa Formen for deres Prædikener en ganske anden; de havde altid kun eet Thema,

[1]) I sin Afhandling om „Christian den VIte og den Tids religiöse Bevægelser" i „Tidsskrift for Literatur og Kritik" III Bd. Side 224. Forfatteren giver her en Beretning om Kampen mellem de Orthodoxe og Pietisterne, som vel först bröd ud under Christian VI.s Regjering (efter 1730), men hvis förste Aarsager, som vist, maa söges allerede i Begyndelsen af Aarhundredet. Ja, man synes endog at kunne antage, at der har været en vis Sammenhæng mellem disse Begivenheder og nogle separatistiske Bevægelser i Midten af det foregaaende Aarhundrede. Der berettes nemlig (af Helweg S. 228), at blandt de Skrifter, som Separatisterne brugte i sine Opbyggelsesmöder, var ogsaa Mag. N. Svendsen Krönikes Böger og Prædikener (om ham se Theol. Tidsskr. 1ste og 2det Bind). Da nu han levede og virkede i Kjöbenhavn omkring Midten af det 17de Aarhundrede, var Störsteparten af dem, som havde samlet sig om ham, nu (i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede) forlængst död; men hans Skrifter have vel udover gjennem Aarhundredet havt en Kreds af Læsere. Den Aand, der gaar gjennem hans Skrifter, maatte nödvendigvis berede den separatistiske Pietisme en gunstig Modtagelse.

Digitized by Google

som de behandlede, og dette var Menneskets Fornyelse, idet de skildrede Synderens aande. Elendighed, og hvorledes han alene kan finde Naa ved at vadskes ren i Lammets Blod".

Den dansk-norske Kirkestyrelse søgte, strax P viste sig med separatistiske Tendentser (1705), at bekjæmpe den, og det lykkedes ogsaa for det Første at tilbagetrænge den. Den vovede endnu paa lang Tid ikke at træde aabenbart frem, men satte sit Haab til Fremtiden, da det var bekjendt nok, at Kronprindsen (senere Christian VI.) nærede Sympathi for den. Aandsretningen i det Hele taget kunde dog ikke bekjæmpes; dertil var den for dybt begrundet. Flere Mænd, der vare opdragne i den halliske Skole, indkaldtes i Landet og fik indflydelsesrige gejstlige Embeder, hvortil vel Kronprindsen gav Anledning; disse virkede igjen paa de Studerende, og fra det paa den Tid stiftede Vajsenhus udbredtes i stor Mængde Traktater og Opbyggelsesskrifter i pietistisk Aand, som virkede kraftigt paa Lægmanden.

Hvad der her er sagt, gjælder ogsaa for Norges Vedkommende; ogsaa der maatte der gives Mange, der følte og indsaa Kirkens Brøst og Mangler, og den pietistiske Retning fandt saaledes ogsaa der ivrige Tilhængere. Men Menighedernes lave Standpunkt maatte bevirke, at Bevægelsen fremtraadte mere med sine fordærvelige end med de velgjørende Virkninger. Man kjender dog kun lidet til den, saavel i den ene som i den anden Retning. Pontoppidans Annaler, der, hvor magre de end ere for Norges Vedkommende, dog ialmindelighed indeholde Efterretninger om de vigtigere Begivenheder, standse med Aaret 1700. Men at der dog maa have været adskillig Gjæring i Gemytterne, ser man af de temmelig alvorlige anabaptistiske Uroligheder, som fandt Sted paa Bragernæs omkring Aar 1740, hvorom Helweg (S. 342 figg.) leverer temmelig udførlige Efterretninger. Til saadanne Ud-

Digitized by Google

skejelser kunde det ikke være kommet, uden at der havde været en aandelig Bevægelse blandt Masserne. Blandt Studenterne ved Universitetet, som bleve paavirkede af den spenerske Retning, var der naturligvis ogsaa mange Nordmænd. Tonen blandt Studenterne var nu en ganske anden end i forrige Tider; man hører ikke mere Tale om „barbaries academica“. Selv den strenge Pontoppidan giver dem et godt Skudsmaal; „Levemaaden blandt dem var“, siger han, „viel geschliffener und anständiger geworden“ (Ann. IV, 42). Det større Alvor, der var kommet ind i Tidsaanden, ytrede sig ogsaa hos dem.

Blandt de theologiske Studerende fra Norge, som i de første Aar af det 18de Aarhundrede laa ved Kjøbenhavns Universitet, var det, som det synes, netop de mest begavede og dygtige, som bleve paavirkede af den spenerske Aand. Blandt dem kunne mærkes Brødrene Hersleb, Sønner af Mag. Christoffer Jakobssøn Hersleb, Sognepræst til Stod i Throndhjems Stift, nemlig Peder Hersleb, der 1730 blev Biskop i Christiania Stift og 1737 Biskop i Kjøbenhavn, Ole Hersleb, der blev Præst til Vartou i Kjøbenhavn, men afsat 1733 paa Grund af, at han negtede at meddele Absolution i den i Ritualet bestemte Form. (En tredje Broder Jakob Hersleb, † 1759 som Sognepræst i Stod, var i Kjøbenhavn samtidig med Broderen Peder H., men hvad Retning han hyldede, vides ikke). Fremdeles Eiler Hagerup, Søn af Hr. Hans Hagerup, Sognepræst paa Kvernes, der 1709 blev Kapellan til Kvernes og døde som Biskop i Throndhjem 1743. Ligesaa Thomas von Westen, Søn af Apotheker Arnoldus v. Westen i Throndhjem, som 1710 blev Sognepræst til Veø i Romsdalen, 1716 Lektor i Throndhjem; han er mest bekjendt for sine Missjonsrejser i Nordlandene og Finmarken (1716, 1718 og 1722 til 1723). Endelig Mentzer Pederssøn Ascanius, Søn af Præst til Aure Mag. P. Ascanius, † 1740 som Sogne-

Digitized by Google

præst til Aure, og Peder Olsson Strøm, Søn af Hr. Ole Strøm, Præst paa Bynesset, der 1707 blev residerende Pastor til Bod i Romsdalen, død 1741 som Sognepræst til Borgund og Provst i Søndmøre. Begge Brødrene Hersleb spillede en Rolle i de pietistiske Stridigheder, Ole Hersleb var endog en af Bevægelsens Ledere; men da deres Virksomhed tilhører en senere Tid (efter 1730), og de heller ikke kom tilbage igjen til Throndhjems Stift, vedkommer det os ikke her nærmere at omtale dem; udførlige Oplysninger om dem findes i det forhen nævnte Skrift af Helweg, om Ole Hersleb S. 237 og flg., og om Peder Hersleb, der som Biskop i Christiania blev inddragen i Stridighederne af Eiler Hagerup, den Tid Biskop i Throndhjem, Side 240 flg. — De andre Fire, nemlig Th. v. Westen, E. Hagerup, M. Ascanius og P. Strøm kom tilbage igjen til det Stift, hvor de vare fødte, og om de end ikke kom i nogen egentlig Kamp med den saakaldte orthodoxe Retning, dels fordi deres Virksomhed udelukkende var henvendt paa det Praktiske, dels maaske ogsaa fordi der blandt deres Modstandere manglede paa Folk, der vare dem voxne, saa vakte dog deres Virksomhed stor Opmærksomhed og ikke liden Uro; men det var en Uro, som bragte et friskt og sundt Liv igjen ind der, hvor den aandelige Død havde hersket; — ikke alene deres Sognebørn bleve bragte til Bevidsthed om, at de havde en Sjæl at sørge for, men ogsaa mange af de emboende Præster bleve ved deres Exempel og Formaninger vækkede til større Nidkjærhed og Samvittighedsfuldhed i Embedets Forretning, og i mange Henseender sporedes der gavnlige Virkninger af deres Iver for Oplysnings og christeligt Livs Fremme over det hele Land. Disse fire Mænd, der omtrent samtidig opholdt sig ved Universitetet i Kjøbenhavn, vare vel allerede fra Skoledagene af Bekjendte og Venner, da vel ogsaa Peder Strøm, hvis Fader var Præst paa Bynesset, og Mentzer Ascanius, som var fra Aure, havde gaaet

paa Throndhjems Skole, ligesom Th. v. Westen og Eiler Hagerup. Man kan saaledes tænke sig, at disse unge begavede Mænd tilligemed flere Samtidige, f. Ex. de nævnte Brødre Hersleb [2]), i sine Studereaar have dannet en liden Vennekreds, hvori Kirkens Forholde ofte diskuteredes, et lidet collegium pietatis i ægte spenersk Aand, hvor maaske ogsaa Tanken om en saadan Forening opstod, som de senerehen stiftede, da de bleve ansatte i Præstegjeld, hvis Beliggenhed kunde gjøre det muligt for dem at samles engang imellem. Til disse fire Præster, blandt hvilke Thomas von Westen var den Ledende baade paa Grund af sin ualmindelige Lærdom og sin livfulde og virksomme Charakter, sluttede sig nogle af de nærboende Præster, nemlig Hr. Nicolai Engelhardt, Vicepastor til Nesset, en mild og from Mand, som blev Thomas v. Westens kjæreste Ven og Raadgiver, hvorom de nedenfor i Anhanget leverede Breve vidne. Fremdeles Hr. Amund Barhow paa Kvernes; hos ham var Eiler Hagerup Kapellan, og denne har vel vundet ham for Foreningen. Den ældste af de syv Præster var Mag. Jens Juel (Broder af den ulykkelige Amtmand Povel Juel), en dygtig og velstuderet Mand. Disse Mænd sluttede sig paa Grund af fælles Aandsretning og fælles Interesser sammen, og vel maatte de ogsaa mistvivle om ene at kunne naa til et heldigt Resultat, saa dybt som deres Menigheder vare sjunkne. I en Skrivelse til Biskopen erklære de om sine Menigheder, at „de annammede dem, ej vidende noget Grundigt om Treenigheden, Christo, Troen, Retfærdiggjørelsen, Fornyelsen, Sjælens Udødelighed og Opstandelsen, hvorfor de maatte katechisere oftere og længere, end Folk vare vante

[2]) Peder og Jakob Hersleb kom begge til Kjöbenhavn 1703; den yngre Broder Ole kom först 1713, men at Th. v. Westen senere hen maatte have stiftet Bekjendtskab og Venskab med ham, kan man vel slutte deraf, at denne efter v. Westens Död udgav et Verk af ham: „Sjungende Gudstjeneste hjemme i Huset". Kbhavn 1731.

Digitized by Google

til, hvorfor de anklagede dem“ (Hammonds Missionshistorie, Side 84). Vi se dem saaledes ifærd med sin vanskelige Opgave, at bringe christeligt Liv ind i de døde Masser, og de valgte det rette Middel. Det uchristelige Liv grundede sig paa den sørgelige Mangel paa christelig Kundskab; „udi Menigheder af 5 til 6000 Sjæle“ (siger Hammond S. 66) „fandtes neppe een Bibel og to eller tre Psalmebøger; at læse udi en Bog var halv Hexeri, i det Mindste Under“.

Under disse Forholde kan man ikke vente Andet, end at de syv Præster, da de søgte at udrette Noget for christelig Oplysning og christelige Sæder blandt en saa uvidende og demoraliserent Almue, maatte faa mangen haard Kamp at bestaa, saavel indenfor som udenfor Menigheden. Hammond skildrer i sit djærve og livlige Sprog Thomas v. Westens Kamp med sin Menighed i den første Tid efter sin Embedstiltrædelse, og hvorledes han endelig vandt Sejer ved sin opofrende Kjærlighed og Nidkjærhed, — Egenskaber, som ogsaa klart træde frem i hans Breve. Han fortæller: „Mørkhedens Rige fandt udi Hr. von Westen den ivrigste Modstander; han gjorde Anfald allevegne, begyndende først paa sin egen Menighed; Uorden, Liderlighed, herskende Synder skulde udryddes; dette stod udi Landets Lov; Ingen turde aabenbare klage. Men han gik strax videre; ja endog gamle Folk, der havde Odel paa Vankundighed, skulde oplyses; han vanærede de Voxne med Tvivl om deres Christendom og vilde ikke antage disse døbte Hedninger til Nadveren; endelig kom han til Hjertet, Ingen forhen havde rørt, og sagde, at det skulde renses formedelst Troen og Kraften af Forsoningens Blod; dette var en ny Lærdom; Misvæxt, slet Fiskeri traf ind; denne Ulykke kom fra v. Westen, der prædikede om en ny Gud, den Herre Jesus Christus. Mange forbitredes og klagede over ham til Biskopen, og da denne ikke stoppede Præstens Mund, lige til Kongen, og bad om Hr. v. Westens Afsættelse. Kongen vilde ikke

Digitized by Google

hjælpe, Præsten blev den samme. Foræringer udrettede Intet hos denne fortrædelige Mand; alt sit Offer delede han ud blandt Fattige i Forhold til deres Lærvillighed ved Katechisationer. Deres Smørspand, hans Hustru eller Tjenere havde modtaget (thi til dette underlige Menneske, som ikke lod sig kjøbe, dristede Ingen sig ligefrem) hængte han op paa Grenene af de store Træer ved Præstegaarden, kaldte dem Sakramenttyve og befalede Ejerne at tage dem tilbage. Ideligen rejste han omkring i Husbesøgelser, Alle maatte frem til Undervisning; skulde Ligprædiken holdes over Nogen, der ej fortjente Ros til Exempel for Andre, begjærede han stor Betaling; kunde dette ikke afholde den Afdødes Arvinger, tog han med Pengene, og efterat han først offentlig havde talt Sandheden rent ud, lod han ved Medhjælperne uddele til Sengeliggende Alt, hvad der gaves for Ligtalen. Til Slutning blev Hr. v. Westen erkjendt for den, han var; Tilhørerne troede, de havde Sjæle, der skulde aflægge Regnskab paa Dommens Dag, og at deres Sjæles Saliggjørelse var alt det Eneste, han søgte; von Westen vandt deres Hjerter, omvendte og frelste Mange. Menigheden ærede og elskede ham inderlig og græd bitterlig, da han blev kaldet fra dem".

De syv Præster, eller, som de ogsaa ofte kaldes, „Syvstjernen", kjæmpede med Iver og Anstrengelse, hver i sin Menighed, og støttede hinanden gjensidig i Raad og Daad. Ogsaa paa de omkringboende Præster søgte de at virke; til Provsten i Romsdalen Mag. Anders Leem, skrev v. Westen og Engelhardt et Brev, som havde den forønskede Virkning, og med Præsterne paa Oplandene stod v. Westen i Skriftvexel (se Brevet af Dom. 3dje Adv. 1714). Den Forening, de sluttede med hverandre, havde til Hensigt i Fællesskab at overlægge, hvad der kunde tjene til deres Maals Fremme, og de samledes efter forud given Tilsigelse, som det synes, for det Meste i Kvernes Præstegaard; Thomas v. Westen lader

til at have ledet det Hele, bestemt Stedet for Sammenkomsterne og Gjenstanden for Forhandlingerne, ja han havde, charakteristisk nok, endog Magt til at mulktere de Udeblivende; „qui præsentem se non stiterit, XX imperialibus mulctator“! heder det i et Indkaldelsesbrev, der anføres hos Hammond Side 104. I disse Sammenkomster „talede de om lærde Sager, gjorde Rede for de Bøgers Indhold, som de havde laant af hverandre, aflagde Regnskab for deres Husbesøgelser og Frugten deraf, Evangelii Fremgang udi Menighederne; de søgte hverandres Raad og Trøst udi Hindringer og vanskelige Tilfælde, samt overlagde den bedste Plan til Guds Kundskabs Udbredelse“ (Hammond S. 103). Foruden ved Katechisation [3]) søgte de ogsaa at fremme den christelige Oplysning ved Husbesøg og foranstaltede nyttige og opbyggelige Bøger trykte og sørgede for deres Udbredelse. De opkjøbte 1000 Bibler, 1000 Psalmebøger, 200 af Brochmanns Postiller, 300 af Johan Arndts sande Christendom o. s. v. og resikerede endog trods sine smaa Midler at staa i store Forskud, f. Ex. Engelhardt (se v. Westens Brev af 6te Juli 1719).

Denne deres Iver blev, som vi allerede have seet Tegn til, ikke altid paaskjønnet. Deres egen Biskop, Dr. Peder Krog, en lærd og endnu den Tid i sit Embede meget ivrig og virksom, men derhos stiv og herskesyg Mand, synes ikke at have

[3]) Von Westen siger, at han brugte Löverdagen til Katechismus-Prædiken og Katechismus-Undervisning, men klager over Ungdommens Forsömmelighed. Man ser ogsaa, at de syv Præster havde en Katechismi-Forklaring under Arbejde; den var fornemmelig Engelhardts Verk, men blev gjennemseet og diskuteret af de Andre ogsaa, 1715 var den færdig, men de fik ej Lov til at lade den trykke (Hammond, S. 105). Först mange Aar senere, nemlig 1738, efter Konfirmationens Indförelse, fik man den endnu brugelige Forklaring af Erik Pontoppidan, der blev autoriseret ved kongeligt Reskript af 22de Aug. 1738, hvoraf dog ogsaa sees, at der allerede da gaves andre autoriserede Katechismi-Forklaringer, f. Ex. af Prof. theol. senere Biskop Jacob Lodberg (Pontop. Ann. IV, 117).

Digitized by Google

været dem synderlig gunstig. Under sin rastløse Virksomhed for sin Menigheds sædelige Reformation henvendte Th. v. Westen sig (1713) til Biskopen med Bøn om Raad i endel vanskelige Tilfælde. Spørgsmaalene med tilføjede Svar („casus ministeriales Wedøenses“) findes hos Hammond Side 70—81. Det er omtrent de samme Synder, han her anker over, som i Siippliken og Demonstrationerne. Biskopen anbefaler ham i sit Svar Varsomhed i Anvendelsen af strenge Midler; „offentlig Skrifte“, som v. Westen i flere Tilfælde ønsker at anvende, „er“, siger Bispen, „Kirkens yderste Nødanker, og skulde den altfor meget bruges, blev den som Tyrkernes Opium uden Kraft, uden Frugt“. Han anmoder ham, ifald han vil holde Nogen fra Sakramentet, at meddele ham Sagen til yderligere Resolution. Ogsaa Absolutionen, nemlig den ubetingede Afløsning i Privatskriftemaalet, voldte v. Westen Uro; Bispens Svar er noget svævende. Denne Sag med Absolutionen var en Bekymring, der fandtes hos alle Præsterne af den Retning, hvortil v. Westen hørte; den kommer atter frem i et af hans Breve til Engelhardt, og i den første Supplik udtrykker han sig saa stærkt: „Skriftestolen er mere til Satans Riges Befordring, end til Synders Afskaffelse“. Først efter Christian VI.s Thronbestigelse kom Sagen offentlig paa Bane, og Hr. Ole Hersleb blev i den Anledning, som vi have seet, afsat. Stridens Gang fremstilles i det nævnte Skrift af Helweg (S. 235 flg.), hvor man finder, at Hagerup, som ogsaa havde underskrevet Suppliken, hvori de anførte Udtryk findes, senere hen som Biskop har forandret Mening. Han var da saa ivrig i den modsatte Retning, at han absolut vilde drage Peder Hersleb, dengang Biskop i Christiania, der ligesom Broderen følte Skrupler ved Afløsningens Form, ind i Striden [4]).

[4]) At han af fuldt Hjerte har istemt Supplikens Fordømmelse over Absolutionens Form, kan man se deraf, at han (efter hvad Helweg oplyser S. 244) paa Grund af sine Betænkeligheder ved at med-

Digitized by Google

Bispens Svar paa v. Westens forskjellige Spørgsmaal ere affattede med megen Moderation; han havde vist fuldkommen Ret i at anbefale v. Westen Taalmodighed og Besindighed; v. Westen var endnu ung i Embedet, fuld af Iver og Nidkjærhed, vilde rette og reformere Alt paa een Gang og var tilbøjelig til at bruge skarpe Midler. v. Westen var sig ogsaa bevidst denne sin Charakters Heftighed; han klagede selv (i Brev Nr. 2) over „sin saa heppe overvindelige Hastighed". Hvorvel Bispen ikke var den spenerske Retning gunstig, saa vidste han dog som en klog Mand at benytte v. Westens Iver; han søgte at dæmpe hans Fremfusenhed, medens han tillige ledede hans Virksomhed i en gavnlig Retning. Navnlig maatte v. Westens Iver for Katechisationen behage ham, som selv drev saa stærkt derpaa, — som, efter hvad Pontoppidan fortæller, paa Visitatserne kunde holde ud at katechisere 5 à 6 Timer i den strengeste Kulde, og det „paa en saa venlig og vækkende Maade, at Bønderne ikke bleve trætte af at høre paa ham, og Børnene omringede ham for at høre Mere".

v. Westen kunde, som man ser, ikke finde sig i den gamle Slendrian, men var bestemt paa at rydde op. Bispen vilde ikke gaa ind paa hans raske og noget voldsomme Reformationsplaner, men anbefaler ham Taalmodighed og Varsomhed. v. Westen fandt saaledes ikke den kraftige Støtte, han søgte, hos Bispen, og det er vel Grunden til, at han og hans Embedsbrødre Aaret efter med Forbigaaelse af Biskopen henvendte sig umiddelbart til Kirkestyrelsen. Der mangle desværre Dokumenter, som kunde give Oplysning om Forholdet mellem disse Præster og Biskopen [5]); men man faar en

dele Absolutionen endog var bleven angiven af sin Biskop som Pietist; det siges dog ikke, hvad Tid dette skede, saa at man ikke kan se, om det var, medens han var paa Kvernes, eller medens han var ansat i Kallundborg.

[5]) I Throndhjems Stiftsarkiv findes en Skrivelse fra Th. v. Westen til Stiftsdirektionen (Stiftsbefalingsmanden Iver v. Ahnen og Biskop

Digitized by Google

Bestyrkelse af den Antagelse, at Forstaaelsen mellem dem ikke har været den bedste, deri, at man finder, at Biskopen i Slutningen af 1717 har tildelt dem en Irettesættelse (se Hammond, Side 84). Da de i Svaret (hvoraf en Del forhen er anført S. 392 f.) giver en Skildring af den Vankundighed, hvori deres Menigheder vare nedsunkne, har vel Irettesættelsen været foranlediget ved Menighedernes Klage over disse Præsters efter deres Sognefolks Anskuelse altfor store Fordringer til Christendomskundskab eller overhovedet over deres Forandringer i det engang Tilvante.

Deres Embedsbrødre lode heller ikke til synderlig at like denne deres ny Maade at tage Embedet paa og optoge ikke altid deres Formaninger i den bedste Mening. Selv den milde og sindige Engelhart, de syv Præsters Melanchthon, som Hammond kalder ham, klager over deres Kollegers Opførsel mod dem og udleder den af en overvættes Hovmod; „sunt enim inter eos, qui adeo sibi placent, ut ipsam Minervam fastidirent, nisi ex ipsorum cerebro nata esset"; Andre vare bange for, at disse nye Forandringer til Slutning skulde forstyrre dem i deres Ro og Magelighed, Andre vare misundelige over deres Flid, hvori de saa en Dadel over sin egen Ligegyldighed (Hammond Side 94). Hammond har opbevaret en Skrivelse fra Thomas v. Westen til en af disse Præster, som endog skriftlig havde fremført Anker og Beskyldninger mod

P. Krog), hvori han i en meget heftig Tone klager over, at han ej har faaet erstattet Forskud for Bröd og Vin i Veö, og fordi Omkostningerne ved Kleve Kirkes Reparation ikke vare betalte; han selv var bleven stævnet for Summen. „Saadant lider jeg, fordi jeg lydde min Övrigheds Befaling og forekom en Kirkes Undergang. Er det forsvarligt for Gud og Kongen? Maa mine höjgunstige Herrer ikke baade undres og ynkes derover"? Brevet er dateret 30te Juni 1714. Gjenstanden for Klagen er saa ubetydelig, at den ikke kan være Grunden til disse Udbrud; man maa falde paa den Tanke, at han har været mindre venlig stemt mod de höjgunstige Herrer.

de syv Præster. Tonen i Brevet er meget heftig, og man har her et Bevis paa, at Kampen heller ikke altid fra de Syvs Side førtes med den tilbørlige Maadehold og Sindighed; v. Westen taler meget om Kjærlighed og Ydmyghed, men viser den just ikke altid i sine Udtryk og i sine Domme over sine Medtjenere. I dette Brev saavelsom i de i Anhanget meddelte og i Demonstrationerne beskylder han sine Embedsbrødre for Egennytte, Efterladenhed og Uduelighed, og der fremtræder ikke saa sjelden hos ham en vis velbehagelig Dvælen ved Tanken om, at han var en Martyr for Christi Sag i Kampen mod de Uomvendte og Kjødeligsindede, Noget hvortil den vistnok velmente Ros *), som de andre Præster i Foreningen ydede ham, bidrog Sit. At han i denne Kamp i det Hele havde Retten paa sin Side, maa vistnok indrømmes, og stor Pris fortjener han, fordi han havde Mod til at blotte og paatale Kirkens Brøst, og for Alt, hvad han og hans Brødre udrettede til Christendomskundskabs og christeligt Livs Fremme; men desuagtet kan man dog ikke altid billige den Maade, hvorpaa han førte Kampen. Med hele sin livlige og heftige Charakters Varme havde han omfattet den Tanke, at gjennemføre en grundig Reformation i Menighedslivet; Alt, hvad der hindrede hans Planer, betragtede han som en Modstand mod Christi Sag, og ubevidst, ville vi haabe, blandede der sig en Del kjødelig Heftighed i Kampen. Han vilde overbevise og vinde sine Modstandere, men hans hensynsløse og skarpe Paastande opæggede dem end mere mod ham, og saaledes skadede han ofte med sin ubesindige Iver den gode Sags Fremme. En lille Prøve paa hans Polemik vil gjøre Sagen klarere. Hans Modstander havde i det anførte Brev (Hammond, Side 195 flg.) mod de syv Præster fremført

*) v. Westen paa sin Side gav Lige for Lige, derom vidne hans overvættes Lovtaler over Engelhardt; mærkeligst i denne Henseende er Brevet fra Hammerfest (1716).

den sædvanlige Beskyldning mod de saakaldte Pietister, — han bebrejder dem en pharisæisk Hellighed. Hvad var det, svarer v. Westen, som Jesus dadler hos Pharisæerne, — deres udvortes gudelige Forhold? — nej, det var deres uomvendte Hjerte. Naar nu Christus fordrer, at vor Retfærdighed skal være større end Pharisæernes, mener han da, at vi skulle forkaste al gudelig udvortes Skik og lade os nøje med det løse Mundsvaab paa Tro? — nej, da bleve vi værre end Pharisæerne; vel kan En være udvortes god som Pharisæerne og indvortes en Djævel, men udvortes en Djævel og indvortes en Engel, det kan Ingen være. Naar vi altsaa se Eder og Andre synde aabenbarlig, da kan vi sige, at I ere Dødens Børn, og det er Herrens Dom. Men naar I se os eller Andre beflitte sig udvortes paa gudelig Fornyelse, kan I da strax sige, vi ere Pharisæer? Det er da Eders Dom og ikke Herrens, og I falde under Guds Dom. Ligesaa ugudelig tale I om Toldere og Syndere, som Christus aflöste; bleve de aflöste for sin Letfærdighed? mon ikke fordi de omvendte sig? Mon vi begjære Andet af Eder? Mon vi ikke stræbe at komme fra den gamle Gjerrighed, Ladhed o. s. v. til Jesu sande Ords rette Drift og Kraft, at vi kunne reddes? „Dersom der er den mindste Aandens Gave i Eder, da skammer Eder, at I som en Præst skal saa liderlig forklare Guds Ord og Jesu Evangelium til Eders egen og mange Fleres Bedrag og Sjælefordærvelse! Alle de Skriftens Sprog og Exempler, alle de letsindige Expressioner, som I bruge i denne høje Sag, ere gemene i alle verdslige og uomvendte Menneskers Munde og saa faste udi deres Hjerter, at de derpaa dysse sig i Søvn og foragte at gaa til Himmelen paa Sandheds Vej. — — Ved I ikke, at Gud kræver Hellighed af os lige efter Christi Helligheds Exempel? Hvor tør I da understaa Eder at spøge og spotte os med hellige Brødres Navne? — — Hvor tør I med Spidighed lægge Helgenes Navne paa os, som stræbe efter Hellighed

ved Guds Naade og vil hjælpe Andre til samme? — — O bedrøvelige Tilstand, I er udi, som saa uforstandig og uforskammet taler om Hellighed. O, elendig den Menighed, som skal faa saadan Forklaring paa Helliggjørelse! Vi kan ikke kalde Eders phrases heterodoxas, men plane diabolicas". Brevet ender med en Bøn om, at Gud vil vise dem den smale Vei til Livet. „Lad os sætte bort alle lumpne Skamord, løs gammel Snak og Undskyldning, disse adamitiske Artigheder, og handle af Guds Ord med hinanden. — — Vi forlade Eder gjerne al Hidsighed mod os — —, forventende at se Eders gode Forbedring, og I selv, naar alt dette Hø, Straa og Træ er opbrændt af Guds Aands Ild, at blive salig som ved Ild" o. s. v. Hammond synes, at man af Svaret kan se, at Angriberen var ligesaa dum som ondskabsfuld, — i ethvert Fald kan man se, at han har fundet Stikordet — Pietister.

Ogsaa den verdslige Øvrighed saa ikke altid med velvilligt Øje paa de syv Præsters ivrige Virksomhed for Sædernes Forbedring; den forstyrrede mangen gammel indgroet Uskik, og de havde vel ogsaa tidligere ligesom i sine Suppliker og Demonstrationer udtrykkelig klaget over Øvrighedspersonernes Slaphed. De fik en Kamp at bestaa med en af de slemmeste Embedsmænd i Landet paa den Tid, nemlig Amtmand i Romsdalen Hans Nobel, „en forfængelig og indbildsk Mand, som gjerne vilde blande sig i alle Ting", siger P. A. Munch om ham (i sin Norges, Sveriges og Danmarks Historie S. 409). Thomas v. Westen kom paa en spændt Fod med ham, da han negtede at exsekvere en Dom, som var fældet over en forargelig Synder, og fik den formildet hos Kongen [7]). Dette havde til Følge, at senerehen Nogle, som vare dømte for Blodskam, ej

[7]) En lignende Strid med Nobel havde ogsaa Hr. Amund Burlow, der søgte at forhindre, at Dommen over En, der var fældet for dobbelt Ægteskabsbrud, skulde formildes (1715, Throndhjems Stiftsarkiv).

vilde berede sig til Døden, men paastode samme Eftergivelse, som den forrige Synder. Præsterne henvendte sig til Kongen, og Amtmanden fulgte efter med en bitter Erklæring, fuld af Ondskabens og Løgnens giftige Pile — —. Geheimeconseil, Missionscollegium, Facultas theologica bleve satte i Bevægelse, de syv Præster besvarede Beskyldningen (Vede 26de August 1715), som værdige Mænd, der havde Sandheden, og det som agtes mere, Loven og afsagte Domme paa deres Side" (Hammond, Side 92). Kort efter bleve de dog fri for denne Modstander, da han i 1716 indtraadte som aktivt Medlem af Slotsloven (Norske Saml. I, 135).

Men al denne spredte Kamp udrettede Lidet, den skaffede dem kun flere og bitrere Fiender. De verdslige Embedsmænd lode sig ikke bevæge til større Virksomhed i at hemme eller straffe Lovens Overtrædelser; Præsterne i Nabokaldene følte saa liden Lyst til at efterligne de syv Præsters Exempel, at de meget mere satte sig i fuldkommen Opposition til dem, og Menighederne, have vi seet, klagede endog til Biskopen og, da dette ikke hjalp, til Kongen. Deres Iver ansaaes som Herskesyge, og alle de Reformer, som de vilde indføre, betragtedes som selvraadige Forandringer, om de end vare noksaa begrundede i de endnu bestaaende, men aldrig efterlevede Love. De følte klart nok, at her kunde Intet udrettes, hvis de ikke fik Hjælp fra selve Kirkestyrelsen, dels derved at de bestaaende Kirkelove indskjærpedes, dels ogsaa ved nye Love og Foranstaltninger. De indgave derfor direkte til Kirkestyrelsen en Supplik, dateret Kvernes Præstegaard 17de April 1714, hvori de klage over Slapheden i Kirkedisciplinen og de overhaandtagende Laster. De bede Kongen om, at han vil beskikke tre Kommissærer, Professorerne i Theologi Steenbuch, Trellund og Lodberg, til at modtage deres Klagemaal og Forslag til Forbedring, for at de derefter kunde afgive sin Betænkning. I et senere Brev (af 3dje August 1714) angive de som Grund til, at de have

Digitized by Google

valgt disse Tre, „deres store Erfarenhed baade i Christendommens og Kirkeembedets Hemmeligheder“. To af disse Mænd havde i flere Aar været ansatte i Norge og kjendte saaledes endel til Forholdene der, og dette var kanske ogsaa en af Grundene til, at de udbade sig dem til Kommissærer. Johannes Trellund var nemlig fra 1699—1701 Lector theol. og fra 1707—1711 Stiftsprovt i Christiania; derpaa blev han Prof. theol. i Kjøbenhavn og fra 1714 Medlem af Collegium de cursu evangelii promovendo; fra 1725 Biskop i Viborg † 1735 (Pont. Ann. IV, 190 flg.). Jakob Lodberg havde ogsaa i flere Aar været ansat i Norge, nemlig som Stiftsprovst fra 1701—1707; senere var han Præst og Professor i Kjøbenhavn, og blev ligeledes i 1714 ved Oprettelsen af Collegium de cursu &c. Medlem deraf; døde som Biskop i Odense 1731. Pontoppidan (Ann. IV, 116) giver ham af personligt Bekjendtskab det Skudsmaal, at han var „ein recht cordater und gründlich gelehrter, dabei sehr bescheidener Theologus, welcher die Zeichen dieser Zeit wohl zu prüfen und den Zustand der Kirchen mit Ablegung aller Vorurtheile einzusehen wusste“. — Johannes Steenbuch døde som Professor ved Universitetet, efterat han paa Grund af sin høje Alder i 1731 havde afslaaet Bispestolen i Ribe. Om ham siger Hammond (S. 140), at han „i Væsen, Kjærlighed, Sagtmodighed og den oprigtigste Gudsfrygt, ligesom i Navnet, lignede Apostelen St. Hans“.

Med Hammond maa man vel være enig i den Antagelse, at v. Westen var den, som havde affattet Suppliken, og det kan med det Samme tilføjes, at der er den samme Grund til at antage, at han var Forfatter til alle de Demonstrationer o. s. v., som indsendtes i de syv Præsters Navn; en Sammenligning mellem Stilen i dem og i hans Breve og maaske allermest med de ovenomtalte „Casus ministeriales Wedøenses“ (Hammond, Side 70—81) vil ikke efterlade stor Tvivl derom. Efter Afsendelsen af Suppliken vare de i nogen Ængstelse.

Digitized by Google

Flere af dem forfærdedes over sin egen Dristighed og ønskede Alting ugjort, og denne Misstemning blev end mere forøget ved flere Embedsmænds Trusler om Hævn, da de med Rette i Supplikken saa en Anklage over deres Embedsførelse. I denne Stemning er det, at v. Westen skrev Brevet af 18de Juli 1714 til sin Ven Engelhardt og søger at opmuntre denne sagtmodige og maaske lidt forsagte Mand. Det synes, som om de rygtevis havde hørt, at Kongen vilde tage deres Supplik i Betragtning; thi den kongelige Skrivelse, dateret Gottorp 23de Juni 1714, hvori det tillades dem at komme frem med sine Forslag til Forbedringer, havde de endda ikke modtaget, og endnu den 3dje August 1714 sige de, at de ikke have faaet nogen „vis Kundskab“ om, hvorledes Kongen har behaget at bestemme i Anledning af deres Supplik *). Den Dag skrev de nemlig et Brev til Professorerne fra Thingvold Præstegaard, som de sendte med sin Demonstration af samme Dag. Heri sige de, at de ikke have faaet nogen sikker Besked om Sagernes Gang; de havde af et „partikulair Brev“ fra Kjøbenhavn faaet den Underretning, at deres Supplik ikke var bleven synderlig gunstig optagen, men af Mange anseet som en utidig og uberettiget Indblanding i dem uvedkommende Sager; for nu at imødegaa al Mistydning og give den fornødne nærmere Forklaring er det, at de, uagtet de ikke havde modtaget formelig kongelig Tilladelse dertil, nedskikke sin Demonstration. Dette oplyse de i et senere Brev af 7de September s. A. De sendte tre Exemplarer af Demonstrationen, et til Kongen, et til den i Kongens Fraværelse indsatte Regjeringskommission og et til Professorerne; vare de end ikke udnævnte til Kommissærer, ønske de dog at gjøre dem bekjendte med sin Demonstration, for i dem at have „et beskjermende Vidne med

*) Af Udtrykkene hos Hammond (S. 111) kunde det synes, som om han antager, at de den 3dje August havde modtaget Kongebrevet; men denne Unøiagtighed rettes Side 114.

utidige og kjedelige Domme", som de af omtalte Brev allerede vidste vare fældte over deres Forehavende. I Demonstrationen gives nu nærmere Forklaring og Udvikling af Suppliken, som de postvis gjennemgaa; Suppliken kan i Grunden blot ansees som et Summarium af Demonstrationen, som de altsaa have havt færdig, da Suppliken afsendtes. En Tid efter modtoge de Brev fra Professorerne, hvori disse melde, at de havde modtaget et kongeligt Brev, dateret Gottorp 20de Juni 1714, hvorved de vare beordrede til at modtage Klagerne og undersøge Sagen. De forlangte derfor nærmere Oplysninger og erklære sig beredvillige til at være dem behjælpelige (Hammond, Side 117).

Da de havde modtaget dette Brev, forsamlede de sig paa Nesset hos Hr. Nicolaus Engelhardt og afsendte derfra et Brev, dateret 7de Septbr. 1714, hvori de takke Professorerne for deres Beredvillighed og erklære, at de snarest mulig ville nedsende et mere i Enkelthederne gaaende Forslag, hvilket de bede, at Professorerne ville oppebie, førend de foretage noget Afgjørende. Forresten indeholder dette temmelig vidtløftige Brev kun almindelige Klager og almindelige Ønsker; det er deres „pia desideria", deres Fremstilling af et idealt Kirkesamfund, hvor der maatte tales om Guds Ord i alle Selskaber, hvor Præsten som den kjærlige Fader skulde lede og tugte sine Sognefolk som de ydmyge og lydige Børn og afgjøre alle huslige Trætter mellem Ægtefolk, Forældre og Børn, mellem Husbonde og Tyende. Af stor praktisk Betydning er nok Forslaget ikke, og de ere selv heller ikke saa sikre paa, at de kjærlige og milde Formaninger skulle kunne virke Alt, — de ende med et Forslag om Anvendelse af Gabestokken for den Gjenstridige og et Ønske om en kongelig Forordning „til grove Synders Afskaffelse og de Midlers Befordring, som vare tjenlige til Christendommens Opkomst", — og hvad Slags Midler de nærmest tænke paa, faa vi at se i den følgende

Digitized by Google

Demonstration, dateret Thingvold 10de Oktbr. 1714. Efter en udførlig Bevisning af de før fremsatte Klager udvikle de sine Raad og Midler til Christendommens Opkomst. De ønske Kirkedisciplinen skjærpet og foreslaa, at Præsten skal støttes i sin gejstlige Myndighed ved Medhjælpere og i Ungdommens Undervisning ved dygtige Klokkere og Skoleløerere, som da maatte lønnes ordentlig. Præsten skulde flittig katechisere og foretage Husbesøg. Men ligesom de i den første Demonstration forlange den verdslige Lovs Hjælp med Bøder, Gabestok, Fængsel paa Vand og Brød o. s. v., saa foreslaa de ogsaa her adskillige haarde Midler, f. Ex. at naar Forældre ikke rettelig underviste sine Børn og holdt dem flittig til Kirke, da skulde Præsterne tage dem fra Forældrene og udsætte dem til andre gudfrygtige Folk; samme Ret skulde de have over Tjenerne, hvis Husbønderne viste lignende Forsømmelighed med Hensyn til dem. Forslaget er velment nok, men hvor farlig en saadan Myndighed vilde være i Præstens Haand, behøver ikke at paavises. De syv Præster erkjende, at Lovens Straf kun virker en ydre Lydighed, men mene, at „den samme Forfærdelse giver dog ved Guds Naade Anledning for en Synder til Saligheds Forarbejdelse"; de klage med Rette over, at verdslige Dommere dømme til Kirkedisciplin (hvilket dog var hjemlet efter Lovens 6—13—1, 2 og 3, se ogsaa Motzfeldts Kirkeret S. 289), men da de ikke vide noget andet Middel til at tvinge de Gjenstridige, saa maa de selv foreslaa, at de afstraffes ved den verdslige Arm; de klage over Præsternes store Skjødesløshed, Herskesyge og Egennyttighed og forlange dog, at Præsten skal have Ret til at gribe ind i de inderligste Familieforhold, — kort, de føle Manglerne og ønske inderligen at raade Bod derpaa, endogsaa med Opofrelse fra sin egen Side, men Midlerne, hvorved denne Forbedring skal opnaaes, staa ikke klart for dem. En af deres Fejl var, at de vilde have Formeget frem paa een Gang; de vilde ikke

Digitized by Google

give sig Tid til at oppebie Resultatet af de lempeligere Midler, hvilke de ogsaa med rigtigt Skjøn foresloge, — navnlig en forbedret Ungdomsundervisning. Det er en af de syv Præsters største Fortjenester, at de have bidraget sin Skjærv til at fremme denne vigtige Sag. Undervisningsvæsenet blev senerehen organiseret med Kraft og Dygtighed, men da Virkningerne efter Sagens Natur først kunde spores efter Generationer, havde Størsteparten af dem ikke den Glæde at opleve dem; først Efterslægten høstede Frugten af deres Arbejde.

For at bistaa med de nødvendige Oplysninger og i det Hele befordre Sagens Fremme, sendte de syv Præster paa sin egen Bekostning den unge dygtige Eiler Hagerup ned til Kjøbenhavn. Han maa være kommen did om Vinteren 1714—1715, da Professorernes Betænkning af 7de Marts 1715 nævner ham som værende i Kjøbenhavn. Under sit Ophold der prædikede han eftere for den kongelige Familie, hvis Yndest han vandt i den Grad, at han 15de Marts 1715 blev udnævnt til Sognepræst i Kallundborg. (Senere blev han v. Westens Eftermand i Lektoratet i Throndhjem og i 1731 Biskop. Om hans Rejse se v. Westens Brev af 18de Juli 1714).

Efter at have modtaget Demonstrationen af 10de Oktbr. 1714 toge de tre theologiske Professorer Klagerne og de foreslagne Forbedringer under Overvejelse; de fremsætte de væsentligste Klager og give sit Tilsvar dertil. De anerkjende i det Hele Klagernes Berettigelse og foreslaa for Kongen, at de endnu staaende, men i Praxis ud af Kraft komne Love skulde indskjærpes. Den vigtigste af de nye Foranstaltninger, hvori de ere enige med de syv Præster, er, at der bør oprettes en Kirkeret, bestaaende af Præsten og hans Medhjælpere, som skulde dømme i Alt, hvad der angik Kirkedisciplinen; anden Instants skulde være Provsteretten og den sidste Landemødet. De ere saaledes enige i Tvangsforholdsreglerne, med Fængsel og Bøder (Gabestokken nævne de dog ikke udtrykkelig, men

derfor blev ikke Tanken opgiven, som man vil se af Sabbaths-forordningen af 12te Marts 1735). Men i disse Anskuelser om de hensigtsmæssigste Midler til Christendommens Befordring stode de ikke ene; heri samstemmede Størstedelen af Theologerne paa den Tid. I det kongl. norske Videnskabs-Selskabs Bibliothek findes en Samling af Betænkninger fra 1721 af Professorer og Præster i Danmark i Anledning af en stakkels Tydsker, som sad i Fængsel paa Bremerholm, Hans Jørgen Forthammer. Han havde bekjendt at have besværget Djævelen og forskrevet sig til ham for at komme fri igjen og i 18 Aar at kunne leve efter sin Lyst; Sedlerne, hvorpaa Besværgelsen var skreven, og Forskrivelsen, undertegnet med hans eget Blod, bleve fundne hos ham o. s. v. Theologerne afæskes sin Mening i denne Sag, og Biskopen i Sjæland C. Worm, Professorerne i Theologi H. Bartholin og Johannes Steenbuch, og Sognepræsten ved Frue Kirke, Morten Reenberg, mene, at da han tilstaar sin Synd og angrer den, saa „kan han paa Livet pardonneres, men bør staa aabenbare Skrifte, nogle Dage efter hverandre pidskes paa Bremerholm og med strengere Arbejde plages". C. Bartholin, Professor Physices, der mener, at det Hele kommer af „vanvittig Taabelighed og malitiøs Enfoldighed", stemmer for, at han benaades, men „herefter med strengere Arbejde plages og med ringeste Føde spises, helst som hans Forstand ikke er kommen længere" o. s. v. De Øvrige, Professorerne J. Trellund og S. Lintrup, Confessionarius S. Lemvigh, Biskop i Fyen (forhen Professor) J. Lodberg, Biskop i Aarhus J. Ocksen, Biskop i Ribe L. Thura, Biskop i Aalborg Fr. Thestrup, og Sognepræst ved Hellig-Geist-Kirke Folkmar Danchel, stemme Alle for Døden, flere blandt dem, hvoriblandt Trellund, for at han skal lide en pinlig Død *).

*) Dette Manuskript er endnu ikke katalogiseret, men findes indheftet i en Bog, betitlet „Det fortabte og igjenfundne Faar eller historisk

Men her, som i alt Andet fulgte man de store Mønstre i Tydskland; ogsaa der hørte Baal og Brand for Hexe og Troldkarle til Dagens Orden, — først den samtidige Christian Thomasius († 1728 i Halle) vovede at erklære sig herimod. Christendom og christeligt Liv skulde tvinges frem med Magt; deri vare baade Orthodoxe og Pietister enige, og vi ville senere faa se, at det blev gjennemført i vor Kirke i temmelig stor Udstrækning med Bøder, Fængsel og Gabestok. Aarhundredets Slutning viste, hvilket Resultat en Christendom, frembragt ved saadanne Midler, leder til.

Om hvad der nu skede i Anledning af den af Professorerne givne Erklæring, oplyser Hammond Følgende (S. 123): „Efterat Professorum Betænkninger vare indleverede til Kongen og udi Geheime-Conseil, foretog Conseillet sig efter kongelig Befaling at revidere dem, og efter nogen Conference overgave de Alle Sagen til hans Excellence Geheimeraad von Holstein's Prøve og Resolution, som confererede dem med Loven, approberede dem og gav følgende Resolution: 1) at Hs. Majestæt vilde befale de syv norske Præster at forfatte et praktikable Projekt om den forlangte Kirkeret, hvorledes den skal øves og exseqveres; 2) at Hs. Majestæt lader befale og kundgjøre for alle Kirkens Betjentere udi sine Riger, at de indskikke sine Tanker om, hvorledes Vankundighed og Uskik blandt os bedst kan forandres, og Christendommen forbedres; 3) at Hs. Majestæt befaler tvende af Ministris, Worm og Lodberg, tvende af Fakultetet, Steen-

christelig Underretning om et ungt Menneske, som haver ladet sig forlede af Satan til at gjöre en Pagt med hannem og udi 16 Aar at tjene hannem udi allehaande ugudelig Væsen, er derpaa ved den retfærdige Guds Dom falden udi hans legemlige Gevalt og Besiddelse og skrækkelig plaget, men omsider — — reddet, af Mag. Christian Scriver, fordum Præst i Magdeburg. Af det Tydske oversat og trykt i Throndhjem 1744". (Det er den berömte Forfatter til „Sjæleskatten", s. Guerikes Kirkehist. II. S. 309).

buch og Trellund, tvende af Politicis, som imodtage alt dette og redigere til en vis Concept. 4) Kirkerettens Projekt at omsendes til Bisperne, om de have Noget derimod at sige. 5) Da endelig et almindeligt Rituale at indføres overalt udi Rigerne. 6) At Hs. Majestæt maa drage Omsorg for, at Studiosi blive bedre oplærde, og ingen udygtige eller ugudelige befordres til Præster; ja at Inspection over dem vorder vel forsynet. — Hvad der siden blev af denne Sag, vides ikke; Forslag til Kirke-Retten fra disse arbejdsomme Præster blev virkelig indsendt strax efter Hr. v. Westens Hjemkomst fra den første Rejse til Finmarken". (v. Westens første Rejse varede fra 26de Maj til 5te Novbr. 1716).

Eiler Hagerup, nu Præst i Kallundborg, virkede fremdeles for den fælles Sag; han indleverede et Brev fra de syv Præster til Dronning Louise, hvori de takke hende for den Gunst, hun hidtil havde vist dem. Hun lover dem i sit Brev fremdeles at ville virke for dem (Brevet findes hos Hammond, S. 124). Men hendes Indflydelse var vel ikke stor, da Kongen jo endog, medens hun levede, lod sig vie til venstre Haand til en Anden, Anne Sophie Reventlow.

Sagen var vel den, at Fredrik den Fjerde, som vistnok oprigtig vilde sine Landes Vel, dog ikke følte sig kaldet til at foretage nogen saadan Reformation i Kirken, som disse Mænd krævede. Hans Interesse drejede sig fornemmelig om det Materielle, og selv hans huslige Liv vidnede, som man af hans besynderlige Dobbeltægteskab maa slutte, om, at han ikke kunde være besjælet af nogen ret christelig Aand. Man kan maaske ogsaa antage, at han med sit praktiske Blik vel indsaa, at det ikke var paa den Maade, at den forfaldne Christendom skulde oprettes. Imidlertid havde dog, som før bemærket, den af Spener og Franke bevirkede Vækkelse trængt ind, og Stemningen blandt Folket begunstigede Oprettelsen af flere gavnlige Indretninger, f. Ex. Vaisenhuset og især Missions-

Digitized by Google

kollegiet (Collegium de cursu evangelii promovendo), stiftet 10de December 1714. For det Første havde dette sin Opmærksomhed især henvendt paa den ostindiske Mission, men fik ogsaa Befaling til at forberede den saakaldte lappiske Mission. 19de Januar 1715 lod Kollegiet udgaa en kort Beretning om, hvad der var udrettet i Missionens Tjeneste i Ostindien, og efter at have omtalt, at der skulde begyndes med Missionsverket i Finmarken, beder det om, at Gejstlige og Andre, som maatte interessere sig for Sagen, vilde give de Oplysninger, Raad og Forslag, som Enhver kunde. Det gik, som man kunde vente: „den, der kaster Garnet ud i Havet, indsamler Godt og Ondt", mange gode og mange daarlige Forslag indkom, dels fra Gejstlige og dels fra Verdslige. Meningen med Opfordringen var naturligvis, at man ønskede at høre gode Raad om, hvordan Missionen bedst skulde fremmes. Anderledes tog en anonym Forfatter i Kjøbenhavn Sagen; han søger af Bibelen at bevise, at det hele Missionsarbejde er unødvendigt, ja strengt taget stridende imod Guds Ord. Skriftet udbredtes, sandsynligvis i Afskrifter, i Norge; dets Titel er: „Anonymi Hauniensis sententia de hodierna conversione Indorum", og dets Forfatter antages at have været „en fornemme og lærd Mand" (Hammond, S. 192), som dog ikke nævnes; men efter den Overskrift, som findes i et af Manuskripterne, „D. H. B—lin", er det ikke urimeligt, at det har været Dr. Hans Bartholin, der nævnes som Prof. theol. i Pont. Ann. IV, 747. De syv Præster forfattede en Gjendrivelse, som de anmode Kollegiet om at faa Lov til at trykke, hvilket dog blev negtet. Da Anonymens Skrift heller ikke, saavidt vides, endnu er trykt, ere de begge optagne her i Anhanget.

I Anledning af Missionskollegiets Opfordring indleverede ogsaa de syv Præster sit Forslag, dateret Nessets Præstegaard i Romsdalen 24de Maj 1715 og undertegnet af Eiler Hagerup i Kallundborg 27de Juni. Hammond anfører Ind-

Digitized by Google

holdet af deres Forslag S. 188 flg.; endel af det medfølgende Brev gjengives hos ham S. 185, og paa Stilen kjender man strax v. Westen. I høje Toner prise de Kongen og Kollegiet; „Verden kunde nu forstaa, at sand Gudsfrygt var ikke Kjætteri, og at det var Kongens Alvor, hans Undersaatter skulde være Christi Efterfølgere". De erklære fremdeles, at de ansaa denne Foranstaltning til Missionens Fremme som et gunstigt Svar paa sin indgivne Ansøgning om Midler til Christendommens Forbedring, takke for sin udsendte Broders, Eiler Hagerups, Befordring, hvem Kollegiet naadig havde hørt, og gjennem hvem de havde modtaget trøstelige Hilsener fra Kollegiet, Noget, som gav dem Haab om, at deres Ansøgning om Kirkedisciplin og Kirkeret vilde blive tagen i Betragtning. Samme Dag (24de Maj 1715) sendte de ogsaa en Skrivelse til de tre Professorer, hvori de takke og prise dem for, hvad de havde udrettet, og opmuntre dem til Bestandighed. De oplyse i denne Skrivelse, at de efter Professorernes Forslag havde begjæret af Kongen, at en ny Ordinants maatte forfattes, og at dette Arbejde maatte overdrages Biskop Worm, Mag. Brinch og de tre Professorer samt En af Geheimeconseillet; dette Forslag stemmer omtrent med den Bestemmelse, som vi have seet, at Kongen gav. Af et Hyrdebrev fra Biskop Peder Hersleb til Christiania Stifts Præsteskab af 6te August 1731 sees, at den nedsatte Kommission, som var bleven forstærket med Hofprædikanterne (hvoriblandt Hersleb) og Kjøbenhavns Sognepræster, virkelig traadte sammen; „men efter nogle Conferentser blev det afbrudt, indtil den ulykkelige Ildebrand (1728) borttog med meget Andet Alt det, som dertil var indkommen". Alterbogen blev derfor oplagt paany „Ord for Ord, undtagen Trykvildelserne forandret".

En af de syv Præsters Klager var allerede afhjulpen, og de udtale i Brevet til Missionskollegiet sin Glæde derover. Der var nemlig truffet Foranstaltning til, at Bibler kunde faaes

for en rimeligere Pris, idet Monopolet paa at trykke dem var blevet ophævet ifølge Missionskollegiets Ansøgning ved Reskr. af 1ste Febr. 1715; det er vel denne Foranstaltning, Professorerne have for Øje, naar de i sin Betænkning sige: „Bedre Forraad af Bøger haabes næst Guds og Eders Majestæts allernaadigste Førsyn at blive med Tiden“. Dette Reskript, siger Hammond, er af stor Betydning i den nordiske Kirkehistorie, og deri har han ogsaa visselig Ret, hvis det forholder sig, som han angiver, at Biblerne herefter kun kostede en Tredjedel mod før. Hvor sjelden Biblerne i den nærmest foregaaende Tid vare, kan man slutte deraf, at der ved mange af Kirkerne i Throndhjems Stift endnu i 1662 ingen Bibler vare, hvorfor det ved Reskript af 18de Juli 1662 maatte paabydes, at der af Kirkens Indkomst skulde bekostes Bibler til Præsternes Brug, som da bestandig skulde forblive ved Kirkerne; Grunden til denne Mangel maatte være Bogens Dyrhed. Senerehen bestemtes, at forskjellige Slags Bøder skulde anvendes til Anskaffelse af gudelige Bøger.

Omtrent paa samme Tid (25de Januar 1715) udgik der ogsaa et Reskript, der vistnok vilde have skaffet dygtigere Skolemestere i Bygderne, hvis det kun havde været muligt at iverksætte, hvad Reskriptet paabød; der bestemtes nemlig, at man skulde se til at faa Studenter til at søge Klokkerposterne [10]. Naar en Bestilling var ledig, og ingen Studiosus meldte sig, skulde der skrives til Universitetet i Kjøbenhavn, „da mulig mangen fattig Studiosus vel maatte findes, som det vacerende Degnekald vel maatte modtage“. Dette hjalp naturligvis ikke — ialfald for Norges Vedkommende; det var jo netop Mangel paa anstændig Indkomst, som gjorde, at man ikke kunde faa dygtige Folk til disse Poster. Ligesaa hjalp

10) Det var egentlig kun en Indskjærpelse af N. L. 2—15—1: „Til Degne skal herefter alene forordnes Studentere, om de dertil findes“.

Digitized by Google

det ogsaa kun lidet, at man indskjærpede og nærmere bestemte Lovens Bud om Katechisation, hvilket skede i 1720 paa Foranledning af Feltprovst Balthazar Sechman; han havde hos Soldaterne fundet stor Mangel paa Christendomskundskab, og som en Følge af hans Forestillinger udgik der 25de Febr. 1720 den Befaling, at der om Sommeren skulde holdes Katechisationer hver Søndag efter Prædikenen en halv Times Tid. Herved bestemtes nærmere Paabudet om Katechisationen i Norske Lovs (2—6—1 og 2), hvor den kun i almindelige Udtryk paabydes. Nogen Frugt af denne Bestemmelse kunde ikke ventes, førend Skoleundervisningen, hvorpaa Katechisationen hviler, var nærmere anordnet, og det skede først længe efter ved Forordning af 23de Januar 1739; da først gjordes der ogsaa nogen Anstalt for Klokkerens og Skolemesterens Underholdning.

Vi se, at der i de syv Præsters Demonstrationer føres Klager over, at Bestemmelserne om Kirkedisciplin enten ikke haandhævedes, eller naar der gjordes Forsøg derpaa, saa vidste den Skyldige at unddrage sig Straffen. Allerede 1714 (ved Forordning af 5te Januar) var det bestemt, at de, som ej kunde betale Bøderne for begaaet Lejermaalsforseelse, skulde straffes med Fængsel, Mændene i Fæstningerne eller Bergverkerne, Kvinderne i Spindehuset, indtil de havde fyldestgjort Bøderne, hver Dag beregnet til 8 Skilling. Om Maaden, hvorpaa Kirkedisciplinen efter vedtagen Skik paa nogle Steder udøvedes mod dem, der havde gjort sig skyldige i den nævnte Forseelse, derom faar man en Oplysning i et Reskript af 23de Maj 1718, udstedt til Slotsloven og Biskopen i Bergen Clemens Schmidt; denne havde indberettet, at „hans Formand Nicolaus Smed havde sat og taxeret, hvormeget de, som for aabenbare Skriftemaal for Lejermaal bleve forskaanede, til Manufakturhuset ibidem skulde give, og det uden videre allerunderdanigst Ansøgning af Vedkommende“; han fore-

Digitized by Google

spørger, om han som hans Formænd maatte sætte og taxere Benævnte, eller om de skulde søge Benaadning. Reskriptet befaler, at Slotsloven „saadan formastelig tiltagendes Myndighed Biskoperne alvorlig forbyder". Dette var forresten en gammel Praxis; i Biskop Jens Nielssøns Itinerarium fra 1593 (trykt i det kongl. norske Videnskabers Selsk. Skrifter i det 19de Aarhundrede, 4de Binds 2det Hefte) findes ogsaa Exempel paa, at Lejermaalsstraffen efter en ganske privat Aftale med Biskopen blev afsonet med Bøder, nemlig „tre Daler eller en Tønde Høstmakrel", og fra Slutningen af det 17de Aarhundrede findes i Rigsarkivet flere Bevillinger om at maatte slippe for at staa aabenbar Skrifte mod at erlægge nogle Daler til gudeligt Brug; men det var rigtignok efter en udtrykkelig kongelig Bevilling til Magistraten i Christiania, der til den nye Kirkes Opbyggelse „for Bevilgning fra Kancelliet i Norge til Frihed for aabenbare Skriftemaal skulde nyde 5 Rdlr."; med slige Penge er altsaa Vor Frelsers Kirke for en Del opbygget (Reskr. af 28de Juli 1688). Afladshandelen i sin oprindelige Skikkelse var saaledes i fuld Gang, og man fejler vist ikke, naar man antager, at Lægmanden opfattede denne Handel i fuldstændig katholsk Betydning. Ligesom i Oslo Stift var ogsaa i Bergens Stift Sagens Afgjørelse paa denne Maade en gammel Vedtægt, da ikke alene Nikolaus Smed, men ogsaa hans Formænd havde brugt den; Nicolaus Smed havde, som det lader til, kun indført en lettere Forretningsorden med fast Taxt og afskaffet det unødvendige Skriveri med Ansøgning o. s. v. — Endelig blev det aabenbare Skriftemaal for denne Brøde ophævet ved Forordning af 8de Juni 1767, „saasom samme istedetfor at opnaa den derved havte gode og christelige Hensigt, medfører adskillige Ulejligheder og giver ofte Anledning til Misbrug og Forargelse". Brøden skulde herefter afsones med Fængsel eller Bøder.

Digitized by Google

De syv Præster klage ogsaa over Tilstanden blandt Gejstligheden, og det vistnok med Rette. Som forhen antydet, fandtes der mange Brøst og Mangler, og det maaske mere i Throndhjems Stift end i de sydligere Egne af Landet. Kirkestyrelsen følte Mangelen og søgte at afhjælpe den; — man vilde ialfald sikre sig mod, at der trængte sig Mænd ind i Præsteembedet, med Hensyn til hvem man ikke havde nogenlunde Sikkerhed for, at de havde tilstrækkelige Kundskaber og havde ført og førte et uanstødeligt Levnet. Dette var Hensigten med nogle Lovbestemmelser, som udkom i Begyndelsen af Frederik IV.s Regjering; hvorvidt Maalet naaedes, skal vises i det Følgende. — Der bestod allerede fra 1629 en theologisk Embedsexamen, men Erfaring havde vist, at den ikke var betryggende og tilfredsstillende. Ved Forordning af 1ste August 1707 blev det bestemt, at Examenen skulde være offentlig; naar den var bestaaet, skulde Kandidaterne holde Prøveprædiken (Dimisprædiken). Naar de saa havde begivet sig til sine Hjemsteder eller andetsteds hen, skulde de staa under vedkommende Biskops Opsigt, der aarligen skulde indberette, om de vare flittige i sine Studia og levede sømmeligt. Førend Kandidaterne ordineredes, skulde de examineres af Bisperne, og disse skulde ifølge Reskr. af 14de Juni 1728, hvis de, som ofte har været Tilfældet, finde, at de have glemt sin Theologi, eller der kan være Noget at udsætte paa deres Levnet, ikke ordinere dem, men berette Sagen til Cancelliet og afvente kongelig Resolution. — Denne Forordning maatte hjælpe adskilligt, vel især for Danmarks Vedkommende; thi der vilde naturligvis de Fleste helst forblive, og de dygtigste Theologer, ikke alene blandt de Danske, men ogsaa blandt Nordmændene, søgte og fik Ansættelse der. Massen af Nordmændene gik vel tilbage til Norge igjen, men ved Siden af dem ogsaa en Mængde Danske, og, som rimeligt var, det var just ikke de mest Begavede og bedst Studerede;

Digitized by Google

Regelen var — jo mindre Begavelse og Lærdom, des længere nordover. Pontoppidan har i sine Annaler (III, 584) opbevaret en ganske betegnende lille Anekdot i denne Henseende. Efterat Griffenfeldt var styrtet, fandt man i hans Kirkestol i St. Nicolai Kirke i Kjøbenhavn en Fortegnelse over de Kandidater, hvis Prøveprædiken han der havde hørt, med tilføjede Bemærkninger om, hvad Slags Kald de duede til; saaledes heder det blandt Andet: „Ole Jakobsen, ziemlich gute res, mittelmäszige Gaben, soll nach Drontheim“. Griffenfeldt tænkte vist ikke dengang paa, at han selv faa Aar efter skulde blive sendt sammestedshen.

Hvad den anordnede Bispeexamen angik, taa toges det nok ikke saa strengt med den. Biskopen i Throndhjem, Dr. Peder Krog, og Biskopen i Christiania, Dr. Hans Munch, beskyldtes for at være for slappe i Fordringerne til de Kandidater, som de ordinerede. Aaret efter at den nævnte Forordning var udkommen, klagede en Student ved Kjøbenhavns Universitet, Michael Menzonius, til Regjeringen over, at disse Biskoper „havde ordineret mange liderlige og vanvittige Personer til Kapellaner, som derved ere blevne Sognepræster“, og i et Reskript (af 12te Octbr. 1708) opfordredes de til at „fralægge sig saadan blame, hvilken som et scandalum publicum ansees“. Hammond anfører ogsaa et Par Exempler paa uværdige Præster paa denne Tid i Throndhjems Stift (Wisseltoft i Inderøen og Holby i Opdal S. 87), og nogle Oplysninger om, hvordan det endnu i Christian VI.s Tid gik til søndenfjelds, har Biskop Peder Hersleb givet i sin Indberetning om Kirkeinspektions-Kollegiet, skreven i 1747 og trykt i Theol. Bibl. af Jens Møller, 5te Bd., 1813, S. 160: „En Paludan blev (ved Kirkeinspektionens Indflydelse) Stiftsprovst i Christiania, en god ærlig Mand, men overmaade ulærd, paa det Sted, hvor for de mange Separatister, Anabaptister og Hernhuter behøvedes en erfaren, klog og forsigtig Mand, hvilket jeg

Digitized by Google

bevægelig erindrede om. Strax efterat den kongelige Ordre var udkommen, at Studenter, som begaa Lejermaal, ikke letteligt skulde befordres, men de, som besvangre dem, de have under Information, aldrig skulde befordres til gejstligt Brød, vilde de tre Vota (i Kirkeinspektions-Kollegiet) med Gevalt have en personel Kapellan Ole Tidemand, som just havde begaaet det sidste Crimen, til Stiftsprovst i Christiania, hvor hans Forargelse var bekjendt, men da jeg forsikrede at ville forestille hans kongelige Majestæt, hvordan Kirkeinspektionen vilde ligesom af Dessein overtræde kongl. Befalinger, saa lode de det Dessein falde, men Ole Tidemand[11]) blev dog forflyttet til Bergen og fik Expectance paa et Pastorat i Bergens By". Dette skede vistnok senere, under Christian VI.s Regjering; men naar Saadant kunde foregaa under hans Styrelse, som dog ret alvorlig søgte at befordre Kirkens Vel, og som netop for at føre et nøjere Opsyn med Kirkens Anliggender havde stiftet Kirkeinspektions-Kollegiet, saa kan man med Sikkerhed slutte, at Klagerne under Frederik IV.s Regjering, førend Opmærksomheden ret for Alvor var bleven henvendt paa kirkelige Gjenstande, ikke vare ugrundede. — Og dog finder Pontoppidan (Annalerne IV, 75), at Tilstanden blandt Gejstligheden paa hans Tid har været ret tilfredsstillende, og det har den vist ogsaa været i Sammenligning med forrige Tider; Fordringerne vare ikke saa store, man var ikke forvænnet fra før af. Den alvorligere Aand, som vi have fundet herskende blandt de Studerende i Begyndelsen af Aarhundredet, viste nu sine Frugter i den fra dem udgangne gejstlige Embedsstand. Pontoppidans gunstige Dom om sin Tids Gejstlighed maa have saameget des større Vegt, som han i det Hele er temmelig streng og, hvad specielt Præsterne

[11]) Denne Ole Tidemand er vel den Samme, som senere blev Biskop i Bergen og saa forflyttedes til Christianssand.

Digitized by Google

angaar, ingenlunde skal kunne beskyldes for at søge at skjule Standens Skrøbeligheder; man har al Grund til at tro ham, naar han paa det anførte Sted siger, at „der i de senere Aar er indtraadt her i Landet en ret kjendelig og for Enhver iøjnefaldende Forbedring hos den Stand, som er bestemt til at forbedre Andre", og „at om man end ikke kan indestaa for, at alle de, som i det Ydre befindes ustraffelige, tillige af ganske Hjerte hænge ved Herren og ere hans Aands Børn, saa bliver det dog, Gud være lovet, en ubestridelig Sandhed, at vort Clerus i Almindelighed vandrer uanstødelig".

Denne Dom gjælder Præstestanden omkring Aarhundredets Midte; men endnu paa de syv Præsters Tid, hvis Virksomhed indfalder i Begyndelsen af Aarhundredet, var der formeget igjen af den gamle Surdejg. De Syv stode vistnok temmelig ene i den Del af Landet, hvor de vare ansatte; det ser man tydelig nok deraf, at de fandt det nødvendigt saaledes at afsondre sig fra de andre Præster i Stiftet og optræde som en afsluttet Forening i en Sag, som burde have ligget alle Præster ligemeget paa Hjerte, en Fremgangsmaade, som fuldkommen retfærdiggjøres ved det Forhold, hvori deres Embedsbrødre stillede sig til dem. Heller ikke spores der i disse Egne, hverken nu eller senere, nogen aandelig Bevægelse i Menighederne, medens der i den sydligere Del af Landet, som stod i stadigere Forbindelse med Danmark, fremstod „mange Separatister, Anabaptister og Hernhuter" (se Herslebs Indberetning). De syv Præsters Virksomhed som Forening varede vistnok altfor kort til at kunne bevirke nogen gjennemgribende Forbedring selv i deres nærmeste Kreds; den ophørte, da Thomas v. Westen forflyttedes til Throndhjem i 1716; han var den Styrende og Ledende i Foreningen og den, som gav den sin Betydning. Kort efter døde ogsaa Engelhardt (1719), og nogle af de andre forflyttedes; de vedbleve vel at arbejde troligen for det Maal, Foreningen havde opstillet sig,

Digitized by Google

men deres Virksomhed indskrænkedes nu til deres egen Kreds. Der var, som vi have seet, en ivrig Bestræbelse hos Kirkestyrelsen efter at bøde paa Kirkens Skrøbeligheder ved allehaande Forordninger og Reskripter, og de syv Præsters Forening bidrog Sit til at vække dens Opmærksomhed og henlede dens Blik did, hvor Hjælp var fornøden; dog, de vare ikke de Eneste, som klagede over „Zions Saar“; deres Klagemaal var kun een blandt de mange Stemmer, som hævede sig i begge Riger mod Fordærvelsen i Kirken. Derfor kunne heller ikke de af Kirkestyrelsen trufne Foranstaltninger regnes som en Frugt af deres Klager alene, om end deres Stemme, som udgaaende fra en Flerhed af Mænd, der vare agtede for sin Lærdom og sin nidkjære Embedsførsel, tillagdes en større Vegt end en Enkeltmands. Reskripter og Forordninger havde man altsaa ingen Mangel paa, men dermed vare Klagerne ikke afhjulpne; dertil var Uvæsenet for dybt rodfæstet. Frederik IV var i det Hele meget virksom til at give Love, men han havde ikke den Lykke, at have paalidelige Embedsmænd, der der kunde bringe dem i Udøvelse. Bestikkelses- og Udpresningssystemet blev mod Slutningen af hans Regjering saa skamløst drevet, at han ved den saakaldte „hemmelige Kommission“ saa sig nødsaget til at rydde op blandt den fordærvede Embedsstand. Dette gjaldt vistnok nærmest de verdslige Embedsmænd, men deres Slaphed kunde ikke være uden demoraliserende Indflydelse paa Folkets Masse, ja selv Gejstligheden maatte naturligvis lide derunder.

Frederik IV.s kirkelige Lovgivning var uden Plan; alle hans Love bleve fremkaldte af Øjeblikkets Nød og hjalp ogsaa kun for Øjeblikket, om de overhovedet havde nogen Virkning. Havde han raadet Bod paa een Mangel, saa kom der strax igjen paa andre Kanter nye Skrøbeligheder tilsyne; det hjalp ikke at flikke og lappe, thi den hele Bygning var brøstfældig, da den manglede en solid Grundvold. Dette fik man endelig

Digitized by Google

Øjnene op for i Christian VI.s Dage, og først under hans Regjering blev der foretaget noget Grundigt til Befordring af det christelige Liv. Flere Bestemmelser af indgribende Vigtighed gaves, og det blev paaseet, at de bleve overholdte. Dommen om hans kirkelige Lovgivervirksomhed har været og maa være meget forskjellig, men hvormeget man end er uenig om nogle af hans Bestemmelser, saa ere der dog andre, hvis Gavnlighed Ingen negter, og i det Hele har Eftertiden ladet hans gode Vilje vederfares Ret. Om man end ikke med Pontoppidan kan være enig i, at han „unter den Königen mit Wahrheit Sanctus oder der Heilige heiszen kann“, saa kan der dog vist ikke være Tvivl om, at han i Sandhed mente, hvad den samme Forfatter (Annal. IV, 6 og 7) beretter, at han har hørt ham sige, at han „helst ønskede sig saadanne Tjenere, som tillige vare Guds sande Tjenere“; deri vil vist enhver oprigtig christen Konge være enig med ham. Men hans Fejl var, at han vilde Maalet uden at ville Midlerne; et moralsk sunket Folk kan ikke pludselig igjen hæves ved noksaa gode Lovbud: „leges sine moribus vanæ“; man kan ikke fabrikere Christne. Han betænkte ikke, at Christendommen efter sin Natur maa virke indenfra, saaledes at et christeligt Levnet bliver et Resultat af en indre Udvikling; men dertil behøves Frihed, og den vilde han ikke give. I sin pietistiske Overvurderen af det Ydre mente han at kunne gaa den modsatte Vej; ved sine Tvangslove vilde han frembringe et i det Ydre christeligt Liv, for at dette igjen skulde virke paa Sindelaget. Dette gjælder hans Virksomhed i Almindelighed, og dermed benegtes ikke, at man skylder hans Regjering mange fortrinlige Foranstaltninger. Hvad Forordningen af 13de Januar 1736, hvorved Konfirmationen indføres, har udrettet for Christendomskundskabs Udbredelse, behøver ej nærmere at paavises; Konfirmationen, som hviler paa og afslutter den foregaaende Skoleundervisning, førte nødvendigvis

Digitized by Google

med sig en Organisation af Almuskolevæsenet (ved Forordn. af 23de Januar 1739 og 5te Maj 1741). Tillige fik man i Dr. Erik Pontoppidans Forklaring, som autoriseredes ved Reskript af 22de August 1738, en Lærebog, der har holdt sig til vore Dage. Da Pontoppidan af de strengt orthodoxe Præster var mistænkt som pietistisksindet, mødte dens Indførelse i Danmark endel Modstand (se Helweg S. 350 flg.); i Norge er vel Indførelsen skeet uden nogen videre Hindringer; ialfald er der vel ikke fremkommen nogen offentlig Indsigelse mod den ,da Intet derom findes berettet.

De to Retninger, den saakaldte orthodoxe og den pietistiske, traadte med hvert Aar skarpere ud mod hverandre; Lægfolk og Præster, Borgere og Bønder, Høje og Lave toge Parti, og Striden førtes saavel privat som offentlig, saavel i Skrift som Tale. Forgjæves søgte Christian VI at afværge ethvert offentligt Brud; han gav saameget som muligt efter for de pietistiske Præsters Fordringer, men der fremkom ny og stærkere Krav. Han befalede Præsterne (Anordn. af 7de Oktbr. 1733) at holde sig simpelt hen til den augsburgske Bekjendelse og forbyder al Skjælden og Larmen paa Prædikestolene især mod Pietisterne; den, som tredje Gang gjorde sig skyldig deri, skulde afsættes. Dette Forbud gjaldt vel nærmest Danmark og især Kjøbenhavn, hvor næsten hele Befolkningen synes at have taget Parti; men det fandt vistnok ogsaa Anvendelse i Norge, om ikke i den Grad. Præsterne i Norge havde jo faaet sin Uddannelse ved Kjøbenhavns Universitet og kunde der ikke blive staaende udenfor Bevægelsen, men maatte slutte sig til den ene eller anden Retning. De Antydninger, som allerede forhen ere givne om de andre Præsters Stemning mod de Syv, der, som vi have seet, vel vare stærkt paavirkede af den spenerske Aand, men dog ingenlunde ere at stille ved Siden af de senerehen saakaldte Pietister, — disse Antydninger lade En vel ane, at senerehen, da Retningerne traadte i skarpere

Digitized by Google

Opposition, maatte Rivningen mellem Partierne ogsaa i Norge blive stærkere. Af separatistiske Udskejelser her i Landet kjendes kun de før omtalte anabaptistiske Optøjer paa Bragernes, hvis Ledere bleve satte paa Tugthuset og senere transporterede til Fristæderne (nogle Stæder i Danmark, hvor Dissenterne havde fri Religionsøvelse). Om denne Sag se Reskript af 12te Juli 1743, Helweg S. 342 flg. og Ludvig Daae i Program fra Drammens Latinskole 1860.

Den separatistiske Aand næredes ved de hyppige private Opbyggelsesmøder. Gudelige Forsamlinger udenfor Kirken vare fra Christian VI.s Thronbestigelse af blevne meget almindelige; det hørte til den gode Tone ved Hoffet flittig at besøge dem, og rundt om i Landet efterfulgtes det givne Exempel. Efter hvad der før er oplyst, maatte der virkelig mangensteds være en Trang forhaanden til en mere levende Forkyndelse af Guds Ord end den, som ofte bødes i Kirkerne, hvorvel nu ikke i den Grad som i Begyndelsen af Aarhundredet, og Lægfolket forsamledes derfor privatim for at høre Guds Ord prædike paa en Maade, der mere tilfredsstillede det. Dette maatte naturligvis føre til, at Kirkerne forlodes; men det var ingenlunde efter Kongens Sind; han indskjærpede paa det Strengeste, at Lægfolket flittig skulde besøge Kirken, men anvendte, for at naa dette Maal, Midler, som vistnok hverken vare lemfældige eller hensigtsmæssige.

Der udkom en Forordning (af 13de Januar 1741) [12]), hvori Retten til at holde gudelige Forsamlinger begrændsedes. Det sattes som Regel, at Præsten skulde være den, som ledede dem; Lægmanden forbødes vel ikke at holde gudelige Samlinger, men maatte anmelde det for Præsten, som saavidt muligt skulde være tilstede. Det indskjærpes, „at det ikke er Guds Vilje, at Lægmanden derfor skal forsømme sin timelige

[12]) Ophævet ved Lov af 24de Juli 1842.

Digitized by Google

Næring, Profession eller Tjeneste", og at „slige Forsamlinger ere subordinerede den offentlige Gudstjeneste og sigte til at have bedre Nytte af den", og at de ikke skulde agtes „for mindre Christne, hvis enten Lejlighed eller Drift ej tillader dem et besøge samme gudelige Forsamlinger". — Paa denne Tid ligesom i enhver Vækkelsens Periode strejfede der Folk omkring i Bygderne for at holde Opbyggelser. Dette forbydes udtrykkelig: „Ingen Mandfolk eller Kvinde maa rejse omkring alene eller i Følgeskab fra Sted til andet under Navn af at styrke og opmuntre Andre og der anstille Samlinger; men Enhver skal blive i det Kald, han er kaldet til, leve stille, nære sig redelig og æde sit eget Brød". Denne Forordning blev dog ikke overholdt; de separatistiske Tendentser traadte mere og mere skarpt frem, og de separatistiske Forsamlinger bleve hyppigere. Derfor udstedte Kongen, „som ingenlunde var tilsinds længere at taale saadan grov Vildfarelse og formastelig Unddragelse fra de Pligter, som alle Undersaatterne Kongen og hans Befalinger og Anordninger med tilbørlig Lydighed ere skyldige", Reskr. af 5te Marts 1745. De, som ikke vilde være Lovene lydige, skulde forføje sig ud af Landet; dog skulde En og Anden mene, at han i en eller anden Ting skulde have mere Frihed, kan han derom gjøre Ansøgning til Kongen, men er saa pligtig til at holde sig hans Anordninger efterrettelig. Men fortfarer Nogen med selvraadigt Brud paa de christelig vedtagne Skikke og kongelige Anordninger og med de utilladelige Forsamlinger, „da skulle de af vedkommende Øvrighed strax paagribes og ansees som kongelige Mandaters Overtrædere, ikke for deres særdeles Meninger i Religionen, men for deres formastelige Ulydighed imod Lov og Forordninger, saaledes at de uden videre Proces — —, naar deres Forseelser — — dem lovlig ere overbeviste, bør hensættes til Arbejde i et Tugthus eller næste Fæstning for derved at hindres fra at løbe om at

Digitized by Google

forføre og forvilde Andre — —, og der besøges af de nærmeste fornuftigste Præster for at undervise dem og føre dem paa bedre Tanker". — Dette Reskript var i længere Tid forberedt af General-Kirkeinspektions-Kollegiet[13]) og var en Frugt af indhentede Erklæringer og Undersøgelser, anstillede om Menighedernes religiøse Liv. For at fremme dette havde Kongen allerede strax efter sin Thronbestigelse vistnok i bedste Mening udstedt flere Sabbatsforordninger; en meget streng Forordning af 21de April 1730 maatte allerede følgende Aar 19de Januar 1731 ophæves igjen, da den gav Anledning til Myndighed og Egennyttighed; den samme Dag udgivne Sabbatsforordning havde heller ikke den tilsigtede Virkning, hvorfor der den 12te Marts 1735 udkom en ny udførlig Anordning, ikke fuldt saa streng som de foregaaende. Men heller ikke denne var just beregnet paa at virke ved milde Midler; ligesom Tugthus og Fæstningsstraf sattes som de sidste Omvendelsesmidler for Separatister, saa gives her Udsigt til Gabestokken for at opmuntre Folk til en værdig Anvendelse af Søndagen. De, som udeblive fra Kirketjenesten, skulde mulkteres „og i Mangel af Betaling lide paa Kroppen med at staa i Gabestokken paa Kirkegaarden, første Gang een, anden Gang to og tredje Gang tre Timer, til hvilken Ende slige Gabestokke af hver Kirkes Ejere, hvor de endnu ej ere, besørges". Amtmændene og Fogderne skulle paase, at Lensmændene exsekvere Straffen. Præsterne skulle „give Attest for bemeldte Helligbrøde og Bøder paa deres Samvittighed, og at de ikke ved Flere dertil at være skyldige"; naar Anmeldelsen for Præsten er skeet, skal Øvrigheden dømme i Sagen paa Thinget. Med samme Straf ansees de, som vanhellige

[13]) Oprettet 1ste Octbr. 1737. Instruxen findes aftrykt hos Helweg, S. 317 flg. En interessant Fremstilling af Forholdene i dette Kollegium har man af Biskop Peder Hersleb i Theol. Bibl. af Jens Möller, 5te Bind 1813.

Digitized by Google

Sabbaten med Arbejde til egen Fordel og Nytte, nemlig med Mulkter og i Mangel deraf Gabestok, „dog ere Nødstilfælde, saasom Ildsvaade og deslige Ulykker, saa og de Gjerninger, der udfordres til at hjælpe og redde sig og sin Næste, herfra undtagne“. Mærkes kan § 4: „For at forekomme Lystrejser og Spadseregange uden Portene paa Søn- og Helligdage, maa Portene i Kjøbenhavn og andre befæstede og tillukkede Stæder ikke for Alle og Enhver, men alene for dem, som nødvendigvis maa rejse, saa og for Præsterne, som skal indfinde sig i deres udenfor Stæderne liggende Kirker, og de udenbyes Folk, der i Stæderne have deres Kirkegang, mellem Prædikenerne efterdags staa aabne eller oplukkes før Kl. 4 Eftermiddag“. (Først under Struensees Regimente aabnedes Portene igjen). — At Skuespil[14]) Lørdags- og Søndags-Aftener forbydes, er naturligt; „desligeste maa Ingen paa Søn- og Festdage samt Aftenen tilforn anstille nogen Assemblée, Bal eller Maskerade og slig Leg og Tidsfordriv; de saakaldte Julestuer forbydes aldeles“ [15]). — Af disse Prøver kan man se, hvilken

---

[14]) 31te Marts 1738 udstedtes der et absolut Forbud mod, at Komedianter, Linjedandsere, Taskenspillere o. s. v. skulde indfinde sig i Danmark og Norge; som bekjendt var det af Holberg stiftede danske Theater i Kjöbenhavn lukket efter Branden i 1728 og blev ikke aabnet igjen för efter Christian VI.s Död.

[15]) Bryllupper, Jaord, Gilde og stort Gjæstebud paa Sön- og Helligdage forbödes i Byerne; paa Landet kunde Bryllupper, Trolovelser og Barselgilder holdes paa disse Dage, dog, som det nærmere bestemtes ved Forordn. af 14de Decbr. 1736, uden Gilde, Spil og Leg, samt uden unödvendigt Fölge; alle andre Gilder paa Sön- og Helligdage forbydes alvorligen. Blandt de andre Gilder, som saaledes bleve absolut forbudne, vare ogsaa Nattehold, Duner og Samlingsöl, om hvilke de syv Præster give en nærmere Forklaring i Demonstrationen af 3dje August 1714. Men det var naturligvis ingen let Sag at faa afskaffet slige gamle, i Folkets Liv indgroede Skikke; Duner (Dovning, Doning) findes endnu i mange Bygder, og det Samme er vist ogsaa Tilfældet med Samlings- (eller Samlags-) Öl og Nattehold. Over Dunerne klages endnu i Midten af Aarhundredet; de bestode endda i den gamle Form, som det sees af Præmisserne til det Reskript, som udkom i Anledning af Klagen; efter Opfordring

Digitized by Google

Aand der raader i Forordningen; den er med Rette bleven charakteriseret som jødisk, og hvad den virkede, var vist heller ikke Christendom, men farisæisk Skinhellighed; Kongen fik ved denne Forordning ikke flere og bedre Christne i sine Lande, men kun flere Hyklere. Som den efterfølgende Historie viser, arbejdede denne og lignende Foranstaltninger lige i Hænderne paa Rationalismen. Der var naturligvis ogsaa en Del gode og hensigtsmæssige Bestemmelser i Forordningen, f. Ex. at Søndagsexercitien skulde indrettes saaledes, at Gudstjenesten ikke forstyrredes, men Soldaterne kunde komme i Kirken, — at Øvrighedspersonernes Rejser ikke henlagdes netop paa Søndage o. s. v., hvorved nogle af de syv Præsters Ankepunkter bleve afhjulpne.

Ogsaa Bestemmelserne om Kirkedisciplinen bleve mod Slutningen af samme Aar paany indskjærpede (ved Forordn. af 23de Decbr. 1735). Af Præmisserne ser man, at den Slaphed med Hensyn til Kirkedisciplinens Haandhævelse, hvorover de syv Præster havde klaget, endnu herskede. Trods Lovenes og Forordningernes klare Bud, heder det, ville dog Mange, som for sine forargelige Synder burde udstaa Kirkens Disciplin,

---

af en Bonde samles der ofte 30 à 40 Mand paa hans Gaard for at hjælpe med et eller andet Arbejde; „de Indbudne, som uden Penge arbejde, blive ej alene fra Morgenen, Arbejdet begynder, og indtil Aftenen overflödig trakterede med Bondens bedste Mad og Drikke, men skulle endog tilbringe hele Natten derpaa med Drik og Fylderi, som oftest med Spil og Dands indtil Söndag Morgen, og naar da Öllet er opdrukket, skulle de först lægge sig til Sövns, saa at naar de have udsovet, skal Söndagen være borte, förend han kommer hjem til sit Hus, og Kirken og Prædiken forsömt". Christian VI.s Forbud havde altsaa intet hjulpet. Frederik V gik en klog Middelvej; han bestemte (i Reskr. af 8de Novbr. 1754) at de, som om Löverdagen ere forsamlede til Dovning, skulde forföje sig hjem inden Kl. 9 om Aftenen, og ved hans vise Maadehold lykkedes det at hemme Udskejelserne, uden at han nödsagedes til at forbyde denne i og for sig uskyldige og for mange Egne af Landet gavnlige Skik.

Digitized by Google

unddrage sig den, og baade Gejstlige og Verdslige se utilbørlig gjennem Fingre dermed; derfor indskjærpes Loven om Kirkedisciplinen, og søger Nogen Dispensation, vil Ansøgningen ikke blive modtagen, medmindre Angjældende faar et godt Skudsmaal af sin Øvrighed om sit Forhold forresten og tillige byder en efter hans Vilkaar afpasset Kjendelse til de Fattige og Justitskassen; da kan han faa Formildelse i Dommen. Modtager en Præst til Skrifte En, som lever i aabenbare Forargelser, skal han tiltales og straffes med Suspension og Mulkter, ligesaa Medhjælperne. At Loven nu ialfald af Enkelte blev sat i Kraft med Iver, ser man deraf, at (ifølge Reskr. af 16de Febr. 1742) Biskopen i Akershus Stift (Dorph) endog vilde, at Soldater, der for Tyveri havde maattet løbe Spidsrod, derhos skulde udstaa Kirkens Disciplin med aabenbare Skriftemaal. Man kan heraf se, at aabenbare Skrifte fremdeles betragtedes som en Straf, medens dog de syv Præster klart nok havde paavist, at denne Handling rettelig maa betragtes som Synderens Udsoning med Menigheden og Gjenoptagelse til Nadveren; men som forhen er paavist, havde denne Anskuelse sin Hjemmel i selve Lovbogen.

Alle disse Tvangslove (hvortil ogsaa kan regnes Reskriptet af 2den Decbr. 1740 om, at hele Menigheden skal blive i Kirken, til Katechisationen er tilende), bleve, saalænge Christian VI levede, strengt overholdte; al Frihed og alt Liv kvaltes; for dem, som hørte til Kongens umiddelbare Omgivelser, var det en uomgjængelig Nødvendighed at paatage sig den mørke og sure pietistiske Mine for at vinde eller holde sig i Kongens Gunst, og de Stores Exempel smittede. Kongens Fromhed var vel oprigtig, men vist er det, at under ham havde Hykleriet og Skinhelligheden gode Dage. Men strax Frederik V var kommen paa Thronen (1746), forandredes Tonen; da vendte Munterhed og Glæde tilbage; uskyldige Fornøjelser tillodes, den danske Bonde fik igjen Lov til „at

Digitized by Google

ride Sommer i By" [16]), den norske Bonde kunde uden at bryde nogen Lov atter holde sine Dovninger og fejre sine Familiehøjtideligheder efter nedarvet Skik; Skuepladsen aabnedes, saa Holbergs længe forstummede, men ej forglemte Vid atter kunde glimre, Tydskheden fortrængtes, og Modersmaalet kom til sin Ret igjen. Et friskere Liv rørte sig i Norden, men den rationalistiske Aand havde trængt ind og fik sin Repræsentant i Struensee; denne blev vistnok efter et kort Regimente styrtet af det guldbergske Ministerium, der ogsaa i religiøs Henseende optraadte reaktionært, men paa Grund af Tidens Retning kunde det dog kun Lidet udrette for at bringe Alvor og Dybde ind i Menighedslivet. Rationalismen havde faaet Fodfæste, men virkede endnu dog mest i de mere dannede Klasser; Spot mod Christendommen hørtes ikke sjelden i daglig Tale, usædelige og antichristelige Skrifter spredtes ud, og fra mere end een Prædikestol lød Vantroens Stemme. Menighedernes Masse bevarede sig dog nogenledes mod den groveste Rationalisme; den fandt hos dem en vel ofte passiv, men derfor ikke mindre sejg Modstand; thi de kunde nu, takket være Christian VI.s Forordninger om Skolevæsenet og Konfirmationen, selv „randsage i Skrifterne, om Tingene havde sig saaledes", og bevarede en frisk Kjerne, hvorfra under gunstigere Forholde et sandt christeligt Liv igjen kunde fremspire.

---

[16]) Allen, Danmarks Hist. S. 488.

Digitized by Google

HISTORISK-KRITISKE STUDIER
OVER
DEN KIRKELIGE DAABSBEKJENDELSE.

Af

C. P. CASPARI.

(Fortsættelse).

6.

Det af Conciliet i Nicæa i Aaret 325 opstillede Symbol eller det ældre, egentlige Nicænum.

Πιστευομεν εἰς ἑνα θεον πατερα παντοκρατορα, παντων ὁρατων τε και ἀορατων ποιητην.

Και εἰς ἑνα κυριον Ἰησουν Χριστον τον υἱον του θεου, γεννηθεντα ἐκ του πατρος μονογενη, τουτεστιν ἐκ της οὐσιας του πατρος, θεον ἐκ θεου, φως ἐκ φωτος, θεον ἀληθινον ἐκ θεου ἀληθινου, γεννηθεντα, οὐ ποιηθεντα, ὁμοουσιον τῳ πατρι, δἰ οὗ τα παντα ἐγενετο, τα τε ἐν τῳ οὐρανῳ και τα ἐπι της γης· τον δἰ ἡμας τους ἀνθρωπους και δια την ἡμετεραν σωτηριαν κατελθοντα και σαρκωθεντα και ἐνανθρωπησαντα, παθοντα και ἀναστεντα τῃ τριτῃ ἡμερᾳ, και ἀνελθοντα εἰς τους οὐρανους, και ἐρχομενον κριναι ζωντας και νεκρους.

Και εἰς το ἁγιον πνευμα.

Τους δε λεγοντας, ὁτι ἠν ποτε, ὁτε οὐκ ἠν, και πριν γεννηθηναι οὐκ ἠν, και ὁτι ἐξ οὐκ ὀντων ἐγενετο ἠ ἐξ ἑτερας ὑποστασεως ἠ οὐσιας φασκοντας εἰναι, ἠ κτιστον,

Digitized by Google

τρεπτον ἠ ἀλλοιωτον τον υἱον του θεου, ἀναθεματιζει ἡ καθολικη ἐκκλησια.

Indhold.

§ 1. Den Forestilling, at Nicæno-Constantinopolitanum i Orienten umiddelbart har aflöst „det apostoliske Symbol" eller de österlandske Menigheders ældre Daabsbekjendelser, er trods sin Almindelighed, og uagtet meget vegtige Stemmer dele den, aldeles urigtig, og den allerede af Erkebiskop Marcus Eugenicus af Ephesus og Touttée udtalte Anskuelse, at i den græske Kirke först det gamle, egentlige Nicænum er traadt i de Daabsbekjendelsers Sted, der hidtil vare blevne brugte i de orientalske Menigheder, og derefter Nicæno-Constantinopolitanum igjen har succederet Nicænum, medförer trods det Forunderlige i, at et Symbol, der manglede alle den tredje Artikels Led paa det förste nær, skulde være blevet brugt som Daabsbekjendelse, dog fuldkommen Sandhed. § 2. 1. De Vidnesbyrd og 2. de Kjendsgjerninger, som godtgjöre dette. Bevis for, at i Tidsrummet mellem det constantinopolitanske og det chalcedonensiske Concil og især i Tidsrummet mellem den nestorianske Strids Begyndelse og Synoden i Chalcedon Nicæno-Constantinopolitanum træder aldeles tilbage for det gamle, egentlige Nicænum. § 3. Prövelse og Tilbagevisning af alle de Indvendinger, der kunde gjöres imod hine Vidnesbyrds Beviskraft. „Symbolet af de 318 Fædre, der havde været forsamlede i Nicæa", er ikke, som man kunde paastaa, Nicæno-Constantinopolitanum eller Nicænum i senere Forstand, men det gamle, egentlige Nicænum. För det chalcedonensiske Concil blev hint Symbol kun meget sjeldent og ganske undtagelsesvis identificeret med dette og betegnet med dets Navn. § 4. Heller ikke den Anskuelse holder Stik, at de, som i de i § 2 anförte Vidnesbyrd kalde Nicænum det Symbol, paa hvilket de vare blevne döbte, skulde mene med dette Udtryk, at de vare blevne döbte paa den nicænske Tro, d. v. s. paa en Daabsbekjendelse, der stemte overens med denne Tro eller ogsaa indeholdt de nicænske Bestemmelser angaaende Sönnens Guddom. § 5. Endelig er heller ikke den Antagelse, at man i den græske Kirke i det fjerde og femte Aarhundrede vistnok har brugt det rene Nicænum som Daabssymbol, men dog dengang stedse af de enkelte Kirkers Daabsbekjendelser har tilföjet til samme de manglende Led saavelsom ogsaa ellers Dette eller Hint og derved fuldstændiggjort det, og at det er et paa denne Maade fuldstændiggjort Nicænum, som menes paa de i § 2 anförte Steder, fyldestgjörende ligeoverfor disse samt den Kjendsgjerning, at i flere Haandskrifter af de cyrillske Katecheser det gamle Nicænum findes paa det Sted, hvor Cyrill havde traderet sine Katechumener det jerusalemske Symbol. Hvorledes det kunde ske, at den græske Kirke i det fjerde og femte Aarhundrede brugte det gamle Nicænum som

Digitized by Google

Daabssymbol. § 6. De Aarsager, som have bevirket, at man i den græske Kirke fra omtrent 370 eller omtrent det fjerde Aarhundredes Midte af har begyndt at bruge Nicænum som Daabssymbol, og at det i Löbet af den förste Halvdel af det femte er blevet denne Kirkes almindelige Daabsbekjendelse. Udviklingen af Nicænums tiltagende Herredömme som Daabssymbol i denne Tid.

§ 1.

Det kan synes forunderligt, at jeg regner det ældre, egentlige Nicænum med iblandt den græske Kirkes Daabsbekjendelser. Denne Bekjendelse slutter jo nemlig ikke alene med en Anathematisme (dette er ogsaa Tilfældet med Epiphanius's tvende Daabsbekjendelser; s. Afhandl. om disse), men den mangler ogsaa foruden Sønnens Sæde ved Faderens Højre (dette Led findes heller ikke i Antiochenum; s. B. II S. 136—44) alle den tredje Artikels Led paa det første nær. Hvorledes skulde den græske Kirke have kunnet bruge en saadan Bekjendelse som Daabsbekjendelse!? Og er det ikke en bekjendt Sag, at det sædvanlig med Navnet Nicænum betegnede Symbol, der egentlig burde kaldes Constantinopolitanum eller endnu mere træffende Nicæno-Constantinopolitanum, i den græske Kirke i det femte Aarhundrede umiddelbart har afløst efter Nogles, som de foregaaende Afhandlinger vise, aldeles forkjerte, Forestilling det „apostoliske Symbol", vor nuværende romersk-occidentalske Daabsbekjendelse, efter Andres rigtige Anskuelse de forskjelligt lydende Daabsbekjendelser, der indtil denne Tid vare blevne brugte i de enkelte østerlandske Kirker?

Men den almindelige Antagelse, at Nicæno-Constantinopolitanum i Orienten umiddelbart er traadt i det „apostoliske Symbols" eller i de østerlandske Kirkers Daabsbekjendelsers Sted, beror, uagtet den findes ikke alene hos Lindberg [1]),

[1]) „I Östen gik man endog saavidt, at man paa Kirkeforsamlingen i Ephesus 431 fastsatte, at Catechumenerne skulde alene lære det nicænske Symbol. Herved mentes dog det nicæno-constan-

Digitized by Google

men ogsaa hos Mænd, som Hahn og Høfling [2]), paa en Vildfarelse, og det gamle, egentlige Nicænum er, som, saavidt jeg ved, kun Erkebiskop Marcus Eugenicus af Ephesus [3]) og

---

tinopolitanske. — I den romerske Kirke var dets (dette Symbols) Anseelse altid meget stor; men den Daarlighed begik man dog aldrig der, at man glemte det apostoliske for det nicænske". „Dernæst er det vist, at fra det 4de Aarhundrede — har man vel her og der begyndt at döbe paa særegne Troesbekjendelser —, som vi ved i de österlandske Kirker blev Tilfældet med det nicænske Symbol" (Historiske Oplysninger om den danske Kirkes symbolske Böger S. 86 f. og S. 81).

²) „Dass die Kirche in Jerusalem aus ihrem alten Taufbekenntnisse —, auch nachdem dasselbe dem Constantinopolitanischen, welches seit dem 5. Jahrhundert nach und nach in den orientalischen Kirchen in Gebrauch kam, hatte weichen müssen, doch im dritten Artikel das Prædicat ἓν — beibehalten habe, ist von *Touttée* — sehr wahrscheinlich gemacht worden" (Hahn, p. d. anf. St. S. 111 Not. 3). „Seit der Mitte des 5. Jahrh. finden wir überall im Orient die Taufbekenntnisse der Landeskirchen durch das Nicænische Symbolum verdrängt. — Im Occidente wurde dieses zwar auch liturgisch und namentlich in den Skrutinien auch als Taufbekenntniss gebraucht; aber es konnte sich hier doch nicht so geltend machen, dass es das in seinem *textus receptus* freilich auch etwas erweiterte alte sogenannte apostolische Symbolum verdrängt hätte, und nicht vielmehr selbst diesem als Tauf- und gewöhnliches liturgisches Kirchenbekenntniss bald immer mehr wieder hätte weichen müssen". (Höfling, p. d. anf. St. S. 213 f.). At Höfl. med „das nicænische Symbolum" mener det nicæno-constantinopolitanske, fremgaar af Ordene: „Seit der Mitte des 5. Jahrh." og endnu klarere af Ordene: „Im Occidente wurde" o. s. v. Thi det i Occidenten liturgisk og navnlig i Skrutinierne en længere Tid ogsaa som Daabsbekjendelse brugte Nicænum var Nicæno-Constantinopolitanum; s. Theol. Tidsskr. B. II S. 544 ff. og S. 556 ff.). — Andre, som f. Ex. Bingham, p. d. anf. St. B. IV S. 110 f., gjöre idetmindste ingensombelst Forskjel imellem Nicænum og Nicæno-Constantinopolitanum, idet de ogsaa kalde dette „Nicænum" og kun tale om en Ombytning af de ældre græske Daabssymboler med Nicænum.

³) Denne bemærkede i den femte Session af Conciliet i Florents i Aaret 1439, at den ephesinske Synode i Aaret 431 i sit Decret kun havde omtalt Nicænum og ikke tillige Constantinopolitanum *δια τε το ἀξιωμα της συνοδου ἐκεινης* (den nicænske), *ὁτι τε ἐκ*

Digitized by Google

Touttée [4]) have seet, trods dets Beskaffenhed, der efter vore Begreber, fra hvilke man dog i saadanne Ting maa aldeles abstrahere, skulde have gjort det uskikket til at være Daabsbekjendelse, i den græske Kirke i et langt Tidsrum (fra omtrent 370 eller endog omtrent 350 til omtrent Slutningen af det femte eller Begyndelsen af det sjette Aarhundrede) virkelig blevet brugt som Daabssymbol, og dets Brug som saadant har dannet Overgangen fra Brugen af de orientalske Particularkirkers gamle Daabsbekjendelser til Brugen af Nicæno-Constantinopolitanum.

At godtgjøre dette interessante og ikke uvigtige Factum, at sikre det imod alle mulige Indvendinger og at vise, at det ingenlunde er ubegribeligt, samt at fremsætte de Aarsager, der have bevirket,

---

πλειονων πατερων και ὁτι πρωτη και ὡσπερ θεμελιος των ἑξης απασων· το δευτερον, ὁτι το ἐκεινης συμβολον ἐπεκρατει παρα τοις Χριστιανοις· ἐτι δε δι᾽ ἐκεινου οἱ πλειονες ἐβαπτιζοντο· μεμνημενοι τοινυν ὡς ἐπικρατουντος ἐκεινου και ὡς δυναμει το δευτερον περιεχοντος, τουτο παραλιμπανουσι κ. τ. λ. (*Coleti,* Sacrosancta Concilia T. XVIII p. 72). ***Marcus Eugenicus*** var, som bekjendt, Grækernes Talsmand paa Conciliet i Florents.

[4]) Touttée siger Cyrilli Hieros. Opp. p. 80: „— in Oriente ita cautim ac paulatim in usum recepta est Nicæna professio, ut ex ea nonnihil in Symbolum suum peculiares ecclesiæ primo derivarint; donec integrum illud, deinde ejus vice Constantinopolitanum, in sui veteris locum tandem admisere; quod est a nobis pro viribus in dissertatione critica et historica de symbolo explicatum" og p. 83: „Ante autem quam Hierosolymis Constantinopolitanum Symbolum adsumeretur, Nicænum purum assumtum fuisse crediderim; eo enim gradu ecclesias ad symbolum Constantinopolitanum devenisse, varia approbant monumenta, quæ in dissertatione historica de Symbolo referimus". Dissertationen „de Symbolo", til hvilken Touttée paa disse to Steder henviser, findes ikke i hans Udgave af Cyrills Verker. Maaske er den slet ikke bleven trykt. Touttée döde efter et Efterord til hans „Præfatio" endnu förend hans Verk var trykt. Efter Schröckh, Kirchengesch. B. XII S. 441, döde han allerede i 1718, medens hans Verk först saa Lyset i 1720.

Digitized by Google

at det gamle Nicænum i det anførte Tidsrum i Orienten blev herskende som Daabsbekjendelse, og at angive Udviklingen af dets Herredømme som saadan — til alt dette er den efterfølgende Afhandling bestemt, fra hvilken jeg kun udelukker foruden Drøftelsen af det Spørgsmaal, hvorledes Nicænum blev til, Besvarelsen af Spørgsmaalene om, hvad der har bevirket, at det som Daabsbekjendelse blev afløst af Nicæno-Constantinopolitanum, naar denne Afløsning er indtraadt, og hvilken Gang den har taget. Drøftelsen af hint Spørgsmaal hører nemlig ikke ind i en Afhandling, der kun har at bestille med Nicænums Brug som Daabsbekjendelse, og den rette Plads for Besvarelsen af disse Spørgsmaal er Afhandlingen om Nicæno-Constantinopolitanums Brug som Daabsbekjendelse, i hvilken med Afhandlingen om Nicænums Brug som saadan nøje sammenhængende og samme egentlig afsluttende Afhandling den derfor ogsaa skal blive given.

§ 2.

At den gamle, egentlige nicænske Bekjendelse i den græske Kirke i et længere Tidsrum er bleven brugt som Daabsbekjendelse, at det var dette Symbol, der som Daabssymbol umiddelbart har succederet de ældre græske Daabssymboler, og at Nicæno-Constantinopolitanum kun igjen har afløst Nicænum, dette fremgaar af en lang Række af for en Del fuldkommen klare og utvetydige Vidnesbyrd, Vidnesbyrd, der strække sig fra Conciliet i Ephesus i Aaret 431 indtil Basiliskus's Enkyklion i Aaret 376, og hvori der ligefrem tales om Daab paa Nicænum, saavelsom ogsaa af et Par mærkelige og betydningsfulde Kjendsgjerninger, der indirecte bevidne det Samme, som hine Vidnesbyrd directe, og tjene til at understøtte deres Beviskraft.

Vi ville først anføre hine Vidnesbyrd i chronologisk Orden og derefter omtale disse Kjendsgjerninger.

Digitized by Google

1.

1. Synoden i Ephesus i Aaret 431 gav i Slutningen af sine Forhandlinger et Decret om Troen (Coleti, T. III. p. 1219—22). I dette Decret heder det nu: *ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, ἑτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξεῖναι προσφέρειν ἤγουν συγγράφειν ἢ συντιθέναι παρὰ τὴν ὁρισθεῖσαν παρὰ τῶν ἁγίων πατέρων τῶν ἐν Νικαέων συνελθόντων σὺν ἁγίῳ πνεύματι· τοὺς δὲ τολμῶντας ἢ συντιθέναι πίστιν ἑτέραν ἤγουν προκομίζειν ἢ προσφέρειν τοῖς ἐθέλουσιν ἐπιστρέφειν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας ἢ ἐξ ἑλληνισμοῦ ἢ ἐξ ἰουδαϊσμοῦ ἢ ἐξ αἱρέσεως οἱασδηποτοῦν, τούτους, εἰ μὲν εἶεν ἐπίσκοποι ἢ κληρικοί, ἀλλοτρίους εἶναι τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς κ. τ. λ.*

2. Sozomenus ytrer i sin under Theodosius den Yngre henimod 440 forfattede Kirkehistorie l. I. c. 20 seq.: *ἵνα δὲ καὶ εἰς τὸν ἑξῆς χρόνον βέβαιον καὶ δῆλον τοῖς ἐσομένοις ὑπάρχῃ τὸ σύμβολον τῆς τότε* (paa det nicænske Concil, hvis Historie Soz. fra c. 17 af havde fortalt) *συναρεσάσης πίστεως, ἀναγκαῖον ᾠήθην εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας, αὐτὴν τὴν περὶ τούτων γραφὴν* (det nicænske Symbol) *παραθέσθαι· εὐσεβῶν δὲ καὶ φίλων καὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιστημόνων, οἷα δὴ μύσταις καὶ μυσταγωγοῖς μόνοις δέοντα λέγειν καὶ ἀκούειν ὑφηγουμένων* [5]), *ἐπῄνεσα τὴν βουλὴν (οὐ γὰρ ἀπεικός, καὶ τῶν ἀμυήτων τινὰς τῇ δὲ τῷ βίβλῳ ἐντυχεῖν), ὡς ἐν δὴ τῶν ἀπορρήτων, ἃ χρὴ σιωπᾶν, ἀποκρυψάμενος· ὡς δὲ μὴ πάμπαν ἀγνοεῖν τὰ δόξαντα*

---

[5]) *Men da fromme* o. s. v. *Mænd angave mig, hvad blot Indviede* (d. v. s. Christne og Baptizomener), *og Indviende* (d. v. s. Baptizomenerne i de christelige Daabsmysterier undervisende Præster), *have Lov til at sige og höre,* hvoriblandt ogsaa Nicænum var.

Digitized by Google

τῃ συνοδῳ, ἰστεον, ὁτι τον μεν υἱον ὁμοουσιον εἰναι ἀπεφηναντο κ. τ. λ. [6]).

3. I et omtrent i Aaret 448 skrevet (s. Theol. Tidsskr. B. II S. 506 Not.) Brev til de constantinopolitanske Munke (ep. 144, Opp. T. IV p. 1214 seqq. ed. Schulze) ytrer Theodoret: *Τους γαρ καϑ' ἑκαστον ἐτος τῳ παναγιῳ προσιοντας βαπτισματι την ἐκτεϑεισαν ἐν Νικαιᾳ παρα των ἁγιων και μακαριων πατερων πιστιν ἐκμανϑανειν παρασκευαζομεν και μυσταγωγουντες αὐτους, ὡς προσεταχϑημεν, βαπτιζομεν εἰς το ὀνομα του Πατρος και του Υἱου και του ἁγιου Πνευματος κ. τ. λ.* (p. d. anf. St. p. 1246).

4. I den „libellus confessionis", som Eutyches overrakte den saakaldte Røversynode i Ephesus i Aaret 449, og som ogsaa blev forelæst i Chalcedon i den første Session, bekjender denne Hæretiker sig til det ældre, egentlige nicænske Symbol, idet han Ord til andet anfører det, og tilføjer derpaa: *οὑτως ἀνωϑεν ἐκ προγονων παραλαβων ἐπιστευσα και πιστευω· ἐν αὐτῃ γαρ ἐτεχϑην και εὐϑυς ἀφιερωϑην ϑεῳ και προςεδεξατο με ἡ αὐτου φιλανϑρωπια· και τῃ πιστει ταυτῃ βαπτισϑεις ἐσφραγισμαι* (Coleti, T. IV p. 910).

5. Paa Conciliet i Chalcedon i den anden Session bleve efter hverandre forelæste det nicænske Symbolum, det nicænoconstantinopolitanske Symbolum, Cyrills to Breve til Nestorius og til Johannes af Antiochien samt Leo den Stores Brev til Flavian. Da det nicænske Symbolum var blevet forelæst,

[6]) Saaledes har jeg troet, forstörstedelen fölgende Valesius, at burde corrigere den aabenbart fordærvede Text: — *την βουλην· οὐ γαρ — ἐντυχειν· ὡς ἐνι δε των ἀποῤῥητων ἁ χρη σιωπαν ἀποκρυψαμενον· ὡς μη παμπαν ἀγνοειν τα δοξαντα τῃ συνοδῳ. Ἰστεον δε, ὁτι κ. τ. λ.* Valesius har ladet *ἐνι δε* staa.

Digitized by Google

raabte de forsamlede Biskoper: *αὑτη ἡ πιστις των ὀρθοδοξων, ταυτῃ — παντες πιστευομεν, ἐν ταυτῃ ἐβαπτισθημεν, ἐν ταυτῃ βαπτιζομεν — αὑτη ἡ ἀληθινη πιστις, αὑτη ἡ ἁγια πιστις, αὑτη αἰωνια πιστις, εἰς ταυτην ἐβαπτισθημεν, εἰς ταυτην βαπτιζομεν,* og, da derpaa ogsaa Nicæno-Constantinopolitanum var forelæst, raabte de kun: *αὑτη παντων πιστις, αὑτη πιστις των ὀρθοδοξων, οὑτω παντες πιστευομεν* (Coleti, T. IV p. 1209 seqq.).

6. I det chalcedonensiske Concils fjerde Session overrakte flere eutychiansksindede Archimandriter de forsamlede Biskoper en Skrivelse, hvori de bade om Dioskurs Rehabilitation og blandt Andet ytrede, at de til et fuldkomment Bevis paa, at de Intet tænkte, som stred imod Troessymbolet (de 318's Symbol, som de forhen havde nævnt), havde tilføjet saavel dette Symbol som den ephesinske Synodes Definition, der beseglede det. Da nu disse Archimandriter, efterat deres Skrivelse var bleven forelæst, bleve adspurgte, om de vilde bifalde den hellige Synodes Dogmer, svarede en af dem, Carosus: *την των τιή ἐν Νικαιᾳ γενομενων πατερων πιστιν, ἐν ᾑ και ἐβαπτισθην, οἰδα· ἐπει ἐγω ἀλλην πιστιν οὐκ οἰδα —· ἐμε ὁ ἁγιος Θεοτιμος ἐν Τομοις, ὁτε ἐβαπτισεν, ἐκελευσε με, ἀλλο τι ποτε μη φρονησαι* og en anden, Dorotheus: *τῃ πιστει των ἁγιων πατερων των ἐν Νικαιᾳ τιή, ἐν ᾑ και ἐβαπτισθην και τῳ ὁρῳ των ἐν Ἐφεσῳ καθελοντων τον Νεστοριον ἐμμενω κ. τ. λ.* og Munken Barsumas: *οὑτω πιστευω, ὡς οἱ τιή, και οὑτως ἐβαπτισθην* (Coleti, T. IV p. 1420); sml. desuden ogsaa det Svar, som Carosus senere gav den constantinopolitanske Archidiakon Aetius, da denne i Conciliets Navn kategorisk spurgte ham, om han vilde adlyde det; det lød: *ἐγω κατα την ἐκθεσιν των τιή, ὡς εἰπα, οὑτως πιστευω, ὡς και ἐβαπτισθην* (sammesteds p. 1421).

Digitized by Google

7. Under de forfærdelige eutychianske Forvirringer, som i de nærmeste Aar efter Conciliet i Chalcedon vare udbrudte i den ægyptiske og især i den alexandrinske Kirke, Hovedsædet for Eutychianismen (Mordet paa Proterius, Usurpationen af den alexandrinske Bispestol ved Eutychianeren Timotheus Aelurus), vendte det chalcedonensiske Parti i Ægypten sig med Klager og Bønner om Hjælp mundtlig og skriftlig til Kejser Leo den Første. For at modvirke det rettede ogsaa det Timotheus hengivne Modparti en Skrivelse til ham. I denne Skrivelse ytrer det: „Qvia vero necessarium visum est, etiam spem nostram et fidem breviter vestræ mansuetudini declarare, suggerimus, nos trecentorum decem et octo sanctorum patrum, qvi in Nicæna civitate collecti sunt, symbolum atqve fidem tenere et custodire et neqve augmentum aliqvod nec imminutionem recipere. Ea enim, qvæ a sancto Spiritu dicta atqve conscripta sunt, fas non est aliqvo modo retractari, nec augmentum aliqvod nec imminutionem eis inferre, sicut scriptum est: Noli transponere terminos æternos, qvos posuerunt patres tui: qvando neqve interpretatione eget prædictorum sanctorum patrum fidei symbolum, cum per se interpretatum sit et clare prædicet mysteria pietatis. — Hoc autem manifestum facimus tuæ pietati de prædicto archiepiscopo nostro Timotheo, qvia, confidens de tua pietate, eidem symbolo trecentorum decem et octo sanctorum patrum, in qvo baptizati estis bonamqve confessionem confessi, credere —. Qvia vero vestra pietas imperavit, qvemadmodum de synodis sapiamus, nostram sententiam facimus manifestam, qvoniam communicat ecclesia synodis in Epheso celebratis. Synodum vero centum qvinqvaginta (Synoden i Constantinopel i Aaret 381) nescimus &c. (Coleti, T. IV p. 1848 seq.). Med denne sidste Ytring, saavelsom med den Ytring, at de

Digitized by Google

Skrivende hverken antoge en Forøgelse eller Formindskelse af det nicænske Symbol, fordi det ikke var ret at bearbejde det af den Hellig-Aand Dicterede og Skrevne eller at forøge og formindske det, og fordi det nicænske Symbol, idet det forklarede sig ved sig selv, ikke behøvede nogen Interpretation, med disse Ytringer maa flere Ytringer sammenlignes, der forekomme i de Svarskrivelser, som Kejser Leo erholdt paa den Forespørgsel, betræffende Conciliet i Chalcedon og Timotheus Ælurus, han ved Forstyrrelsen i Ægypten og begge de alexandrinske Skrivelser var bleven bevæget til, under Meddelelse af disse to Skrivelser, at tilstille sit Riges Biskoper. Disse Ytringer vise nemlig tilbage til hine og tjene til deres nærmere Forklaring. Det er følgende: I Svarskrivelsen fra Biskoperne i „Syria prima“ heder det: „Deniqve ipse (Timotheus Aelurus) et defensores ejus aperte literis, qvas vestræ obtulerunt tranqvillitati, bellum se habere contra ecclesiam monstraverunt, tanta concilia, hoc est centum qvinqvaginta et eorum, qvi Chalcedone collecti, abdicantes audacter“ (p. s. St. p. 1862). Biskoperne af Pisidien erklære i sit Brev: „Qvomodo autem isti credendi sunt — tenere salubrem fidem, qvam præcipue servare promittunt, dicentes in prædictis precibus suis, inconcusse — se credere symbolo in Nicæa civitate a sanctis 318 patribus explanato, et neqve augmentum neqve detractionem hoc posse recipere neqve opus habere qvalibet interpretatione, cum per se, ut ajunt, videatur interpretatum, 150 vero sanctorum patrum concilium ignorare se profitentes. — si hæc, qvæ memoravimus, agnovissent, non arbitrarentur, augmentum aut detractionem factam in sancto symbolo a 318 sanctis patribus explanato, nec per se dicerent illud interpretatum, qvod paucissimis qvidem sermonibus, sed perfectis sensibus scripturæ divinæ per viros ejus scientiæ peritissimos videre-

Digitized by Google

tur esse completum. Qvorum veritatem ignorantes, et qvalis qvantaqve hæretico tunc procedente languore prolata sit medicina divinitus inspirata, in illud incurrisse videntur eloqvium: *Nolite fieri sapientes apud vosmet ipsos.* Propter hæc enim ignoraverunt hæreticos, qvi postea per diversa tempora variis languoribus sunt exorti, necnon etiam eos, qvi opportune et necessarie eorum infirmitatibus saluberrimæ fidei congruam obtulerunt salutaris adjutorii medicinam, sicut sanctissimi 150 patres infirmitati languoris Macedonii, qvi divinitatem sancti Spiritus negavit, obtulerunt, aperte firmitatem rectæ fidei docentes et divinitatem unitatis inseparabiliter adorandam. — Et qvia non, sicut defensores Timothei putant, adjectio qvædam symbolo 318 patrum est facta, qvando emergentibus variis ægritudinibus, spiritualis et necessaria eis oblata est medicina; simul, qvia corpori ægrotanti similis est incredulitas. Et qvemadmodum oculis dudum ægrotantibus et caute atqve competenter a medicis, qvi tunc inventi fuerint, curatis, si rursus contingat, aliqvem visceribus forte dolere, qvicunqve postea reperti fuerint, non desinunt adhibere medicinam: ita, hæretica infirmitate diversis temporibus exorta, mirum non est, si a piissimis temporum qvorumqve principibus Deo amantissimi episcopi pro imminente cura convocati medicinæ utilia remedia porrexerunt. Qvæ cum ita sint, nonne ignorantia manifesta est et novissima in Timothei defensoribus inscitia atqve superbia, qvando omnibus qvidem orthodoxis et religiosissimis episcopis, qvicumqve nunc sunt et qvi ad Deum jam migraverunt, aperte calumniantur, qvasi adjectionem qvandam in sacro 318 sanctorum patrum symbolo fecisse videantur? et cum pro credulitate sua dicant, qvia in prædicto sacro symbolo nullum ipsi augmentum aut detractionem qvamcunqve recipiant, nonne plenum est hoc

Digitized by Google

totius falsitatis indicium, cum dicant 150 patrum se ignorare concilium? Unde magis videantur, qvia non solum talium medicorum necessariam curam prorsus ignorant, sed etiam ipsam infirmitatem Macedonii, pro qva videntur fuisse collecti. Qvam scilicet ignorantes, cum sit utiqve manifesta et nimis insignis etiam simplicibus orthodoxis et in laico ordine constitutis“ &c. (p. s. St. p. 1878—80). Biskoperne i Galatia prima ytre i sin Svarskrivelse: „non solum ab illo (det chalcedonensiske Concil) se separant, sed neqve sanctorum patrum concilium in regia civitate factum se recipere profitentur“ — (ib. p. 1942). Endelig i den cyziceniske Synodes Brev heder det: „Dixerunt qvidem sanctam qvidem synodum Nicænæ factam se suscipere, 150 vero reverendissimorum episcoporum concilium — penitus ignorare. Unde hujusmodi sensus ostendit, qvod contrarii cultores sint sanctorum episcoporum, qvi in toto orbe consistunt. Nam si concilium factum contra hæreses respuunt, qvale est et sub Nectario sanctæ memoriæ in maxima civitate regia ex diversis provinciis congregatum (det constantinopolitanske), palam est, qvoniam illas hæreses prohibere nolunt, sed eas potius amplectuntur, qvas sanctissimi patres, hæc pie constituentes, anathemati subdiderunt“ (p. s. St. p. 1896).

8. I mange af Svarskrivelserne til Kejser Leo finde vi den Ytring, at de Skrivende selv vare døbte og døbte Andre paa de 318 i Nicæa forsamlede Fædres Symbol. Saaledes heder det f. Ex. i de europæiske Biskopers Brev: „Prima — dogmata et expositionem 318 sanctorum seqvimur patrum eorumqve fidem indeclinabiliter custodimus, in qvam baptizati sumus et baptizamus. Post qvos 150 sanctorum patrum, qvi in regiam Constantinopolim congregati sunt, constituta servamus“ (p. s. St. p. 1854). Saaledes fremdeles i Brevet fra Biskoperne i Cappadocia

Digitized by Google

prima: „Nam et 318 sanctorum patrum Nicææ convenientium laudat (Conciliet i Chalcedon) fidem — in qva — et baptizati sumus et credimus et in qva credere accedentes ex gentibus edocemus; sed et reliqvos omnes sanctos seqvitur patres, et eos, qvi post illos in regia civitate collecti“ &c. (ib. 1905). Saaledes endvidere i Brevet fra Biskoperne i Cappadocia secunda: „ea (qvæ definita sunt a Chalcedonensi concilio) ita servamus, sicut antiqvum sanctum et universale concilium sanctorum 318 patrum in Nicæa urbe celebratum, secundum qvod et baptizati sumus et nosmet ipsos bonæ confessioni tradidimus, sacerdotiumqve sortiti —, ad fidem ejus eos, qvi imbuuntur, adducimus. Nec non et alias synodos, qvas per singula tempora congregari necessariæ res exegerunt, — per omnia custodimus“ &c. (ib. p. 1907). Saaledes endelig i Brevet fra Biskoperne paa Creta: „sanctum Chalcedonense concilium concordare credimus expositioni fidei 318 patrum in Nicæa urbe congregatorum, in qva baptizati et baptizantes et prolatum exinde symbolum intemeratum inviolatumqve servantes, vitam in eo reliqvam complere Dominum deprecamur; et his qvæ postea definita sunt a sanctis 150 sacerdotibus in civitate regia Constantinopoli congregatis“ &c. (ib. p. 1929). Sml. endnu Brevet fra Anatolius af Constantinopel og Brevene fra Biskoperne af Pamphylia, Armenia prima og Armenia secunda (ib. p. 1853. 85. 98. 1901).

9. I Basiliskus's Enkyklion (Evagr. hist. eccl. 3, 4) heder det: *θεσπιζομεν την κρηπιδα και βεβαιωσιν της ἀνθρωπινης εὐζωΐας, τουτεστι το συμβολον των τιή ἁγιων πατερων των ἐν Νικαιᾳ παλαι μετα του ἁγιου πνευματος ἐκκλησιασθεντων, εἰς ὃ ἡμεις και παντες οἱ προ ἡμων πιστευσαντες, ἐβαπτισθημεν, μονον πολιτευεσθαι και κρατειν ἐν πασαις ταις*

Digitized by Google

ἁγιωταταις του Θεου ἐκκλησιαις τον ὀρθοδοξον λαον, ὡς μονον της ἀπλανους πιστεως κυριως ὁρον, και ἀρκουν εἰς ἀναιρεσιν μεν καθολου πασης αἱρεσεως, ἑνωσιν δε ἀκραν των ἁγιων του Θεου ἐκκλησιων· ἐχοντων δηλαδη την οἰκειαν ἰσχυν και των εἰς βεβαιωσιν αὐτου του θειου συμβολου πεπραγμενων, ἐν τε τῃ βασιλευουσῃ πολει ταυτῃ κατα των βλασφημουντων εἰς το πνευμα το ἁγιον παρα των ρν′ ἁγιων πατερων κ. τ. λ.

2.

1. Det er en mærkelig og interessant Kjendsgjerning, at hos de græske Kirkelærere og Biskoper, der levede og skreve mellem det constantinopolitanske og chalcedonensiske Concil, og især hos den Del af dem, der levede og skrev mellem den nestorianske Strids Begyndelse og den sidstnævnte Synode, Nicæno-Constanopolitanum træder aldeles tilbage for det gamle, egentlige Nicænum, at hos dem hint Symbol aldeles overstraales af dette.

Medens Nicænum af dem ofte anføres, omtales og ommeldes, medens det af dem udlægges, og dets Bestemmelser og Ord anvendes imod Hæretikere, medens det af dem betegnes som ἡ πιστις, το συμβολον, το της πιστεως συμβολον og tilægges de største og herligste Prædikater, bliver Nicæno-Constantinopolitanum aldrig omtalt af dem, heller ikke der, hvor man skulde vente at finde det, og findes der kun et Par Hentydninger til en af dets Bestemmelser. Først paa Conciliet i Chalcedon optræder det oftere ved Siden af Nicænum, men ogsaa der endnu overstraalet af dette.

Gregor af Nazianz ytrer i Begyndelsen af sin kort efter Conciliet i Constantinopel skrevne Orat. 52 [3]) til Pres-

[3]) Det andet af Gregors to berömte antiapollinaristiske Breve til Cledonius (Or. 51 og 52), Greg. Nanz. Opp. T. I p. 745 seqq. ed. Col. (Lips.) fra 1690, Thilos Bibl. Patrr. Græc. dogm. T. II p. 559 seqq.

Digitized by Google

byteren Cledonius, der havde anmodet ham om i Korthed at fremstille for ham sine Anskuelser, for at denne Fremstilling kunde tjene ham som Regel og Rettesnor ligeoverfor dem, der, foruroligede af Apollinaristerne, søgte hos ham en sikker Lære om Troen, at han aldrig havde foretrukket eller kunde foretrække Noget for de nicænske Fædres Tro, men at han med Guds Hjælp delede og fremdeles vilde dele den. Kun maatte han føje en Bemærkning til de nicænske Fædres ufuldstændige Ytring om den Helligaand, en Ytring, hvis Beskaffenhed havde sin Grund deri, at Spørgsmaalet om den Helligaand paa det nicænske Concils Tid endnu ikke var sat i Bevægelse, nemlig den Bemærkning, at man maatte anerkjende, at Faderen og Sønnen og den Helligaand vare af een Guddom, idet man holdt ogsaa Aanden for Gud. Dem, der troede og lærte saaledes, skulde han med ham anse for Troesfæller, men fra dem, der afvege fra denne Lære, skulde han vende sig bort og holde dem for fremmede for Gud og den katholske Kirke. Angaaende Incarnationen, hvorom der ogsaa var Spørgsmaal, skulde han forsikre Alle, at han (Gregor) forbandt Guds Søn, der først blev født af Faderen og derefter af Jomfru Maria, til Eet og ikke nævnte to Sønner, men tilbad een og den samme i uadskillelig Guddom og Ære. — Her er Gregors fuldkomne Taushed om det nylig afholdte store constantinopolitanske Concils Troessymbol, som jo just havde raadet Bod paa det gamle Nicænums Mangel angaaende Læren om den Helligaand og desforuden ogsaa i Ordene ἐκ πνευματος ἁγιου και Μαριας της παρϑενου til samme føjet en antiapollinaristisk Bestemmelse, ikke lidet paafaldende. Dog lader den sig nogenlunde forklare ved Conciliets Nyhed, som gjorde, at dets Symbol dengang endnu ikke havde vundet nogen synderlig Anseelse, og især ved Gregors ejendommelige Stilling til de constantinopolitanske Fædre; de havde bragt ham til at stige ned fra den constantinopolitanske Bispestol, og han havde,

som hans Tale ved Afskeden fra Conciliet viser, meget daarlige Tanker om de Fleste af dem [8]).

Cyrillus af Alexandrien udtaler i sin i Aaret 429 affattede Skrivelse til de ægyptiske Munke (Opp. T. V P. 2 Sect. 2 p. 1—19 ed. Aub.), det første Skrift, hvori han angreb Nestorius's Vildfarelse, den Formodning, at Nogle imod Udtrykket *ϑεοτοκος* om Maria vilde indvende, at den nicænske Synode ikke havde brugt det om Herrens Moder og overhovedet ikke havde bestemt Noget angaaende den omtvistede Sag, og erklærer at ville imødegaa denne Indvending ved at fremsætte, hvad de nicænske Fædre havde sagt om *της ἐν Χριστῳ νοουμενης οἰκονομιας το μυστηριον*. Derved vilde det nemlig vise sig, at de havde lært, at den af den hellige Jomfru Fødte var af Naturen Gud, en Lære, hvoraf da med Nødvendighed fulgte, at Jomfruen var *ϑεοτοκος*. I denne Anledning anfører han nu det gamle, egentlige Nicænum, som af ham betegnes som *ὁ της ἀμωμητου πιστεως ὁρος* og *το της πιστεως συμβολον*, Ord til andet indtil Ordene *και εἰς*

---

8) En lignende Stilling til Nicæno-Constantinopolitanum indtager Gregor i sin „Tractatus de fide" (Or. 49, p. d. anf. St. 727 seqq.), et Skrift, der kun existerer i en af Rufin forfattet latinsk Oversættelse. Her udlægger han nemlig det gamle Nicænum mod alle Hæretikere, efter at have anfört det Ord til andet, men tier aldeles om Nicæno-Constantinopolitanum. Dog er det ikke alene usikkert, om Gregor har forfattet „Tractatus de fide" efter 381, men ikke engang dette Skrifts Autenthie staar fast (s. Cave, Scriptt. eccles. hist. lit. p. 140). — Naar Amphilochius af Iconium, en af det constantinopolitanske Coneils mest anseede Fædre, i sin for förste Gang af Cotelier i „Ecclesiæ Græcæ Monumenta" T. II p. 99—104 udgivne og i Thilos Bibl. T. II p. 630—35 optagne „Epistola synodalis" udtaler sig ganske paa samme Maade om Nicænum, som Gregor i sit andet Brev til Cledonius, og, ligesom denne, tier om Nicæno-Constantinopolitanm, saa har dette sin Grund deri, at det sidstnævnte Symbol dengang, Amphilochius skrev sit Synodalbrev, endnu ikke existerede. Amphilochius maa nemlig efter n. 1 have affattet dette Brev endnu medens hans Ven Basilius den Store levede. Men denne döde allerede 379.

Digitized by Google

το πνευμα ἁγιον (p. d. anf. St. p. 4) [9]). — Den samme Kirkefader formaner i sin anden Skrivelse til Nestorius (p. d. anf. St. p. 22—25) denne til at lægge den største Vegt paa Fædrenes Skrifter og at bringe sine egne Tanker i Overensstemmelse med deres rigtige og dadelfrie Anskuelser og anfører derpaa som det Hovedsted, hvor de med Hensyn til det Punkt, hvori Nestorius for vild, havde udtalt saadanne Anskuelser, en Del af den anden Artikel i Nicænum [10]). — I sin henimod Slutningen af Aaret 430 affattede berømte Skrivelse til Nestorius „de excommunicatione" (p. d. anf. St. p. 67—77) erklærer Cyrill Nestorius, at det ikke var nok, at han bekjendte sig til Nicænum (*οὐκ ἀρκεσει δε τῃ σῃ εὐλαβειᾳ το συνομολογησαι μονον το της πιστεως συμβολον το ἐκτεθεν κατα καιρους ἐν ἁγιῳ πνευματι παρα της ἁγιας και μεγαλης συνοδου της κατα καιρους συναχθεισης ἐν τῃ Νικαεων*), fordi han, om han end erklærede sig enig i dets Ord, dog ikke forstod og udlagde disse rigtigt, men forvendte dem. Hvad han maatte gjøre, var at afsky, fordømme og afsværge alle sine afskyelige og profane Lærdomme og love at ville lære i Overensstemmelse med alle Kirkens Biskoper og øvrige Lærere og Folkenes Ledere. Han, Cyrill, og den i Alexandrien forsamlede Synode, i hvis Navn han skrev, vilde i dette sit Brev fremsætte begge Dele, hvad Nestorius maatte tro og lære, og hvorfra han maatte afholde

---

9) Den nicænske Synode selv kalder han gjentagne Gange *την ἁγιαν και μεγαλην συνοδον* og siger om dens Fædre, at den Helligaand havde talt Sandheden ind i dem (*ἐνηχειν*), og at ikke de, men Gud og Faderens Aand havde talt.

10) Eller snarere, han gjengiver dette Sted paa en friere Maade. Ordene lyde: *Ἐφη τοινυν ἡ ἁγια και μεγαλη συνοδος, αὐτον τον ἐκ θεου πατρος κατα φυσιν γεννηθεντα υἱον μονογενη, τον ἐκ θεου ἀληθινου θεον ἀληθινον, το φως το ἐκ του φωτος, τον δι' οὑ τα παντα πεποιηκεν ὁ πατηρ, κατελθειν, σαρκωθηναι τε και ἐνανθρωπησαι, παθειν, ἀναστηναι τῃ τριτῃ ἡμερᾳ και ἀνελθειν εἰς οὐρανους* (p. d. anf. St. p. 22 seq.).

Digitized by Google

sig. Derpaa vedbliver han: *αὑτη γαρ της καθολικης και ἀποστολικης ἐκκλησιας ἡ πιστις, ᾗ συναινουσιν ἁπαντες, εἰτε κατα την ἑσπεραν και την ἑωαν ὀρθοδοξοι ἐπισκοποι*, og anfører saa det gamle Nicænum fra først til sidst Ord til andet, for derefter at forklare det i dets rette antinestorianske Mening (p. d. anf. St. p. 68 seq.). — Endelig har Cyrill i et efter det ephesinske Concil affattet Brev til Munkene Anastasius, Alexander o. s. v. (p. d. anf. St. p. 174—191), som fører Overskriften: *Κυριλλου εἰς το ἁγιον συμβολον*, udlagt det gamle Nicænum Stykke for Stykke paa en aldeles regelret Maade mod Nestorius og Theodorus af Mopsvestia. I denne Udlæggelse, hvori han naturligvis anfører det fra Begyndelsen indtil Enden (p. d. anf. St. p. 177), og hvori han tillægger det de største og herligste Prædikater [11]), ommelder han ikke engang der Nicæno-Constantinopolitanum og dets Bestemmelser, hvor han taler om det nicænske Symbols Ord *και εἰς το ἁγιον πνευμα*. Det heder kun: *Διαπερασαντες δε τον περι του Χριστου λογον, οἱ τρισμακαριοι πατερες του ἁγιου πνευματος διαμνημονευουσιν· πιστευομεν γαρ,*

[11]) Han kalder det *το σεπτον και οἰκουμενικον της πιστεως συμβολον*, p. d. anf. St. p. 175, *της ἀκραιφνου και ἀμωμητου πιστεως ἡ ὁμολογια*, p. s. St., *το συμβολον* og *ἡ ἐκθεσις*, p. s. St. og S. 177, *το συμβολον, ὁ και ἐν ἁπασαις ταις ἁγιαις του θεου ἐκκλησιαις και κρατει και κεκηρυκται*, p. s. St. p. 176 seq., *το ἀκραιφνες της ὀρθης πιστεως συμβολον*, p. s. St. p. 177, *των ἁγιων πατερων ἡ εὐθυτενης και ἀπλανεστατη πιστις ἠτοι της πιστεως ἡ ὁμολογια*, p. s. St. p. 190, og siger om det, at det *κρηπις οἱα τις και θεμελιος ἀῤῥαγης και ἀκραδαντος τοις ἀνα πασαν την γην ἀνεβαλλετο, μαλλον δε κατεβαλλετο*, p. s. St. p. 175. Paa det sidste Sted ytrer han ogsaa, at det er utvivlsomt, at Christus paa en usynlig Maade har havt Forsædet paa den hellige og store nicænske Synode, da han jo har lovet at ville være tilstede, hvor To eller Tre ere forsamlede i hans Navn, og da jo paa den nicænske Synode i dens Symbol den i de anförte Ord betegnede Grundvold blev lagt og han selv er Grundvolden. De nicænske Fædre kalder Cyrill p. s. St. *πανευφημοι*.

Digitized by Google

ἔφασαν, εἰς αὐτο καθαπερ εἰς τον πατερα και εἰς τον υἱον· ὁμοουσιον γαρ ἐστι αὐτοις· και προχειται μεν ἤγουν ἐκπορευεται καθαπερ ἀπο πηγης του θεου και πατρος, χορηγειται δε τῃ κτισει δια του υἱου (p. s. St. p. 190)[12]).

[12]) Sml. endnu to Steder i Cyrills berömte Brev til Johannes af Antiochien „de pace" (p. d. anf. St. p. 104—9), et, hvorpaa han ytrer, at han i Korthed vil udtale sin Anskuelse om Guds Moder, Jomfruen, og om Guds Söns Incarnations Maade, uden at tilföje Noget til den af de hellige nicænske Fædre fremsatte Tro, thi den var, som han allerede för havde sagt, tilstrækkelig προς πασαν εὐσεβειας γνωσιν, πασης και αἱρετικης κακοδοξιας ἀποκηρυξιν (p. d. anf. St. p. 105 seq.), og et, hvorpaa han erklærer: κατ' οὐδενα δε τροπον σαλευεσθαι προς τινων ἀνεχομεθα την ὁρισθεισαν πιστιν, ἤτοι το της πιστεως συμβολον, παρα των ἁγιων ἡμων πατερων των ἐν Νικαιᾳ συνελθοντων κατα καιρους· οὔτε μην ἐπιτρεπομεν ἑαυτοις ἢ ἑτεροις ἢ λεξιν ἀμειψαι των ἐγκειμενων ἐκεισε, ἢ μιαν γουν παραβηναι συλλαβην, μεμνημενοι του λεγοντος· μη μεταιρε ὁρια αἰωνια, ἃ ἐθεντο οἱ πατερες σου· οὐ γαρ ἦσαν αὐτοι οἱ λαλουντες, ἀλλ' αὐτο το πνευμα του θεου και πατρος, ὃ ἐκπορευεται μεν ἐξ αὐτου, ἐστι δε οὐκ ἀλλοτριον του υἱου κατα τον της οὐσιας λογον κ. τ. λ. (p. d. anf. St. p. 108). Ligesaa sml. endnu ogsaa to Steder i Cyrills Brev til Acacius af Melitene (p. d. anf. St. p. 109—20), et, hvorpaa han fortæller, at hans Modstandere, de orientalske Biskoper, havde forlangt, at Alt, hvad han havde skrevet om Troen, skulde sættes ud af Betragtning, og man blot skulde holde sig til Nicænum, og at han paa dette Forlangende havde svaret: Den nicænske Tro antoge de Alle uden at rokke Noget af dens Indhold; Alt i samme var nemlig rigtigt og ophöjet over al Dadel, og det var, efterat den var kommen frem, en farlig Sag at behandle Noget med smaalig Vigtighed (p. d. anf. St. p. 110), og et, hvorpaa han tilbageviser den Beskyldning, at han (i sine Anathematismer) havde antaget et nyt Symbol med Foragt for det gamle ærværdige nicænske. Han havde, siger han paa dette Sted, ikke gjort dette; thi den hellige Skrift og de hellige Fædres nygterne Tro og det efter alle rigtige Lærdomme udarbejdede Symbol vare tilstrækkelige for ham. Den ephesinske Synode havde draget Omsorg for, at man ikke maatte bringe nogen anden ἐκθεσις πιστεως ind end den, som allerede existerede, som de tre Gange salige Fædre havde fastsat, idet de talede i den Helligaand (p. d. anf. St. p. 112 seqq.). Det kan efter den Maade,

Digitized by Google

Ligesom Cyrill af Alexandrien i det sidstnævnte Brev, saa har ogsaa Theodotus af Ancyra, en Biskop, der havde bivaanet det ephesinske Concil og paa samme som en ivrig Tilhænger af Cyrill kraftigen bekjæmpet Nestorius, endnu under sit Ophold i Ephesus (s. Gennadius de scriptt. eccles. c. 55) udlagt det gamle, egentlige Nicænum mod Nestorius (Theodoti episcopi Ancyrani expos. symboli sanctorum 318 patrum concili Nicæni, Max. Bibl. Patrr. T. XXVII p. 174—180). Han vil i dette Skrift, der paa en Maade kan betragtes som det østerlandske Sidestykke til Cassians vesterlandske Skrift „de incarnatione Domini contra Nestorium", gjendrive Nestorius baade af den hellige Skrift og af den nicænske Tro (s. p. d. anf. St. p. 180) og specielt godtgjøre, at Nestorius trods sin Forsikring, at han fulgte denne sidste, dog fornegtede den ved sin Vildfarelse (s. p. d. anf. St. p. 175). I denne Hensigt anfører han hele Nicænum, om hvilket han siger: „Christianorum consortio alienus est, quiqcunquè diversa sentit ab eo, etiamsi probabile quid de fide dicere videatur" (p. d. anf. St. p. 176), og udlægger det derpaa Ord til andet. Heller ikke han har, ikke engang der, hvor han taler om Nicænums Ord και εἰς το ἅγιον πνευμα (p. d. anf. St. p. 180), berørt Nicæno-Constantinopolitanum og dets Bestemmelser om den Helligaand, men siger kun: „Cæterum de Spiritu sancto quia nulla tunc quæstio erat, satis habuerunt majestatem divinam indicare, dicentes paucis verbis, se juxta Patrem et Filium etiam in Spiritum sanctum credere: nam qui dicunt, nos etiam in spiritum sanctum credere (credimus?), quemadmodum credimus in Patrem et Filium, æqualem dignitatem eorum, in quos creditur, significant" &c. og henviser derpaa

hvorpaa Cyrill paa disse fire Steder udtaler sig, og især efter alle de oven i Texten af hans Breve anförte Steder ikke være nogen Tvivl underkastet, at han paa hine med Nicænum mener det gamle, egentlige Nicænum.

Digitized by Google

Læserne til et af ham selv forfattet Skrift om den Helligaand („Verum illud nunc obiter dictum sit de Spiritu sancto, de cujus divina majestate plenius in aliis tribus libris disputavimus, quos si legeris, Spiritum sanctum pari honore cum Patre et Filio conglorificatum ex sacris literis disces").

Paa det af Cyrillus og hans Parti aldeles beherskede ephesinske Concil bliver det gamle Nicænum tvende Gange forelæst, første Gang i den første Session, hvori Nestorius blev fordømt (Coleti, p. d. anf. St. T. III p. 1008), og anden Gang i Begyndelsen af den sjette Session, ved hvis Slutning det ovenfor S. 452 anførte Decret om Troen blev givet (Coleti, p. d. anf. St. p. 1201). Efterat i den første Session Nicænum og derefter Cyrills andet Brev til Nestorius vare blevne forelæste, spurgte Cyrill Synoden, om dette stemte overens med hint. Herpaa svarede de tilstedeværende 125 Biskoper i ligesaamange smaa Taler, at det forholdt sig saaledes (Coleti, p. d. anf. St. p. 1007—1038). I alle disse Taler nævnes det nicænske Symbol, og det oftere saaledes, at dets Ophavsmænd, den nicænske Synode, de nicænske Fædre, eller det selv tillige faar stor Ros, medens der derimod i dem ikke findes den ringeste Hentydning til den constantinopolitanske Synode og dens Verk, en Taushed, der rigtignok forsaavidt ikke kan være videre paafaldende, som Cyrill kun havde spurgt, om hans Brev stemte overens med Nicænum. Men overhovedet herskede der i Ephesus om den constantinopolitanske Synode og Nicæno-Constantinopolitanum den dybeste Taushed [13]).

---

[13]) Ogsaa i den Skrivelse, som Synoden efter sin förste Session gjennem Magistrianen Palladius sendte til Kejserne Theodosius og Valentinian, og hvori den beklager sig over, at den kejserlige Commissær Candidianus af Partiskhed for Nestorius havde forhindret den fra at sende sine Forhandlinger til Kejseren (Coleti, p. d. anf. St. p. 1277—84), nævnes kun det nicænske Symbol (ἣν — sc. *ζητησιν περι των δογματων σπουδαιοτεραν — και πεποιη-*

Ganske den samme Stilling, som den under Cyrills Forsæde afholdte og af ham ledede ephesinske Synode havde til Nicænum og Nicæno-Constantinopolitanum, indtog ogsaa de orientalske Biskopers under Johannes af Antiochiens Forsæde i Ephesus holdte Modsynode til disse tvende Symboler. Ogsaa de orientalske Biskoper tale altid kun om hint og ommelde aldrig dette. I den Skrivelse, som de igjennem Comes Irenæus sendte til Theodosius, efterat de af den ephesinske Synode vare blevne excommunicerede [14] (Coleti, p. d. anf. St. p. 1229—32), forlange de af Kejseren, at han maatte befale, at Hvermand skulde underskrive det nicænske Symbolum, som de Ord til andet sætte foran sit Brev [15]). *Προς δε τουτοις ἀντιβολουμεν ὑμων την εὐσεβειαν*, sige de, *κελευσαι παντας τῃ κατα Νικαιαν ὑπογραψαι πιστει, ἡν τουτων ἡμων προεταξαμεν των γραμματων, και μηδεν αὐτῃ ξενον ἐπεισαγαγειν κ. τ. λ.* — Efter at Comes Johannes af Kejser Theodosius var bleven sendt til Ephesus for at forkynde, at baade Nestorius og Cyrill og Memmon skulde være

---

μεθα, και τῃ ἀρχαιᾳ παραδοσει των πατερων, οὐ μην δε ἀλλα και των ἁγιων ἀποστολων και εὐαγγελιστων πειθομενοι, και των τιή συναχθεντων ἐπι της Νικαιας, ἡν και ἑρμηνευσαντας κ. τ. λ., p. d. anf. St. p. 1277). Ligesaa tales der i de tvende Skrivelser, som Synoden sendte til Theodosius og Valentinian, efterat disse havde ladet baade Nestorius og Cyrill og Memmon afsætte og fængsle (Coleti, p. d. anf. St. p. 1287—92 og 1295—1300), kun om den nicænske Tro (*και δεομεθα — την — πιστιν φυλαχθηναι ἀσαλευτον —, ἡτις — ἐν τοις παρ᾽ ἡμων παλαι ἀνενηνεγμενοις ὑπομνημασι τοις κατα Νεστοριον πραχθεισι σφοδρα σεσαφηνισται· προκειμενης μεν της πιστεως των ἐν Νικαιᾳ ἁγιωτατων πατερων τιή, κ. τ. λ.* p. d. anf. St. p. 1292, *ὁθεν συνελθοντες και κοινῃ κρισει βεβαιωσαντες την ἐκτεθεισαν περι τουτου πιστιν παρα των τιή των ἐν Νικαιᾳ συναχθεντων ἐπι του της μακαριας μνημης Κωνσταντινου κ. τ. λ.*, p. d. anf. St. p. 1298).

[14]) Dette var skeet i denne Synodes femte Session.

[15]) Det findes nu ikke mere paa dette Sted.

Digitized by Google

afsatte, og for at forene de to stridende Partier med hinanden, affattede Johannes og hans Tilhængere en Erklæring, som bærer Overskriften περι των ἀποσχιστων, „de schismaticis“ (Coleti, p. d. anf. St. p. 1231—36). I dette Actstykke berette de, at de, efterat Kejserne to og tre Gange i Breve havde befalet, at alle Kirker skulde være enige og lade sig nøje med den af de salige Fædre i Nicæa fremsatte Tro (και ἀρκεσθηναι τῃ ἐν Νικαιᾳ ὑπο των μακαριων πατερων ἐκτεθεισῃ πιστει), havde forsøgt at bevæge de med Cyrill forbundne Biskoper til at fordømme sit Hovedes kjætterske Anathematismer og, efter Kejserens Befaling, at blive staaende ved den nicænske Tro (ἀρκεσθηναι δε τῃ ἐν Νικαιᾳ γενομενῃ ἐκθεσει). Men da de ikke havde udrettet Noget, havde de, som bleve ved Fædrenes sande Tro og ikke taalte, at der blev noget Fremmedt indblandet i den, følt sig nødte til skriftlig at fremsætte denne Tro og til at stadfæste sin Bekjendelse til den ved sine Underskrifter. Thi, sige de, denne af faa Ord bestaaende Tro (των ὀλιγων τουτων ῥηματων ἡ ἐκθεσις) er tilstrækkelig til nøjagtig at lære, hvad Fromheden er, til at vise Vejen til Sandheden og til at gjendrive den hæretiske Daarligheds Vildfarelse. Derpaa recitere de hele Nicænum, som de indføre med Ordene ἐστι δε ἡ ἐκθεσις της πιστεως οὑτως, og vedblive derefter: Αὑτη ἡ πιστις, ἡν ἐξεθεντο οἱ πατερες πρωτον μεν κατα Ἀρειου — και κατα πασης αἱρεσεως, Σαβελλιου τε και Φωτεινου κ. τ. λ. και κατα πασης αἱρεσεως, ἡτις ἐπανεστη τῃ καθολικῃ ἐκκλησιᾳ· οὑς και κατεκριναν οἱ ἐν τῃ Νικαεων πολει συνηγμενοι ἐπισκοποι τιή. Ved denne Tro vilde baade de og alle de Biskoper i deres Provindser, som bifaldt alt det af dem Foretagne, blive; thi de fulgte det sande Ord: Tag ikke bort de evige Grændser, som dine Fædre have sat. — Da hvert af de to stridende Partier i Ephesus paa Kejserens Befaling sendte otte Biskoper til Hoffet, gave

Digitized by Google

begge Dele sine Sendebud et skriftligt Mandat med. Orientalernes Mandat (Coleti, p. d. anf. St. p. 1255—58) slutter med de Ord: *δηλου ἐκεινου τυγχανοντος, ὡς παντι τροπῳ των κεφαλαιων τῶν αἱρετικων των ὑπο Κυριλλου του Ἀλεξανδρεως ὑπεισαχθεντων τῃ πιστει των πατερων των κατα Νικαιαν μετα ἀναθεματισμων ἐκβαλλομενων, ὡς ἀλλοτριων της καθολικης και ἀποστολικης ἐκκλησιας*, og Alexander af Hierapolis, den første, der underskrev Mandatet, erklærer i sin Underskrift: *εἰ τι κατα την ἐκτεθεισαν πιστιν ἀπο των ἁγιων πατερων των ἐν Νικαιᾳ διαπραξεσθε, μητε ἐπεισαγομενους τινος τῃ πιστει των ἁγιων πατερων και ἐκβαλλομενων των αἱρετικων κεφαλαιων Κυριλλου του Ἀλεξανδρειας, τουτῳ συγκατιθεμαι· ταυτῃ γαρ τῃ ἐκθεσει της πιστεως και ἠδη μετα της ἁγιας συνοδου της συν ἡμιν καθυπεγραψα.* — I den anden og tredje Petition, som Orientalernes Deputerede, iblandt hvilke Johannes af Antiochien og Theodoret vare, fra Chalcedon sendte efter Kejseren [16]) (Coleti, p. d. anf. St. p. 1260—63), ytre de: „Advenit rursus (comes) Johannes — alias iterum afferens literas significantes, quod a vestra majestate trium depositiones decretæ sint — solamque fidem in Nicæa expositam a sanctis et beatis patribus ab omnibus confirmandam. — Advenimus nihil remorati — obsecrantes, ut ipsi certamen hoc pro capitulis susciperent ac in colloquium venirent vel ea tanquam aliena a recta fide exploderent, manentes in sola expositione fidei beatorum patrum, qui in

---

[16]) Han havde befalet begge Parters Deputerede at begive sig til Chalcedon og var derpaa selv kommen derhen og havde ladet dem colloquere i sin Nærværelse. Da de ikke havde kunnet komme til Enighed, havde han derpaa givet Cyrills Parti Ret og var rejst til Constantinopel med Befaling til dets Deputerede at komme derhen og til Orientalernes Deputerede at blive tilbage i Chalcedon.

Digitized by Google

Nicæa convenerunt — precamur vestram majestatem, ut — nihil sinat adjici ad fidem sanctorum patrum, qui in Nicæa congregati fuerunt". — Theodoret skrev fra Chalcedon (endnu før Kejserens Afrejse derfra) et Brev til Alexander af Hierapolis (Coleti, p. d. anf. St. p. 1264 seq.). Begyndelsen af dette Brev lyder: „Nullum humanitatis — genus omisimus, quo apud pientissimum regem — non simus usi, testificantes —, ne contemnatur fides —, et ut præcipiatur, solum exponendam sicut in Nicæa". — I et Brev, som nogle af Orientalernes Députerede (Himerius af Nicomedia, Theodoret o. A.) skreve til Rufus af Thessalonich (Coleti, p. d. anf. St. p. 1267—74), finde vi følgende Ytringer: *ἐδηλου γαρ τα γραμματα, ὡς χρη τον προειρημενον — ἐπισκοπον* (Julianus af Eridica) *συναγωνιζεσθαι τῃ ἐκτεθεισῃ πιστει ὑπο των μακαριων πατερων των ἐν Νικαιᾳ συναθροισθεντων και μη συγχωρησαι μωμον ἐκεινοις τοις ἀρραγεσι ῥημασιν ἐπεισαχθηναι, ἀρκουσιν και την ἀληθειαν δειξαι και το ψευδος ἐλεγξαι· — πολλοι δε των εἰς την συνοδον παραγενομενων ἐξεκλιναν —, ἡν μεν παρα των ἁγιων πατερων παρελαβον πιστιν καταλιποντες, τοις δε Κυριλλου του Ἀλεξανδρειας δωδεκα κεφαλαιοις καθυπογραψαντες· — ταυτῃ τῃ λυμῃ της πιστεως λιαν ἀντεστημεν —, ὡστε την ἐν Νικαιᾳ ἐκτεθεισαν ὑπο των μακαριων πατερων κρατυνθηναι πιστιν· οὐδεν γαρ αὐτῃ ἐλλειπει — εἰς τε την διδασκαλιαν των εὐαγγελικων δογματων και εἰς ἐλεγχον πασης αἱρεσεως· ὑπερ ταυτης ἀγωνιζομενοι διατελουμὲν, παντων ὁμου των κατα τον βιον καταφρωνουντες τερπνων τε και λυπηρων, ὡστε ἀνεπαφον διαφυλαχθηναι τον πατρωον τουτον κληρον· — ἡμεις δε τοις των μακαριων πατερων των ἐν Νικαιᾳ συνεληλυθοτων —*

Digitized by Google

ἐμμενομεν δογμασι· — ἀπεστειλαμεν δε και το ἰσον του τομου, οὑ ἐπιδεδωκαμεν τῳ — βασιλει ἡμων, ἐχον την πιστιν των ἁγιων πατερων των ἐν Νικαιᾳ. — Endelig i en kort Skrivelse fra de i Ephesus tilbageblevne orientalske Biskoper til Kejserne Theodosius og Valentinian, hvori de takke disse for, at de saa venlig havde modtaget deres Deputerede og rose deres Iver for Troen (Coleti, p. d. anf. St. p. 1276), heder det: „Cognovimus enim, quomodo ea quæ ab adversariis, vestro judicio minus fuere accepta, sanctorum autem patrum, qui in Nicæa, fides, pro qua et præsentes pientissimi episcopi (de antiochenske Deputerede hos Kejseren) et nos sollicitι sumus, receptionem meruit".

Eusebius af Dorylæum, en Mand, der i den nestorianske Strids første Begyndelse, medens han endnu var Lægmand, saa ivrigen var optraadt imod Nestorius [17]), at Biskoperne paa Synoden i Chalcedon kunde sige om ham: *Εὐσεβιος Νεστοριον καθειλε*, „Eusebius Nestorium deposuit" (Coleti, p. d. anf. St. T. IV p. 951 seq.), overrakte den i Aaret 448 i Constantinopel under Stadens Biskops, Flavians, Forsæde forsamlede Synode et (senere paa Røversynoden og i det chalcedonensiske Concils første Session paa ny forelæst) Anklageskrift imod Eutyches, en Act, hvormed de eutychianskmonophysitiske Stridigheder begyndte. I dette Skrift siger han: *Ἐπειδη δε οὐ παυεται* (Eutyches) — *διασυρων — κἀμε τον μηδεποτε αἱρετικον ὑπονοηθεντα αἱρετικους δε*

[17]) Han var efter al Rimelighed den Lægmand, der afbröd Nestorius i en af hans Prædikener med de Ord: „det Ord, som blev födt för Verden, er blevet födt anden Gang", og fra hans Haand er rimeligvis ogsaa den Opsats mod Nestorius, hvori dennes Lære Punkt for Punkt bliver sammenlignet med Paulus af Samosatas i den Hensigt at godtgjöre, at han delte denne Kjæretikers Lære, og som blev offentlig opslaaet i Kirken i Constantinopel (s. Walch, Hist. der Ketzereien B. 5 S. 369—372, Schröckh, Kirchgesch. B. 18 S. 192 og Hefele, Conciliengesch. B. 2 S. 138). Den findes hos Coleti, p. d. anf. St. T. III p. 887—90.

Digitized by Google

παντοτε πολεμησαντα και την ορθοδοξον πιστιν κατα δυναμιν εκδικησαντα, εμμενοντα τε τη πιστει των ἁγιων πατερων των τιη των εν Νικαια συναγηγερμενων και πασι τοις πραχθεισιν εν τη Ἐφεσιων μητροπολει παρα της ἁγιας και μεγαλης συνοδου και τοις φρωνηθησι και εκτεθεισι παρα του μακαριου Κυριλλου κ. τ. λ. (Coleti, p. d. anf. St. p. 932). Her taler Eusebius kun om, at han holdt fast ved de nicæanske Fædres Tro og ved hvad der var skeet paa den ephesinske Synode samt ved de af Cyrill af Alexandrien fremsatte Anskuelser, men derimod Intet om, at han holdt fast ved hvad der var skeet paa Synoden i Constantinopel, ved de constantinopolitanske Fædres Tro, ved Nicæno-Constantinopolitanum.

Theodoret argumenterer i sin Eranistes af det gamle, egentlige Nicænum, som han simpelthen betegner som το συμβολον og ἡ πιστις, mod sin Modstander og hans Parti. Τουτο, siger han nemlig i samme, Dial. III Impatibilis T. IV p. 229 ed. Schulze, και εξ αὐτου του συμβολου της πιστεως καταμαθειν εὐπετες· τινι γαρ, εἰπε μοι, προσαρμοττεις το εκ της οὐσιας του πατρος; τη θεοτητι ἡ τη εκ σπερματος Δαβιδ διαπλασθειση φυσει; — ὁτι γαρ και οἱ ἀξαγιαστοι πατερες ἀπαθη την θειαν ὡμολογησαν πιστιν, τη δε σαρκι το παθος προσηρμοσαν, μαρτυρει το της πιστεως τελος· εχει δε οὑτως· Τους δε λεγοντας — ἡ ἁγια καθολικη και ἀποστολικη εκκλησια· ὁρα δε οὐν, ὁποιαν ἠπειλησαν τιμωριαν τοις το παθος τη θεια φυσει προσαπτουσιν [18]).

Ingen af de tre græske Kirkehistorikere, der skreve henimod Midten af det femte Aarhundrede, Socrates, Sozomenus og Theodoret, anfører Nicæno-Constantinopolitanum,

---

[18]) Det maa dog bemærkes, at Theodoret paa dette Sted ikke havde kunnet anföre Nicæno-Constantinopolitanum, da de af ham benyttede Ord alene findes i Nicænum.

Digitized by Google

medens den Første og den Sidste anføre Nicænum, denne endog tvende Gange [19]) (Socr., h. e. 1, 8. Theod., h. e. 1, 11 og 4, 3) og den Mellemste kun derfor ikke gjør det samme, fordi han ikke vilde optage Noget i sit for alle bestemte Verk, som kun Christne og Baptizander havde Lov til at kjende (s. ovenf. S. 452). Ja, de udtrykke sig der, hvor de tale om det constantinopolitanske Concils Gjerning angaaende Troen, som om det blot simpelthen havde stadfæstet det gamle Nicænum og ikke foretaget nogen Forandring ved samme. *Ἐβεβαιωσαν τε αὐτην την ἐν Νικαιᾳ πιστιν* og *συνοδον ἐπισκοπων της αὐτου πιστεως συγκαλει* (Theodosius) *ἐπι το κρατυναι την ἐν Νικαιᾳ πιστιν* siger Socr., h. e. 5, 8, *ἐψηφισαντο* (de constantinopolitanske Fædre) *της ἐν Νικαιᾳ συνοδου κυριαν μενειν την πιστιν* og *ὁ βασιλευς* (Theodosius) — *νομον ἐθετο, κυριαν εἰναι την πιστιν των ἐν Νικαιᾳ συνεληλυθοτων* Soz., h. e. 7, 9 og *και την ἐκτεθεισιν πιστιν ἐν Νικαιᾳ βεβαιαν μενειν διαγορευσαντες* (de constantinopolitanske Fædre) Theod., h. e. 5, 8.

Den Eneste, hos hvem der, saavidt jeg ved, før det chalcedonensiske Concil findes et Spor af Nicæno-Constantinopolitanum er Nestorius. Naar denne nemlig i sit første Brev til den romerske Biskop Cœlestin (Coleti, p. d. anf. St. p. 899—901) skriver: „Hanc enim Theotocon vocantes non perhorrescunt, cum sancti illi et supra omnem prædicationem patres per Nicæam nihil amplius de sancta virgine dixissent, nisi quia Dominus noster Jesus Christus incarnatus est ex Spiritu sancto et Maria virgine“ og i sit andet Brev til den samme Biskop (p. d. anf. St. p. 901 seq.) ytrer:

---

[19]) Dog findes Nicænum hos Theodoret ikke i hans egen Fortælling, men kun i tvende historiske Actstykker, som han har optaget i samme: Eusebius af Cæsareas Brev til sin Menighed og Athanasius's Synodalskrivelse „de fide“ til Kejser Jovian.

Digitized by Google

„coeci, quia nec sanctorum illorum patrum expositionem meminerunt aperte ad eos reclamantes: Credimus in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei incarnatum ex spiritu sancto et Maria virgine", saa har han, som Ordene „ex Spiritu sancto et Maria virgine", der kun findes i Nicæno-Constantinopolitanum, og som af dette Concil ere blevne tilføjede til Nicænum mod Apollinaristerne, klarligen vise, havt det constantinopolitanske Symbol for Øje [20]).

Først paa Conciliet i Chalcedon finde vi Nicæno-Constantinopolitanum anført, omtalt og berørt ved Siden af Nicænum, og det temmelig hyppig og for en Del paa en meget solen Maade, saa at det chalcedonensiske Concilium i denne Henseende danner en skarp Modsætning til det ephesinske (s. ovenf. S. 467).

Det nicæno-constantinopolitanske Symbol blev i Chalcedon to Gange forelæst, første Gang i den anden Session (s. ovenf. S. 453 f.) efter Nicænum og foran Cyrills andet Brev til Nestorius (s. ovenf. S. 463), den sammes Brev til Johannes af Antiochien „de pace" (Opp. p. d. anf. St. p. 104—9) og Leo den Stores Brev til Flavian, og anden Gang i Slutningen af den femte Session (Coleti, p. d. anf. St. p. 1455) efter Nicænum, og derpaa af Conciliet ogsaa to Gange optaget i dets Acter, første Gang i den anden Sessions Acter, og anden Gang i den femtes, paa et overmaade vigtigt Sted,

---

20) Om Theodor af Mopsvestia i sin „Expositio symboli Nicæni", et Skrift, der, som saa meget Andet af denne Mand, er gaaet tabt, har udlagt Nicænum eller Nicæno-Constantinopolitanum, tör jeg ikke sige, da man af det Fragment af samme, som findes i den anden constantinopolitanske Synodes Acter (Coleti, p. d. anf. St. T. VI p. 55), ikke kan se dette, og Vigilius's „Constitutum de tribus capitulis", hvori efter Cave, p. d. anf. St. p. 212, et andet Fragment af samme skal forekomme, mangler hos Coleti, hvis Samling alene staar til min Raadighed. Efter Overskriften over det förste Fragment: „Ejusdem de" (eller „ex") interpretatione symboli 318 sanctorum patrum" og det i det Foranstaaende Oplyste er det dog det Rimeligste, at Theodor har udlagt Nicænum.

Digitized by Google

nemlig i Synodens ὅρος, „definitio“. Da det første Gang blev forelæst, bekjendte alle paa Conciliet tilstedeværende Biskoper sig til samme (s. ovenf. S. 454), hvad de ogsaa, og det paa den solenneste Maade gjorde ved at optage det i sin Definition. — I den første Session blev det og specielt dets Ord *τον — κατελθοντα — και σαρκωθεντα ἐκ πνευματος ἁγιου και Μαριας της παρθενου* omtalt af Diogenes af Cyzikus (Coleti, p. d. anf. St. p. 912 f.), hvis meget mærkelige Ytringer i den følgende Afhandling skulle anføres. I den fjerde Session ytrede en af de romerske Legater, Biskop Paschasinus, der tillige talte i de to Andres Navn, at den constantinopolitanske Synode havde stadfæstet (*ἐβεβαιωσεν*) den nicænske Tro (Coleti, p. d. anf. St. p. 1361). — I den samme Session opfordrede de kejserlige Commissærer og Senatorer enhver af de tilstedeværende Medlemmer af Conciliet til at erklære sig angaaende Overensstemmelsen mellem Leos Brev til Flavian og de 318 nicænske og 150 constantinopolitanske Fædres *ἐκθεσις* (p. s. St.). I næsten alle de 159 for en Del meget mærkelige Erklæringer, som ifølge denne Opfordring afgaves (Coleti, p. d. anf. St. p. 1361—96) omtales paa en eller anden Maade Nicæno-Constantinopolitanum. Snart siges der, i de forskjelligste Udtryk, at Leos Brev stemmer overens med det nicænske og constantinopolitanske Concils Tro; snart fremhæves, ligeledes i forskjellige Udtryk, at begge Conciliers Tro stemmer overens, eller at det constantinopolitanskes Tro stemmer overens med det nicænskes (saaledes erklærer Amphilochius af Side i Pamphylien: *της εἰλικρινους και ἀληθινους πιστεως ἐκτεθεισης παρα των ἐν Νικαιᾳ συλλεγεντων ἁγιων πατερων συμβαινοντα και οἱ κατα την μεγαλην Κωνσταντινουπολιν, νεαν Ῥωμην, ρν' ἁγιοι πατερες συνεγραψαν*, p. d. anf. St. p. 1365—68, og Apragmonius af Tium i Kirkeprovindsen Honorias: *οὐδεμιαν διαφοραν ἐν τοις ἐκτεθεισι παρα των — τιη' —, οὐτε μην παρα των*

Digitized by Google

ρν' συνορω, p. d. anf. St. p. 1388, og sige Biskoperne i Kirkeprovindserne Palæstina prima, secunda og tertia, 16 i Tallet, *ἡμεις παντες των ἁγιων πατερων των τιή — την πιστιν ἐφυλαξαμεν ἀει και φυλαττομεν και μετα ταυτης τον βιον ἐξελθειν εὐχομεθα· ἀκολουθουμεν δε και τῃ των ρν' πατερων κατ' οὐδεν διαφωνουσῃ*, p. d. anf. St. p. 1381—84, og Biskoperne i Kirkeprovindserne Macedonia prima, Thessalia, Hellas, Epirus vetus, Epirus nova og Creta, 31 i Tallet: *την των ἁγιων πατερων των τιή πιστιν σωτηριαν ἡμετεραν οὐσαν και φυλαττομεν και μετα ταυτης ἐξελθειν τον βιον εὐχομεθα· ἀλλα και ἡ των ρν' κατ' οὐδενα τροπον της εἰρημενης πιστεως ἀσυμφωνος ἐστι*, p. d. anf. St. p. 1380 seq.); snart endelig heder det, at det constantinopolitanske Concil har fulgt eller stadfæstet det nicænskes Tro (saaledes siger Sabas af Paltus i Syrien: *οἱ τιή — την ὀρθην πιστιν ἡμων ἐξεθεντο και οἱ ρν' — ταυτῃ ἠκολουθησαν*, p. d. anf. St. p. 1368, Presbyteren Epiphanius: *ἐλεει του δεσποτου Χριστου ἐβεβαιωθην εἰς την πιστιν των τιή —, ἡν μετα ταυτα ἐβεβαιωσαν οἱ ρν'*, p. d. anf. St. p. 1369, og Dionysius af Lagmos i Carien: *κατα την ἐκθεσιν των τιή — και την βεβαιωσιν των ρν' — κἀγω πιστευω*, p. d. anf. St. p. 1396). Theodoret af Cyrus erklærer: *συνᾳδει ἡ ἐπιστολη — Λεοντος τῃ ἐν Νικαιᾳ ἐκτεθεισῃ πιστει και τῳ ἐν Κωνσταντινουπολει ὑπαγορευθεντι παρα των ρν' συμβολῳ της πιστεως —*, p. d. anf. St. p. 1372, Theodosius af Canotha: *ἀσαλευτης ἡ πιστις των τιή· ἐαν τις ἐπιχειρησῃ σαλευσαι τα ἀσαλευτα, σεσαλευται· ταυτῃ γουν ἀκολουθουμεν· και πιστευομεν και τῃ ἐκθεσει τῃ ἐκτεθεισῃ παρα των ρν'*, p. d. anf. St. p. 1368, Florentius af Adrianopolis i Pisidien: *προ των ἑρμηνειων — Κυριλλου και — Λεοντος τῃ ἐκθεσει των ἁγιων πατερων των ἐν Νικαιᾳ πειθομενοι οὑτως ἐπιστευσαμεν και πιστευομεν· οὐ μην ἀλλα και των ρν' συναινουμεν*

Digitized by Google

τῃ πιστει τῃ σαφως διαγορευουσῃ, ὡς ἐκ πνευματος ἁγιου και Μαριας της παρθενου ὁ κυριος ἡμων Ἰησους Χριστος ἐσαρκωθη, p. d. anf. St. p. 1389, og Johannes af Germanicia, Nestorius's Fødeby, en Biskop, der i Conciliets femte Session optraadte som en skarp Modstander af Eutyches: *ἐπι τῃ πιστει των τιη' των ἐν Νικαιᾳ και των ρν' των ἐν Κωνσταντινουπολει ἐν τοις ἐμπροσθεν χρονοις ἀθροισθεντων και ἐβαπτισθημεν και βαπτιζομεν*, p. d. anf. St. p. 1377. Kun ganske Faa (Seleucus af Amasea i Kirkeprovindsen Helenopontus, Theodorus af Damascus, Anastasius af Nicæa, Polychronius af Epiphania i Cilicien og Romanus af Myra i Lycien; p. d. anf. St. p. 1364, 65, 77, 86 og 89) tie om Nicæno-Constantinopolitanum og tale kun om Overensstemmelsen mellem Leos Brev og de 318 nicænske Fædres Symbol samt Cyrill af Alexandriens Breve [21]). Omvendt tier Lucianus af Ipse i Phrygia Pacatiana om Nicænum og nævner kun Cyrills Brev og de constantinopolitanske Fædres *ἐκθεσις*.

Forholder det sig nu saaledes: træder Nicæno-Constantinopolitanum, omend, som det Sidstanførte viser, ogsaa før

---

[21]) Seleucus siger, at Cyrills Breve stemme overens med de 318 nicænske Fædres *ἐκτεθεισῃ πιστει*, og at Leos Brev stemmer overens med de 318 og med det af Cyrill Fremsatte. Theodorus, at baade Leos Brev og Cyrills Breve stemme overens med de nicænske Fædres *ἐκθεσις*; Anastasius, at Leos Tomus stemmer overens med *τοις ἐκτεθεισι παρα των ἁγιων πατερων των τ' των ἐν ἡμετερᾳ πολει συνελθοντων και τοις ἐπι του μακαριου Κυριλλου ἐν τῃ προτερᾳ συνοδῳ τῃ κατ' Ἐφεσον πραχθεισι και βεβαιωθεισι*; Polychronius, at den af Leo udtalte Tro af den romerske Kirke stemmer overens med de nicænske Fædres og alle Orthodoxes Tro; endelig Romanus, at vistnok begge Breve, Cyrills og Leos, stemme overens, men at *ἡ ἐν Νικαιᾳ ἁγια και οἰκουμενικη συνοδος περι τοιουτων οὐκ ἐσχε διαλεξιν. Πασι δε τοις παρ' αὐτης ἐκτεθεισι*, tilföjer han, *και ἐμμενομεν και στοιχουμεν· και οὐτε ὑφελειν οὐτε προσθειγαι δυναμεθα.*

Digitized by Google

451 vel bekjendt og, ialfald af Mange, agtet, dog i Mellemtiden mellem det constantinopolitanske og det chalcedonensiske Concil og især henimod det ephesinske Concils Tid og fra 431 af indtil Midten af Aarhundredet aldeles tilbage for Nicænum: saa er det saare rimeligt, at i dette Tidsrum, forsaavidt som i samme ikke mere de gamle locale Symboler bleve brugte ved Daaben, men Nicænum „sensu æquivoco“ [22]) blev anvendt ved den, i de allerfleste Tilfælde [23]) ikke hint yngre Kirkesymbol, men dette ældre blev brugt som Daabsbekjendelse.

2. I nogle Manuskripter af Cyrills Katecheser finde vi til den femte Katechese, i hvis Slutning Cyrill havde traderet det jerusalemske Symbol, tilføjet det egentlige, gamle Nicænum, en Tilføjelse, der senest kan have fundet Sted i det niende Aarhundrede. Med Rette spørger Touttée, som har gjort opmærksom paa denne Kjendsgjerning, p. d. anf. St. p. 83: „eccur librarii illi veteres, a quibus illud primum profectum est, symboli Hierosolymitani loco Nicænum attulissent, nisi quod priori jam dudum antiquato, illud, quod suo tempore usurpatum videbant, substituere“?

§ 3.

Men En eller Anden kunde nu opstille den Anskuelse, at i de ovenf. S. 452—60 anførte Vidnesbyrd var med Navnet „de 318 Fædres Symbol, som havde været forsamlede i Nicæa“, ikke ment det gamle egentlige nicænske Symbol, men dette Symbol med de i Constantinopel dertil gjorte Tilsætninger eller Nicæno-Constantinopolitanum, og herfor beraabe sig paa,

---

[22]) At dette dengang efterhaanden blev Tilfældet, fremgaar med Evidents af de mange ovenfor S. 452—60 anförte Vidnesbyrd.

[23]) At nemlig dengang undertiden ogsaa Nicæno-Constantinopolitanum blev brugt som Daabssymbol, fremgaar af de ovenfor S. 478 anförte Ord af Johannes af Germanicia. Mere herom i den fölgende Afhandling.

Digitized by Google

at dette Symbol allerede meget tidlig blev betegnet med det førstes Navn.

Men denne Anskuelse er aldeles at forkaste.

At paa de under n. 4—7 anførte Steder „de 318 Fædres Symbol, der havde været forsamlede i Nicæa", er det nicænske i egentlig Forstand, behøver neppe noget videre Bevis. Eutyches i sin „libellus confessionis" betegner ikke alene det rene Nicænum, efterat han ordret har meddelt det fra Begyndelsen indtil Enden, som den Bekjendelse, hvorpaa han var bleven døbt, men tier sammesteds overhovedet ogsaa om den constantinopolitanske Synode paa den mest paafaldende Maade (s. herom den følgende Afhandling). De ved den chalcedonensiske Synodes anden Forhandling tilstedeværende Biskoper raabe, efterat det rene Nicænum var forelæst, gjentagne Gange, at de selv vare døbte og døbte Andre paa denne Bekjendelse, medens de efter den derpaa følgende Forelæsning af Nicæno-Constantinopolitanum kun raabe, at det var deres Tro. Her adskilles Nicænum og Nicæno-Constantinopolitanum paa det Klareste fra hinanden, og hint betegnes som Daabsbekjendelse, og det som en meget almindelig brugt Daabsbekjendelse, dette derimod ikke. Nogle af de Archimandriter, som i den chalcedonensiske Synodes fjerde Forhandling ansøgte om den afsatte Dioscurs Rehabilitation, betegne ikke alene de 318 nicænske Fædres Symbol som det Symbol, hvorpaa de vare døbte, men erklære dette Symbol for sit Daabssymbol ogsaa derved, at de tilligemed de Andre, som forøvrigt ligeledes neppe havde en anden Daabsbekjendelse end Nicænum, i sin fælles Erklæring ytre, at de til fuldkomnere Bevis for, at de ikke tænkte Noget, som stred mod de 318 nicænske Fædres Symbol, havde tilføjet dette Symbol og den ephesinske Synodes Decret, der beseglede det. Den ephesinske Synodes Decret forbyder ved Daaben at bruge et andet Symbol end det rene Nicænum (s. strax nedenfor). De paa

Timotheus Ælurus's Side staaende ægyptiske Biskoper ytre i sin Skrivelse til Kejser Leo, efterat de selv havde bekjendt sig til Nicænum og erklæret enhver Forøgelse eller Formindskelse deraf for utilladelig og unødvendig, angaaende Timotheus, at det nicænske Symbol, hvorpaa Kejser Leo og hans Paarørende vare døbte, ogsaa var hans Tro, og henimod Slutningen af sit Brev sige de endog, at de ikke kjende Conciliet i Constantinopel. Her betegnes uden al Tvivl det rene tilsætningsfri Nicænum, Nicænum uden de Tilsætninger, det constantinopolitanske Concil havde gjort dertil, som Leos og hans Paarørendes Daabssymbol. — Næsten ligesaa klart er paa de fire under n. 8 anførte Steder Nicænum betegnet som de Skrivendes Daabssymbol, idet det paa dem, især paa det første Sted, meget tydelig adskilles fra Nicæno-Constantinopolitanum. Og paa lignende Maade forholder det sig ogsaa med de øvrige der citerede Steder, saavelsom ogsaa med Stedet i Basiliscus's „Epistola encyclica“ (n. 9). — Hvad Stedet hos Sozomenus angaar (n. 2), saa lader den Sammenhæng, hvori det staar, ingen Tvivl om, at det er det gamle, egentlige Nicænum, Nicænum fra 325, som han ikke vil meddele, fordi det som Daabssymbol hørte til Daabsmysterierne, og hans Bog ogsaa kunde falde i Ikke-Døbtes og Ikke-Baptizanders Hænder, for hvem de christelige Mysterier maatte holdes skjulte. — At Nicænum i Theodorets Brev (n. 3) er det egentlige, fremgaar af den Stilling, som Biskopen af Cyrus efter det ovenf. S. 471 f. og S. 473 f. Oplyste indtog til dette Symbol. Ligesaa fremgaar det med fuldkommen Sikkerhed af det ephesinske Concils hele Stilling til det gamle, rene Nicænum (s. om samme ovenfor S. 467 f.), at det i sit Troesdecret (n. 1) har dette for Øje. Overhovedet maa de 318 nicænske Fædres Symbol i alle de i Tiden fra det constantinopolitanske Concil og især fra Begyndelsen af den nestorianske Strid indtil den chalcedonensiske Synode faldende Skrifter og Documenter, hvori det optræder

Digitized by Google

som Daabssymbol, nødvendigvis være det egentlige Nicænum fra 325, da dette Symbol, som vi ovenf. S. 460—75 udførlig have oplyst, i denne Tid hos alle Parter saa aldeles traadte i Forgrunden og saa ganske overstraalede Nicæno-Constantinopolitanum, hvis Anseelse dengang var forholdsvis meget ringe.

Hvad angaar den paaberaabte meget tidlige Brug af Navnet „Nicænum“ eller af Betegnelser som „de 318 hellige Fædres Symbol, der kom sammen, der vare forsamlede i Nicæa“, om det nicæno-constantinopolitanske Symbol, saa er det af det ovenfor S. 460—75 Fremsatte aldeles klart, at den endnu ikke kan have tilhørt Tiden mellem det constantinopolitanske og det chalcedonensiske Concil, eller snarere, at den dengang kun kan have været meget sporadisk, ja en stor Undtagelse. Betegnelsen af Nicæno-Constantinopolitanum med Navnet Nicænum forudsætter jo, at begge Symboler bleve fuldkommen identificerede, at man holdt hint for kun en anden Form af dette, for en Form af samme, hvori det kun var noget mere expliceret, hvori det kun var fuldstændiggjort. Men en saadan Identification fordrer igjen, at hint stod i ligesaa høj Anseelse som dette, at man hyppigen tænkte paa det, talte om det og brugte det. Men dette var jo mellem 381 og 451 saa lidet Tilfældet, at vi, vidste vi ikke af det constantinopolitanske Concils Acter, at Nicæno-Constantinopolitanum paa samme blev til, og viste ikke den chalcedonensiske Synodes Forhandlinger os, at det før samme var forhaanden, snarere næsten skulde tro, at det i det fjerde Aarhundredes sidste to Aartier og i det femtes første Halvdel endnu slet ikke havde existeret. Hvad man imellem 381 og 451 idelig havde i Tanke og førte i Munden, hvad Partierne dengang erklærede at holde og ville holde fast ved og paastode, Modpartiet krænkede, hvad de beraabte sig paa, allegerede og udlagde imod det, hvad de vilde have aldeles uforvandsket og uforandret, hvad de overøste med Ros, var

Digitized by Google

altid kun det gamle, egentlige Nicænum. Der mangler saaledes al Basis for Betegnelsen af Nicæno-Constantinopolitanum med Navnet Nicænum i Tiden mellem det andet og fjerde almindelige Concil, eller rigtigere, der mangler al Basis for, at hint Symbol i dette Tidsrum nogenlunde almindeligere er blevet betegnet med dettes Navn; thi de tvende ovenfor S. 474 f. anførte Udsagn af Nestorius vidne dog om, at ialfald denne Mand har identificeret Nicæno-Constantinopolitanum med Nicænum og betegnet det med dette Symbols Navn, og Brugen af Nicæno-Constantinopolitanum som Daabssymbol i den germaniciske Menighed, som denne Menigheds Biskop, Johannes, paa Conciliet i Chalcedon talte om (s. ovenf. S. 478), forudsætter dog, naar man betænker, i hvilken uhyre Anseelse før Conciliet i Chalcedon det gamle Nicænum stod, ligeledes, at man i Germanicia har identificeret hint med dette og derfor vel ogsaa har givet det dets Navn [24]).

§ 4.

Man kunde fremdeles opstille den Anskuelse, at de, som paa de i § 2, 1 anførte Steder kalde det nicænske Symbol den Tro, hvorpaa de selv vare døbte og døbte Andre, med denne sin Ytring ikke mente, at de vare døbte paa den nicænske Troesformel, men kun, at de vare døbte paa den nicænske Tro, d. v. s. paa en Troesbekjendelse, som stemte overens med den nicænske Tro eller ogsaa indeholdt dens væsentligste Bestemmelser, Bestemmelserne om Sønnens Guddom.

Og for denne Anskuelse lod noget Tredobbelt sig gjøre gjældende.

1. Der forekomme virkelig Steder, hvor der med Daa-

---

[24]) Hvad det Spörgsmaal betræffer, om og hvorvidt Nicæno-Constantinopolitanum i den anden Halvdel af det femte Aarhundrede og i Begyndelsen af det sjette i den græske Kirke blev kaldt de nicænske Fædres Symbol, saa s. den fölgende Afhandling.

Digitized by Google

ben paa Ens Tro ikke kan være ment Daaben paa hans formulerede Tro, hans Troesformel, men kun Daaben paa hans i denne udtrykte Tro og med Daaben paa bestemte Troesformler kun Daaben paa den i dem udtalte Tro. Tre saadanne Steder møde vi i de Erklæringer, hvori i det ephesinske Concils første Session de tilstedeværende Biskoper bevidnede Overensstemmelsen mellem Cyrills andet Brev til Nestorius og Nicænum (s. ovenfor S. 467). Her siger nemlig Prothymius af Comana i Pontus: *Κατ' οὐδεν λειπομενην ἠ πλεοναζουσαν την ἐκϑεσιν της πιστεως της ὑπανεγνωσμενης ἡμιν δια της ἐπιστολης — Κυριλλου εὑρων την πιστιν την ἐκτεϑεισαν παρα των πατερων των τιή ἠ μοναις ἐν ψιλαις λεξεσιν, ὁμολογω ἐν αὐτῃ βεβαπτισϑαι και ηὐξησϑαι και τεταχϑαι και ἱερωσυνης ἠξιωσϑαι κ. τ. λ.* (Coleti, p. d. anf. St. T. III p. 1012); ligesaa Solon af Carallia i Pamphylien: *Καϑως — Κυριλλος την κατα Χριστον πιστιν παρεδωκε και παραδιδωσι, συμφωνον οὐσαν κατα παντα τῃ ἐν Νικαιᾳ ἁγιᾳ και μεγαλῃ συνοδῳ, οὑτως ἐβαπτισϑην και οὑτω πιστευω κ. τ. λ.* (Coleti, p. d. anf. St. p. 1016); endelig Silvanus af Ceratapa i Phrygia Pacatiana: *Εἰ και βραδυτερον ἠξιωμαι του ἁγιου βαπτισματας, πλην εἰς ταυτην την πιστιν βεβαπτισμαι την τε ἐν Νικαιᾳ ἐκτεϑεισαν παρα των ἁγιων πατερων των τιή ἐπισκοπων και εἰς την σημερον πλατυτερον ἡμιν δια της ἐπιστολης ἐξηγηϑεισαν του ἀρχιεπισκοπου Κυριλλου· — εἰς ταυτην και πλειστους ἐβαπτισα κ. τ. λ.* (Coleti, p. d. anf. St. p. 1017 [25]). Et

[25]) Sml. ogsaa endnu den Erklæring, som Heraclides af Heraclea i den ægyptiske Kirkeprovinds Arcadia afgav: *της πιστεως των ἁγιων πατερων ἡμων των συναχϑεντων παλαι ἐν τῃ Νικαιᾳ και της ἐπιστολης — Κυριλλου μιαν συμφωνον κηρυττουσων και ὁμολογουσων πιστιν, ἀναγκαιως ἐγω, τεχϑεις και τραφεις ἐν αὐτῃ, μεχρι παντος της*

saadant Sted finde vi fremdeles ogsaa i den Erklæring, som Biskop Polychronius af Epiphania i Cilicien i den chalcedonensiske Synodes fjerde Forhandling afgav med Hensyn til Overensstemmelsen mellem Leo den Stores Brev til Flavian og de nicænske saavelsom de senere Fædres Tro, idet den lyder saaledes: — *Παυλος — μαρτυρει τῃ πιστει Ῥωμαιων ὡς ἐν ὁλῳ τῳ κοσμῳ καταγγελλομενῃ· ἡν πιστιν ἀνωθεν ἐφυλαξεν ἡ ἁγια ἐκκλησια ἐκεινη· ἡν ἐξεφωνησε νυν και ἀει Λεων, συμφωνουσαν τῃ των ἐν Νικαιᾳ ἁγιων πατερων και παντων των ὀρθοδοξων· ταυτην ἀνωθεν ἐκρατησαμεν την πιστιν και κρατουμεν· ἐν ᾗ και ἐβαπτισθημεν και βαπτιζομεν* (Coleti, p. d. anf. St. T. IV p. 1385). — Et Sted af samme Art indeholde vel endelig ogsaa Ordene: *Πασχασινος και Λουκηνσιος — και Βονιφατιος —, τοποτηρηται του ἀποστολικου θρονου* (den romerske Stol) *δια Πασχασινου εἰπον* (i den fjerde Forhandling af det chalcedonensiske Concil)· *ἡ ἁγια — συνοδος* (Synoden i Chalcedon) *των τιή της πιστεως τον κανονα κρατει· οὐ μην ἀλλα και των ρν' συναχθεισα συνοδος — την αὐτην πιστιν ἐβεβαιωσεν· οὑτινος συμβολου την ἐκθεσιν ἡ συνοδος ἐν τῃ Ἐφεσῳ συναχθεισα — ὁμοιως ἀσπαζεται· τριτον δε — Λεοντος τα ἀποσταλεντα γραμματα φανερουσι, ποια της ἀληθειας ἡ πιστις· ὁμοιως δε και ἡ ἁγια συνοδος ταυτην την πιστιν κατεχει, ταυτην μεταδιωκει, και οὐδεν περαιτερω οὔτε προσθειναι οὔτε μειωσαι ἀνεχεται· ἧς τινος καταθεσεως ἑρμηνευθεισης ἑλληνιστι — οἱ — ἐπισκοποι ἐβοησαν· οὑτως παντες πιστευομεν, οὑτως ἐβαπτισθημεν, οὑτως βαπτιζομεν* (Coleti, p. d. anf. St. p. 1361).

αὐτης εὐχομαι γνωμης εἰναι κ. τ. λ. (Coleti, p. d. anf. St. p. 1032).

Digitized by Google

2. Naar Eutyches, som ifølge sin „Libellus confessionis“ havde christelige Forældre og af dem allerede kort efter sin Fødsel blev viet Gud, var døbt paa det nicænske Symbol, saa maatte dette Symbol have været i Brug allerede henimod 370, idet Eutyches i et Brev til Leo den Store (Epistolæ Leonis Magni ed. Ballerin. p. 742) ytrer, at han i Begyndelsen af Striden allerede havde levet 70 Aar i Munkestanden; men en saa tidlig Brug af Nicænum som Daabssymbol er lidet sandsynlig.

3. Det er ikke sandsynligt, at de i den anden Session af Conciliet i Chalcedon tilstedeværende Biskoper (omtrent 300 i Tallet), som efter Forelæsningen af det nicænske Symbol udraabte, at de vare døbte paa det, alle virkelig vare dette, da henimod Slutningen af det fjerde Aarhundrede og i Begyndelsen af det femte, ja lige indtil det ephesinske Concils Tid de enkelte Kirkers gamle Daabssymboler endnu oftere vare i Brug [26]).

[26]) At der i den sidste Fjerdedel af det fjerde Aarhundrede endnu gaves en Flerhed af österlandske Daabsbekjendelser, fremgaar af Epiphanius's to Daabssymboler og af den B. II S. 316 ff. anförte Ytring i Ambrosius's i denne Tid faldende „Explanatio Symboli ad initiandos“; at det samme endnu var Tilfældet i Slutningen af det fjerde og i Begyndelsen af det femte Aarhundrede, vise os de p. s. St. S. 322 ff. anförte Ytringer i Rufins omkring 400 skrevne „Expositio in Symbolum Apostolorum“; at endelig endog henimod den ephesinske Synodes Tid de orientalske Particularsymbolers Brug ved Daaben endnu ingenlunde var ophört, derom vidner, hvad Cassian i sit omtrent 430 eller 431 forfattede Skrift „de incarnatione Domini contra Nestorium“ og Eusebius af Dorylæum i sin ovenf. S. 472 Not. 17 omtalte i den nestorianske Strids förste Begyndelse skrevne Opsats sige om Antiochenum: „Symbolum ergo, hæretice“, heder det i den förstes Skrift l. VI c. 6, „cujus superius textum diximus, licet omnium ecclesiarum sit (quia una omnium fides), peculiariter tamen Antiochenæ urbis atque ecclesiæ est“, og i Eusebius's Opsats stöde vi paa Ordene: *Δια τουτο ἐσημειωσαμην σοι, ὡ ζητητα της ἁγιας πιστεως, και μερος του μαθηματος της ἐκκλησιας Ἀντιοχεων κ. τ. λ.*

Digitized by Google

Men Steder, som de S. 484 f. anførte, bevise kun den abstracte Mulighed af den laxere Opfattelse af Udtryk, som: at være døbt og døbes paa Ens Tro, paa en bestemt Troesformel, en bestemt Bekjendelse. Om saadanne Udtryk i de enkelte concrete Tilfælde skulle opfattes strengere eller laxere, det maa Sammenhængen og de særegne Omstændigheder paa ethvert Sted afgjøre. Men disse tale paa alle de ovenanførte Steder afgjørende til Fordel for den strengere Opfattelse. — At den ephesinske Synode i sit Decret (n. 1) har den nicænske Troesformel for Øje, at den vil have denne anvendt ved den katechetiske Undervisning, fremgaar klarligen af den Stilling, som den (s. ovenf. S. 467 f.), dens Hoved Cyrillus af Alexandrien (s. ovenf. S. 462—67), andre af dens Medlemmer (s. ovenfor S. 466) og hele Datiden overhovedet (s. ovenfor S. 462—67) indtoge til samme [27]). Dertil kommer endnu, at de ephesinske Fædre, hvis de med sine Ord kun havde ment, at Ingen skulde forfatte og ved den katechetiske Undervisning bruge nogen Troesformel, der med Hensyn til sit Indhold ikke stemte overens med eller stred imod det nicænske Symbol, vilde have slaaet ind paa en farlig Vej og kun lidet sørget for at sikre den nicænske Troes Herredømme; at fremdeles en saa ubestemt og lax Brug af πιστις overhovedet ikke ret vil stemme med et Troesdeerets Character, og endelig, at Ordene συντιθεναι πιστιν ἑτεραν ἠγουν προκομιζειν ἠ προσφερειν dog tydelig føre hen paa andre Troesformler end den nicænske i og for sig selv, uanseet om de efter sit Indhold stemme overens med denne eller ej. — Naar Sozomenus ikke vil meddele den nicænske Troesformel, fordi kun Baptizander og Christne havde Lov at høre og fremsige den, men hans Bog kunde falde i Hedningers og Katechumeners Hænder (n. 2), saa maa det nicænske Symbol selv paa

---

[27]) S. især deleshed Udsagnene S. 465 Not. 12 og S. 471.

Digitized by Google

haus Tid have været „Symbolum Baptizomenis ad ediscendum traditum et ab iis redditum“, og naar Theodoret siger, at de, som hvert Aar kom til Daaben, maatte lære den i Nicæa af de hellige og salige Fædre fremsatte Tro udenad (ἐκμανθάνειν n. 3), saa kan han kun tale om „Symbolum Nicænum“. — Naar Eutyches først meddeler Nicænum Ord til andet og dernæst siger, at han var døbt paa denne Tro (n. 4), naar fremdeles nogle af de eutychianske Archimandriter, som i den fjerde Session af det chalcedonensiske Concil havde overrakt en Skrivelse, hvori de ytrede, at de til Bevis for, at de Intet tænkte, som stred med Nicænum, havde tilføjet dette Symbol og den ephesinske Synodes Definition, der stadfæstede det, efterat deres Skrivelse var bleven forelæst, paa det Spørgsmaal om de vilde bifalde den chalcedonensiske Synodes Dogmer, erklærede, at de vare døbte paa de nicænske Fædres πίστις, ἔκθεσις (n. 6), og naar endelig de chalcedonensiske Biskoper efter Forelæsningen af Nicænum raabe, at de vare døbte paa denne Tro, medens de efter den derpaa følgende Forelæsning af Nicæno-Constantinopolitanum kun raabe: dette er Alles Tro, saaledes tro vi Alle (n. 5): saa er det i alle disse tre Tilfælde dog neppe muligt at tænke paa en Daab paa et Symbol, der kun med Hensyn til sit Troesindhold stemte overens med Nicænum, eller som kun indeholdt de for dette Symbol ejendommelige Bestemmelser, og ikke paa selve den nicænske Troesformel. Hertil kommer, hvad det tredje Tilfælde angaar, endnu, at Biskoperne i Chalcedon til sit Udraab: paa dette ere vi blevne døbte, endnu føje: paa dette døbe vi, og det dog hverken er troligt, at man i 451 endnu skulde have døbt paa ældre Bekjendelser, eller at de med ἐν ταύτῃ, εἰς ταύτην ἐβαπτίσθημεν skulde have ment en anden Bekjendelse, end med ἐν ταύτῃ, εἰς ταύτην βαπτίζομεν. —

Digitized by Google

Fuldkommen utænkeligt er det, at de ægyptiske Biskoper, der holdt med Timotheus Ælurus, i sin Skrivelse til Leo (n. 7) ikke skulde have talt om Daab paa den nicænske Formel selv, men kun om Daab paa Symboler, der havde det samme Troesindhold, som den. De betegne jo ikke alene gjentagne Gange den nicænske Tro som „symbolum“, „symbolum fidei“, men de protestere ogsaa mod enhver Forøgelse og Formindskelse og enhver Interpretation af samme, idet den, som de sige, ikke trængte til nogen Forklaring, da den forklarede sig selv, en Protest, hvorved de, som deres Ord: „Synodum vero centum quinquaginta nescimus“ vise og de pisidiske Biskoper i sin Skrivelse til Leo ligefrem erklære (s. ovenfor S. 456 f.), aabenbart sigte til det nicæno-constantinopolitanske Symbol, hvis Bestemmelse: *ἐκ πνευματος ἁγιου και Μαριας της παρθενου* deres Modstandere havde gjort gjældende imod dem[28]). — At endelig de europæiske, cappadociske og cretensiske Biskoper i sine Skrivelser til Kejseren, saavelsom ogsaa Kejser Leo i sit Enkyklion (n. 8 og 9) tale om den nicænske Troesformel som Daabssymbol, følger deraf, at de adskille det nicænske Concil, de nicænske Fædres „fides“, „dogmata et expositio“, „expositio fidei“ saa nøjagtig og saa skarpt fra det constantinopolitanske Concil og de følgende Synoder, deres Fædre og hvad disse havde fastsat; som da de cretensiske Biskoper og Kejser Leo ogsaa tale om de nicænske Fædres Symbol („et prolatum exinde symbolum“, *τουτεστι το συμβολον των τιή, εἰς βεβαιωσιν αὐτου του θειου συμβολου πεπραγμενων*). — Til alt dette kommer endnu det Factum, at vi i nogle Haandskrifter af Cyrills Katecheser, der, hvor Cyrill havde traderet det jerusalemske Daabssymbol (mellem Katech. V. n. 12 og n. 13), antræffe den nicænske Troes-

[28]) S. herom den fölgende Afhandling.

Digitized by Google

formel (s. ovenfor S. 479). Dette vidner om, at denne Formel i den græske Kirke en længere Tid maa være bleven brugt som Daabssymbol.

Hvorfor Nicænum ikke allerede henimod 370 i enkelte, ja maaske ikke i saa ganske faa Tilfælde skulde være blevet anvendt ved Daaben (den anden Indvending imod den nicænske Troesformels Brug som Daabsbekjendelse), lader sig ikke indse. Omkring denne Tid bleve jo, som Epiphanus's kortere Daabssymbol viser, det nicænske Symbols Bestemmelser om Sønnens Guddom og dets Anathematisme mod Arianerne, saavelsom ogsaa sammes første Artikel og Bestemmelse om Christi Menneskevorden, altsaa den største og væsentligste Del af Nicænum, ligefrem helt og holdent optagen i Daabssymbolet, og kort efter blev, som man ser af Epiphanius's længere Daabsbekjendelse og af den Athanasius tillagte *Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον*, endog en egentlig, fuldstændig og fuldkommen Paraphrase af Nicænum, en Paraphrase af Nicænum „in optima forma" eller Nicænum i paraphraseret Form anvendt ved Daaben [29]).

Naar det endelig i det chalcedonensiske Concils Acter heder, at *οἱ εὐλαβεστατοι ἐπισκοποι* havde efter Forelæsningen af Nicænum raabt, at de vare døbte paa denne Bekjendelse (den tredje Indvending imod den nicænske Troesformels Anvendelse ved Daaben), saa skal vel Meningen

---

[29]) Turde vi antage, at Udtrykket *μαθημα*, hvormed den 363 i Antiochien holdte Synode i sin Skrivelse til Kejser Jovian (Socr. h. e. 3, 25) betegner Nicænum (*διο συνεταξαμεν τῃδε ἡμων τῃ ἀναφορᾳ και το ἀντιγραφον της πιστεως της ἐν Νικαιᾳ ὑπο των συγκροτηθεντων ἐπισκοπων ἐκτεθεισης, ἡντινα και ἀγαπωμεν, ἡτις ἐστιν· πιστευομεν εἰς ἑνα θεον πατερα παντοκρατορα και τα λοιπα του μαθηματος*), tilhörer Synodens Medlemmer selv og ikke Historieskriveren Socrates, som har meddelt Skrivelsen: saa vilde vi have et bestemt Spor af at Nicænum allerede fra Midten af det fjerde Aarhundrede af blev brugt som Daabssymbol. Mere herom længere nede § 6.

Digitized by Google

ikke være den, at netop alle tilstedeværende Biskoper havde gjort dette [20]). Men sæt ogsaa, at dette skal være Meningen, saa kunde man dog ialfald antage, at kun en Del af dem, de nemlig, som endnu vare døbte paa de ældre particulære Daabssymboler, ved sit ἐν ταυτῃ, εἰς ταυτην ἐβαπτισϑημεν blot tænkte paa Nicænums Troesindhold, medens de Øvrige, der allerede vare døbte paa Nicænum, med de anførte Ord sigtede til denne Troesformel selv.

§ 5.

Man kunde endelig falde paa den Tanke, at man i den græske Kirke i det fjerde og femte Aarhundrede vistnok har brugt det rene Nicænum som Daabssymbol, men dog paa den Maade, at man stedse af de hidtil brugte particulære Daabsbekjendelser føjede til samme de Led, som det manglede (det næstsidste i den anden Artikel: „Christi sessio ad dexteram Patris“ og de i den tredje Artikel paa και εἰς το ἁγιον πνευμα følgende), samt ogsaa ellers Et og Andet (f. Ex Christi Korsfæstelse og Begravelse), eller med eet Ord, at man fuldstændiggjorde det af de enkelte Kirkers forrige Symboler.

Og denne Tanke har unegtelig Meget for sig. Det synes dog højst paafaldende, at man i den græske Kirke skulde være gaaen saa vidt i den Frihed, som man der brugte med Hensyn til Daabsbekjendelsens Ordlyd, at man ved Daaben skulde have adopteret en Bekjendelse, hvori et helt Antal Led af Daabsbekjendelsen manglede, ja som af hele den tredje Artikel kun indeholdt det første Led. Alle de øvrige Friheder, som Grækerne tillode sig med Daabssymbolets Bogstav, komme paa langt nær ikke op imod denne Frihed. De bestaa nemlig næsten kun deri, at man dels, foranlediget ved hæretiske Mistydninger, til enkelte Led føjede nøiere Begrebsbestemmelser, dels gik frem med mere Frihed i Udtrykket af

---

[20]) Maaske har man ogsaa at lægge Vegt paa, at de raabte: paa dette tro vi Alle, men kun: paa dette ere vi blevne døbte.

Digitized by Google

dette eller hint Led, idet man enten trak de enkelte Dele deraf mere eller mindre sammen eller udvidede det ved en eller anden liden Tilsætning, eller i Stedet for de historisk-concrete Udtryk, som det oprindelig indeholdt, satte abstract-dogmatiske, eller endelig ombyttede et Udtryk eller et Ord deri med et synonymt. Paa Udeladelse af Led have vi kun et eneste ganske enkeltstaaende Exempel, Udeladelsen af „sessio Christi ad dexteram Patris" i Antiochenum. Og Antagelsen af en saa ufuldstændig Daabsbekjendelse som Nicænum til Brug ved Daaben viser sig saa meget mere paafaldende, som lutter fuldstændige Daabsbekjendelser maatte være gangne forud for det, og Menighederne altsaa have været vante til saadanne. Hvorledes kunde de saaledes uden Videre tillade Overgangen fra disse til det blotte som Daabssymbol saa ufuldstændige Nicænum? hvorledes uden Videre tage til Takke med, at der faldt bort en hel Række af almenbekjendte højst vigtige Daabsbekjendelsesled, som de hidtil havde hørt ved Daaben, og som ethvert af deres Medlemmer havde lært udenad og bekjendt ved sin Daab? Naar de græske Kirker senere almindelig antoge Nicæno-Constantinopolitanum som Daabsbekjendelse, saa var dette noget ganske Andet. Denne Bekjendelse var en fuldstændig Daabsbekjendelse, der væsentlig stemte overens med de enkelte Kirkers tidligere brugte Daabsbekjendelser, ligesom den da ogsaa, som vi have seet, endog havde været en Daabsbekjendelse (Epiphanius's første, kortere, som havde været i Brug paa Cypern), førend den blev adopteret af den constantinopolitanske Synode og derved gjort til Kirkebekjendelse. Og ikke engang Nicæno-Constantinopolitanum blev overalt ganske uforandret antaget som Daabssymbol. Touttée har nemlig, p. d. anf. St. p. 83, gjort det meget sandsynligt, at den jerusalemske Kirke af sin Daabsbekjendelse har tilføjet Noget til det, fornemmelig Ordet ἐν foran πνευμα ἁγιον i første Led af tredje Artikel. Har den gjort

dette, hvorledes er det da muligt, at den ikke ogsaa skulde have føjet det samme til Nicænum og overhovedet af sin egen Daabsbekjendelse udfyldt dette som Daabsbekjendelse saa mangelfulde Symbol, og skulde da dette Sidste ikke ogsaa være blevet gjort af de øvrige græske Kirker? Vi faa ogsaa, naar vi antage, at de have gjort det, en meget lettere Overgang og et simplere Fremskridt fra en saadan Indskyden af enkelte, mere eller mindre talrige nicænske Elementer, som den er, vi finde i et Par af de os opbevarede particulære Daabsbekjendelser fra det fjerde Aarhundrede: Hierosolymitanum og Antiochenum, til Brugen af det hele Nicænum ved Daaben. Optog man først saa Meget af denne Bekjendelse i sit eget Daabssymbol, som vi i de to anførte Daabsbekjendelser og især i Antiochenum finde optaget, saa kunde man meget let gaa endnu eet Skridt videre og optage hele Nicænum deri, eller, som man ogsaa kan betragte Sagen og rigtigere betragter den, omvendt antage hele Nicænum som Daabsbekjendelse og kun udfylde, fuldstændiggjøre det af den, man selv tidligere havde havt, sammenblande det med denne sidste for at gjøre det til en fuldstændig Daabsbekjendelse. Derimod var en Overgang fra Ens egen fuldstændige, med flere eller færre Bestanddele af Nicænum blandede Daabssymbol til det blotte som Daabssymbol meget ufuldstændige Nicænum et stærkt Spring, som vanskelig kunde gjøres, og som er vanskeligt at begribe. Ligesom man da ogsaa meget lettere gik over til Nicæno-Constantinopolitanum fra et med Bestanddele af de enkelte Kirkers Daabssymboler blandet Nicænum end fra det blotte Nicænum, idet der mellem Nicæno-Constantinopolitanum og et Nicænum af den første Art var en ulige ringere Forskjel end imellem hint Symbol og det blotte Nicænum. Nicæno-Constantinopolitanum selv var jo dog væsentlig intet Andet end et Nicænum af den første Art. Og have vi ikke endelig i Epiphanius's tvende Daabsbekjendelser og i den pseudo-

Digitized by Google

athanasianske *Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον* virkelig tre Daabssymboler, hvori Nicænum er fuldstændiggjort af ældre Particularbekjendelser, eller som ikke ere Andet end et af ældre Particularbekjendelser fuldstændiggjort (og desforuden ved Bestemmelser mod senere, nye, efterarianske Hæresier forklaret) Nicænum? Aflægge ikke disse tre Symboler et ret klart Vidnesbyrd om den Maade, hvorpaa man i den anden Halvdel af det fjerde Aarhundrede og i den første af det femte har døbt paa Nicænum, og hvorledes altsaa alle de mange Steder fra det femte Aarhundrede ere at forstaa, som tale om Daab paa dette Symbol?

Vi kunne og ville vistnok ikke negte, at det efter det i det Foranstaaende Anførte er meget sandsynligt, at man i den Tid, hvori Nicænum forherskende eller næsten alene blev brugt som Daabssymbol, i de græske Kirker undertiden og maaske endog ikke ganske sjeldent har fuldstændiggjort det af de hidtil brugte Daabsbekjendelser eller dog af dem tilføjet Et og Andet til det. Alligevel kunne vi ikke indrømme, at i denne Tid ikke ogsaa det blotte Nicænum uden Supplementer, hentede fra enkelte Kirkers Daabsbekjendelser, er blevet brugt ved Daaben, og det sædvanlig, i de allerfleste Tilfælde.

Brugen af Nicænum med Supplementer af de enkelte Kirkers Daabsbekjendelser formaar nemlig hverken at tilfredsstille de Fordringer, som alle de ovenfor S. 450—60 anførte Vidnesbyrd, især naar de sammenholdes med det S. 460—475 omhandlede Factum, mere eller mindre gjøre, ej heller at fyldestgjøre for hvad den Kjendsgjerning fordrer, at vi i flere Haandskrifter af de cyrilske Katecheser finde Nicænum paa det Sted, hvor Cyrill havde traderet sine Katechumener det jerusalemske Symbol; og Brugen af det blotte som Daabssymbol ufuldstændige Nicænum ved Daaben er ved nærmere Betragtning og Overvejelse aldeles ikke saa paafaldende og ubegribelig, at vi skulde være nødte til ikke at opfatte de

Digitized by Google

Steder, som bevidne dette Symbols Udbredelse som Daabsbekjendelse, i deres hele Strenghed.

Naar Eutyches først meddeler Nicænum Ord til andet fra Begyndelsen til Enden og derpaa simpelthen erklærer, at paa denne Bekjendelse var han døbt (n. 4): saa kan man dog neppe tænke sig, at han var bleven døbt paa et Nicænum, som var blevet fuldstændiggjort ved Elementer af den Kirkes Daabsbekjendelse, hvori han var født, men man maa blive staaende ved, at han var bleven døbt paa det blotte Nicænum. Var han bleven døbt paa et Nicænum af det første Slags, hvorfor skulde han da ikke have anført det eller idetmindste givet en Antydning om, at han vel var bleven døbt paa det af ham meddelte Nicænum, men paa den første Maade? En saadan Antydning eller en Meddelelse af hans fuldstændige Daabsbekjendelse vilde jo vanskelig have modvirket hans Hensigt at fremstille sig som rettroende, især med Hensyn til det dengang omstridte Lærepunct; heller ikke vilde den, som man maaske kunde mene, af den Grund have været anstødelig, fordi man dengang holdt det for utilladeligt, at tilføje Noget til Nicænum; og endelig vilde den heller ikke have været unødvendig og overflødig. Det Første ikke, fordi det neppe lader sig tænke, at der i Eutyches's Daabsbekjendelse skulde have været føjet noget Andet til Nicænum end de i dette Symbol manglende Led, og disse angik dog den daværende Strid ikke, ligesom der i dem heller ikke vel kan have været indeholdt noget Vildfarende; eller, ifald der i denne Eutyches's Daabsbekjendelse dog ogsaa skulde have været tilføjet Noget til den anden Artikels andet og den tredjes første Led, saa lader det sig heller neppe tænke, at dette skulde have udtalt en Vildfarelse; det Andet ikke, fordi selve den Kjendsgjerning, at Eutyches var bleven døbt paa det af hans Kirkes Daabsbekjendelse fuldstændiggjorte Nicænum, vilde vidne for, at det dog ikke havde været saa ganske usædvanligt, paa denne

Digitized by Google

Maade at gjøre Nicænum til Daabssymbol, og fordi ogsaa Epiphanius's tvende Daabssymboler, Ἑρμηνεια εἰς το συμβόλον og Constantinopolitanum bevise, at man slet ikke var saa meget bange for at tilføje Noget til Nicænum; det Sidste endelig ikke, fordi dog Eutyches's Fremgangsmaade, selv om det havde været Skik, at gjøre Nicænum til Daabssymbol ved at fuldstændiggjøre det af de enkelte Kirkers Daabsbekjendelser, let kunde have vakt den falske Forestilling, at han virkelig var bleven døbt paa det blotte Nicænum. Forøvrigt vilde Eutyches, hvis han af den første eller anden Grund skulde have anført det blotte Nicænum som sit Daabssymbol, have fordulgt, hvorledes det virkelig forholdt sig; men han var, om end en indskrænket, saa dog en ærlig Mand. Men imod den tredje Grund gjælder endnu, at det slet ikke var de gamle Christnes Vis med Hensyn til en saa overordentlig vigtig Sag, som den Bekjendelse, hvorpaa man var døbt, at tillade sig nogensomhelst Afvigelse fra den rene Sandhed. Og hvad der gjælder om Eutyches's Erklæring, det gjælder ogsaa om Erklæringerne fra de eutychianske Archimandriter, som ved Conciliet i Chalcedon anholdt om Dioscurs Rehabilitation (n. 6). — Et endnu stærkere Vidnesbyrd for Brugen af det blotte Nicænum som Daabssymbol aflægger Stedet i Timotheus Ælurus's Tilhængeres Brev til Kejser Leo (n. 7). Naar nemlig disse Mænd saa skarpt og bestemt erklære sig imod enhver Tilføjelse til og enhver Borttagen fra Nicænum, og endog vove at forkaste Conciliet i Constantinopel for de Tilsætningers Skyld, som det havde gjort dertil (s. d. ovenfor S. 489 Bemærkede), men derhos ytre, at Kejser Leo og hans Paarørende vare blevne døbte paa Nicænum: saa kunne de med dette Nicænum dog kun have ment det blotte Nicænum uden alle fuldstændiggjørende Tilsætninger, og ikke et med saadanne Tilsætninger forsynet, Constantinopolitanum lignende Nicænum. Nu kunde man vel tvivle paa, om deres Angivelse, at Kejser Leo og

Digitized by Google

hans Paarørnde vare blevne døbte paa det blotte Nicænum, har beroet paa sikker Kundskab og ikke blot paa Formodning; men selv om det Sidste skulde have været Tilfældet, hvilket vi paa Grund af Angivelsens Bestemthed ikke tro, saa vilde dog den Omstændighed, at de kunde ikke blot nære en saadan Formodning, men ogsaa udtale den saaledes, som om det, de kun formodede, var en utvivlsom Kjendsgjerning, saa vilde dog denne Omstændighed forudsætte, at det blotte Nicænum dengang i længere Tid har været næsten almindelig brugt som Daabssymbol. — Ogsaa det under n. 5 anførte Sted taler stærkt for, at det blotte Nicænum er blevet brugt som Daabssymbol. De Talende erklære jo her dette Symbol, efterat have hørt det forelæse, for den Bekjendelse, hvorpaa de ere blevne døbte og selv døbe, og de afgive denne Erklæring efter dets Forelæsning, medens de efter Forelæsningen af Nicæno-Constantinopolitanum, som jo dog intet Andet er end et fuldstændiggjort Nicænum, ikke ytre Noget om, at dette Symbol var deres Daabsbekjendelse. — Ligesaa vidne ogsaa de under n. 8 og 9 anførte Steder om Nicænums Brug som Daabsbekjendelse, idet der paa dem mere eller mindre tydelig skjelnes mellem det rene, gamle, egentlige Nicænum og det samme kun fuldstændiggjørende Nicæno-Constantinopolitanum, og det første fra det sidste distinguerede Symbol erklæres for Daabssymbol. — Hvad Troesdecretet i n. 1 angaar, saa er det urimeligt, at den ephesinske Synode, der saa skarpt forbyder at bruge nogensomhelst anden Tro ved den katechetiske Undervisning end den nicænske, ved sine Ord ikke skulde have havt det blotte, aldeles uforandrede Nicænum for Øje, men have tænkt paa Bekjendelser, som vistnok indeholdt dette Symbol helt og holdent, men dog desforuden ogsaa de i samme manglende Daabsbekjendelseselementer og adskilligt Andet. Den vilde jo derved paa en Maade have modsagt sig selv, idet en Bekjendelse af den anførte Beskaf-

Digitized by Google

fenhed strengt taget ikke længere var Nicænum, men en anden Bekjendelse, eller ialfald, den vilde da have slaaet ind paa en farlig og med dens Tendents, at værne om den rene, uforfalskede nicænske Tro og at bringe den til almindelig Enegyldighed, lidet forenlig Vej; som da ogsaa en saa lax og ubestemt Brug af Ordene *ἡ παρα των ἁγιων πατερων των ἐν Νικαιᾳ συν τῳ ἁγιῳ πνευματι συνελθοντων ὁρισθεισα πιστις* ikke ret vel stemmer overens med Charakteren af et Troesdecret, og Synoden desforuden vilde have udtrykt sig meget utydelig og misforstaaelig. Men sæt ogsaa, at de ephesinske Fædre alligevel havde havt et paa den anførte Maade fuldstændiggjort Nicænum for Øje, saa vilde dog sikkert mange Menigheder (især saadanne, i hvilke den ægyptiske Retning eller den ligefremme Eutychianisme herskede [31]), have holdt sig strengt til Ordlyden af det saa højt anseede Concils Decret og brugt det blotte Nicænum som Daabsbekjendelse. — At Theodoret paa det under n. 3 citerede Sted taler om det blotte, tilsætningsfri Nicænum, vise selve hans Ord, som han umuligt saa uden videre havde kunnet bruge, hvis han havde tænkt paa et fuldstændiggjort Nicænum, og at Sozomenus paa det i n. 2 meddelte Sted betegner den aldeles uforandrede nicænske Troesformel som det Baptizomenerne til Udenadlærelse overleverede og af dem før Daaben fremsagte Symbol, følger med Nødvendighed deraf, at det efter hele Sammenhængen er denne Formel, han taler om. — Overhovedet gjør den ganske overordentlige og umaadelige Anseelse, hvori den nicænske Troesformel efter det ovenf. S. 460—75 Oplyste stod henimod og paa det ephesinske Concils Tid, mellem 431 og 451 og for en Del ogsaa endnu efter dette sidste Aar, og specielt den Omstændighed, at dengang Alle erklærede, at denne Troesformel var dem nok (ovenf. S. 465), at man

---

[31]) S. den fölgende Afhandling.

Digitized by Google

maatte lade sig nøje med den (ovenfor S. 469), at den var tilstrækkelig til at lære al Sandhed og gjendrive al Hæresi (ovenf. S. 465. 69. 71), at der ikke maatte føjes Noget til, ikke indblandes noget Fremmedt i samme (ovenf. S. 468. 69. 70. 71), at den paa ingen Maade maatte rokkes (ovenfor S. 465. 68), at ikke eet Ord, ikke een Stavelse maatte forandres ved den (ovenf. S. 465) — overhovedet, sige vi, gjøre hin Anseelse og specielt denne Omstændighed, det aldeles utroligt, at paa nogetsomhelst af alle de ovenf. S. 452—60 anførte Steder noget Andet skulde være ment end det blotte aldeles uforandrede nicænske Symbol.

Hvad den Kjendsgjerning angaar, at gamle græske Afskrivere af de cyrilske Katecheser lade Cyrill tradere sine Katechumener det blotte Nicænum, saa vil man dog neppe kunne antage, at de med Nicænum kun have villet angive Fundamentet og Hovedbestanddelen af den Daabsbekjendelse, som efter deres Formening var bleven traderet af Cyrill, og ikke hele denne Daabsbekjendelse selv. Thi bortseet fra, at det Sidste er det Nærmestliggende og langt Simplere og Naturligere, saa vilde de i det første Tilfælde heller have afholdt sig fra enhver Angivelse, da de i saa Fald dog slet ikke formaaede at angive Cyrills egentlige Daabsbekjendelse.

Og er da virkelig det, at det blotte Nicænum skal være blevet brugt som Daabssymbol, i den græske Kirke, i det fjerde og femte Aarhundrede, — er dette saa vanskeligt at begribe, at vi, for kun at undgaa det, skulde være nødte til at opgive den strenge Opfattelse af de S. 452—60 anførte Steder, uagtet den i det Mindste ganske aabenbart er den nærmestliggende, simpleste og naturligste?

Aldeles ikke.

En dobbelt Omstændighed gjør os det meget vel forklarligt og begribeligt.

Digitized by Google

For det Første den overordentlig stærke Retning mod theologisk (trinitarisk) og christologisk Speculation, der i de to angivne Aarhundreder og overhovedet til alle Tider herskede i den græske Kirke, og den særdeles Vegt, som denne Kirke lagde paa den theologiske og christologiske Del af den christelige Tro og Lære, Ejendommeligheder, som hang sammen med Grækernes særegne naturlige Begavelse og med deres kirkelige Opgave saavel overhovedet, som især i den daværende Tid, Perioden for Uddannelsen af Læren om Triniteten og om Christi Person. Denne Retning mod theologisk og christologisk Speculation og høje Vurdering af den christelige Troes og Læres theologiske og christologiske Del bevirkede, at de græske Kirker slet ikke følte det Mislige, aldeles ingen Bevidsthed havde om det mindre Rigtige i at bruge som Daabssymbol en Troesformel, hvori der manglede en hel Række af Daabsbekjendelsens Led og af hele den tredje Artikel Intet indeholdtes uden det første Led. De havde dog deri det Allervigtigste og Allerväsentligste og hvad der mest laa dem paa Hjerte: Bekjendelsen paa den treenige Gud, paa Fader, Søn og Aand, paa hvem der jo ogsaa alene blev døbt; Sønnens Guddom var jo dog i den saa klar og bestemt og saa herlig bekjendt ligeoverfor den med saa stor Møje og under saa mange Lidelser besejrede og endnu ikke ganske uddøde Arianisme, og det arianske Kjætteri, som var dem mere forhadt og blev stærkere afskyet af dem end nogetsomhelst Andet, var jo deri saa afgjort forkastet. Dette og især det Første var dem nok. Naar de kun havde den rette Tro paa Fader, Søn og Helligaand, og specielt den rette Lære om Sønnens Væsen og Forhold til Faderen, den Lære, at ogsaa Aanden var Gud, og den rigtige Anskuelse om Sønnens Menneskevorden — og alt dette, ogsaa det Næstsidste og Sidste, havde de i Nicænum — saa vare de fornøjede. Mere forlangte de ikke. Alt Andet, Christi Frelsesgjerninger, hans Frelserliv

Digitized by Google

paa Jorden og i Himmelen, og den Helligaands Verker og Gjerninger, var forholdsvis, i Forhold til den rette Tro paa Fader, Søn og Helligaand og Christi Person, noget Secundært, Underordnet for deres Bevidsthed, eller det var for dem givet med, det laa for dem i denne Tro [32]).

For det Andet bliver det Factum, at Orienten i de sidste Aartier af det fjerde Aarhundrede og til langt udover Midten af det femte brugte det gamle egentlige Nicænum som Daabsbekjendelse, meget vel forklarligt og begribeligt ved den, rent ud sagt, uhyre Anseelse, hvori det nævnte Symbol i den anførte Tid stod i de græske Kirker, ved den mageløse Veneration, som man dengang her nærede for samme, en Anseelse, en Veneration, hvorpaa vi ovenfor have anført saa mange og saa stærke og slaaende Exempler, og om hvis Aarsager vi i § 6 skulle handle. Denne Anseelse og Veneration bevirkede, at man kunde sætte sig ud over dets Ufuldstændighed som Daabssymbol, at man trods samme kunde bruge det som saadant. Og de bevirkede dette saa meget lettere, som allerede det økumeniske Concil i Constantinopel havde erklæret det for passende til Brug ved Daaben (s. § 6) og senere det økumeniske Concil i Ephesus endog befalet at bruge det ved samme (s. ovenf. S. 452).

Det bliver altsaa derved, de ovenf. S. 452—60 anførte Steder tale om Brugen af det rene, egentlige Nicænum som Daabsbekjendelse.

§ 6.

Men er nu dette Tilfældet, saa erfare vi af dem, at Nicænum mellem 400 og 450[1] og endnu langt udover Midten af det femte Aarhundrede i Orienten blev meget, ja næsten almindelig brugt som Daabsbekjendelse, og endvidere, at dets Brug som saadan havde begyndt i den sidste Tid før Concilet

[32]) Sml. med det her Fremsatte det B. I S. 375 f. og især S. 376—79 Not. 38 Udviklede.

Digitized by Google

i Constantinopel eller fra omtrent 370 af, et Factum, der, som vi have seet, fremgaar af Eutyches's „Libellus confessionis“ [33]).

---

[33]) Vi have allerede ovenf. S. 490 Not. 29 bemærket, at vi, ifald Udtrykket μαϑημα om Nicænum i den 363 i Antiochien holdte Synodes Brev til Kejser Jovian hos Socr. h. e. 3, 25, skulde hidröre fra selve Synoden og ikke fra den senere Historieskriver, der har meddelt os dens Skrivelse, vilde have et Vidnesbyrd om, at Nicænum endog fra (i det Mindste) Midten af det fjerde Aarhundrede af blev brugt som Daabssymbol. Men vi maa dog paa det mest Bestemte paastaa, at Ordet tilhörer ikke Synoden, men Socrates. Naar nemlig Synodens Biskoper sige διο συνεταξαμεν τηδε ἡμων τῃ ἀναφορᾳ και το ἀντιγραφον της πιστεως της ἐν Νικαιᾳ ὑπο των συγκροτηϑεντων ἐπισκοπων ἐκτεϑεισης, ἡντινα ἀγαπωμεν, ἡτις ἐστιν· πιστευομεν κ. τ. λ., saa er det soleklart, at de have tilföjet hele den nicænske Bekjendelse til sit Brev. Ikke at gjöre dette, men kun at citere dens Begyndelse, vilde jo ogsaa have stemt mindre overens med deres Hensigt, at overbevise Kejseren om, at de bekjendte sig til Nicænum. Ligesom da endelig Betegnelsen af Nicænum som μαϑημα allermindst passer i Biskopers Mund, der hidtil paa deres Formand, Meletius af Antiochien, nær, alle have været dels Arianere, dels Semiarianere og, som deres Skrivelse, hvori de forklare Nicænums ὁμοουσιος ved ὁμοιος κατ᾽ οὐσιαν τῳ πατρι, selv viser, og de ogsaa noget senere ved sit Forhold efter Jovians Död lagde for Dagen, i Grunden trods sin Bekjendelse til den nicænske Tro vare det endnu. Det er aabenbart, at Historieskriveren har holdt det for overflödigt paany i sit Verk at optage den nicænske Bekjendelse, som han allerede havde meddelt i 1, 8, og at han derfor kun har anfört Begyndelsen af den og tilföjet til samme Ordene και τα λοιπα του μαϑηματος. Hidröre disse Ord fra Socrates, saa have vi forövrigt i dem et nyt Vidnesbyrd om, at Nicænum, det gamle egentlige Nicænum, i den förste Halvdel af det femte Aarhundrede i de græske Kirker blev brugt som Daabsbekjendelse, et Vidnesbyrd, der kan tilföjes til de ovenfor S. 452—60 anförte. Μαϑημα betegner nemlig Daabssymbolet som den Tro eller Bekjendelse, Katechumenerne havde at lære udenad (s. Constitt. apost. 7, 40, det laodicenske Concils Can. 46 og 47 og Theodor. Ep. 144), og Udtrykket bruges, som allerede H. I S. 165 sagt, fra det femte Aarhundrede af om Nicænum og Nicæno-Constantinopolitanum som Daabssymboler; s. de l. l. anförte Steder, til hvilke endnu kan föjes et i Eutychius af Constantinopels Skrivelse til den romerske Biskop Vigilius hos Coleti, p. d. anf. St. T. VI p. 28. Det lyder: Δεχομεϑα δε και τους διακοσιους ἁγιους πατερας

Digitized by Google

De Aarsager, der have medført Nicænums Herredømme som Daabssymbol i denne Tid, og dette Herredommes Udviklingsgang lade sig uden Vanskelighed angive.

Nicænum havde fra sin Tilblivelses Tid af været det Banner, hvorom de Orthodoxe samlede sig imod Arianerne og Semiarianerne, og under hvilket de kjæmpede imod dem. Jo langvarigere og jo mere haardnakket deres Kamp var, og jo Mere de maatte lide under dens mange Omskiftelser, desto dyrebarere maatte den Bekjendelse blive dem, for hvilken de udholdende strede, og for hvis Skyld de lede saa mange Forfølgelser og Trængsler, og et desto højere Værd maatte den vinde i deres Øjne; og da de nu endelig sejrede, saa maatte deres store Kjærlighed til den og overordentlige Ærefrygt for den fra dem ogsaa gaa over paa den ny Slægt og paa de følgende Slægter. Ja hos disse maatte dens Anseelse endnu betydelig voxe, forsaavidtsom dens Ophavsmænd og de, der havde kjæmpet for den, Mænd, som især en Athanasius, saavelsom ogsaa den Kejser, under hvis Auspicier den var kommen i Stand, den første christelige, den store Constantin, rykkede tilbage i en stedse fjernere Tid og viste sig omgivne

---

τους ἐν τῃ κατ' Ἐφεσον πρωτῃ συνοδῳ ἀϑροισϑεντας, οἵτινες δια παντων ἠκολουϑησαν τῳ αὐτῳ ἁγιῳ συμβολῳ ἠτοι μαϑηματι —. Προς τουτοις δεχομεϑα και τους ἑξακοσιους τριακοντα ἁγιους πατερας τους ἐν Καλχηδωνι συνελϑοντας, οἵτινες — ἠκολουϑησαν τῳ προῤῥηϑεντι συμβολῳ ἠτοι μαϑηματι τῳ παρα των ἁγιων πατερων ἐκτεϑεντι και ἀπο των ρν' ἁγιων πατερων σαφηνισϑεντι. At *μαϑημα* saavelsom ogsaa *συμβολον* i de förste Aartier af det femte Aarhundrede dog undertiden ogsaa brugtes om de particularkirkelige Symboler, der dengang endnu anvendtes ved Daaben, viser den ovenf. S. 472 Not. 17 og S. 486 Not. 26 omtalte Opsats af Eusebius af Dorylæum. Her betegnes nemlig det antiochenske Daabssymbol först som *μαϑημα* (s. de paa det andet af de to anf. Stt. citerede Ord) og derefter som *συμβολον* (*ἐχει γαρ ῥητως* — det antiochenske Symbol — *Θεον ἀληϑινον ἐκ Θεου ἀληϑινου — και σταυρωϑεντα ἐπι Ποντιου Πιλατου και τα ἑξης του συμβολου.*)

Digitized by Google

af en stedse højere Glands, ligesom den da fra det femte Aarhundrede af blev holdt for et ganske særeget Verk af den Helligaand, „med hvem de nicænske Fædre vare komne sammen“. Saaledes kunde det ske, at man først i stigende Grad optog Elementer af den i de particulære Daabsbekjendelser (Hierosolymitanum, Antiochenum), derefter brugte Udlæggelser af den, hvori den var helt og holdent optagen, som Daabssymboler (Epiphanius's tvende Daabssymboler og *῾Ερμηνεια εἰς το συμβολον*), og tilsidst anvendte den selv ordret, uden alle Tilsætninger og Forklaringer ved Daaben, tiltrods for dens Ufuldstændighed som Daabssymbol, tilfreds med, at i den blev bekjendt Troen paa Fader, Søn og Hellig-Aand, paa hvilke man døbte, en Anvendelse, hvortil allerede Conciliet i Constantinopel i sin Synodalskrivelse til de samtidig i Rom forsamlede Biskoper havde erklæret den for passende (*ἡμεις γαρ εἰτε διωγμον, εἰτε θλιψεις κ. τ. λ. ὑπεμειναμεν, ὑπερ της εὐαγγελικης πιστεως της ἐν Νικαιᾳ της Βιθυνιας παρα των τιή πατερων κυρωθεισης ὑπεστημεν· ταυτην γαρ και ὑμιν και ἡμιν — συναρεσκειν δε, πρεσβυτατην οὐσαν και ἀκολουθον τῳ βαπτισματι* Theod. h. e. 5, 9 Opp.T. III p. 103, ed. Schulze).

Hvad angaar den Gang, som Brugen af Nicænum som Daabsbekjendelse tog, saa blev det fra de sidste Aartier af det fjerde Aarhundrede indtil Midten af det femte jo længere desto hyppigere anvendt som saadan. Fra 370—400 og fra 400—431 maa man ved Siden af samme endnu ofte have brugt de ældre particulære Daabsbekjendelser (s. ovenf. S. 486 Not. 26), jo længere, jo mindre, men fra 431 af indtil 451 og endnu en Stund efter dette sidste Aar maa dets Brug ved det ephesinske Concils Paabud være bleven næsten almindelig.

Digitized by Google

Apostelen Peters Lære om Christi Nedfart til Helvede.

Af
G. v. ZEZSCHWITZ,
Prof. i Theol. og Universitetspræst i Leipzig.

Oversat af
EDV. M. MYHRE,
Stud. theol.

[Hvad her meddeles, er det exegetiske Afsnit af Forfatterens Skrift: „Petri Apostoli de Christi ad inferos descensu sententia ex loco nobilissimo I ep. 3, 19 eruta, exacta ad epistolæ argumentum. Dissertatio exegetica dogmatica. Lipsiæ 1857"].

At Christus er nedfaren til Helvede, har lige fra de ældste Tider af været et Led i den christelige Troesbevidsthed. I det saakaldte apostoliske Symbol fandtes vistnok ikke fra Begyndelsen af de Ord „nedfor til Helvede". Men da man fra det fjerde Aarhundrede af begyndte at tilføje dem i andre Troesbekjendelser [1]), tjener dette til Bevis for, at de enkelte Mænd, som allerede før denne Tid lærte om Nedfarten — og af dem var der ikke faa — have lært i Overensstemmelse med den hele Kirkes Tro [2]). Med Hensyn til den nærmere

---

[1]) Hahn, Bibliothek der Symbole. Breslau 1842. p. 168. 170. 173.

[2]) Den særlige Foranledning til, at disse Ord tilsidst bleve optagne i det apostol. Symb., er ikke bekjendt. Den af King opstillede og forhen af de Fleste hyldede Mening, at Ordene ere tilföjede i Modsætning til Apollinaristernes vildfarende Anskuelser om Christi Person, maa vistnok betragtes som tilstrækkeligen modbevist af Holger Waage i hans lærde Afhandling om Ælden af dette Led i Troesbekjendelsen. Ogsaa den Mening, at Udbredelsen af Læren om Skjærsilden har givet Anledning til dette Leds Optagelse, er nyligen medrette forkastet af Güder (die Lehre von der Erscheinung Jesu Christi unter den Todten. Bern 1853. p. 178 ff.). Saavidt man kan

Digitized by Google

Bestemmelse af, hvad disse Symbolets Ord udsige om de Dødes Rige og om Sjælenes Tilstand i dette, om den nedfarende Christi Hensigt og Virksomhed, ja om selve hans Natur som nedfarende, har der imidlertid ikke til nogen Tid været Enighed imellem Kirkens Lærere. Hvad os angaar, som bære Navn efter Luther, synes det, som om vi i den niende Artikel af den saakaldte Konkordieformel skulde have en noget mere bestemt Regel for vor Fortolkning af disse Ord i det apostoliske Symbol. Alligevel er Meningsforskjellen om dette Punkt imellem selve Lutheranerne ingenlunde hermed hævet; meget mere se vi, at ligesom allerede i det nærmest efter Konkordieformlens Affattelse følgende Aarhundrede Enkelte, saaledes nu i vor Tid næsten Alle med større Frihed end nogensinde forhen vexle Meninger om det nævnte Dogme, og at den i hin Formel opstillede Fortolkning næsten i Et og Alt underkjendes. At den hele Christus, med Legeme og Sjæl, nedfor, lærer vor Troesregel [3]); derimod lære mange af vore Samtidige, at hans Sjæl alene opholdt sig iblandt de Døde, medens Legemet laa i Graven. At Christus aabenbarede sig i de Dødes Rige for at triumfere over Djævelen og hans Rige, lærte de Gamle efter Luther; i Modsætning hertil lære fast

skjönne af de Vidnesbyrd, som endnu ere opbevarede, var det Kjættere, nemlig Arianere, som först regnede dette Led med til Troesbekjendelsen. Overhovedet synes det imidlertid at kunne antages som vist, at man ikke kunde have havt det klare Indblik i Læren om Christi Person og Gjerning, som man paa den Tid havde, hvis ikke paa samme Tid Læren om Christi Nedfart til Helvede, saaledes som den overleveredes fast af alle Fædrene, ogsaa lidt efter lidt havde fundet sin Plads i fælles Bekjendelsesformler. Herved maa man blive staaende saa længe, indtil nye Vidnesbyrd om denne Sag komme for Dagen. Med Vished tör man kun paastaa dette, at det var den romerske Stols overhaandtagende Anseelse, der bevirkede, at den samme Form for Symbolet tilsidst antoges i alle Dele af Kirken.

[3]) „Tota persona". Luther i sin Torgauerprædiken: „mit Leib und Seele ungetheilt".

Digitized by Google

alle de, som i vor Tid have behandlet dette Spørgsmaal, — og iblandt dem Flere, der i de øvrige Dogmer med den største Troskab holde fast ved vor Kirkes Lære —, at Christus ved sin Nedfart prædikede Evangelium for de Afdøde.

Dette kan heller ikke undre os, naar vi høre, at man imod den i den saakaldte „normerede Norm" opstillede Mening paaberaaber sig den alle menneskelige Skrifter normerende hellige Skrift. Til hvilket Resultat end en saadan Strid fører, maa den nødvendigvis bære sine gavnlige Frugter for Sandhedens, Troens og Kirkens Sag. Heller ikke kan Nogen være blind for, at de fleste Ældre, naar de udtalte sig om dette Dogme, ikke toge tilbørligt Hensyn til Nødvendigheden af at støtte sig til Skriftens Udsagn. Selve Konkordieformlens Forfattere lode sig nøje med at anføre Luthers Vidnesbyrd til Støtte for den niende Artikel, imedens de ledsagede alle de øvrige Artikler med fyldestgjørende Bevissteder af den hellige Skrift. Den salige Luther, har, som bekjendt, ingen bestemt Mening udtalt om dette Dogme; dets Hovedsted i den hellige Skrift fandt han altfor dunkelt og turde derfor ikke opstille nogen bestemt Fortolkning deraf [4]).

De dogmatiske Forfattere, der fulgte ham — lige fra Chemnitz indtil Hollaz — beraabe sig under Udviklingen af og Forsvaret for sine Meninger om dette Punkt fornemmelig paa saadanne Steder af Skriften, som Exegeterne senere med fuld Ret have frakjendt Beviskraft; det Sted derimod, som maaske er det eneste, der kan tjene som Bevissted og Grundsted for Dogmet, nemlig 1 Petr. 3, 19, give de dels en saadan Fortolkning, at det ingen Betydning faar for Dogmet — saaledes f. Ex. den Ypperste af dem alle, Johan Gerhard, — dels tillægge de det kun en underordnet Betydning.

---

[4]) Saaledes ogsaa nylig Thomasius (Christi Person und Werk II, 238 ff.): „— und vor Allem die viel besprochene Stelle 1 Petr. 3, 19. 20 — — ist für mich ein Problem".

Digitized by Google

I vor Tid anvendes der stor Flid paa nærmere at bestemme og fixere dette Dogme og navnlig paa at afgrændse dets Omfang, ligesom ogsaa mange og det dygtige Mænd atter og atter have anvendt den største Omhu paa Undersøgelsen af det nævnte Sted hos Petrus, hvilket de fast alle ere enige i at betragte som det eneste Sted, der kan give nøjagtigere Oplysning om Christi Nedfarts Væsen og Betydning. Det er imidlertid saa langt fra, at denne Undersøgelse har ledet til en Bestyrkelse af de gamle Dogmatikeres Lære om en Vredens Forkyndelse for de Fordømte, at tvertimod næsten Alle have fundet en Forkyndelse af det frelsebringende Evangelium for Afødøde at være omtalt i disse Petri Ord. Til Støtte herfor beraabe de sig hovedsageligen paa Stedets inderlige Sammenhæng med det følgende Kapitels sjette Vers.

Det er klart, af hvilken Vigtighed dette Spørgsmaal er. Thi dersom den hellige Skrift lærer, at Evangelium er blevet forkyndt for Afdøde, følger heraf aabenbart, at Tiden for den evige Saligheds Annammelse udstrækkes hinsides det jordiske Livs Grændser. Hvad enten dette skal gjælde overhovedet om alle dem, som dø før den yderste Dom, som Güder vil, eller det kun skal gjælde nogle Enkelte, navnlig de Hedninger, som i dette Liv ikke faa høre Evangeliet, er det unegteligt, at Antagelsen af hin Fortolkning maa bevirke en væsentlig Forandring i de Tanker, vi gjøre os om Dødens Magt over Menneskene og om de Afdødes Tilstand og Væsensbeskaffenhed.

Den hele Strid drejer sig om den rette Forstaaelse af Petri Lære. Denne Strid gaar det ikke an at afskjære ved at paaberaabe sig nogensomhelst kirkelig Formels Auktoritet eller ved at dreje den ligefremme Ordforstand efter sine forudfattede Meninger om nogetsomhelst Dogme. Ligesaa meget imidlertid, som de Ældre forblindedes af sin varme Hengivenhed for den fra gammel Tid overleverede Lære om Uforander-

Digitized by Google

ligheden af de Dødes Tilstand, ligesaa meget hildes nu Enkelte af hint Haab om i Petri Ord at finde en Berettigelse til at udvide Tiden for Omvendelsen eller ogsaa af Haabet om deri at finde en Løsning paa det dunkle Spørgsmaal om Hedningernes Frelse. Det vil derfor være Umagen værdt, atter uden nogen Fordom at undersøge Stedet hos Petrus. Maaske vil man da finde, at den Anskuelse om Nedfarten, som de nyere Fortolkere næsten alle have forladt, — at nemlig derved Christi Sejer er bleven aabenbaret i de Dødes Bolig til Besegling af deres Straf, som vare døde i vantro Modstand imod Gud, — ikke er uden al Hjemmel hos Petrus. Thi hvad der læses paa selve det anførte Sted, vilde neppe nogensinde i og for sig have kunnet bevæge Fortolkerne til med saadan Bestemthed at statuere en Evangelieforkyndelse iblandt de Døde, hvis ikke en Misforstaaelse af det kort efter følgende, saare vanskelige Sted 4, 6. havde forledet dem til at sætte dette Sted i Relation til det første Sted. Da det imidlertid for ret at kunne dømme om begge disse Steder fremfor Alt er nødvendigt at faa en ret Indsigt i Sammenhængen og i det hele Brevs Indhold, ville vi først angive Hovedindholdet af den Del af Brevet, der gaar forud for vort Sted, idet vi derhos lidt nøjere undersøge alle de Steder, som synes os at være af Vigtighed for vort Steds Forstaaelse.

Efter en højtidelig Hilsningstale begynder Peters første Brev med en Skildring af de Christnes Herlighed, som, grundet i Gud Faders Barmhjertighed og bevaret for dem i Himlene, har sit Princip i Christi Opstandelse og ved hans Gjenkomst i selve det Tidsløb, hvori de Christne allerede befinde sig, skal aabenbares. Grunden til, at Apostelen fornemmelig søger at vække dette Haab i de Troendes Hjerter, se vi i det

Digitized by Google

næste Vers, hvori de Christnes nærværende Tilstand korteligen skildres som saare forskjellig fra hin deres fremtidige Lod.

Brevets Læsere befandt sig nemlig under Trykket af mange og haarde Trængsler, som paaførtes dem af Christendommens Fiender; det var derfor at befrygte, at de kunde tabe Modet og saaledes tilsidst falde fra Christentroen og Christenhaabet. At det er dette, som fornemlig har været Bevæggrunden til dette Brevs Affattelse, siger Apostelen selv i Slutningen af Brevet (5, 12). Fra Begyndelsen af, forinden endnu hine Trængsler nøjere beskrives, indskrænker Petrus sig til at hente Trøstegrunde for Læserne dels fra Kortvarigheden af den Tid, i hvilken de endnu havde at lide paa denne Maade, dels fra den Frugt, Lidelsen vilde bringe for dem, som efter Guds Vilje bare den med taalmodig og standhaftig Udholdenhed i Troen. Denne Frugt viser han at bestaa deri, at hint Haab om ved Christi Gjenkomst at faa Herlighedens Løn endnu skjønnere og glædeligere tilsmiler dem, der have udholdt Trængsler, og — hvad der er endnu Mere, — i selve Sjælenes evige Frelse, som alene kan opnaaes igjennem en Tro, der befindes prøvet for Gud. Allerede af denne Fortalens sidste Del vil man let kunne slutte sig til, hvad Peters Mening er om deres Skjæbne, der af Christus ved hans Gjenkomst ville befindes ikke alene som Troens Foragtere for sin egen Del, men endog som de Troendes Fiender og Forfølgere, — ihvorvel han betydningsfuldt først ved Enden af den igjennem hele Brevet gaaende Tankeudvikling omhandler denne Sagens anden Side med ligefremme Ord (4, 17. 18.).

For at bestyrke Læserne i hint Haab henviser Apostelen til Profeternes Spaadomme og viser, hvorledes disse havde forudsagt, at det Haab, som var Gjenstanden for deres egen brændende Higen, i Læsernes Tid skulde opfyldes, medens de paa den anden Side heller ikke med Taushed havde forbigaaet den Forsmædelse, de, der vilde høre Christus til, maatte lide

Digitized by Google

før Opnaaelsen af Herligheden med Christo. Og det Evangelium, disse saaledes som Organer for den i sin Aand nærværende Christus selv havde bebudet, — dette samme Evangelium, som selv Englene higede efter at skue ind i, var nu forkyndt iblandt de Christne i den fra Himlen udsendte Helligaands Kraft. Alt dette (1, 1—12) er sagt til Oplivelse og Bestyrkelse af de christne Læseres Haab om den tilkommende Frelse og Herlighed og forudskikket som et Slags Prolog, saaledes at det hele Brevs Thema og saa at sige Sum, som siden i Brevet oftere gjentages, strax fra Begyndelsen af klart er antydet: Haabet om den kommende Herlighed i Christo skal give de Christne Kraft til med Taalmodighed at bære de Trængsler, som paaføres dem formedelst deres Tro paa Christus. Af den allerstørste Betydning er det, at Petrus lægger denne Evangeliets Sum allerede i de gammeltestamentlige Profeters Mund; og det er ikke blot nogle enkelte Spaadomme, som f. Ex. Jes. Kap. 53, han her har for Øje (sml. Ap. Gj. 3, 18. 21. Luk. 24, 26.). Ligesom Forfatteren af Brevet til Hebræerne (sml. fornemlig Kap. 11 i dette Brev), saaledes tillægger her ogsaa Petrus Christi Virksomhed allerede i det gamle Testamentes Tider en større Betydning og ser allerede i det gamle Testamente flere Spor af Tro paa ham, end vi nu pleje at gjøre. Men heraf følger nu ogsaa aabenbart, at Petrus dømte anderledes om Vantroens Strafskyldighed i det gamle Testamente, end nu er sædvanligt. Overhovedet er efter Petri Lære de Fordringer, Evangeliet ifølge sin Natur maa stille til Menneskene, af den Art, at de til alle Tider paa lige Maade kunne opfyldes; de gaa nemlig ud paa, at man for Guds Skyld og i Haab om Naadeløn af ham skal være villig til at bære Menneskenes Had. Sml. Hebr. 11, 26. 27. 13, 13. 2 Petr. 2, 7. og 5. Hebr. 11, 7. og 6.

Digitized by Google

Med det trettende Vers gaar nu Apostelen over til den parænetiske Udvikling, som gaar igjennem hele den følgende Del af Brevet. Allerførst opmuntrer Apostelen til modigen at holde fast ved hint Herlighedshaab indtil Enden (V. 13. sml. V. 3), ligesom han ogsaa i det Følgende oftere vender tilbage til at omtale dette Haab (21. 3, 9. 15.); men for den allerstørste Del gaa de enkelte Formaninger ud paa at fremme en from og ren Vandel efter Christi Exempel og den guddommelige Helligheds Norm iblandt Læserne; allerede Hilsningsordene indeholdt et saadant formanende Element [5]).

Vi ville nu korteligen undersøge, hvorledes dette hænger sammen med Læsernes Tilstand og Brevets Hovedhensigt. De Hedninger, iblandt hvilke de Christne boede, toge fornemmelig Anstød deraf, at alle de, som hengave sig til Troen paa Christus og til Livet i ham, plejede med Afsky at opgive den hedenske Levevis og de fra Fædrene overleverede Skikke (1, 18. 4, 4.). Derfor bagtalte de dem og forfulgte dem med det bitreste Had. Under disse Omstændigheder vare de Christne udsatte ikke blot for ved saa store Trængsler at gjøres vaklende og blive lunkne i sin Stræben efter Helliggjørelse, men ogsaa for at opgive Haabet paa Gud som en retfærdig Dommer over alle menneskelige Anliggender og henfalde til stærk Tvivl, om Christus ogsaa virkelig var vendt tilbage fra de Dødes Rige som Sejerherre over alle sine Modstandere og Forfølgere, og om han virkelig i den yderste Dom skulde aabenbare sin Sejer, da han dog nu syntes at svigte sine Christne. Men at de Christne paa begge disse Maader stode i Fare for med Troesmodet tillige at bortkaste hint Herlighedshaab og gaa Glip af selve den Salighed, som var henlagt for dem i Himlen, er øjensynligt. Af denne Grund maatte det fornemmelig være

---

5) ἐν αγιασμῷ πνευματος εἰς υπακοην καὶ ῥαντισμὸν αἵματος Ἰησοῦ Χριστοῦ κ. τ. λ.

Digitized by Google

Apostelen magtpaaliggende, at opsøge og fremdrage alle de Sandheder, ved hvilke Læserne kunde anspores til med Iver og Fasthed at blive bestaaende i et helligt Liv. Og man gjætter allerede paa Forhaand letteligen, at iblandt disse Sandheder de, der angaa Guds Retfærdighed og Christi Gjenkomst, hvorved han skal skaffe Sine Ret, ikke indtage den sidste Plads. Vi skulle nu noget nøjere betragte Brevets Udvikling i det Enkelte.

Fra den almindelige Formaning baner Apostelen sig Overgangen til det Specielle ved først og fremst at minde Læserne om det nye Livs, Christenlivets, Natur, Oprindelse og Væsen. Da nemlig de Christnes nye Liv har sin Oprindelse fra Gud Fader, som kalder Menneskene til Sønnen (V. 15.) og ved sit af Guddomskraft besjælede Ord gjenføder deres Hjerter (V. 23—25), saa ere de som Guds Børn ikke alene skyldige til samvittighedsfuldt at lyde sin Faders Vilje, men ogsaa til ved Hellighed og Sandhed at bevise (V. 16. 22.) og ved Aandens Enhed at bevare (V. 22.) sin Delagtighed i den guddommelige Natur. Denne deres Forpligtelse bliver endnu kraftigere, naar den sættes i Relation til Christus, forsaavidt som de nemlig ikke havde kunnet erholde hin det nye Livs Gave af Gud, hvis ikke Christus, Guds fuldkommen hellige og fuldkommen skyldfri Søn, var bleven overgiven til Døden for deres Skyld (V. 18—20). De, som ikke ved Betragtningen af denne Guds overvættes store Velgjerning lade sig bevæge til at foragte denne Verdens Væsen, der er forgjængeligt som Græsset (V. 24), og dette kortvarige Udlændighedslivs Begjærligheder (V. 14. 17), for med rent og uskrømtet Sind at ofre sig til Udøvelsen af Faderens Vilje (V. 15) og Broderkjærligheden (V. 22), — de ere hjemfaldne denne samme Faders Vrede; thi han dømmer Menneskenes Gjerninger med Retfærdighed og Strenghed (V. 17), og de kunne nu ikke længere undskylde sig med Uvidenhed (V. 14).

Digitized by Google

Af Vigtighed for vort Spørgsmaal er det her fornemmelig at lægge Mærke til, at Guds strenge Dom over de Vantro strax fra Begyndelsen af fremhæves. Og naar selv de Christne maa frygte for denne, hvad maa vi da heraf slutte med Hensyn til de Vantro, der ere Christentroens Modstandere (4, 17. 18.)? Heller ikke er det uden Betydning, at den Naade, der er Frugten af Christi Aabenbarelse i Verden, med klare og eftertrykkelige Ord indskrænkes til dem, som tro paa ham, ligesom ogsaa, at Opstandelsen fornemmelig udhæves som Bevis for, at Christus igjen har naaet Herligheden hos Gud, og som Haabets Grundvold for de troende Christne (20. 21. sml. 3).

I det andet Kapitel fortsætter nu Apostelen den samme Udvikling. Han skildrer nu, hvorledes Christenlivet bør være beskaffent, idet han ikke alene har Sagens eget Væsen for Øje, men endnu mere det Forhold, hvori de Christne stode til Troens Modstandere; dette Forhold udvikler han nærmere med specielt Hensyn til de forskjellige Stænder og Livsvilkaar.

Ligesom ovenfor en opmuntrende Tiltale (1, 13), saaledes forudskikker han her en fraraadende Formaningstale (2, 1), idet han paany minder Læserne om, hvorledes alt det, som han fraraader dem, er aldeles uforenligt med det Liv, hvori de nyligen vare blevne delagtige. For at kunne gjøre Fremgang i dette Liv og blive stedse bedre forberedte for Frelsens Annammelse maa de begjærligen søge Næring for sine Sjæle i det samme Ord, hvorved Livet engang blev vakt hos dem (V. 2). Begjærlighed efter denne Næring maa nødvendigvis alle de føle, som have erfaret, hvor god selve den Herre er, der ligesom en Amme nærer og plejer sine Børn (3.).

Allerede i disse Ord antydes det, at ikke Alle nære det samme Sindelag imod den Herre Christus; og de umiddelbart følgende Vers efterlade ikke længere nogen Tvivl om, at Apostelen fremfor Alt har sit Blik fæstet paa denne Menne-

Digitized by Google

skenes Uenighed med Hensyn til Christus, som det, der er Kilden til de Christnes Trængsler, — og tillige paa den Forskjel imellem de Troendes og de Vantroes Skjæbne, som ligefrem følger deraf. I det Foregaaende har han skildret Herligheden af de til det ny Liv hørende Velgjerninger, hvilke vare blevne de Christne til Del fra Gud Fader og Christus, Frelseren, og af disse Velgjerninger udledet Troens og Lydighedens Pligter: nu henviser han til det inderlige Samfundsforhold, i hvilket de ere traadte med Christus, idet de have skjenket ham sin Tro og helliget ham sit Liv, og formaner dem paa det Kraftigste til at blive bestandige, ja stedse inderligere befæstede i dette Samfund. Han forlader derfor ogsaa den billedlige Fremstilling af Christenlivet som et Liv, der faar sin Næring fra Gud og hans Ord, og gaar over til et andet Billede, idet han sammenligner de Christnes Samfund med en Bygning, hvis Grundvold er Christus, og hvilken de Troende selv skulle opføre paa denne Grundvold. Ogsaa her kalder han de gamle Profetier til Hjælp, for at Læserne til sin Troes Bestyrkelse kunne se, at det saa langt fra er noget Nyt og Uventet, at Christus og den Tro, der skyldes ham, af Nogle annammes, af Andre og det netop de Ypperste foragtes, — at dette meget mere allerede forlængst er forudforkyndt i den hellige Skrift. Da dette er skeet med Christus selv, bør det ikke kunne være de Christne til Anstød og Hindring, men tvertimod være dem en kraftig Opfordring til med Troskab at holde fast ved Troen uden at lade sig anfegte af de Trængsler, som deraf kunne følge, og til, om muligt, endog ved Velgjerninger og ved et ulasteligt Liv at overbevise de bagtalende Fiender. Under Billedet af et Tempel, i hvilket Sten er føjet til Sten, beskrives dernæst de Christnes hellige Samfund. Da dette fornemmelig sigter til at vise Storheden og Værdigheden af den Tro, formedelst hvilken de Christne ere blevne forenede med Christus som Stenene med Grund-

Digitized by Google

volden eller med Hjørnestenen (V. 4. 6. 7), gaar det ud paa det Samme, som de følgende Ord, i hvilke som Modsætning opstilles deres Fienders Vantro, for hvilke den Sten, der af Gud var sat til at være Frelsens Grundvold, er bleven til Anstød og Fordærvelse (V. 7. 8).

Paa dette Sted maa vi anvende en særlig Opmærksomhed, hvis vi skulle kunne forstaa det Følgende, saaledes som Petrus vil have det forstaaet. Først maa vi lægge Mærke til Udtrykket: *ὑπο ἀνθρωπων μεν ἀποδεδοκιμασμενον, παρα δε θεῳ ἐκλεκτον*, — for hvilket den samme Modsætning ligger til Grund, som gaar igjennem det hele Brev. Ligesom her den Maade, hvorpaa Menneskene dømme om, hvad der angaar Christendommen, modsættes Guds Dom derom, saaledes stilles nedenfor Vandelen og Livet *κατα ἀνθρωπους* i Modsætning til Vandelen og Livet *κατα θεον* (4, 2. 6.); og hvad vi her lære om Christus —, at Gud har givet ham Ære og Herlighed istedetfor de Lidelser og Forhaanelser, han maatte udholde iblandt Menneskene —, det Samme siges dernæst ogsaa at skulle blive Tilfældet med de Christne. Denne Tanke er det, som er indeholdt i de Spaadomme, Apostelen umiddelbart derefter anfører; denne Tanke ligger ogsaa i de Ord, hvilke han forhen har betegnet som Profetiernes Sum: *τα εἰς Χριστον παθηματα και τας μετα ταυτα δοξας*, og vi kunne tillige betragte den som Hovedtanken i det hele Brev, hvilket nemlig drejer sig om Ligheden imellem Christi og de Christnes Lod. Fremdeles maa det mærkes, at Ordene *ἐγενηθη εἰς κεφαλην γωνιας* utvivlsomt sigte til Christi Opstandelse som det, hvormed hans Gjenopnaaelse af Herligligheden begyndte; dette bliver navnlig klart, naar man jævnfører Petri Ord Ap. Gj. 4, 10. 11. Paa samme Maade er ogsaa nedenfor (3, 18.) *ζωοποιηθεις* modsat *θανατωθεις*, og —, hvad der ikke er uvæsentligt for Fortolkningen af Stedet 3, 18 ff. —, paa begge disse Steder omtales Christi

Digitized by Google

Opstandelse ikke alene som Grundvolden for de Troendes Haab og Herlighed, men umiddelbart i Sammenhæng med Opstandelsen omtales ogsaa Christi Forhold til de Vantro; 2, 7, 8.: ἀπειθοῦσι δὲ — ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, o. s. v., sml. nedenfor til 3, 18 ff.

Efter at have skildret, hvorledes Modstanderne tilsidst ved Guds egen Dom ere overgivne til en saadan Hjertets Forvendthed (8.), at Frelsens Ord ikke kan Andet end blive dem til Anstød, afslutter nu Apostelen dette Afsnit ved i Modsætning til denne de Vantroes Skjæbne paany at prise Christenstandens Herlighed som en Gud velbehagelig og hellig Stand (9. 10.). De mange og vegtige Ord, Apostelen her bruger, skulle dog ikke tjene til en blot og bar Berømmelse af Christennavnet; hvad de tilsigte, kan derimod let skjønnes af den enge Sammenhæng, som finder Sted mellem det niende og tolvte Vers. Efter n mlig at have gjentaget den almindelige Formaning til et helligt og til de Christnes ejendommelige Vilkaar herneden svarende Liv (11.), foreholder han Læserne —, ligesom ovenfor den Ære og Herlighed, Gud har skjenket dem (9. 10.), — saaledes nu Faren for at tabe Saligheden (11.), for derved at anspore dem til i sit Liv og sin Omgjængelse at lægge Hellighed og Retfærdighed for Dagen (9. 12.), forat tilsidst endog selve deres hedenske Modstandere kunne nødes til at anerkjende og prise dem (12.).

Med Hensyn til disse sidste Ord, i hvilke der gives de Christnes Fiender Haab om Omvendelse og Delagtiggjørelse i den guddommelige Naades Rigdom, maa det vel mærkes, at netop ved det, som her siges om en kommende Besøgelsestid fra Gud, paa samme Tid Omvendelsens Mulighed indskrænkes til et vist Tidsrum [6]). Heraf forklarer det sig ogsaa, hvorfor der paa andre Steder i Brevet, om hvilke nedenfor skal tales

[6]) Cfr. Huther om Ordene ἐν ἡμέρᾳ ἐπισκοπῆς.

Digitized by Google

nærmere, ligesom allerede i det ottende Vers, kun sees at være Tale om den over Modstanderne udgaaende Dom. Det gjælder nemlig at stille sig klart for Øje, hvorledes den Generation af Vantroe var beskaffen, som Apostelen under disse sine Udtalelser om Menneskenes tilkommende Skjæbne har i Tankerne. Det er øjensynligt, at disse Udtalelser maatte faa en forskjellig Charakter, alt eftersom de gjaldt dem, der, skjønt *οἰκοδομουντες*, dog havde forskudt selve Grundstenen, Christus, eller de Hedninger, iblandt hvilke Christentroen endnu skulde kunne vinde Anerkjendelse gjennem det hellige og retskafne Liv, som den virkede, — eller endelig dem, som, uagtet de havde havt en tilstrækkelig Erkjendelse af Troens Væsen, og uagtet Adgangen til at opnaa Frelsen længe havde staaet dem aaben, dog havde staaet den imod. Heller ikke maa det oversees, at hint Haab, som endnu var levnet de Christnes Modstandere, her omtales ikke for disses egen Skyld og endnu mindre med nogen dogmatisk Tendents, men derimod som Noget, hvori de Christne skulle se en kraftig Opfordring til at indrette og føre sit Liv saaledes, at det kunde blive til Guds Ære og til Christentroens Triumf.

Samme Indhold og Hensigt have de følgende Vers, der ved Slutningspartiklen *οὖν* ere knyttede til det Foregaaende. Apostelen udvikler her, hvad han forhen har udtalt generelt, med særligt Hensyn paa de forskjellige Livsvilkaar og Stænder. Fornemmelig ser han dog hen til de Livsstillinger, der med Nødvendighed maatte medføre hyppige Berørelser imellem de Christne og Hedningerne, og som derfor i en særegen Grad maatte være vanskelige for hine, da Hedningernes Indretninger, Sæder og Skikke stode i den største Strid med Christenlivets Fordringer. Han viser saaledes, hvilke Pligter de Christne have imod Fyrste og Øvrighed, hvorledes Trællene skulle forholde sig imod sine vantroe Herrer og Hustruerne imod sine vantroe Mænd (2, 13. — 3, 7.). Enhver Myndighed, som de

Digitized by Google

Christne ere underlagte, skulle de bevise Lydighed; ellers kunne de ikke være sin Herre, Christus, til Behag, som har gjort dem fri, ikke for at de skulle leve efter sin egen Vilje, men for at de skulle betragte al Lydighed, som de skylde Menneskene, som en Lydighed imod Gud, og for at de skulle vandre saaledes, at selve de, hvis Hverv det er at straffe Misdæderne og belønne de Retskafne, maa bevidne deres Ustraffelighed og hævde deres Uskyldighed (2, 13—17). Det femtende Vers viser klarligen, at Apostelen her overhovedet ikke har til Hensigt at udtale sig om, hvorvidt de vantroe Modstandere have noget Haab om Frelse, men at det derimod for ham kommer an paa, at disse Modstandere skulle blive overbeviste om sin Uret og de Christnes Uskyldighed komme aabenbart for Dagen (sml. nedenfor til 3, 16).

Efterat han dernæst har indskjæspet Træliene den samme Lydighedspligt ligeoverfor deres Herrer, endog om disse ere haarde og ubillige (18.), tiltøjer han en almindelig Formaning til med Taalmodighed at bære Lidelser, selv da, naar disse paaføres i Form af uretfærdig Straf (19. 20.).

Fra nu af omhandles omstændeligere, end forhen, de Lidelser, som de Christne maatte udholde iblandt Hedningerne. Apostelen lærer, at Christenlivets Hellighed, som før mere i sin Almindelighed har været Gjenstand for hans Formaninger, allerherligst aabenbarer sig deri, at de Christne efter Christi Exempel taalmodigen udholde de Vantroes Forfølgelser uden engang ved nogen Modstand at beplette sit Christennavn.

Hvor velbehagelig en saadan Taalmodighed er for Gud, viser han dernæst først af Christi Exempel, som uden al Skyld taalmodigen havde udholdt de største Pinsler; ham bør de Christne med saa meget større Troskab efterfølge i denne hans Taalmodighed og Uskyldighed, fordi det var for deres Skyld, til deres Forsoning og Frelse, at Christus tog paa sig Korsets Død og alle de Lidelser, som gik forud for denne (21—24.).

Digitized by Google

Da han nu har antaget sig dem med en saa stor og under saa store Lidelser bevist Kjærlighed, er det de Christnes Pligt, med den inderligste Taknemmelighed og den mest ubetingede Lydighed at vandre i hans Fodspor, ligesom Faarene følge sin Hyrde (25.).

Men selv i disse Vers, i hvilke den menneskelige og guddommelige Taalmodighed træder i Forgrunden og Christi Forsoningsdød leder Tanken hen paa den Naade, som er beredt for Alle, mangler ikke Dommens Moment. Deri, at Christus overgav sin Sag til Faderen (V. 23.), ligger ogsaa selvforstaaeligen, at de Christne skulle overgive og anbefale sin Sag til Christus, der engang skal aabenbares som Dommer. Og hvorledes kunde Apostelen fordre af de Christne, at de selv skulde afholde sig fra enhver Modstand, hvis han ikke paa samme Tid kunde trøste dem med en Andens Retfærdighed og Dommermagt og saaledes forvisse dem om, at de ikke evindeligen skulde vedblive at ligge under, men at de derimod engang skulde faa Sejr?

Kap. III. Hvad der i Begyndelsen af det tredje Kapitel (V. 1—7.) siges om de ægteskabelige Pligter, bidrager ikke til at kaste noget nyt Lys over vort Sted. Naar Apostelen her taler om Muligheden af, at de vantro Mænd kunne overbevises og omvendes til den christelige Tro ved Hustruernes hellige Liv (V. 1.), da overlade vi til Andre at gjøre Gisninger om, hvor stort Haab disse Ord give for deres Vedkommende, som ere døde i haardnakket Vantro og Ulydighed imod Gud.

Først i det ottende Vers gaar Apostelen over fra de enkelte Stænders Pligter til de Hellighedens, Kjærlighedens, og fornemmelig Taalmodighedens og Sagtmodighedens Pligter, som ere fælles for Alle, idet han bruger ganske de samme Udtryk, som ovenfor, hvor han skildrede Christi Taalmodighed, hvorved han aabenbart paany vil minde Læserne om det

Digitized by Google

Forbillede, han nylig har opstillet for dem (9, a.). Den Befaling, Apostlene selv havde faaet af Christus (Matth. 5, 44), gjengiver han her næsten med de samme Ord og paalægger sine Læsere trofast at overholde den (9, b.). Men naar han saaledes formaner dem til at velsigne og bede for dem, af hvem de lide Overlast, da er det ikke hermed hans Hensigt at sige, at disse deres Forhaanere kunne vente Frelse og Salighed hos Gud; men han vil, at de Christne skulle ligne Christus, som gjengjeldte Fornærmelser med Velgjerninger, og at de, hvad de saa end maa lide, ikke skulle hævne sig selv, men derimod i Forvisningen om sin evige Frelse (V. 9) føle Medlidenhed (8.) med sine Modstandere og endog ønske afvendt fra dem den Skjæbne, der truer dem. Idet nemlig i disse Ord (*ὅτι εἰς τοῦτο ἐκλήθητε ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσητε*) Haabet om den tilkommende Salighed betegnes som ejendommeligt for de Christne, ligger det klart for Dagen, hvad heraf maa sluttes med Hensyn til de Vantroes tilkommende Skjæbne. Og derfor maa ogsaa det, som vi i Slutningen af det her anførte gammeltestamentlige Sted læse om Guds retfærdige Dom, hvormed han skjelner imellem de Gudfrygtige og de Ugudelige (V. 12), bringe Læserne til at tænke paa den Dom, som de Christnes Forfølgere havde ivente [7]), ihvorvel, naar Ordene betragtes i og for sig, begge Versets Led [8]) synes at gaa ud paa dels at opmuntre de Christne, dels at advare dem imod Synd. Endvidere maa Tankegangen i den 34te Psalme, af hvilken disse Ord ere tagne, her komme

---

7) Calvin betragter endog dette Moment som det overvejende. „I dette Led af Verset“, siger han, „giver Apostelen tilkjende, at Herren vil være en Hævner, da han ikke bestandig vil lade de Ugudeliges Overmod have frit Löb. Og paa samme Tid antyder han, hvad Fölgen vil blive, om vi ved Misgjerninger ville beskytte vort Liv“.

8) „*ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ κυρίου ἐπὶ δικαίους καὶ ὦτα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν, πρόσωπον δὲ κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακά*“.

Digitized by Google

i Betragtning. I denne handles der nemlig om, hvorledes Gud er rede til at hjælpe de betrængte Retfærdige [9]). Saaledes handles der i denne første Del af V. 12 aabenbart ikke saa meget om, hvorledes et Liv, der føres efter Psalmistens Anvisning, maa vinde Guds Velbehag, som meget mere om, hvorledes Hjælpen fra Gud saa meget vissere skal blive de Fromme til Del, jo mere de selv afholde sig fra at gjøre nogen Modstand og paaføre Andre noget Ondt [10]). Saare passende knyttes nu i V. 13 til denne Tanke Spørgsmaalet: *καὶ τίς ὁ κακώσων ὑμᾶς;* — „da I nu saaledes ere under Guds Beskyttelse, hvilken Skade kunne da Eders Modstandere tilføje Eder, saafremt I ellers blive bestandige i det gudfrygtige Liv, som har Forjættelse om guddommelig Hjælp“?

Det trettende Vers bliver, som ogsaa de Wette rigtigen har forstaaet, uden Mening, hvis det ikke opfattes i Sammenhæng med, hvad der i det Foregaaende er sagt om de Tro-

---

9) Sammenlign især V. 5—10, hvilke Vers alle gaa ud paa at prise den Hjælp fra Gud, som var bleven David og alle de Fromme, der under Trængslerne forlode sig paa Gud, til Del. Disse Vers tjene paa en Maade som bevisende Grundlag for Psalmens fölgende Del. Det maa ogsaa erindres, at Petrus allerede ovenfor (2, 3.) har anfört Ord af denne Psalme, i hvilke denne samme Tanke som et Slags Sum af den hele Psalme er indeholdt (*ἐγευσασθε, ὅτι χρηστος ὁ κυριος*).

10) Steiger, som forövrigt uden Grund paastaar, at Ordene *προσωπον κυριου* ingen anden Betydning have, end den, „at de Onde ikke ere skjulte for Gud“ (Camerar. Hensler), gjör dog med Rette opmærksom paa, at Petrus med Flid har udeladt den sidste Del af Psalmeverset (LXX.: *του ἐξολοθρευσαι ἐκ γης το μνημοσυνον αὐτων*), fordi det ikke har været ham om at gjöre at skrække Læserne ved at stille dem Straffens Strenghed for Öjne. „Han vil ikke tale om de Ondes Afstraffelse i og for sig, ligesom Psalmisten gjör, for derved at afskrække, men om den Beskyttelse, der bliver de Retfærdige til Del, og altsaa kun forsaavidt om Guds Forhold til de Onde, som disse kunde skade hine“. Se Luthers Ord hos Wiesinger: „Fordi vi nu vide dette, at hans Öje hviler paa os med Naade, paa hine med Unaade“ o. s. v.

Digitized by Google

endes Beskjærmelse af Gud[11]). I disse Ord indeholdes den sikreste guddommelige Forjættelse om, at ingen menneskelig Magt er istand til at tilføje den Christne nogen Skade, saafremt han i Virkeligheden svarer til sit Navn. Uden Tvivl foresvæver ogsaa her et Udsagn af det gamle Testamente Apostelen, nemlig Jes. 50, 9., hvor LXX. netop bruge det samme Udtryk: *ἰδου κυριος κυριος βοηϑησει μοι, τις κακωσει με;* — Det er imidlertid ikke alene i Henseende til Udtrykkene, at der er en iøjnefaldende Lighed imellem dette Sted og vort Sted, — hvilken Lighed ogsaa fast alle Fortolkere have anerkjendt, — men endnu mere i Henseende til Sammenhængen i begge Steder. Forud for det anførte Sted gaar hos Jesaja en Skildring af den Taalmodighed, hvormed den Retfærdige udholder Mishandling, Krænkelse og Forhaanelse af sine Fiender (50, 7.; sml. V. 9 paa vort Sted). Men midt under Lidelserne opmuntres han saa kraftigt ved det visse Haab om Guds Bistand, at han med udfordrende Frejdighed jubler: *τις ὁ κρινομενος μοι; τις κακωσει με;* — Ogsaa den hermed beslægtede Opfordring, som Apostelen nenedenfor anfører af det 8de Kap. hos Jesaja: *τον δε φοβον αὐτων μη φοβηϑητε, μηδε ταραχϑητε,* — — passer meget vel ind i den Tankegang, der gaar igjennem det 50de Kapitel; sml. den tilsvarende Opfordring (51, 7.): *μη φοβεισϑε ὀνειδισμον ἀνϑρωπων και τῳ φαυλισμῳ αὐτων μη ἡττασϑε.*

---

11) „Og (paa Grund af denne Guds Forsorg for de Retfærdige), hvo er den, som vil tilföje Eder noget Ondt“? Cfr. Huther. Steiger, der, som vi ovenfor have seet, statuerer den samme Nexus, afsvækker dernæst med Urette Versets Betydning, som om Petrus skulde have sagt: „Og overhovedet, hvo vil da egentlig tilföje Eder Ondt, som I indbilde Eder“? Wiesinger, som hylder den samme Opfattelse, tager hverken tilbörligt Hensyn til det jesajanske Steds Lighed med vort eller til Sammenhængen i vort Sted selv (*προσωπον δε κυριου ἐπι ποιουντας κακα* V. 12; *τον δε φοβον αὐτων μὴ φοβηϑητε* V. 14), hvor der dog i Sandhed tillægges de Christnes Fiender onde Anslag.

Digitized by Google

Og det er en bekjendt Sag, at Petrus overhovedet ikke plejer at se hen alene til Ordene i det gamle Testamente og bevise sine Udsagn med enkelte løsrevne Steder, men at Alt, hvad han har talt og skrevet, er en Gjenlyd af det gamle Testamentes Maade at tale og lære paa, og at han, naar han anfører enkelte Steder, altid anskuer disse i deres Sammenhæng saavel med hele den gammeltestamentlige Udvikling, som specielt med den Tankeudvikling, de nærmest tilhøre [12]).

Saaledes anfører Apostelen ogsaa dette Sted af Jesaja i den Hensigt tillige at minde Læseren om, at deres Tilstand og Vilkaar vare ganske de samme som deres, til hvem Profeten taler disse Ord. Og hvad han paa denne Maade henter fra andre Steder, det indfletter han i den inderligste Forbindelse med sine egne Ord. Med bedre og vegtigere Ord kunde han ikke udtrykke den Tanke, at der maatte synes ikke at være nogen retfærdig og billig Styrer over de jordiske Forhold, dersom det stod Enhver frit for at tilføje dem Ondt, der med den største Iver (ζηλωται) beflitte sig paa det Gode; *κακοῦν* staar med stort Eftertryk i Modsætning til *ἀγαθου*. Det faar derved her en prægnant Betydning. Med Rette har Huther og Andre gjort opmærksom paa, at Ordet i N. T. bruges, ligesom hos Profanskribenterne, om en haardere Mishandling; dog er det ikke blot i Henseende til Graden, at de Lidelser, som i det næste Vers desuagtet siges at forestaa de Christne, ere forskjellige fra det Onde, hvorfor de ifølge V. 13 ikke behøve at frygte. Intet i Sandhed Ondt, lærer Apostelen, ingen virkelig Skade, kort Intet, hvorved Forjættelsen om den forhen omtalte tilkommende Velsignelse (εὐλογια) kan rokkes, tillader Gud at ramme de det Gode efterjagende Christne. Denne Fortrøstning kunne kun de have, som i Troens Forvisning se hen til Gud, Verdens Dommer

[12]) Weiss, Petrin. Lehrbegr. S. 159 ff.

Digitized by Google

og Styrer og de Christnes Beskytter; thi det er saa langt fra Apostelens Mening, at de Christne ingen onde Anslag have at befrygte fra sine Modstanderes Side, at han meget mere bebuder næsten uundgaaelige Trængsler, der skulle beredes dem af disse:

V. 14. Ἀλλ' εἰ και πασχοιτε o. s. v.; — Apostelen siger εἰ και, thi de forestaaende Forfølgelser have dog Udseende og Charakter af et Onde. Men dette maa dog ikke anfegte Troen; tvertimod kalder Apostelen dem salige, i hvis Lod det falder at lide for Retfærdigheds Skyld.

Her opstaar det Spørgsmaal, hvad det er for en Salighed, Apostelen her taler om, — om det er den Fred i Hjertet, en god Samvittighed skjenker, eller om det er den evige Salighed, der vistnok er opbevaret i Himlen, men dog er nærværende for alle dem, der sætte sit Haab og sin Tro til Guds Beskyttelse og den gjenkommende Frelsers Sejer [13]). Dette Punkt have de fleste Fortolkere behandlet med Ligegyldighed. Og dog synes det at maatte være indlysende for Enhver, hvor meget dette Vers, retteligen og nøjagtigen fortolket, kan bidrage til at kaste Lys over det attende Vers. Som de Wette fuldkommen rigtigt bemærker, gjentages og indskjærpes nemlig nedenfor (V. 17) Indholdet af vort Vers ved Ordene: κρεῖττον γαρ ἀγαθοποιουντας — πασχειν. Og med disse Ord er igjen det Følgende (V. 18) ved Aarsagspartikelen ὅτι saa nøje forbundet, at det ene af disse Vers ikke kan forstaaes og bedømmes uden ved Hjælp af det andet.

Naar de fleste Fortolkere aldeles ikke have indladt sig paa Fortolkningen af Ordet μακαριοι, da synes Aarsagen hertil at have været den, at de have tillagt dette Vers væsentlig den samme Betydning, som 2det Kapitels 19de og 20de Vers, idet de mene, at de Christne her kaldes salige, fordi de lede

---

[13]) Wiesinger: Beati hic in spe, illic in re.

Digitized by Google

δια ἀδικιοσυνην, d. e. som Uskyldige, og saaledes maatte behage den almægtige Gud [14]). Hvad der gjør, at vi ikke kunne dele denne Opfattelse af Stedet, er før det Første den aabenbare Overensstemmelse imellem disse Ord og Christi egne Ord (Matth. 5, 10) [15]): *Μακαριοι οἱ δεδιωγμενοι ἑνεκεν δικαιοσυνης, ὁτι αὐτων ἐστιν ἡ βασιλεια των οὐρανων*, — disse herlige Ord, som visseligen vare paa alle Christnes Læber og i deres Hjerter, og som paa dette Sted maatte ligge Petrus saa meget nærmere, jo nøjere de hænge sammen med de Ord af Frelseren, hvorom han i det 9de Vers har mindet sine Læsere. Og naar nu hint *μακαριοι* maatte minde Alle om Christi egen herlige Forjettelse, hvilken sparsom og lidet betydende Trøst vilde det da ikke være for de Christne under saa store Forfølgelser, dersom disse saa vegtige Ord ikke henviste dem til nogen anden Salighed end den, de havde i sin gode Samvittighed. Men hertil kommer ogsaa, at selve Sammenhængen i vort Sted taler imod en saadan Opfattelse. Efterat Læserne i det Foregaaende ere blevne forvissede om Guds Bistand og saaledes befriede fra al Frygt for at lide nogen Skade, var det umuligt, at Apostelen selv kunde stille dem den Forfølgelsernes Fare, der desuagtet truede dem, for Øjnene, uden paa en saadan Maade, at baade de Christnes paa Gud byggede Haab, i hvilket han nyligen har bestyrket dem, bevaredes usvækket, og tillige Guds Førelser med de Christne befriedes fra ethvert Skin af

---

[14]) Denne Fortolkning har saaledes Calvin: „netop derfor ere de salige, fordi de lide for Retfærdigheds Skyld"; dog tilföjer han paa samme Tid, at det engang skal blive aabenbart, med hvad Ret de kunne kaldes salige, nemlig naar Gud omsider kommer som deres Befrier.

[15]) Wiesinger: „Stedet er en Efterklang af Matth. 5, 10". Dog har det undgaaet hans Opmærksomhed, hvilken Betydning dette har for den rette Forstaaelse af V. 17, hvor han forstaar *κρεῖσσον* om det i sædelig Forstand Bedre.

Digitized by Google

Uretfærdighed. Derfor er der i disse to Vers en Gradation[16]. Først opstilles det som et Slags Privilegium for de Christne, at de under sit hellige Liv ikke kunne røres af nogen virkelig Skade; dernæst viser Apostelen, hvad de Forfølgelser angaar, der paaføres dem netop for dette deres Christenlivs Skyld, at det er saa langt fra, at disse kunne ophæve hin deres Fortrettighed, at de tvertimod skjenke dem et saa meget større og vissere Haab og gjøre dem saa meget bedre forberedte for Annammelsen af hin εὐλογια. Vi mindes herved om den Arv, som Apostelen i Prologen siger at være forvaret i Himlen (1, 4), og til hvis Modtagelse kun den er værdig, som efter Guds Vilje har udholdt Trængsler (1, 6. 7). Og det Samme gjentages, forat al Tvivl skal blive fjernet, nedenfor 4, 13. 14, hvor Apostelen udtrykkeligen opmuntrer de Christne til at glæde sig over den Herlighed, der snart skulde blive dem til Del, idet han atter betegner dem som μακαριοι.

Vi tro saaledes at have vist, at Apostelen, efterat han forhen kraftigen har formanet de Christne til efter Christi Exempel taalmodigen, uden at gjøre sig skyldige i nogen Brøde og navnlig uden Modstand, at udholde sine vantro Fienders Forfølgelser, nu ved disse Vers begynder at opmuntre dem ved at henvise dem saavel til den Belønning, som udelukkende er dem forbeholdt (9. 14), som til den Udfrielse og Triumf, der allerede er beredt for dem (12. 13).

Med det saaledes vundne Resultat for Øje ville vi nu skride til Undersøgelsen af det Sted, paa hvilket Besvarelsen af vort egentlige Spørgsmaal fornemmelig beror. Forinden vi imidlertid tage det med dette Sted paa det Inderligste sammenhængende 17de Vers for os, ville vi kaste et Blik paa de

[16]) Bengel: „Ne hoc quidem vitam beatam vobis aufert, imo auget". Gloss. interl.: „Non solum non nocet, quod a malis irrogatur, sed etiam prodest".

mellemliggende Vers fra Midten af V. 14 af. At Apostelen i disse Vers, istedetfor strax med ligefremme Ord at give en Fortolkning af μακαριοι, forudskikker nogle Formaninger til at vogte sig for alt det, hvorved hint Salighedshaab endnu kunde tilintetgjøres eller Christennavnet beplettes, vil neppe Nogen benegte, endskjønt de fleste Fortolkere ogsaa have ladet dette Spørgsmaal om Sammenhængen aldeles uberørt. Det tre Gange gjentagne δε, hvormed de enkelte Led begynde, synes tilstrækkeligen at bevise Rigtigheden af denne Opfattelse [17]). De umiddelbart efter hint μακαριοι følgende Ord hænge paa det Nøjeste sammen med dette Ord og godtgjøre tilfulde Rigtigheden af den Fortolkning af Ordet, hvilken vi ovenfor have opstillet. Alt, hvad Apostelen her siger, drejer sig om Guds Beskyttelse og den christne Sags Sejr. Han viser, at denne Salighed, der for Christenhaabet er sikkert forestaaende, ja for Troen endog nærværende, fremfor Alt har en saadan Virkning paa de Christnes Hjerter, at de, selv naar de trues af sine Modstanderes Angreb, blive befriede for al Frygt. Han bruger her igjen Ord af Jesaja, og det Ord, som ere saa nær beslægtede med Indholdet af V. 13, at de tjene til den største Bekræftelse paa, hvad vi ovenfor have sagt om dette Vers. I ere salige, siger han; saalænge imidlertid denne Salighed endnu er skjult, og dens fulde Opnaaelse endnu tilkommende, saa beviser Eders Haab og Eders Tro paa den derved, at I foragte, hvad Eders Modstandere ville skrække Eder med, og derimod med hellig Ærefrygt se hen til Christus, Eders Herre, som den, der er Eders Haab og Eders Tilflugt.

Vi have ovenfor vist, at det her anførte Citat af det 8de Kapitel af Jesaja passer meget vel ind i den Tankegang, der gaar igjennem det 50de Kapitel, af hvilket Udtrykkene

---

[17]) Med Tischendorf (A. B. G. I. Codd. og de fleste Versioner) bör ogsaa det tredje δέ læses. Sml. Wiesinger til dette Sted.

Digitized by Google

i V. 13 ere tagne. Og det maa være indlysende for Enhver, hvorfor Apostelen her netop har valgt at tale med dette betydningsfulde Kapitels Ord. Thi det er ikke hans Hensigt blot overhovedet at bevise, at alle Betrængte kunne vente guddommelig Hjælp; men han har derimod specielt for Øje saavel det Folk, som fremfor andre er udvalgt og kosteligt for Gud (2, 9. 10), det sande Israel, som nu var betrængt og forfulgt af Christi og Gud Faders egne Fiender, — som ogsaa Christus, den sande Immanuel (*κυριον δε τον Χριστον*), der snart paa det Herligste skulde bevise sig som sine Troendes Haab, Frelse og Sejer, til den største Glæde for disse, men til den største Skræk for sine vantro og ugudelige Modstandere. Enhver Christen paa den Tid, som nøjere overvejede den sande Betydning af disse Apostelens Ord, maatte derved i høj Grad blive bestyrket i Forvisningen om Storheden og Saligheden baade af sin nærværende og af sin tilkommende Tilstand og saaledes paa den herligste Maade blive mindet om Prologens ved Profeternes Vidnesbyrd stadfæstede Ord (1, 7. 10—12. 13). Saaledes indeholde ogsaa disse Ord, endskjønt de, i og for sig betragtede, have Formen af en Fordring til de Christne, dog indirekte en Skildring af den Salighed, der tilhører dem. Selve de profetiske Ord, der tilsyneladende med Afbrydelse af Talens Traad have fundet sin Plads her, aande Sejersvished og triumferende Glæde og ere derfor særdeles passende knyttede til hin direkte Udtalelse af de Christnes Salighed [18]).

[18]) Med Hensyn til Enkelthederne er Fölgende at mærke: *φοβος* er med saagodtsom alle Fortolkere at forstaa om den Frygt, som Modstanderne indjage; denne Opfatning af Ordet tillade LXX, endskjönt den ikke har Hjemmel i Grundtexten hos Jesaja. *αὐτων* betragte vi med de Wette, Brückner og Wiesinger (imod Huther) som Genitiv. subj. Læsemaaden *τον Χριστον* er med Lachm. og Tischend. efter de bedste Haandskrifter (A. B. C. Syr.) at restituere istedetfor *τον θεον*, som de Wette forgjæves söger at forsvare. *ἁγιασαι* have de Fleste givet Betydningen „frygte“

Digitized by Google

Den følgende Formaning til endog med Sagtmodighed at aflægge Regnskab for Modstanderne udvikler nøjere, hvad den Christne har at iagttage som lidende δια δικαιοσυνην, og tiltrænges her saa meget mere, fordi de Christne, efterat Apostelen i det Foregaaende har befriet dem fra al Frygt for Modstanderne og henvist dem til Lydighedspligten mod Christus alene, letteligen kunde komme til at tro sig befriede ogsaa fra hin Pligt ligeoverfor Modstanderne. Af størst Betydning for vort Spørgsmaal er imidlertid den sidste Del af

(„frygter Christus mere end Modstandereus Angreb"), men, som det synes os, mindre rigtigen. Apostelen har nemlig med Overlæg, ligesom ovenfor V. 12, udeladt de umiddelbart paafölgende Ord hos Jesaja: και αὐτος ἐσται σου φοβος (LXX.), idet han har givet Profetens Ord en ganske anden Mening. Ligesom han i det förste Led istedetfor „den Frygt, hvormed de frygte", har sat „den Skræk, som de indjage", saaledes har han i det sidste Led sat τον Χριστον istedetfor τον θεον, for derved desto klarere at vise Læserne, at de aldeles Intet havde at frygte for, — at derimod Frelse og Beskyttelse var dem skjenket i Christo. Sml. de Ord, der fölge strax efter hos Jesaja: וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ (LXX.: κἀν ἐπ' αὐτῳ πεποιθως ᾐς, ἐσται σοι εἰς ἁγιασμα). Derfor synes det rigtigere at tage ἁγιαζειν her i samme Betydning, som Matth. 6. 9. Luk. 11, 2. Wiesinger: „Udtrykket omfatter i og for sig ethvert Forhold fra Menneskets Side, som indeslutter i sig en Anerkjendelse af Guds Hellighed". — „Sörger blot for, at Eders Hjerte er et Christi Tempel, i hvilket han som Herre faar den ham tilkommende Ære" — —. Denne Opfatning stöttes ogsaa ved det Eftertryk, hvormed Ordet κυριον er stillet i Spidsen af Sætningen. Sml. δοξαζειν 4, 16 (Grotius). Ordene ἐν ταις καρδιαις ὑμων og det derefter Fölgende taler ikke herimod. Indvortes, i sine Hjerter skulle de Christne ære Christus som sin Herre, fordi deres udvortes Omstændigheder paa den Tid ingenlunde syntes at vise, at de befandt sig under den sejrende Frelsers Styrelse (anderledes Wiesinger). Hvad det Fölgende angaar, da er det klart, at det er et nyt Moment, som her tilföjes (δέ), og at den Frygt, som her omtales, ikke er saameget Frygten for Gud, som for dem, for hvem Regnskabet skal aflægges; det er den Maade, hvorpaa, og det Sind, hvormed Regnskabet skal aflægges, som her charakteriseres. Endelig synes ogsaa det at tale til Fordel for vor Mening, at Haabet nævnes som det, hvorfor man skal aflægge Regnskab (Oec.: τας ἐλπιδας ὑμων ἀπεφαινοντο κενας).

Formaningen, hvad Fortolkerne ialmindelighed overse. Saavel her, som paa det analoge Sted 2, 12, taler Apostelen om, hvorledes Modstanderne skulle overbevises ved de Christnes gode Gjerninger, men paa en ganske forskjellig Maade. I 2, 12 taler han om Muligheden af Hedningernes Omvendelse til Christus som betinget af, at de anerkjende Renheden og Helligheden af de Christnes Liv, om hvilket de forhen have talt ilde. Her vil man derimod ved nøiagtigen at veje de enkelte Ord — *ἵνα καταισχυνθῶσιν οἱ ἐπηρεάζοντες* — finde, at Apostelens Udsagn gaar i en modsat Retning, og at han med langt større Strenghed og Alvor omtaler Modstanderne. Thi hvilket vegtigt Ord *καταισχυνεσθαι* er i Peters Mund, viser noksom 2, 6 [19]).

Hertil kommer, at paa dette Sted Participiet *οἱ ἐπηρεάζοντες* med stort Eftertryk er sat efter Prædikatet for end skarpere at markere Modstandernes allerede ved *καταλαλειν* betegnede Færd. Medrette have Steiger og Andre gjort opmærksom paa, at dette Ord indeslutter i sig et Begreb af Ondskabsfaldhed og Had [20]). Heller ikke maa det lades

---

[19]) Wiesinger: „faktisk blive til Skamme“. 2, 7 udleder Apostelen af dette Ord Modsætningen imellem de Troendes og de Vantroes Skjæbne.

[20]) De Exempler af Demosthenes, Plutarch o. A., som Pott anförer for at bevise, at Ordet betegner „en for Dommerne fremfört Beskyldning“, bero for en Del paa Misforstaaelse og bevise Intet med Hensyn til Ordets Betydning i og for sig. Hos Xenophon, som er den Förste efter Herodot, der oftere bruger dette Verbum, forekommer det, saavidt jeg ved, aldrig i denne Betydning. De gamle Forfattere selv have tydeligt nok parafraseret Ordet; saaledes Arist. Rhet. II, 2: *Ἐστιν ὁ ἐπηρεασμος ἐμποδισμος ταις βουλησεσιν, οὐχ ἱνα τι αὐτῳ ἀλλ' ἱνα μη ἐκεινῳ.* Hos Profanforfatterne plejer det vistnok at konstrueres med Personens Dativ, dog findes det ogsaa med Akkusativ. Overalt, hvor det forekommer i N. T., konstrueres det med Personens eller Tingens Akkusativ, uden at man dog heraf med Elsner (til Matt. 5, 44) kan udlede den Betydning af Ordet, som Pott har villet statuere for vort Sted. Meget mere bruges det Matth. 5, 44 og Luk. 6, 26

Digitized by Google

upaaagtet, at Talen her ikke er om de Christnes gode Gjerninger overhovedet, men at Omgjængelsens Hellighed er sat i Relation til det Livssamfund, hvori de Christne staa med Christo (την ἀγαϑην ἐν Χριστῳ ἀναστροφην), og at saaledes Modstandernes Sindelag stemples som fiendsk ligesaa meget imod Christus selv, som imod de Christne. Tankegangen er denne: Modstanderne forskyde Eder, ligesom forhen Christum (2, 4. 7. sml. Jes. 8, 14. sml. 12); men dette vil kun have til Følge, at de selv blive forskudte. For at befæste dette Haab hos dem gaar Apostelen derpaa umiddelbart over til at omtale Christi Sejer, saaledes som denne aabenbarer sig i hans Tilbagevenden fra Døden (V. 18), og afslutter saa hele denne Udvikling ved en Henvisning til den yderste Dom (4, 6).

Efter det hidtil Anførte kunne vi nu bedre forstaa Betydningen af hint *μακαριοι*, ligesom ogsaa af det følgende, dermed beslægtede *κρειττον;* thi hvor meget vi end maaske kunne have fejlet i Fortolkningen af det Enkelte, — saa Meget tro vi dog at have bevist, at Alt lige fra det niende og tolvte Vers af mere og mere gaar ud, ikke saa meget paa at formane de Christne til Taalmodighed og til en hellig Livsvandel under Lidelsen, som derimod paa at bestyrke dem i Haabet om, at de, ligesom de have været forsøgte i de samme Lidelser, som Christus selv, saaledes ogsaa engang skulle faa Del i den Sejer, han allerede har vundet, — medens deres Modstandere, af hvem de nu undertrykkes, engang skulle rammes af Guds og Christi retfærdige Dom. Hovedresultaterne af den hele Udvikling finde vi i 4de Kapitels 5te, 13de og 17de Vers, af hvilke ethvert afslutter et af Udviklingens Hovedafsnit. Men den Knude, der ligesom sammen-

i rent generel Betydning. — Heraf fremgaar, at dets Brug i N. T. er den samme, som hos Profanskribenterne, og at det kun, som saa mange andre Verber, i N. T. har faaet en forandret Konstruktion.

Digitized by Google

holder Argumentationens enkelte Traade, maa søges i 3dje Kap.s 18de Vers og 4de Kap.s 6te Vers, hvori *τα εἰς Χριστον παϑηματα και αἱ μετα ταυτα δοξαι,* denne Brevets store Hovedtanke, kommer til sin fulde Udtalelse og Anvendelse baade paa Christi egen og paa de Christnes Livsskjæbne.

V. 17. *Κρειττον γαρ ἀγαϑοποιουντας, εἰ ϑελοι το ϑελημα του ϑεου, πασχειν ἠ κακοποιουντας.* Med største Ret har de Wette bemærket, at Partiklen *γαρ* ikke blot refererer sig til det nærmest foregaaende Vers, men at den hele Tankegang lige fra det fjortende Vers af i vort Vers faar sin Afslutning. Ja, Alt, hvad der lige fra det andet Kapitel af er sagt om Bevarelsen og Aabenbarelsen af de Christnes Uskyldighed under Lidelserne, samles ligesom i en Sum og afsluttes i dette Vers, og denne Gjenstand berøres derfor ikke yderligere i det Følgende, forinden mod Enden af det 4de Kapitel. Men paa samme Tid indeholder dette Vers et Moment, hvorved Apostelen baner sig Overgangen til et nyt Afsnit af sin Udvikling.

Hvad angaar Sammenhængen mellem dette Vers og det nærmest foregaaende, da er det aabenbart, at Participierne *ἀγαϑοποιουντας* og *κακοποιουντας* korrespondere med *ἀγαϑην ἀναστροφην — συνειδησιν ἀγαϑην,* og med hint *ὡς κακοποιων* i V. 16. Og disse Vers ere saaledes forbundne, at det Samme, som det første Vers stiller os for Øjnene som fremlysende af selve Sagens endelige Udgang, i det andet udtales med udtrykkelige Ord som en almindelig Sentents. Thi dersom de Christne ved Prøvelsen befindes at være *κακοποιοι,* maa den Forskydelse, hvormed i det første Vers Modstanderne trues, nødvendigvis falde tilbage paa dem selv, og de ville da ingensomhelst Frugt høste af de Trængsler, de herved paadrage sig, saasom disse kun ere en fortjent Straf for deres onde Gjerninger (sml. 4, 15. 2, 20). Men dersom

Digitized by Google

de derimod — hvad Apostelen forudsætter, naar han i det Foregaaende opmuntrer dem til at aflægge Regnskab for sin Haab, — straffes uden Skyld: da skal engang en Dag oprinde, paa hvilken deres Bagvaskere skulle blive til Skamme og de selv faa rigelig Erstatning for, hvad de have gjennemgaaet. Dette ligger i *κρειττον*. Paa hvilken Grund dette Haab hviler, viser nu det 18de Vers; først seet i Sammenhæng med dette, kan det 17de Vers give en fuldstændig Forklaring af Ordet *μακαριοι* og overhovedet tjene til Afslutning af det Foregaaende.

V. 18. *Κρειττον ἐστιν ἀγαθοποιουντας πασχειν — ὁτι και Χριστος ἁπαξ — ἐπαθε δικαιος.* — Allerede forhen har Apostelen henvist til Christi Lidelse og Maaden, hvorpaa han bar Lidelsen, som det herligste Exempel for de Christne, til hvis Efterfølgelse de saa meget mere vare forpligtede, som det var til deres eget Bedste, han havde taget det Altsammen paa sig (2, 21 ff.). At heller ikke paa vort Sted denne Christi Lidelses Betydning som Exempel er ladet ganske ud af Betragtning, se vi af 4de Kapitels 1ste Vers; dette Vers viser imidlertid ogsaa, at Exemplets forpligtende Betydning her er en anden, end i 2, 21 ff. Men at Forpligtelsens Moment overhovedet ikke paa nogen Maade kan være det Fremherskende i vort Vers, lader sig dels allerede slutte af Forbindelsen med det Foregaaende, dels taler derfor Ordet *ἁπαξ*, som med stort Eftertryk er sat foran Prædikatet. Af dette Ord sees det tydeligst, hvilket det ny Moment er, som Apostelen her indbringer i sin Deduktion. Paa den Forpligtelse, der er skildret i 2det Kapitel, følger nu Henvisningen til den Belønning, som Christus selv har opnaaet, og hvori han vil delagtiggjøre de Christne (for at bruge Benævnelsen „Belønning" om de *δοξαι*, der her siges at skulle følge efter *τα Χριστου παθηματα*). Denne Belønning maa opmuntre de Christne til at følge ham endog ind i Døden; denne er

Digitized by Google

det, som gjør, at de Christne maa kaldes salige endog midt i Trængslerne[21]). Med hvad Ret finde vi nu alt dette i ἅπαξ? Det er noksom bekjendt, at Fortolkerne ere meget uenige med Hensyn til dette Ord — for ikke at tale om, at der er Mange, som mærværdigt nok næsten ganske have ladet det upaaagtet. Fremfor Alt burde man have indseet, at Christi Lidelse overhovedet ikke her fremsættes som Exempel. Hvorledes Apostelen vilde have skrevet, dersom han intet Andet havde havt til Hensigt, end paany at gjenkalde Christi Lidelse i Læsernes Erindring, kunne vi se af 2, 21. Dernæst burde, hvis Apostelen til Bevis for V. 17 havde villet henvise til Christi Exempel, δικαιος have faaet den første Plads næst efter Χριστος; thi dette Ord gjenoptager og potentserer det foregaaende ἀγαθοποιουντας (V. 17)[22]). Og ἅπαξ maatte man da enten tillægge Betydningen „engang i Fortiden“[23]), hvilken det imidlertid ikke kan have, eller man maatte appellere til den Betydning, som det, i Lighed med vort „engang, nu engang“ kan have efter Argumentationspartikler (ἐπει, ἐαν og lignende); med Undtagelse af Hottinger har dog ingen af Fortolkerne villet statuere denne mod den højtidelige Tone i vort Sted saa stridende Betydning af Ordet. Heller ikke den Fortolkning er rigtig, ifølge hvilken ἅπαξ, nøje forbundet med Ordene περι ἁμαρτιων, skal betegne Christi Forsonings-

---

[21]) Denne Stedets Nexus har ogsaa Wiesinger aldeles rigtigen opfattet: „Begrundelsen af den i V. 17 liggende Tanke ved Henvisning til Frelsens Formidler, som ad den Lidelses Vej, hvilken han, den Retfærdige, har baaret for Uretfærdige, ikke blot for sig selv har opnaaet det pneumatiske Livs Herlighed, men ogsaa har ført os frem til Gud, saaat nu hver den, som vil have Del i hans Frelse, ogsaa maa lide med ham“.

[22]) δικαιος „er det absolute Begreb af en ἀγαθοποιων“.

[23]) Saaledes Grotius og Hensler, hvilke have misforstaaet de Steder, de til Støtte herfor anføre. Hverken i N. T. eller, os bekjendt, hos Alexandrinerne forekommer denne for alle græske Forfattere aldeles fremmede Betydning af Ordet.

Digitized by Google

verk og Offer som et fuldgyldigt, der ikke behøver nogensinde at gjentages. Denne Fortolkning (som Pott o. A. have forsvaret) stemmer vistnok godt baade med Ordets Betydning og med dets Plads i Sætningen; men den lægger, som de Wette, Huther o. A. medrette have indvendt, en aldeles fremmed Tanke ind i vort Sted. Den Fortolkning af Stedet, som disse Sidstnævnte selv give, er imidlertid heller ikke ganske nøjagtig. De forbinde rigtigen ἅπαξ med ἔπαθε [24]) og finde derved betegnet en Modsætning til Christi følgende Virksomhed eller til de hans Lidelse afløsende Livsvilkaar (saaledes rigtigere Huther) [25]). Men den store Betydning, Ordet som Følge heraf nødvendigvis maa faa for Forstaaelsen af selve den i Verset udtalte Tanke, overse de næsten ganske; kuns tilføjer Huther: „maaske med den Bibetydning, at ogsaa de Christnes Lidelse kun er en forbigaaende, med dette Livs Ophør afsluttet". Dette ligger ikke som en blot Bitanke og ikke blot „maaske", men derimod som Nerven i den hele Tankegang ganske nødvendigen i ἅπαξ, hvilket ogsaa fremgaar af den vigtige Plads, dette Ord har faaet; ellers maatte der have staaet: ὅτι καὶ Χριστὸς ἔπαθεν ἅπαξ περὶ ἁμαρτιῶν. Forøvrigt tør vi vel betragte det som indrømmet, at Vegten i dette Vers ikke ligger derpaa, at Christus overhovedet har lidt, men derpaa, at hans Lidelse er bleven afløst af en anden og modsat Tilstand [26]).

---

[24]) De Wette: „I Modsætning til hans övrige Virksomhed som Forlöser, Dommer og Hersker".

[25]) „Ved ἅπαξ fremhæves Lidelsens forbigaaende Charakter i Sammenligning med Christi efterfölgende Liv".

[26]) Fuldkommen rigtigt siger Wiesinger: „Fra ἅπαξ falder umiddelbart formedelst Ligestillingen ved καὶ „„et trösteligt Lys over paa de Christnes Lidelser"" (Besser), som, een Gang udstaaet, for stedse gjör delagtig i Herligheden. ἅπαξ ἔπαθε siger nemlig Apostelen om Christi Lidelse (sml. Hebr. 9, 27. 28. Rom. 6, 9. 10), idet han ser hen til Lidelsens Udgang θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι, sml. V. 22".

Digitized by Google

Spørge vi nu, hvad det er for en Tilstand, Apostelen her har havt for Øje som indtrædende efter Lidelsen, da ligger Svaret herpaa tydeligt og klart i Versets sidste Ord ζωοποιηϑεις πνευματι. At disse Ord betegne den Lidelsen modsatte Livstilstand, bliver endnu klarere deraf, at det første Led i dette Participialtillæg (ϑανατωϑεις σαρκι) udtrykkeligen gjenoptager og potentserer ἔπαϑεν. Heraf bliver det klart, hvorfor Partiklen ἅπαξ med saadant Eftertryk er stillet i Spidsen; Apostelen har nemlig derved allerede i Begyndelsen af Sætningen villet bebude Christi sejerrige Overgang fra Lidelse og Død til Liv og Herlighed[27]. Herved bortfalder ogsaa den i og for sig begrundede Indvending, der er gjort imod denne Fortolkning, at Overgangen til en ny Tanke ved denne ene Partikel vilde være altfor svagt og unøjagtigt betegnet. Meget mere vil man ved nøje at give Agt paa det Foregaaende finde, at Apostelen overhovedet ikke fra hint κρειττον og μακαριοι havde kunnet gaa umiddelbart over til blot paany at omtale Christi Lidelse, medmindre han strax i Begyndelsen idetmindste antydede den efterfølgende Forandring i hans Tilstand. Af det ovenfor Anførte følger tillige, at de to Participialbestemmelser „ϑανατωϑεις μεν σαρκι, ζωοποιηϑεις δε πνευματι" ere nøje at forbinde med det Foregaaende. Besynderligt er det i Sandhed, at Huther og Andre have kunnet løse dette enge Baand imellem Participierne og det Foregaaende, paa samme Tid som de dog ikke alene i ἅπαξ finde en Betegnelse af Modsætningen imellem de forskjellige Trin i Christi Liv, men ogsaa forbinde de følgende Participier med Verbet ἔπαϑε og underordne Hensigts-

[27]) Sml. E.(ngelhardt)s Afhandling om dette Sted i Zeitschr. für Protestant. Erlangen 1856 IV p. 269. Flacius: „sicut igitur commendatur nobis in Christo exemplum ferendae crucis, ita etiam spes gloriosae liberationis nobis ejusdem exemplo proponitur, juxta illud Rom VIII, 17: si cum illo patimur, simul cum illo regnabimus".

Digitized by Google

sætningen (*ἱνα ἡμας* o. s. v.) under det Øvrige. Det er klart, at Perioden er anlagt saaledes, at Læserens Tanke først kan hvile ved Slutningen af Verset, og den hele Argumentation først der faar en Afslutning.

Efter hvad vi nu have godtgjort, tage vi ikke i Betænkning med Bengel at angive Summen af Tankegangen saaledes: „Melius est semel cum Christo pati quam in aeternum sine Christo“ [28]). Thi omendskjønt dette Sidste ikke er udtrykt med ligefremme Ord, ligger det dog i det Foregaaende „*πασχειν κακοποιουντας*“. Heller ikke have de Uret, som have meent, at Apostelen ved Partiklen *ἁπαξ* vil antyde, hvor stakket den Tid er, i hvilken de Christne maa lide [29]). Denne Trøstegrund benytter Apostelen med en vis Forkjærlighed i dette Brev (sml. 1, 6. 8. 2, 11. 5, 10).

Endnu staar det tilbage at vise, hvorledes de øvrige Led i Verset stemme med denne vor Opfatning af Tankegangen. Christus siges nemlig at have lidt *περι ἁμαρτιων, δικαιος ὑπερ ἀδικων, ἱνα ἡμας προσαγαγῃ τῳ Θεῳ*. Som forsonende for de Christnes Synder kunde Christi Dødslidelse ikke omtales paa vort Sted, medmindre Apostelen her, som ovenfor (2, 24. 25), dermed havde til Hensigt at indskjærpe Læserne den heri liggende Forpligtelse. Vi have imidlertid allerede ovenfor vist, at det forpligtende Moment ikke hører hjemme i vort Sted. Hvad Apostelen har for Øje med disse Ord, sees derimod letteligen af Hensigtssætningen: *ἱνα ἡμας προσαγαγῃ τῳ Θεῳ*. Disse Ord bekræfte nemlig den Mening, som hele Stedets Sammenhæng lægger nær, at der her ikke saa meget er Tale om Christi Døds sonende Kraft, som om Christi Virksomhed for at føre Menneskene frem til Gud, saaat Verbet *προσαγαγῃ* altsaa omfatter alle de Frugter, der tilflyde Menneskene fra Christi i det Følgende omtalte

[28]) Sml. Wiesinger.

[29]) Saaledes Joh. Gerhard, Steiger.

Digitized by Google

Opstandelse og Himmelfart [30]). Derfor kunde hine Participier θανατωθεις og ζωοποιηθεις, trods deres inderlige Sammenhæng med ἅπαξ — ἔπαθε, faa sin Plads i Slutningen af Verset, fordi de logisk paa samme Tid tjene til at begrunde Verbet προσαγαγῃ. Vistnok er det alene Christi Død og overhovedet Alt, hvad han har lidt for Menneskene, hvorved Vejen til Gud er bleven aabnet; men som den, der er opstanden fra de Døde og vendt tilbage til Faderen, er han virksom for at bringe til fuld Virkeliggjørelse, hvad han saaledes tilsigtede ved sin Død. Det sees saaledes letteligen, at ogsaa disse Led meget vel passe i den hele Tankeforbindelse. Hvad Apostelen her har for Øje, er de Christnes Opnaaelse af den fulde Salighed efter Overvindelse af alle de Trængsler, der trykke dem, og al den Synd, der hemmer dem i dette Liv. Af 4, 1 se vi nemlig, at Apostelen tillige har for Øje den Betydning, hine Trængsler have for Helliggjørelsen og Renselsen fra Syndeskylden.

Vi ville nu noget nøjere betragte selve disse Versets Slutningsord: *θανατωθεις μεν σαρκι, ζωοποιηθεις δε πνευματι.*

De enkelte Ord svare til hinanden i denne toleddede Participialbestemmelse, ligesom nedenfor i den med samme Elegants og Omhyggelighed formede toleddede Sætning i 4, 6. Σαρκι og πνευματι ere dativi relationis; s. Winers Gramm. § 31, 6 (6te Udgave). Det siges nemlig om Christus, at han led Døden, forsaavidtsom han havde σαρξ, og at han fik sit Liv igjen, forsaavidtsom han er πνευμα, og at man fra Kjødets Natur maa slutte sig til hans Døds Væsen, ligesom fra

[30]) Bengel: „Ut nos, qui abalienati fueramus, ipse abiens ad Patrem secum una justificatos adduceret — — per eosdem gradus, quos ipse emensus est exinanitionis et exaltationis. Ex hoc verbo Petrus usque ad IV, 6 penitus connectit Christi et fidelium iter sive processum".

Aandens Natur til hans Livs Beskaffenhed. Σαρξ forstaaes medrette af de Fleste om den udvortes menneskelige Natur, saaledes som den her i Verden er Døden underkastet. Vanskeligere er det derimod at komme paa det Rene med Betydningen af πνευμα. De Nyere forstaa ved πνευμα Principet for det ny Liv, som ved Guds Naade skabes i Mennesket, og hermed altsaa ogsaa for det salige Herlighedsliv, som skal afløse dette jordiske [31]). Og medrette. Hvad der nedenfor i den nøjeste Korrespondents med vort Sted siges om Mennesker, som dømmes σαρκι, men leve πνευματι, gjør det utvivlsomt, hvad Apostelens Tanke er. Christus har af Naturen, hvad de syndige Mennesker faa som en Naadegave. De Steder af Paulus, som man plejer at jævnføre med vort Sted (Rom. 1, 3. 4. 1 Tim. 3, 16), ere ikke ganske analoge.

Fast alle de Gamle og nogle af de Nyere forstaa Ordet πνευματι om Christi guddommelige Natur, hvorved vort Sted kom til at udtale den samme Tanke, som hint Sted hos Paulus (2 Kor. 13, 4): ἐσταυρωθη ἐξ ἀσθενειας, ἀλλα ζη ἐκ δυναμεως θεου [32]). Og hvad Sagen angaar, er dette ganske rigtigt. Thi hele Skriften bevidner, at Christi Opstandelse er skeet ved guddommelig Kraft. Men Petrus plejer at tilskrive Gud Fader Sønnens Opstandelse (1, 1. 3. Act. 2, 24), derimod ikke den Christi egen Guddomskraft, som man nødvendigvis her maatte tænke paa. Dativen er ogsaa til Hinder

[31]) Sml. Wiesinger p. 234 f.: „σαρξ er det, som tilhörer Mennesket fra dets naturlige Födsel af, og som formidler dets Samfund med Verden, πνευμα derimod i Modsætning til σαρξ ikke det naturlige, men det i Gjenfödelsen Mennesket skjenkede Princip for dets Gudssamfund".

[32]) θανατωθεις μεν τῃ φυσει της σαρκος, τουτεστι τῃ ἀνθρωπινῃ, ἀναστας δε τῃ δυναμει της θεοτητος. Oecum. Theoph. — Calvin (divina potentia). — Gerhard, Calov. Iblandt de Nyere Philippi (Komm. t. Romerbr., 2 Udg. p. 20). Schmid, bibl. Theol. II, 166. Weiss, Petrin. Lehrbegriff. p. 252 f.

Digitized by Google

for hin Opfattelse af πνευμα [33]). Det er ikke den Kraft, af hvilken Christi ny Liv er fremgaaet, der her betegnes, men det Livs Omfang eller Væsen og Natur, som Christus besidder efter sin Opstandelse fra de Døde [34]). Dette Liv er nemlig et aandeligt Liv, befriet for de ved Livet i Kjødet klæbende Savn og Trængsler og delagtigt i det guddommelige Livs Ære og Herlighed [35]); i denne Forstand er det, at Paulus kalder selve det Legeme, som de Troende skulle iføres i Opstandelsen, σωμα πνευματικον. Det er her ikke Apostelen om at gjøre at fortælle, hvad det var for en Kraft, formedelst hvilken Christus vendte tilbage til Livet; meget mere vil han beskrive den Sejer, der fulgte efter Døden paa Korset, paa en saadan Maade, at Christi Lod klart maa vise sig at være ensartet med Menneskenes — at sige, de retfærdige og fromme Menneskers — Lod, hvilke ligeledes efter at have lidt Døden efter Kjødet, skulle opvækkes til et bedre Liv. Fuldkommen rigtigt har Flacius seet: „esse quandam locutionem a communi omnium piorum sorte sumptam aut eo certe respicientem" —, dog saaledes, at Christus fremstilles som den, der har banet Vejen for de Øvrige: ἱνα ἡμας προσαγαγῃ τῳ Θεῳ, θανατωθεις μεν σαρκι, ζωοποιηθεις δε πνευματι. Efter dette vil det være forstaaeligt, hvorfor vi ikke

[33]) Rigtigen siger Steiger: „Dativen πνευματι kan her paa Grund af Modsætningen σαρκι ikke være nogen dat. instrumenti".

[34]) Bengel: „Caro et spiritus non denotant proprie naturam Christi humanam et divinam, sed principium statumque vitae et operationis congruae vel inter mortales, quamlibet justae, vel cum Deo, etiam gloriosae".

[35]) Hofmann Schriftbeweis II, 1 p. 336: „Det til Døden hjemfaldne Liv var et Kjödsliv, d. e. et Liv, som havde sin Bestemthed i den menneskelige Naturs Beskaffenhed, i dens nærværende Verdenssamfunds Udvorteshed. Det gjenvundne Liv er et Aandsliv, d. e. et Liv, som har sin Bestemthed fra Aanden". — „σαρκι og πνευματι ere adverbiale Nærmerebestemmelser til θανατ. og ζωοπ." Sml. Luther hos Wiesinger p. 235.

Digitized by Google

vilde indskrænke hint προσαγάγῃ τῷ Θεῷ til kun at gjælde Syndernes Udsoning.

At Verbet θανατωθῆναι ingensteds i N. T. betyder „at lide Dødsstraf“, har Huther medrette gjort gjældende imod Wahl. Paa vort Sted ligger den hele Vegt paa Dativen σαρκι, hvad der paa det Klareste fremgaar af Ordene i 4, 1: Χριστου οὖν παθοντος σαρκι, hvilke Ord vise tilbage til vort Vers og sammenfatte begge hine Udsagn: Χριστος — ἔπαθε og θανατωθεις σαρκι. Man maa derfor oversætte: „idet han led Kjødets Død“, og „Døden“ betragtes da som Summen af al den Lidelse, Christus i sit Kjødsliv maatte bære. Med Eftertryk siges dernæst som Modsætning hertil ζωοποιηθεις δε πνευματι: — men han vendte tilbage fra Døden, og det til et pneumatisk Liv. Da θανατωθηναι σάρκι betegner Lidelsen, er det aabenbart, at ζωοποιηθῆναι πνευματι maa referere sig til Herlighedsstanden; dog er det urigtigt, naar Nogle i selve disse Ord have seet en Betegnelse af Herliggjørelsen [36]). Betragter man nemlig Ordene i og for sig, kunde det synes, som om det snarere var det hellige, fra al Syndens Besmittelse fri Liv i Samfund med Gud (hvis Begyndelse i dette Liv beskrives 4, 1. 2), end Besiddelsen af den guddommelige Magt og Herlighed, som Apostelen her har for Øje. Hvad forøvrigt selve Ordet ζωοποιηθηναι angaar, maa det nødvendigvis forstaaes ikke om en „Bevarelse af Livet“, men om „Opvækkelse til Livet“ [37]), hvad jeg ikke skulde have behøvet igjen at opkoge, hvis ikke nyligen Güder med en uforklarlig Ligegyldighed for

---

[36]) Cfr. Döderlein, Morus, Storr (hos Steiger p. 345), hvilke mene, at Talen her er om Fornedrelses- og Ophöjelsesstanden. Ogsaa Flatt er i sin lærde Afhandling „de significatione vocis πνευμα 1 Petr. 3, 18 coll. 4, 6“ kommen til det Resultat, at ζωοποιειν kan betyde „beatam vitam tribuere“.

[37]) Winzer, Annotationes ad loca prioris ep. Petri 3, 18—22 et 4, 6, pag. 3.

Digitized by Google

Sprogbrugen paany havde givet den af Hensler, Steiger o. A. forfegtede, af Huther [38]) temmelig omstændeligen gjendrevne, vildfarende Opfattelse af Ordet til Bedste [39]). Overalt i N. T. og for det Meste i LXX. bruges *ζωοποιειν* i samme Betydning som *ἐγειρειν*: at gjenopvække Døde. Cfr. Joh. 5, 21: *ἐγειρει τους νεκρους και ζωοποιει.* 1 Kor. 15, 36: *ὁ σπειρεις, οὐ ζωοποιειται, ἐαν μη ἀποθανῃ* [40]). Paa andre Steder har det den videre Betydning: opfriske, oprejse af en sørgelig Forfatning [41]); i denne Betydning staar *ζωοποιησις* Esra 9, 8. 9; *ζωοποιειν* Ps. 70, 20. Job 36, 6. Præd. 7, 13. Kun eet Sted er der, saavidt vi vide, nemlig Neh. 9, 6, hvor det snarere synes at maatte forstaaes om en Bevarelse i, end om en Tilbagekaldelse til Livet. Imidlertid er der Intet i Vejen for paa dette Sted at forstaa det om den Guds Virksomhed, hvorved Alt — Himlen, Jorden og Havet — fyldes med stedse nye *ζωοις*. Saaledes sees מְחַיֶּה אֶת־כֻּלָּם at være parallelt med det foregaaende עָשִׂיתָ o. s. v. Paa andre Steder nemlig, hvor Piel og Hiphil af Verbet חיה bruges om Livets Bevarelse, gjengives det stedse ved *ζωογονειν* (sml. 2 Mos. 1, 17. 18. 22. 1 Kong. 20, 31. 2 Kong. 7, 4. Dom. 8, 19) eller ved andre til de enkelte Steders Tankegang mere passende Verber, som *θρεψαι, ἐκθρεψαι* (1 Mos. 6, 19. 20. 50, 20. 7, 3. Jes. 7, 21. Ps. 30, 4. 1 Mos. 45, 7) eller *ζωγρειν* (Jos. 6, 25 al. 2 Sam. 8, 2), *σωζειν* (1 Mos. 47, 25), *περιποιεισθαι* (1 Mos. 12, 12), *ζην* (1 Mos. 19, 19). — Hvor det derimod har Betydningen „avle“, f. Ex. „avle Afkom“ (for det hebraiske הִיָּה זֶרַע), oversættes det ved *ἐξαναστησαι* (1 Mos. 19, 32. 34). Udtrykket הַיְחַיּוּ אֶת־הָאֲבָנִים (Neh. 2, 34)

---

38) Sml. Weiss, Petrin. Lehrbegriff, p. 231.

39) Sml. Güders Skrift p. 40, Not. 2.

40) Sml. Joh. 6, 63. Rom. 4, 17. 8, 11. 1 Kor. 15, 22. 45. 2 Kor. 3, 6. Gal. 3, 21; kfr. LXX 2 Kong. 5, 7. 8, 5.

41) Cfr. Simplex *ζωόω* Ps. 84 (85), 7.

Digitized by Google

gjengiver Nehemia's Oversætter smagfuldt ved: ἰασονται τους λιθους. Derimod forekommer ζωογονειν paa eet Sted i samme Betydning, som ellers ζωοποιειν, nemlig 1 Sam. 2, 6, sml. 1 Tim. 6, 13, hvilket sidste Sted er af Betydning for Fortolkningen af det ovennævnte Sted af Neh. (9, 6).

Naar Christus her siges at være bleven kaldt tilbage til Livet efter først at have lidt Døden, da maa ved denne Levendegjørelse nødvendigvis forstaaes Sjælens Gjenforening med Legemet, dog saaledes, at dette ny Liv ikke længere har sit Princip i Kjødet, men i den befriede og med Gud paa det Inderligste forenede Aand. Christi ζωοποιησις er saaledes væsentligen det Samme som ἀναστασις, ved hvilket Ord det i ζωοποιηθεις liggende Begreb senere gjenoptages (V. 21); dog ere de forsaavidt forskjellige, som ἀναστασις tillige betegner den Akt, hvorved det det døde Legeme gjengivne Liv aabenbarede sin Kraft, medens ζωοποιησις simpelt hen udtrykker „Sjælens og Legemets Forening“ (Buddeus).

V. 19. ἐν ᾧ και τοις ἐν φυλακῃ πνευμασι πορευθεις ἐκηρυξεν. — Først og fremst maa her Güders Mening tilbagevises, hvilken gaar ud paa, at ἐν ᾧ staar som forbindende Partikel: „hvorfor eller hvorhos han nemlig prædikede“ [42]). Med Winers vægtige Auktoritet for os tør vi paastaa, at ἐν ᾧ hos de bedre græske Forfattere ikke bruges paa denne Maade (Gramm. 6te Udg. p. 346, 1; 5te Udg. p. 463). Bleeck (til Hebr. 2, 18) vil ikke engang indrømme, at en saadan Brug af ἐν ᾧ forekommer i N. T., og vil ikke anerkjende den selv paa det Sted, der vistnok (hvad ogsaa Winer mener) er det eneste, hvor den findes, nemlig Rom. 8, 3 [43]). Güder

---

[42]) p. 42 f. i Güders Skrift.

[43]) At Hebr. 2, 18 og 6, 17 ere at forklare anderledes, har Bleeck særdeles overbevisende godtgjort. Rom. 2, 1 og 1 Petr. 2, 12 har Winer tilfredsstillende forklaret. Om Tiden bruges ἐν ᾧ Mark. 2, 19. — Rom. 8, 3 opfattes det, saavidt jeg ved, af alle ansete

Digitized by Google

har taget for lidet Hensyn til Peters Brug af ἐν ᾧ. Overalt, hvor dette Udtryk forekommer hos ham (1, 6. 2, 12. 3, 16. 4, 4), er den relative Betydning vanskelig at miskjende [44]). Saa Meget lære vi imidlertid ved at jævnføre disse Steder, at den ved ἐν ᾧ betegnede relative Forbindelse er temmelig løs og mere er en Forbindelse imellem tvende Sætninger, end imellem en Sætning og et eller flere af de nærmest foregaaende enkelte Ord [45]). Nedenfor 4, 4 ligger det, hvortil Relativet viser tilbage, i Verbet: ἀρκετος γαρ ἡμιν ὁ παρεληλυθως χρονος του βιου το βουλημα των ἐθνων κατεργασασθαι — — ἐν ᾧ ξενιζονται. — Paa vort Sted og Hebr. 6, 17 gaar det Ord, til hvilket Relativet har Hensyn, umiddelbart foran dette; her er det nemlig πνευματι. Dog er det neppe rigtigt at forstaa denne Relativets Forbindelse med πνευματι saaledes, som om derved betegnedes, at det, der nu følger, udsiges om πνευμα, — ligesom om Talen i det Foregaaende havde været om denne alene og i og for sig [46]). Dette gaar allerede derfor neppe an, fordi πνευματι og σαρκι i det Foregaaende have en saagodtsom adverbial Betydning og ere sammenvoxede paa en Maade til eet Begreb med de Verber, hvortil de høre. Bedst betragtes ἐν ᾧ som paa een

Fortolkere — Fritzsche, Meyer, Philippi — som Aarsagspartikel. Dog maa man give Bleeck Ret i, at det gaar an at forbinde ἐν ᾧ ἠσθενει med det Foregaaende saaledes, at Relativets Betydning bevares, uden at Stedets Mening lider nogen Forandring. Urimelig synes mig Hofmanns Fortolkning: „imedens". Schriftbew. II, 1 p. 240.

[44]) Sml. Huther til 2, 12 og 4, 4.

[45]) Saaledes er ἐν ᾧ Hebr. 6, 17 at knytte til det umiddelbart foregaaende ὁρκος, dog saaledes, at Relativet tillige gjenoptager, hvad der netop er sagt om Eden. Særdeles rigtigt Bleeck: „da Sagen forholder sig saaledes, — da nu engang Eden tjener til sikker Bekræftelse af et Udsagn". III, p. 259.

[46]) Hofmann, Schriftbew. II, 1 p. 336; Schmid, bibl. Theol. II p. 173; Weiss, Petrin. Lehrbegr. p. 232, hvilken Sidste heraf slutter, at Christus uden Legeme er nedstegen til Helvede; sml. nylig Messner, Lehre der Apostel p. 149.

Digitized by Google

Gang tilknyttende den følgende Sætning og gjentagende Summen af det nærmest foregaaende Led, saaat den deri liggende Tanke er: „i denne Tilstand, paa denne Maade pneumatisk levende“.

Med dette for Øje vil man heller ikke have vanskeligt for at forstaa Betydningen af *και*. Det er nemlig at forbinde hverken med *πορευθεις εκηρυξεν* — thi der berettes ikke om nogen anden Virksomhed af Christus —, heller ikke med *τοις ἐν φ. πνευμασι* [47]) — thi det lader sig ikke indse, hvilke Andre der skulde danne Modsætningen eller Sidestykket til dem —; men det maa aabenbart forbindes med det relative Udtryk *ἐν ᾧ*, saaledes at det deri liggende Begreb (*ζωοποιηθεις πνευματι*) med Eftertryk fremhæves. Thi det hovedsagelige Indhold af det Følgende er netop Beretningen om, hvad Christus udførte, idet han som levendegjort igjen indtraadte i Herlighedsstanden. Apostelen har sagt, at han blev levendegjort; nu tilføjes det, at han som saadan ogsaa (*και*) udfoldede en Virksomhed, saadan som man kunde vente af den, der havde sejret over Døden og over sine Fienders Voldsgjerninger. Ved denne Forklaring bliver det let forstaaligt, at ogsaa det Følgende tjener til at belyse V. 17.

Hvad han har gjort, indeholdes nu i de Ord: *πορευθεις εκηρυξεν τοις ἐν φυλακῃ πνευμασι.* Christus siges her at have prædiket, efterat han som levendegjort havde begivet sig hen til et andet Sted, end det, hvor han var, medens Sjælen var skilt fra Legemet, og han selv saaledes var i

---

[47]) Wiesinger (p. 248) foretrækker vistnok Forbindelsen med *τοις ἐν φυλακῃ πνευμασι*. Men den Sammenligning imellem de troende Christne (*ἡμας*) og hine Vantroe, som paa denne Maade fremkommer, er aldeles uforenlig med Apostelens Aand (V. 12. 4, 17. 18. 2, 9), saaat det, som Wies. anser for at tale til Fordel for sin Mening, netop allermest er til Hinder for en saadan Forbindelse af Ordene.

Digitized by Google

Dødstilstanden[48]), — til det Sted nemlig, hvor hine πνευματα, hvis Beskaffenhed i det Følgende nøjere beskrives, holdtes ἐν φυλάκῃ. Endskjønt alle disse Ord synes at være ligesaa mange Gaader, vil dog utvivlsomt den Opfatning, vi ovenfor have udtalt, paatrænge sig Enhver, der giver nøje Agt saavel paa de enkelte Ords Betydning, som paa den indbyrdes Sammenhæng imellem Tankerne.

Der har dog været og er endnu de, som adskille dette Vers fra det nærmest foregaaende paa den Maade, at de betragte det med ἐν ᾧ και Indledede som foregaaet to tusinde Aar, forinden Christus var bleven Menneske, end sige var levendegjort, nemlig paa Noah's Tider, og henføre den her omtalte Virksomhed til Christi i Noah selv nærværende og igjennem ham talende Aand[49]). Imod denne Mening tale flere Grunde, som vi korteligen skulle fremstille[50]). Hvad angaar Betydningen af ἐν ᾧ και, da have vi derom ovenfor udtalt vor Opfatning. Da vi imidlertid villigen indrømme, at der herom kunne være forskjellige Meninger, ville vi for det Første sammenholde den ovenfor nævnte Anskuelse med Betydningen af Ordet πνευματι. De, som i dette Ord finde en Betegnelse af Christi guddommelige Natur (Gerhard, Pistorius), have, hvad der godt lod sig forsvare, opfattet ἐν ᾧ som tilknyttende en Handling, hvis Subjekt var den i

---

[48]) Dette maa nöje mærkes; thi Nogle indblande her aldeles urigtigen, hvad der Act. 2, 27 siges om Christi Sjæls Tilstand iblandt de Döde (saal. f. Ex. Güder). Sml. imod dem Thomasius, Christi Person und Werk II. p. 238 f.

[49]) Saaledes Augustin, Beda, Thomas Aquinas, Nicol. de Lyra, Beza, Joh. Gerhard; i vor Tid Pistorius (Zeitschrift für ges. Luth. Theol. und Kirche VII, 2 p. 3 ff.), Besser (Bibelstunden VI, p. 261 ff.). [Besser er i en senere Udgave fuldstændigen traadt over til den i nærværende Afhandling forsvarede Opfatning. (Overs. Anmærkn.)]

[50]) Sml. Wiesingers skarpsindige Gjendrivelse af denne Fortolkning af Stedet, p. 236 ff.

Digitized by Google

Christo boende guddommelige Aand, seet i og for sig, og som altsaa kunde være udført, maaske endnu forinden denne havde forenet sig med den menneskelige Natur i Jesu; de beraabe sig paa 1, 11, hvor Petrus selv lærer, at Christi guddommelige og evige Aand fordum har talt igjennem Propheterne. Naar man derimod med os antager, at πνευματι nødvendigvis maa forstaaes om den ene, saa at sige, Bestanddel af den menneskevordne Christus, hvilken Bestanddel først formidler hans menneskelige Naturs Delagtighed i og Nydelse af Livet og Herligheden, da kan man umuligt mene, at der i den umiddelbareste Sammenhæng dermed kan være Tale om en Christi πνευμα, som Intet har havt at gjøre med Christi menneskelige Natur, end sige med hans Tilstand som herliggjort. Man henviser rigtignok med et Slags Skin af Ret til alle de Steder, i hvilke Christus ved sin Aands Vidnesbyrd og Virksomhed siges at have aabenbaret Kraften af sin Levendegjørelse paa Menneskene (Besser p. 260). Ligesom ved dette Vidnesbyrd de Vantroe bleve overbeviste efter Christi Død, saaledes skulde det da her fortælles, at ogsaa (και) [51]) i hin Tid, der i saa høj Grad lignede Læsernes Tidsalder, Christus selv, som nærværende i sin Aand, havde revset Noahs Samtidiges Vantro. Men imod Rigtigheden heraf taler for det Første, at Ordene ζωοποιηθεις δε πνευματι klarligen ikke betegne nogen Christi Sejer over Menneskene, der skulde være aabenbaret paa Menneskene πνευματι, men derimod det Liv, som Christus selv efter at have lidt Døden gjenvandt πνευματι. Dersom nu ikke de nærmest følgende, ved ἐν ᾧ και indledede Ord indeholde Noget, der kan tjene til Bevis for hans Levendegjørelse, da indeholdes et saadant overhovedet ikke i vort Sted. Det vil nu være let indlysende, at hint και snarere taler imod den Mening, til Fordel for hvilken man paabe-

[51]) Denne Betydning af και antager Besser, p. 260.

Digitized by Google

raaber sig det. Det maa aabenbart være den samme Christus, som først siges at være ζωοποιηθεις og dernæst siges πορευθεις κηρυξαι. At paa den anden Side hin Sammenligning imellem Noahs Tid og Læsernes Tid ikke indtager den fornemste Plads i Sammenhængen, vise selve Ordene og Sætningsstrukturen. Straffens Moment og fornemlig Noahs Navn, som den igjennem hvem Christus havde prædiket, maatte da med et ganske andet Eftertryk være fremhævet. Det største Eftertryk ligger derimod dels paa Verbet ἐκηρυξεν, hvad ogsaa Wiesinger medrette indskjærper, dels paa det ved ἐν ᾡ και med Vegt gjenoptagne Begreb af ζωοποιηθεις.

Hertil kommer, at Ordet πορευθεις fornemlig paa Grund af den Plads, det har i Sætningen, nødvendigvis maa forstaaes saaledes, at hint φυλακη, i hvilket πνευματα siges at være indesluttede, tillige betegnes som Maalet for Christi Rejse. Dermed korresponderer ogsaa et andet πορευθεις V. 22, hvilket aabenbart udsiges om den levendegjorte Christus [52]). Fremdeles er det uforstaaeligt, hvorfor de, til hvem Christus begav sig hen, kaldes πνευματα, naar de ikke ved dette Udtryk sættes i Relation til ham, som blev ζωοποιηθεις πνευματι, saaat det derved betegnes, at han nu havde at gjøre med Saadanne, der, ligesom han selv, ikke længere havde σαρξ; dette anfører Apostelen som et stort og kraftigt Vidnesbyrd for, at Christi nye Liv var et aandeligt. Naar man endelig har ment, at τα ἐν φυλακῃ πνευματα be-

[52]) De Steder, Hofmann og Besser anföre for at godtgjöre en overfört Brug af Verbet πορευεσθαι, ere for en Del misforstaaede (Act. 3, 26 sml. Meyer til dette Sted; Thomasius p. 240); og forsaavidt som en saadan Brug virkelig forekommer, lader den sig forklare snart af, at den hele Tale er billedlig (1 Kor. 10, 4), snart af Sammenhængen; saaledes Ef. 2, 17 (kfr. V. 12: ἠτε ἐν τῳ καιρῳ ἐκεινῳ χωρις Χριστου — — 13: νυνι δε — ὑμεις οἱ ποτε ὀντες μακραν ἐγγυς ἐγενηθητε — — 14: αὐτος γαρ ἐστιν ἡ εἰρηνη — — — 17: και ἐλθων εὐηγγελισατο εἰρηνην — —). Sml. ogsaa Wiesinger p. 240.

tegnede Noachiterne i den Tilstand, i hvilken de nu ere efter at have forhærdet sig imod den to tusinde Aar i Forvejen stedfundne Prædiken, da taler herimod saavel selve Ordenes Betydning (*πνευματα*), som det følgende *ποτε*. Vistnok fremhæver Hofmann medrette, at Participiet *ἀπειϑησασιν*, da det ikke har Artikel, ikke har Betydningen af en Relativsætning. Og selv naar han vil have denne Participialbestemmelse forstaaet saaledes, som om Apostelen paa den ene Side sagde, at der fordum var blevet prædiket for Noachiterne, og paa den anden Side tilføjede, at de fleste af dem ikke troede, saa har han maaske ikke saa megen Uret, som Wiesinger paastaar (p. 243), idet han negter, at en saadan Bestemmelse overhovedet kunde være tilknyttet ved Participium af Aoristet (Winers Gramm. 6te Udg. p. 315 f.); thi ved dette Participium kan Noget tilknyttes, som for Forfatterens Betragtning og i Forhold til hans Tid er forbigangent og saaledes i Tiden kan falde sammen med den ved verbum finitum udtrykte Handling (og navnlig lod dette sig forsvare, hvis Hofmanns Anskuelse om Tiden for *εκηρυξε* var den rigtige); imidlertid vil Enhver let kunne føle det Utydelige og lidet Betegnende i en saadan Udtryksmaade. Hvad der imidlertid allermest er til Hinder for hin hele Fortolkning, er, at en saadan eftertrykkelig Modsætning imellem den langt tilbageliggende Tid, da Prædikenen fandt Sted, og den Tid, til hvilken *το ἐν φυλακῃ εἰναι* refererer sig, som Hofmann finder betegnet ved Partiklen *ποτε*, kun da vilde være til at opdage, naar der i det Foregaaende var et Ord, som baade kunde forberede og klargjøre dette Modsætningsforhold, — naar der f. Ex. stod *τοις νυν ἐν φυλακῃ πνευμασι*. Da dette imidlertid ikke er Tilfældet, maa Tidspartiklen aabenbart, som henhørende til et underordnet Participium, betegne en Modsætning ikke til noget enkelt Led i Sætningen, men til det eftertrykkeligen betonede „verbum finitum“. Naar

det saaledes fremgaar, at den Prædiken, hvilken de engang havde negtet Lydighed, var en anden, end den, der i det 19de Vers tillægges Christus, staar der vistnok tilbage en anden ikke mindre Vanskelighed, som denne Opfatning — hvad Hofmann [53]) skarpsindigen har gjennemskuet — lider af; dog skulle vi forsøge at hæve denne Vanskelighed uden Brud hverken paa grammatiske eller dogmatiske Love. Hvad angaar den Fortolkning, ifølge hvilken *φυλακη* skulde udtrykke enten Hedningernes eller Jødernes aandelige Tilstand, der ved Apostlenes Prædiken skulde forbedres [54]), da behøver den ikke nogen Gjendrivelse.

Vi ville derfor vende tilbage til den af de fleste Exegeter forsvarede Fortolkning af dette Sted, hvilken gaar ud paa, at her handles om en virkelig Christi Nedfart til Helvede, og nærmere undersøge, hvad Apostelens Ord lære om denne Nedfarts Maade og Maal. Det Første, Christus efter Sjælens og Legemets Gjenforening siges at have gjort, er da *κηρυξαι* (prædicasse), hvilket nærmere forklares ved det tilføjede *πορευθεις*. Hvorvidt denne Nedfart fulgte strax og umiddelbart efter Levendegjørelsen, derom er Intet sagt med udtrykkelige Ord. Heller ikke kunne vi være enige med dem, der mene, at Apostelen vil have den nedenfor (V. 21) omtalte Opstandelse betragtet som næst efter Nedfarten det andet Trin i Herlighedens Gjenerhvervelse. Thi Ordene *δι' ἀναστασεως* vise tilbage til Participiet *ζωοποιηθεις*, og der ligger intet Andet i disse Ord, end Livets Gjenerhvervelse. Men vistnok synes de hinanden afløsende Participier at betegne en umiddelbar Paahinandenfølgen af de

[53]) p. 337: „Vi vilde isaafald have det sælsomme Tilfælde, at Ulydighed imod en ikke omtalt tidligere Forkyndelse blev betegnet som Grunden til, at der nu var blevet prædiket for dem, medens der Intet stod at læse om det Resultat, som denne sidste Forkyndelse selv havde ledet til hos dem".

[54]) Saaledes Socinianerne og Arminianerne: Grotius o. A.

Digitized by Google

enkelte Akter. Hertil kommer, at κηρύσσειν ikke vel kunde være brugt absolut, naar ikke Meningen dermed var at tilkjendegive, at det var de nys berettede Kjendsgjerninger, som bleve forkyndte, umiddelbart efterat de havde tildraget sig [55]).

Naar der nemlig føres en skarp Strid om, hvad det er, som Christus her siges at have forkyndt, da synes denne Uenighed at hidrøre derfra, at de Fleste have taget altfor lidet Hensyn til den saare enge Sammenhæng med det Foregaaende. Sin egen Levendegjørelse var det, Christus drog hen for at forkynde, først for πνεύματα, med hvem han nu som selv ζωοποιηθεὶς πνεύματι havde en beslægtet Existentsform, dernæst for Menneskene, endelig for Himlens Engle. Ἐν ᾧ er klarligen ikke at forbinde alene med Participiet πορευθεὶς; Ordenes Følge viser paa det Tydeligste, at det ogsaa maa forbindes med ἐκήρυξεν. Thi Grunden til, at Apostelen ikke skrev ὅ, var den, at der fornemmelig laa Magt paa at fremhæve, i hvilken Tilstand og Habitus Christus nedfor og prædikede [56]).

[55]) Det maa indrömmes, at man af dette Petri Sted — og jeg kjender intet andet Skriftsted, hvorom der i dette Tilfælde kunde blive Tale, — Intet kan slutte om, hvorvidt det var för eller efter sin för Menneskene synlige Opstandelse, at Christus nedfor til Hades. Nærmest Sandheden synes dog de gamle Læreres Mening at komme, ifölge hvilken Christi Virksomhed i Hades er at henlægge til den nærmest foran hans Tilbagevenden til denne Verden liggende Tid, og saaledes den saakaldte Levendegjörelse ogsaa i Henseende til Tiden bliver at adskille fra den synligen aabenbarede Opstandelse. Men ganske vist have de i det Stykke retteligen forstaaet Petri Mening, at de henregnede Nedfarten til Ophöjelsen — en Mening, som, forunderligt nok, Hoffmann (Symbolik, Leipzig 1857 p. 307 Not. 7) nyligen har villet frakjende selve Konkordieformelen; det er imidlertid aabenbart, at paa de Steder, som have vildledet ham (608. 767), ikke Herliggjörelsens enkelte Trin opregnes, men kun Beskaffenheden af den Herliggjortes Tilstand belyses ved Fremhævelsen af det, hvori Herligheden klarest aabenbarede sig.

[56]) Delitzsch, System der bibl. Psychol. 1855 p. 357: „Idet han saaledes fremstillede sig for de Döde i Hades, prædikede han for dem (ἐκήρυξεν) den nu fuldbragte Sejer —".

Digitized by Google

Og dette var det, som de gamle Lærere rigtigt anede, naar de paastode, at vort Sted mere handler om en real, end en verbal Prædiken, ihvorvel de mindre rigtigt beviste og forsvarede denne Paastand. Vistnok kan *κηρυσσειν* i og for sig intet Andet betyde, end at forkynde med Ord. Men af Ordenes Sammenhæng lære vi, at det Samme, som Christus mundtligen forkyndte, tillige var ligesom præformeret og stillet til Skue i hans hele Væsensbeskaffenhed og i hans Optræden (thi heller ikke *πορευθεις* staar uden Vægt [57]). Med hvad Ret og i hvilken Betydning vi saaledes indskrænke Forkyndelsens Indhold til Christi Sejer over Døden, vil blive klarere, naar vi nedenfor noget nøjere faa undersøgt Betydningen og Brugen af Verbet *κηρυσσειν*.

Der spørges nu, hvem de vare, for hvilke Christus prædikede, og som her ere betegnede som *τα ἐν φυλακῃ πνευματα*. Skulde man alene af Ordet *πνευματα* slutte sig til deres Natur, da vilde man neppe have noget Argument imod den Fortolker, der nyligen, genialt nok, har opstillet den Mening, at det er Engle, hvorom der her er Tale [58]. Thi N. T.'s Sprogbrug taler aabenbart mere til Fordel for ham, end for dem, der ved *πνευματα* forstaa Afdødes Sjæle. Disse kaldes ellers i N. T. kun paa eet Sted *πνευματα*, nemlig Hebr. 12, 23 (*προσεληλυθατε — πνευμασι δικαιων τετελειωμενων*) [59]. I Apokalypsen kaldes de *ψυχαι* (6, 9. 20, 4) [60]. Heller ikke kan man i denne Henseende slutte

---

[57]) Wiesinger uddrager omtrent den samme Slutning af deres Beskaffenhed, der vare Gjenstand for Forkyndelsen, p. 237: „— kun at man hos de legemlöse Aander maa tænke sig en ganske anden Evne til at se den i Aanden nærværende, legemligen forklarede Herre og hans Nærværelse i det sande Lys; — for dem var det en Beskuelsens Sag" — —.

[58]) Baur, theol. Jahrbb. XV, 2 p. 193 ff.

[59]) Sml. Delitzsch, Syst. d. bibl. Psychol. p. 346.

[60]) Om Englene, saavel de onde som de gode, bruges Ordet ikke sjelden. Sml. Luk. 10, 20: *μη χαιρετε, ὁτι τα πνευματα ὑμιν ὑπο-*

Digitized by Google

noget Sikkert af det tilføjede *ἐν φυλακῃ;* meget mere tager Baur netop dette til Indtægt for sin Mening [61]).

Men det er det Følgende, som tvinger os til ved *πνευματα* her at forstaa afdøde Mennesker; og denne Betydning af Ordet er heller ikke uden Berettigelse. Allerede ovenfor have vi omtalt, at de Afdødes Sjæle benævnes *πνευματα,* forsaavidt som de ere udenfor al Forbindelse med Livet i Kjødet. Til at belyse denne Brug af Ordet tjener fremfor Alt hint Udsagn af Herren: *πνευμα σαρκα και ὀστεα οὐκ ἐχει* (Luk. 24, 39. sml. 37). Og hvorfor Apostelen her har villet have dette Begreb af *πνευμα* fremhævet, maa være Enhver indlysende. Omendskjønt nemlig Christus med herliggjort Legeme aabenbarede sig iblandt de Døde, saa havde han dog aflagt Kjødet, og det Legeme, han nu havde, var et aandeligt (1 Kor. 15, 44), der i sig selv ikke var til at føle med Hænder, undtagen naar det ved hans Aabenbarelser antog en vis Paatagelighed (Luk. 24, 39). *Πνευματι ζωοποιηϑεις* og *πνευμασι* staa i gjensidig Relation til hinanden [62]).

Naar imidlertid Nogle paa Grund af denne Korrespondents imellem *πνευματι* og *πνευμασι* vende tilbage til den gamle vildfarende Mening, at det var Christi Sjæl alene, som nedsteg til de Dødes Sjæle, da gjøre de enten Vold paa *ζωοποιηϑηναι,* som ingensteds bruges om Livets Bevarelse, eller

---

τασσεται. 9, 39. Hebr. 1, 14: *λειτουργικα πνευματα.* Apok. 1, 4. 3, 1. 4, 5. 5, 6.

[61]) Han henviser fornemmelig til Apok. 20, 7: *λυϑησεται ὁ σατανας ἐκ της φυλακης αὐτου.*

[62]) Bengel: „Cum viventibus egit in carne, cum spiritibus in spiritu". Til Belysning af Sprogbrugen kan det ogsaa tjene at sammenligne Stefanus's Ord Act. 7, 39. cfr. Ps. 31, 6 (LXX), samt at lægge Mærke til, hvorledes Ordene *πνευματα* og *ψυχαι* næsten bruges iflæng. Sml. Dan. 3. Asarjas Sang V. 63: *πνευματα και ψυχαι δικαιων.* Sml. Visd. 3, 1.

Digitized by Google

paa Tankeforbindelsen, idet de give det i V. 19 Berettede sin Plads foran Legemets Gjenoplivelse [63]).

Iblandt de Døde altsaa var det, at Christus fremtraadte og prædikede, og, nærmere bestemt, iblandt dem, der holdtes i Fængsel, *ἐν φυλακῃ*. At Forestillingen om et Sted her foresvæver Apostelen, viser det tilføjede *πορευθεις*. Men paa den anden Side tro vi af Artiklens Manglen at kunne slutte, at det egentligen er Stedets Natur og Beskaffenhed, som fortrinsvis fremhæves ved Ordet *φυλακῃ*, ligesom det jo heller ikke vilde stemme med de fra Legemerne adskilte Sjæles Tilstand og Beskaffenhed, om man her vilde urgere det lokale Begreb. Sjælene forvares ikke i Aflukker eller med Jernlænker; her handles derimod om en Tilstand, hvori de ved Guds Vilje holdes forvarede, ihvorvel det maa indrømmes, at vi hverken kunne omtale eller tænke os denne Tilstand uden at indblande en Forestilling om Sted og Rum [64]).

Iøvrigt lader sig af Brugen af Ordet *φυλακῃ* i og for sig ikke Meget slutte, uden forsaavidtsom det maa antages, at Forestillingen om en vis Straf og Tvang kan være forbunden med dette Ord, ligesom den da overhovedet heller ikke er fremmed for vort Sted. Kun to Gange forekommer det i Apokalypsen om det Sted, hvor de onde Engle forvares (20, 7. 18, 2). Men af det første Sted lære vi tillige, at det Fængsel, af hvilket Djævelen for en Tid befries (V. 7), er at søge i *ἀβυσσος* (V. 3). Dette stemmer meget vel med Judæ og andet Petri Brevs Lære, at de fra Gud affaldne Engle forvares i evige Lænker [65]).

---

[63]) Delitzsch har nyligen gaaet en anden Vej, p. 357 f. 360: „Herren gik til Hades *πνευματι*, han prædikede der *ζωοποιηθεις* (?) *πνευματι*, og hans Legemes *ζωοποιησις* fulgte derpaa ved Opstandelsen — —“. Sml. imod hele denne Fortolkning Wiesinger p. 247 f.

[64]) Sml. Wiesinger p. 238 og 240.

[65]) Jud. 6: *ἀγγελους — εἰς κρισιν μεγαλης ἡμερας δεσμοις ἀϊδιοις ὑπο ζοφον τετηρηκεν*. 2 Petr. 2, 4: *ἀγγελων ἁμαρτησαντων οὐκ ἐφεισατο, ἀλλα σειραις ζοφου ταρ-*

Digitized by Google

Ligesom det nu allerede i og for sig er berettiget og nærliggende, fra denne de faldne Engles Tilstand at slutte til den Tilstand, hvori de ugudelige Menneskers Sjæle befinde sig, saaledes ledes vi ogsaa af Petrus selv hen til en saadan Slutning, idet han i sit andet Brev lærer omtrent det Samme om de ugudelige Mennesker, som han umiddelbart i Forvejen har lært med Hensyn til de onde Engle. *Οἶδε κύριος* — siger han (2, 9) — *εὐσεβεῖς ἐκ πειρασμοῦ ῥύεσθαι, ἀδίκους δὲ εἰς ἡμέραν κρίσεως κολαζομένους τηρεῖν*[66]). Men iblandt disse Ugudelige, der saaledes forvares indtil Dommens Dag, nævnes i det Foregaaende (V. 5) udtrykkeligen Noahs Samtidige. Derfor bliver der neppe nogen Tvivl tilbage om, hvad Petrus mener ved hint Fængsel; dette kan ikke være noget Andet end et Sted i Hades, hvor de Ugudeliges og navnlig Noahs vantroe Samtidiges Sjæle forvares, vistnok ikke frie for Straflidelse, men dog forventende den fulde og yderste Straf først ved Christi endelige Dom. Det er let at se, hvor godt dette stemmer med dette Ords almindelige Brug, efter hvilket det plejer at betegne ikke alene Straffen selv, men oftere ogsaa et Sted, hvor Misdædere holdes forvarede til Domfældelsesdagen[67]).

Efter dette kunne vi nu ogsaa nøjere bestemme, hvem hine *πνεύματα* ere. Det var for Sjæle, der allerede lede Straf i de Dødes Bolig, imedens de tillige forventede den yderste Dom, at Christus prædikede som levendegjort, og det (hvad vi slutte af Artiklen) for alle de Sjæle, som befandt sig paa

ταρώσας παρέδωκεν εἰς κρίσιν τηρουμένους. Sml. Henochs Bog.

[66]) Dette Sted ligger det langt nærmere at jævnføre, end Gal. 3, 23, hvortil Bengel henviser.

[67]) Af denne Grund oversætter Bengel „in custodia". Han siger: „In carcere puniuntur sontes, in custodia servantur, dum experiantur quid facturus sit judex".

Digitized by Google

det her betegnede Sted og i den her antydede Tilstand [68]). Efter det 19de Vers kunde man mene, at Talen her var om alle Ugudeliges Sjæle overhovedet, som forvente den yderste Dom; dette forbyder imidlertid det 20de Vers, hvor Antallet af dem, iblandt hvilke Christus fremtraadte med sit Budskab, indskrænkes inden snevrere Grændser.

V. 20. ἀπειϑήσασι ποτε, ὅτε ἀπεξεδέχετο ἡ του ϑεου μακροϑυμια ἐν ἡμεραις Νωε, κατασκευαζομενης κιβωτου, εἰς ἡν ὀλιγαι τουτ' ἐστιν ὀκτω ψυχαι διεσωϑησαν δι' ὑδατος.

Ἀπειϑησαντα tilføjes aabenbart paa en saadan Maade, at det maa refereres til alle dem, for hvilke Christus prædikede. Imod alle Sprogets Regler strider det, naar man vil henføre det, som nu siges om hine Sjæle, til en enkelt Klasse, som her udtrykkeligen skulde fremhæves [69]). Dersom Apostelen havde villet skjelne imellem forskjellige Klasser af Sjæle, maatte dette nødvendigvis være betegnet baade ved Artiklen og ved en delende eller indskrænkende Partikel. Som det nu staar, maa derimod Participiet tjene til nøjere at beskrive de i Forvaring værende Aanders Natur og Vilkaar. Efterat de en Gang i Tiden have negtet Gud Lydighed og Tro trods hans saare miskundelige Langmodighed imod dem, befinde de sig nu i Fængsel og høre der Christi Prædiken.

---

68) Nogle af de Gamle statuere af dogmatiske Hensyn, men med Tilsidesættelse af Sprogbrugen, en anden Betydning af φυλακη. Sml. Hutter, som (Explicat. libri concordiae ed. II. Wittemb. 1609 p. 991), paastaar, at det maa forstaaes i god Betydning om en „tutatio vel conservatio“, og at de Sjæle, som saaledes bevares, ere „fidelium, qui in coelesti illo που exspectarunt resurrectionem carnis“!! Paa en lignende Maade har før ham Calvin forklaret φυλακη om „specula, in qua aguntur vigiliae“ eller om selve „excubandi actus“. Endskjönt dette i og for sig, og forsaavidt Ordets Brug angaar, nok kunde gaa an, forbydes det dog ved ἀπειϑησασι, hvilken Dativ Calvin, idet han gjör aabenbar Vold paa Syntaxen, forklarer som Genitiv absolut.

69) Sml. nedenfor om Bengels Mening, ovenfor om Calvins.

Det er èn bekjendt Sag, at N. T.'s Forfattere bruge Verbet ἀπειθεῖν saaledes, at det bliver omtrent ensbetydende med ἀπιστεῖν. Hvad Hutter efter Luther anfører om Forskjellen imellem ἄπιστος og ἀπειθής, er i det Hele taget rigtigt nok, ihvorvel Adjektivet ἀπειθής i N. T. aldrig taber sin egentlige Betydning „ulydig"; men naar han heraf endog vil udlede dette, at her handles om Troende, der vistnok „nonnunquam", og det navnligen i den Tid, hvorom her netop tales (ποτε) „ex infirmitate carnis non crediderint peculiaribus Dei comminationibus", da ser Enhver, at det er dogmatisk Fordom, der har avlet saadanne Fortolkningens Monstra, hvad han ogsaa selv ærligen tilstaar (p. 989 f.). Med Hensyn til Ordenes Brug maa Følgende fastholdes. Ἀπιστεῖν bruges sjeldnere, og fast aldrig uden en vis ejendommelig Nuance i Betydningen. Enten udtrykker det Modsætningen til den Tro, der viser sig i Standhaftighed (Rom. 3, 3, sml. 2. 2 Tim. 2, 13), eller det bruges om den Vantro (til en eller anden Beretning), der mere har sin Grund i Sagens egen Usædvanlighed, end i Sindets Utilbøjelighed til at tro. Sml. Mark. 16, 11. Luk. 24, 11 og især V. 41: ἀπιστούντων ἀπὸ τῆς χαρᾶς καὶ θαυμαζόντων. Her kunde ἀπειθεῖν ikke være brugt; ἀπειθεῖν plejer nemlig at modsættes πιστεύειν paa den Maade, at det tillige betegner Ulydigheden som det, hvori Vantroen har sin Kilde og sit Væsen. Saaledes Joh. 3, 36: ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν — ὁ δὲ ἀπειθῶν —, sml. Act. 14, 2 og 1. Hebr. 11, 31. 1 Petr. 2, 7. Rom. 2, 8: ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ, cfr. 11, 30 f. For tilbunds at lære dette Verbums Brug at kjende, maa vi gaa tilbage til LXX, hvor det ikke sjelden udtrykker Trodsighed og Forhærdelse (for מָרָה, סָרַר). Særdeles oplysende vil det være, at sammenligne Rom. 10, 21 (15, 31) med Jes. 65, 2. En Masse andre Steder af G. T. har Bleeck i sin Comm. t. Hebr. 3, 18 (2det Bind p. 484) og Weiss (Petrin. Lehrbegr. p. 160) anført. At ἀπιστία og ἀπείθεια

Digitized by Google

undertiden bruges uden Forskjel, sees umiskjendeligen af Hebr. 4, 6. 11 sammenlignet med 3, 19.

Petrus ynder meget Ordet ἀπειϑεῖν, og det ikke uden speciel Grund; paa Lydigheden lægger han nemlig den største Vegt baade i sine Taler og i sit Brev. Sml. 1, 2. 14. 22. Act. 5, 32 og Weiss (p. 160—164), som omstændeligen behandler dette Punkt. At imidlertid Petrus betragter denne Lydighed som aabenbarende sig i Troen selv, sees af mange Steder, som f. Ex. 1, 22 (ὑπακοη της ἀληϑειας) 2, 8. 3, 1. 4, 17 (ἀπειϑειν τῳ λογῳ, τῳ εὐαγγελιῳ). Paa samme Maade anvendes det her for at betegne den Ulydighed hos Noahs Samtidige, der viste sig i, at de ikke vilde tro Noahs Prædiken om den sig nærmende Vandflod. Denne Benævnelse paa deres Vantro er saa meget mere passende, fordi hine Syndere ved Noahs om Dommen varslende Vidnesbyrd tillige bleve opfordrede til at begynde et nyt Liv.

Hvad der nu følger, er tilføjet ikke alene for nærmere at angive den Tid, hvorom her handles, men for klarere at vise, hvor stor disse Aanders Ulydighed og Vantro var, og imod hvem den blev vist[70]). Vistnok indeholde Ordene ogsaa en Tidsbestemmelse. Ved Partiklen ποτε adskilles aabenbart Tiden for Noachiternes Vantro fra Tiden for den gjenopstandne Christi Forkyndelse. Men dette er dog ikke Grunden til, at Partiklen er bleven tilføjet; den har mere Hensyn til det Følgende, end til det Foregaaende. Ogsaa Ordenes Stilling fordrer en nøjere Forbindelse med ὅτε.

Indholdet af det Følgende er desuden for vegtigt, til at det kan tjene til en blot og bar Tidsbestemmelse. Det fremhæver nemlig paa det Stærkeste Brødens Storhed, idet Troen og Lydigheden siges at være negtet — ikke prædikende Mennesker,

---

[70]) Wiesinger p. 243: „Apostelen vil udtrykkeligen beskrive Omstændighederne ved deres Vantro og denne Vantroes Almindelighed, for derved at vise Storheden af deres Ulydigheds Skyld".

Digitized by Google

men — Gud selv, som med den største Mildhed og Langmodighed igjennem en lang Tid bar over med hine Forhærdede og viste, ja beredte dem en Vej, ad hvilken de kunde undfly den kommende Dom. Hvor stor Guds Langmodighed mod hine Mennesker var, er udtrykt derved, at *μακροθυμια* — og hvilken Vegt dette Ord har, sees bedst af hin Klimax Rom. 2, 4 — indtager Subjektets Plads. Ogsaa i det andet Brev betegner Petrus ved dette samme Ord den Frist, som Gud skjenker de Bodfærdige til at undfly Dommen, og hvis Forsømmelse udelukker ethvert videre Haab om Frelse [71]). Til end yderligere at forstærke Begrebet af *μακροθυμια* tjener nu Verbet *ἀπεξεδέχετο*. Læsemaaden *ἅπαξ ἐξεδέχετο* mangler fyldestgjørende Vidnesbyrd og lader sig let forklare af en Fejlskrivning. Verbet *ἀπεκδέχεσθαι* forekommer ikke sjelden i N. T. Det bruges ialmindelighed om de Christnes standhaftige og længselsfulde Forventning af Christi Gjenkomst [72]). Endskjønt vort Sted er det eneste i N. T., hvor det staar absolut [73]), bliver det dog efter det foregaaende *ἀπειθήσασι* ikke tvivlsomt, hvilket Objekt der maa have foresvævet Apostelen. Men med Overlæg har han ordnet det Hele saaledes, at Subjektets og Verbets Begreb fik Eftertrykket. I Guds Venten aabenbarede sig hans indtil det Yderste overbærende Langmodighed, og selv denne Langmodighed blev dog træt af hine Menneskers Ulydighed og fik en Ende [74]). Vulgata's uhørte Oversættelse: „quando exspectabant Dei patientiam",

---

[71]) 3, 15: *την του κυριου ἡμων μακροθυμιαν σωτηριαν ἡγεισθε*, cfr. V. 9.

[72]) Rom. 8, 25: *δι᾽ ὑπομονης ἀπεκδεχομεθα*, sml. Gal. 5, 5 og Meyer t. d. St.: „das beharrliche, bis zur Verwirklichung nicht ablassende Abwarten". Rom. 8, 19. 23: *ἡ ἀποκαραδοκια* — *ἀπεκδεχεται* — — *στεναζομεν ἀπεκδεχομενοι*.

[73]) Rom. 8, 25, hvilket Sted Huther anförer, har det Objekt.

[74]) Sml. Matth. 24, 38: — — *ἀχρι ἡς ἡμερας εἰσηλθε Νωε εἰς την κιβωτον*. Bengel: „exspectabat, donec exspectandi finis erat".

Digitized by Google

hvilken Augustin (Ep. ad Evod. 99), Thomas Aquinas (Summa III, quaest. LII, art. II, 30 ed. Cajetan. p. 244), ogsaa Luther (Opp. VI p. 1798) og de Fleste før ham fulgte, behøve vi kun at nævne. Klart er det, at det ikke gaar an at anføre Luthers Auktoritet for en Fortolkning, naar selve det, der skal fortolkes, er væsentligen forskjelligt fra det, han har havt for Øjnene ved sin Fortolkning[75]).

Hvad dernæst tilføjes — ἐν ἡμέραις Νωε — var vistnok en næsten solenn Benævnelse paa hin Tidsalder (sml. Matth. 24, 38. Luk. 17, 26. Jes. 54, 9); men paa dette Sted spørge vi medrette, om ikke selve dette Navn, hvormed hin Tid betegnes, er, saa at sige, et Vidnesbyrd om Guds store og naaderige Foranstaltninger til den da levende Slægts Frelse. Noah var selv det kraftigste Vidne om den guddommelige Barmhjertighed ikke alene ved at bygge Arken, hvilket han gjorde i Tro (Hebr. 11, 7. Syr. 44, 17 f.[76]), men endnu mere derved, at han selv fremtraadte som den guddommelige Naades og Vredes Herold, som κηρυξ δικαιοσυνης, under hvilket Navn han paa et andet Sted omtales af Petrus (2 Petr. 2, 5). Forat dette kan blive endnu klarere, tilføjes de absolute Genitiver: κατασκευαζομενης κιβωτου, hvormed Skildringen af hin Tidsalders Vantro saare passende afsluttes. Ved Arkens Bygning blev Noahs Tro og Lydighed allermest lagt for Dagen; derved blev de Andres Vantro og Ulydighed beskjæmmet[77]), og endelig Guds for Alle beredte

---

[75]) Wiesinger p. 252 f.: „Men en Anskuelse, hvortil en Athanasius (?), en Luther og Bengel kunde være tilböjelige, skulde dog vel ikke kunne stride imod den christelige Bevidsthed". Athanasius's Lære om Nedfarten er, saavidt man kan se, aldeles ikke öst af Stedet hos Petrus; hvad derimod Bengels Forklaring af vort Sted angaar, da skulle vi snart se, til hvilke skröbelige Argumenter den stötter sig.

[76]) Νωε — ἐν καιρῳ ὀργης ἐγενετο ἀνταλλαγμα.

[77]) Hebr. 11, 7: πιστει χρηματισθεις Νωε — εὐλαβηθεις

Naade paatageligen stillet for Menneskenes Øjne; først da den var bleven fuldført, fik ogsaa Langmodigheden en Ende. Alle dem, der omvendte sig og toge sin Tilflugt til Guds Barmhjertighed, var Redning forjettet [78]. Men kun Faa tænkte paa at bringe sig i Sikkerhed (*εἰς ἣν ὀλιγοι — διεσωϑησαν*); derfor omkom hele denne Slægt [79].

Efterat vi nu saaledes have gjennemgaaet Alt, hvad der kan tjene til at kaste Lys over hine Aanders Natur og Beskaffenheden af den dem til Del blevne Forkyndelse, ville vi kaste et Blik tilbage.

For det Første maa det af Alt, hvad der siges om hines Ulydighed, være klart, at disse *πνευματα* ikke ere Engle, men Afdødes Sjæle; thi det var Guds fornemmelig igjennem Noah tilbudte Naade, de i sin Ulydighed foragtede. De ere, som vi ovenfor have seet, Aander, der som saadanne Intet længere have at gjøre med Kjød og Blod. Det andet Ord, *ψυχη*, som hos Grækerne almindeligen bruges om de Afdødes Sjæle (sml. ovenfor S. 553), bruger Petrus strax nedenfor (*ὀκτω ψυχαι*) ved Angivelsen af levende Menneskers Antal, og saaledes forekommer Ordet oftere i N. T. (Act. 2, 41. 7,

---

κατεσκευασε κιβωτον — δι᾽ ἧς (d. e. ved sin saaledes beviste Tro) *κατεκρινε τον κοσμον*.

78) Matth. 24, 39: — *οὐκ ἐγνωσαν ἑως* —.

79) De fölgende Ord — *εἰς ἣν ὀλιγαι τουτ᾽ ἐστιν ὀκτω ψυχαι διεσωϑησαν δι᾽ ὑδατος* — vise, at alle de Övrige omkom. Da nu hine otte Frelste i det nærmest fölgende Vers tjene som en Prototyp paa de Christne, der frelses ved Daaben, kunne vi baade heraf forklare os det Eftertryk, hvormed det saare ringe Antal (*ὀλιγαι τουτ᾽ ἐστιν ὀκτω ψυχαι*) fremhæves (sml. nedenfor), og tillige synes Verbet *διεσωϑησαν* at udelukke hin i Syndfloden omkomne Slægt endog fra Muligheden af en senere Frelse. Hvad Apostelen her vil lære os, synes at være dette, at hine Mennesker forspildte sin Frelse paa samme Maade, som den endnu i hans egen Samtid forspildes, nemlig ved ugudelig Foragt for det Frelsens Middel, Gud anviser. Hvad de enkelte Ord, navnlig Udtrykket *δι᾽ ὑδατος*, angaar, sml. de Wette-Brückner.

Digitized by Google

14. 27, 37. 2, 43. 3, 23. Rom. 13, 1; sml. 2 Makk. 2, 38. Vorst. til Hebr. 4, 2).

En Vildfarelse er det dernæst, naar Bengel adskiller den første Del af V. 20 fra Tidsangivelsen ἐν ἡμεραις Νωε, idet han betragter denne sidste som tilføjet for at udhæve et Exempel, medens han refererer ποτε „ad omnia Vis. Ti. saecula mortem Christi antegressa“, — igjennem hvilke da Guds Langmodighed skulde have ventet paa enhver Enkelts Omvendelse og Tro indtil hans Død. Men det οἱον, som han vil have underforstaaet foran Ordene ἐν ἡμεραις Νωε maatte udtrykkeligen være tilføjet, hvis noget Saadant var ment; de Exempler, som anføres (Mark. 14, 30. Luk. 4, 25. Deut. 31, 10), bevise Intet, da de ere af en anden Art; endelig kunde ἀπεξεδεχετο ikke vel have staaet saaledes uden nogen Betegnelse af Ventningens Ophør (thi naar Bengel betragter de Enkeltes Død som Grændsen for Guds Venten, da er dette indlagt; den Termin, Apostelen har for Øje, ligger derimod antydet i κατασκευαζομενης κιβωτου [80]).

Det vilde blive altfor vidtløftigt, og heller ikke hører det hid, at opregne alle de Forsøg, Fortolkerne have gjort paa at fjerne denne Vanskelighed. De findes nøjagtigen opregnede og for største Delen skarpsindigen gjendrevne hos Steiger. Iøvrigt samstemme de nyere Fortolkere hovedsageligen deri, at hine Noahs Samtidige, der formedelst sin Vantro omkom i Syndfloden, idetmindste efter hvad man kan se af dette Sted, vare de Eneste, hvilke denne Christi Aabenbarelse og Prædiken gjaldt [81]). Af hvilken Beskaffenhed denne

[80]) Ikke at vi betragte hele den Omvendelsesfrist, den guddommelige Naade havde levnet dem, som indskrænket til den Tid, i hvilken Arken byggedes; men Ventningens Ophör betegnes idetmindste ved disse Ord.

[81]) De Wette siger efter at have gjendrevet alle de Grunde, der kunde synes at tale for, at hine Noachiter anföres som et Exempel: „Aber diese Gründe möchten kaum genügen. Vielmehr scheint

Digitized by Google

Prædiken var, det er nu det sidste og vigtigste Spørgsmaal, vi have at løse; den overordentlige Dissens, som hersker derom iblandt Exegeterne, er ogsaa et Bevis for, hvilken Magt der ligger paa dette Spørgsmaal. Men saa Meget vil vistnok Enhver indrømme, at dette Spørgsmaal hænger altfor nøje sammen med den hele Troeslære, til at man paa nogen Maade skulde kunne betragte det som løst, saa længe dette dunkle Sted synes at lære Noget, som staar i Strid med andre aldeles klare og utvetydige Steder. Kun at vi vogte os for til Orthodoxiens Forherligelse at gjøre Vold paa den hellige Skrift.

Ved Besvarelsen af dette Spørgsmaal gaa Fortolkerne hovedsageligen i to forskjellige Retninger, idet Nogle tænke paa en Evangelieforkyndelse, Andre paa en „Lovprædiken" eller Domsprædiken. Det gjælder nu fremfor Alt at faststille de rette Grændser for Spørgsmaalet, forat ikke det følgende Sted 4, 6, hvilket hin første Klasse af Fortolkere plejer at paaberaabe sig, skal indblandes ved Fortolkningen af nærværende Sted, med hvilket det, som vi senere skulle vise, Intet har at skaffe. Vi ville derfor betragte det første Sted i og for sig, idet vi undersøge dets enkelte Ord og Sammenhængen.

De, som mene, at der her er Tale om en Evangelieprædiken i Hades, støtte sig først og fremst til Verbet *κηρύσσειν*, hvilket de paastaa overalt i N. T. har den ejendommelige Betydning: prædike Evangelium [82]). Og hvad

der Verfasser wircklich die (Heils-) Predigt auf die Ungehorsamen zu Noahs Zeit zu beschränken". Huther: „Der Gedanke des Apostels ist der, dass Christus — — in den Hades gegangen und dort den Seelen der in der Sintfluth Umgekommenen ein κῆρυξ (des Heils) geworden sei. Hiebei muss der Exeget stehen bleiben — —".

[82]) De Wette: „κηρύσσειν kan efter den nytestamentlige Sprogbrug (Matth. 4, 17) kun tages i samme Betydning, som εὐαγγελίζειν". Brückner: „Netop der, hvor Ordet som her er brugt absolut om Christus (Mark. 1, 38), er det = εὐαγγελίζειν". Huther: „Frelsesbudskab"; sml. Steiger (p. 357), Güder, Wiesinger (p. 241) o. Fl.

Digitized by Google

der fra den anden Side anføres herimod, er ialmindelighed ikke tilstrækkeligen begrundet [83]).

Det vil være Umagen værdt, at undersøge saavel den almindelige, som den specielt nytestamentlige Betydning af Verbet *κηρύσσειν*, forat det sande Forhold imellem begge disse Betydninger kan blive klart, og forat man ikke paa den sunde Fortolknings Bekostning skal indblande noget Begreb, som ikke hører hjemme i Ordet. *Κηρύσσειν* har en dobbelt Betydning, der ligefrem svarer til det Nomens Betydning, hvoraf det er deriveret; det betyder nemlig enten: udføre de for en *κῆρυξ*, en Herold, ejendommelige Forretninger, eller: forkynde Noget paa en Herolds Vis, d. e. offentligen og med høj Røst [84]). Denne sidste Betydning synes det ogsaa at have paa nogle Steder i N. T. [85]). Men langt hyppigere betegner det at udføre en Herolds Funktion, at forkynde, udraabe; denne Ordets Brug er saa almindelig hos de græske Forfattere af alle Slags og til alle Tider, at det selv paa de Steder, hvor man kan gjengive det med det slappere „fortælle, udsige“, dog i Forfatterens Tanke indeslutter Begrebet af Højtidelighed, Vegt og Auktoritet [86]).

---

83) Sml. Pistorius's Afhandling p. 14 f.: „Ordet *κηρυσσειν* betyder blot at forkynde, offentligen at kundgjöre“. Flacius (Clavis, til Ordet „Infernus“) tilstaar ærligen: „ego sane opinor, verbum prædicandi *ἐκηρυξεν* ibi (d. e. paa vort Sted) non propriissime accipi“. Bedre Engelhardt.

84) Herhen synes de poetiske Steder at maatte henföres, hvor det har Betydningen „paakalde, anraabe“. Saaledes Aeschyl. Choëphor. 4, sml. Aristoph. Ran. 2: „*τυμβον δ' ἐπ' ὀχθῳ τῳδε κηρυσσω πατρι κλυειν, ἀκουσαι*“. Eurip. Hecub. 148: „*θεους κηρυσσε*“.

85) Matth. 10, 24. Luk. 12, 3: *ὁ προς το οὐς ἐλαλησατε ἐν τοις ταμιειοις, κηρυχθησεται ἐπι των δοματων*; her staa endnu klarere end hos Matthæus *προς το οὐς λαλησαι* og *κηρυχθηναι* i Modsætning til hinanden. Sml. Apok. 5, 2: *αγγελον — κηρυσσοντα ἐν φωνῃ μεγαλῃ*.

86) Hos Herodian (I, 7, 1), hvem man anförer som Auktor for den slappede Betydning „divulgare“, er der vistnok i Forvejen Tale om et Rygte, men paa selve Stedet beholder Ordet sin Betydning:

Digitized by Google

Det bruges f. Ex. aldrig om Meddelelsen af en Lærdom. Den Brug af Ordet, som forekommer i N. T., synes aldeles ikke at være forberedt hos de græske Forfattere. Paa samme Maade, som hos disse, bruges det derimod af LXX; thi her findes der neppe Spor af dets ejendommelige nytestamentlige Brug. Det anvendes ialmindelighed om offentlige Kundgjørelser, hvorved enten Kongernes Dekreter meddeles Folket (Gen. 41, 43. Dan. 5, 29. Sml. 3, 4. Esth. 6, 9. Exod. 36, 5. Hos. 5, 8), eller Folkeforsamlinger sammenkaldes, eller en højtidelig Faste paabydes (Joel 2, 1. 4, 9. 2 Krøn. 24, 9. Exod. 32, 5. 2 Kong. 10, 20. Jon. 3, 5. 7. Zef. 3, 14 og oftere). Hvor derimod Begrebet „at prædike“, saaledes som det i N. T. plejer at forbindes med *κηρυσσειν*, skal gjengives paa Græsk, bruges mest Composita af *ἀγγελλειν*: *ἐξαγγελλειν*, *ἀναγγελλειν*, *ἀπαγγελλειν*, *διαγγελλειν*. Saaledes *ἀναγγειλατε σωτηριαν* 1 Krøn. 16, 23. Ps. 71, 15, *την εἰρηνην* Nah. 1, 15, *τα θαυμασια θεου* Ps. 71, 17. 18, ligeledes Ps. 9, 12; *την δικαιοσυνην* Ps. 22, 32, *το ὀνομα κυριου* Exod. 9, 16, *την αἰνεσιν του κυριου* Ps. 51, 17. Jes. 12, 4. Hvor et Verbum staar absolut om en Profets Læreembede, bruges *λαλειν* (דִּבֵּר

ἐπειδη δε διεφοιτησεν ἡ φημη ἀγγελοι τε ἡκον κηρυττοντες την του βασιλεως ἀφιξιν. Ikke engang hos Digterne, hvis Sprogbrug plejer at være friere, findes noget Sted, hvor *κηρυσσειν* er brugt, uden at der er taget Hensyn til dets ejendommelige Betydning. Saaledes Soph. El. 606: *κηρυσσε μ' εἰς ἀπαντας*, hvor en Dronning taler; Euripides Tro. 223: *ἀκουω κηρυσσεσθαι στεφανοις ἀρετας*, og Andr. 773: *κηρυσσομενων δ' ἀπ' ἐσθλων δωματων τιμα και κλεος*; her vilde Udtrykket tabe sin Kraft, dersom det skulde forstaaes om dem, som Rygtet gjorde bekjendte; Billedet er derimod taget af dem, der ved de offentlige Lege af Herolden udraabtes som Sejerherrer (sml. Xen. Cyr. VIII, 4, 4). Saaledes ogsaa paa de Steder, hvor det næsten har Betydningen „befale“, Aeschyl. Choëphor. 1026. Pind. Pyth. 4, 356 (hvor *Μοψος ὁ τετρασκοπος*, Gudernes Herold, taler). Soph. Antig. 450 synes det at maatte forklares af det foregaaende Vers 447, hvor der er Tale om et ved en Herold kundgjort Dekret; til dette henspiller Antigone.

Digitized by Google

Jer. 1, 6. 20, 9), eller ogsaa βοαν (קָרָא), naar det betyder at prædike med høj Røst og med offentlig Auktoritet (Jes. 40, 3. 6. 58, 1)[87]).

Sammenligner man nu med denne Mangfoldighed af Steder de Steder, hvor κηρυσσειν synes at være brugt i samme Betydning som i N. T., da vil man finde, at disse baade ere saare faa og for en Del bør forklares saaledes, at den almindelige Brug af Ordet vedligeholdes. Saaledes synes det i det paa et Par Steder i N. T. gjentagne Sted af Jesaja: ἀπεσταλκε με κηρυξαι αἰχμαλωτοις ἀφεσιν και τυφλοις ἀναβλεψιν, καλεσαι ἐνιαυτον κυριου δεκτον (61, 1. 2) at have bevaret sin oprindelige Betydning. Talen er fornemlig om Fangnes Løsladelse, hvilken, da den er en kongelig Akt, saare passende fremstilles som forkyndt ligesom igjennem en Herold. Ellers forekommer ogsaa omtrent i samme Forbindelse καλειν Jer. 41 (34), 8. 15. 17. Paa samme Maade synes det at forholde sig med Mich. 3, 5, hvor de falske Profeter skildres som κηρυσσοντες εἰρηνην; at forkynde Fred er nemlig Heroldens Forretning. Anderledes er det med Nahum 1, 15 (2, 1), hvor ἀπαγγελλειν εἰρηνην er omtrent det Samme, som at forkynde Frelse. Men paa en for LXX usædvanlig Maade synes Ordet at være brugt i 3 Steder hos Jona, hvor det har fuldstændigt den samme Betydning, som i N. T., nemlig 1, 2: ἀναστηθι και πορευθητι — και κηρυξον. 3, 2: κηρυξον το κηρυγμα. V. 4: και ἐκηρυξε. Naar undtages disse Steder i Jona, bruges det, os bekjendt, ikke paa noget Sted hos LXX som teknisk Udtryk for noget bestemt Slags Prædiken.

Vende vi derimod vort Blik til N. T., da ville vi her

87) Dog findes der hos LXX ogsaa Steder, hvor en höjröstet Prædiken betegnes ved selve Ordet κηρυσσειν. Se f. Ex. Prov. 8, 1: συ την σοφιαν κηρυξεις, sml. med det Fölgende og 1, 21. Cfr. Syr. 20, 14: ἀνοιξει το στομα αὐτου ὡς κηρυξ.

finde Ordet mangfoldige Gange anvendt paa denne Maade, og det som et Slags „terminus technicus“ for Christi Forkyndelse af sin Lære. Det er imidlertid klart, at dette ikke kunde være Tilfældet, hvis ikke den christne Læres Natur var en saadan, at dette Ord med Bibeholdelse af sin ejendommelige Betydning passende kunde anvendes om den **). Flacius, der saagodtsom er den Eneste, som har beskjæftiget sig med dette Punkt, siger meget rigtigt: „Ni. Ti. scriptores sumpta dictione a praeconibus, qui sunt regum et gubernatorum ministri ac intensa voce populo voluntatem aut decretum magistratuum denuntiant, — ob quandam similitudinem personarum, rerum aut functionis ministerium et propagationem evangelii expresserunt, ut indicarent evangelium clare, publice et libere cum quadam dignitate et auctoritate omnibus tradendum et inculcandum esse, sicut olim praecones solebant adstante aut sequente rege“ (s. hans Clavis under Ordet „Praedicare“). Dette er en rigtig Forklaring af Udtrykkets Oprindelse. Men det er ikke rigtigt, naar man mener, at Verbets Betydning gaar op i at lære og udbrede Evangeliet. Vistnok er Evangeliets Natur en saadan, at Verba, der betyde at lære, som διδάσκειν, παραδιδόναι og lignende hos Filosoferne gangbare Udtryk ikke vel kunne anvendes om det; thi det er snarere et Budskab om Kjendsgjerninger, end nogen belærende Undervisning. Men her frembyde sig da nærmest Verberne ἀναγγέλλειν, καταγγέλλειν, διαγγέλλειν, hvis Anvendelse paa denne Maade er ligesom præformeret af Alexandrinerne. Ja, man har jo endog et særeget Verbum, der er temmelig gjængs hos LXX (Jes. 57. 2, Ps. 96, 2 o. a. St.),

**) Thi man maa ikke tænke sig Forholdet saaledes, at Ordet først ved en hyppigere Brug er blevet slappet og dernæst har faaet en mere speciel Betydning, som i og for sig synes at være fremmed for dets oprindelige Betydning. Verbet har her, som overalt, bibeholdt sin solenne Betydning, men anvendes her om en ganske ny Gjenstand.

og som er dannet af selve Ordet εὐαγγελιον, nemlig εὐαγγελιζειν eller εὐαγγελιζεσθαι. Af Evangeliets Begreb alene lader saaledes Brugen af κηρυσσειν sig ikke forklare. Man maa kalde et andet, for N. T. ligesaa ejendommeligt Begreb til Hjælp, i hvilket, saa at sige, Evangeliets Fundament og hele Indhold ligger indbefattet, nemlig βασιλεια των οὐρανων eller του θεου. Dette er det, som begrunder den „similitudo personarum, rerum aut functionum“, hvorom Flacius taler. Det ny Budskab, som Christus og hans Apostle bragte Menneskene, er το εὐαγγελιον της βασιλειας. Hvor fortræffeligt Verbet κηρυσσειν passer til at betegne Forkyndelsen af dette Budskab, behøve vi ikke først at paavise. Vi skulle nu gjennemgaa de enkelte Steder og de enkelte Skrifter af N. T.

For det Første fortjener det at bemærkes, at hos Johannes, hos hvem der overhovedet sjeldnere er Tale om „Guds Rige“ og aldrig om Rigets Forkyndelse, heller ikke Verbet κηρυσσειν forekommer. Han følger LXX.'s Sprogbrug, idet han med Forkjærlighed bruger ἀναγγελλειν eller ogsaa ἀπαγγελλειν (1 Joh. 1, 2. 3: την ζωην), men fremfor Alt μαρτυρειν [89]). Matthæus derimod, hos hvem Læren om „Guds Rige“, saa at sige, hører hjemme, bruger ikke alene saare sjelden Verbet μαρτυρειν, men ogsaa hine Composita af ἀγγελλειν forekomme hos ham aldrig i hin vegtigere Betydning om det guddommelige Riges Forkyndelse: ἀπαγγελλειν findes nogle Gange om Forkyndelsen af et hvilketsomhelst Budskab. Væsentligen det Samme gjælder om Markus.

I Lukas's Skrifter bruges Udtrykket „Guds Rige“ afvexlende med andre nærliggende og beslægtede Udtryk, hvorfor

---

89) Sml. 4, 25: ὁταν ἐλθῃ Χριστος, ἀναγγελει ἡμιν παντα. 16, 14. 13. 25 μαρτυρειν Joh. 3, 11 (ὁ ἑωρακαμεν) sml. 32. 19, 35, 1 Joh. 1, 2. 4, 14. ἐμαρτυρησεν Ἰωαννης λεγων Joh. 1, 32. sml. 13, 21 o. s. v.

Digitized by Google

ogsaa Sprogbrugen hos ham i den her omhandlede Henseende er mere vaklende, end hos de øvrige Evangelister, Han bruger hyppigen Verbet *εὐαγγελιζεσθαι*, hvilket hos Matthæus læses een Gang, hos Markus aldeles ikke. Saaledes *εὐαγγελιζεται ἡ βασιλεια του θεου* Luk. Ev. 16, 16. 4, 43. 8, 1 (*κηρυσσων και εὐαγγελιζομενος την βασιλειαν του θεου*) sml. Act. 8, 12: *εὐαγγελιζομενος τα περι της βασιλειας*, hvor maa mærkes Omskrivningen *τα περι της βασιλειας*, idet nemlig Lukas — stik imod Brugen hos Matthæus — ikke saa meget taler om Sagen selv, som om den Riget betræffende Lære. Overensstemmende hermed kunde man ogsaa bruge næsten farveløse Ord, som f. Ex. *ἐλαλει αὐτοις περι της βασιλειας* 9, 11; *λεγειν* 10, 9. Act. 1, 3; *διαλεγομενος και πειθων τα περι της βασιλειας του θεου* 19, 8 sml. 28, 23; langt mere betegnende heder det *διαγγελλειν την βασιλειαν* Ev. 9, 60. I Acta er *καταγγελλειν* hyppigt i lignende Forbindelser [90]). Dog fattes der heller ikke i Lukas's Skrifter saadanne Steder, af hvilke den oprindelige og ejendommelige Brug af *κηρυσσειν* paa det Klareste skinner frem. Sml. fornemlig Act. 20, 25: *διηλθον κηρυσσων την βασιλειαν* — med V. 20 og 27 (*ἀναγγειλαι ὑμιν και διδαξαι*, og: *ἀναγγειλαι ὑμιν πασαν την βουλην του θεου*), dernæst 28, 31: *κηρυσσων την βασιλειαν του θεου και διδασκων τα περι του κυριου Ἰησου*. Aldrig forekommer hos Lukas *κηρυσσειν τα περι της βασιλειας*, sml. ovenfor. Ev. 9, 2: *ἀπεστειλεν αὐτους κηρυσσειν την βασιλειαν του θεου*, sml. 4, 44 og V. 43. Men denne Sprogbrug skylder han, om vi ikke tage fejl, Matthæus. Thi ingen af N. T.'s Forfattere er mere konsekvent og nøjagtig i dette Stykke, end Matthæus.

---

90) *Την ἀναστασιν* Act. 4, 2; *τον λογον* 13, 5. 17, 13; *ἀφεσιν ἁμαρτιων* 13, 38; *ὁδον σωτηριας* 16, 17; *Χριστον* 17, 3 sml. 23; *φως* 26, 23. Sml. 1 Kor. 2, 1. 9, 14. 11, 26. Fil. 1, 17. 18. Kol. 1, 28.

Digitized by Google

Det er bekjendt nok, hvor ofte „Guds Rige“ omtales hos ham; men aldrig taler han om dette Riges Bebudelse eller Forkyndelse uden at bruge Verbet κηρυσσειν (3, 1. 2 sml. 4, 17. 23. 9, 35. 10, 7. 24, 14 sml. Mark. 1, 14. 15). Heller ikke bør det oversees, at, hvor selve Forkyndelsens Ord følge, ialmindelighed Verbet λεγειν tilføjes; omendskjønt dette er Tilfældet overalt i N. T.'s historiske Bøger, bliver det dog derved mere fremhævet, hvad Vegt det andet Udtryk har i og for sig. Idetmindste fremlyser det deraf klart, hvilken Forskjel der finder Sted imellem Brugen hos Lukas og Matthæus, idet hin, som vi have seet, undertiden bruger det blotte Verbum λεγειν om hin Forkyndelse. Da dernæst Matthæus plejer at kalde det, som prædikes, εὐαγγελιον βασιλειας, fremtræder det derved endnu tydeligere, hvilket Begreb det er, hvormed κηρυσσειν ialmindelighed forbindes. Det er Riget, som forkyndes, og dette er et glædeligt og saligt Budskab. Fremdeles se vi, at denne Forkyndelse nøje adskilles fra det belærende Foredrag, medens den dog ligesaa meget, som dette, tjente til Udbredelsen af Christi Lære og kun i Henseende til Maaden var forskjellig derfra. Rigets Komme forkyndes, ligesom ved en Herold fra Gud; og Mere behøves ikke. Herfra den i Skildringen af Christi Virksomhed paa en vis Maade solenne Formel: περιηγεν ὁ Ἰησους — διδασκων ἐν ταις συναγωγαις και κηρυσσων τὸ εὐαγγελιον της βασιλειας Matth. 4, 23. 9, 35, sml. Luk. 4, 19, hvor der, forat den nytestamentlige Prædikens Ejendommelighed kan træde mere frem, istedetfor Alexandrinernes καλεσαι ἐνιαυτον κυριου er brugt det kort i Forvejen forekommende Ord κηρυξαι. Hermed kan ogsaa sammenlignes Kapitlets sidste Vers (43 og 44). Den Naadens Tid, hvorom Profeten spaaede som om en fremtidig, men som nu var umiddelbart forestaaende, forkyndtes af Christus ligesom af en Herold. Paa alle de nævnte Steder plejer κηρυσσειν at være brugt

Digitized by Google

saaledes, at dets specielle og for N. T. ejendommelige Betydning træder i Stedet for den almindelige.

Overensstemmende hermed heder det nu ogsaa med et kortere Udtryk: ὁπου ἐαν κηρυχϑῃ το εὐαγγελιον τουτο Matth. 26, 13 sml. Matth. 24, 14. Mark. 14, 9, eller ogsaa uden τουτο Mark. 13, 10 sml. 16, 15, eller endelig blot og bart κηρυσσειν, hvilket er det Sædvanlige hos Markus. Sml. Matth. 11, 1. Mark. 1, 38. 39. 45. 3, 14. 6, 12. 16, 20. Det er her blevet et staaende Ord til at betegne den Prædiken, som er ejendommelig for den ny Pagt og det ved Christus paa een Gang som Herold og som Konge bebudede Rige.

Efter Christi Himmelfart gaar Heroldembedet over til Apostlene. Paulus fordrer at anerkjendes som Jesu Christi κηρυξ και ἀποστολος (1 Tim. 2, 7. 2 Tim. 1, 11), og paa samme Maade bruger han det blotte Verbum κηρυσσειν eller Substantivet κηρυγμα om sin og de øvrige Apostles Embedsvirksomhed (1 Kor. 9, 27. 15, 11. Rom. 10, 14 f. κηρυγμα Tit. 1, 3. 2 Tim. 4, 17. κηρυγμα μου 1 Kor. 2, 4. 15, 14 sml. om Christus Rom. 16, 25). Det skjønnes let, med hvad Ret Apostlene i Brevene have afholdt sig fra at tale om Rigets Forkyndelse og indskrænket sig til istedetfor „Riget" at sætte Christi Navn eller ogsaa Guds Ord og Evangeliet. Saaledes siger Lukas allerede i Acta om Evangelisten Philippus: ἐκηρυσσε τον Χριστον sml. 9, 20. 19, 13. 1 Kor. 1, 23. 15, 12. 2 Kor. 1, 19. 4, 5. 11, 4. Fil. 1. 15. εὐαγγελιον Gal. 2, 2. Kol. 1, 23. 1 Thess. 2, 9. το ῥημα της πιστεως Rom. 10, 8. λογον 2 Tim. 4, 2.

I Henhold hertil lade nogle Steder sig forklare, hvor der aldeles intet Hensyn synes at være taget til Verbets ejendommelige Betydning, idet det forbindes med temmelig heterogene Objekter. Naar saaledes Johannes siges at have prædiket Omvendelsens Daab (κηρυσσων βαπτισμα μετανοιας Mark. 1, 4. Luk. 3, 3. Ap. Gj. 10, 37), da betegnes herved aabenbart

Digitized by Google

den første Begyndelse til Rigets Bebudelse. Sml. Matth. 3, 1. Naar fremdeles Paulus erklærer, at han ikke prædiker Omskjærelsen (Gal. 5, 11), og Jakob siger, at Moses prædikes allevegne (Ap. Gj. 15, 21), da ere her uensartede Udtryk med Forsæt stillede sammen. Ogsaa der, hvor dette Verbum bruges om de af Christus Helbredede, der udbredte Rygtet om hans Velgjerninger, vil Ingen negte, at dets Brug er beslægtet med den solenne (Mark. 5, 20. 7, 36. Luk. 8, 39). Det Samme gjælder om de ovenfor forklarede Steder Matth. 10, 27. Luk. 12, 3. Dog lader det sig ikke negte, at Ordet, alt eftersom det er blevet mere gangbart hos de hellige Forfattere, ved den hyppigere Brug efterhaanden ligesom er blevet slidt; Beviser herpaa ere de nylig citerede Steder af Markus, og først og fremst Rom. 2, 21 (ὁ κηρυσσων μη κλεπτειν, sml. ὁ διδασκων — ὁ λεγων).

Efter saaledes at have gjennemgaaet hele det Felt, hvor dette Udtryk forekommer, maa vi som Undersøgelsens Sum kunne fastslå dette: at den oprindelige og principale Betydning af κηρυγμα er „regni pronuntiatio", Rigsprædiken, Rigsforkyndelse [91]), men at dette Riges Charakter, idetmindste medens Christus og Apostlene her i Verden forkyndte dets Tilkommelse, var en saadan, at det medrette kunde kaldes et Naadens Rige, og Prædikenen derom ligesom med et Egennavn kaldes Evangelium. Det er imidlertid let forstaaeligt, at der er adskillig Forskjel imellem denne Opfatning af Ordet og deres, som paastaa, at det i N. T. i og for sig og principaliter har Betydningen at prædike Evangelium. Evangelium kan nemlig ikke prædikes, uden saaledes,

[91]) Det synes heller ikke fjerntliggende, at forklare Ordets Brug i Bogen Jona hos LXX i Overensstemmelse hermed (sml. ovenf. S. 567). Jona var, saa at sige, den förste af Gud udsendte Herold iblandt Hedningerne, der bragte disse det ny Budskab om Guds iblandt Israeliterne oprettede Rige. Iblandt Afgudsdyrkerne optræder han som Herold for den sande Gud, Israels höjeste Konge.

Digitized by Google

at Naade og Tilgivelse fra Gud tilbydes Enhver, som vil lytte til den Prædikendes Tale. Kundgjørelsen af et Riges begyndende eller fuldendte Oprettelse maa derimod vistnok være glædelig for Kongens Venner, men maa vække hans Fienders Uvilje og lyde skrækkelig for de ulydige Borgere. Forkyndelsen af Rigets forestaaende og fuldbragte Oprettelse har sin visse Tid, derpaa kommer Forkyndelsen af dets Fremvæxt og Borgernes Formerelse, endelig af dets Triumf over Fiendernes Had. At nu Christi Gjenkomst fra Himlen er den yderste Termin for Sejerens Fuldbringelse i Verden, men Opstandelsen og Himmelfarten Begyndelsen til dens Aabenbarelse og Fuldbringelse, lære med een Mund Evangelisterne og Apostlene. Der er eet Sted, hvoraf det kan sees paa det Umiskjendeligste, hvorledes denne Forkyndelses Beskaffenhed til de forskjellige Tider kan være en forskjellig, nemlig Peters Ord i Ap. Gj. 10, 40 f. hvoraf vi her ville anføre det Hovedsageligste: *Ὁ θεος Ἰησουν ἠγειρε — και ἐδωκεν αὐτον ἐμφανη γενεσθαι — και (Ἰησους) παρηγγειλεν (μετα το ἀναστηναι) ἡμιν (τοις μαρτυσι) κηρυξαι τῳ λαῳ και διαμαρτυρασθαι, ὁτι αὐτος ἐστιν ὁ ὡρισμενος ὑπο του θεου κριτης ζωντων και νεκρων;* sml. 2, 34—36 (17, 31). Dette var nu Summen af det, der var at prædike, navnlig for Jøderne som Christi Mordere.

Paa vort Sted handles der om en Prædiken af Christus selv, efterat han var opstanden. Men hvad han har prædiket, læres os ikke med ligefremme Ord, og det er derfor saa meget mere nødvendigt at bruge Varsomhed og Omhyggelighed ved vor Undersøgelse. Det synes nu vistnok med største Ret at kunne forlanges, at vi skulle henvise til alle de Steder hos Lukas, hvor Ordet staar absolut om Evangeliets Forkyndelse. Men Forholdet er klarligen et andet i Evangelierne, hvor det af hele Tidens og det Riges Beskaffenhed, der var Forkyndelsens Gjenstand, letteligen kan skjønnes, hvad det blotte *κηρυσσειν*

Digitized by Google

paa ethvert Sted betyder. I Brevene forekommer det overhovedet sjeldnere udenfor det Sted, vi have for os; men absolut bruges det kun saaledes (Rom. 10, 14. 15. 1 Kor. 9, 27), at Vegten mere ligger paa Prædikenen selv som Embedsgjerning, end paa Prædikenens Indhold. I vort Sted tilskrives Christus selv en prædikende Virksomhed, og det iblandt de Døde, men en Angivelse af Prædikenens Indhold og Hensigt synes aldeles at mangle. Først af Alt gjælder det nu at undersøge Sprogbrugen hos Peter selv i dette Stykke. Peter ynder overalt i vort Brev, hvor Talen er om Evangeliets Forkyndelse, at bruge Verbet εὐαγγελιζεσθαι eller de forhen nævnte Composita af Verbet ἀγγελλειν. Fortrinsvis ville vi gjøre opmærksom paa 1, 12. 25 i vort Brev [92], paa hvilket sidste Sted idetmindste man efter Sprogbrugen i de øvrige Skrifter af N. T. skulde vente κηρυσσειν. Paa andre Steder skjelner han paa en betegnende Maade imellem Ordene; det udvalgte Folk opfordrer han til at ἐξαγγειλαι τας ἀρετας του ἐκ σκοτους καλεσαντος — —; hvor han taler om Ordets Embede, bruger han λαλειν; hvor den ejendommelige Hensigt med den guddommelige Naades Forkyndelse skal angives, heder det: εἰς τουτο εὐαγγελισθη, ἱνα — —; men paa vort Sted, hvis hele Kraft og Vegt, ja overhovedet hvis rette Forstaaelse afhænger deraf, bruger han ikke noget saadant mere betegnende Ord. Dersom Hensynet til den hos de enkelte Forfattere herskende Sprogbrug og Ejendommelighed i Udtryksmaaden overhovedet har Noget at betyde, da er saa Meget vist, at Petrus ikke har brugt κηρυσσειν paa vort Sted, fordi dette Verbum særligen betegnede Evangeliets For-

[92]) V. 25: τουτο δε ἐστι το ῥημα το εὐαγγελισθεν εἰς ὑμας. V. 12: ἁ νυν ἀνηγγελη ὑμιν δια των εὐαγγελισαμενων ὑμας — aldeles paa Alexandrinernes Vis.

Digitized by Google

kyndelse[93]). Meget mere vil det være nødvendigt at raadspørge enten den Sammenhæng, hvori Ordet ved ἐν ᾧ και er sat med det Foregaaende, eller den fra Verbet εὐαγγελιζεσθαι forskjellige Brug af Ordet i N. T., for at blive istand til at bedømme, hvilken ejendommelig Betydning det har paa vort Sted. Nu vil det vise sig klarere, med hvad Ret vi ovenfor have sagt, at Indholdet af Christi Prædiken ligger i det Foregaaende. Hvis vi ikke ville paastaa, at Udtrykket ἐν ᾧ και indfører Noget, som kun tilfældigvis og i Forbigaaende kommer til Omtale, men i Virkeligheden ikke har Noget med det Foregaaende at gjøre, da maa ogsaa ἐκηρυξεν tjene til Bekræftelse af det, som Apostelen ved ζωοποιηθεις δε πνευματι har villet udsige. Endog ved selve dette Relativudtryk betegnes det, at hin aandelige ζωοποιησις ligesom var Prædikenens Fundament og Indhold[94]).

Det vil nu let sees, at han ikke kunde have valgt noget mere passende Verbum. Det er netop det egentlige Ord for Forkyndelsen af en Sejer. Og Forestillingen om Riget hænger paa det Allernøjeste sammen med Forestillingen om Christi Herlighedsstand. Δοξα og βασιλεια er for N. T.'s Forfattere Eet og det Samme, sml. 1 Thess. 2, 12: περιπατησαι — ἀξιως του θεου του καλουντας ὑμας εἰς την ἑαυτου βασιλειαν και δοξαν (sml. 2 Thess. 1, 5—7). Matth. 16, 28: — — ἑως ἀν ἰδωσιν τον υἱον του ἀνθρωπου ἐρχομενον ἐν τῃ βασιλειᾳ αὐτου. Mark. 9, 1: ἑως ἀν ἰδωσι την βασιλειαν του θεου ἐληλυθυιαν ἐν δυναμει (sml. Matth. 20, 20. 21 f. Luk. 22, 29 og Parablen Luk. 19, 11 f.). 2 Tim. 4, 1: Χριστου του μελλοντος κρινειν

93) Sml. ovenfor De Wette, Huther, Brückner, Wiesinger.

94) Med hin Forestilling om en snarere real end verbal Prædiken, som vore gamle Lærere have gjort gjældende (sml. ovenfor), vil det være oplysende at sammenholde et Sted af Nilus's Sententser: λογῳ μεν την ἀρετην διδασκε, ἐργῳ δε αὐτην κηρυττε. Opp. sent. Graec. ed. Orelli I. p. 322, 11.

Digitized by Google

ζωντας και νεκρους κατα την ἐπιφανειαν αὐτου και την βασιλειαν αὐτου (smł. 4, 18). Men fornemlig høre herhen de Steder, i hvilke Rigets Herlighed modsættes de Christnes Trængsler i dette Liv. Saaledes hint bekjendte Sted Act. 14, 22: *δια πολλων θλιψεων δει ἡμας εἰςελθειν εἰς την βασιλειαν του θεου,* og det med 1 Petr. 5, 1 næsten ligelydende Udtryk i Apokalypsen: *συγκοινωνος ἐν τῃ θλιψει και βασιλειᾳ* (1, 9). Det Samme ligger til Grund for det tre eller fire Gange i vort Brev gjenklingende Udtryk *τα του Χριστου παθηματα και αἱ μετα ταυτα δοξαι,* hvilket vi paa vort Sted se gjengivet ved de hinanden modsatte Participier *θανατωθεις μεν, ζωοποιηθεις δε.* At dette det hele Brevs herlige *κηρυγμα* blev prædiket af Christus selv, har Petrus ved Verbet *ἐκηρυξε* paa den mest betegnende Maade udtrykt.

Dette er i Sandhed en ganske anden Prædiken, end den blotte Evangelieprædiken, som man ialmindelighed finder udtrykt ved *κηρυσσειν.* Thi hin Prædiken kan ligesaa vel være en fordømmende og skrækindjagende, som en frelsebringende og glædelig. Der spørges nu først og fremst, for hvem den er bleven holdt. Og af hvilken Vigtighed det er at have et klart Begreb om disses Natur, kunne vi se deraf, at Petrus strax beskriver dem saa omstændeligen. Han giver selv derved tilkjende, at Afgjørelsen hænger deraf. Dersom der nu ikke fulgte Mere, end hint *ἀπειθησασι ποτε,* kunde vi have Haab om, at de omtalte Aander efter at have været vantroe imod den tidligere Prædiken nu med Tro havde annammet den af Christus selv gjentagne Prædiken (saaledes Weiss, p. 176), omendskjønt *ποτε* i og for sig ikke udtrykker nogen Sammenligning imellem Tidspunkterne, men kun sige saa Meget, at hine Mennesker i en svunden Tid have været vantro. Men det umiddelbart Følgende, der indledes ved Partiklen *ὁτε,* gjenoptager hin Tidsbestemmelse (*ποτε*) paa en saadan

Digitized by Google

Maade, at derved tillige hin Tidsalders Charakter nærmere beskrives, og det saaledes, at det kun bliver ret klart, hvor strafværdig hin Vantro var. Det er, som om Peter vilde sige: Christus prædikede for de Aander, som holdtes i Forvaring, som fordum vare gaaede saavidt i sin Gjenstridighed, at selve Guds Langmodighed blev træt af at arbejde paa deres Frelse. Og for Saadanne — hvad der vel maa mærkes — mener man, at Christus skulde have prædiket, ikke saa meget at Naade og Forladelse atter var beredt for dem, som snarere, at Liv og Herlighed nu efter Døden var forhvervet dem. I Sandhed ligesaa mange Mirakler, som Ord! I det af Christus netop oprettede Riges Herlighed optages strax som meddelagtige de, der fremstilles som det mest talende Exempel paa Vantro! Ja, selve denne Vantro anføres endog som Grund til, at Delagtighed i Herligheden ved Christi Prædiken er bleven dem tilbuden! Ganske modsat har den samme Petrus i det andet Brev udtalt sig om hine Noahs Samtidige; han siger der: *ἀρχαιου κοσμου οὐκ ἐφεισατο, ἀλλ᾽ ὀγδοον Νωε δικαιοσυνης κηρυκα ἐφυλαξε, κατακλυσμον κοσμῳ ἀσεβων ἐπαξας,* idet han sammenligner disses Brøde og Dom med de onde Engles (2, 4) og slutter den hele Argumentation saaledes: *οἰδε κυριος εὐσεβεις ἐκ πειρασμου ῥυεσθαι, ἀδικους δε εἰς ἡμεραν κρισεως κολαζομενους τηρειν.* Til de Samme, om hvilke Apostelen i det andet Brev siger, at de holdes bundne indtil den yderste Dom, skal efter den samme Apostels første Brev Christus umiddelbart efter sin egen Levendegjørelse være gaaen hen for at udfri dem af Fængslet. Sandelig en besynderlig — skulle vi kalde det Forglemmelse eller Skiften af Mening hos Apostelen [95]).

---

[95]) Wiesinger har paa ingen Maade bevist (p. 244), hvad han (p. 250) drister sig til at paastaa: „Jeg for min Part indrömmer ikke, at ved denne Opfatning (om en Evangelieforkyndelse) Sandheden af Ordet *οἰδε κυριος κ. τ. λ.* 2 Petr. 2, 9 lider noget Skaar“.

Digitized by Google

Ilde have i Sandhed de varetaget sin Sags Interesser, som forklare vort Sted om en Evangelieprædiken for Noachiterne, medens de dog — hvad Christi Kirke maa takke dem for — forfegte den Anskuelse, at begge Breve hidrøre fra den samme Forfatter [96]). Hvad det sidste Brevs Forfatter mener, derom kan der ikke strides. Hin κοσμος ἀσεβων, siger han, ἀπωλετο, gik tilgrunde paa samme Maade, paa hvilken ἀπωλεια skal komme over de Ugudelige i den yderste Dom (3, 6. 7) [97]) Men den samme Sammenligning har, som vi vide, Christus selv gjort imellem den noachitiske Generations og Verdens sidste Generations til retfærdig Dom hjemfaldne Forvendthed (Matth. 24, 37—39). Hvad kunde nu være mere forkjert, end om Petrus, som strax nedenfor truer de Christnes Fiender med den yderste Dom (4, 5), fordi de paa alle Maader efterlignede Noachiternes ugudelige Færd (4, 3), her paa vort Sted skulde lære, at hin Dom over den gamle Verden, den yderste Doms Forbillede, var bleven forvandlet til Delagtighed i Herligheden, og det af den samme Christus, som snart skulde blive Modstandernes Dommer!

Ogsaa de, som finde en Evangelieprædiken for de Døde i vort Sted, mene, at Syndfloden her er omtalt som et Sidestykke til den yderste Dom [98]). Men Vegten ligger ikke paa Syndfloden i og for sig, men paa Christi Virksomhed ligeoverfor dem, som ere omkomne i Syndfloden [99]). Og dersom denne ikke har nogen Lighed med en Dom, da forsvinder den anden Lighed, som man her har troet at finde.

---

[96]) Sml. især Brückners Indledning til Peters andet Brev.

[97]) Sml. Hebr. 11, 7, hvor i Modsætning til de Vantroes ved κατεκρινε betegnede Skjæbne Noahs salige Lod fremhæves: — της κατα πιστιν δικαιοσυνης ἐγενετο κληρονομος.

[98]) De Wette: „Syndfloden og den yderste Dom (4, 4) ere ham de to store Vendepunkter for Menneskeheden". Sml. Huther: „Syndfloden er ligesom Forspillet for den sidste Dom". Sml. Bengel, Steiger o. A.

[99]) Sml. ovenfor Wiesinger.

Digitized by Google

Vistnok lærer de Wette os, at dette Udsagn om Christi Prædiken i Hades har faaet sin Plads her, fordi det deri tillige er antydet, hvilken Forskjel der er imellem hine to indbyrdes lige Domme, saaat Tankegangen skulde være denne: „I Syndfloden bødede de, som havde levet kjødeligen, for sin Synd med sit Kjød, medens kun nogle Faa bleve tilbage som Sædekorn til en lutret Menneskeslægt; i den sidste Tid derimod før den yderste Dom bødede Christus paa sit Kjød for den syndige Menneskehed, men opstod tillige til et aandigt Liv og reddede et lidet Antal (Modbilledet af Noahs Familie), idet han igjennem Gjenfødelsen ved Daaben og igjennem Troen paa sin Opstandelse førte dem paa Livets Vej i Aanden, medens de Andre i den sidste Dom have at vente sin Straf. Forat nu Menneskeheden før Syndfloden, hvilken ingen Forsoner og Vejviser til Aandslivet havde havt, ligesom skulde faa sin Ret og Mangelen blive erstattet, bragte den Opstandne dem endnu i Underverdenen Frelsen". Dette skrider altsammen frem i en rigtig Tankefølge lige indtil de Ord: „medens de Andre i den sidste Dom have at vente sin Straf". Logisk maa her fortsættes saaledes: „— ligesom hine fandt den i Syndflodens Dom, hvilken Dom Christus, den Samme, der siden sin Ophøjelse holder sig rede til at dømme den nærværende Slægt (4. 5) — alle Slægters Dommer — har bekræftet ved sin Hengang til hint Fængsel, ved Forkyndelsen af den Livssejer, som har ophøjet ham til Dommer over alle Vantro, til Frelser for alle dem, som nu i Troens Lydighed lade sig redde ved Daaben, ligesom hine Faa lode sig redde i Arken". Dette var idetmindste en passende Tankefølge, naar, hvad der medrette paastaaes, Syndflodens Dom fremstilledes som et Billede paa den yderste Dom, og dog ikke denne Sammenligning i sig selv, men først i Forbindelse med Christi Prædiken havde Argumentationskraft paa vort Sted. Men hin De Wettes Slutning „Forat nu o. s. v." overskjærer i

Digitized by Google

ethvert Fald Nerven i Peters Argumentation, endog bortseet fra, at det Hele støtter sig til Argumenter, som Peter idetmindste i det andet Brev[100]) — i Overensstemmelse med Christi eget og den gamle Traditions Vidnesbyrd — med rene Ord modsiger. Naar han her kalder Noah *κηρυξ δικαιοσυνης*, tilskriver han ikke alene ham selv en hellig Livsvandel („Aandsliv"), men lærer ogsaa, at han forgjæves formanede sine Samtidige til at bære bedre Frugt (sml. ovenfor De Wette, „hvilke ingen Vejviser havde havt til Aandslivet"!)[101]).

Vi ere nu komne tilbage didhen, hvorfra vi udgik, da vi foretoge os at granske dette Punkt om den rette Opfattelse og Paavisning af Sammenhængen. Hvad vi nyligen have anført som en Forbedring af De Wettes Fremstillling, gjengiver Hovedindholdet af Tankegangen i 3, 19—4, 5; nedenfor skulle vi noget nøjere sætte dette ud fra hinanden. Men for Øjeblikket er det af større Vigtighed at undersøge, om det nærmest Foregaaende taler til Fordel for vor, eller for den anden Parts Opfatning. Vi kunne her henvise til, hvad vi ovenfor omstændeligere have udviklet om Forbindelsen imellem V. 17 og V. 18 (S. 533 ff.), om den inderlige Relation, hvori Partiklen *ἁπαξ* staar til Participiet *ζωοποιηθεις* (S. 534 ff.), hvorved den Dødens Lidelser afløsende Gjenopnaaelse af Livet og Herligheden betegnes, — om hvorledes nu først hint *μακαριοι* (V. 14) faar ligesom sin Udfyldning og Forklaring (S. 525 f. 532), og Participiet *ζωοποιηθεις* betegner

---

100) De Wette mener rigtignok, at dette ikke er skrevet af Petrus.

101) Sammenlign, hvad der fölger af Christi Ord: *και οὐκ ἐγνωσαν* — Matth. 24, 39, og Syr. 44, 17: *Νωε εὑρεθη τελειος δικαιος, ἐν καιρῳ ὀργης ἐγενετο ἀνταλλαγμα* (De Wette: „de havde ingen Forsoner"!). Forat det ikke skal misforstaaes, forklares *ἀνταλλαγμα* strax: *δια τουτο ἐγενηθη καταλειμμα τῃ γῃ*. Men hvad der som Fölge heraf maa gjælde om dem, som omkom, uagtet ogsaa de havde kunnet blive frelste, lader sig allerede slutte af hine bekjendte Steder af Ezechiel: 14, 14. 16. 20. Sml. til *δικαιος* om Noah Sap. 10, 4. Hebr. 11, 7.

Digitized by Google

Toppunktet af den hele lidt efter lidt stigende Deduktion. Fuldkommen rigtigt siger Güder: „Ikke alene Afslutningen, men ogsaa Spidsen af det i V. 19 indeholdte Argument danne Ordene ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι“ (p. 41). Hermed betragter han det Følgende som saa nøje forbundet, at det skulde tjene paa en Maade som Bevis for Livets Gjenerholdelse[102]. Ogsaa dette er rigtigt nok. Men hvilke Monstra af Argumenter komme ikke derpaa tilsyne! „Christus“, saa fortsætter han, „led lige indtil Døden i Kjødet, imedens hans Aand var levende, ja ved Kjødets Død først ret blev befriet, saa at han (V. 19 ff.) endog efter sin Død fortsatte den for Aanden ejendommelige Virksomhed. Værer derfor trøstige! — I leve, ligesom han, i Døden selv og ud over Døden“. De Christne have altsaa et evigt Liv, fordi Christus i de Dødes Bolig har prædiket Evangelium for Noachiterne! I Sandhed, det er en haard Medfart, Petrus maa lide! En anden Vej har nyligen Weiss paany slaaet ind paa for at faa indflettet den „Digression“, han her statuerer hos Apostelen, i Sammenhængen[103]: „Den vistnok vanskelige Sammenhæng i Stedet synes mig at være denne. Petrus har V. 16. 17 formanet de Christne til, standhaftigt vedblivende i det Gode, at underkaste sig Lidelsen, dels fordi dette for dem, de Troende, er bedre, dels fordi det vil beskjæmme de vantroe Bespottere og saaledes lede dem til Bod (? sml. ovenfor til V. 16). Denne Formaning forstærker han ved at foreholde Christi Exempel, der ogsaa som en Retfærdig villig (fordi det var i vort Sted) har taget Lidelsen paa sig, først for igjen at føre de Troende frem til Gud, og dernæst for efter sin Død at kunne gaa til Hades og der ogsaa omvende de fordum i Vantro Omkomne“ (!!). Han synes

[102]) „Für welche Lebendigerhaltung der beste Beweis ist, dass er“ o. s. v. — p. 43.

[103]) p. 231 f.

Digitized by Google

dog selv at have følt, at neppe nogen Anden, end han selv, kan bringes til at tro Saadant; thi han tilføjer: „Vistnok træder denne Tankernes Relation ikke just meget klart frem; men jeg ser ingen anden Vej, ad hvilken Apostelens Digression (3, 19 f.) lader sig motivere af Sammenhængen". Ad en langt bedre og simplere Vej har dog de Wette forsøgt at klare Sagen. Langt rigtigere siger ogsaa Calvin: „non animadvertunt, hoc praecipue velle Petrum, quemadmodum potentia spiritus Christi vivificam se in ipso ostendit et talis a mortuis fuit cognita" (han tænker nemlig paa de Fromme), „talem etiam erga nos fore". Ifølge Weiss's Mening trøstes de betrængte Christne ikke saa meget dermed, at de selv have Christus til sin Frelser, som dermed, at de selv kunne frelse sine Modstandere. Men hvorfor dog hente denne Trøst fra de Dødes Bolig? — Dog, det vilde blive trættende at opregne alle de Forklaringer, hvormed man har forsøgt at undskylde den Digression af Petrus, som man selv uden Grund har troet at finde i vort Sted. Intet viser tydeligere Uholdbarheden af hin Mening om en Evangelieprædiken i de Dødes Rige, end det Faktum, at der iblandt alle dens utallige Forsvarere ikke er Nogen, som har været i Stand til at anbringe den i Sammenhængen, uden at Tankegangen derved er bleven uklar [104].

Vil man faa et rigtigt Indblik i vort Steds Forhold til den øvrige Tankeudvikling, da henvende man allerførst sin

104) Wiesingers Angivelse af Sammenhængen er vistnok sindrigere, end alle de Övriges, omendskjönt ogsaa han slaar ind paa Güders og Weiss's Vej. Dog taler imod den dels, hvad vi ovenfor imod Wiesinger have anfört om Sammenhængen lige fra V. 13 af og om selve Stedets Natur, dels hvad der nedenfor vil blive anfört om det Stempel, Traditionen fra den ældste Tid af havde paapræget hin i Syndfloden omkomne Slægt, — et Stempel, der i Sandhed er for hæsligt, til at man kan antage, at det var noget Naadesbudskab, Christus bragte dem.

Opmærksomhed paa hin korte, saa at sige, Sum af Brevet, der tre eller fire Gange gjenklinger deri: τα παθηματα και αἱ μετα ταυτα δοξαι (1, 11. 4, 13. 5, 1). Hvorledes denne Brevets Hovedtanke kommer til Aabenbarelse i Christi eget Liv, beskrives nu paa vort Sted — ikke længere, som før (2, 7), billedligen, men — efter Virkeligheden: θανατωθεις μεν σαρκι, ζωοποιηθεις δε πνευματι. Heraf lader det sig slutte, at disse Participier ikke udgjøre noget blot Tillæg, men at de danne Kjernen i Stedet. Fremdeles følger deraf, at ζωοποιηθεις, som betegnende det første Trin i Herligheden, tillige indbefatter de enkelte Trin, som senere omtales. Hvor inderligt idetmindste Himmelfarten hænger sammen med Levendegjørelsen, antyder Apostelen selv, idet han imod Slutningen af Kapitlet, umiddelbart efter paany at have omtalt Opstandelsen (V. 21), tilføjer: ὅς ἐστιν ἐν δεξιᾳ του θεου (V. 22). Men ogsaa naar det strax nedenfor heder om Christus, at han er ὁ ἑτοιμως ἐχων κριναι ζωντας και νεκρους (4, 5), da viser dette utvivlsomt tilbage til Indtrædelsen af den Tilstand, hvori han nu befinder sig, og som snart skal blive aabenbaret for alle Mennesker, baade Vantro (V. 5) og Troende (V. 13. 5, 1. 4)[105]. Der er ogsaa Adskilligt, som taler for, at der finder en engere Forbindelse Sted imellem vort Sted og næste Kapitels 5te Vers. I det 6te Vers nemlig, hvilket næsten er forbundet til Eet med det 5te, omtales det, der 3, 18 berettes om Christus (θανατωθεις σαρκι — ζωοποιηθεις δε πνευματι) som Noget, alle de, for hvem Christi Evangelium er blevet prædiket, have at lide saavelsom at haabe (κριθηναι — σαρκι, ζην — πνευματι). Og Talen faar i V. 6 en Afslutning, saaledes at V. 7 indleder noget Nyt. Saaledes udvikles fra 3, 18 — 4, 6 den i 3, 17 udtalte

---

105) De Wette: „For ham, som er beredt til at dömme Levende og Döde, nemlig den opstandne, ved Guds Höjre siddende Frelser“ (3, 22).

Digitized by Google

og i Slutningen af 4de Kapitel (V. 19) korteligen gjentagne Tanke.

Dernæst maa det nøje fastholdes, at det som i disse Vers siges om Christus, ikke saa meget er skrevet for at meddele Læserne en Doktrin, som for at befæste dem i et helligt Liv og navnlig i en troende Standhaftighed under Trængslerne. Overhovedet er Talen ikke om Christi Lidelse og Herlighed i og for sig, men om de Christnes Lidelse og Herlighed i Lighed med Christi. Derfor er strax fra Begyndelsen af hint *ἵνα ἡμας προσαγαγῃ τῳ Θεῳ* indskudt; hvorledes han har iverksat dette, beskrives dernæst omstændeligere, idet hans egen Hengang til Faderen skildres.

Dersom det nu alene havde været dette, Apostelen havde villet indskjærpe, at de troende Christne ved Christus skulle blive udfriede af hine Trængsler til Livets Herlighed, da vilde V. 19 og V. 20 være ganske overflødige. Han kunde da strax være gaaen over til at tale om Daaben som det, hvorved ogsaa de Christne vare blevne delagtige i hint ved Opstandelsen forhvervede nye aandelige Liv og havde annammet Pantet paa den evige Herlighed, med hvis hele Fylde de engang skulde forlenes af ham, som opstanden og herliggjort var faren til Himlen. Saaledes vilde Talen skride jævnt fremad. Vist er det, at de tage storligen fejl, som mene, at Apostelen har indflettet disse Ord om Syndfloden for derved at bane sig Overgangen til at omtale Daaben. Hvilken Omvej at udlede Daabens Vand af Syndflodens Bølger! At omtale Daaben maatte ligge Apostelen nær, da han i Begyndelsen af Brevet skrev: *ὁ ἀναγεννησας ἡμας εἰς ἐλπιδα ζωσαν δι' ἀναστασεως Ἰησου Χριστου ἐκ νεκρων* (V. 3). Og Apostelens Ord om Christi Død og Opstandelse maatte bringe enhver Christen til at tænke paa Daaben (Rom. 6, 4. Kol. 2, 11. 12). Og endelig, hvorledes kunde det, der skulde danne Grundlaget for

Digitized by Google

det Foregaaende, være knyttet saa løst til dette, som ved det blotte ὁ και — νυν [106]).

Vi maa derfor i noget Andet, end dette, søge Grunden til, at Apostelen har indskudt de Vers, hvorom det her gjælder. Han anvender et Slags todelt Argumentation, hvad der tydeligt nok betegnes ved de to indbyrdes korresponderende Participier πορευθεις i Begyndelsen og imod Slutningen. Nedstigende og opstigende beviste Christus sit gjenerhvervede Livs og sin Herligheds Kraft. Men begge Dele maa være skeede til de Christnes Bestyrkelse eller idetmindste i dette Øjemed her være omtalte af Peter. Dette ligger ogsaa klart for Dagen. Han har nemlig — vi ville bruge Apostelens egne Ord — ikke alene villet indskjærpe dette ὅτι οἱ ὀφθαλμοι κυριου ἐπι δικαιους και ὠτα αὐτου εἰς δεησιν αὐτων, men tillige ved et Exempel villet bevise det Andet: ὅτι προσωπον κυριου ἐπι ποιουντας κακα (V. 12). Om Modstanderne selv siger han nu vistnok, at de ved Christi Gjenkomst paa den yderste Dag kunne vente sin Dom (4, 5). Men fra den tilkommende Tid ligger det ikke saa nær at hente Trøsten, naar Talen er om, hvor stor en Herlighed og Magt Christus, de Christnes Anfører og Ophavsmanden til deres Frelse, allerede har opnaaet. Haabet om den christne Sags fremtidige Triumf maatte klarligen i højeste Grad blive bestyrket ved Anførelsen af et Exempel paa, at en saadan Triumf allerede engang i Tiden havde fundet Sted. Nu var det imidlertid ikke nok at henvise Læserne til en i den ældste Tid over de Vantroe udgangen Dom, hvor alvorlig end denne kunde være (og en skrækkeligere Dom, end Syndfloden, gaves der ikke). Thi Grunden til, at de Christnes Tro var saa haardt anfegtet, var den, at de, selv efterat Christus var opfaren til Himmels,

---

[106]) Sml. Wiesinger p. 247: „Man maa ikke ville bestemme Betydningen af V. 19. 20 efter denne relativiske Tilknytning, da Forfatteren ynder saadanne“.

Digitized by Google

saa Ugudeligheden te sig saa kraftig og næsten triumfere over de Christne. Derfor maatte Apostelen hente det Exempel, han her vilde anføre paa Christi retfærdige Dommervirksomhed ligeoverfor de Ugudelige, fra selve den Tidsperiode, i hvilken de Christne da befandt sig, nemlig Tiden efter Christi Opstandelse. Jerusalem var endnu ikke erobret. Men et andet Exempel havde han ved Haanden: Christi Nedfart til Helvede. At det ikke først var nu, Læserne fik Kundskab om denne, se vi klart af Udtryksmaaden i vort Sted, idet Apostelen udtaler sig baade kortere og mere overfladisk derom, end rimeligt vilde være, om det var første Gang, han foredrog et saa vigtigt Dogme [107]). Vi maa derfor opgive Haabet om, at vort Sted i og for sig skal give os saa megen Oplysning om Nedfarten, at vi ligesom skulde kunne overskue dens hele Omfang. Her var overhovedet ikke Stedet til at omtale, hvad Christi Nedfart var for Andre, f. Ex. for hine onde Aander, der ifølge Peters andet Brev og Juda Brev ligeledes holdtes bundne i Hades. Her sigtes alene til, hvad Christus har gjort ved sin Aabenbarelse iblandt dem, som efter at være bortrevne ved Syndfloden nu i Fængsel lede Straffen for sin Ulydighed. Thi hvor stor en Lighed der finder Sted mellem hin Syndflodens Tid og Apostelens egen Tid, viser han selv klart, idet han sammenstiller det ringe Antal af dem, der i hin Tid lode sig frelse i Arken, med de Faa, der nu annamme Daaben og blive Christne [108]). Hvad kunde nu mere bidrage til at bestyrke de faa og betrængte Christne, end at se, hvorledes Christus, saasnart som han selv var gaaen sejerrig ud af Lidelsen, gik

---

107) Sml. Weiss Petrin. Lehrbegr.: „Petrus forudsætter Christi Hadesfart i og for sig som bekjendt for Læserne, ligesaa vel som de andre Kjendsgjerninger af Christi Liv, hvilke han i vort Brev omtaler, og kommer kun lejlighedsvis til at beröre den". p. 229 f. — Güder: „Petrus kommer mere kun tilfældigen til at omtale den".

108) Sml. De Wette: „— reddede et lidet Antal, Modbilledet af Noahs Familie".

Digitized by Google

hen for at beskjæmme den vantroe og ulydige Masse, som i forrige Tider nær havde overvældet de Frommes lille Hob, og for paa samme Tid at hævde de otte troende Sjæles retfærdige Sag? Efter at have forudskikket dette Exempel kunde Apostelen nu med langt større Vegt udtale, at Christus er færdig og beredt til ogsaa at dømme de nu levende Modstandere (4, 5).

Hertil kommer endnu, at vi finde disse til Dommen hjemfaldne Modstanderes Færd skildret omtrent med de samme Farver, som hine Noachiters. *Ἀσελγειαι, ἐπιθυμιαι, οἰνοφλυγιαι, κωμοι, ποτοι* (4, 3) — maa ikke disse Udtryk minde Enhver om Christi Ord betræffende hin Slægt: *ἦσαν — τρωγοντες και πινοντες, γαμουντες και ἐκγαμιζοντες* (Matth. 24, 38)? Og Ingen vil vistnok negte, at Ordene i V. 5 — *μη συντρεχοντων ὑμων εἰς την αὐτην της ἀσωτιας ἀναχυσιν* — indeholde den samme Sammenligning imellem de Frommes ringe Hob og Mængden af de Ugudelige, der plage hine Faa, for hvem de ville gjøre sin egen gudløse Færd til en Lov, — som den, der anstilles ovenfor, hvor de otte Troende modsættes hele den vantroe Slægt. Paa samme Maade se vi, at imod Slutningen af Brevet den yderste Dom beskrives i Udtryk, som ere laante af hint Exempel fra den gamle Tid: *τι το τελος των ἀπειθουντων τῳ του θεου εὐαγγελιῳ; και εἰ ὁ δικαιος μολις σωζεται, ὁ ἀσεβης και ἁμαρτωλος που φανειται* [109]);

Hvordan en Argumentation — for atter og atter at gjentage dette — vilde det dog være, om Christi strenge Doms uundgaaelige Vished for dem, der syndede i Lighed med Noahs Samtidige, blev udledet af det Faktum, at netop disse Noahs Samtidige af den samme Christus vare blevne løsladte

[109]) Sml. ovenfor: *εἰς ἣν ὀλιγαι τουτ᾽ ἐστιν ὀκτω ψυχαι διεσωθησαν* — —, og 2 Petr. 2, 5: *ὀγδοον Νωε δικαιοσυνης κηρυκα ἐφυλαξε, κατακλυσμον κοσμῳ ἀσεβων ἐπαξας.*

Digitized by Google

af sit Fængsel[110])? Meget mere maa det nu være indlysende, at Gangen i Apostelens Argumentation er følgende: Først bekræfter han ved et Exempel den Sandhed, at de Ugudelige skulle blive beskjæmmde ved den Christus, der selv er bleven udfriet fra de Ugudeliges Vold (sml. θανατωθεις med 2, 7), og først derefter fremhæver han atter de Frommes Haab om Frelse og Renselse og viser Udfrielsens Vej. Stedsbetegnelserne tjene til at anskueliggjøre Sagen. Til Fængslet, som det Sted nemlig, hvor de til Dommen Hjemfaldne holdes forvarede, nedstiger Sejerherren og Dommeren først; dernæst stiger han op til Himlen ligesom til et Tribunal, for hvilket de Christnes og alle Frommes Sag tilsidst offentligen paakjendes (sml. 3, 16 med 4, 5). Altsaa finder her næsten den samme Inddeling Sted, som vi i omvendt Orden forefinde i Peters andet Brev (2, 9): *οἰδε κυριος εὐσεβεις ἐκ πειρασμου ῥυεσθαι, ἀδικους δε εἰς ἡμεραν κρισεως κολαζομενους τηρειν;* hvor inderligt dette Udsagn stemmer overens saavel med det første Brevs Indhold overhovedet, som med Sammenhængen i vort Sted, kan Ingen være blind for.

Vi tro saaledes at have bevist ligesaa meget af selve Ordene, som af Stedets Sammenhæng, at hin Lære om Evangeliets Forkyndelse i Hades ikke har nogen Hjemmel i vort Sted. Det staar nu tilbage, nøjere at undersøge, hvorledes det har sig med den enge Relation, som efter fast alle Fortolkeres Mening skal finde Sted imellem dette Sted og 4de Kapitels sjette Vers.

---

110) Vistnok vide vi vel, hvilken Forskjel Fortolkerne pleje at statuere imellem deres Skyld, der have hört Evangeliet, og Noachiternes Skyld; men Petrus idetmindste dömmer anderledes (2det Brev 2, 9), ligesom ogsaa Alt, hvad han paa vort Sted anförer, gaar ud paa at frembæve deres Strafværdighed, derimod ikke et Ord paa at undskylde deres Bröde.

Digitized by Google

Overgangen til dette andet Sted (4, 6) banes saaledes, at Læserne igjen henvises til Christi Lidelses Forbillede. Men Formaningen begrundes her ved dette nye Argument (V. 1): *ὅτι ὁ παθων ἐν σαρκι πεπαυται ἁμαρτιας* [111]). Hvad disse Ord betyde, vil man ikke retteligen kunne forstaa, hvis

---

[111]) Hofmanns Mening, at *ὅτι* o. s. v. udtrykker Indholdet af hin Christi *ἐννοια*, kunne ikke engang Wiesingers Argumenter bevæge os til at gaa ind paa. Wiesinger tager fejl, naar han paastaar, at *ἐννοια* overalt betyder „Tanke" og aldrig „Sindelag". Passow, hvem han citerer, lærer noget Andet (5te Udg. p. 942). Endog hos gode Skribenter bruges Ordet i denne Betydning, og ikke blot hos Digterne (Eur. Hel. 1026: *Ἡρας δε την ἐννοιαν ἐν ταὐτῳ μενειν, ἥν ἐς σε και σον ποσιν ἐχει σωτηριας*); paa samme Maade, som her af Petrus, bruges det Isocrat. p. 112 D. (Pilipp. § 150): *τοιαυτην ἐννοιαν ἐμποιειν τινι.* Hebr. 4, 12 kan her ikke komme i Betragtning, fordi Ordet der staar i Pluralis. Hos LXX læses det i begge Betydninger; hyppigst forekommer det i Proverbia (sml. 3, 21: *υἱε — — τηρησον ἐμην βουλην και ἐννοιαν.* Hesychius forklarer *ἐννοια* ved Ordet *βουλη*); endskjönt det der mere plejer at bruges om Klogskab (מְזִמָּה), end om Viljen til det Rette, sml. 1, 4. 5, 2. Sml. ogsaa 23, 19: *κατευθυνε ἐννοιας σης καρδιας· μη ἰσθε οἰνοποτης κ. τ. λ.* 21, 26 læses hos Aquila *ἐννοιαι* istedetfor *ἐπιθυμιαι κακαι.* Vil man paa vort Sted gaa ud fra Alexandrinernes Sprogbrug, da bör man oversætte: „væbner ogsaa I Eder med den samme Klogskab". Det gaar imidlertid overhovedet ikke godt an at sige, at Christus er död for os saaledes, at han har tænkt paa, hvorledes Synden ophörer med Döden (Hofmann: „med den Tanke har Christus lidt Döden, at med Döden Forbindelsen med Synden er forbi". „Saaledes er det nu den Tanke, med saadan Lidelse at komme til et saadant Maal, hvilken har bestemt ham til at lide"!? Schriftbew. II, p. 326 f.). Ligheden ligger i *παθειν σαρκι*, og med Uret indvender Wiesinger, at der i disse Ord ikke tales om Maaden, hvorpaa Christus har lidt. For det Förste tjener *σαρκι* med det Eftertryk, som det faar ved Modsætningen til *πνευματι*, ganske vist til at angive Maaden; dernæst er Talen ikke om Maaden alene, men Apostelen opfordrer de Christne til at fölge Christus efter i selve dette at lide i Kjödet og ikke unddrage sig Modstandernes Forfölgelse. Da nu dette ikke plejer at ske uden en vis indre Modstræben, maa de iföre sig et Slags Rustning (*ὁπλισασθε*), hvorved Sindet styrkes imod alle Fiendens Angreb. Ordene *ὁτι ὁ παθων κ. τ. λ.* indeholde, saa at sige, en Angivelse af Belönningen.

Digitized by Google

man ikke nu strax sammenligner Tankeudviklingens Slutning med dette Sted, fra hvilket den er gaaen ud. Hin det hele Afsnit afsluttende Tanke forberedes allerede i det 2det Vers: *εἰς το μηκετι ἀνθρωπων ἐπιθυμιαις ἀλλα θεληματι θεου τον ἐπιλοιπον ἐν σαρκι βιωσαι χρονον.* Det gamle Liv skal aflægges, og et nyt Liv begyndes. Men endnu omstændeligere og i Ord, valgte med endnu større Elegants, udtaler han i V. 6 den samme Tanke saaledes: *εἰς τουτο — εὐηγγελισθη, ἱνα κριθωσι μεν κατα ἀνθρωπους σαρκι, ζωσι δε κατα θεον πνευματι;* selve de enkelte Ord minde os her om det parallele: *θανατωθεις μεν σαρκι, ζωοποιηθεις δε πνευματι* [112]). Og netop til disse Ord viser Overgangen: *Χριστου οὐν παθοντος σαρκι, και ὑμεις — ὁτι ὁ παθων ἐν σαρκι πεπαυται ἁμαρτιας,* — tilbage, paa samme Tid som den viser fremad til hine Ord i V. 6. Under Smerten af hine Trængsler og Forfølgelser dør, saa at sige, Mennesket saaledes, at det ophører at leve paa samme Maade, som forhen. *Ὁ Χριστος παθων σαρκι* er den Samme, som ovenfor kaldes *θανατωθεις σαρκι.* Paa Betydningen af Ordet *σαρξ* beror imidlertid det Hele. Det Kjød, som **lider**, er det samme hos Christus, som hos de Christne. Men Christus led uden nogen Skyld for Andres Overtrædelser, *δικαιος ὑπερ ἀδικων περι ἁμαρτιων* (d. e. Andres Synder). At Ordet har en anden Betydning, hvor Talen er om de Christne, antydes derved, at **Dommens** Begreb der er traadt i Stedet for Lidelsens; saaledes V. 6: *ἱνα κριθωσι — σαρκι,* sml. V. 17: *ὁ καιρος του ἀρξασθαι το κριμα—ἀφ' ἡμων* [113]).

---

112) Wiesinger har klart opfattet denne Parallelisme: „men til dette Sted viser det foreliggende ikke blot i Henseende til Modsætningen imellem *σαρξ* og *πνευμα,* men ogsaa imellem *κριθωσι* og *ζωσι,* tilbage". p. 274 f.

113) At ogsaa her menes en Dom, som erfares i **Kjödet**, fremgaar af V. 19, hvor de, som træffes af den, kaldes *οἱ πασχοντες.*

Digitized by Google

At paa samme Maade ogsaa i V. 1 „Kjødet" er det syndige Kjød, vise selve de følgende Ord: *πεπαυται ἁμαρτιας εἰς το μηκετι ἀνθρωπων ἐπιθυμιαις — βιωσαι.*

Da imidlertid i denne Henseende altsaa Uligheden synes at være større, end Ligheden, anse vi det bedst, strax at tilføje det andet Led i Sammenligningen. Det nye Liv nemlig, til hvilket Christus siges at have naaet frem efter Døden, kaldes et aandeligt: *ζωοποιηθεις πνευματι.* Men ganske paa samme Maade betegnes det Maal, til hvis Opnaaelse ogsaa Menneskene indbydes ved Evangelium: *εὐηγγελισθη, ἱνα — ζωσι κατα θεον πνευματι,* og det samme Liv, forsaavidt som det aabenbarer sig allerede i denne jordiske Tilværelse, beskrives ovenfor med de Ord: — *θεληματι θεου τον ἐπιλοιπον ἐν σαρκι βιωσαι χρονον* [114]). Det, hvorom Sammenligningen drejer sig, synes altsaa at være dette, at Christus efter mange bitre Lidelser og tilsidst Døden er naaet frem til et nyt Liv, og at nu de Christne ad den samme Vej bør stræbe frem til det samme Maal; dette angiver Apostelen som Hensigten med det om Christus forkyndte Evangelium; Læserne ere allerede paa Vejen, da de jo i Lighed med Christus maa lide under de Vantroes Forfølgelser [115]). De, som nu underkaste sig denne Lidelse med det samme Sind, som Christus (*την αὐτην ἐννοιαν*), blive herved ham lige, som frivilligen har hengivet sit Liv. Men det Liv, som de aflægge, er ikke selve deres menneskelige Liv, men det af menneskelige Lyster besudlede Liv. Hvo der nu saaledes har

---

[114]) Af denne Grund læses der ogsaa i V. 1 *ἐν σαρκι παθων,* idet en anden Forestilling ligger til Grund, end hvor det blotte *σαρκι* er brugt, dog uden at Meningen derved er forandret. Sml. Win. Gramm. 6te Udg. p. 366.

[115]) Med störste Ret gjör Wiesinger opmærksom paa, at Ordene *ὁ παθων ἐν σαρκι* paa dette Sted bör tages i samme Forstand, som ovenfor hint *πασχειν δια δικαιοσυνην* (3, 14). Han henviser til 2 Kor. 4, 10. 16. Fil. 3, 10.

Digitized by Google

forsaget det Jordiske, han faar istedetfor sit i Synden førte Liv et guddommeligt eller aandeligt, hvilket her i Verden tager sin Begyndelse, men først da fuldkommen opnaaes, naar Kjødet ganske er aflagt.

Efter dette lader nu ogsaa Perfektet *πεπαυται* sig lettere forklare. Fremfor Alt maa det fastholdes, at Udtrykkets Form er bestemt af Ligheden med Christus, som efter een Gang at have lidt Døden er opstanden til et nyt Liv, hvis Herlighed han nu nyder. Men med hvad Ret dette anvendes paa dem, som i dette Liv ved de Trængsler, de efter Guds Vilje lide, dog kun lidt efter lidt skride fremad i Renselsen fra al Syndens Besmittelse, kan først forstaaes, naar man tager i Betragtning, at Apostelens Ord om Daaben ligge imellem det, som nu udsiges om de Christne, og det, som ovenfor er sagt om Christus. Ved Daabens Annammelse ere de blevne delagtige i hint nye, fra al Syndeskyld rensede Liv [116]). Men idet de nu for dette sit hellige Livs Skyld lide Forfølgelse, neddukkes de derved, saa at sige, paany og dybere i hint frelsende Vand. Vi have saaledes her en Tanke, aldeles lig den paulinske: *ὁ γαρ ἀποϑανων δεδικαιωται ἀπο της ἁμαρτιας* (Rom, 6, 7, sml. 4) [117]). Ogsaa hvad vi læse ovenfor (2, 24): — *ἱνα ταις ἁμαρτιαις ἀπογενομενοι τῃ δικαιοσυνῃ ζησωμεν,* — frembyder en træffende Parallel til vort Sted. Kun maa dette fastholdes, at Apostelen paa vort Sted ikke saa meget har for Øje den Retfærdighed, som annammes ved Troen, som den Livets Fornyelse, der viser sig virksom i christelige Dyder; det er denne, han i Analogi med Christi Forbillede skildrer, som om

116) Joh. Gerhard: Sumto argumento non solum ab exemplo, sed etiam a virtute mortis Christi.

117) Cfr. især V. 11 f.: *οὑτω και ὑμεις λογιζεσϑε ἑαυτους νεκρους μεν τῃ ἁμαρτιᾳ, ζωντας δε τῳ ϑεῳ ἐν Χριστῳ Ἰησου. Μη ουν βασιλευετω ἡ ἁμαρτια κ. τ. λ.* Wiesinger p. 264 f.

Digitized by Google

den allerede var bragt til Fuldendelse og Fuldkommenhed. Det følgende *εἰς το μηκετι — βιωσαι* viser klart nok, at her handles ikke om det Maal, hvortil man er kommen, men om det, hvortil man maa stræbe hen [118]). — Saafremt vi nu rigtigen have opfattet Indholdet af disse Vers og Sammenhængen imellem Tankerne, vil ved det Foregaaende allerede adskilligt Lys være kastet over det navnkundige Sted: *εἰς τουτο γαρ και νεκροις εὐηγγελισθη, ἱνα κριθωσι μεν κατα ἀνθρωπους σαρκι, ζωσι δε κατα θεον πνευματι.*

Hvad først *κριθηναι — σαρκι* angaar, hvilket meget passende her strax kan omhandles, da vil det efter det Foregaaende være let at forklare Betydningen deraf. Der tænkes paa Lidelsernes Smerte, som i Døden paa een Gang naaer sit Topmaal og sin Afslutning (sml. 3, 18. 4, 1. 17). Den kaldes en Dom, fordi de, som lide saaledes, lide Straf for sine Synder. Dette udtrykkes endnu klarere ved Ordene *κατα ἀνθρωπους* (sml. ovenfor S. 516). Disse Ord henvise aabenbart til V. 2: *ἀνθρωπων ἐπιθυμιαις*, og vise, at her tales om den for Menneskene ejendommelige Dom, til hvilken de som beheftede med urent Kjød ere hjemfaldne. Men idet der nu tilføjes *σαρκι*, er ifølge Sammenhængen Meningen den,

---

118) Medrette henpeger Huther paa den Relation, hvori Partiklen *μηκετι* staar til Perfektet *πεπαυται*; hvad der fölger af den foregaaende Tanke, tilföjes her paa samme Maade, som Rom. 6, 11. 12. Til hele Stedet sml. Baur p. 235: „Hvo som lider og derved bryder med Synden, dræber altsaa sit *σαρξ* som Sædet for *ἁμαρτια*, paa den samme Maade (?), paa hvilken hos Christus Lidelserne medförte *σαρξ*'s Död". „De umotiverede Sætninger maa suppleres ved den paulinske Betragtning af Christi Död". „Petrus sætter istedetfor den dogmatiske Idé om Livssamfundet med Christus det sædelige Begreb af Christi Efterfölgelse". Hofmann p. 326: „Det er at sammenligne med det ligeledes almindelige Udsagn Rom. 6, 7 f. — — og omhandler ligesaa lidt, som dette, hvad den har gjort, som har lidt i Kjödet, men derimod, hvad der har fundet Sted med ham — —, at han nemlig er kommen til Ende med Synden". — — „vi, som i levende Live ere döde fra Synden".

Digitized by Google

at ved selve denne Kjødets Dom det af Guds Aand gjenfødte Menneskes anden Bestanddel maa tænkes befriet saavel fra Synden (4, 1) som fra Straffen. Noget Saadant kunde Apostelen aldrig have sagt om Vantroes Død. Hos dem er ikke blot Kjødet, men selve Sjælen, selve Viljen Dommen underkastet. I hele Brevet betegner *σαρκι παθειν* eller *κριθηναι* den Kjødets Tilintetgjørelse, som i sig selv er Sjælens Liv. Allerede heraf skjønnes det, at det ikke kan være Apostelens Tanke, de Wette og Andre have truffet, naar de forstaa disse Ord om en Dom over Noahs vantroe Samtidige.

I nær Sammenhæng med dette Spørgsmaal staar Spørgsmaalet om Sætningsleddenes Struktur. De to Slutningsled *ἱνα κριθωσι μεν — ζωσι δε* synes at være saaledes indrettede, at vi maa betragte begge som staaende i samme Afhængighedsforhold til *εὐηγγελισθη*. Det er bekjendt, at Mange af dem, som i den senere Tid have behandlet dette Sted, antage *κριθηναι* for henhørende til en tidligere Tid, end selve Evangelieforkyndelsens Tid, og se Virkningen af denne Forkyndelse udtrykt først i det andet Led (*ζωσι δε — πνευματι*) [119]); som om Apostelen havde skrevet: *ἱνα κριθεντες κατα ἀνθρωπους σαρκι ζωσι κατα θεον πνευματι*. Efter Grammatikens Love er vistnok en saadan Ombytning af Participium med „verbum finitum“ tilladelig [120]).

---

[119]) Sml. navnlig Steiger, de Wette, Brückner og Huther til dette Sted, og mod dem Wiesinger p. 275.

[120]) Ja, dette er endog en yndet Udtryksmaade hos Talerne, især Isocrates; cfr. Matthiæ Gramm. p. 1486 f. Bernhardy wissenschaftliche Syntax p. 486. De Steder af N. T., man plejer at anföre (Joh. 15, 16. Rom. 4, 17. Luk. 10, 21. Matth. 5, 16) ere allesammen af en anden Beskaffenhed. Med större Skin af Rimelighed kunde Joh. 9, 39 anföres; dog er heller ikke dette Sted at forstaa saaledes, som om Christi *κριμα* blot indeholdtes i det sidste Led, men den indeholdes tillige i det förste, som selv de Wette rigtigen

Digitized by Google

Dog er denne Udtryksmaade for indviklet til, at man kan antage, at de, der hørte Brevet oplæses, skulde kunne forstaa Apostelens Ord paa denne Maade. Enhver, som betragter denne Periode i og for sig, vil faa det Indtryk, at den toleddede Hensigtssætning staar i en saadan Forbindelse med det styrende Verbum, at Hensigten med Evangeliet derved betegnes som en dobbelt: paa den ene Side, at Kjødet overgives til Dommen, paa den anden Side, at det af Aanden fornyede Liv helliges Gud. Med den største Nøjagtighed, ja Elegants, ere Ordene baade valgte og anbragte saaledes, at de enkelte Ord svare til hinanden, hvilket ikke finder Sted, uden hvor Leddene have samme Vegt og den anden Tanke er sideordnet med, ikke underordnet den første. At nemlig Forskjellen i Tempus Intet gjør til Sagen, maa vistnok Alle indrømme. Den ene af Evangelieforkyndelsens Virkninger betegnes som forbigaaende[121]), medens den anden er en blivende og aldrig ophørende. At Hensigtsangivelsen virkelig omfatter begge disse Virkninger, bliver endnu klarere derved, at *εἰς τουτο* er forudskikket ligesom for at betegne det Generelle, som dernæst ved Partiklerne *μεν* — *δε* adskilles efter sine Bestanddele. Overhovedet ynder Petrus at udtrykke en Tanke i to paa denne Maade adskilte Led. Saaledes heder det ovenf. (1, 19. 20): *ὡς ἀμνου ἀμωμου* — — *προεγνωσμενου μεν προ καταβολης κοσμου, φανερωθεντος δε ἐπ᾽ ἐσχατου των χρονων,* og 2, 4: *προς ὃν προσερχομενοι λιθον ζωντα, ὑπο ἀνθρωπων μεν ἀποδεδοκιμασμενον, παρα δε θεῳ ἐκλεκτον,* sml. 4, 14. Paa den anden Side kan det af det ovenfor citerede Sted 2, 24 sees, at han, naar Tanken

---

har opfattet: „begge Dele fremstillede som en Dom — d. e. en Adskillelse". Luthardt: „Dommen som Resultat".

[121]) Derimod ikke som „forbigangen", som De Wette vil. Sml. hvad Wiesinger rigtigen bemærker herimod p. 275. Winers Gramm. 6te Udg. p. 257 f.

Digitized by Google

er en underordnet, ogsaa fremsætter den i en underordnet Sætning[122]). Men der synes ikke at kunne blive nogen Tvivl tilbage, naar vi se hen til de to Led i det Foregaaende: *θανατωθεις μεν σαρκι, ζωοποιηθεις δε πνευματι,* i Analogi med hvilke baade Tanke og Ord i vort Sted ere formede. At Evangeliets Hensigt overalt, hvor det forkyndes, er den, at det, som vederfores Christus, nu ogsaa kan blive realiseret paa alle dem, der ville blive delagtige i hans Frelse, — dette synes at være den Tanke, som efter Sammenhængen maa ligge i V. 6. Vi forefinde nemlig her igjen hin, saa at sige, Grundlov for Christi Rige, som gjentages igjennem det hele Brev: at Liv og Herlighed i Christus og ved Christus ikke er at finde, medmindre Kjødets Lidelse og Død er gaaen i Forvejen: „per crucem ad lucem". At dette netop er Øjemedet med Evangeliets Forkyndelse, siger vort Sted ligefrem, og det med en saa nøjagtig Distinktion imellem Virkningens tvende Sider, at vi ikke betænke os paa at kalde dette Sted Summen og ligesom Toppunktet af det hele Brev[123]).

At vi nu paa dette Sted først se Dommens Begreb at være traadt i Stedet for Lidelsens og Dødens Begreb, finder

[122]) *Ὁς τας ἁμαρτιας ἡμων αὐτος ἀνηνεγκεν ἐν τῳ σωματι αὐτου ἐπι το ξυλον, ἱνα ταις ἁμαρτιαις ἀπογενομενοι τῃ δικαιοσυνῃ ζησωμεν.*

[123]) Med denne Anskuelse stemmer det særdeles vel, at den fölgende Del af 4de Kap. (hvad nemlig det 5te angaar, da fortsætter det ikke Talens Traad, men tilföjer kun enkelte Forskrifter) næsten ikke tilföjer noget Nyt, men paany og med end större Vegt gjentager, hvad der allerede er sagt, hvorpaa tilsidst i de tre sidste Vers (17—19) det hele Brevs Sum med störste Eftertryk gjentages. I V. 7 afbrydes Tankegangens Traad ved en tilföjet Formaning, aldeles ligesom ovenfor (3, 8) Rækken af Forskrifter angaaende de specielle Pligter ved en generel Formaning. Ved det 11te Vers har han allerede havt isinde at slutte; men for ret kraftigen at indskjærpe Læserne, hvad der var af störst Vegt, har han tilföjet nogle Ord, i hvilke han atter korteligen sammenfatter Brevets Indhold, V. 12—19.

Digitized by Google

sin Forkaring dels i, hvad der ovenfor er sagt (S. 594), dels i Sammenhængen. V. 6 tilføjes som argumenterende til V. 5, hvor Talen er om den Dom, Christus snart skal holde. *Εἰς τουτο γαρ και* viser klarligen, at det efterfølgende *κριϑηναι* korresponderer med det foregaaende *κριναι*, dog saaledes, at det paa samme Tid tilkjendegives, at den dømmende Magt, som ogsaa Evangelieforkyndelsen har, virker ikke evig Fordømmelse og Død, men et nyt Liv i Aanden, efterat Kjødet er overantvordet til Tilintetgjørelse. Med stor Skarpsindighed har Baur nyligen udfyldt Apostelens Tanke saaledes: *ἱνα κριϑωσιν ὡς κατακρινομενοι μεν κατα ἀνϑρωπους σαρκι, ζωντες δε κατα ϑεον πνευματι*[124]).

Dernæst maa vi jævnføre, hvad vi nedenfor læse: *ὁτι ὁ καιρος του ἀρξασϑαι το κριμα ἀπο του οἰκου του ϑεου* (4, 17). Medrette forstaar Huther disse Ord ikke om en Dom, der først er ivente, men om en, der allerede er begyndt at fuldbyrdes. Med Hensyn til Maaden, hvorpaa den fuldbyrdes paa de Troende, antage Fortolkerne fast enstemmigen, at det er hin *πυρωσις* (V. 12), d. e. Modstandernes Forfølgelser, som her er ment ved Dommen[125]). Saaledes

---

124) Sml. det anförte Skrift p. 219, Note 1: „Hvad der vanskeliggjör Stedets Forstaaelse, er den dobbelte Betydning, i hvilken *κριϑωσι* maa tages. Det staar saavel generelt om Dommen efter begge dens Sider og refererer sig derfor til begge Sætninger, — som ogsaa i Modsætning til *ζωσι*, saaat det kun betegner en Dömmen i ond Betydning. Fuldstændigt skulde det derfor hede: *ἱνα κριϑωσι κ. τ. λ.*“, se ovenfor.

125) Calvin: „Haec, inquit, necessitas totam Dei ecclesiam manet, ut non tantum communibus hominum miseriis subjaceat, sed peculiariter et praecipue Dei manu castigetur: tanto igitur aequiore animo ferendae sunt pro Christo persecutiones“. Steiger: „Fordi Tiden nu er der, da fortrinsvis Guds Hus maa blive dömt ved Lidelser — —“. De Wette: „Til Dommen regner Forfatteren de foran den gaaende Forfölgelser af de Christne (sml. Matth. 24, 9 ff.), og det ikke blot formedelst Forbindelsen, men ogsaa formedelst Slægtskabet imellem Begreberne Dom og Prövelse“. Huther: „Verdensdommen — i successiv Udvikling — tager sin Begyndelse hos

Digitized by Google

vender Talen ganske tilbage til den i samme Kapitels 1ste og 6te Vers liggende Tanke. Efterdi nu Dommen paa hint Sted tilskrives Gud selv, indsees det let, med hvad Ret den paa vort Sted udledes fra Evangeliets Forkyndelse. Thi ved dette kaldes og indbydes vi til at gaa ind paa den ejendommelig-christelige Pligt, med en streng Dom at hjemsøge de i vort Kjød boende Lyster (2, 11). For at fremme Udøvelsen af denne Pligt sender Gud selv Trængsler paa os (1, 6. 7. 4, 19), idet han hertil allermest benytter Evangeliets Fienders Had. Men at lide for sin Tro paa Evangeliet er ligesom en Besegling paa det rette inderlige Samfund med Christus.

Særdeles egnet til at sammenlignes med V. 17 saavelsom med V. 6 i vort Kapitel er dette Ord af Paulus: *εἰ γαρ ἑαυτους διεκρινομεν, οὐκ ἀν ἐκρινομεθα· κρινομενοι δε ὑπο κυριου παιδευομεθα, ἱνα μη συν τῳ κοσμῳ κατακριθωμεν* (1 Kor. 11, 31 f.), ligesom ogsaa dette: *παραδουναι τὸν τοιουτον τῳ σαταν‌ᾳ εἰς ὀλεθρον της σαρκος, ἱνα το πνευμα σωθῃ ἐν τῃ ἡμερᾳ του κυριου Ἰησου* (1 Kor. 5, 5).

Vi ville nu vende tilbage til den Forudsætning, hvorfra vi gik ud, at nemlig begge Led i Hensigtssætningen ere afhængige af Verbet *εὐηγγελισθη* som virkende Grund. Dette indrømme de Fleste, og det endog de, som her statuere en Evangelieforkyndelse iblandt de Døde. Saaledes have nyligen Schmid og Güder, nyligst Wiesinger, tidligere Grimm, König o. A., idet vistnok Enhver af dem bekjæmper den Andens Opfatning, dog samstemt i at betragte de to Led som paa lige Maade angivende Maalet for Evangeliets Forkyndelse. Güder (p. 55) argumenterer saaledes: „Saa vist, som Levende og Døde skulle blive dømte, saa vist maa dette Sted, der skal tjene til Forklaring derover, tale om en *κρινεσθαι*, hvilken de

de Troende (Matth. 24, 9 ff.), hos hvilke den bestaar i Lidelsernes Lutringsild (V. 12) — —". Sml. Wiesinger p. 300 f.

Digitized by Google

Døde, efterat Dødstilstanden allerede er indtraadt, maa underkaste sig, saaat vi, saafremt vi ikke ville sætte al Sikkerhed til Side, og saafremt ikke ganske anderledes uovervindelige Hindringer tvinge os til denne Yderlighed, ikke paa nogen Maade kunne trænge το κρινεσθαι σαρκι i Baggrunden og anse det som et blot underordnet Moment, men maa opstille det som et for sig bestaaende Maal for Evangeliet ved Siden af ζωσι κ. τ. λ — —".

Andre bruge andre Argumenter; men alle disse Fortolkere geraade i en vanskelig Situation, forsaavidtsom de lade Dommen fuldbyrdes paa Døde, medens den dog efter Petri Ord idetmindste erfares i Kjødet. Denne Vanskelighed søge de at hæve paa de forskjelligste Maader; men alle deres Forsøg gjøre mere eller mindre Vold enten paa de enkelte Ord eller paa Strukturen [126]). Güder alene er gaaen saaledes frem, som Grammatikens og Logikens Love fordre, idet han har dristet sig til at tillægge de Døde Kjød; dette Kjød skulde

[126]) Grimm Theol. Stud. u. Krit. 1835. 3dje Hefte p. 629 f.: „κρινεσθαι: blive bedömt, komme til Undersögelse (?), uden Bibegrebet af Afstraffelse og Fordömmelse. — Der vil altsaa over de Afdödes jordiske Liv (?) vel udgaa en κριμα, men — — til Bod". Sml. imod ham König p. 34: „Apostelens Mening synes at være den, at i Fölge af det jordiske Syndeliv deres Opstandelseslegeme (?) ikke vil komme til at besidde en saadan Fuldkommenhed, som — hos de allerede herneden Helliggjorte". Schmid, bibl. Theol. Stuttg. 1853, II. p. 183: „Det vil blive nödvendigt at tage Dommen (κριθωσι σαρκι) i dens hele Omfang, saaledes som den begynder i det jordiske Liv, faar en fuldere Skikkelse i Döden og naar sin fulde Realisation i den almindelige Dom". Wiesinger: „Dödstilstanden betragtet som en vedvarende Dom efter Kjödet" — „Frelseforkyndelsen skeet for saaledes at gestalte deres Tilstand, at de paa den ene Side vistnok blive dömte efter Kjödet" — —. Men Aoristet κριθωσιν betegner en Handling, som er fulgt efter Evangeliets Forkyndelse, ikke en „Tilstand", som, allerede frembragt ved andre Aarsager, ved Evangeliets Prædiken ligesom bekræftes („for saaledes at gestalte deres Tilstand"!). Dette er noget Indlagt. Af samme Bröst lider Schmids Mening. Weiss har slet ikke indladt sig paa dette Spörgsmaal.

Digitized by Google

da være Gjenstanden for den Dom, som var Øjemedet med Evangeliets Forkyndelse efter Døden. „Saaledes — kan der ogsaa tales om et σάρξ hos de Afdøde, og derved maatte da her forstaaes Faciten af et enkelt Individs timelige, af Christus ikke bestemte Totalvirksomhed for sin Aands kvalitative Beskaffenhed". Saadant lader sig let paastaa, men vanskeligen bevise. Iøvrigt indlader Güder sig ikke engang paa nogen Bevisførelse, idet han ikke anfører endog kun et eneste Sted, hvorved det af N. T.'s Sprogbrug kan godtgjøres, at σαρξ findes hos de Døde. Σαρξ, hvad enten det nu betegner Menneskets forgjængelige og skrøbelige Natur, saadan som den er i dette Liv (1, 24. 3, 18), eller det tillige indeslutter Begrebet af Syndighed, maa i ethvert Fald frakjendes Mennesket, efterat det er skilt fra det med Jorden sammenvoxede Legeme, hvilket jo er det eneste Forbindelsesled imellem Mennesket og denne forkrænkelige og besmittede Verden [127]). Ligesom dette bevidnes af mangfoldige Steder i N. T., saaledes bevises det navnlig af Peters Sprogbrug i dette Brev [128]).

Den største Anerkjendelse fortjener imidlertid Güder, fordi han har holdt fast ved den Sætningsstruktur, som Ordene fordre, uden at lade sig afskrække af den derved fremkomne Menings Vanskelighed. Perioden er klarligen at opfatte saaledes, at det til Hovedsætningens Aorist svarende Aorist i Bisætningen (εὐηγγελίσθη — κριθῶσιν) betegner, hvad der umiddelbart har fulgt efter Forkyndelsen der, hvor Evangeliet ikke har mødt Modstand, og at ved σαρκι Dommen indskrænkes — ikke til Noget, som de, der dømmes, engang have havt eller endog engang skulle faa, men til Noget, som de havde paa den Tid, da saavel Evangelieforkyndelsen som Dommen fandt Sted.

127) Derfor heder det ovenfor ἐν σαρκί.
128) Sml. Engelhardt's træffende Modbemærkninger imod Güder p. 277 f.

Digitized by Google

Der bliver nu i Sandhed ingen anden Udvej tilbage, end enten lige imod N. T.'s Lære at indrømme, at σαρξ maa tillægges de Døde, eller ogsaa at antage, at Evangeliet er blevet forkyndt for disse Mennesker, medens de endnu havde Kjød, d. e. forinden de forlode det jordiske Liv [129]). For denne sidste Antagelse taler baade den derved fremkomne Tankes Klarhed og, hvad der er af den største Vigtighed, Skriftanalogien; thi overalt i den hellige Skrift udenfor dette, som Alle indrømme [130]), dunkle Sted er det Dogme aldeles uhørt, at Evangelium er prædiket for de Afdødes Sjæle. Vi ville derfor nøjere undersøge de Ord, som efter de fleste Fortolkeres Paastand skulle tale imod vor Mening. Det kunde dog være hensigtsmæssigt, strax fra Begyndelsen af at opstille et Vidnesbyrd imod denne fast enstemmige Skares Auktoritet, og det et Vidnesbyrd af en lærd Mand, som vistnok Ingen vil beskylde for, at han ialfald i denne Sag sætter Partihensyn over Sandheden, nemlig Baur i Tübingen, som nylig (i det anførte Skrift) med stor Skarpsindighed har udviklet den samme Anskuelse, som vi i det Følgende skulle fremsætte, med Hensyn til hine Døde [131]).

---

[129]) Luther (Commentar til Petri Breve, 1523) mener ogsaa, at det sidste af disse Alternativer maa lægges til Grund for Fortolkningen: „Ordene sige klarligen, at Evangeliet er prædiket ikke alene for de Levende, men ogsaa for de Döde; og han föjer dog til, at de blive dömte efter Mennesket paa Kjödet. Nu have de jo ikke Kjöd, derfor kan det ikke forstaaes, uden om de Levende. Hvad det end er, saa er det en underlig Tale; om Texten er kommen fuldstændig til os, eller om Noget er faldet ud, ved jeg ikke". — „Jeg kan ikke antage den Mening, at Evangeliet skal være prædiket for de Döde; uden saa er, at St. Petrus kunde mene det, at Evangeliet er frit udgaaet og har lydt overalt (Kol. 1, 23) og hverken er skjult for Döde eller Levende, hverken for Englene eller for Djævlene".

[130]) Saavidt jeg ved, er Delitzsch den Eneste, som har erklæret vore Steder 1 Petr. 3, 18 og 4, 6 for „soleklare" (Bibl. Psych. p. 359).

[131]) Ganske nyligen har ogsaa Engelhardt grundigt forsvaret denne Mening (Zeitschrift für Protest. u. Kirche. Erlangen 1856, XXXI,

Vi skulle nærmere betragte V. 5 og dets Sammenhæng med V. 6. I V. 5 forkyndes Modstanderne, forat de ikke længere skulle bespotte og bagtale de Christnes hellige Liv, den Dom, der truer dem ved Christi Gjenkomst. Ser man hen til denne Sammenhæng, vil man vistnok vente alt Andet, end at der umiddelbart derefter, og det som Argument, skal følge en Forsikring om Storheden af den guddommelige Naade, der strækker sig endog til de Døde. Denne Modsigelse imellem Tankerne i begge Vers bliver endnu større ved deres Fortolkning, der, som f. Ex. de Wette, ved de her omtalte Døde tænker først og fremst paa hine Noahs vantroe Samtidige, som allerede forhen ere omtalte. Herved fremkommer der en ganske besynderlig Tankefølge. Modstanderne skulle aflægge Regnskab for ham, som er færdig og rede til at holde Dom over Levende og Døde; thi i dette Øjemed blev Evangeliet forkyndt ogsaa for de Døde, d. e. for hine Noahs vantroe Samtidige, forat de, skjønt de vistnok havde maattet undergaa hin Syndflodens Dom, kunde undfly den yderste Dom. Denne Modsigelse, som de Wette synes godt at have følt, søger han at hæve ved at tilføje: „Og idet han saaledes ser tilbage paa Christi forhen for Læsernes Øjne fremstillede Forløsningsverk og tillige omtaler Dommen over de Døde (!), bemærker han, at ogsaa hine Døde fra Noah's Tid have undergaaet en Dom“ (!!). Hvor intetsigende dette er, ser Enhver. Hvad der forøvrigt gjør, at vi ikke i V. 6 kunne finde nogen Henvisning til det, som ovenfor (3, 19) er sagt om Christi Prædiken i de Dødes Rige, er det rent passiviske εὐηγγελίσθη. Paa Grund af den Vegt, den foregaaende Tanke (V. 5) har, maatte nødvendigvis ogsaa det Følgende tillægges Christus selv, dersom det stod i nogen Relation til hint Sted (sml. Baur p. 217. Engelhardt p. 280 f.).

4. 5. p. 227 ff.). Sml. Hofmanns Fortolkning (Schriftbew. II, 1 p. 339 ff.).

Digitized by Google

Apostelen udtrykker sig derimod her paa samme Maade, som ovenfor om Evangelisternes Embede: ἁ νυν ἀνηγγελη ὑμιν δια των εὐαγγελισαμενων ὑμας (1, 12), og: τουτο ἐστι το ῥημα το εὐαγγελισθεν εἰς ὑμας. Det Sted, Wiesinger anfører, Matth. 11, 5 (p. 274), har sikkerligen Intet med denne Sag at gjøre. Men sammenligner man nøje Petri Ord 1, 11. 12 med Ordene i vort Sted, kan man ikke være blind for, at vi paa begge disse Steder have den samme almindelige Tanke: at det Evangelium, som er forkyndt iblandt Læserne, har det allerede af Profeterne bebudede Hovedindhold, at Lidelsen i Kjødet er den Vej, ad hvilken Herligheden og det aandelige Liv i Christo er at opnaa.

Med fuldkommen Ret har man imidlertid gjort gjældende, at νεκροι i V. 6, da det mangler Artiklen, ikke kan betegne alle Døde overhovedet [132]). Vistnok vide vi, at dette Ord kan staa uden Artikel ogsaa der, hvor den synes nødvendig; men hvor det hele Indbegreb af de Døde skal betegnes, kan Artiklen ikke være borte [133]). Heller ikke i V. 5 betegner Ordet i og for sig noget Andet, end „Døde“ overhovedet; men i Forbindelse med sin Modsætning ζωντες er det det solenne Udtryk, som bruges, hvor Christus fremstilles som Dommer over alle Sjæle. Det samme Udtryk forekommer ogsaa 2 Tim. 4, 1. Ap. Gj. 10, 42, sml. Rom. 14, 9. Allerede af disse Steder synes det at fremgaa, at Læren om Dommens Almindelighed ikke tiltrænger nogen nærmere Forklaring. Idetmindste kunde et saadant forklarende Tillæg betræffende de Døde med større Rimelighed ventes der, hvor Læren om Dommen fremtræder som Dogme (Ap. Gj. 10, 42), end hvor den, som paa vort Sted, kun tjener dels til Bekræftelse af

[132]) Saaledes de Wette, og imod Huther Brückner, nyligen ogsaa Wiesinger.

[133]) Winer Gramm. p. 112, 6te Udgave: „νεκροι Döde, men οἱ νεκροι de Döde som bestemt tænkt Totalitet“.

Digitized by Google

elen imod Modstanderne, dels til at trøste de Christne. naar Steiger, Güder, Huther o. A. mene, at i V. 6 nens Almindelighed bevises af Evangelieforkyndelsens endelighed, da give de dels νεκροὶ et utilbørligt stort Fang, dels anvise de V. 6 en Plads i Tankegangen, som ikke stemmer med dets Indhold. Fuldkommen rigtigt ender Engelhardt (p. 278), at man, naar Forholdet mellem sene var dette, skulde have ventet, at der maatte følge Tanke som denne: „forat de dog kunde vide, hvad for en mtid der ventede dem, og hvad de havde at gjøre", nem- hvis de vilde undfly Dommen. Den hele Uenighed synes komme deraf, at Fortolkerne mindre rette sin Opmærk- nhed paa Apostelens Plan i disse Vers og Sammenhængen ellem dem, end paa det i V. 6 gjentagne νεκροῖς, hvilket og for sig aabenbart lader sig opfatte paa forskjellig Maade. üder har saaledes ærligen indrømmet, at dette Ord i og for g ikke er til Hinder for, at man her kan tænke paa dem, om have levet i Tidsrummet imellem Evangeliets første For- yndelse ved Christus og den endelige Dom. Kun vil han, at man ved νεκροὶ i dette Vers skal forstaa de Samme, hvilke Apostelen i V. 5 betegner med dette Navn og regner iblandt de virkelig Døde[134]). Fuldkommen rigtigt. Men saa meget mere burde han have været opmærksom paa, hvad der strax i det Følgende siges at skulle ske med disse νεκροῖς: ἵνα σαρκὶ κριθῶσι κ. τ. λ. En saadan over Kjødet udgaaende

134) „Uden Modsigelse ere nemlig νεκροὶ paa vort Sted de Samme, som de i V. 5, d. e. virkelig Döde. Dog frembyde sig endnu to Muligheder; enten kan man tænke paa Totaliteten (?) af de hidtil Döde, eller kun paa de fra Jesu Optræden indtil Dommens Indtræden Bortvandrede. Efter den sidste Opfatning vilde Forkyndelsens Skueplads være Jorden, dens Bærere dels endnu Jesus selv, dels Apostlene og deres Efterfölgere", p. 52. Naar han desuagtet selv har forkastet denne Mening, da er det altsaa idetmindste ikke νεκροὶ, som har bevæge ham dertil.

Digitized by Google

Dom kan vistnok have Levende, men derimod ikke vel Døde til sin Gjenstand. Og dette er et Argument imod Güders Mening, som er af langt større Vegt, end de, han anfører imod vor.

Men fremfor Alt gjælder det at holde fast ved, at νεκροι i V. 6 nødvendigvis maa betegne Døde i samme Forstand, som i V. 5, men at det dog ingenlunde deraf følger, at disse Mennesker allerede vare døde, da de lærte Evangeliet at kjende, — en Tanke, der er saa fremmed for den hellige Skrift, som det vel er muligt. Spørgsmaalet er nu, med hvilken Ret νεκροι i V. 6 og νεκροι i V. 5 kunne siges at være de Samme. Det er nemlig øjensynligt, at Fortolkerne ved Bestemmelsen af, hvilke disse Døde ere, i V. 5 regne fra eet, i V. 6 fra et andet Tidspunkt. De skjelne imellem Tiden for Christi Gjenkomst og den Tid, i hvilken Peter skrev (εὐηγγελισϑη), men have, som det synes, heri ikke Peter med sig. Rigtignok udtales det ikke med rene Ord i dette Vers, at Christi Gjenkomst forestod strax, i selve Læsernes Tid. Men det umiddelbart Følgende (V. 7): παντων δε το τελος ἠγγικε, og V. 17: ὁ καιρος του ἀρξασϑαι το κριμα (παρεστι) — viser tydeligt, at Peter, idet han her har sagt, at Christus er beredt til at holde Dommen, har ventet Christi Gjenkomst i sin egen Levetid[135]). Det indsees nu, hvorfor han skjelner imellem denne sin Tid og den Tid, i hvilken Evangeliet er blevet forkyndt. Ved den nærforestaaende Dom ophører nemlig Evangeliets Prædiken; da heder det: Evangeliet er prædiket (εὐηγγελισϑη, sml. 1, 12. 25). Med andre Ord: naar Christus kommer igjen, skal der af deres

---

[135]) Dette fremhæver Wiesinger medrette imod Hofmanns Mening, p. 271: „At Forfatteren i V. 6 saa udtrykkeligen skulde indgaa paa Forudsætningen af deres Död, stemmer ikke godt med ἑτοιμως ἐχειν, hvorefter Dommen kan indtræde hvert Öjeblik, og ikke godt med det fölgende παντων δε το τελος ἠγγικε".

Digitized by Google

Tal, til hvilke Apostelen skriver, ikke være Nogen, som ikke har hørt Evangeliet, og som ikke ved en troende Annammelse af dette har kunnet blive delagtig i det ved Christus forhvervede Liv. Endog om dem af deres Midte, som før Christi Gjenkomst ere døde, gjælder det, at de, saafremt de have erkjendt Evangeliets Hensigt, vistnok i Døden have undergaaet en Dom i Henseende til Kjødet, men dog kun for i Lighed med Christus at kunne gaa over til et aandeligt og guddommeligt Liv. De derimod, som ikke ville gaa denne af Christus selv banede Vej, hvilken baade nu og tidligere er anvist i Evangeliet, ja endog bagtale de Christne, fordi de vandre denne Vej, de skulle ved denne samme Tid, da den levendegjorte Christus vender tilbage, hjemfalde til Dommen.

Det maa være klart, at V. 5 aldeles ikke gaar ud paa at fremhæve det universelle Omfang af den Dom, Christus skal holde. Apostelen truer Modstanderne med Dommen, fordi de ikke ville tro paa det Evangelium, som lyder for deres Øren, og hvis Frugter aabenbare sig for deres Øjne i de Christnes gode Vandel. Men denne Dom have de at vente af Christus, hvem han før har fremstillet som gjenopstanden fra de Døde og siddende ved Faderens højre Haand i Besiddelse af den højeste Magt. Naar han tillægger ham Dommermagten over Døde saavelsom over Levende, da synes han at have gjort denne Distinktion imellem Dommens Objekter ikke saa meget for deres Skyld, til hvilke han skriver, som for hans Skyld, om hvem han skriver. Tanken synes nemlig at skride frem saaledes: Christus, den Gjenopstandne og til almægtigt Herredømme Ophøjede, som igjen skal aabenbares iblandt de Levende, forlenet med Dommermagt, skal udøve denne sin Magt saavel paa Døde som Levende [136]). Men hans Dommermagt indskrænkes til

[136]) Sml. Rom. 14, 9.

Digitized by Google

Modstanderne (sml. 2, 8). Hofmanns Mening, at det, som siges i V. 6, sigter ogsaa til at bekræfte Visheden af Modstandernes Dom, idet disse ikke engang ved Døden skulde kunne undgaa den [137]), forekommer mig urigtig. For det Første er det neppe troligt, at „mors persecutorum“ nogensinde kunde have anfegtet nogen Christen, som om denne ikke i og for sig var en Straf, og som om hine ved Døden bleve unddragne den yderste Doms Straf. Derimod kunde det vistnok anfegte Troen, at Døden fremdeles bortrykkede de Christne, efterat Christus var opstanden fra de Døde (1 Thess. 4, 13 ff.). Dernæst taler det ogsaa mod Hofmanns Mening, at Hensigten med, at Evangeliet er blevet forkyndt for dem, udtrykkes saaledes, at snarere Frelsens Begreb er det fremherskende, og det idetmindste ikke paa nogen Maade antydes, at Evangeliets Øjemed for deres Vantroes Skyld ikke er blevet virkeliggjort [138]). Af denne Grund have Hensler, Müller [139]) o. A. og nyligen Engelhardt ment, at V. 6 snarere har Hensyn til de allerede afdøde Troende. Engelhardt antager, at Tilføjelsen af dette Vers maa forklares deraf, at de Troendes altfor tidlige Død har forvoldt Læserne Anfegtelser, ligesom Tilfældet var med Thessalonikerne. Men Tanken i dette Vers synes os altfor vegtig og altfor inderligt sammenhængende med Hovedtanken i det hele Brev, til at vi kunne tro, at Apostelen ved disse Ord har villet befri Læserne fra en saadan speciel Bekymring, til hvilken vi ingensteds i Brevet finde den mindste Hentydning. Med større Ret henleder Müller Opmærksomheden paa Forbindelsen imellem vort Vers og V. 1 og 2. Det er nemlig iøjnefaldende, at der allerede i V. 4 gjøres en Digression fra Talens egentlige

---

137) Schriftbew, p. 341.

138) Sml. hvad nyligen Wiesinger med fuld Ret har indvendt imod Hofmanns Mening, p. 271.

139) Lehre von der Sünde. II. p. 397.

Digitized by Google

Gjenstand, og denne Digression fortsættes i V. 5 forsaavidt, som her tales om den Modstanderne forestaaende Dom. Tanken i V. 1 og 2 synes vistnok i og for sig at være en afsluttet Tanke; imidlertid udvikles den ikke alene videre i V. 3, men i V. 6 stilles næsten paa samme Maade, som i V. 2, Livet efter Guds Vilje i Modsætning til det menneskelige Liv, som er Dommen underkastet, kun med den Forskjel, at i V. 6, fordi Talen er om Døde, det jordiske Livs fuldstændige Aflæggelse stilles ligeoverfor det guddommelige Liv, som har Aanden til sit Princip. Og i Virkeligheden vilde den Konklusion, Apostelen begynder i V. 1 (οὖν) synes afbrudt, hvis ikke denne Tanke kom til. I det Foregaaende taltes der nemlig ikke alene om Christi Forsoningsdød, men ogsaa om hans Herlighedsstand, hvilken han opnaaede efter at have lidt Døden. I Slutningen af 3dje Kap. kulminerer Skildringen af denne hans Herlighed. Hvad der savnedes i Begyndelsen af 4de Kap., finde vi nu i det Følgende, idet hin Christi Herlighed og Magt i det 5te og 6te Vers omtales paa en saadan Maade, at det tillige udtales, hvorledes de, som tro Evangeliet, skulle blive delagtige i hans Herlighed. Til den Magt, Christus har opnaaet, sigter, som vi ovenfor have vist, Betegnelsen af ham som ὁ ἑτοιμως ἐχων κριναι ζωντας και νεκρους. Og ved disse Ord afsluttes ogsaa Digressionen om Modstanderne, og Talen vender tilbage til den Tanke, hvormed Kap. 3 ender; men umiddelbart hertil knyttes (V. 6) nogle Ord, hvori Udviklingens Hovedsum, der allerede i V. 1 og 2 er kommen til Udtalelse, gjengives og nu indskrænkes til dem, som ere døde.

Nu vil det ogsaa være klarere, hvorfor de Døde her omtales. At nemlig ved Christi Gjenkomst Frelse og Herlighed istedetfor Dom skal blive dem til Del, som af Christus endnu findes ilive, adlydende Evangeliet og bestandige i det Liv, Apostelen forhen (V. 2) har skildret, er i og for sig ligesaa

Digitized by Google

vist, som at Dommen forestaar dem af Modstanderne, som Christus forefinder i den V. 4 beskrevne Tilstand. Selve dette *ἑτοιμως ἐχειν*, som nu udsiges om Christus som Modstandernes Dommer, maatte gjenkalde i de Christnes Erindring det Haab, som ovenfor var stillet dem for Øjnene, om *σωτηρια ἑτοιμη ἀποκαλυφϑηναι* (1, 5). Iblandt de Levende skal denne Frelse aabenbares. De Christne derimod, som vare døde, syntes ikke alene at være gaaede glip af denne Frelse, men endog ved selve denne Bortrykkelse at have undergaaet en Dom. Ja, deres Modstandere, som overhovedet dreve Spot med deres hellige Liv, udlo dem fornemlig derfor som Daarer, fordi de saa, at de efter at have forsaget det jordiske Livs Glæder og Tilfredsstillelsen af Kjødets Lyster i Haabet om Christi nærforestaaende Gjenkomst dog tilsidst bleve bortrevne af Døden paa samme Maade, som alle Andre. Fremfor Alt gjaldt det derfor, naar Talen var om de Christnes forestaaende Befrielse fra Modstandernes Forhaanelser ved den snart tilbagevendende Christus, at hævde Christenlivets Herlighed i denne Henseende og vise, hvor salig og sikker de Christnes tilsyneladende saa sørgelige [140]) Lod i Virkeligheden var. Dette sker nu paa den Maade, at det indrømmes, at Døden til en vis Grad er en Dom (*κριϑωσι μεν κατα ἀνϑρωπους σαρκι*); men paa den anden Side fremhæves det, at de, som i Lydighed og Tro have annammet og bevaret Evangeliet, skulle erfare dette Evangeliums Kraft og Virkning deri, at Døden netop bliver dem en Vej til Delagtiggjørelsen i det af Christus først erhvervede aandelige og guddommelige Liv, idet det nemlig alene er deres Kjød, som gives til Pris for Dødens

140) 1 Kor. 15, 19: *εἰ ἐν τῃ ζωῃ ταυτῃ ἠλπικοτες ἐσμεν ἐν Χριστῳ μονον, ἐλεεινοτεροι παντων ἀνϑρωπων ἐσμεν.* V. 30. 32: *τι και ἡμεις κινδυνευομεν πασαν ὡραν; — — τι μοι το ὀφελος; εἰ νεκροι οὐκ ἐγειρονται, „φαγωμεν και πιωμεν, αὐριον γαρ ἀποϑνησκομεν“.*

Digitized by Google

Dom. Hvad der heraf maatte følge med Hensyn til dem, som vare døde uden at have givet Evangeliets Kraft Indgang hos sig, behøvede Apostelen ikke at paapege. Sandheden af hin Brevets Hovedtanke: παϑηματα και μετα ταυτα δοξαι — stadfæstes altsaa nu ogsaa for deres Vedkommende, hvis Skjæbne allermest syntes at modsige den. Og neppe paa noget Sted kunde dette være skeet mere passende, end her, hvor Talen er om Christi Magt saavel over Døde som Levende, og hvor det Haab forespejles, at alle Modstandernes Forhaanelser engang, naar Christus udrustet med denne Magt skal aabenbares, af ham skulle bringes til at forstumme.

Det sees ogsaa letteligen, at efter dette selve Dødens Begreb bliver det Fremherskende i Ordet νεκροι. Dette Begreb afsvække vi nemlig ikke saaledes, at det kun kommer til at udtrykke, at de, som engang have levet, nu ikke længere leve; men vi forstaa ved νεκροι Saadanne, som, uagtet de ventedes at skulle være blandt de Levendes Tal ved Christi nære Gjenkomst, dog havde bukket under for Døden. Apostelen skjelner heller ikke med ligefremme Ord imellem de Troende og deres Modstandere; men idet han her udtaler, hvad Evangelieforkyndelsen er bestemt til at virke, ligger heri „eo ipso“ en Tilbagevisning af Modstandernes Haansord og en Forherligelse af de Christnes Lod. Dersom Apostelen, som Engelhardt mener, havde villet tale om de afdøde Troende, da maatte han nødvendigvis have tilføjet enten ὑμων eller ἐν Χριστῳ eller noget Lignende. Men noget Saadant behøves ikke efter vor Forklaring. Thi her er ingen Modsætning imellem forskjellige Klasser af Døde; men de Døde omtales specielt, forsaavidtsom Døden syntes i Bund og Grund at have rokket den Sandhed, at den gjenkommende Frelsers Dom skulde skille imellem de Troende og Modstanderne. Af denne Grund kunde ogsaa Udtrykket νεκροις bibeholdes,

Digitized by Google

uagtet man efter vor Forklaring snarere skulde have ventet *θανουσιν*; thi Tanken staar i den engeste Sammenhæng med den foregaaende Tanke, at Christi Dommermagt strækker sig baade til Døde og Levende. Man maa tænke sig Forbindelsen saaledes, som om Apostelen efter at have sagt *κριναι ζωντας και νεκρους* havde fortsat: *ὅτι νεκρους λεγω, και τουτοις εὐηγγελισθη εἰς τουτο, ἱνα κ. τ. λ.* — Ogsaa paa de Døde, ja allermest paa dem, skal det vise sig, til hvilke fordærvelige Følger Foragt for den af Christus i Evangeliet opstillede Lov fører, og hvilken Velsignelse derimod Lydigheden imod den fører med sig; ved den yderste Dom skal den endelige Afgjørelse finde Sted. Hvor langt kraftigere bliver ikke Tanken, naar den saaledes kommer til paa en Maade at afslutte den hele Udvikling, end naar den betragtes som en Tillægstanke, der skal bortfjerne denne eller hin specielle Bekymring eller give dette eller hint Begreb et Slags nærmere Bestemmelse. Hvor besynderligt endelig vilde ikke Apostelen have gaaet frem, dersom han i en saadan Tillægsbemærkning skulde have fremsat et nyt og uhørt Dogme, og det et Dogme af saamegen Vegt, og saaledes skulde have forklaret en i og for sig fuldkommen klar Tanke ved en anden, der selv i højeste Maade trængte til Forklaring. Alle Vanskeligheder fjernes derimod let, naar vi kun ved Fortolkningen af disse Ord have Opmærksomheden rettet saavel paa det nærmest Foregaaende som paa den i hele Brevet fremherskende Hovedtanke.

Efter at have beroliget de Christne i denne Henseende kunde nu Apostelen saare passende afslutte Udviklingen, idet han kun gjentager sin Formaning til under alle Lidelser, som paaførtes dem af Modstanderne, at blive standhaftige i et helligt Liv og i Troen paa Christus og frimodigen at bevare Haabet om den kommende Herlighed.

Antydninger angaaende nogle af vore kirkelige Spörgsmaale og deres forestaaende Lösning.

Af
A. GRIMELUND,
Sognepræst til Gjerpen.

[Efterfölgende Antydninger ere oprindelig ikke nedskrevne for at offentliggjöres; men efter Opfordring meddeles de her. Læseren vil forstaa, at de kun danne Begyndelsen til et videre gaaende Arbejde; om de skulle blive fortsatte og isaafald fortsættes her i Tidsskriftet, derom kan Forfatteren Intet sige for Tiden].

Blandt de mange højvigtige Spørgsmaale, som ere gjorte til Gjenstand for den kongelige Kirkekommissions Raadslagninger, indtage Spørgsmaalene om Konfirmationens Frigivelse og om Menighedsraad i Forbindelse med Spørgsmaalet om Kirketugt en særdeles betydningsfuld Plads, ja i en vis Henseende den første, ikke saa meget formedelst deres Betydning i og for sig, som fordi de saa at sige aabne Gjennemgangsdøren til Opnaaelsen af de vigtigste Betingelser for vor Landskirkes Trivelse og Væxt som Kirkesamfund.

Grundbetingelserne for Vor Herres Jesu Christi sande Menigheds Fremkomst og Tilværelse mangle visselig ikke i vor Landskirke: den har Guds hellige Ord og Sakramenter uden Forfalskning, den har en ren og ret Bekjendelse, den har Embedet, hvorved Ordet bliver prædiket og Sakramenterne forvaltede; dermed har den alt det Grundvæsentlige for den synlige Kirkehusholdning (sml. Conf. Aug. Art. 7. Apol.

Digitized by Google

Art. 7 og 8). Menighedens Grundvold og Hovedhjørnesten er der; Klippen fattes ikke, hvorfra de levende og levendegjørende Vande udflyde (Eph. 2, 20. Matth. 16, 18. 1 Kor. 10, 4. Eph. 4, 1—6). Hvad der endda fattes i vor Landskirkes Udrustning, er visse Betingelser for de guddommelige Naademidlers fulde og uhindrede Virkning til en ordentlig Menighedsdannelse, Betingelser for Guds Menigheds Opbyggelse paa sin Grundvold som Menighed, Betingelser for dens sunde og sande Væxt som Menighed, saa at den i alle Maader Sandheden tro udi Kjærlighed kunde opvoxe til Ham, som er Hovedet (Eph. 4, 7—16). Disse manglende Betingelser ere: Frihed, Tugt, Lemmernes Forbindelse til en bevidst kirkelig Enhed.

Frihed er Betingelsen for Naademidlernes Virkning til at vække og fremkalde et sandt christeligt Liv saavel i Menigheden som i Individet. Thi det christelige Liv er Guds fri Naadegave i Christo Jesu vor Herre (Rom. 6, 23). Og ligesom Naadegaven paa Guds Side er fri, saa maa ogsaa dens Annammelse være det paa Menneskenes Side. En paatvungen Naade er ingen Naade; for at være det for Mennesket og for at have sin Virkning maa den modtages i Troen; men Troen fremkommer alene af den inderlige fri Overbevisning om Naadens Sandhed og Nødvendighed for Mennesket til Liv og Salighed, og denne Overbevisning er igjen afhængig af Samvittighedens Vidnesbyrd hos den, der skal overbevises. At ville paanøde Nogen Delagtighed i Naaden ved nogen anden Magt end den, som ligger i den guddommelige Sandheds egen Magt over Hjerterne, ved Tvang eller Løfter, det er aldeles forfængeligt og forgjæves: Troen bliver aldrig et Produkt af Magtsprog, Overbevisningen lader sig ikke fremtvinge hverken ved Trudsler eller Løfter, Samvittighederne ikke binde eller bøje ved plumpe Lænker. Men kan Troen ikke fremkomme hos de Enkelte uden Frihed, saa

Digitized by Google

kan sand Enhed i Troen, som er Christi Menigheds Hjerte, det endnu langt mindre. „Af Tvangsbud fremkommer her — for at tale med Luther — alene et Spilfægteri, et udvortes Væsen, et Abespil og en Menneskesats, hvoraf igjen kommer Skinhellige og Hyklere“, men ikke Sandhed. Vel befaler Bryllupsherren sine Tjenere at „nøde“ Menneskene at komme ind og sidde tilbords i hans Bryllupshus; men dette er Kjærlighedens fri Nøden i Evangelio, som ikke ved af Tvang, uden forsaavidt den ikke tillader Mennesket at sove Ligegyldighedens Søvn, men ved sit Kald vækker dets slumrende Følelse af Trang til Naaden og tvinger Samvittighederne med den fri Overbevisning om dens Sandhed, Fornødenhed og Herlighed. Frihed er her Sandhed; uden Frihed ingen Sandhed.

Tugt — ikke den, som udøves „ved menneskelig Vold og Magt“, men den kirkelige Sandheds og Kjærligheds Tugt, som udøves „ved Ordet“ (Conf. Aug. Art. 28) — er Betingelse for det christelige Livs sunde Væxt, og atter ikke blot for det individuelle, men ogsaa for Menighedslivets. Hvor Guds levendegjørende Naade er annammet med fuld Troesfrihed, der er vistnok et sandt christeligt Liv begyndt. Men dette ny Liv ophæver ikke saaledes det gamle Menneske, at det jo, skjønt korsfæstet, endnu er der med sin mørke, fiendske, Guds hellige Sandhed modstridende Sands og Tilbøjelighed; thi vel er Retfærdiggjørelsen et Øjebliks Forandring, men ikke Helliggjørelsen; denne fortsættes „indtil Jesu Christi Dag“ (Phil. 1, 6). Derfra opstige Fristelser, deraf opstaar Eftergivenhed mod Fristelser, deraf Mangel paa aandelig Aarvaagenhed og Flid i Bønnen. Skal da Mennesket ikke falde i aandelig Søvn, skal det ikke derved uformærkt forvildes fra Guds Sandhed og leve sig ind igjen i Løgn og Skin og saaledes dets christelige Liv standses i sin sunde Udvikling og Væxt, ja kvæles, skal det bevares og opholdes Sandheden tro udi Kjærlighed trods det gamle Menneskes, Satans og Verdens

Digitized by Google

Fristelser: saa maa Sandheden idelig træde det nær baade vækkende, overbevisende og revsende, og det ikke blot med en almindelig Paamindelse, men ogsaa med en speciel Henvendelse til den Enkelte, som snubler og falder, med Nathans-Ordet: „Du er Manden“. Og herved fremkommer den opdragende Tugt som Middel for Menneskets Opdragelse i „den Hellighed, uden hvilken Ingen skal se Herren“. Vel udøver nu Guds Aand og Naade denne Tugt uafladelig i den Gjenfødtes Hjerte og Samvittighed; men formedelst Hjerternes tilbageværende naturlige Formørkelse og Fordærvelse bliver denne Stemme i det Indre let overhørt, og derfor behøves ogsaa den i Sanderne faldende Tugt, som udøves gjennem Aandens ydre Tjeneste formedelst det kirkelige Embede, d. e. den maa blive kirkelig (Ps. 141, 5). Men ikke blot Individets christelige Liv trænger til at opdrages ved Tugt og Herrens Formanelse; ogsaa til Menigheds-Livets sunde Udvikling og Væxt efter Guds Ords Regel hører Tugt. Menigheden er „Guds levende Hus og Tempel“ (1 Tim. 3, 5. Eph. 2, 21. 1 Petr. 2, 5). Men hvorledes kan noget ordentligt Husvæsen finde Sted, noget sundt Familieliv trives, naar ingen Hustugt øves, naar de mest forstyrrende og Familielivet opløsende Elementer faa Lov at have frit Spillerum i Huset, naar vanartige Børn og Tjenere aldeles ikke holdes i Ave? Kan et saadant Husvæsen være ret og sundt? Maa det ikke føre til Opløsning? Det er derfor ikke underligt, at saa Mange slet ikke ville eller kunne erkjende nogen sand Aabenbarelse af Christi Kirke inden vor Landskirke, men betragte denne formedelst den manglende Tugt enten som allerede opløst eller endog rentud som i Bund og Grund en Forfalskning, som man maa opgive og forlade for at bygge en ny, der skal være den ægte. Det gaar efter vor Erfaring saa ikke blot med dem, der tage personlig Forargelse af at sidde sammen ved Guds Huses Naadebord med Uomvendte, dem, der sige, som det

Digitized by Google

staar hos Profeten: „Hold dig hos dig selv, kom ikke nær til mig, thi jeg er helligere end du“ (Es. 65, 5); men det gaar ogsaa ligedan med Mange af dem, der forene „Nidkjærhed for Guds Hus“ med en rigtig Erkjendelse af, at Fordringen paa en Menighed af lutter „Omvendte“ i den synlige Kirke baade er en Umulighed og en Modsigelse mod Herrens Ord om Kirkens Aabenbarelse i denne Verden. Skjønt man nu ikke maa vige hverken for de Sidste eller de Første, men staa hart imod, naar de gjøre Tugten til et grundvæsentligt Moment i Kirkens Begreb, efterdi Herren selv ikke har grundet sin Kirke og Menighed paa Tugten, men paa den apostoliske og profetiske Grundvold, som er os overantvordet i den hellige Skrift, og paa den gode Bekjendelse i Christi Vidners Mund (Eph. 2, 20. Matth. 16, 18 sml. Conf. Aug. Art. 7)[1]: saa maa vi dog, Sandheden tro, nødvendig indrømme dem, at Tugtens Forsømmelse er en Fejl, ja en Forsyndelse, som maa ydmyge os, en af „de Ting, som Menighedens Herre haver imod os“, og som ikke blot er hinderlig for hans Menigheds sunde Væxt, men endog, naar Uordenen tager overhaand, kan føre til, at „Han kommer og tager Lysestagen bort“, dersom man ikke vil afstaa fra denne Synd, efterat den er erkjendt (1 Kor. 5, 1. 2. 6. Joh. Aab. 2, 5. 14. 20). Om ogsaa Grundvolden er stærk, Murene faste, Huset vel forsynet med Midlerne til Livets Opholdelse og Væxt, om ogsaa de enkelte Beboere i Huset derved friste Livet, det kan dog aldrig blive til noget ret Samliv, — og hvad er Menighedslivet andet? — naar En-

[1]) „Darum — siger Luther — soll man Lehre und Leben nur sehr von einander scheiden. Die Lehre ist nicht unser, sondern Gottes ist sie, der uns allein zu Knechten und Dienern darüber berufen hat; darum sollen noch können wir den allergeringsten Titel oder Buchstaben davon nicht begeben noch nachlassen. Das Leben aber ist unser; derhalben, so viel dasselbige betrifft, . . . ist es also, dass es wohl etwas auf sich nehmen oder etwas nachgeben, thun und leiden kann, wie es die Nothdurft erleidet“ (Erklär. d. Epist. an die Galater).

Digitized by Google

hver kan trænge ind og tage, hvad han behager, af Midlerne og handle dermed lige imod deres Hensigt. Her behøves derfor Tugt og ikke blot den opdragende, men ogsaa den afværgende, som holder Anstød og Forargelse borte fra Guds Huses Bord ved at holde dem borte, som aabenbare i sit Forhold, at de ere det uvedkommende. Hvo der ikke kan eller vil finde sig heri, har dermed bevist sin Mangel paa Berettigelse til at være blandt Guds Husfolk, som Lem af den aandelige Familie, der heder Menigheden (Ps. 50, 16. 17. 1 Kor. 5, 11. 13). Ligesom man derfor maa holde Naademidlernes uforanderlige Bevarelse og Forvaltning med en ret Bekjendelse fast som det Grundvæsentlige i Kirken mod dem, der ikke ville se nogen Christi Menigheds Tilværelse i et Samfund, hvor Tugten er i Forfald, saaledes maa man paa den anden Side ligesaa alvorlig holde paa Tugtens Fordring mod dem, som ville udelukke dens Anvendelse af Menigheden (Jer. 5, 3). Menigheden kan hverken med Kraft holde over en ret og derfor velsignet Brug af Guds Huses gode Ting eller voxe en kraftig Væxt som Menighed uden at holde over Tugt og Orden i Huset.

Jeg kommer nu til den tredje Betingelse for en ordentlig Menighedsdannelse: Lemmernes Forbindelse til en bevidst kirkelig Enhed. Menighedsnavnet betegner et levende, organisk forbundet Helt, et Samfundslegeme, der har sit særegne Liv og sit særegne Livsformaal, og som er sammensat af mange hinanden gjensidig understøttende og udfyldende Lemmer (1 Kor. 12, 12—28). For at en virkelig Menighedsdannelse skal kunne faa Fremgang, og et virkeligt Menighedsliv opvaagne, bestaa og udvikle sig, er det da visselig ikke nok, at Lemmerne leve hver for sig og passiv underordne sig en vis Tugt og Orden; dette Liv fører til Isolering, ikke til Menighed. Lemmerne maa vide af et Liv, der fører dem sammen i aktiv Deltagelse og Samvirken for

Digitized by Google

det fælles Samfundsformaal (Eph. 4, 16), og dette forudsætter, at de ogsaa ere sig sin indbyrdes Forbindelse til Menighed bevidste. Til at vække og styrke denne Bevidsthed skulde nu vistnok alle kirkelige Kommunionhandlinger, ja enhver kirkelig Synaxis føre, og fornemmelig den hellige Nadver efter Apostelens Ord: „Eet Brød, eet Legeme ere vi Mange, thi vi ere alle delagtige i det ene Brød" (1 Kor. 10, 17). Men saavist som det nu er, at Nadveren er Kommunion, og at Menighedslemmernes hjertelige og levende indbyrdes Forbindelse og Væxt til Eet først og fremst befordres derved, at de, ligesom Grene paa Vinstokken, drage samme Næring af den Herre Jesus Christus for deres nye Menneske i Nadveren, ja at deres Forbindelse og Væxt aldrig ellers opnaaes, — hvorfor da ogsaa den enige Forstaaelse og Brug af den hellige Nadvers Sakrament altid vil være et Schiboleth for ethvert christeligt Kirkesamfund, — saa vist er det dog ogsaa paa Grund af den Blanding, som finder Sted i den synlige Samfundshusholdning, hvori „mali et hypocritæ sunt admixti", at Mangfoldige fattes det Liv, som skal næres og styrkes ved den hellige Nadvers Brug, og kunne derfor heller ikke ved dette Bord blive sig bevidste som Samfundslemmer eller som de, der ere kaldede til at være det. Skal derfor denne Bevidsthed, Menighedsbevidstheden, komme til at vækkes og styrkes, skal ikke vort Kirkevæsen til sin egen Skade og Nedbrydelse vedblive at staa for Betragtningen som en blot og bar Statsindretning, alene bestemt til den individuelle Christendoms Vækkelse og Befordring blandt Statens Borgere, saa maa Kirken ogsaa faa en ydre Form, en bestemt Skikkelse, hvori den aabenbarer sig som et Samfund for sig selv og bliver kjendelig for Enhver, der vil se, at den er et saadant Samfund. Hertil maa ogsaa Kirken ifølge sin Natur nødvendig stræbe hen; thi omendskjønt den er et aandeligt Legeme og derfor ikke bunden til geografiske Grændser, saa er den dog heller intet

Digitized by Google

blot Kongregat af usammenhængende Individualiteter, men netop et *Legeme*, en *Organisme*, der følgelig ogsaa for at være dette kræver en *Organisation*. Og vel maa denne Organisation blive af en anden Art, men dog saadan, at den gjør Kirken kjendelig ved Siden af de øvrige organiske Samfund i denne Verden, som Kirken vel ikke er af, men dog i, og netop derfor maa skille sig fra. Saaledes følger det baade af Betingelserne for Menighedsbevidsthed hos Lemmerne og af Kirkens Natur, at denne maa forlange en bestemt Forfatning, hvorved Lemmerne kaldes til aktiv Deltagelse i dens særegne Anliggender. Organiseringen af denne Forfatning maa rimeligvis begynde i Lokalmenighederne, hvor baade Hjemstedet er for de ejendommelige kirkelige Funktioner, og hvor Lemmernes Deltagelse kan finde Sted i sin videste Udstrækning, hvor derfor den hele Bygning maa have sin Grundvold. Men skal ikke denne Grundvold igjen forfalde som et ufuldendt Verk, saa maa dog den organiserende Proces ikke standse dermed; meget mere vil den derfra maatte efterhaanden skride frem indtil Fuldendelsen af et Forfatningsverk i den kirkelige Bekjendelses Aand for den hele Landskirke som den højere Enhed, hvori de enkelte Menigheder gaa op, og hvorfra Ledelsen af alle Fællesanliggender maa udgaa i Harmoni med den forfatningsmæssige Samfundsvirksomhed inden Menighederne.

Det er maaske fornødent her at forvare mig imod den Tanke, at der hermed skulde tenderes til Opløsning af Forbindelsen mellem Kirke og Stat. Det forholder sig ikke saaledes. Jeg bekjender, at jeg ikke anser Ønsket om en saadan Opløsning for vel overvejet. Al Historie bevidner, at ingen Stat formaar i denne syndige Verden at naa sit Øjemed, som er Borgernes timelige Lykke og Velfærd, blot med Lovbud og Anvendelse af fysisk Magt, men maa søge at fremme det paa et *religiøst* og da naturligvis helst et *sandt*, d. e. et

Digitized by Google

christeligt Grundlag. Et talende Bevis herfor er det, at, paa enkelte, ingenlunde glædelige Forsøg nær, har et religiøst Grundlag [*]) ogsaa altid været søgt af alle velordnede Statsforbund baade i den gamle, ja ældste, og i den nyere Tid. Ligesom derfor, hvis Historiens Vidnesbyrd skal gjælde noget, Statsforvaltningens Forbindelse med et religiøst Element maa ansees for en af de Foreteelser, hvorom det med Sandhed kan siges: „Hominum commenta delet dies, naturæ placita confirmat“, saaledes bør det nu ogsaa tilstaaes, at Kirken, som alene er Bærer paa Jorden af det sande religiøse, det christelige Element, Kirken, som er sat og befalet til at bære og gyde Gjenløsningens Velsignelser ind i alle menneskelige Forholde, forsaavidt de ere af Gud; Kirken, som derfor ogsaa har Noget at sige til Menneskene i deres borgerlige Forhold, Kirken kan ifølge sit Kald paa Jorden heller ikke unddrage Staten den Bistand, den kræver for sit Øjemed, men maa række Staten en beredvillig Haand og ikke nægte at staa i Forbindelse med den. Kun mener jeg, at denne Forbindelse mellem Stat og Kirke, denne „Statskirke“, ikke behøver forfatningsløs at opgive sig selv og blive til en Statsindretning, og at naar Staten kræver dette, saa maa den Fordring i al Ærbødighed protesteres; thi saa kræver den Noget, som er til Skade baade for Stat og Kirke, Noget, hvorved Kirkens Virkekraft lammes. Lad Staten have sin Forfatning, men ogsaa tilstede Kirken at have sin paa sin Bekjendelses Grund, saa de To kunne virke med fuld Kraft i venlig Forening uden at forblandes, idet Kirken faar Lov at være, hvad den er: en organisk Forbindelse af Lemmer til en bevidst, fra Staten forskjellig Enhed.

Efterat jeg saaledes har søgt at forklare og indtage det Standpunkt, hvorfra de følgende Antydninger maa betragtes,

---

*) Naturligvis ikke altid christelig-religiøst.

skal jeg nu gaa over til Anvendelsen paa de enkelte Spørgsmaale.

Naar der allerførst er fordret kirkelig Frihed som Betingelse for Livet i Sandhed, saa er der dog ikke dermed forlangt en Frihed uden Tugt, men netop en Frihed med Tugt, en Frihed, som er Forudsætning for Tugt. Heraf følger, at her ingenlunde menes en blot ensidig Frihed for Individerne i Forhold til Kirkesamfundet, men ogsaa en Frihed for Kirkesamfundet i Forhold til Individerne, ikke blot Individernes Frihed til at vælge, om de ville slutte sig til noget Kirkesamfund, og isaafald hvilket, men paa den anden Side ogsaa Kirkesamfundets Frihed til at udskille fra sig dem, som det ikke kan vedkjende sig som sine Lemmer. Ligesom nemlig Christi Menighed kun paa den Maade er eet levende Legeme, at Lemmerne ere forenede i een Aand og een Tro paa sin fælles Grundvold, saaledes er ogsaa Menighedens virkelige Aabenbarelse og Dannelse i det synlige Kirkesamfund betinget ikke blot deraf, at Samfundet fastholder Ordet og Sakramenterne som Kirkens rette Grundvold og lader dem forvalte, men ogsaa deraf, at den ene Aand og Tro afspejler sig i een Bekjendelse og Husskik, hvori Samfundets Medlemmer holde sammen; at løse Lemmerne herfra er at opløse Samfundet. Naar der altsaa er Tale om Individets Frihed indenfor et Kirkesamfund, saa kan den dog aldrig være ubegrændset, og saa opstaar der nødvendigvis Spørgsmaal baade om dens Udgangspunkt og om dens Udstrækning.

For da alene at holde os til den evangelisk-lutherske Landskirke, saa er det for det Første klart, at Friheden for dens Medlemmer ikke kan begynde ved Kirkens Indgangsdør, Daaben; thi det vilde være at prisgive en af Samfundets Grundpiller („een Daab"). At Daaben med Vand overhoved ikke kan eller bør overlades Medlemmernes frie Valg, er overflødigt at dvæle ved. Men heller ikke Barnedaaben kan

Digitized by Google

frigives. Den kan det ikke, mindre fordi dette maatte føre til en utaalelig Uorden og Forvirring, end fordi Barnedaabens Forkastelse involverer en saa dyb Vildfarelse saavel i Læren om Arvesynden som i Betragtningen af Daabens sakramentale Betydning og en saa væsentlig Strid mod den kirkelige Bekjendelse i disse Punkter (Conf. Aug. Art. 2 og 9), at den umulig kan bestaa med Samfundsbaandets Bevarelse. Et evangelisk-luthersk Kirkesamfund kan aldrig erkjende nogen Udøbt for sig tilhørende, og det har heri Guds Ords Medhold (Ap. Gj. 2, 41. 1 Kor. 12, 13). Dersom der altsaa indenfor dette Samfund gives Nogle, som aabenlyst bekjende sig til Barnedaabens Forkastelse, eller dersom der gives Forældre, som ikke ville bringe sine Smaabørn til Daaben, saa kan den Frihed, de i dette Punkt bør og tør indrømmes, kun bestaa i, at det maa staa Saadanne frit for at træde ud: og paa den anden Side maa Kirken beholde og udøve som sin Frihed Retten til at „bortskaffe" dem af sin Midte.

Heller ikke ved de døbte Børns følgende Undervisning i Guds Ord efter den kirkelige Bekjendelse tør Friheden begynde. Baade Daaben i Almindelighed og Barnedaaben i Særdeleshed kræver en saadan efterfølgende Undervisning. Navnlig er Barnedaaben kun berettiget under den Forudsætning, at det døbte Barn ledes til Erkjendelse og Bevidsthed om Betydningen og Indholdet af den Pagt, Gud har oprettet med det i Daaben, og den Naade, Han dermed har ladet det vederfares, og hvad den kræver, og at dette søges opnaaet gjennem den christelige Undervisning og opdragende Tugt og Herrens Formaning ikke blot af Forældrene, men ogsaa af Kirkeembedet. Dette følger ikke blot af Sagen selv, men ogsaa af Christi udtrykkelige Befaling. Da Herren gav sine 11 Disciple (Matth. 28, 16) og med dem sin Discipelmenighed indtil Verdens Ende Befaling om at gaa ud og gjøre alle Folk til Disciple, da lød denne hans Befaling ikke blot: „Døber

Digitized by Google

dem til Faderens og Sønnens og den Helligaands Navn", men: „Døber dem og lærer dem at holde Alt, hvad jeg haver befalet Eder". Og hertil føjer Han saa Forjettelsen: „Se, jeg er med Eder alle Dage indtil Verdens Ende" (Matth. 28, 19. 20). Saaledes er det altsaa med den Sendelse, som den Herre Jesus Christus tilsidst har givet sine Disciple og Vidner med Løfte om sin bestandige Ledsagelse: alle Folk skulle de drage til hans Discipelmenighed, og det skulle de gjøre med Daab i Forbindelse med Undervisning af hans Ord — det Ene med det Andet. Herfra tør der da ikke afviges, og herimod kan den Ulyst, som det døbte Barn maaske kan have til at lære, naturligvis ikke komme i Betragtning; Barnet er og kaldes medrette saavel borgerlig som kirkelig og aandelig umyndigt, og kan som saadant ikke have noget Valg, førend det er blevet aandelig myndigt, d. e. førend det har naaet frem til den Udvikling og Grad af Erkjendelse, at det kan skjønne og dømme og derefter vælge og forkaste med tilstrækkelig aandelig Frihed (Eph. 6, 4. Ordspr. 19, 18. Gal. 4, 1. 2). Heller ikke berettiger det christelige Formynder-Forhold Forældrene, saalænge de staa i Samfundet, til at unddrage sine Børn fra denne Undervisning; det kan i det Højeste berettige dem til at faa benytte til Lærer for sit Barn, hvem af de kirkelige Tjenere i Ordet de have størst Tillid til og helst ønske, eller ogsaa benytte sin Frihed og Magt til paa eget Ansvar at tage Barnet med sig og træde ud af Samfundet, i hvilket Tilfælde dog endnu Staten, hvoraf de vedblive at være Lemmer, beholder Ret til at forlange Barnets Oplærelse til at kjende en Borgers Pligter. Men saalænge Forældre og Barn staa i Kirkesamfundet, kan dette ifølge hin Herrens Forordning ikke opgive at paase og drage Omsorg for Barnets christelige Oplærelse; det maa betragte det døbte Barn som Katechumen og give sine Tjenere i Ordet Befaling om at lede det frem til det Maal af Kund-

Digitized by Google

skab og Erkjendelse, at det med fuld Bevidsthed kan, om det ellers har Hjertelag dertil, aflægge den Bekjendelse, som betegner Samfundets myndige Lemmer.

Naar Barnet derimod er kommet til dette Maal, da bliver dets Stilling aabenbar en anden. Dets Forberedelse for den kirkelige Myndighedsstand er, saavidt det staar til Mennesker, fuldendt; det er, sige vi, forberedt til Konfirmation, og der opstaar nu Spørgsmaal om denne.

Konfirmationen er en Bekjendelsesakt, hvorved den engang som Barn Døbte optages i Kommunionmenigheden, idet han højtidelig erklærer, at han „af ganske Hjerte“ holder fast ved Daabspagtens Forsagelse og Tro, og paa Grund heraf antages og erkjendes som myndigt og kommuniondygtigt Lem af Menigheden. Konfirmationen er altsaa ingenlunde væsentlig en Kundskabsprøve; den forudsætter ikke blot en Kundskab om Daabens og Daabspagtens Betydning og Indhold, som kan forlanges af Enhver, der blot har menneskelig Fatteevne, fordi der da ikke kræves Andet, end hvad der ved menneskelig Undervisning ogsaa kan meddeles; men Konfirmationen er en offentlig Bekjendelse om personligt Troesliv, som forudsætter, at Konfirmanden er sig bevidst i sit Hjerte at forsage og tro. Men Livet kan nu aldrig nogen menneskelig Undervisning eller Tugt og Formaning meddele Konfirmanden; derfor kan heller ingen Bekjendelse om at besidde det fordres paa Grund af foregaaende Undervisning. Naar den da alligevel fordres af Enhver, ja fremtvinges ved Menneskebud, da bliver en saadan Konfirmation for den christelige Betragtning til „et Spilfægteri, et udvortes Væsen, et Abespil og en Menneskesats“ uden Sandhed — et falsk eller idetmindste ganske upaalideligt Vidnesbyrd. Er det vel under disse Omstændigheder at undres over, naar der føres et udbredt Klagemaal over denne Slags Konfirmation saavel af Lægfolk med christeligt Alvor som af Kirkens Tjenere, og kan det være

Digitized by Google

at vente andet, end at disse, der idelig overbevises om dens Usandhed, ikke kunne betragte dens Forvaltning anderledes, end som en af Embedets tungeste Byrder, som et Kors, hvilket de vel maa bære, indtil det borttages, men som de dog inderlig maa sukke under?

Er det nogensteds, saa er det da visselig ved Konfirmationen baade paa rette Sted og højligen paatide at indføre Frihed for at komme til Sandhed. Ja dette maa forlanges baade for Sandhedens egen Skyld og for de Unges og for Kirkens og for dens Tjeneres Samvittigheds Skyld. Om Maaden, hvorpaa den forlangte Frihed bør søges opnaaet, er imidlertid Meningerne delte. Der ere dem, der ønske Konfirmationen aldeles ophævet som selvstændig Akt, og i dens Sted ønske de en Omordning af de Unges første Skriftemaal, saa at dette kom til at indbefatte baade en Kundskabs- eller Erkjendelsesprøve og en Gjentagelse af Daabsløftet, altsaa Alt, hvad der nu hører til Konfirmationen. Andre derimod ville ikke opgive Konfirmationen som selvstændig Akt, men forlange kun, at den maa blive fuldkommen frigiven.

De Første beraabe sig dels paa den historiske Grund, at den ældgamle Konfirmation — med sin Bestemmelse at bekræfte og befæste den Døbte i hans Naadestand — paa det Bestemteste er forkastet af Reformationen, og at dens senere Indførelse skriver sig fra en ukirkelig Tid, som ved sin ensidige Fremhæven af det subjektive Moment i Christendommen stedse mere fjernede sig fra den lutherske Reformations rene, friske og sunde Kilde; dels beraabe de sig ogsaa paa den indre Grund, at Herren ikke har indstiftet andre kirkelige Handlinger til det christelige Livs Skabelse og Væxt, end D a a b e n og N a d v e r e n i Forbindelse med Ordet, og at kun disse ere fornødne, D a a b e n som det Sakrament, hvorved Mennesket delagtiggjøres i Syndsforladelsen i Christi Blod og gjenfødes til det nye Liv i hans Samfund, N a d v e r e n som det Sakrament, hvorved

Digitized by Google

den Døbte, efterat han ved Ordets Paavirkning er kommen til bevidst subjektiv Tilegnelse af Daabens objektive Gave, næres og styrkes i Henseende til det nye Liv. De erklære, at derfor alene Nadveren er det rette Konfirmationssakrament, hvis Nydelse vel kan behøve at forberedes ved, at Nadvergjæsterne føres tilbage til Daaben, opvækkes til Bod og understøttes i Tilegnelsen af den i Daaben skjænkede Syndsforladelse formedelst det absolverende Ord, saaledes som det ogsaa sker ved Skriftemaalet, naar dette er, hvad det skal være, men at der heller ingenlunde tiltrænges nogen anden kirkelig Handling som Formidling mellem Daab og Nadver, og at naar en saadan dog gives i Konfirmationen, da kan dette kun lede til Miskjendelse af Sakramenterne og til farlige Vildfarelser. De bemærke i denne Henseende, at Konfirmationen i den rationalistiske Periode virkelig kom til at betragtes som det nødvendige Supplement til Barnedaaben, hvorved denne først skulde blive til en fuldstændig og gyldig Daab, at den blev betragtet som en „Daabens Fornyelse", at den blev fremhævet som et afgjørende Vendepunkt i Livet, at den blev ledsaget med saa høje Talemaader om dens Betydning og udført med saadan Glands, at den overstraalede baade Daab og Nadver, men blev da ogsaa af kirkelig troende og christelig sundtdømmende Mand med Rette brændemærket som „Rationalismens Sakrament".

Disse Grunde og Indvendinger mod Konfirmationens Bibeholdelse ere dog neppe saa afgjørende, som de synes. Mod vildfarende Betragtningsmaader, falske Opfattelser eller Misbrug kan Konfirmationen vistnok ligesaalidt sikres, som nogen anden kirkelig Handling eller Indstiftelse; men ret opfattet mangler Konfirmationen ingenlunde Berettigelse som selvstændig Akt. Den er visselig intet Supplement til Daaben, ingen Betingelse for Daabens vedvarende Kraft og Gyldighed, ingen Fornyelse af Daabspagten eller ny Pagtsslutning; enhver saa-

Digitized by Google

den Opfattelse er falsk og forkastelig. Den er ikke engang paa den Døbtes Side Daabspagtens Fornyelse og Bekræftelse i den Forstand, at denne kun skulde behøve at finde Sted ved denne ene Lejlighed; meget mere skal Tilbagevendelsen til Daaben, Fornyelsen og Bekræftelsen af Daabspagten paa den Døbtes Side ske daglig hele Livet igjennem for Herrens Ansigt. Men Konfirmationen er dog en højtidelig og offentlig Fornyelse af Daabsløftet for Menigheden. Den er vistnok intet Vendepunkt i den Døbtes aandelige Liv i den Forstand, at Livet ved Konfirmationens Formidling skulde blive et andet, end førhen, eller erfare en Naadesmeddelelse, hvori det ellers ikke kunde delagtiggjøres; men den er dog et Overgangspunkt i den Døbtes Forhold til Menigheden og Menighedslivet, det Punkt nemlig, hvorpaa den Døbte gaar over fra Katechumenatsforholdet til det nye Forhold, at være Lem af Kommunionmenigheden. Den er den offentlige Optagelsesakt i denne Del af Menigheden og maa som saadan i en eller anden Skikkelse beholdes. Hele Konfirmationens ejendommelige Betydning og Vegt ligger paa Menighedens Side. Menigheden kan ikke betragte det døbte Barn anderledes, end som Katechumen, og ikke aabne det Adgangen til Herrens Bord, som er den „overantvordet“, førend Barnet frit og offentlig prøvet i Menigheden aflægger sin Bekjendelse om, at det hjertelig omfatter og vil vedblive at omfatte den Forsagelse og Tro, hvormed Christi Menighed samler sig omkring Herrens Naadebord og drikker af „den nye Pagtes Kalk“; da, naar dette er skeet, kan Menigheden først anerkjende Barnet som kommuniondygtigt og ved sin Tjener velsigne Bekjenderen med Haandspaalæggelse og Bøn. Dette og intet Andet er Konfirmationen. Som saadan kan den ikke vel henlægges til Skriftemaalet, dels fordi dette som væsentlig Syndsbekjendelse ikke, naar det er, hvad det skal være, egner sig til at være en offentlig Akt, dels fordi

Digitized by Google

Barnets Deltagelse i Skriftemaalet sammen med de Ældre ikke kan udpræges som en Optagelsesakt. Vil man sige, at dette kan udpræges ved den foregaaende Prøvelse, som særskilt bør foretages med den første Gangs Nadvergjæst, saa har man jo der Konfirmationen igjen, kuns i en lidt forandret Form, lidt mutileret, og hvorfor saa forlade denne Handling, som har nedarvet Hævd i Kirken?

Mod Konfirmationen, saaledes opfattet, strider heller ikke den fra Historien hentede Indvending. Konfirmationen har vistnok ingen guddommelig Befaling at paaberaabe sig. Men, støttet til Ap. Gj. 8, 16. 17., begyndte man dog allerede meget tidlig i Kirken, ganske vist allerede i det 2det Aarhundrede [3]), altsaa længe før Skriftemaalets Indførelse, at salve de Nydøbte og lægge Hænderne paa dem med Bøn i den Hensigt, at understøtte dem i Tilegnelsen af den Helligaands Gave som personligt Livsprincip. Dette Chrisma, som anvendtes uden Forskjel baade paa dem, der døbtes som Voxne, og dem, der døbtes som Børn, dannede i Førstningen Daabens Slutningsakt og fandt Sted 8de Dags Dagen efter Daaben, Aftenen før de Voxnes første Kommunion (især Løverdag efter Paaske). Siden, navnlig efter det 3dje Aarhundrede, da det betragtedes som en Handling, hvis Udførelse tilkom Biskoperne alene, blev det henlagt til en senere Tid som en selvstændig Akt med Navnet Konfirmation (σφραγις). Først langt hen i Tiden, fra det 12te Aarhundrede af, blev Konfirmationen af den romersk-katholske Kirke, navnlig ved Otto af Bambergs Indflydelse, betragtet som et Sakrament, hvorved ifølge Thomas Aqvinas den Døbte skulde modtage fuld aandelig Livsmodenhed og Styrke, særegne Aandens Gaver til at modstaa og bekjæmpe Troens Fiender og en uudslettelig kirkelig Charakter. Et saadant Sakrament kunde nu Reformationen

[3]) Tertullian, de baptismo cap. 7.

Digitized by Google

ikke anerkjende i Konfirmationen, og forkastede det derfor, baade fordi det manglede Guds Befaling, og fordi det aldrig i Kirken var agtet fornødent til Salighed, hvad kun gjælder om de to af Herren indstiftede Sakramenter, Daaben og Nadveren, det livsmeddelende og livsnærende (sml. Apol. Art. 13 § 3. 6. Art. Schm. Tract. de potest. Papæ § 72). Som en kirkelig Prøvelses- og Optagelsesakt i Kommunionmenigheden blev den derimod gunstigt bedømt baade af Luther og Melanchthon og ogsaa optagen i flere af de ældste lutherske Agender, saasom i Bugenhagens sachsiske „Kirchenordnung" af 1534, i den churbrandenburgske af 1540, i den mechlenburgske af 1552, i den brunsvigske af 1569, i den hessiske af 1574. Luther siger (Walch. Tom. 17 p. 267 flg.): „Dieweil jetzt Jedermann in der Kindheit getauft wird, da man den Glauben Christi nicht selbst bekennen kann, so wäre sehr gut, dass man die Kinder, so man sie von der Religion Christi wohl unterrichtet und katechisirt hätte, darauf zu empfahen des Sakrament der Firmung brächte, dass man sie da ihren Glauben mit eigener Bekenntniss und Gehorsam der Kirchen versprechen liesse. Doch soll man darum die Kirchen, so es nicht also halten, nicht verdammen, bis in einem Generalconcilio hievon beschlossen wird". Melanchthon siger i sine „loci communes" under Titelen „Confirmatio": „Ritus confirmationis, quem retinent episcopi, est prorsus otiosa ceremonia. Utile autem est explorationem et professionem doctrinæ fieri et publicam precationem pro iis, nec ea præcatio est inanis". I Praxis førte vistnok Oppositionen mod den romerske Overvurdering lige indtil Konfirmationens Afskaffelse i Navnet, og man nøjedes da i dens Sted med en Katechismeprøve før den første Altergang, hvormed dog ofte, navnlig i den dansk-norske Landskirke, Haandspaalæggelse var forenet. Allerede i Slutningen af det 17de Aarhundrede (fra 1670 af) blev denne Akt mere og mere hyppig og nærmede

Digitized by Google

sig mere og mere den nu brugelige Konfirmationsritus, saa at det vel med Grund tør paastaaes, at det ikke blot var Spener og den halleske Indflydelse, men Sagen selv og en følt Trang i Kirken, der forberedte og omsider fremkaldte Forordningen af 13de Januar 1736, og at Konfirmationen egentlig aldrig har været opgivet i vor Kirke, skjønt den vistnok har forekommet i forskjellige, mere og mindre udviklede Former. Og skjønt nu, som før udviklet, Konfirmationen kun tør betones med Hensyn paa den Døbtes Forhold til Menigheden og ikke med Hensyn paa hans Forhold til Herren, saa er den dog heller ikke uden Betydning for den Døbtes personlige Troesliv. Thi uden Betydning er det ikke, at Troen fremtræder i aaben Bekjendelse (Rom. 10, 10); derved kommer den først til fuld og klar Bevidsthed, derved befæstes og styrkes den. Heller ikke kan det være uden Virkning, at Kirken indfører Bekjenderen iblandt sine Kommunikanter med Haandspaalæggelse og Bøn; det er meget mere en ikke aldeles sjelden Erfaring, at Mange indtil den sildigste Alder mindes sin Konfirmationsdag som en Dag, paa hvilken de modtoge et Indtryk af Guds Riges og Naades Herlighed, der aldrig siden ganske udslettedes af deres Hjerte.

Det maa derfor gjentages: Konfirmationen mangler ingenlunde Berettigelse, dog kun som frivillig Bekjendelsesakt. En Tvangskonfirmation, saadan som Forordn. af 13de Januar 1736 har indført den (se Forordn. § 1), kan vel have en ret Konfirmations Virkning paa den Ene og den Anden af Konfirmanderne; det vilde stride mod Erfaring, det vilde ogsaa være altfor galt, om man maatte paastaa det Modsatte; det vilde være det Samme, som at paastaa, at ingen Konfirmant havde Hjerte til at aflægge den Bekjendelse, der forlanges, og modtage den Velsignelse, der gives. Men ligesom det dog med Hensyn paa Konfirmanderne aldrig kan være christelig forsvarligt eller have nogen Velsignelse med sig at afnøde Nogen

Digitized by Google

en Erklæring om at forsage, hvad han dog hænger ved med sit Hjerte og tjener i Livet, eller en Bekjendelse om at tro, hvad dog Hjertet slet ikke ved af, maaske endog ligefrem forkaster: saaledes bliver med Hensyn paa Menigheden denne Optagelsesakt lig Nul og Intet, naar den bestaar i en saaledes afnødet Forsagelse og Bekjendelse; og naar man endda, som om det var en fri og sand Forsagelse og Bekjendelse, beder for Konfirmanten, under Haandspaalæggelse, at den treenige Gud vil „give ham Bestandighed i hans Tro, hans Sjæl til Salighed", — saa er dette en saa uforsvarlig Brug af Guds Ord og Bøn, for ikke at sige en saa blodig Ironi over den arme Konfirmands Tilstand, og et saadant Spil med det Hellige, at det ikke er underligt, om Ordets Tjener ængstes ved denne Handling, og Menigheden forarges eller ikke kan fatte, hvad en saadan Konfirmation betyder.

Slutningen bliver altsaa, at vor Konfirmationsforordning maa erkjendes at være forkastelig, naar den befaler i sin første Paragraf: „Børnenes Konfirmation og Indvielse samt offentlige Examen og Prøvelse skal være en almindelig Pligt, som alle Børnene i Menigheden, ingen undtagne, skal være nødvendig bundne til". Denne § bør snarest mulig udslettes, og Konfirmationen vel beholdes som Optagelsesakt i Kommunionmenigheden, men frigiven, saa at den Unge efter at have modtaget den Undervisning, der følger af Daaben, har frit Valg, enten han vil optages i Kommunionmenigheden og altsaa konfirmeres eller ikke, og paa den anden Side, at ogsaa Menigheden faar fuld Frihed til at holde tilbage fra Konfirmation de Unge, som ikke kunne agtes modne eller bekvemme dertil.

For at nu Friheden paa Konfirmandens Side ikke blot skulde komme til at staa paa Papiret, men være en virkelig Frihed, maatte Konfirmation og Altergang ophøre at være nødvendige Betingelser for Opnaaelsen af borgerlige Rettigheder

Digitized by Google

og Fordele, navnlig for Ægteskabs Stiftelse, for at drive borgerlig Næring, for at udøve den aktive Borgerret. Derhos burde udentvivl den tvungne Kundskabsprøve og den frivillige Konfirmation i Tiden skilles ad, saa at den sidste ikke mere kom til at danne Slutningsakten for den første, men fik sine særegne Dage i Kirkeaaret, helst de historisk givne, og saa at Katechumenen efter endt Undervisning havde Valget, enten han vilde fremstille sig til den første Konfirmation, der indtraf efter Kundskabsprøven, eller til en senere, og det uden Begrændsning. Herved opnaaedes to Ting. For det Første opnaaede man en rigtig Betragtning af disse Handlinger, idet Kundskabsprøven og Konfirmationen derved ogsaa bleve bragte til at staa klarere som to forskjellige Ting for den almindelige Bevidsthed, saavel Menighedens som Katechumenens. For det Andet opnaaede man at fjerne det aldeles uvedkommende Hensyn til at kunne komme ud og tjene sit Brød, som især bevæger saa mange Børn af den fattigere og arbejdende Klasse til saa ivrig at begjære Konfirmation, og som nu ofte gjør det saa vanskeligt at negte dem Opfyldelsen af deres Begjæring, skjønt Opfyldelsen af denne dog med et saadant Hovedmotiv kun kan føre til Handlingens Misbrug. Vistnok vilde en saadan Adskillelse have til Følge, at mangen Katechumen kunde komme i det Tilfælde, at maatte forlange Konfirmation hos en anden Kirkens Tjener, end den, af hvem han i sin Tid var bleven forberedet; men dette skjønnes dog ikke at stille nogen væsentlig Hindring ivejen for Adskillelsen, men kun at føre til en Bestemmelse om, at Katechumenen i saadant Tilfælde maatte erhverve Attest for at have gjennemgaaet Forberedelsen og aflagt Kundskabsprøven, til hvilken Ende Ministerialbogen selvfølgelig maatte indeholde en særskilt Fortegnelse over dem, der havde aflagt sin Kundskabsprøve.

Paa den anden Side maatte Menighedens Frihed bestaa i Ret til at negte indtil Videre Adgang til Konfirmation for

Digitized by Google

dem, som enten formedelst Mangel paa Erkjendelse eller formedelst sit Forhold i Liv og Vandel maatte kjendes uskikkede til at komme til Herrens Bord. Her maatte da vistnok en Bedømmelse til, som dog ikke burde lægges i een Mands, Præstens, Hænder alene; thi Præsten alene er ikke Menigheden. Men heller ikke kunde naturligvis denne Bedømmelse overlades Kommunionmenigheden i dens Helhed; det rette Forum maatte være Menighedens udvalgte Stedfortrædere, Menighedens Repræsentation. Med vor nærværende Forfatning synes Ordenen hermed helst at maatte blive denne, at Præsten efter først i Samtale at have hørt Katechumenens Ønske og sammes Grund forelagde dennes Begjæring for Medhjælperkollegiet til Afgjørelse; kommer det derimod til Indførelsen af en virkelig Menighedsrepræsentation, vilde Afgjørelsen tilhøre denne, for hvilken da Præsten efter Samraad med et Par af sine Medhjælpere vilde have at frembære Katechumenens Begjæring. Det forstaar sig selv, at naar Præsten afgav en gunstig Erklæring om Katechumenens Kundskab, og der hverken fra Erkjendelsens eller Vandelens Side var Noget at erindre imod ham, burde hans Begjæring opfyldes; „de occultis non judicat ecclesia“. Konfirmationsakten selv burde foregaa i Kirkehuset for fuld Menighed efter en Prædiken, i hvilken Menigheden opfordredes til kjærlig at modtage Konfirmanderne og bede for dem; den burde derpaa indledes med en Tale fra Alteret til Konfirmanderne om Handlingens Betydning og udføres med Aflæggelse af Daabsløftet og følgende Haandspaalæggelse og Bøn, omtrent efter den nærværende Konfirmationsforordnings passende og smukke Anvisning.

Det staar endnu kun tilbage at minde om Konsekventserne af en saadan Forandring.

Det kunde synes, som om Konfirmationens Frigivelse ikke skulde medføre store Vanskeligheder i en Landskirke, i hvilken den tvungne Konfirmation ikke har bestaaet i meget

Digitized by Google

over 100 Aar, og som selv havde bestaaet uden den i hele 200 Aar. Man kunde mene, at der her var Sted for det gamle Argument, som i sin Tid anvendtes til Fordel for Ophævelsen af Forordningen af 13de Januar 1741, at man kun vendte tilbage til det gamle Kirkeforhold, at man altsaa egentlig ikke gjorde Andet, end at gjenoptage den historiske Udviklings afbrudte Traad. Imidlertid lader det sig ikke negte, at Konfirmationens Frigivelse kan føre til Forviklinger, som ere blevne os saa fremmede, at der behøves en stærk Fortrøstning til den gode Sag og vor Kirkes Besiddelse af den rene Sandhed i sin Bekjendelse for at have Mod til at gaa dem imøde. Det gamle Kirkeforhold kan nemlig ikke mere vende tilbage; før 1736 havde vi Kirketvang, nu have vi Kirkefrihed. Denne væsentlige Forskjel skulde vel ved første Øjekast synes netop at lette Indførelsen af Konfirmationsfrihed, da der allerede i Grunden faktisk er aabnet en Dør for den med Friheden til at træde ud af Statskirken. Alligevel ligger dog Knuden netop her. Saalænge der var Kirketvang, gjorde det kun liden Forskjel i Individets Forhold til Kirken, enten det var konfirmeret eller ikke; man vedblev ogsaa ukonfirmeret alle sine Dage at regnes med til Statskirkens Lemmer og behandles saaledes. Nu er dette anderledes. Der kan indtræde flere let tænkelige Tilfælder. Det kan indtræffe, at En afholder sig fra Konfirmation, fordi han hylder dissenterende Anskuelser og agter at indtræde i et Dissentersamfund. Dette Tilfælde er det simpleste og fører ikke til nogen Forvikling. Men det kan ogsaa indtræffe, at Nogen holder sig tilbage fra Konfirmationen af almindelig Vantro og Indifferentismus eller af Tvivl angaaende sig selv eller af Skrupler angaaende Konfirmationen uden at nære dissenterende Meninger forøvrigt. Det kan paa den anden Side ogsaa indtræffe, at Kirken negter Nogle Konfirmation paa Grund af deres Forhold. I første Tilfælde, naar Nogen selv

Digitized by Google

holder sig tilbage, antager jeg, at Saadanne maa betragtes som fremdeles staaende i Katechumenatsforhold tll Kirken og behandles saaledes, d. e. de maa vel have Adgang til den almindelige Gudstjeneste og til Undervisningen af Guds Ord, men ikke stedes til Nadveren uden i enkelte Tilfælde under ganske særegne Omstændigheder, f. Ex. i Sygdom, naar de begjære det og findes beredte. Selv Skrupler ved Konfirmationen tør ikke heri gjøre nogen Forskjel; thi hvo som enten vægrer sig ved den kirkelige Forsagelse og Tro eller ved at aflægge Bekjendelsen, er ikke heller skikket for Herrens Bord i Samfund med den bekjendende Menighed, — ikke at tale om, at enhver Nadvergjæst dog ogsaa nødvendig maa finde sig i den fælles Bordskik. Men allerede her opstaar dog det Spørgsmaal: Hvor skal Grændsen sættes for Varigheden af dette Katechumenatsforhold? Den gamle Kirkes Brug, hvilken jeg her maa anse for ret, taler for ingen Aldersgrændse, men derimod vel for Afbrydelse i dette Forhold, enten midlertidig eller vedvarende, i Tilfælde af, at Katechumenen forfalder i Kirkens Tugt, og fuldkommen Ophør af Forholdet, dersom Katechumenen udtræder af Kirken. Endnu større bliver Vanskeligheden i det andet Tilfælde, naar Kirken maa negte Katechumenen Adgang til Konfirmationen. Vistnok, dersom Aarsagen er Vankundighed eller en aabenbaret Mangel paa Sands for Daabens hellige Pagt, da maa Katechumenatforholdet formentlig fremdeles tilstedes i Haab om, at hvad Katechumenen endnu fattes, det kan vel endnu vækkes tillive for ham under den kirkelige Paavirkning med Ordet og Undervisning. Kirken maa da sige til Katechumenen: „Til Herrens Bord tør du endnu ikke have Adgang, fordi du endnu ikke er skikket eller moden dertil; men kom til den almindelige Gudstjeneste, søg fremdeles Undervisning og modtag Formaning af Guds Ord, saa kan ogsaa endnu ved Guds Aands og Naades Virkning den belejlige Tid oprinde for dig“. Er

Digitized by Google

derimod Aarsagen den, at Katechumenen enten befinder sig eller senere kommer i vitterlig Modsigelse og aaben Fornegtelse af sin Daabspagt og den kirkelige Bekjendelse, eller ligger Aarsagen i en aabenbar anstødelig og forargelig Vandel, saa at han forfalder i Kirkens Tugt, da kan det lettelig indtræffe under den fremadskridende Udvikling af det kirkelige Liv, at Kirken, naar en Saadan negter at „modtage Tugt“, ogsaa paa sin Side maa negte at kjendes ved ham som En af Sine og udelukke ham — „ved Ordet uden menneskelig Magt“ (Conf. Aug. Art. 28) — fra sit Samfund, uden at deraf følger eller sandsynlig vil følge, at han indtræder i noget Dissentersamfund. Vil man da ogsaa gaa saavidt i Anerkjendelsen af den personlige Religionsfrihed, at man i Staten tolererer saadanne udenfor al kirkelig Forbindelse Staaende, — saadanne „døbte Hedninger“?

Fremdeles den yderste Konsekvents! Naar saadanne „døbte Hedninger“ stifte Ægteskab, hvorledes bliver da Landskirkens Forhold til deres Børn? Det synes vel at følge af Daabens vedvarende objektive Gyldighed som en Pagt, der staar fast paa Guds Side, endog Menneskene ere nok saa troløse, at selv med saadanne Forældre er ikke ethvert Baand afbrudt, og at Kirken derfor ikke tør negte at døbe deres Børn, dersom Forældrene begjære det, og under Betingelse af, at de indgaa paa at lade Barnet, som døbes, erholde den dermed følgende Undervisning af Guds Ord. Men dersom Forældrene ikke selv søge Daaben for sine Børn, — hvilket allerede ikke er uden Exempel, — eller dersom de endog vægre sig ved at lade dem døbe, selv om de, der næst efter dem staa Barnet nærmest, tilbyde sig at drage Omsorg for dets Opdragelse, er Staten da ogsaa beredt paa og villig til at tolerere den erklærede Paganisme, som paa denne Vej vilde komme til at fornye sig i Landet? Og i hvilket Forhold vil man isaafald stille sig til den?

Digitized by Google

Disse Konsekventser synes mig vigtige nok til at haves for Øje og alvorlig overvejes ved Behandlingen af Spørgsmaalet om Konfirmationens Frigivelse. Er denne Frigivelse, som jeg tror, fornøden for Sandhedens Skyld, og, jeg maa tilføje det, er det en Frihed, som i disse meget bevægede og ængstende Tider klart sees af mange Kirkelemmer at være fornøden, og som haabes paa med urolig og spændt Forventning: da tør man jo alligevel ingenlunde vige tilbage for Konsekventserne, hvor alvorlige de end synes, men maa gaa dem imøde i Troen paa Kirkens Overherre, som netop er Sandhedens Konge, og i Tillid til, at Kirken formedelst dens voxende Sandhedsmagt ogsaa vil vinde i indre Styrke og Sammenholdskraft, om den end forringes i Tallet af Navne. Og just denne indre Styrke er det, vor Landskirke øjensynlig tiltrænger fremfor Alt i den Sigtelsens Tid, som aabenbar forestaar den, i Kampen med Splittelsens Kræfter, der allerede have begyndt at røre sig i dette Land, men langtfra endnu have naaet sin fulde frygtelige Udvikling. Men saa lidet dette synes at være tvivlsomt, saa utilbørligt vilde det dog vel paa den anden Side være, hvis man ikke, paa samme Tid som man indrømmede Friheden, beredte sig paa dens Konsekventser, saavidt de kunne øjnes, med en kirkelig Ordning, hvorved det blev muligt at møde dem uden at overraskes eller forvirres ved deres uventede Komme. Kirkens Herre skjenke de dyrebare Mænd, som nu ere kaldede til at raadslaa om Kirkens Tarv, Raads og Styrkes Aand til at berede vor Landskirke en saadan Ordning!

Digitized by Google

En ny tredje Kilde til vor Kundskab om det antiochenske Daabssymbols Ordlyd.

Et Tillæg til Afhandlingen om det antiochenske Daabssymbol i B. II S. 110 ff.

Af

C. P. CASPARI.

Jeg har i Afhandlingen om det ældre egentlige Nicænum i denne Aargangs tredje Hefte gjentagne Gange (s. S. 472 Not. 17 S. 486 Not. 26 og S. 503 Not. 33) omtalt en Opsats, der i den nestorianske Strids Begyndelse [1]) ved Opslag eller paa anden Maade blev offentliggjort i Kirken i Constantinopel [2]),

---

[1]) Kritikerne ere meget uenige om, i hvilket Tidspunkt Opsatsen blev offentliggjort, og specielt angaaende det Spörgsmaal, om den blev opslaaet för eller efter Proclus's Prædiken mod Nestorius (s. Tillemont, Memoires T. XIV p. 752 f., og Walch, Gesch. der Ketzereien T. V p. 371 seq.). Saa meget er dog sikkert, at dens Affattelse og Publication ikke alene falder för det ephesinske Concil, men ogsaa för Cyrillus af Alexandriens Optræden mod Nestorius og altsaa tilhörer det förste Stadium af Striden, da den endnu ikke havde overskredet den constantinopolitanske Kirkes Grændser.

[2]) Det heder nemlig i Opsatsens Overskrift: *Διαμαρτυρια προτεθεισα ἐν δημοσιῳ — και κατ᾽ ἐκκλησιαν ἐμφανισθεισα*, Ord, der i den gamle latinske Oversættelse, der nedenfor Not. 4 skal omtales, gjengives ved „Contestatio proposita in publico — et in ecclesia insinuata“ og af den latinske Oversætter af Leontius af Byzanz's Skrift mod Nestorius og Eutyches (s. nedenf. S. 640 Text, S. 641 Not. og især S. 642 Not. 5) ved „Testimonium in loco publico propositum et in ecclesia publicandum“. Denne sidste Gjengivelse henleder Tanken baade paa et Opslag i Kirken og paa et Opslag paa et andet offentligt Sted.

Digitized by Google

og hvori Nestorius's Lære blev sammenlignet med Paulus af Samosatas i den Hensigt at vise, at hin Biskop lærte ganske det samme, som denne Hæretiker. I denne Opsats, der efter Leontius af Byzanz, contra Nestorianos et Eutychianos Lib. III, Max. Bibl. Patrr. T. IX p. 704, blev tillagt den ovenf. S. 472 f. omtalte Eusebius af Dorylæum[3]), og som ikke alene existerer

---

[3]) „Est autem", siger Leontius her, „proposita utriusque confutatio, Pauli scilicet et Nestorii, ex *testimonio publice proposito, ut ajunt, ab Eusebio, qui tunc florebat in judicandi potestate, postea autem præfectus fuit ecclesiæ Dorylensium*, qui divino zelo, ut testantur, incensus primum hæresim Nestorii et Eutychis deprehendit et convicit, infinitis periculis pro pietate objectus". Efter denne Leontius's Efterretning har man almindelig antaget, at Eusebius af Dorylæum er, eller at han dog sandsynligvis er Opsatsens Forfatter. S. f. Ex. *Garnier*, Opp. Marii Mercatoris T. II p. 17, *Tillemont* Memoires T. XIV p. 753, *Cave*, hist. lit. p. 251, og *Neander*, Kirchengesch. I, 2 S. 268 Not. 9 (Qvartudgaven). Efter Overskriften *Διαμαρτυρια προτεθεισα ἐν δημοσιῳ παρα των κληρικων Κωνσταντινουπολεως* er Opsatsen udgaaet fra de constantinopolitanske Klerikere. Men i Opsatsen taler kun en enkelt Person. Den begynder nemlig med *ὁρκιζω τον λαμβανοντα τοδε το χαρτιον κ. τ. λ.*, og efter Sammenligningen af Nestorius's Lære med Paulus af Samosatas heder det: *Δια τουτο ἐσημειωσαμην σοι κ. τ. λ.* Man kunde ville forene Overskriftens Angivelse med, at det i Opsatsen selv er en enkelt Person, der taler, ved dea Antagelse, at en Del af, et Parti iblandt den constantinopolitanske Klerus stod bag den Talende, at disse lode ham tale, og at saaledes Opsatsen egentlig hidrörer fra dem. Men bortseet fra, at denne Antagelse ikke fyldestgjör Overskriften: *Διαμαρτυρια προτεθεισα — παρα των κληρικων Κωνσταντινουπολεως*, saa faa vi af Opsatsen afgjort det Indtryk, at den er forfattet af en enkelt, enestaaende Mand, som i höjeste Grad var bleven forarget ved Nestorius's Lære, og som en brændende Iver for Troen drev til at skrive; s. især Opsatsens Begyndelse: *ὁρκιζω τον λαμβανοντα τοδε το χαρτιον κατα της ἁγιας τριαδος, ὡστε φανερον αὐτο ποιησαι ἐπισκοποις, πρεσβυτεροις, διακονοις, ἀναγνωσταις, λαϊκοις οἰκουσι Κωνσταντινουπολιν· ἐτι τε και το ἰσον αὐτοις ἐκδουναι προς ἐλεγχον του αἱρετικου Νεστοριου, ὁτι ὁμοφρων ἐστι του ἀναθεματισθεντος Παυλου του Σαμασατεως προ ἐτων ἑκατον ἑξηκοντα ὑπο των ὀρθοδοξων ἐπισκοπων* samt Ordene: *Δια τουτο ἐσημειωσαμην σοι, ὠ*

i Original, men ogsaa findes i en gammel latinsk Oversættelse [4]) og for en Del ogsaa er bleven meddelt af Leontius, p. d. anf.

ζηλωτα της ἁγιας πιστεως, κ. τ. λ. — I de to gamle latinske Oversættelser findes „contra clericos", saa at der altsaa i nogle Manuscripter synes at have staaet κατα των κληρικων, en Læsemaade, der ogsaa hos Coleti, p. d. anf. St., findes ved Randen. Men denne Læsemaade er urigtig. Opsatsen er hverken rettet mod de constantinopolitanske Klerikere, ej heller mod den (forövrigt vist ubetydelige) Del af den constantinopolitanske Klerus, der holdt med Nestorius, eller mod dette Nestorius's Parti, men mod Nestorius alene. Imod, at Opsatsen er rettet mod det nestorianske Parti iblandt den constantinopolitanske Klerus, taler desforuden ogsaa των og det Besynderlige, som vilde ligge deri, at Forfatteren vilde angribe dette Parti alene istedetfor ham selv og dette Parti eller ham alene, og at den ikke er rettet imod Nestorius's Parti og ham selv, viser foruden των ogsaa, at Nestorius da havde maattet fremhæves i Overskriften. Havde der i Texten oprindelig staaet προς τους κληρικους, og vare disse Ord af Afskriverne blevne forandrede til παρα og κατα των κληρικων, eller ogsaa vare de af Afskriverne blevne forandrede til παρα των κληρικων og havde de tvende latinske gamle Oversættere gjengivet προς urigtig ved „contra", saa vilde Overskriften medföre Sandhed, ihvorvel dog ikke fuldkommen Sandhed, da Opsatsen ikke er rettet til den constantinopolitanske Klerus alene, men til alle i Constantinopel boende Klerikere og Lægmænd.

4) Denne Oversættelse, der for förste Gang er bleven udgiven af Adam Contius og derefter ved Hjælp af tre meget gamle Codices i en meget forbedret Skikkelse af Stephan Baluze i hans Samling af Concilieacter, fra hvilken den er gaaet over i de senere Samlinger (hos Coleti staar den T. V p. 3—196), existerede allerede i den förste Halvdel af det sjette Aarhundrede, da den blev anfört paa det femte almindelige eller andet constantinopolitanske Concil (553), og da ikke alene Gregor den Store, men ogsaa allerede den carthaginiensiske Diacon Liberatus, Forfatteren af „Breviarium caussæ Nestorianorum et Eutychianorum", som levede omkring 550, kjendte den (s. Baluzes Præfatio til hans Udgave, Coleti, p. d. anf. St. p. 1 seq.). Oversættelsen af Opsatsen staar p. d. anf. St. p. 17—19). Den samme Oversættelse findes ogsaa i en Samling af de ephesinske Concilieacter, som for förste Gang er bleven udgiven af Christianus Lupus (Christian Wolf) af tvende meget gamle cassinensiske Codices og efter ham af Stephan Baluze, der har kaldet den „Synodicon adversus tragoediam Irenæi", idet dens Forfatter paa et Sted har betegnet den med Navnet „Synodicon" og har rettet den mod det

Digitized by Google

St. p. 704 f. [5]), heder det efter de indledende Ord [6]) og efter Sammenligningen mellem Nestorius's og Paulus af Samosatas Lære:

Den græske Grundtext.	Den gamle latinske Oversættelse.
Δια τουτο ἐσημειωσαμην σοι, ὠ ζηλωτα[7]) *της ἁγιας πιστεως, και μερος του μαϑηματος της ἐκκλησιας Ἀντιοχεων, ἐξ ἡς και την των Χριστιανων ἐπικλησιν*[8]) *ἐν πρωτοις ἐχο-*	Propterea designavi tibi, o zelota sanctæ fidei, et partem mathematis ecclesiæ Antiochenæ, ex qva etiam Christianorum vocabulum in primis habuimus, quia non novit alium et alium filium

under Navnet *τραγῳδια* bekjendte Skrift af en af Nestorius's Tilhængere Irenæus. Den staar hos Coleti, p. d. anf. St. p. 235—498) og hidrörer efter Baluzes „Præfatio" til hans Udgave (p. d. anf. St. p. 235—38) fra en Afrikaner, der levede efter Justinians Tid og var en Forsvarer af de tre Capitler. Lupus har kun givet Overskriften af Opsatsen, „qui iisdem omnino verbis exstat in codice Cassinensi ac in vulgatis editionibus" (p. d. anf. St. p. 258).

[5]) Leontius har af Opsatsen desværre kun optaget Indgangen af Sammenligningen mellem Nestorius's og Paulus af Samosatas Lære. Han standser der, hvor Opsatsens Forfatter erklærer at ville meddele en Del af det antiochenske Symbol. De sidste Ord, han har optaget, ere Ordene *ὡς ἡ ὀρϑοδοξια κηρυττει,* „ut fides recta prædicat", hvorpaa hans egne Ord „Hactenus testimonium" fölge. Overskriften over det af ham af Opsatsen Meddelte lyder: „Testimonium in loco publico propositum et in ecclesia publicatum". Vi besidde Leontius's Skrift kun i latinsk Oversættelse.

[6]) S. dem ovenfor Not. 3 S. 640. Paa dem fölger *ἐστι δε τα εἰρημενα οὑτως. Παυλος εἰπε κ. τ. λ.*

[7]) Anden Læsemaade *ζητητα*. For *ζηλωτα* er den latinske Oversættelse, og dette Ord er ogsaa i og for sig selv mere passende. Det er til Ivrere for Troen, at Forfatteren, der selv er en stor Ivrer for den, henvender sig.

[8]) Anden Læsemaade *πιστιν*. For *ἐπικλησιν* taler den latinske Oversættelse; fremdeles Ordene *των Χριστιανων,* som ved Læsemaaden *πιστιν* falde noget Besynderligt og ikke ere ret motiverede, medens ved Læsemaaden *ἐπικλησιν* det Modsatte er Tilfældet; endelig at det er ejendommeligt for Antiochia, at Disciplene her fik Navnet *Χριστιανοι,* medens den christne Tro ikke udgik her-

Digitized by Google

μεν, ὁτι οὐκ οἰδεν ἀλλον και ἀλλον Θεου υἱον, ἀλλ' ἑνα τον προ παντων αἰωνων γεννηθεντα θεον ἐκ θεου και πατρος [9]), ὁμοουσιον τῳ πατρι, και τον αὐτον ἐπι Αὐγουστου Καισαρος ἐκ Μαριας της παρθενου τεχθεντα· ἐχει γαρ ῥητως·

Dei, sed unum, qui [10]) ante omnia sæcula natus est, Deum ex Deo Patre, consubstantialem Patri, et eundem sub Augusto Cæsare ex Maria natum. Habet enim expressim:

Θεον ἀληθινον ἐκ Θεου ἀληθινου; ὁμοουσιον τῳ πατρι, δι' οὑ και οἱ αἰωνες κατηρτισθησαν και τα παντα ἐγενετο· τον δι' ἡμας κατελθοντα και γεννηθεντα ἐκ Μαριας της ἁγιας της ἀειπαρθενου και σταυρωθεντα ἐπι Ποντιου Πιλατου και τα ἑξης του συμβολου.

Deum verum ex Deo vero, consubstantialem Patri, per quem et sæcula creata sunt et omnia facta, qui propter nos venit et natus est ex Maria sancta virgine et crucifixus sub Pontio Pilato et reliqua symboli.

Her have vi altsaa et Brudstykke af den anden Artikel af den antiochenske Kirkes Daabssymbol, saaledes som det endnu lød i 428 eller 429 [11]).

---

fra, men fra Jerusalem. Kun ἐν πρωτοις passer ikke ganske til ἐπικλησιν, idet jo Christennavnet ikke fornemmelig, men ene og alene kom fra Antiochia. Forfatterens Mening er vel den, at Navnet ogsaa udbredte sig fra andre Steder, til hvilke det var kommet fra Antiochia, og saaledes middelbart ogsaa udgik fra dem.

9) Hos Coleti staar „unum, quia", hvad der kun er Trykfejl.

10) Anden, men falsk Læsemaade ἀπο του Πατρος. For den latinske Oversættelse synes του πατρος at ligge til Grund.

11) Walchs Ytring, Ketzergesch. T. V p. 371, at Opsatsens Forfatter beskylder Nestorius for at være afvegen fra den nicænske Troes-

Naar vi sammenligne dette Brudstykke med den tilsvarende Passus i Cassians latinske Oversættelse af de to første Artikler af dette Daabssymbol: „Deum verum ex Deo vero, homonsion Patri, per quem et sæcula compaginata sunt et omnia facta. Qui propter nos venit et natus est ex Maria virgine, et crucifixus sub Pontio Pilato“, saa finde vi, at begge Dele stemme væsentlig overens. De eneste Differentser imellem dem ere, at Cassian har „venit“, *ἠλθεν*, medens vi i Opsatsen finde *κατηλθεν*, „descendit“, og at Cassian blot har „ex Maria virgine“, medens Opsatsen har *ἐκ Μαριας της ἁγιας της ἀειπαρθενου*, „ex Maria sancta semper virgine“

Hvad den første Differents angaar, saa har den vel sin Grund kun deri, at det ganske usædvanlige *ἐλθοντα*[12]) i Opsatsens græske Text af Afskrivere er blevet forvandlet til det sædvanlige, i alle græske Symboler, ogsaa i det almindelig bekjendte Nicænum, forekommende *κατελθοντα*. Herfor taler den Omstændighed, at ogsaa Opsatsens latinske Oversættelse har *„venit“*. At Forfatteren af Oversættelsen og Cassian skulde

formel, beror paa en flygtig og unöjagtig Læsning af Opsatsen. Hvad der har vildledet Walch, er vel dels Ord som *Θεου υἱον, ἀλλ᾽ ἑνα τον — γεννηθεντα θεον ἐκ θεου — ὁμοουσιον τῳ πατρι* og især som *θεον ἀληθινον ἐκ θεου ἀληθινου, ὁμοουσιον τῳ πατρι, δἰ οὑ — τα παντα ἐγενετο· τον δι᾽ ἡμας κατελθοντα*, eller at det af Opsatsens Forfatter meddelte Brudstykke saa stærkt stemmer overens med den tilsvarende Del af Nicænum, idet meget af denne er blevet optaget i Antiochenum; dels er det vel den Omstændighed, at Opsatsens Forfatter umiddelbart efter at have meddelt Brudstykket af Antiochenum anförer, for at vise, at Nestorius var falden fra de gamle ærværdige antiochenske Biskopers og den antiochenske Kirkes Lære, et Sted af et Skrift af den berömte Biskop Eusthatius af Antiochia og ved denne Anledning betegner denne Mand som en af de 318, der kom sammen i hin store og hellige Synode.

12) Det findes ikke i nogetsomhelst andet græsk eller latinsk Symbol. Kun det epiphaniske *ἠλθε γαρ, ἠλθεν ὁ μονογενης και οὑτως ἑχει ἡ μητηρ ἡμων Ἐκκλησια* (Epiph. expos. fid. n. 14 Opp. T. I p. 1096 ed. Pet.) kan sammenlignes med det.

Digitized by Google

have forefundet κατελθοντα og udtrykt dette Ord ved „venit", er saare urimeligt, og det saa meget mere, som de latinske Oversættelser af Martyren Lucians Bekjendelse, af Nicænum og af Nicæno-Constantinopolitanum uden Undtagelse gjengive Ordet κατελθοντα i disse Bekjendelser ved „descendit" [13]). At ikke allerede Opsatsens Forfatter har forandret ἐλθοντα til κατελθοντα, følger af den gamle latinske Oversættelses „venit", og at Differentsen skulde skrive sig derfra, at man i den antiochenske Kirke selv først brugte ἐλθοντα og derefter κατελθοντα, er meget usandsynligt.

Hvad den anden Differents angaar, saa kan den forklares paa forskjellige Maader. — For det Første kan man antage, at της ἁγιας og ἀει — ere blevne tilføjede af Afskrivere. Herfor taler, at Forfatteren af den latinske Oversættelse i sit Manuscript kun synes at have fundet της ἁγιας [14]), og at det meget let lader sig forklare, hvorledes en Afskriver eller Afskrivere kunde tilføje de anførte Ord. Udtryk, som ἡ ἁγια παρθενος og ἀειπαρθενος, vare nemlig overordentlig almindelige om Maria, især siden den nestorianske Strid, der tjente til at forøge Marias Anseelse i en utrolig Grad; man nævnte næsten ikke hendes Navn, uden ialfald at bruge det første. Hertil kommer endnu, at, som vi have seet, ogsaa højst sandsynlig det antiochenske Symbols ἐλθοντα af en Afskriver eller af enkelte Afskrivere er blevet forvandlet til κατελθοντα [15]). — Fremdeles kan man antage, at Tilsæt-

[13]) S. Hahn, p. d. anf. St. p. 102. 108. 113. 179 og sml. ogsaa endnu S. 186. 189. 190.

[14]) At han vilkaarligen skulde have ladet ἀει — uoversat, eller at han skulde have gjort dette, fordi ἀειπαρθενος i det latinske Sprog ikke godt lod sig gjengive, d. v. s. ikke lod sig gjengive ved eet Ord (det udtrykkes bestandig ved „semper virgo"), er meget urimeligt, og til den Antagelse, at „semper" i den gamle latinske Oversættelses Haandskrifter skulde være faldet ud, er der ingen Grund forhaanden.

[15]) I de Ord, som gaa umiddelbart foran Citatet (ὅτι οὐκ οἶδεν —

Digitized by Google

ningerne τῆς ἁγίας og τῆς ἀεὶ — ere blevne tilføjede af Opsatsens Forfatter, idet det ikke var ham saa magtpaaliggende ganske strengt at holde sig til Antiochenums Bogstav, og idet Prædicaterne ἁγία og ἀειπαρθενος uvilkaarlig kom ham i Pennen. De bleve jo saa hyppig brugte om Maria, de vare jo, ialfald det første, staaende om hende, og han maa jo have været en stor Dyrker af hende og en Ivrer ogsaa for hendes Ære og Anseelse [16]). Det er ogsaa muligt, at kun Tilsætningen τῆς ἁγίας hidrører fra ham, medens Tilsætningen ἀεὶ — tilhører en Afskriver eller nogle Afskrivere. Dog ere disse to Antagelser ikke fuldt saa rimelige, som den første, da Opsatsens Forfatter efter Udtrykket ἔχει γαρ ῥητῶς dog har den Hensigt at citere det Brudstykke af Antiochenum, som han vil have anført, Ord til andet, og da hele hans Tale gjør det Indtryk, at han kjendte det antiochenske Symbol meget nøjagtig [17]). — Endelig kan man antage, at

τεχθεντα), og hvori Forfatteren allerede har det förste og andet Led af den anden Artikel i Antiochenum „in mente", hvori han allerede sigter til disse Ord, ja for en Del næsten citerer dem (sml. især τον προ παντων των αἰωνων γεννηθεντα θεον ἐκ θεου πατρος —, ὁμοουσιον τῳ πατρι med „ex eo natum ante omnia sæcula —, homousion Patri" hos Cassian), heder det blot ἐκ Μαριας της παρθενου (s. ovenfor S. 643). Dog kan man deraf ikke med nogen Sikkerhed slutte, at Forfatteren ogsaa i Citatet kun har havt disse Ord, da han i Ordene ὅτι οὐκ οἶδεν — τεχθεντα dog ikke strengt citerer Antiochenums Ord. I en fri Gjengivelse af det andet Led af den anden Artikel i Antiochenum var Udeladelsen af της ἁγιας og ἀει — og Bibeholdelsen kun af de simpleste Udtryk ganske naturlig.

16) Det er bekjendt, hvor meget den overordentlige Anseelse, hvori Maria allerede i Begyndelsen af det fjerde Aarhundrede stod i Kirken, bidrog til den store Uguust, som Nestorius's Paastande öjeblikkeligen mödte i Constantinopel, især hos Folket. Man fandt ogsaa Marias Ære og Anseelse krænket ved dem. Om et Prædicat af Maria, θεοτοκος, drejede sig jo ogsaa i Förstningen hele Striden.

17) At Forfatteren meget vel kunde kjende det antiochenske Symbol, kan ikke benegtes. Constantinopel var i Chrysostomus's Dage gjennem denne Mand kommen i

Digitized by Google

της ἁγιας og *ἀει*, som begge findes i Epiphanius's længere Daabsbekjendelse og i den Athanasius tillagte *Ἑρμηνεια εἰς το συμβολον*, have tilhørt det antiochenske Symbol selv. Da maatte Cassian enten have citeret det andet Led af den anden Artikel af dette Symbol mindre nøjagtig, eller Antiochenum maatte i Tidens Løb have forandret sig noget. Cassian, der jo dengang, da han forfattede sit Skrift mod Nestorius, allerede i en lang Række af Aar havde været borte fra Orienten (s. B. II S. 118 og S. 119ff. Not.), maatte have havt det for sig i en noget ældre Skikkelse og Opsatsens Forfatter i en noget yngre. Den første Antagelse er i dette tredje Tilfælde efter det i Afhandlingen om Antiochenum Udviklede ikke synderlig rimelig. Rimeligere er derimod den sidste. De østerlandske Daabssymboler undergik jo bestandig Forandringer, vare „in einem beständigen Fluss", og paa en Foranledning til at tilføje *της ἁγιας* og *ἀει* til Symbolets *ἐκ Μαριας της παρθενου* kunde det ikke mangle paa en Tid, da der paa den ene Side gaves dem, der benegtede Marias bestandige Jomfrudom og dermed ogsaa hendes fuldkomne Hellighed, og da paa den anden Side Mariadyrkelsen var i bestandigt Tiltagende [18]).

eng Forbindelse og livligt Samkvem med Antiochia, og denne Forbindelse og dette Samkvem var ganske nylig ved Nestorius's Kaldelse blevet fornyet.

[18]) Skulde den Efterretning hos Epiphanius, at en Del af Apollinaris's Disciple antoge, at Maria efter Jesu Födsel havde havt ægteskabelig Omgang med Joseph (Epiph. Panar. hæres. 77 n. 36 og hæres. 78 n. 1. Opp. T. I p. 1030 og 1033 ed. Pet.; sml. H. I S. 147) medföre Sandhed, saa vilde just den antiochenske Kirke kunne have havt Foranledning til at tilföje *της ἁγιας* og *ἀει* — til Ordene *ἐκ Μαριας της παρθενου* i sit Daabssymbol. Antiochia var nemlig et Hovedsæde for Apollinaristerne. Der havde Apollinaris selv opholdt sig en Tid, og der havde en Presbyter Vitalis stiftet en apollinaristisk Menighed, til hvis Biskop Apollinaris havde gjort ham (s. f. Ex. Walch, Ketzergesch. III. S. 125 og 505 f.). Dog er det overhovedet tvivlsomt, om der har været Apollinarister, der have havt den anförte Anskuelse; fremdeles er det usikkert, om, hvis der-

Digitized by Google

„Jeg maa endnu gjøre opmærksom paa, hvorledes Udtrykkene *το μαϑημα της ἐκκλησιας Ἀντιοχεων* og *το συμβολον*, som Opsatsens Forfatter giver det Symbol, hvoraf han meddeler et Brudstykke (*μερος του μαϑηματος της ἐκκλησιας Ἀντιοχεων, και τα ἑξης του συμβολου*), ved dette Brudstykkes væsentlige Overensstemmelse eller snarere Identitet med den tilsvarende Del af det antiochenske Symbol, hvis to første Artikler Cassian har overleveret os,¹ fuldkommen stadfæster Rigtigheden af det i B. II S. 331—50 af andre Grunde godtgjorte Factum, at dette Symbol har været den antiochenske Kirkes eneste og egentlige Daabsbekjendelse og dermed ogsaa Rigtigheden af det Factum, at de østerlandske Kirker overhovedet plejede at tilføje antihæretiske Tilsætninger til Symbolet og at behandle det med stor Frihed. *Μαϑημα* betegner jo nemlig i den græske Kirke Daabssymbolet, som den Tro eller Bekjendelse, Katechumenerne havde at lære udenad (s. H. 3 S. 502 Not.), og *το συμβολον* slethen kan ikke have været noget Andet end den kirkelige Daabsbekjendelse, det trods alle Differentser i Ordlyden væsentlig ene kirkelige Daabssymbol.

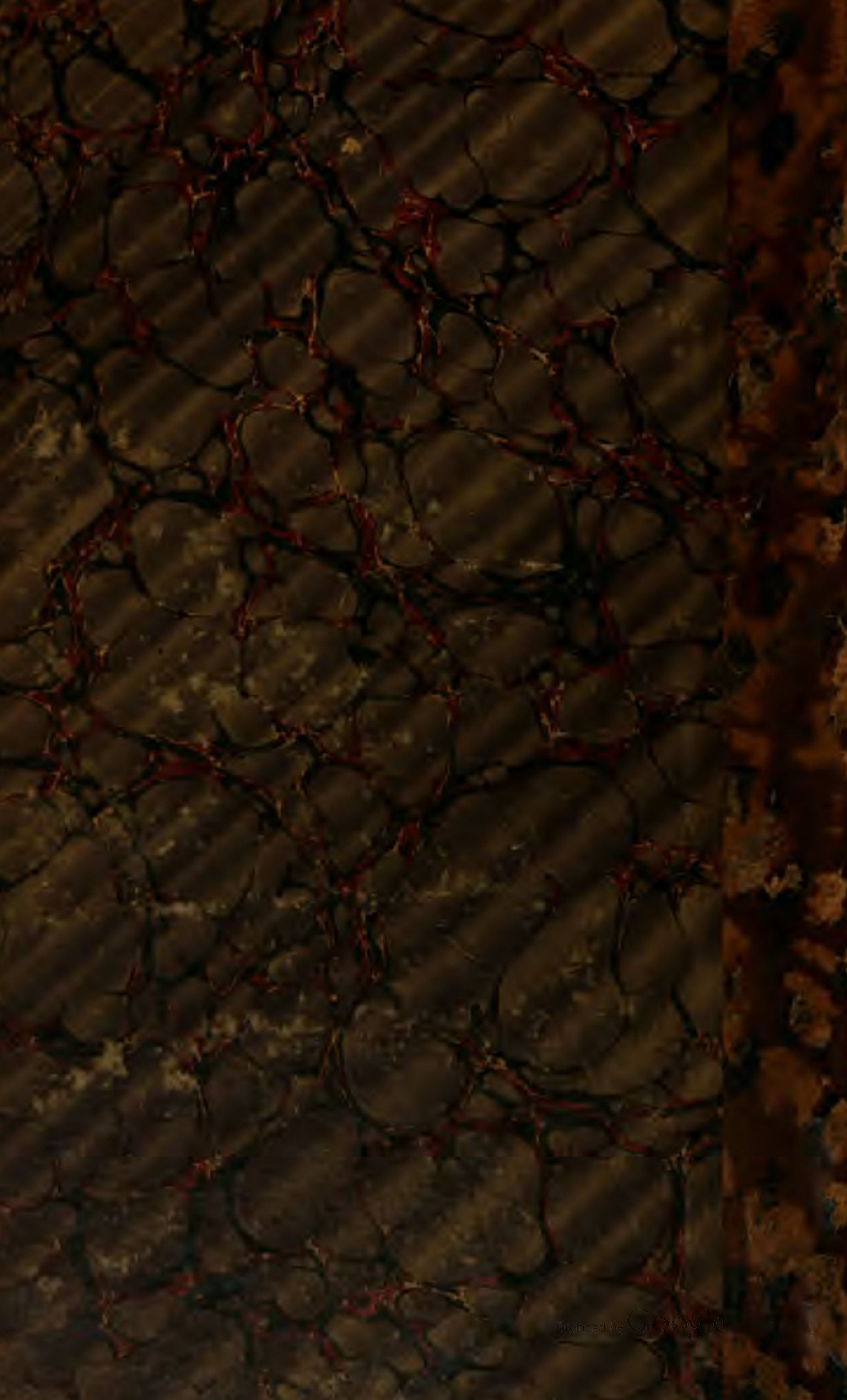
havde været saadanne, de antiochenske have havt den; endelig skulde man, hvis den antiochenske Kirke havde tilföjet Noget til sit Symbol mod Apollinarismen, dog have ventet ganske andre Tilsætninger mod dem end et Par saadanne, imod et ialfald ganske underordnet Punkt i Apollinaristernes Lære rettede, nemlig Tilsætninger, der vare rettede mod deres Hovedvildfarelser.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google